KADİR MISIROĞLU

Tarihten Günümüze

TAHRİF HAREKETLERİ

CİLD
I
-Tarihçe-

DÖRDÜNCÜ BASIM

SEBİL YAYINEVİ
Tunusbağı cad. Nu: 16 Doğancılar
ÜSKÜDAR-İSTANBUL
Tel: 0216 -553 51 51
www.sebilyayinevi.com

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.d	: adı geçen dergi
a.y	: aynı yerde
b. (bin)	: oğlu
bkz.	: bakınız
c.	: cild
h.	: hicrî
ilh.	: ilâ âhır
k.s.	: kaddese sırrahu'l-aziz
m.	: milâdî
r.a.	:radıyallâhu anh
sh.	: sahife
v.	: vefâtı
vd.	: ve devamı
vb.	: ve bunun gibi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ د۪ينًا
فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُۚ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِر۪ينَ

Meâli: "Her kim de İslâm'ın gayrı bir din ararsa, artık ondan, ihtimali yok, kabul olunmaz ve âhirette o hüsran çekenlerden olur."

(Âl-i İmrân Sûresi, âyet: 85)

Müellif (2010)

MÜELLİFİN (YAZARIN) YAYINLANMIŞ ESERLERİ

- OSMANLI TÂRİHİ c.I (2013)
- PÎRÎ REİS (Târihî Roman) (2012)
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C.III (2012)
- ZORAKİ ÂSİ, ŞEHZÂDE BÂYEZİD (Târihî Roman) (2012)
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C. II (2011)
- MİMAR SİNAN (Târihî Roman) (2011)
- MUHTASAR İSLÂM TARİHİ, C. II (2010)
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C. I (2010)
- MUHTASAR İSLÂM TARİHİ, C. I (2009)
- SOKOLLU MEHMED PAŞA (Târihî Roman) (2009)
- BARBAROS HAYREDDİN PAŞA (Târihî Roman) (2009)
- İSLÂM DÜNYA GÖRÜŞÜ (2008)
- MAKBUL VE MAKTUL İBRAHİM PAŞA (Târihî Roman) (2008)
- VELİ BÂYEZİD'İN BEDDUÂSI (Târihî Roman) (2008)
- BİR MAZLÛM PADİŞAH SULTAN ABDÜLHAMİD (2007)
- CEM SULTAN'IN PAPAĞANI (Târihî Roman) (2006)
- BİR MAZLÛM PADİŞAH SULTAN ABDÜLAZİZ (2006)
- ZAĞANOS PAŞA (Târihî Roman) (2006)
- BİR MAZLÛM PADİŞAH SULTAN VAHİDEDDİN (2005)
- HAYAT FELSEFESİ YAHUD YAŞAMAK SANATI (2005)
- DÜZMECE MUSTAFA (Târihî Roman) (2005)
- KAVUKLU İHTİLÂLCİ (Târihî Roman) (2005)
- İTHAFLI FIKRALAR (2005)
- FİLİSTİN DRAMI'NIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ (2004)
- GURBET İÇİNDE GURBET (2004)
- ÜÇ HİLÂFETÇİ ŞAHSİYET (1995)
- ÂŞIKLAR ÖLMEZ!.. (1994)
- GEÇMİŞ GÜNÜ ELERKEN C. I (Hâtırât) (1993)
- GEÇMİŞ GÜNÜ ELERKEN C. II (Hâtırât) (1995)

- BİN UYDURMA KELİMEYİ BOYKOT (1993)
- İSLÂM YAZISINA DÂİR (1993)
- ÜSTÂD NECİP FÂZIL'A DÂİR (1993)
- GEÇMİŞİ VE GELECEĞİ İLE HILÂFET (1993)
- CEMRE (Şiir) (1992)
- HİCRET (Hâtırât) (1990)
- İSLÂMCI GENÇLİĞİN EL KİTABI (1981)
- KANLI DÜĞÜN (Târihî Roman) (1972)
- UZUNCA SEVİNDİK (Târihî Roman) (1973)
- KIRIK KILIÇ (Târihi Roman) (1973)
- ALİ ŞÜKRÜ BEY (1978)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ? C. I (1965)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ? C. II (1974)
- LOZAN ZAFER Mİ, HEZİMET Mİ? C. III (1977)
- OSMANOĞULLARI'NIN DRAMI (1974)
- MUSUL MES'ELESİ ve IRAK TÜRKLERİ (1972)
- MOSKOF MEZÂLİMİ (1970)
- AMERİKA'DA ZENCİ MÜSLÜMANLIK HAREKETİ (1967)
- KURTULUŞ SAVAŞI'NDA SARIKLI MÜCÂHİDLER (1967)
- YUNAN MEZÂLİMİ (TÜRK'ÜN SİYAH KİTABI) (1966)
- MACAR İHTİLÂLİ (1966)

CÜNEYD EMİROĞLU TAKMA ADI İLE

- YAHUDİ (İngilizce'den Terc.) (1974)
- PERİLİ KÖŞK (Masal) (1972)
- OF LALA (Masal) (2012)

ÇIKACAK OLANLAR

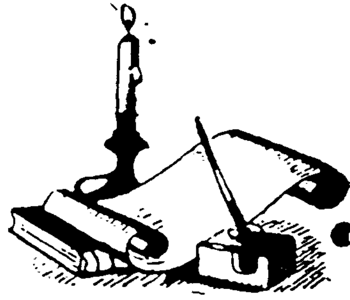
- DEVLET-İ EBED MÜDDET
- TARİHTEN GÜNÜMÜZE TAHRİF HAREKETLERİ, C. IV
- TANIDIKLARIM (Hâtırât)
- BİR DEMET KARDELEN
- GÜNEŞ BATIDAN DOĞARKEN!..
- KANLI NEY (Târihî Roman)
- TİRYAKİ HASAN PAŞA (Târihî Roman)

v.s.

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM
İSLÂM ÂLEMİ VE TÜRKİYE'DE SÂİR SİYÂSÎ SEBEPLERLE ORTAYA ÇIKMIŞ OLAN TAHRİF HAREKETLERİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
NASLARDAN HÜKÜM ÇIKARMA ZARÛRETİNDEN DOĞAN MEZHEPLER

ÖNSÖZ

Cenâb-ı Hakk'ın -sıfat îtibariyle- câmiü'l-ezdâd olmasının bir neticesi olarak âlem zıtlıklarla kaimdir. Bunlar arasındaki mücadele ise, ebedî olup bir **"yok etme"** değil, sadece bir **"galebe sağlama"** kavgasıdır. Bunun en şiddetli tezâhür sahası ise, **"hak-bâtıl mücadelesi"**dir. Allah -beşerî istihkak ve liyakatlere nazaran- bazen **"cemâl"** ve bazen de **"celâl"** tecellisine revaç vererek, mâsivaullâhın mahkûm bulunduğu **"fânilik"**in îcâbı olarak âlemin ebedî olan tebeddülât ve tahavvülâtını (değişikliklerini) gerçekleştirir. Kâh **"kemalden zevâle"**, kâh da **"zevâlden kemale"** doğru tedrîcen ve daimî bir sûrette vâkî olan bu değişikliğin sonunda, bunlardan birinin galebesine şâhid olunur. Lâkin Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti, gazabına gâlip[1] olduğundan celâl tecellîsinin hâkimiyeti, cemal tecellîsinin hâkimiyetine nazaran pek kısa sürmektedir. Âlem, zıtların bu galebe nöbetleşmesi sebebiyle âdeta bir dönme dolap[2] gibidir.

Kâinât'a hâkim olan bu ebedî ve ilâhî kanunun îcâbı olarak daima müşâhede edilegelmiş olan **"Hak-Bâtıl Mücadelesi"**nin en kesîf bir sûrette cereyan ettiği saha ise,

---

1 *"Sebekat rahmetî alâ gadabî"* (Hadîs-i Kudsî) yani "Rahmetim, gazabımı aşmıştır."

2 **"Hem o günler** (zafer ve galebe günleri)**; biz onları insanlar arasında evirir, çeviririz."** (Âl-i İmran Sûresi, âyet 140)

-hiç şüphesiz- bizim millî ve dînî tarihimizdir. Bununsa, biri **"siyasî"** ve **"askerî"** olmak üzere hâriçten; diğeri ise **"fitne"** ve **"fesat"** çıkarmak şeklinde dâhilden icra edilmiş olduğu çok bilinen bir gerçektir. Ancak unutmamak gerektir ki, İslâm'ın vahdetini bozarak O'nun kuvvet ve kudretini zaafa uğratmak yönünden iç bünyede zuhûr eden birtakım dâhilî fitne veya tahrif hareketleri, askerî ve siyasî karşı koymalar ve bunun îcabı olan harp ve darplerden daha müessir olmuştur.

"Tarihten Günümüze TAHRİF HAREKETLERİ" adıyla kaleme alınmış olan işbu eser, zikredilen şu ehemmiyetine binâen, İslâm'ın sâfiyetine karşı gerçek bir ihânet hareketi olan dâhilî fitnelerin teşhiri maksadıyla yazılmıştır. Zira İslâm'ın yeniden bir silkiniş ve diriliş mevsimini idrak etmekte olmasından dolayı, bu gelişme karşısında aczi sâbit olan yarasa güruhu birtakım insanlar -belki de devletler- günümüzde fitne silâhına revaç vererek canhıraş bir mücâdele hâlindedirler. Böylelerinin, İslâm'ın bu önlenemez yükselişi karşısında kapıldıkları dehşet ve paniği setrederek hâriçten ve dâhilden mesâîlerini tevhidle, İslâm Tarihi'nin en kesif fitnesini tezgâhladıkları görülmektedir.

Gerçekten bütün Dünya'da **"Soğuk Savaş"**ın sona ermesiyle ortaya atılan İslâm karşıtlığı fikri, önce **"Yeşil Tehlike"** adıyla anılmışken, son zamanlarda **"Dinlerarası Diyalog"** olarak isimlendirilmiş bulunmaktadır. Böylece bu düşmanlığın -daha îlân olunan ismiyle- doğurması muhtemel olan aksülamellerin (reaksiyonların) azaltılmasına çalışılmak istendiği anlaşılmaktadır.

Bu menhus (uğursuz) hareketin dâhil ve hâriçteki aktörleri, başlangıçta **"Abant Toplantıları"** ile **"Kemalist inkılâpların İslâm'ın özüne zarar vermemiş olduğu"** gibi kararlarla sırf mahallî bir tavır sergilemekte iken, şimdi **"Ka-**

hire Toplantısı" ve benzeri içtimâlarla faaliyet sahalarını şumüllendirmiş bulunmaktadırlar. Hıristiyan ve hattâ Yahudi destekli bu yeni tahrif hareketi, tarih boyunca karşı karşıya kalınan benzerleri arasında -hiç şüphesiz- en tehlikeli olanıdır. Her gün televizyon ve gazetelerde şâhid olageldiğimiz **"İslâm'ın özüne"** vâkî tecâvüzler karşısında dehşetli bir öfkeye kapılmamak, hiçbir gerçek müslüman için mümkün değildir. Hz. Peygamber'in yüce risâletini tasdik keyfiyetini bile hafife almaya kadar varan bu küstahlıklar, üstelik birtakım -ünvanlı, ünvansız- hoca kılıklı insanlardan sâdır olunca, bu safsatalara gerekli muknî cevaplar verilmeyerek bir kısım mü'minlerin idlâline seyirci kalınması şüphesiz ağır bir vebali mûciptir.

İşte bu eser, böyle bir vebalden kurtulmak maksadıyla yazılmıştır. Ancak hemen şunu ifade etmeliyiz ki, o, bu sahada kaleme alınmış ne bir ilktir ve ne de bir son olacaktır. Zira **"iman-küfür"** veya **"hak-bâtıl"** mücadelesi, Kâinât'ta ebedî olan zıtlar arası kavganın en ehemmiyetli bir cüz'üdür ve kıyâmete kadar da devam edecektir.

Şunu da söyleyelim ki, başlangıçta sırf günümüzdeki tahrif hareketlerini ele alıp cevaplandırmayı düşündüğümüz hâlde, daha sonra bunun tarihçe kısmını -evveliyetle- nakletmenin daha doğru olacağını düşünerek eserin iki ayrı cilt hâlinde tanzimi yoluna gittik. Zira bu eser, baştan sona okunduğunda ibretle görülecektir ki, bugünkü safsataların her biri, tarih boyunca birçok kereler ortaya atılmış benzer sapıklıkların bir başka biçimde, bazen de aynen tekrarından ibârettir.

Hattâ bu mevzuları daha önce te'lif ettiğimiz **"İslâm Dünya Görüşü"**[3] isimli eser, doğrular ve yanlışlar bir arada

---

3 **Kadir Mısıroğlu**- İslâm Dünya Görüşü, İstanbul, 2008. Bu eserde başlangıç sayfalarında bir müddet doğrularla yanlışların birlikte ele alındığı, fakat ilerledikçe bundan vazgeçilmiş olduğu açıkça görülür.

olmak üzere plânlanmış ve O'nu başlangıçta o plân dâhilinde yazmışken, sonradan hacmen vâkî olacak anormalliği dikkate alarak bundan vazgeçtik. Hattâ aynı mülâhazalarla **"Tahrif Hareketleri"**nin bile **"Tarihçe"** ve **"Günümüz Tahrif Hareketleri"** olarak iki ayrı cilt hâlinde umûmî efkâra arzının daha doğru olacağı düşüncesi ile bu yolda hareket ettik. Ancak bu eserde, adının sınırlamasına riâyetle fâsid düşüncelerin sadece İslâm'ı tahrif gâyesi güdenleri ele alınmıştır. Gulât-ı Şia'da olduğu gibi, başlangıçta tahrif mâhiyetinde olduğu hâlde bilâhare red ve inkâra müncer olanlar, bu tahdidin istisnâlarını teşkil etmiştir. Binâenaleyh fâil ve âmilleri müslümanlar arasından zuhûr etmiş olsa bile İslâm'ı red veya inkâr maksadıyla vârid olan fiil ve hareketler hâriçte bırakılmıştır. Zira bu eserin gâyesi, İslâm'ı değil, Ehl-i Sünnet itikadını müdafaadan ibârettir. Diğer taraftan bu birinci cildi 1950'li yıllara kadar olan vukuât ile tahdid edip sonrasının –zamanımız tahrif hareketleri olarak- ikinci cilde bırakılmış olduğunu da belirtmeliyiz.

Bir de şunu söyleyelim ki;

Tecellî-i ilâhiyenin -mü'minlere teveccühü itibariyle-celâlden cemale doğru hızla dönmekte olduğu bir mevsimde bulunduğundan dolayı -her gün- biraz daha gelişmekte olan münâkale (ulaşım) ve muhâbere (haberleşme) imkânları sebebiyle dehşet verici bir çapa ulaşan bugünkü tahrif hareketlerinden kâmil bir netice hâsıl olması mümkün değildir. Zira murâd-ı ilâhîye ters düşmenin neticesi, -her ahvâlde- mutlak bir hüsrandır. Murad-ı ilâhî ise, beşerî irâdelerin üstünde olup her şeyle birlikte İslâm'ı tahrif maksadı güdenleri de ihâta hâlindedir. Bu sebeple murad-ı ilâhîye mugâyir olarak her ne tedbir alınırsa alınsın, o tedbirin karşısına daha büyük bir mânia çıkacaktır. Zira esbâba tevessül ile vâkî olan bütün faaliyetlerden, ancak onların murad-ı ilâhîye tevâfuku nispe-

tinde bir netice elde edilebilir. Beşerî faaliyetler sonucu olan **"bereket"** veya **"bereketsizlik"**'in temel sâiki budur. Zira bu âlemde esbâbın gerçekleşmesi, **"murad-ı ilâhî"**'ye tâbîdir.[4]

Bu durumda, tahrif hareketi içinde yer alanların hâli, **"yıkılması mukadder bir duvar altında sığınmaya çalışmak"** kabîlinden bir ahmaklık ve kendi helâkine koşmaktan başka bir şey değildir. Vukuâtın seyrine dikkat edildiğinde sezilmesi mümkün olan murad-ı ilâhî veya kaderi fark etmeyerek, O'na karşı bir faaliyette bulunmak, **Donkişot**'un yel değirmenleri ile savaşmasından daha sefil bir hamâkattır. Bu hacâlete sürüklenmekten kurtulmanın yegâne çaresi ise, hâdisâtı îmân ferâseti ile tahlil edebilme kabiliyetine sahip olmaktır.[5]

Bir oluşun, sapıklık ve azgınlıkta had safhaya intikali, onun sona yaklaştığına kat'î bir delildir. Bu hüküm, -hiç şüphesiz- tahrif hareketleri kahramanları (!) için de doğrudur. İhtimal bu sebepledir ki, günümüz sapıklıklarında -âdeta- bir tuğyan hâli müşahede edilmektedir. Bu hâlin, -aynı zamanda- İslâm'ın bütün Dünya'da önlenemeyen yükselişinden doğan bir telâş ve endişenin eseri olduğu da söylenebilir.

Cenab-ı Hakk'ın izni ile İslâm'ın tarihteki en parlak devrini idrak etmeye doğru ilerleyişi karşısında, bu gibi gayretlerin **"dağın fare doğurması"** kabîlinden en asgarî bir neticeye müncer olacağı muhakkaktır. Murad-ı ilâhîye ters düşmenin bir neticesi olan bu gerçeğe rağmen, biz *"es-Sâkitü ani'l-hakkı e'l-şeytanu'l-ahres"*[6] itâb-ı peygamberîsine

---

4 *"İzâ erâdallâhu şey'en hayyie esbâbuhû"* yani "Allah bir şeyi diledi mi, sebepler ona göre tecellî eder." (Hadîs-i Şerîf)

5 *"Mü'minin firâsetinden korkun!.. Zira o, Allah'ın nûru ile nazar eder."* (Hadîs-i Şerîf)

6 *"Hakkı söylemek mevkiinde olup da susan, dilsiz şeytandır."* (hadîs-i şerîf)

Bu tarzda hareketimizin bir sebebi de **"kader"** hakkındaki doğru telâk-

muhatab olmamak maksadıyla, kaleme aldığımız bu eseri, siz değerli okuyucularımıza sunarken, Cenab-ı Hak'tan onun husûle getireceği tesire büyük bir bereket ihsan etmesini niyaz ediyoruz.

Ve minallâhi tevfîk.

30 Ekim 2009
Üsküdar-İstanbul

قادر مصر اوغلی

Kadir Mısıroğlu

---

kidir. Bunu gösteren tarihî bir misal zikredelim:

Şam'da çıkan bir veba salgını dolayısıyla buraya girmekten çekinen Halife **Hz. Ömer'e**, **Ubeyde b. Cerrah**'ın:

"-Allâh'ın kaderinden mi kaçıyorsun?" demesi üzerine O'nun:

"-Evet, Allâh'ın kaderinden, yine Allah'ın kaderine kaçıyoruz. Şimdi söyle bana, senin develerin olsa ve sen bu develeri alıp bir tarafı gâyet bitek otlarla dolu, öbür tarafı kupkuru yerlere gitsen ve deveni bitek otlarla otlatsan Allâh'ın kaderiyle otlatmış olmayacak mısın? Böyle değil de kurak yerde otlatmış olsan, Allâh'ın kaderiyle otlatmış olmayacak mısın?" diye sordu.

Abdurrahman b. Avf, onların konuşmasını işitince, onlara:

"-Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Bir yerde vebâ bulunduğunu haber alırsanız, oraya gitmeyiniz. Sizin bulunduğunuz yerde baş gösterirse, ondan kaçmak maksadı ile de oradan çıkmayınız." dedi.

Bunun üzerine **Hz. Ömer**, beraberindekileri de alarak Medine'ye geri döndü." (**İbnü'l-Esîr**- el-Kâmil fi't-Târih, Tercümesi (terc.) **M. Beşir Eryarsoy**, İstanbul, 1995, c: II, sh: 511)

BİRİNCİ BÖLÜM

İLK FİTNE VE BUNUN TARİH BOYUNCA TEZÂHÜR ŞEKİLLERİ

I. İLK FİTNE

A. BİR VAHİY KÂTİBİNİN İRTİDÂTI

İslâm tarihinde ilk fitne, -âdeta neşv ü nemâ (gelişme) şansı olan bir tohum gibi- **"Asr-ı Saâdet"**te ortaya çıkmıştır. Mâlûm olduğu üzere, Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine vahiy yoluyla gelen âyet-i kerîmeleri ânında bir kısım insanlara söyleyip yazdırıyordu ki, bunlara **"vahiy kâtipleri"** denilmektedir. Bunlar, zaman zaman değişmek üzere yirmi altı kişidir.[7] Diğer bazı yazışmalarda istihdam edilenlerle birlikte

---

7 İmam-ı Kastalânî'nin muhalled (klâsik) eseri **"Mevâhibü'l-Ledünniye"**de, bunların yirmi beşi şöyle sıralanmış ve haklarında kısa kısa bilgiler verilmiştir. Bunlar:

1- **Hz. Ebubekir** (r.a.)
2- **Hz. Ömer** (r.a.)
3- **Hz. Osman** (r.a.)
4- **Hz. Ali** (r.a.)
5- **Hz. Talha** (r.a.)
6- **Hz. Zübeyr** (r.a.)
7- **Hz. Sa'd b. Ebî Vakkas** (r.a.)
8- **Hz. Âmir b. Füheyl** (r.a.)
9- **Hz. Abdullah b. Erkam** (r.a.)
10- **Hz. Übeyy b. Kâ'b** (r.a.)
11- **Hz. Sâbit b. Kays** (r.a.)
12- **Hz. Hanzala b. er-Râbî** (r.a.)

bu sayı kırka kadar yükselmektedir.

Bu vahiy kâtiplerinden biri de **Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh** idi. Mü'minûn Sûresi'nin 12 ilâ 14. âyet-i kerîmeleri nâzil olduğunda vahiy kâtipliğini, O yapmakta idi. Hz. Peygamber (s.a.v.) söylüyor, O da yazıyordu. Zikri geçen âyet-i kerîmeler meâlen:

"Biz, hakikaten insan cinsini çamurdan bir sülâleden (yani çamurdan mahlûk olan **Âdem** aleyhisselâm'ın zürriyetinden) **yarattık. Sonra ona mekânetli bir karargâhta bir nutfe, bir meni yaptık. Sonra o nutfeyi pıhtılaşmış kan hâline getirdik. Sonra o et parçasına kemikler yarattık. Sonra o kemiklere et kapladık. Sonra ona bambaşka bir hilkat** (yani ruh) **verdik. ..."** sûretinde yazıldıktan sonra kâtip **Ebû Serh**, Hz. Peygamber'in bunların yazılmasını beklediği anda devamı mâhiyetinde olmak üzere:

"Fe tebârekâllâhu ahsenü'l-hâlıkîn" deyiverdi.[8]

Müdekkik âlimlerimize göre, bu biliş vahyin şavkının O'nun gönlüne aksetmesinin bir sonucu idi. Fakat O, bunu doğru telâkkî edemeyip şımardı. İşi bittikten sonra Medîne çarşısına çıkıp:

13- **Hz. Ebû Süfyan b. Sahr b. Harb** (r.a.)
14- **Hz. Muâviye** (r.a.)
15- **Hz. Zeyd b. Ebû Süfyan** (r.a.)
16- **Hz. Zeyd b. Sâbit en-Neccârî** (r.a.)
17- **Hz. Şurahbil b. Hasene** (r.a.)
18- **Hz. Alâ b. Hadramî** (r.a.)
19- **Hz. Hâlid b. Velid** (r.a.)
20- **Hz. Amr b. Âs** (r.a.)
21- **Hz. Abdullah b. Revâha** (r.a.)
22- **Hz. Mukayyib** (r.a.)
23- **Hz. Muğîre b. Şu'be** (r.a.)
24- **Hz. Huveyt b. Abdüluzza** (r.a.)
25- **Hz. Zeyd b. Sâbit** (Bkz: a.g.e., c: I, İstanbul, 1984, sh: 244 vd.)

8 Mü'minûn Sûresi, âyet 14. Meâl-i Şerîfi: **"Bak, ne şanlı o Allah!... Yaratanların en güzelidir!.."**

"-Ben de peygamber oldum. Bana da vahiy geliyor!.." demeye başladı.

Bunu haber alan Rasûlullâh (s.a.v.) kendisini nezdine çağırttı. O gelmediği gibi, henüz fethedilmemiş olan Mekke'ye kaçtı ve irtidad etti. Yani İslâm'dan döndü.

Mekke'nin fethi günü, îlân olunan umûmî afvdan istisnâ edilenlerden biri de O'ydu. **Hz. Osman**, süt kardeşi olan **Ebu Serh**'in elinden tutup Rasûlullâh'ın karşısına dikildi ve:

"-Yâ Rasûlallâh!.. Bu zâtı afv eyle!.." diye ricada bulundu.

Efendimiz'in bu talepten memnun olmayarak arkalarını dönmeleri üzerine **Hz. Osman** tekrar o cihedden önlerine çıkıp ricâsını tekrarladı. Rasûlullâh bir kere daha cevap vermeyerek önce sağa, sonra da sola dönmüşse de **Hz. Osman**, tekrar be tekrar Rasûlullâh'ın önünde durup bu ricâsını dört kere tekrarlayınca, o mübârek varlık, memnûniyetsizliğini şöyle ifâde buyurdular:

"-**Osman** bu zâtı benim karşıma getirinceye kadar biriniz O'nun kellesini vuramadınız mı?!"

Bu ifâde üzerine herkesin eli kılıcına gitmişse de, Efendimiz:

"-Bırakınız!.. Artık geçti!" buyurduktan sonra, O'nun biatını kabul etmekle birlikte:

"-Tamam! Fakat gözüme görünme!.." ihtarında bulundular.

Ebû Serh, **Hz. Ömer** zamanındaki Mısır'ın Fethi hareketine katıldı. Başarılarından dolayı **"Yukarı Mısır"** bölgesine vâli tâyin edildi. Şöyle ki:

Hz. Osman halife seçilince Mısır'ı fetheden ordunun kumandanı **Amr b. Âs**'ı Mısır Vâlisi, **Ebû Serh**'i de bu bölgenin mâlî işlerini tedvîre me'mur etmişti. Fakat **Amr b. Âs** buna itiraz etti. Bunun üzerine Halife, **Ebû Serh**'i Afrika'nın

fethine memur Mısır vâlisi yaptı. **Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh**, bu vazifede parlak zaferler kazandı.

Subeytıla'da Bizans ordusunu yenerek Kartaca'yı baştan başa fethetti. Şam Vâlisi **Hz. Muâviye**'nin Kıbrıs Adası'nı fethedişine destek verdi. Diğer taraftan Finike önlerinde büyük bir Bizans donanmasını mağlûb etti. Hattâ Bizans'ın Mısır'ı geri almak maksadıyla gönderdiği muazzam donanmayı da İskenderiye önünde müthiş bir hezimete uğrattı. Bu sefere bizzat kumandanlık eden **İmparator II. Konstantin**, yaralı olarak güçlükle kurtulabildi. (m. 652) Bizans donanması o kadar çok gemiden oluşmakta idi ki, bu gemilerin yelkenleri deniz üstünde adeta bir **"yelken ormanı"** teşkil ettiğinden Araplar buna **"Gazâu's-Savârî"** yani **"Yelkenler Gazası"** adını verdiler.

Bütün bu başarılara rağmen **Ebû Serh**, Mısır halkı tarafından sevilmiyordu. Çünkü vaktiyle irtidat etmiş bir kimse olduğu biliniyordu. Üstelik Kahire'de yaptırdığı **"Dârü'l-Haniyye"** adındaki muhteşem sarayda kendi başına buyruk bir sûrette hareket etmesi ve halka karşı sert tutumu yüzünden O'nu halifeye şikâyet ettiler. **Hz. Osman**, **Hz. Ali** ve **Hz. Âişe**'nin de tavsiyelerine uyarak O'nu azletti ve yerine **Hz. Ebubekir**'in oğlu **Muhammed**'i tâyin etti. Fakat **Ebû Serh**, **Hz. Osman**'ın kâtibi **Mervan**'ı[9] elde ederek azil mektubunu

9 Burada bilâhare IV. Emevî Hükümdarı olarak Hilâfet Makamı'na geçecek olan **Mervan** ve babası **Hakem**'le alâkalı olrak kısa bir izahatta bulunalım.

Hakem, Benî Ümeyye'den olup **Hz. Osman**'ın amcası idi. Mekke Devri'nde Hz. Peygamber'e muhâlefet edenlerin en önde gelenlerinden biri olduğu hâlde, Mekke'nin fethi sırasında İslâm'ı kabul etmişti.

Fakat bu tarihten sonra da samimî bir müslümana yakışmayacak bir sûrette Hz. Peygamber'in gıyâbında taklidini yapma ve evini gözetlemek gibi nâbecâ (yakışıksız) hareketleri yüzünden Taif'e sürgün edildi. O zaman yanında Hicret-i Nebeviyye'nin ikinci yılında Mekke'de doğmuş olan oğlu **Mervan** da vardı.

değiştirdi ve şikâyetçilerden birini döverek öldürdü. Sonra da **Hz. Osman**'a karşı muhalefete başladı. Önce **Abdullah ibn-**

Hakem, Hz. Peygamber'in vefâtından sonra Medine'ye dönmek için teşebbüste bulunmuşsa da, ne **Hz. Ebûbekir** ve ne de **Hz. Ömer**, buna müsaade etmediler. Çünkü O'nu Hz. Peygamber sürmüştü. Fakat **Hz. Osman**, Hilâfet Makamı'na geçince, O'nun yenilediği talebini is'âf ile Medine'ye gelip yerleşmesine müsaade etti. Bununla da kalmayarak o zaman artık yirmi yaşlarında bir delikanlı olan oğlu **Mervan**'ı kendisine kâtip (sekreter) yaptı. Fazladan olarak **Hakem**'e **"Beytül-mâl"**den yüzbin dirhem verdi. O'nun oğlu **Hâris**'e Medine çarşısının öşrünü. **Mervan**'a ise Afrika gelirinin humusunu (beşte birini) verdi.

Hz. Osman, bu hareketi sebebiyle ileri gelen ashâb tarafından umûmî bir kınamaya mâruz kaldıysa da, buna aldırış etmedi. Fakat **Mervan**'ın kâtip olarak Halife'ye sormadan bazı yanlış işler yapması, bu muhâlefeti daha da genişletip kuvvetlendirdi. Meselâ -yukarıda şahsiyeti izah edilmiş olan- **Abdullah bin Sa'd Ebû Serh**'in azli ile ilgili mektubu değiştirip sahte bir mektup tanzim ve buna Halife'nin mührünü basmış olması ortaya çıkınca, bu muhalefet had safhaya ulaştı. Buna rağmen yumuşak huylu **Hz. Osman**, O'nu azletmedi. O da bu skandalın patlak vermesi üzerine Mısır'dan gelen isyancılara karşı **Hz. Osman**'ı müdafaa etti. Âsîler, **Hz. Osman** gibi O'nun evini de kuşattılar. Çıkan çatışmada **Mervan** yaralandı.

Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra **Hz. Ali**'ye biat etmeyerek Mekke'ye Orada **Hz. Osman**'ın kanını dâvâ edip katillerinin kısas edilmesini isteyen muhâliflere katıldı.

III. Emevî Halifesi **II. Muaviye'nin** rahatsızlığı sebebiyle önce hilâfet makamından ferâğat edip üç ay sonra da vefat etmesi üzerine Müslümanlar başsız kalmıştı. Bu sırada Mekke'de halife olduğunu iddia ederek birçok kimsenin biatını almış olan **Abdullah b. Zübeyr**, başlattığı isyan ve ihtilâl hareketinde tamamen serbest bir duruma gelmiş oldu. Bu karışıklığa bir son vermek isteyenler, o sırada Benî Ümeyye'nin reisi olan **Mervan**'ın etrafında toplanarak O'na biat ettiler. (m. 684)

Bu sûretle IV. Emevî Halifesi olan **Mervan**, birçok isyan ve ihtilâl hareketi ile karşı karşıya kalmışsa da -Mekke'deki **Abdullah b. Zübeyr** isyanı hâriç olmak üzere- bunları birer birer bertaraf ederek her tarafta Emevî hâkimiyetini yeniden tesis etti.

Mervan, önce **II. Muâviye**'nin küçük kardeşi **Hâlid**'i kendisine veliaht yapmış ve O'nun annesi ile de evlenmişti. Sonradan **Hâlid'i** veliahtlikten azledip kendi oğlu **Abdülmelik**'i veliaht yapmış ve O'na biat almaya başlamıştı. Buna kızan **Hâlid**'in annesi, bir gece **Mervan**'ı yastıkla boğarak

i **Sebe**'nin tahrikiyle başlayan muhalefeti desteklemek üzere bir kısım adamlarını Medîne'ye sevk etti. Sonra da yerine **Saib b. Hişam**'ı vekil bırakarak Medîne'ye gitmek üzere Kahire'den ayrıldı. Yolda **Ebû Hüzeyfe**'nin **Said b. Hişam**'ı bertaraf ettiğini, diğer taraftan da **Hz. Osman**'ın şehid edildiğini öğrenmesi üzerine Mısır'a dönmeye cesaret edemeyerek Askalan veya Remle'ye gitti ve orada öldü.

B. HZ. OSMAN'IN ŞEHİD EDİLMESİ

Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra birtakım irtidad hareketleri baş göstermiş, **Hz. Ebubekir**'in kısa süren hilâfeti zamanında (m. 632-634), bunlar dirâyetle bastırılıp bertaraf edilmişti.

Hz. Ömer'in on yıl süren (m. 634-644) Hilâfet'i, gerçek bir sulh ve sükûn devri olmuş ve bu sayede büyük fetihler gerçekleştirilmişti.

Hz. Ömer'den sonra Hilâfet Makamı'na geçen **Hz. Osman**'ın devrini ise, tarihçiler sulh ve sükûn itibariyle ikiye taksim etmektedirler. Bunların birincisi **"iyi idare"**, ikincisi ise **"gayr-i meşrûluk ve karışıklık"** olarak adlandırılmaktadır. O'nun hilâfetinin yedinci yıldan sonrasını **"karışıklık"** olarak tavsif etmek yerinde sayılabilirse de **"gayr-i meşrûluk"** külliyen yalan ve iftiradan ibârettir.[10] Bu yalan ve iftiranın mûcidi ise, **Hz. Osman**'ın şehâdeti ile neticelenen ihtilâfların baş âmili olan **Abdullah ibn-i Sebe**'den başkası değildir!.. O hâlde tutuşturduğu fitne ateşi zamanımıza kadar devam edegelmiş olan bu şahıs kimdir ve neler yapmıştır? Evveliyetle O'nu biraz tanıyalım:

öldürdü. Böylece **Mervan**'ın dokuz aylık hilâfeti son buldu. Yerine beşinci Emevî halifesi olarak oğlu ve veliahdi **Abdülmelik** geçti.

10 **Doç. Dr. Yaşar Kutluay**- İslâm ve Yahudi Mezhepleri, İstanbul, 2001, sh: 59.

a- Abdullah ibn-i Sebe ve Kaynattığı Fitne Kazanı

İslâmî kaynaklarda birbirine yakın olarak **İbn-i Seba, İbn-i Vehb b. Seba, İbnü's-Sevda, İbn-i Sebe el-Hımyerî** ilh. gibi çeşitli adlarla anılan **Abdullah İbn-i Sebe**'nin, **Taberî**'ye göre, annesi siyâhî olan yemenli bir yahudidir.[11]

Hz. Osman zamanında, İslâmiyet'i güyâ kabul etmiştir. Tuhaftır ki, zâhiren müslüman olur olmaz birtakım sapık fikirleri İslâmiyet'i henüz hakkıyla öğrenememiş olan bir kısım saf ve câhil kimseler arasında yaymaya başlamıştır. Hicrî 29 (m. 659) yılında şeklen Müslümanlığı kabul ettiği Hicaz Bölgesi'nde fitne fesadına başlamışsa da burada tutunamayarak Basra'ya gitti. Buranın vâlisi **Abdullah b. Âmir, Abdullah ibn-i Sebe**'nin faaliyetlerini haber alınca, O'nu huzuruna çağırıp kendisine kim olduğunu sordu. O da:

"-Ben ehl-i kitaptan, İslâm'a ilgi duyan ve senin yakınında bulunmayı isteyen biriyim." dedi.

Vâli:

"-Senin söylediklerini duymamış olayım, çık git buradan!" dedi.

İbn-i Sebe, Basra'dan Kûfe'ye gitti. Ancak rahat durmadığı için oradan da kovuldu. Bu defa Mısır'a gitti. Basra ve Kûfe'de fitne tohumu saça saça ilerleyen **İbn-i Sebe**, Mısır'da faaliyetlerine uygun bir ortam buldu ve burada çalışmaya başladı.[12]

İbn-i Sebe'nin ortaya attığı sapık fikirler, başlangıçta sırf siyâsî görünse de Ehl-i Sünnet inançlarını sarsıp yok etmeye mâtuftu. O'nun, İslâm Dünyası'nı fitne ve fesada boğan ve hâlâ bile devam eden sapık fikirleri, şöyle hülâsa edilebilir:

---

11 **Taberî**, Tarih, c. I, sh: 2942.

12 Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi (Heyet)- c. II, İstanbul, 1992, sh: 206 vd.

aa- Ric'at Meselesi

H. 33 (m. 654) yılında yıkıcı faaliyetlerine başlayan **İbn-i Sebe**, Hz. Peygamber'le **Hz. İsa** arasında bir mukayese yaparak söze başlıyor ve:

*"-Mademki, **Hz. İsa**, âhir zamanda tekrar Dünya'ya gelecektir, O'ndan daha büyük peygamber olan **Hz. Muhammed** neden gelmesin? Şaşarım onlara ki, İsa'nın geleceğine îmân ederler de **Hz. Muhammed**'in tekrar geleceğine inanmazlar!.."* diyerek bu fikrini bazen de âyet-i kerîmelere bâtınî bir mânâ atfederek ispat etmeye çalışıyordu.

Meselâ bu maksatla çoğu kere:

"(Ey Muhammed!) **Kur'ân-ı Kerîm'e uymayı sana farz kılan Allah, seni döneceğin yere döndürecektir.**"[13] meâlindeki âyet-i kerîmeyi ileri sürüyordu.

Hz. Ali şehid edildikten sonra ise, O'nun da "**ölmediğini, tekrar Dünya'ya gelerek Yeryüzü'nü adâletle donatacağını**" iddia etmiştir.

Tuhaftır ki, bâtıl mezhepler içinde Ehl-i Sünnet'e en yakın bir mezhep kabul olunan ve "**İmâmiye**"[14], "**Caferî Mezhebi**"[15] veya "**Mufaddala**"[16] adları ile tanınan bugünkü İran'ın resmî mezhebinde, kaybolduğu iddia edilen 12. İmam **Mehdî** için aynı sapık telâkki devam ettirilmektedir.

---

13 el-Kasas Sûresi, âyet 85.

14 İran'ın resmî mezhebince, "**Hilâfet**" yerine **Hz. Ali** ve evlâdına mahsus olmak üzere, "**İmâmet**" kabul edildiğinden bu mezhep, "**on iki imam mezhebi**" veya kısaca "**imâmiyye**" olarak da anılır.

15 Bu mezhep, aynı zamanda **İmam-ı Âzam** hazretlerinin üvey babası ve hocası olan evlâd-ı Rasûl'den **Câfer-i Sâdık** Hazretleri'ne de nispet edildiğinden "**Ca'ferî**" adıyla da anılır.

16 "**Mufaddala**", tafdil edenler, yani üstün ve faziletli görenler demektir. Şia, **Hz. Ali**'yi "**efdalü's-sahâbe**" yani en faziletli sahabe kabul ettiklerinden ilmî metinlerde bu adla da anılırlar.

bb- Vasîlik Meselesi

İbn-i Sebe'nin ortaya attığı sapık fikirlerden biri de **Hz. Ali**'nin, Hz. Peygamber'in yegâne vasîsi olduğu iddiasıdır. O, aynı zamanda şöyle diyordu:

*"-Allâh'ın bir tane nebîsi ve vasîsi vardır. **Hz. Ali** de **Hz. Muhammed**'in vasîsidir. **Muhammed**, nebîlerin sonuncusu ise, **Ali** de vasîlerin sonuncusudur. Rasûlullah'ın vasiyetine uymayan ve vasîsi **Hz. Ali**'ye haksızlık edip, ümmetin idaresini ele alandan daha zâlim kim olabilir? **Osman**, Hilâfet'i haksız yere aldı. Rasûlullah'ın vasîsi, ortada duruyor. Artık toparlanıp O'nu harekete geçirmek gerekir. İlk yapılacak iş, herkesin kendi emîrini kötülemesidir. İşi, iyiliği emredip kötülükten men etme şeklinde ortaya koyun ki, insanlar size yakınlık duysunlar ve sizinle beraber hareket etsinler."*[17]

Gerçekten Ehl-i Beyt muhabbeti gibi temel bir islâmî prensip olan **"Emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker"** yani mârufu emredip yasaklananlardan men etmek de çok iyi bir kamuflajdı. Lâkin **Abdullah İbn-i Sebe**'nin bu prensiplerle setredilemeyecek derecede bâtıl fikirleri de vardı. Fırsat buldukça ortaya attığı bu sapık görüş de **Hz. Ali** ve hattâ O'nun evlâtlarına Cenâb-ı Hakk'ın -hâşâ- hulûl ettiği yolundaki iddiasıdır.

cc- Hulûl Meselesi

Bu hususta değerli âlim merhum **Ahmed Hamdi Akseki** şöyle diyor:

*"İbn-i Sebe durmadı, maksadına doğru yürüdü. **Hz. Ali**'ye evlât ve ahfâdına ulûhiyetin bir cüz'ü hulûl edeceğini ilân etti. Hattâ **İbn-i Sebe**'nin cemaatinden bazıları **Hz. Ali**'nin yüzüne karşı:*

"-Sen, Allah'sın." dediler.

---

17 Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, c. II, sh: 207.

*İş büyüdü. Hz. Ali bunların ateşte yakılmalarını emretti ve (cesaedlerini) yaktırdı. Lâkin **İbn-i Sebe** bundan da istifade etmenin yolunu buldu:*

"-Artık, şimdi iyice tahakkuk etti ki, sen Allah'sın. Çünkü ateşle azab etmek, ancak Allâh'a mahsustur; Allah olmasaydın, ateşle azab etmezdin." dedi."

İşte **İbn-i Sebe**, Râfizîliği[18] bu üç esas üzerine (ric'at, vasîlik ve hulûl) kuruyor ve Müslümanlar'ı parçalamak, akidelerini bozmak için köy köy dolaşıyor, Âl-i Beyt'e ve hâssaten **Hz. Ali**'ye aşırı derecede muhabbeti bir akîde-i diniye hâline getiriyor, bunun aleyhine söz söylemenin, dinden çıkmakla bir olduğunu telkin ediyordu.

İbn-i Sebe'nin kurduğu Râfizîlik, o kadar taassupla hareket ediyordu ki, kimisi **Hz. Ali**'nin ilâh olduğunu, kimisi **"nebiy-yi nâtık"** olduğunu, kimisi de kendisine itaat vâcip olduğunu söylüyor, her üçü de nasben ve vesâyeten, celiyyen (âşikâre olarak) ve hafiyyen (gizli olarak) **Hz. Ali** ile O'nun evlâdına mahsus olduğunu, onlardan başkasına bu hakkın verilmesini yahud onlardan bu hakkın alınmasını zulüm sayıyorlardı. Bunlara göre İmâmet, yani devlet reisliği, âmmenin ihtiyar ve intihabıyla değil, nasb ile, verâsetledir. Bu makam ise, yalnız **Ali** evlâdınındır. (Ona göre) bu erkân-ı dinden bir kaziye-i usûliyedir (Dinin esasına âid bir usûlî kâidedir). Böyle bir şeyi peygamber ihmal edemezdi. Onu, **Ali** ve evlâdına vasiyet etti.

Böylece dışı Ehl-i Beyt'e muhabbet, iç yüzü ise Mecûsîlik ve Yahudilik'ten ibâret bulunan Râfizîlik mezhebi kuruldu, birçok kollara da ayrıldı.

Bunlar Peygamber'in, Hilâfet'i **Ali**'ye vasiyet ettiğini,

---

18 **İbn-i Sebe**'nin kurduğu bâtıl mezhebe **"Sebiyye"** denildiği gibi **"Râfizîlik"** de denilir. Bu kelime, Arapça **"ayrılmak"** veya **"terk etmek"** mânâsına gelen **"rafz"**dan türetilmiştir.

Allâh'ın **Ali**'ye ve **Ali**'nin evlâtlarına hulûl ettiğini, **Ali**'nin tekrar Dünya'ya döneceğini söyledikleri gibi ervâhın tenâsühüne (reenkarnasyon) de kail bulunuyorlardı.

Bunlara göre, sevap ve ikap yalnız Dünya'dadır. Kur'ân-ı Kerîm'in bir zâhir mânâsı, bir de bâtın mânâsı vardır. Bunların her tarafa yaymağa çalıştıkları bu itikadları, daha evvel Mecusîler ve Yahudiler de söylemişlerdi. Binaenaleyh bunlar, Mecusîlik'te ve Yahudilik'te mevcud olan fikirler ve nazariyeleri ortaya atmış oluyorlardı. Yahudi fırkalarından bazıları da Tevrat'ın bir zâhir mânâsı, bir de bâtın mânâsı olduğunu, bâtının zâhire mugâyir bulunduğunu söylemişlerdi.[19]

Râfizîlerden bazıları:

*"**Hz. Ali**'nin kaatili olan **İbn-i Mülcem** lâhutun (Allah katından) ruhunu ceset zulmetinden kurtardığından ötürü, Dünya'nın en hayırlı insanıdır."* demişlerse de bunu daha evvel **"Müzdek"**in söylediğini, **Şehristanî** bize hikâye etmiyor mu?

Bâtınıyye, *"Kur'ân ve Hadîs'in zâhirinden başka bir de bâtını olduğunu, zâhirin gizli hakikatlere işaret eden bir kabuktan başka bir şey olmadığını, bununla kanaat edenler, şer'an teklifât olan kayıtlardan kurtulamayacaklarını, bâtın ilmine yükselebilmiş olanlardan teklifât-ı diniyyenin de kalkacağını"* söylerler.

Bunu âyetlerle de ispata kalkışırlar. Onlara göre namazın ve zekâtın mânâsı, **Muhammed** ile **Ali**'yi sevmek demektir. Bunu sevenler, namazı kılmış, zekâtı vermiş sayılır. Muharremâtın (haram olan şeylerin) mânâsı **Ebubekir** ile **Ömer**'e muvâlâtın (varma, ulaşmanın) ve Bâtınıyye Mezhebi'nde olanların herhangi birine muhalefetin haram olması demektir. Binaenaleyh Bâtınıyye Mezhebi'nde olanların söyledik-

---

19 Geniş tafsilât için, **Doç. Dr. Yaşar Kutluay**'ın "İslâm ve Yahudi Mezhepleri", (İstanbul, 2001) isimli eserine bakılabilir.

leri ve işledikleri şeyler haram değildir. Ne yaparlarsa, hepsi mübahtır. Meleğin mânâsı, Bâtıniyye dâîleri (propagandacıları) demektir. Şeytan da Ehl-i Sünnet ulemâsıdır.

İşte İsrailoğulları daha evvel Tevrat'ta zâhir ve bâtın mânâları diye, nasıl oynamışlarsa, Râfizîler de Kur'ân-ı Kerîm'in tefsîrinde öyle oynadılar.

"-Hz. Muhammed, Cebrâil'e kendisine getirdiği vahyi nereden aldığını sordu, O da:

"-Bir perde arkasından söylüyorlar." dedi.

"-Bir daha vahy geldiği zaman perdeyi kaldırıp sana O'nu kimin söylediğini gör." dedi.

*Cebrail bakınca perdenin arkasında **Muhammed**'i gördü. Anladı ki, kendisine söyleyen de O imiş!.."* hezeyanları da hep bunlardandır."[20]

""**Ebû Leheb'in iki eli kurusun**" âyetindeki elden maksad, **Ebûbekir**'le **Ömer**'dir!.." diyecek kadar ileri gittiler. Böylece İslâm Dini'ni bozmak için, kendilerini Ehl-i Beyt'e aşırı muhabbet besler gösterdiler."[21]

(...)

"Hülâsa **İbn-i Sebe** ile başlayan ve İslâmlar arasında her devirde kanlı hadiseler çıkarmış olan bu zındıkların mezheplerinin her memlekete göre bir adı vardır. En meşhur adı, "**Bâtıniye**"dir. Çünkü bunlar, dinden soyunmak için *"her dışın bir içi, her tenzilin bir te'vili vardır."* diyorlardı. Irak'ta bunların adı "**Karamita**" ve "**Müzdekiyye**"dir. Çünkü bunlar da tıpkı Sasanîler devrinde **Müzdek**'in ortaya attığı mal ve kadınlar herkesin ortak malı olduğunu, bunlarda temellük

---

20 İslâm-Türk Ansiklopedisi, İstanbul, 1948, sh: 91.

21 Bkz. Mevâkıf- c. 8, sh: 378; **İbn-i Hazm**- c. 5, sh: 185; **Şehristanî**- c. 2, sh: 15, 16; Keşf-i Esrarü'l-Bâtıniyye- sh: 12 - 36; et-Tebsır fi'd-dîn- sh: 85; Hitatü'l-Makrızî- c. 4, sh: 233; İttihazü'l-Hunef. **Makrizî**- sh: 113; Avâsım-ı **İbnü'l-Arabî**- c. I, sh: 55; Teblîsü İblis- **İbnü'l-Cevzî**, sh: 102. **(A. H. Akseki)**

ve tasarruf olunamayacağını da söylüyorlardı.

Horasan'da bunlara **"Tâlimiyye"** ve **"Melâhide"** denildiği gibi **Karamıt**'ın kardeşi olan **Meymun**'a nispetle **"Meymûniyye"** de denir.

Mısır'da meşhur **"Ubeyd"**e nispetle **"Ubeydiyyûn"**, Şam'da **"Nusayriyye"** (Dürzi), **"Teyâmine"** adını alır.

Filistin'de **"Bahâiyye"**, Hind'de **"Behere"** ve **"İsmâiliyye"**, Türkler arasında **"Bektaşî"** ve **"Kızılbaş"**, Acemistan'da **"Babiyye"** diye anılırlar.

Fakat hakikat şudur ki: Bunların İslâm'a intisapları ne ise, **İmam Cafer**'in oğlu **İsmail**'e intisapları da o nispettedir. Bunların diğer fırkalardan imtiyazları, imamlarına Allâh'ın hulûl ettiği fazîhasını da (rezâletini) iddia etmeleridir. Bunlar, sözlerini felsefe ve tasavvuf ile de yaldızlarlar, herkesin mizacına göre söz söylemek isterler. Dâvetlerinin dokuz derecesi vardır. Dokuzuncusu mükâşefedir. Artık bu mertebeyi bulmuş olan bir Bâtınî'ye her şey mübahtır, haram ve küfür yoktur.[22]

Peki, **Abdullah İbn-i Sebe** bu sapık fikirleri ne sûrette yaydı da **Hz. Osman**'ın şehâdeti ile neticelenen o müthiş **"İlk Fitne"** zuhur edip zamanımıza kadar devam etti. Şimdi biraz da bu husûsu izah edelim:

b- Abdullah ibn-i Sebe'nin Faaliyetleri

Hz. Osman'ın şehadetine müncer olan ihtilâfların tek sebebi, **Abdullah İbn-i Sebe** ve O'nun faaliyetleri değildi. Bu neticenin husûlüne âmil olan daha başka sebepler de vardı

---

22 *"İbn-i Esîr, Ebi'l-Feda, İbnü'l-Verdî, İbn-i Kesîr, İbn-i Haldun tarihlerinde yeter derecede tafsilât vardır. Tarihü'l-Kâfi'de Bâtıniyye'nin itikatları ve bunların gizli cemiyetlerinin yaptığı cinayetler hakkında uzun uzadıya mâlûmat vardır. Yakında tercümesini yayınlayacağımızı ümid ettiğim «Keşf-i Esrâr-ı Bâtıniyye ve Ahbârü'l-Karâmıta» eseri de bu hususta en mühim kitaplardan biridir."* **(Ahmet Hamdi Akseki)**

ki, bunlar ileride izah olunacaktır. Fakat en müessir sebebin, bu yahudiyyu'l-asıl olan şahsın tezvirâtı olduğu hususunda, bütün ehl-i sünnet âlimleri müttefiktir. Kendisi de bu kanaate olan **Prof. Dr. Muhammed Hamidullah** şöyle diyor:

"... Uzun zaman bu meseleyi araştırdım. Sonuçta edindiğim kanaat şudur ki, bütün bu hâdiseler, Yahudiler'in çevirdiği bir oyun, bir komplodan başka bir şey değildir. ***Hz. Osman****'ın katli,* ***Hz. Ali*** *ile* ***Hz. Âişe*** *ve daha sonra* ***Hz. Muâviye*** *ile olan savaşların hepsi, bir Yahudi oyunu (komplo) idi. Ve bu komplonun idârecileri, kendilerine müslüman diyen Yahudiler'di. Taberî Tarihi'nin bu mevzudaki rivâyetleri, dikkatlice okunacak olursa mesele daha iyi anlaşılır.*

Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında müslüman olmayan, ***Hz. Ömer*** *zamanında ve belki de daha sonra müslüman olan* ***İbn-i Sebe*** *adında bir Yahudi vardı. O'na aynı zamanda* ***İbn-i Sevda*** *da deniliyordu.* ***İbn-i Sebe****, müslüman olduktan sonra, İslâm Devleti'nin her tarafına seyahat eder: Suriye, Irak, Mısır, Türkistan, Medine gibi... Gittiği her yerde, kendisine arkadaşlar bulup bunlara belli vazifeler verir. O zamanlar uçak gibi vâsıtalar olmadığı için,* ***İbn-i Sebe****'nin seyahati birkaç sene sürer. O aynı zamanda, çok iyi müslüman görünen, namaz kılan, câmiye giden ve fakat içten içe İslâm düşmanı Yahudiler'i seçer ki, bu da kolay bir iş değildi.* ***İbn-i Sebe****'nin işi bitince, yani her tarafta, kendisine uygun arkadaşları bulunca, onlara sinyal (işâret) verirdi ve hep beraber, kendilerine verilen işe başlarlardı.* ***İbn-i Sebe****'nin başlattığı iş çok enteresandı.*

Mısır'dan, Medine'ye bir mektup gelir. Şüphesiz bu mektup, bir Yahudi'den, diğer bir Yahudi'ye yazılmıştı. Mısır'dan yazan Yahudi, Medine'deki Yahudi'ye şöyle yazıyordu:

"Bizim memleketimiz olan Mısır'da, İslâmiyet nâmına hiçbir şey kalmadı, vâlimiz şarap içiyor, namaz kılmıyor, oruç

tutmuyor, zinâ yapıyor, İslâm'ın yasakladığı bütün işleri yapıyor ve birçok müslüman da vâlinin yaptığı şekilde hareket ediyor."

Mısır'dan bu mektubu yazan yahudi, aynı mektubu, Suriye'ye, Irak'a, Basra'ya, Türkistan'a vs. yazıyor. Şam'daki yahudi de aynı meâlde, yani "bizde İslâmiyet kalmadı, vâli kâfirdir vs." gibi yazdığı mektupları, bütün İslâm Âlemi'ne gönderir. Aynı şekilde Medine'deki yahudi de her tarafa:

"Halîfemiz kâfirdir, şarap içiyor, namaz kılmıyor..." vs. meâlinde mektuplar yazar.

Böylece, bütün İslâm Devleti'nde aynı haberler dolaşır. Ve bu mektupları alan Yahudiler, onları kendi bölgelerindeki câmilerde okuyorlar. Ve bu, bir sefer olmaz; mektuplar devam eder.

Meselâ; Medine'deki Yahudi, aldığı mektubu namazdan sonra câmide okur ve:

"-Bu ne korkunç şeydir? Halifemiz uyuyor mu?" deyip, halkı kışkırtır.

Ertesi gün, aynı mealdeki mektubu, "Şam'dan aldım", "Basra'dan aldım" şeklinde okur ve işine devam eder.

Her gün aynı haberlerin geldiğini tasavvur edin, neticesi ne olur, ne anlaşılır? Ve neticede de diğer Müslümanlar bu haberlere inanır.

Medine Müslümanlar'ı düşünmeye başlarlar:

"Suriye, Irak, Mısır kâfir olsa da elhamdülillah, bizde hâlâ İslâmiyet var. Herkes ibâdetini yapıyor."

Mısır Müslümanları da aynı şekilde düşünür:

"Elhamdülillah, Mısır müslüman kaldı, Medine ve diğer yerler kâfir olmuş..."

*Ve böylece, her bölge, müslüman kaldığını düşünmeye başlar. İşte bu, **İbni Sebe**'nin idâre ettiği şeytânî propaganda idi.*

Bir müddet sonra Medîne Müslümanlar'ı, ***Hz. Osman****'a gelerek:*

"-Sen uyuyor musun? Suriye, Mısır ve Irak kâfir oldu, sen ne yapıyorsun?" dediler.

Hz. Osman*, onlara:*

"-Sizin de güvendiğiniz birkaç kişi seçelim ve bu yerlere gönderelim. Onlar bunun doğru olup olmadığını bize bildirsinler" der.

Bunun üzerine bir heyet seçilir ve İslâm Devleti'nin her tarafına yollanır. Bu heyet, birkaç ay sonra dönerek:

"-Bu söylenenler asılsızdır. Her tarafta İslâm kanunu câri olup, vâliler de çok iyi müslümanlardır; bunun bir tek istisnası var." diye rapor verirler.

Bu giden heyet içinde, ***Hz. Ebû Hüreyre*** *de vardı. O der ki:*

"-Her tarafta İslâmiyet câridir, vâliler iyidir. Fakat Mısır vâlisinin iyi olmadığını duydum."

Bu sırada ***İbn-i Sebe****, Mısır'da bulunuyordu."*

"... ***Hz. Osman****, Müslümanlarla müşâvere ettikten sonra,* ***Hz. Ebûbekir****'in oğlunu Mısır'a vâli tâyin eder ve tâyinine dâir olan mektubu da kendisine verir. Bunun üzerine* ***Hz. Ebûbekir****'in oğlu, vazifesine başlamak üzere Mısır'a hareket eder. Yolda, aynı istikâmette sür'atle giden birine rastlar.* ***Hz. Ebûbekir****'in oğlu O'nu durdurarak, kim olduğunu, nereye gittiğini sorar. Bu yolcu şu cevabı verir:*

*"****Hz. Osman****, Mısır'a gidip bu mektubu vâliye vermemi, yeni bir vâlinin tâyin edildiğini, O'na görevi terk etmesini söylememi ve senden daha hızlı gitmemi emir buyurdu."*

Bunun üzerine, ***Hz. Ebûbekir****'in oğlu mektubu ister.*

Hz. Ebûbekir*'in oğlu mektubu açar ve kendisini şaşırtan bir cümle ile karşılaşır. Mektupta* ***"size gelince"*** *diye başlayan cümlede nokta konmamış bir kelime ile* ***"Onu kabul***

ediniz!.. *" veya "**Onu öldürünüz!..**" şeklinde okunabilen bir kelimeyle karşılaşır. Bunu bize nakleden **Süyûtî**'dir.*

*Tâyin edilen vâli, yani **Hz. Ebûbekir**'in oğlu, bu kelimeyi, "**Onu öldürün!..**" şeklinde okur.*

***Hz. Ebûbekir**'in oğlu, hiddetlenerek Medine'ye döner ve doğruca câmiye giderek, Müslümanlar'a şöyle hitab eder:*

"-Siz bu halifeyi görüyor musunuz? Beni Mısır'a vâli tâyin ediyor, arkamdan da öldürülmem için mektup yazıyor."

*Bunun üzerine Müslümanlar, **Hz. Osman**'a gidip durumu sorarlar. **Hz. Osman**:*

*"-Vallahi ben böyle bir şey yazmadım, haberim yok!.." diye cevap verir. İşte, Mısırlı olup Mısır tarihi üzerinde mütehassıs olan **Süyûtî** böyle yazıyor ki, bu böyle olabilir.*

*Ben şahsen, bu mektubun **İbn-i Sebe**'nin ajanları tarafından yazıldığını zannediyorum. Bunlar mektubu yazdıktan sonra özellikle **Hz. Ebûbekir**'in oğlunun yanına yaklaşıyorlar ki, O, bunların kim olduğunu sorsun ve mektubu istesin.*

*Gerçekte bu normal bir davranış değildir. Fakat bu, bir yahudi ajanı olursa, böyle yapar ve bu şekilde hareket etmesi normal olur. Eğer o mektubu Halîfe yazdırmış olsa, **Hz. Ebûbekir**'in oğluna görünmemesi lâzımdı. Ne olursa olsun, bazı Müslümanlar, **Hz. Osman**'ın yemînine inanıyor, diğerleri inanmayıp O'nun, **Hz. Ebûbekir**'in oğlunu öldürmek istediğini zannediyorlar.*

*Bilhassa, **İbn-i Sebe**'nin Medine'deki ajanları, Halife'nin böyle bir şey yapabileceğini, O'nun bir yalancı olduğunu etrafa yayıyorlardı.*

*Ayrıca, Mısır'da bulunan **İbn-i Sebe**, Müslümanlar'ı kışkırtarak:*

"-Halife, bize bir vâli tâyin etmiş, sonra da O'nu öldürme emri vermiş. O iyi bir halife değil, kâfirdir; O'nu öldürmek lâzımdır." diyerek ve bir isyan ordusu teşkil ederek,

*Mısır'dan, Medine üzerine yürür. **İbn-i Sebe**'nin kumanda ettiği bu ordunun çoğu yahudi idi.*

*Mısır ordusu Medine'ye gelip, **Hz. Osman**'ın evini kuşatır. **Hz. Ebûbekir**'in oğlu kışkırtılır ve O'na:*

"-Halife seni öldürmek istedi!" deyip, kandırılır.

***Hz. Ebûbekir**'in oğlu, bu isyancılarla **Hz. Osman**'ın evine gider. Kapılar kapalı olduğu için merdivenlerle dama çıkıp, Halife'nin evine girerler. **Hz. Ebûbekir**'in oğlu, **Hz. Osman**'ı öldürmek için sakalından tutar. **Hz. Osman**, O'na:*

"-Şayet senin baban hayatta olup, seni bu hâlde görseydi, ne düşünürdü?" der.

*Bunun üzerine **Hz. Ebûbekir**'in oğlu titremeye başlar ve bir şey yapmadan çekip gider. Fakat O'nunla beraber içeri giren Yahudiler, meseleyi hallederler ve Halife'yi öldürürler.*

*Ve kaynaklarımız, **Hz. Osman**'ın o anda oruçlu olup, Kur'ân okuduğunu yazıyorlar. Ve O'nu öldüren şahsın, Kur'ân'a bir tekme vurduğunu belirtiyorlar.*

Hiçbir müslüman bu hakareti yapamaz. Bunu yapanın bir gayr-ı müslim olması lâzımdır. Daha başka şeyler de olur. Teferruata girmek istemiyorum.

***Hz. Osman** şehid edilir. Bu Yahudiler, **Hz. Osman**'ı öldürdükten sonra, korkmaya başlarlar. Hatta **Hz. Osman**'a muhâlif olan müslümanlar dahî:*

*"-**Hz. Osman** nasıl öldürülür?" diye şaşırıp, üzülürler.*

Onun için, suçlunun derhal yakalanıp, kısas tatbik edilmesini isterler. O dönme Yahudiler şöyle düşünürler:

"-Bizi koruyacak bir müslüman bulalım, yoksa Müslümanlar bizi yakalayıp, başımızı vuracaklar."

*İlk önce **Hz. Ali**'ye gidip:*

*"-Halife öldü, müsaade et, sana biat edelim, sen çok iyi bir müslümansın." derler. **Hz. Ali**:*

"-Hayır, istemiyorum" der.

Daha sonra Yahudiler, ***Talha, Zübeyr*** *ve diğerlerine giderlerse de hiç kimse onların teklifini kabul etmez. Yahudiler tekrar* ***Hz. Ali****'ye gelerek, çok ısrar ederler. Sonunda* ***Hz. Ali*** *der ki:*

"-Ben bunu, siz istediğiniz için değil, fakat bütün Müslümanlar isterse kabul ederim."

Bunlar, şehirde ilân ederek ***Hz. Ali****'nin Müslümanlar'la konuşmak için câmiye toplanmalarını istediğini söylerler.*

Hz. Ali*, câmide minbere çıkar ve:*

"-Bizim mâsum Halifemiz öldürülmüştür. Yerine bir halife seçmemiz lâzım. Aranızdan birini seçin!.." der.

Herkes ***Hz. Ali****'nin halife olmasını ister ve kendisine biat olunur. Fakat orada bulunanlar, alelâde insanlardı. Mühim olan şahsiyetler, oraya gelmemişlerdi.* ***Abdullah b. Ömer, Talha, Zübeyr*** *vs. gibi yüksek şahsiyetler, oraya gelmemişti. İsyancı Yahudiler,* ***Hz. Talha*** *ve* ***Zübeyr****'i tevkif ederek onlara:*

"-Şâyet biat etmezseniz, sizi öldürürüz!.." diye tehdidde bulunurlar.

Bunun üzerine anılan şahıslar, tehdid altında biat ederler. Medine'deki İslâm ordusu, Hac için Mekke'ye gittiğinden, ***Hz. Ali****'yi koruma vazifesini, Mısır'dan gelen bu Yahudi ordusu üzerine alır. Bunlar, kısası tatbike izin vermezler. Yani* ***Hz. Osman****'ın kaatilinin yakalanıp, öldürülmesini istemezler. Bunun üzerine ne yapacağını bilemeyen* ***Hz. Ali*** *bekler. Yahudiler, bununla iktifa etmeyip, fitne fesatlarına devam ederler.*

İslâm Devleti'nin her tarafına mektuplar yazıp şöyle propaganda yaparlar:

"Halife öldürüldü. O'nun yerine geçen yeni Halife, yani ***Hz. Ali****, kısas tatbik etmek istemiyor; işte bunun için, yeni halifeye isyan etmek lâzımdır. Bu hususa dâir, müşahhas delillerimiz vardır."*

Hz. Âişe*'nin ağzından, birçok mektup yazılır. Ve bu*

mektuplarda, güyâ ***Hz. Âişe*** *şöyle der:*

"-Ey Müslümanlar! ***Hz. Ali'****ye isyan ediniz."*

Daha sonra ***Hz. Âişe'****ye:*

"-Sen böyle mektuplar yazdın mı?" diye sorulduğunda, O:

"-Vallahi, ben hiçbir zaman böyle şey yazmadım." demiştir. Ve böylece aynı komplo devam eder."[23]

c- Diğer Bazı Sebepler

Hz. Osman zamanında başlayıp **Hz. Ali**'nin hilâfeti zamanında ayyuka çıkacak olan fitnenin, **Abdullah ibn-i Sebe** dışında, O'nun faaliyetlerinin müessiriyetini arttıran veya zemini müsâid bir hâle getiren başka sebepler de vardı. Bunları da şöylece hülâsa edebiliriz:

1-**Hz. Osman** Kureyş'in **"Benî Ümeyye"** kolundandı. Bu kol, Kureyş'in en kalabalık ve îtibarlı kısmıydı. Fakat bunların ekseriyeti İslâm'ı Mekke'nin fethinden ve reisleri **Ebû Süfyan**'ın ihtidâsından sonra kabul etmişlerdi. Bu yüzden ilk muhârebelerde hiçbir hizmetleri geçmemişti. İhtimâl bu sebepten dolayı **Hz. Osman**'ın hilâfetinden önce kendilerine pek fazla me'muriyet verilmemişti. Fakat **Hz. Osman**, oldukça mülâyim ve halûk tabiatlı idi. Bu yüzden onların me'muriyet isteklerini reddetmeyip bol bol is'af eylemişti. Bu durumun, zamanla diğer kabilelerin bâhusus Hâşimîler'in rekabet hissini uyandırması gecikmemiştir.

2-Genişleyen fetihler sonunda Mekke ve Medine'ye korkunç bir servet akmış, bu da bir kısım insanları takvadan uzaklaştırmıştı. Bu hâl, daha önce yani **Hz. Ömer** zamanında başlamış ve O'nu endişeye garketmişti.

Gerçekten servetin, eninde sonunda mutlaka sefâhati getireceğini hesâb eden bu büyük insanın, bilhassa İran'ın

---

23 **Prof. Dr. Muhammed Hamidullah**- İslâm Müesseselerine Giriş, İstanbul, 2007, sh: 128 vd.

fethinden sonra Medine'ye binlerce devenin sırtında taşınan ganimet yığınlarını görünce:

"-Âh ne olurdu, İran ile bizim aramızda ateşten bir dağ olsa idi de biz oralara varmasaydık!.." dediği rivâyet olunmuştur.[24]

İşte çeşitli ihtiras ve husûmetlere gebe olan bu müthiş servetin olanca mahzurları, **Hz. Osman** devrinde ortaya çıkıp bu devri dâhilî ihtilâflara garkeylemiştir.

Zira **Hz. Ömer** zamanında Kureyş ileri gelenleri ancak Halife'nin izni ile Medine'den çıkabiliyorlardı. **Hz. Osman**, halefinin bu tedbirini kaldırdığından, onlar da çeşitli beldelere dağıldılar ve oralardaki müreffeh hayatı görüp tanıdılar. Onlara özendiler ve:

"-Halk, nasıl mal-mülk sahibi oluyorsa, biz de olmalıyız." demeye başladılar.

Kısa zamanda zenginleştiler ve bu da sâfiyetlerinin bo-

---

24 Denildiğine göre, **Hz. Ömer**, Ahvâz ve çevresinin alınmasından sonra:

"-Bizimle Farslılar arasında ateşten bir set olmasını, böylelikle onların bizlere gelmemesi, bizim de onlara varmamamızın sağlanmış olmasını çok arzu ederdim." dermiş. (**İbnü'l-Esîr**- a.g.e., c: II, sh: 492)

"Ganimetlerin beşte biri **Hz. Ömer**'in yanına getirilince, O'nun:

"-Allâh'a yemin ederim ki, bunu paylaştırıncaya kadar bu mal hiçbir çatının altına girmeyecektir." diye yemin etmesi üzerine **Abdurrahman b. Avf** ile **Abdullah b. Erkam**, mescidde bu beşte biri sabaha kadar beklediler.

Sabah olup da herkes toplanınca üzerindeki örtü kaldırıldı. **Hz. Ömer**, aralarındaki yâkutları, zümrütleri, mücevherleri görünce ağlamaya başladı. **Abdurrahman b. Avf**, kendisine:

"-Ne sebepten ağlıyorsun, ey mü'minlerin emîri? Allâh'a yemin ederim, burada ağlamak değil, şükretmek gerekir!.." deyince **Hz. Ömer** şu cevabı verdi:

"-Allâh'a yemin ederim ki, ben bundan dolayı ağlamıyorum. Allâh'a yemin ederim, Allah bunları kime verdiyse, bunlar birbirini kıskanmış, birbirlerine kin beslemişlerdir. Birbirlerini kıskananları da mutlaka Allah birbirine düşürür." (**İbnü'l-Esîr**- a.g.e., sh: 478)

zulmasına yol açtı.

3-İlerleyen zamanla nûr-i nübüvvetten feyz almış insanların pek çoğu, gitgide büyüyen ihtilâflara karışarak kirlenmemek için bir kenara çekilmeyi tercih etmiş bulunuyorlardı.

4-Sür'atle ilerleyen fetihler esnasında İslâm topluluğuna lâyık-ı veçhile temessül edilmeden karışanlar oluyordu. Bunlar, beliren zaaf alâmetleri karşısında baş kaldırmak için fırsat kollamaktaydılar. Hiç şüphesiz, bu gibilerin hissiyâtını istismar ile Müslümanlar arasına nifâk tohumları ekmeye çalışan birtakım kötü ruhluların işleri kolaylaşmış oluyordu ki, bunların en meşhuru, izah edilmiş olduğu üzere, Yahudi asıllı **Abdullah İbn-i Sebe**'dir.[25]

5-**Hz. Ömer**'i hançerleyip şehâdetine sebep olan **Ebû Lü'lü**, hâdiseden bir gün önce Medîne'de yerleşmiş olan İran asıllı **Hürmüzan** ve **Cefne** nâmındaki bir hıristiyanla bir araya gelmişti. **Hürmüzan**, **Ebû Lü'lü**'nün hançerini temâşâ ederken oradan geçen **Ebûbekir**'in oğlu **Abdurrahman**, âniden yanlarında zuhûr edince, hançer, **Hürmüzan**'ın elinden yere düşmüştü. Ertesi sabah sûikast gerçekleşince **Abdurrahman**, bu vak'ayı **Hz. Ömer**'in oğlu **Ubeydullah**'a nakletti. Babası gibi şiddetli bir genç olan **Ubeydullah**, bunların bir evvelki gün sûikast plânı yaptıklarına kânî olarak gidip **Hürmüzan** ve yanında-

---

25 Çeşitli fırkalara ayrılmış bulunan şia içinde "**Sebeiyye**"nin kurucusu olan **Abdullah ibn-i Sebe'** aslen San'alı bir yahudiydi. Evvelce izah edilmiş olduğu üzere, **Hz. Osman** zamanında güyâ müslüman olmuş, fakat dâima perde arkasında kalmayı başararak Müslümanlar arasında sapık fikirlerin yayılmasına önayak olmuştur.

Birtakım gizli mektuplarla çeşitli İslâm beldelerinin halkını birbirleri ve idârecileri aleyhine tahrik etti. Binbir çeşit yalan uydurup yaydı. Nihayet bu tahrikler sonunda milâdî 656 yılında Mısır'dan altıyüz kadar atlı, "**umre zâhiri sebebi**" ile yola çıkıp Medîne'ye gelmişlerdir ki, bilâhare aynı yıl içinde **Hz. Osman**'ın şehâdetine müncer olan karışıklıklar, bunlar ve daha sonra aynı şekilde gelenlerin eseri olmuştur. (Tafsîlât için bkz: **Doç Dr. Yaşar Kutluay**- İslâm ve Yahudi Mezhepleri, Ankara, 1965, sh: 34 vd.)

ki birkaç kişiyi katletti. **Hürmüzan**, İran ileri gelir şahıslarından biri olduğu hâlde Medîne'de yerleşmiş olan bir müslümandı. Hatta **Hz. Ömer** kendisine Hazine'den senelik iki bin dirhem atıyye ödemekteydi. Böyle bir adamın sırf bir zanna dayanarak öldürülmesi kısas gerektirmekteydi. Başta **Hz. Ali** olmak üzere herkes bu reyde olduğu hâlde **Hz. Osman**:

"-Dün **Ömer**!.. Bugün de oğlu mu katlolunacak?! Aslâ!.." diyerek diyete hükmetmişti. Hâlbuki bu kararda isâbet olmadığı âşikârdı. **Hz. Osman**'a karşı muhâlefetin diğer bir sebebi de buydu.

6-**Hz. Osman'ın** yukarıdaki hâdise gibi diğer bazı icraatı da fazlaca tenkid edilmekteydi. Meselâ -evvelce izah edilmiş olduğu üzere- Hz. Peygamber **Hakem bin Ebi'l-Âs** ile oğlu **Mervan**'ı Medîne'den uzaklaştırmıştı. **Hz. Ebûbekir** ve **Hz. Ömer** zamanında Rebze denilen mahalde kalan **Hakem**'i, **Hz. Osman** Medîne'ye geri getirmişti. Üstelik O'nun hem kendisine ve hem de evlâtlarına çeşitli ihsanlarda bulunmuş, **Mervan**'ı kendisine kâtip (sekreter) nasb etmişti. Bu durum da umûmî bir şikâyet mevzuu idi.

Bu sebeplere mağlub kavimlerin ruhlarındaki intikam duyguları ile Yahudiler'in cibillî fitneleri de eklenerek düşünülecek olursa, içten içe nasıl bir fitne kazanı kaynamakta olduğu kolayca anlaşılır.

Bu fitnenin üç temerküz noktası vardı: Kûfe, Basra ve Mısır. Şimdi biraz da bu üç fitne merkezinde olup bitenleri kısaca nakledelim:

d- Üç Fitne Merkezi

1- Kûfe

Kûfe'de vâli olan **Sa'd b. Ebî Vakkas** ile vergi memuru **Abdullah b. Mes'ud** arasında bir alacak-verecek mes'elesinden ihtilâf çıkması üzerine, **Hz. Osman**, her iki-

sini de azletti. Oraya **Velid b. Ukbe**'yi vâli tâyin etti. Yeni vâlinin, Kûfeli bir grup genci müştereken işledikleri bir cinâyet sebebiyle kısas tatbik ederek idam etmesi üzerine, bu gençlerin âileleri, O'na düşman oldular ve fırsat kollamaya başladılar. **Velid b. Ukbe**'nin yakînen görüşüp konuştuğu insanlardan biri de **Ebû Zübeyd et-Tâî** idi. **Ebû Zübeyd**, eskiden hıristiyandı. Çok yeni bir müslüman olduğundan henüz içki içmekteydi. Bunu dillerine dolayan muhâlifler, vâlinin de içki içtiğine dâir bir iftira ile Medine'ye bir heyet gönderdiler. Bunların yeminli yalancı şâhitlikleri sebebiyle **Velid**, Medine'ye çağrıldı ve nâhak yere had cezasına mâruz kaldı. Yerine **Sa'd b. el-Âs** tâyin olundu.

Yeni vâli tahkikat neticesinde Kûfe'nin ileri gelen âilelerinin selefine iftira ettiklerini tespit edince, durumu, **Hz. Osman**'a bildirdi. **Hz. Osman**, onların Şam'a sürülmelerini emretti. Gitgide kalabalıklaşan muhâlifler, Şam'da **Hz. Muaviye**'nin nasihatlerini dinlemeyerek kendilerini sürgün eden **Hz. Osman**'a cephe aldılar. **Hz. Muaviye**'nin, durumu halifeye bildirmesi üzerine Şam'dan Humus'a sürüldülerse de orada da rahat durmadıklarından gerisin geriye Kûfe'ye döndürüldüler. **Hz. Osman**'a diş bileyen bir grup olarak döndürüldükleri Kûfe'de, etraflarına pek çok insan topladılar.

Vâli, bunları şikâyet için Medine'ye geldi. Muhâliflerinin, O'nun Kûfe'ye vâli olarak dönmesine râzı olmadıklarını bildirmeleri üzerine Kûfe'ye **Mûsâ el-Eş'arî** vâli tâyin edildi. Bu sırada **Abdullah ibn-i Sebe**'nin **Hz. Osman** aleyhindeki mektupları Kûfe'ye gelmekte olduğundan, muhalefet, her gün biraz daha şiddetlenmekteydi.

2- Basra

İlk olarak Basra'da faaliyete başlamış olan **Abdullah ibn-i Sebe**, burada kendisine pek çok taraftar edinmişti.

O'nun bir tertibi neticesi olarak Basralılar, vâli **Ebû Mûsâ el-Eş'arî**'ye karşı ayaklandılar. Medîne'ye bir heyet göndererek birtakım iftiralarla vâlinin azlini temin ettiler. Yerine tâyin edilen **Abdullah b. Âmir**, fitnecilerin başı olan **İbn-i Sebe**'yi Basra'dan kovdu. O, Mısır'a gitmekle beraber Basra'yı artık zehirlemiş bulunuyordu. Basra'da iken evinde kaldığı **Hâkim b. Cebele**, O'nun başlattığı fitneyi devam ettiriyordu.

Cebele, hırsız ve sahtekâr birisiydi. Ordu sefere çıktığında O, İran'a kaçar, kendisinin **"ehl-i zimmet"**, yani gayr-i müslim olduğunu söylerdi. **Cebele**'nin **İbn-i Sebe** ile mektuplaştığını ve O'nun sapık fikirlerini Basra'da yaymakta olduğunu fark eden vâli, durumu **Hz. Osman**'a bildirdi. **Hz. Osman**, **Cebele** ve O'nun gibilerin hapsedilmelerini emretti. Öyle de yapıldı. Fakat artık çok geç kalınmıştı. Birçok Basralı, **Hz. Osman**'ın aleyhine olarak yayılmış olan iftiraların tesiri ile artık patlamaya hazır bir saatli bomba hâline gelmiş bulunuyordu.

3- Mısır

Abdullah ibn-i Sebe'nin Basra'dan kovulduktan sonra yerleştiği Mısır, O'nun asıl faaliyet merkezi olmuştu. Zîra burası oldukça kozmopolit bir muhitti. **İbn-i Sebe**, burada **Hâlid b. Mülcem**, **Sevdan b. Hamran** ve **Kinâne b. Bişr** adlarında üç arkadaşı ile dört kişilik bir grup hâlinde gizli gizli çalışıyor ve evvelce izah edilmiş olan sapık fikirleri, sadece Mısır halkına karşı değil, birtakım propagandacılar ve mektuplaşmalar sûretiyle her tarafa yayıyordu. Mısır'da bir faaliyet merkezi olarak bu fitne tezgâhlanırken evvelce mâcerasını nakletmiş olduğumuz vâli **Ebû Serh**, buradaki huzursuzluğun sebebi olarak **İbn-i Sebe** ve etrafındakileri değil de sadece iki **Muhammed**'i görüyor, cezalandırılma-

ları talebiyle onları Halife'ye şikâyet ediyordu. Bunlar, **Hz. Ebû Bekir**'in oğlu **Muhammed** ile **Ebû Huzeyfe**'nin oğlu **Muhammed**'di.

Gerçekten bunların da her biri hususî bir sebeple **Hz. Osman**'a muhâlif bir tavır içinde idiler. **Hz. Ebubekir**'in oğlu **Muhammed**'in Müslümanlar arasında mûtena bir mevkii vardı. Çevresine toplananlar, O'nun daha müessir bir mevkide olmasını arzu ediyor ve kendisini bu yolda teşvik ediyorlardı. Bu yüzden **Hz. Osman**'a daha yakın ve müessir olamayınca, O da Mısır'daki dedikoduların anaforuna kapılarak kendisini muhâlifler arasında buldu. Bu sebeple **"Muhammed"** yani adı gibi övgü ve saygıya lâyık biri iken **"müzemmen"** yani sevilmeyen, zemmolunan bir kimse hâline geliverdi.

Muhammed b. Ebû Huzeyfe'nin ise, **Hz. Osman**'a karşı eski bir gönül kırıklığı vardı:

Babası şehid olduğunda, **Hz. Osman**, O'nu himâyesi altına alarak kendi evlâdı gibi bakıp gözetmişti. **Hz. Osman** halife olunca, **Muhammed b. Huzeyfe**, O'ndan vâli tâyin edilmesini istedi. O da:

"-Bak yavrum..." dedi, "Eğer sen buna lâyık olsan seni tâyinde tereddüd etmezdim. Fakat iş böyle değil."

Muhammed:

"-Öyleyse bana müsaade et de çıkıp gideyim, rızkımı arayayım." dedi.

Hz. Osman da O'na:

"-İstediğin yere gidebilirsin." dedi.

Kendisine binek verdi ve ihsanda bulundu. **Muhammed b. Huzeyfe**, Medine'den ayrılıp Mısır'a varınca, kendisine istediği vâliliği vermediği için **Hz. Osman** aleyhindekilerin saflarına katıldı.

e- Medine'deki Kargaşa ve Hz. Osman'ın Şehit Edilmesi

İbn-i Sebe'nin her tarafa gönderdiği mektuplarla umûmî bir sûrette uyanan muhalefetin nâbecâ (yakışıksız) iddiaları Medine'ye aksedince, **Hz. Osman** önce durumu öğrenmek için vilâyetlere birer müfettiş gönderdi. Bunlar gidip her tarafta inceleme yaptıktan sonra Medine'ye döndüler ve Halife'ye söylentilerin asılsız olduğunu bildirdiler. Fakat dedikoduların önü alınamadığından, **Hz. Osman**, 656 yılı Hac Mevsimi'nde bütün vâlileri Medine'de bir toplantıya dâvet etti. Onların her biri, kendi bölgelerinde kaynatılan fitne kazanı hakkında Halife'ye bilgi sundular. Muhaliflerin ne gibi asılsız iddialar ileri sürdüklerini nakledip alınabilecek tedbirler hususunda görüşlerini bildirdiler. Valilerin teklifleri arasında **Said b. El-Âs** tarafından yapılmış olan, **"bu insanları çağırıp, onlardan bu uydurma haberleri çıkaranları öldürmek"** gibi sert teklifler de vardı. Fakat bu halûk mizaçlı **Hz. Osman**'a göre bir iş değildi. Herkesi dinledikten sonra:

"-Sizin bana teklif ettiğiniz şeylerin hepsini dinledim. Her mes'elenin bir çıkış yolu vardır. Bu ümmet hakkında korkulan bu iş olacaktır. Fitnenin kapanan kapısı mutlaka açılacak. Fakat biz bunu, insanların bir kusur bulup da kötülemeye güçlerinin yetemeyeceği şekilde yumuşaklık ile savacağız. Artık o insanların da fitnenin çıkmasıyla ilgili olarak bana karşı ileri sürecekleri bir delili kalmayacaktır. Vallahi, bu fitne gelip çatacaktır. Ne mutlu **Osman**'a ki ölse bile fitneyi harekete geçirmeyecektir. İnsanları fitneden uzak tutun. Onlara haklarını verin ve onları afvedin!.. Allâh'a âid hakların verilmesi hususunda gevşek davranmayın!.." karşılığını verdi ve kendilerini geri gönderdi.

Bu sözler, O'nun gerekli olan herhangi bir sert tedbire başvurmayacağını göstermekteydi. Hattâ **Hz. Muâviye**'nin

"Fitne sönünceye kadar Şam'a taşınma" teklifini de şiddetle reddetti. **Hz. Muâviye**'ye:

"-Bu işin sonu boynuma geçirilecek ilmik bile olsa, yine de Rasûlullah'ın komşuluğundan vazgeçmem!.." dedi.

Bunun üzerine **Hz. Muâviye**, Medine'ye kendisini koruyacak bir muhâfız birliği göndermeyi arz etti, O bunu da reddederek şunları söyledi:

"-Rasûlullah'ın komşularını, gelip burada kalacak olan askerlerle rızık sıkıntısına düşüremem. Böyle devamlı düzenli ordu ile Ensar ve Muhacirleri baskı altına alamam."

Bu sırada **Abdullah ibn-i Sebe** ve taraftarlarının kararı, vâliler Medine'den ayrılır ayrılmaz bütün merkezlerde isyanı başlatmaktı. Ancak bu mümkün olmadı. Topluca saldırıya geçemediler. Sadece Kûfe halkı **Saîd b. el-Âs**'ın vazifeden alınmasını, **Hz. Osman**'dan istemek üzere yola çıktılar. Cerea'da **Saîd**'le karşılaşınca O'nun vâliliğini reddettiler. Yerine **Ebû Mûsa el-Eş'arî**'nin vâli olmasını istiyorlardı. **Hz. Osman** da isteklerini yerine getirdi ve **Ebû Musa**'yı oraya vâli tâyin etti.

Vâliler yerlerine dönünce, **Abdullah ibn-i Sebe** taraftarlarının şehirlerde isyan imkânları kalmamış oldu. Bunun üzerine mektuplaşarak vilâyetlerden gruplar hâlinde Medine'ye yürümeyi kararlaştırdılar. Yürüyüş başladı. Yürüyüşün hedefi, *"Halife'yi görmek, -güyâ- emr-i bilmaruf ve nehy-i ani'l-münker yapmak ve **Hz. Osman**'dan insanlar arasındaki huzursuzlukla ilgili bazı şeyler sorup, böyle bir huzursuzluğun varlığını O'na kabul ettirmek"* şeklinde açıklandı.

Üç vilâyetten üç grup çıkmış ve Medine'ye yaklaşmışlardı. **Hz. Osman**, bunların gelişini haber alınca, bilgi toplamak ve ne istediklerini öğrenmek üzere iki kişiyi onlara gönderdi. Bunlar, **Hz. Osman**'ın yetiştirdiği, huyca da O'na

benzeyen insanlardı. Bu yüzden gelen topluluk onlara bir şey yapmadı. İsteklerini aralarında şu şekilde kararlaştırdılar:

"-Biz, **Hz. Osman**'a insanların kalbine ekmiş olduğumuz şeyleri hatırlatmayı, sonra onlara dönüp, bunun sonucunu bildirmeyi istiyoruz. Döndüğümüzde, biz **Osman**'a bu hususları bildirdik, O ise bunlarla ilgili herhangi bir açıklama yapmadı ve tevbe etmedi, diyeceğiz. Sonra hacca gidiyormuşuz gibi çıkacağız ve O'nu kuşatıp halledeceğiz. Eğer diretirse, O'nu öldüreceğiz."

Elçiler, dönüp durumu bildirdiklerinde **Hz. Osman** güldü. Sonra gelen grupları ve Medineliler'i toplayarak bu gelenlerin ne yapmak istediklerini bildirdi. Bunun üzerine halktan bazıları bu adamları öldürmeyi teklif ettiler. **Hz. Osman**, bunu kesinlikle reddetti. Aksine:

"-Onları afv eder, dileklerini kabul eder ve yaptığımız işler hakkında bilgi veririz. Herhangi bir suç işlemeden yahud küfrü ortaya çıkmadan hiç bir kimseye had uygulamayız. Bunlar sizin de duyduğunuz bazı hususları dile getiriyorlar. Üstelik bunu bilmeyenlere tebliğ etmek için yaptıklarını iddia ediyorlar." dedi.

Hz. Osman'la, gelenler arasında şu konuşma geçti:

"-Sen seferî iken namazı iki rekât değil, dört rekât kıldın. Hâlbuki bu hâlde namaz tam kılınmaz." dediler.

Hz. Osman:

"-Bakınız." dedi, "Ben âilemin bulunduğu beldeye geldim. Bu yüzden de seferîliğim kalktığı için namazı tam kıldım, öyle değil mi?"

"-Evet, öyle." dediler.

Sonra **Hz. Osman**'ın, hac sırasında hayvanları için koruluk ihdas ettiğini söylediler. **Hz. Osman** bu hususta da şunları söyledi:

"-Vallahi ben kendim için kesinlikle koruluk yaptırma-

dım. Medineliler'in çoğunluğunun isteğine uyarak halk bunu kendisi yaptırdı. Ayrıca koruluk, hiç bir şahıs için yapılmadı. Bu koruluğu, zekâta âid olan hayvanların otlaması için tahsis ettiler. Böylece, zekât hayvanları ile diğer hayvanların karışmasından ortaya çıkacak olan anlaşmazlıklar, önlenmek istenmiştir. Benim ise, iki binekten başka devem yoktur; malım, davarım yoktur. Ben halife olarak seçildiğimde, Araplar'ın en çok deveye ve koyuna sahip olanlarından biriydim. Bugün ise, hac için kullandığım iki deveden başka ne devem, ne de koyunum var. Öyle değil mi?"

Orada bulunanlar hep bir ağızdan:

"-Evet, Allah bilir ya, öyledir." dediler.

Sonra **Hz. Osman**'a:

"-Kur'an nüshalar hâlinde idi. Sen bir tanesi hâriç diğerlerini terk ettin. Bunu niye yaptın?" diye soruldu.

Hz. Osman, buna karşılık:

"-Dikkat edin!.." dedi. "Kur'ân, bir olan Allâh'ın katından gelmiş, tek bir kitaptır. Ben bu hususta, ancak bu gerçeği göz önünde tuttum, öyle değil mi?"

Topluluk yine:

"-Evet, öyle!.." dediler.

"-Benim Rasûlullah'ın sürgüne gönderdiği **Mervan b. Hakem**'in dönüşüne izin verdiğim söyleniyor. Hâlbuki **Mervan** Mekkelidir. Rasûlullah, O'nu Mekke'den Taif'e sürmüştü. Sonra yine Rasûlullah, O'nun eski yerine dönmesine izin verdi. Öyleyse O'nu sürgün eden de, sürgünden döndüren de Rasûlullah'tır, öyle değil mi?"

Yine:

"-Evet." dediler.

Hz. Osman devam etti:

"-Vâli olarak yeni gençler tâyin ettin, dediler. Hâlbuki ben işe ehil olanları tâyin ettim. Benden önce onlardan daha

genç olanlar da tâyin edilmişti. Meselâ Rasûlullah, **Üsâme**'yi komutan tâyin ettiği zaman şimdikinden çok daha fazla ve fenâ sözler söylenmişti. Öyle değil mi?"

Yine:

"-Evet, öyle!.." dediler.

Hz. Osman konuşmasını şöyle sürdürdü:

"-Benim, **Ebî Serh**'e ganimetten verdiğimi söylediler. Hâlbuki ben O'na, ganimetten Beytülmâl'e ayrılan beşte birden hibe ettim. Bu da yüz bin dinar idi. Bu kadarını **Ebûbekir** ve **Ömer** de vermişlerdi. Mesele böyle değil mi?"

"-Evet, öyle!.." cevabını verdiler.

Hz. Osman devam etti:

"-Benim âile ve akrabamı sevdiğimi ve onlara mal verdiğimi söylediler. Gerçek şu ki, ben onlara kendi malımdan veriyorum ve Müslümanlar'ın malını, kendim için ve başka biri için helâl saymıyorum. Ben Rasûlullah, **Ebûbekr** ve **Ömer** zamanında kendi öz malımdan geniş ölçüde atıyye veriyordum. Hem o zamanlar ben mala daha düşkündüm ve elim daha sıkı idi. Şimdi âilemin en yaşlısı iken ve ömrüm geçmişken, neyim varsa âileme terk etmişken mi mala düşkün olacağım? Bu mülhidler, ne derse desinler, Allâh'a yemin ederim ki, hiç bir şehre fazla vergi yükü yüklemiş değilim. Bunu diyen varsa, bu fazlalık O'nun olsun ve ben bunu onlara geri vereceğim. Gelen mal, ancak beşte birden ibârettir. Bunları kendim için hiç bir zaman helâl görmedim. Bunların dağıtımıyla tamamen başka müslümanlar vazifelendirilmiştir. Allâh'ın malından bir kuruş ve daha fazlasına iltifat etmemiş, yüzümü dönüp bakmamışımdır. Ben, ancak kendi malımdan yiyorum."

Hz. Osman, hakkında ileri sürülen suçlamaları böyle cevaplandırdıktan sonra isyancı grupa herhangi bir şey yapmayıp, onları vilâyetlerine geri gönderdi.

Bunlar, geldikleri şehirlere döndükten sonra aralarında mektuplaşıp, sanki umreye gidiyormuşçasına vilâyetlerinden çıkmaya, kararlaştırdıkları şeyi tatbik etmek için Medine'ye yürümeye karar verdiler.

Mısırlılar, başlarında dört emir ile dört bölük hâlinde yola çıktılar. Her bölüğün sayısı, yedi yüz ile bin arasında idi. Hepsinin başkanı ise, **Gâfikî b. Hureyb el-Akkî** idi. Çevreye savaşa çıktıkları hissini vermemek için düzenli yürüyüş yapmıyorlardı. Herkese hacca gidiyor intibaı vermek istiyorlardı. **Abdullah ibn-i Sebe** de bu grupun içinde idi.

Kûfeliler de başlarında dört emirle dört bölük hâlinde yola çıktılar. Sayıları Mısırlılar kadardı. Bunlara ise, **Amr b. el-Es'am** kumanda ediyordu.

Basralılar da dört bölük hâlinde yola çıktılar. Sayıları yine Mısırlılar kadardı. Bütün grupa **Hurkus b. Züheyr es-Sa'dî** kumanda ediyordu. Her üç grupun arzu ve istekleri, ayrı ayrı idi. Basralılar **Talha**'yı istiyorlardı, çünkü O'nun vergiye tâbi arazisi, kendi ülkelerinde idi. Kûfeliler **Zübeyr**'i, Mısırlılar ise **Abdullah ibn-i Sebe**'nin kendilerine yaptığı telkinler ve aralarında bulunan **Muhammed b. Ebûbekir** ile **İbn-i Ebû Huzeyfe**'nin kanaatleri istikametinde **Hz. Ali**'yi istiyorlardı.

Medine'ye üç konaklık bir mesafede iken, Basralılar Zû Haşeb'e, Kûfeliler el-Â'vas'a indiler. Burada yanlarına Mısırlılar'dan bir grup geldi. Hepsi birlikte Zü'l-Merve'ye hareket ettiler. Burada kendileriyle ilgili haberin ulaşıp ulaşmadığını öğrenmek maksadıyla, Medine'ye iki haberci göndermeye karar verdiler. Zira Medine halkının harbe hazırlanmış olacaklarından korkuyorlardı. Seçtikleri iki kişi, Medine'ye varınca **Hz. Ali**, **Talhâ** ve **Zübeyr** ile buluşup onlara şöyle söylediler:

"-Biz, Halife'nin evine varıp vâlilerimizin istifasını is-

teyeceğiz. Bundan başka bir niyetimiz yok. Bu eve girmek için bize müsaade alın."

Konuştukları zevâtın hepsi de isteklerine karşı çıktılar. Bunun üzerine geldikleri yere dönüp, gördüklerini ve duyduklarını anlattılar. Bu defa Mısırlılar'dan bir grup **Hz. Ali**'ye, Basralılardan bir grup **Talha**'ya ve Kûfelilerden bir grup **Zübeyr**'e gittiler. Mısırlılar, **Hz. Ali**'ye tekliflerini sununca **Hz. Ali**, bunları sert bir şekilde reddetti. **Talha** ve **Zübeyr** de kendilerine gelenleri aynı şekilde geri çevirdiler. Bu topluluk çıkıp gitti. Gâyeleri, Medineliler'e geri dönüp gidiyormuş intibaı vermek ve onların dağılmasını sağlamaktı. Halk, halifenin evi çevresinden dağılınca, yeniden şehre döneceklerdi. Gerçekten de onlar şehri terk edince Medineliler de dağılıp evlerine çekildiler.

Bu öncü grup, isyancıların karargâhına varır varmaz yeniden topluca Medine'ye hareket ettiler. Medine'ye girdiklerinde şehir halkı bunların etrafında tekbir getirmekten başka bir aksülamel göstermedi. İsyancılar, **Hz. Osman**'ın evinin çevresinde ve stratejik noktalarda mevzilendiler. Sonra bir kişi:

"-Kim bu işte tarafsız kalırsa emniyettedir." diye bağırdı. Halk, evlerine çekildi. Bu arada **Hz. Ali**, bunların yanına gelerek konuşmak istedi:

"-Gittikten sonra geri dönmenize ve görüşünüzden vazgeçmenize sebep nedir?" diye sordu.

Mısırlılar:

"-Bizim öldürülmemizi emreden bir mektup ele geçirdik!.." diye cevap verdiler.

Kûfeliler ve Basralılar da:

"-Biz kardeşlerimize yardım etmek için geldik." dediler. Sanki sözleşmiş gibiydiler. **Hz. Ali** onlara:

"-Ey Kûfeliler ve Basralılar! Siz birkaç konak gitmiş-

ken, Mısırlılar'ın söylediği mektup hâdisesini nasıl öğrendiniz de dönüp buraya geldiniz? Yemin ederim ki, bu, Medine'nin huzurunu kaçıracak bir iştir!.." dedi.

İsyancılar, **Hz. Ali**'ye, halifeyi kasdederek:

"-Bizi buradan uzaklaştırmanın yolu O'nu kaybetmektir. O'nu nasıl isterseniz öylece kaybedin. Bizim bu adama ihtiyacımız yok!.." dediler.

Bir başkası ise şöyle konuştu:

"-Hiç şüphesiz Allah, bu adamın kanını akıtmayı bize helâl kılmıştır. Hadi bizimle gel, O'na gidelim!.." dedi.

Hz. Ali:

"-Allâh'a yemin ederim ki, sizinle gelmem!.." diye karşılık verdi.

Bu defa isyancılar:

"-Peki, bize ne diye mektup yazdın?" diye sordular.

Hz. Ali:

"-Allâh'a yemin ederim ki, ben size mektup yazmış değilim." deyince birbirlerine bakıştılar. Daha sonra da **Hz. Ali**, bunları terk ederek Medine'den ayrıldı.

İsyancılar mektubu alarak **Hz. Osman**'ın yanına girdiler ve:

"-Sen bizim hakkımızda böyle böyle yazmışsın!.." dediler.

Hz. Osman:

"-Zâtından başka hiç bir ilâh olmayan Allâh'a yemin ederim ki, ben böyle bir mektubu ne yazdım, ne de yazdırdım. Bundan haberim de yok. İyi bilirsiniz ki, mektup birisinin ağzından yazılır ve mühür yerine de mühür vurulur." dedi.

İsyancılar, küstahlığı gittikçe artırıyorlardı. Birisi:

"-Yemin olsun ki, Allah senin kanını dökmeyi bize helâl kılmıştır. Zira sen, ahdini ve misakını bozdun" diye konuşun-

ca **Hz. Osman**, bunlara bir şey anlatamayacağını anladı ve yanlarından ayrıldı.

İsyancılar, O'nun halifelikten bizzat kendisinin çekilmesine uğraşıyor, O da direniyordu. İsyancılar işin daha fazla uzamasından tedirgin olmaya başladılar ve Halife'yi evinde muhasara altına aldılar. **Hz. Osman**, artık mescide çıkıp, namaz kıldıramıyordu. Şüphesiz, **Hz. Osman**, kendisi muhasara altında iken, bu adamların geri gönderilmeleri için **Hz. Ali**'nin yapabileceği şeyleri yapmadığını da düşünüyordu. Aralarında birtakım mektuplaşmalar ve haberleşmeler olmuştu. **Hz. Osman**, muhasaranın hafifletilmesi için **Hz. Ali**'nin gayret göstermesini istemişti. Bu hususta **Ebû'l-Abbas Muhammed b. Yezid el-Müberred**, "el-Kâmil" adlı kitabında şu rivâyeti nakleder:

*"**Hz. Osman** muhasara altında iken **Hz. Ali**'ye mektup yazmış ve: «Şu meseleyi halledelim. Ateş bacayı sardı, bıçak kemiğe dayandı ve iş çığırından çıktı» demişti."*

Umeyye Oğulları'ndan **Hz. Osman**'ın çevresi, (**Abdullah ibn-i Sebe** gibi fitnecilerin tesiri ile olacak) **Hz. Ali**'nin bu işte parmağı olduğunu düşünmüşlerdi. **Hz. Ali**, bu durum karşısında, hayırlı bir şey yapamayacağını düşünerek Medine'yi terk etmişti. Oysa kangrenleştiği zannedilen bu fitne ortamında yapılacak bir tek şey vardı. O da herkesin içindekileri unutmasıydı. Çünkü mesele, her grupun diğerinin kabahatini zikredemeyeceği kadar büyüktü. Müslümanlar'ın ileri gelenleri tamamen anlaşmış olsaydı, yüzyüze geldikleri bu azgınlığa, karşı durmaları işten bile değildi. Ama kalplerin birbiriyle olan ülfet ve bağları kopmuş, böylece ayak takımı vaziyete hâkim olmuş ve yapacaklarını yapma imkânını elde etmişlerdi.

Hz. Osman'ın evinin muhasarası devam etti. Öyle ki, artık dışarıdan su almasına bile izin verilmiyordu. Ancak

gizlice bazı şeyler temin edilebiliyordu. **Hz. Osman**'ın bunlara karşı mukavemeti de azalıyordu. Nasihat ediyor, fakat dinletemiyordu. Bu sırada **Hz. Osman**'a yardım etmek için vilâyetlerden bir ordunun gelmekte olduğu şâyiası yayıldı. İsyancılar, bu defa muhasarayı daha da şiddetlendirdiler.

Hz. Osman, muhasara esnasında **Abdullah b. Abbas**'ı hac emiri olarak tâyin etmiş ve Müslümanlar'a okunması için uzun bir mektup yazmıştı.

İbn Abbas, **"hac emîri"** olarak gitmiş, mektubu Müslümanlar'a okumuş, fakat mektubun gereği yerine getirileceğinde iş işten geçmişti. İsyancılar, vilâyetlerden yardım geleceği haberi üzerine, başlarına gelecek tehlikeden korktukları için işi bir an önce bitirmeye karar verdiler. Bir grupu, **Hz. Osman**'ın evinin kapılarını yaktı. Bir grubu ise, komşu olan **İbn Hazm**'ın evinden damın üstüne çıktı. Bu grup da Halife'nin evinin damını delmeye başlayınca **Hz. Osman**, büyük bir tevekkülle kendisini korumak isteyenlerin çekilmelerini emretti. Bunlar zaten azdı ve karşı koymaları bir fayda vermeyecekti.

Hz. Osman, Kur'an okumakla meşguldü. İçlerinde **Hz. Ebûbekr**'in oğlu **Muhammed**'in de bulunduğu bir grup, öldürmek maksadı ile delinen damdan **Hz. Osman**'ın huzuruna daldılar. Ancak **Muhammed, Hz. Osman**'la yüzyüze gelince Halife, O'na:

"-Baban seni bu hâlde görse, memnun olur muydu?" dedi.

Muhammed, gerisin geri dönerek evi terk etti. **Muhammed**'in ardından içeri **Ğâfikî** daldı. Elindeki demirle Halife'ye vurdu. **Sevdan b. Hamran** da vurmak için ileri atılınca, **Hz. Osman**'ın zevcesi **Nâile bint-i el-Karâfisa, Hz. Osman**'ın üzerine kapandı ve kılıcı eliyle karşıladı. Bu sırada **Nâile**'nin parmakları kesildi. Mısırlılar'dan **Kinâne b.**

Bişr de elindeki bıçağı **Hz. Osman**'ın boğazına çaldı. **Hz. Osman**'ın kanı, okumakta olduğu Mushaf-ı Şerif'in üzerine sıçradı. Katiller evde ne varsa talan ettiler, sonra Beytülmâl'e geldiler ve burayı da yağmaladılar. **Hz. Osman**'ın öldürülmesi haberini Medine'ye yayarken:

"-Ey **Talha b. Ubeydullah**!.. **Osman b. Affan**'ı öldürdük!.." diye bağırdılar.

Gâyeleri, cinâyetle **Hz. Talha**'nın da ilgisi varmış intibaı uyandırmaktı. Oysa **Hz. Talha** ile bu işin hiç bir alâkaları yoktu. Muhâsara, yirmi iki gün sürmüş ve cinayet, H. 35. yılın Zilhicce Ayı'nın on dokuzuncu günü olmuştu (20 Mayıs 656). Bu hâdise, uğursuz tarihin başlangıcıdır."[26]

C- HAZRET-İ ALİ'NİN HİLÂFETİ VE FİTNENİN DEVAMI

a- Seçilişi:

Hz. Osman'ın fecî bir sûrette katlolunup şehid edilmesi üzerine boş kalan Hilâfet Makamı'na **Hz. Ali** geçirilmiş, fakat işlenen cinâyetin uyandırdığı rûhî ve içtimâî sarsıntının önü bir türlü alınamamıştır. Zîrâ, fitne alabildiğine derinleşmiş, alev bacayı sarmış bulunuyordu. Bu sebepledir ki, **Hz. Ali** (k.v.)'nin devri de baştan başa aynı fitnenin devamı mâhiyetindeki ihtilâflara sahne olmakta devam etmiştir.

O, Hilâfeti, **Hz. Osman**'ı şehîd eden âsîler gürûhunun kendisine biat hususundaki tehâlüklerine rağmen önceleri kabul etmek istememişti. Lâkin az sonra Ashab'ın ileri gelenlerinin ısrar ve ittifakları karşısında daha fazla mukavemet edemeyerek bu makama geçti. Zîrâ zaman fevkalâde nâzikti. Anarşi, Medine'de kol geziyordu. Böyle buhranlı bir zaman-

---

26 Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi (Hey'et)- c. II, sh: 211 vd.

da hizmetten kaçılamazdı. Üstelik, Ashâb -**Abdullah ibn-i Ömer, Hz. Talha, Hz. Zübeyr** dışında- kendisi üzerinde ittifak eylemişti. Onlar da daha sonra isyancıların zorlaması ile biat ettiler.

O (**Hz. Ali**), kabul etmese, ihtilâfsız halife seçilebilecek bir başkası da yoktu. Lâkin biri çıkıp da muhâlefet edince, ihtilâf kıvılcımları yeniden parlamış ve **Hz. Ali** (k.v.)'nin şehâdetine kadar gelişerek **"Hûlefâ-yı Râşidîn"** devrinin son bulmasına müncer olmuştur. Bu biri de, Kureyş'ten Benî Ümeyye'nin reisi **Ebû Süfyan**'ın oğlu Şam Vâlisi **Hz. Muâviye**'den başkası değildi.

Fakat ne hâcet! **İbn-i Sebe** ve adamları, pusuda bir bahâne beklemekteydi. **Hz. Muaviye** ortaya çıkıp da **Hz. Osman**'ın kanını dâvâ etmemiş olsaydı da bu şerîrler kıyama vesile olarak bir şeyler îcâd ederlerdi. Zira onlar için aslında **Hz. Osman** ile **Hz. Ali** arasında hiçbir fark yoktu. **Hz. Osman** için uydurdukları yalanlara benzer yalanları. **Hz. Ali** için de uyduracakları muhakkaktı!.. **Hz. Ali** ve Ehl-i Beyt taraftarlığı -hâlâ devam etmekte olduğu gibi- onlar için sadece propagandalarının câzibesini arttırmak maksadıyla kullanılmaktaydı.

b-Hz. Muâviye'nin Şahsiyeti

Ehl-i Sünnet itikadına göre, Ashâb-ı Kiram arasında **"tafdil"** yani fazilet ve üstünlük mukayesesi yapmak câiz değildir. Peygamber (s.a.v.) Hazretleri:

"-Ashâbım Gök'teki yıldızlar gibidir!.. Hangisine uyarsanız hidâyete erersiniz!" buyurmuş olduğuna nazaran bizim için ashâbın hepsi de hürmete şâyândır!.. Ancak Hz. Peygamber'in tafdil ettiklerini biz de tafdîl ederiz. Zira bu bize bir cevazdır.

Tafdîli câiz olanlar arasında Bedir'de bulunanlar ve

hâssaten Aşere-i Mübeşşere en önde gelir. Buna göre **Hz. Ali** (k.v.) Aşere-i Mübeşşere'den olduğu cihetle O'nunla **Hz. Muâviye** -şahsiyet ve efdaliyet itibariyle- mukayese edildiğinde **Hz. Ali**'nin üstünlüğünü hiç kimse inkâr edemez. Zira **Hz. Ali**'nin, Hz. Peygamber'in amcazâdesi ve damadı olmak meziyetleri yanında **Hz. Muâviye**, sadece bir müddet **"vahiy kâtipliği"** yapmış olan bir kimsedir. Bu iki İslâm büyüğü arasındaki ihtilâfı bir **"şahsiyetler mukâyesesi"** sûretinde değerlendirmek yanlıştır. Zira onlar arasındaki ihtilâf, içtihad farkından doğmuş olduğu cihetle her zaman büyük olanın görüşünün doğru olacağını iddia etmek, akıl, hikmet ve maslahata aykırıdır. Bir insan, ne kadar büyük olursa olsun, hatadan sâlim olamaz!..

Hz. Ali'nin meziyetlerinin mâlum ve bütün ümmetçe tasdik edilmiş olmasına mukâbil **Hz. Muâviye**, -tamamen hissî olan sebeplerle- târiz oklarına mâruz kalmaktan kurtulamamıştır.[27] Bu sebepledir ki, biz O'nun tarih boyunca temâdî eden Alevî propagandasının kesîf sisleri altında kalan büyük şahsiyeti hakkında kısa bir izahatta bulunmak istiyoruz:

Hz. Muâviye'nin babası **Ebû Süfyan**, Bedir Gazâsı'ndan sonra Kureyş'in reisi olmuştu. Mekke'nin fethini müteâkiben İslâm'ı kabul etmiş ve oğullarıyla birlikte gelip Medine'ye yerleşmişti. Büyük oğlu **Yezid**, Şam vâlisi iken vefât edince yerine O'nun küçük birâderi **Hz. Muâviye** tâyin olunmuştu. Bu esnada halife, **Hz. Ömer**'di. Bilâhare **Hz. Osman** zamanında civardaki yeni fethedilen birçok yerler de Şam vâlisinin idâresine verilince **Hz. Muâviye**'nin sâhib olduğu kuvvet ve

---

27 Bunun bir sebebi de şudur:
"Emevî Hânedânı'nın tarihi, Abbâsîler devrinde yazılmıştır. Abbâsîler devrindeki tarihçilerden, Emevîler hakkında onların lâyık oldukları insafı göstermiş olmalarını bekleyebilir miyiz?" (Bkz: **Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız**- Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, c. I, İstanbul, 1986, sh: 64)

servet bir hayli çoğalmıştı. Bizans üzerine re'sen sefer eder ve ülkeler fetheder olmuştu. Bu hâliyle O, Mısır hudûdundan Fırat Nehri'ne kadar hükmü geçen bir **"yarı hükümdar"** durumuna gelmişti.[28]

Hz. Osman'ın vefâtından sonra, Kureyş'in bir kolu olan Benî Ümeyye'nin reisliği de kendisine geçmiş bulunduğundan bahisle esâsen amcazâdesi olan bu büyük şehidin kanını dâvâ etmeye başlamıştır. İşte **Hz. Muâviye**'nin mevcud ihtilâflara karışması böyle başlamıştır.

Daha önce nakledilmiş olduğu üzere, **Hz. Muâviye**, Medîne'de ihtilâflar ilk zuhûr ettiğinde **Hz. Osman**'a şu teklifi yapmıştır:

"-Benimle birlikte Şam'a sığınınız, orası size itaat üzeredir ve bunu, hücuma uğramadan yapınız!.."

Hz. Osman ise:

"-Rasûlullâh'ın (s.a.v.) civarını bir şeye değişmem!.. Bu uğurda boynum vurulsa da!.." diyerek bunu kabul etmemiş, üstelik **Hz. Muâviye**'nin Medine'ye Şam askeri göndermek hususundaki teklifini de geri çevirmiştir.[29]

Bu demektir ki, **Hz. Muâviye** baş gösteren ihtilâfın neye müncer olacağını **Hz. Osman**'dan önce isâbetle görmüştür.

Ömer Nasûhî Bilmen, İbn-i Haldun'a atfen:

*"**Hz. Muâviye**'nin de hulefâ (râşidîn) âdâdına (adetlerine) dâhil olduğunu hak görüyor ve O (**İbn-i Haldun**):*

«-Hâşâlillâh ki, O, kendisinden sonra gelenlere benzesin!.. O, Hulefâ-i Râşidîn'dendir!..» diyor."[30]

Muâsır bir tarihçi, O'nun hakkında:

---

28 **Ahmed Cevded Paşa**- Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ, (Bedir Yayınevi, tarihsiz), c:I, sh: 541.

29 **İbn-i Esîr**- a.g.e., c: III, sh: 155-158

30 **Ömer Nasûhî Bilmen**- Ashâb-ı Kirâm, İstanbul, 1963, sh: 54.

*"**Muâviye**, bu dönemde yaşayan dört Arap dâhîsinden birincisi idi. Bu dâhîlerin diğerleri **Amr**, **Ziyad** ve **Muğîre** idiler. **Muâviye**, bunları kendi etrafında toplamış ve onlardan istifade etmiştir."*[31] demektedir ki, bu hüküm bütün ciddî kaynakların ittifakı ile doğrudur.

Hz. Muâviye'nin şahsiyet ve zihniyetini gösteren bir vak'a da şudur:

*"Bu esnâda **Muâviye** bervech-i meşrûh (anlatıldığı üzere) Emîrü'l-mü'minîn'e (**Hz. Ali**'ye) karşı çıkmak üzere azim tedârikât-ı harbiyye (büyük harb hazırlıkları) ile meşgul iken Kayser-i Rûm'un diyâr-ı Şam'a sefer edeceği mesmûu olunca (haber alınca) Kayser'e tehdidnâme göndermiştir.*

Şöyle ki:

*«Eğer Şam üzerine azîmetin (hareketin) tahakkuk eder ise, sahibimle, yani **Hazret-i Ali** ile musâlâha ederim ve O'na mukaddemetü'l-ceyş (**Hazret-i Ali** ordusunun öncüsü) olarak senin üzerine varırım ve billâhi'l-kerîm, pây-i tahtın olan sisli, dumanlı Kostantiniyye şehrini yıkıp yakıp kapkara kömür ederim ve yerden havuç çekilip koparıldığı gibi seni mülkünden çekip çıkarırım ve seni domuz çobanı ederim.» diye yazmıştır."*[32]

Hz. Ali zamanında dâhilî ihtilâflar sebebiyle duraklayan fetih hareketleri, O'nun zamanında tekrar başlamış ve Türkistan baştan başa fethedildiği gibi İstanbul'a karşı da üç kere sefer tertip edilmiştir. Kuzey Afrika'dan Endülüs'e kadar genişleyen bu fetih harekâtı, O'nun dâhilî ihtilâfları bastıran otoriter idâresi sâyesinde mümkün olabilmiştir.

Hz. Muâviye'nin yetmiş beş yaşında olarak (m. Aralık

---

31 **Dr. Nûri Ünlü**- İslâm Tarihi, c: I, İstanbul, 1992, sh: 167. Aynı hüküm, **A. Cevded Paşa**'nın eserinde (a.g.e., sh: 534) de bir dipnot hâlinde mevcuddur.

32 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., sh: 537.

679/h. 60 yılında), Şam'da vefât etmeden önce bir hutbe îrâd ederek şöyle dediği rivâyet olunmuştur:

"-Ey nâs!

Üzerinizde müddet-i emâretim uzadı. Sizi usandırdım. ben de sizden usandım. Ben sizden iftirâkı (ayrılmayı) arzu eder oldum, siz de benim iftirâkımı arzu eder oldunuz. Lâkin benden sonra size benden hayırlısı gelmez!.. Nitekim evvel gelenler, benden hayırlı idiler. Denilmiştir ki, her kim likaa-i Bâri'yi isterse (Cenâb-ı Hakk'a kavuşmayı isterse) Bârî Teâlâ dahî O'nun likaasını ister. Yâ Rabbi! Ben senin mülâkâtını istiyorum, sen de benim mülâkâtımı irâde buyur ve beni mübârek ve mes'ûd kıl!.."

Sonra da, **Muhammed bin Akabe**'nin anlattığına göre, **Hz. Muâviye** ölüm döşeğine yattığı vakit:

"-Keşke ben Zîtuvâ'daki Kureyş'den bir ferd olsaydım da bu işlere hiç girmeseydim!.." demiştir.

Hatta ölüm döşeğinde yapmış olduğu şu vasiyet dahî, O'nun şahsiyetini anlamak için kâfî bir delildir:

*"**Muâviye**'nin hastalığı ağırlaştıkta:*

"-Rasûlullâh (s.a.v.) Hazretleri bana bir gömlek giydirmişti. Teberrüken onu bugüne kadar hıfzettim ve bir gün kestiği tırnakları bir şişe içine koyup saklamıştım. Vefâtımda o gömleği bana giydiriniz ve o tırnakları sahk ile (öğüterek) gözlerime ve ağzıma koyunuz. Belki onların hürmetine Cenâb-ı Hak beni afveder!.." dedikten sonra:

"-Ben öldüğüm zaman cûd ü sehâ (cömertlik ve ikram) dahî benimle beraber ölür. Ve nice nâsın atıyyeleri (devlet hazinesinden aldıkları tahsisât) münkatı' olur (kesilir). Sâillerin (fakirlerin) elleri boş kalır." dedi ve hayâtından me'yus oldukta:

"-Zîtuvâ nâm mahalde sâkin bir Kureyşî olup da emâret ile meşgul olmayaydım!.." diye beyân-ı teessüf etti ve altmış

sene-i hicriyyesi Receb'inde vefât eyledi. Radıyallahü ve afâ anh!"

***Dahhâk ibni Kays**, hemen **Muâviye**'nin kefenlerini alıp minbere çıktı bir hutbe okudu ve dedi ki:*

*"**Muâviye**, Arabın dest-i kuvvet ve kudreti (kuvvet ve kudret eli) idi. Allah Teâlâ O'nunla fitneyi def' eyledi ve O'nu kulları üzerine hükümdar kıldı ve berr ü bahrda (karada ve denizde) askerini yürüttü ve O'nunla nice beldeler fethetti. Lâkin O da Allâh'ın bir kulu idi. Şimdi vefât eyledi. İşte kefenleri budur. O'nu bu kefenler içine sarıp kabre koyacağız ve O'nu ameliyle meşiyyet-i ilâhiyyeye (Allâh'ın dileğine) terk eyleyeceğiz, O'ndan sonra kıyâmete dek Dünya herc ü mercdir (karmakarışıktır)."*[33]

Hz. Muâviye'nin faziletleri bâbında söylenecek söz, pek fazladır.[34] Biz bunlardan sadece bir tekini zikredelim:

Büyük İslâm âlimlerinden **Kâdı I'yaz**'ın **"Şifa-yı Şerif"** adıyle te'lif eylediği eserde denilmektedir ki:

*"Rasûlullâh (s.a.v.) Hazretleri, **Muâviye**'ye memleketlere hâkim olması için duâ buyurmuşlardır. Bu sebeple, **Hz. Muâviye** de Hilâfet Makamı'na nâil olmuştur. **İbn-i Mes'ud** (r.a.), Rasûlullâh'ın bu husustaki duâsını şöyle rivâyet etmiştir:*

*«Allâh'ım!.. **Muâviye**'ye Kitabın ilmini, fıkhını öğret, beldelere hâkim kıl ve O'nu azaptan muhafaza eyle!.."*

*Diğer bir rivâyette ise, «**Muâviye** kat'iyyen mağlûb olmaz!» buyrulduğu rivâyet edilmiştir.*

***Hz. Ali**, bunu duyunca: «Eğer bu hadîs-i şerifi bilseydim, **Hz. Muâviye** ile harb etmezdim!..» demişti."*[35]

---

33 **Ahmed Cevded Paşa**- a.g.e., sh: 635.

34 **Ömer Nasûhî Bilmen** Efendi, adı geçen eserinde mâruf İslâm âlimlerinden bu hususta sayfalar dolsu nakiller yapmış olduğundan tafsîlât için oraya bakılabilir. (a.g.e.. sh: 167 vd.)

35 **Kâdı I'yaz**- Şifâ-yı Şerîf. c: I, sh: 660.

Son olarak muâsır tarihçilerimizden birinin **Hz. Muâviye** hakkındaki şu değerlendirmesini dikkatlerinize arz edelim:

*"Beşeriyetin yetiştirdiği dâhîlerden biri olan **Muâviye**, gerek idâre, gerekse askerlik vesâir işler mevzuunda Şam'ın diğer memleketler üzerindeki üstünlüğünü derhal anlamıştı.*

***Muâviye**, büyük bir plân tâkib ediyordu. Hazret-i Peygamber'in zuhûriyle beraber riyâset Emevîler'den Hâşimîler'e geçmişti. Peygamber'in irtihâlinde hilâfet ve riyâset makamına Hâşimî olmayan bir zâtın geçmesi, Hâşimoğulları'ndan emâret imtiyazını almıştı. Şu hâlde riyâset, muayyen ve mukteseb bir hak olmaktan kurtulmuş ve tabiatiyle en çok mahâret gösteren veya hak kazanmış olana geçmek ihtimali hâsıl olmuştu."*[36]

"... Lâkin İslâm'ın merkezinde mümkün olmayan bu şey, muhitte, mülhakâtta fazlasiyle mümkündü. Muvaffakiyet elde etmek için üç şey lâzımdı: Dirâyet, sabır ve metânet.

*Bu üç haslet, **Muâviye**'nin mütemâyiz evsâfıydı. Son derece zekî olan **Muâviye**, Peygamber'in siyâsetini güzelce tedkik etmişti. Bu siyâset, içtimâî bir topluluğu güzelce idareye kâfi iken **Muâviye**, O'na, şahsî ve nefsî telâkkilerinden, fikir ve görüşlerinden daha birçok mâhirâne düstûrlar ilâve ederek cidâle hazırlanmıştı."*[37]

Bu kadar meziyetin yanında acaba **Hz. Muâviye**'de herhangi bir kusur mevcud değil midir? Ne gezer?! Hiçbir insan, hatadan sâlim, yani mâsum olamaz!.. İtikâdî olarak peygamberlerde bile **"zelle"** (gayr-i irâdî hata) kabul ettiğimize nazaran, hiçbir insanın mutlak mâsum (günahsız) olduğunu söyleyebilmek dinen ve aklen mümkün değildir. Buna göre, Hz. Muâviye'nin de elbette birçok noksanlığı ve hatası

---

36 **Ahmed Hilmi**-a.g.e., sh: 248
37 **Ahmed Hilmi**-a.g.e., sh: 249.

mevcuddur. Biz bunlardan birini zikrederek bu bahsi nihayetlendirelim:

Hz. Ali şehid edildiği sırada, O'nun tarafından tâyin edilmiş bulunan **Ziyad bin Ebih**, İran'da vâli olarak bulunuyordu. **Hz. Ali**'ye taraftar olan **Ziyad**, aslında **Hz. Muâviye**'nin babası **Ebu Süfyan**"ın nesebi gayr-i sahih olan bir çocuğu idi. Bu sebeple herkes babası ile anılırken, O, "**Ziyad bin Ebih**" yani "babasının oğlu **Ziyad**" adını taşıyordu.

Hz. Muâviye, İran'da otoriter idaresi ile ün yapmış olan **Ziyad**'ı, **Mugire bin Şu'be** vasıtasıyla kendine celbetti. Bununla da kalmayarak O'nun gösterdiği iki yalancı şâhide istinâden **Ebu Süfyan**'ın **Ziyad**'ın babası olduğuna dair itirafını kabul ile O'nun kendisinin kardeşi olduğunu îlân etti. Artık **Ziyad bin Ebu Süfyan** adını alan **Ziyad**'a, İran'a ilâveten Basra, Horasan ve Sicistan vâliliklerini de verdi.

Hz. Muâviye, kendisi ve hükümeti aleyhine konuşan hiç kimseye, O fiilen isyan etmedikçe dokunmaz, vâlilerine de bu yolda tâlimatlar verirdi. Fakat **Ziyad**, bunun tam aksine bir icraat yaptığı hâlde, O'nu asla men etmemiştir. Meselâ Basra'da gece sokağa çıkma yasağı koyan **Ziyad**, geceleyin sokakta kimi görürlerse öldürülmesini emrederdi.

Bir gece yakalanarak huzuruna getirilen bir bedevî ile **Ziyad**'ın arasında şöyle bir konuşma geçmiştir:

"-Sokağa çıkma yasağını bildiren ilânı duymadın mı?"

"-Hayır, vallahi duymadım, hayvanımla gelmiştim. Akşam olunca onu bir yere bırakmak mecburiyetinde kaldım ve sabahı bekliyordum. Vâlinin emrine dâir hiç birşey bilmiyorum."

Bunun üzerine **Ziyad**:

"-Doğru söylediğine inanıyorum, fakat halkın menfaati için seni öldürmem gerekiyor." dedi ve emir vererek bu adamın boynunu vurdurdu.

Devlet otoritesini ilk olarak bu derecede sağlamlaştıran, **Hz. Muâviye**'nin halifeliğini kuvvetlendiren, bu uğurda kılıcını çekip suçlu-suçsuz herkesin başını kesebilen ilk kişi **Ziyad**'dır.

Halk, O'ndan son derece korkar ve başkalarına karşı güven içinde yaşardı. Hatta öyle ki, yoldan giderken bir insanın herhangi bir eşyası tesâdüfen elinden düşecek olsa emniyet vazifelisi gelip ona nezâret edinceye kadar kimse dönüp onu almazdı. Bununla beraber Hâricî olduğunu açıkça söyleyen herkesi katleder, gizleyenlere, durumlarını bildiği halde dokunmazdı.

M. 673 senesinde yakalandığı vebadan ölmüş olan **Ziyad**'ın Irak'a hâkim olmak için tâkip ettiği yolu inceleyenler, **Ziyad**'ın dostu düşmanına, şehirde oturanı kaçana, kendisini kabul edeni etmeyene, itaat edeni başkaldırana bedel olarak cezalandırdığını tesbit etmişlerdir ki, bu, cezayı, yalnız suçu işleyene âid kılan şer'i hukuka aykırı bir tatbikattır. Onun başvurduğu yol, idarecilerin, suçların cezasını hafifletmek ve halkı korkutmak için istemeyerek saptıkları bir yoldur. Bunun sağlayacağı fayda umumiyette kısa vâdelidir. Nitekim **Ziyad**, daha önceleri işlenmemiş olan yeni tür suçlara da cezalar koymuştur. Mezar soyanın oraya diri olarak gömülmesi, gece sokağa çıkanın öldürülmesi gibi... Bütün bunlar, O'nun Iraklılar için uygun gördüğü sert, olağanüstü tatbikatlardır. Ancak burada şunu belirtelim ki, bu tarz tatbikat, halkın düzelmesini temin etmiş, O'nun zamanında umûmî bir güvenlik sağlanmış, Hâriciler'in ayaklanmalarında azalma olmuştur. Ne var ki, **Ziyad**'ın bu neticeyi alabilmesi için birçok kimse hayatından olmuştur."[38]

Hz. Muâviye'nin, **Ziyad**'ın yaptıklarına seyirci kalması, şüphesiz bir hata olmuştur. Ayrıca, hatırlatmakta fay-

---

38 Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, (Heyet)- c: II. sh: 293 vd.

da vardır ki bu **Ziyad**. "**Kerbelâ Fâciası**"nın bir numaralı mes'ulü **Ubeydullah**'ın babasıdır.

Buna bir de şunu ilâve etmek gerekir ki, **Hz. Muâviye** devrinde başlayan minberlerde **Hz. Ali** ve Ehl-i Beyt hakkında ileri geri birtakım sözlerin söylenmesi, hatta bazılarına göre onlara lânet edilmesine seyirci kalınması da büyük bir hata ve çirkin bir tavırdır.

Birbirlerine kılıç çekecek kadar ileri giden insanların karşılıklı olarak lânetleşmelerini, o derecede bir gerginlik sebebiyle tabii saymak mümkünse de bunu tâ **Ömer bin Abdülaziz**'in mes'ud Hilâfet'i zamanına kadar devam ettirmenin akıl ve maslahatla bağdaşmayacağı muhakkaktır.

Bir ilim, hikmet ve fazilet âbidesi olan **Hz. Ali** ile bize Hz. Peygamber'den eşsiz bir hâtıra olan Ehl-i Beyt'e ihtiram etmek her müslüman için bir iman ve vicdan borcudur. Zira onlar bu ümmete Hz. Peygamber'in birer emâneti idiler.

Böyle olduğu halde, şu çirkin tavrın **Hz. Muâviye** zamanında başlamış olması, O'nun devri için en büyük hatalardan biridir. Bununla beraber bu çirkin tavrın O'nun emriyle ortaya çıkmış olduğunu söyleyemiyoruz. Ancak bunu men etmemiş olması da şüphesiz büyük bir hatadır. Zira bu gibi ahvalde "**men etmek**" yerine "**sükût etmek**" de yapılanı kabul olarak telâkkî olunur.

c-Hz. Ali ile Hz. Muâviye Arasındaki İhtilâfa Kısa Bir Bakış

Bütün Ehl-i Sünnet âlimlerine göre, bu ihtilâf, sadece bir ictihad farkının eseridir. Bu meseleyi sayısız delille ele almış bulunan **Ömer Nasuhî Efendi**, şöyle demektedir:

*"**Hazret-i Muâviye**'ye gelince, bütün Ehl-i Sünnet ulemâsı müttefiktirler ki, O'nun **Hazreti Ali**'ye karşı muhâlefeti, bir ictihad neticesi idi. Şöyle ki; Amcazâdelerinden olan **Haz-***

ret-i ***Osman*** *mazlûmen şehid edilmişti. Kaatilleri meydanda dolaşıp duruyorlardı.* ***Hazret-i Osman****'ın evlâdı, babalarının kaatilleri hakkında kısas icrâsını istedikleri hâlde bu hükm-i şer'î yerine getirilmemişti. Bunu yerine getirecek de -Emirü'l-mü'minin olması cihetiyle-* ***Hz. Ali*** *idi.*

Artık bu hususta ***Hz. Osman****'ın evlâdına, bilhassa kendi amcazâdelerinin müzâhareti bir vazife teşkil ediyordu. Aksi takdirde bir emr-i dînînin ayaklar altına alınmış olacağı zannedilmişti. Bunun içindir ki, Ümmü'l-mü'minin* ***Hazret-i Âişe*** *ile Aşere-i Mübeşşere'den* ***Hazret-i Zübeyr*** *ve* ***Talha*** *da bu emrin te'min-i icrâsı için muhâlefete geçmişlerdi. Deniliyordu ki:*

*"-****İmam Ali*** *(k.v.), eğer «****İmâmet-i Kübra****»[39] Makamı'nı ihrâz etmiş ise, kuvvet ve satvet sahibi olacağından bu kısası icrâ etmelidir. Ve eğer bunu icrâya muktedir değilse, demek ki henüz İmamü'l-Müslimîn değildir!.. Şâyet bu kısası kasden tatbik etmiyorsa, Hak Teâlâ'ya âsî olmuş olacağından, biz kendisine nasıl tâbi olabiliriz?! Allah Teâlâ'ya ma'siyyeti îcap eden hususta itaat câiz değildir. (Lâ tâate limahlûkin inde ma'siyeti'l-Hâlikı: Allâh'a isyan mâhiyetindeki işlerde mahlûka itaat edilmez.)"*

İşte ***Hazret-i Muâviye*** *de bunları nazara alıyor, bey'attan kaçmıyor, bir hakk-ı şer'înin bir an evvel yerine getirilmesini istiyordu. Biz, bu hususa dâir evvelce de biraz izahat vermiş bulunuyoruz.*

Filvâkî ***Hazret-i Ali*** *haklı idi, içtihâdında -Allâhü a'lem-musîb idi, fakat* ***Hazret-i Muâviye****'nin içtihâdı da hatâ olsa bile hakkında, afv-ı ilâhînin tecellîsine ve belki de bu yüzden me'cur olmasına kâfi idi.*

Binâenaleyh Kur'an-ı Azîm'in ve Peygamber-i Zîşân'ın emirlerine karşı ***Hazret-i Muâvive****'nin riâyetsizlikte bulun-*

---

39 İmâmet-i Kübrâ, "**Makâm-ı Hilâfet**" demektir.

muş olduğu iddiâ edilemez."[40]

İşte gerçek bir âlimin sözü böyle olur!..

Netice olarak şunu söyleyelim ki, öteden beri üzerinde çok şey yazılmış, söylenmiş bulunan **Hz. Ali-Hz. Muâviye** ihtilâfını tazelemenin Müslümanlar'a hiçbir faydası yoktur. **Hz.** Ali, nefsinde **"Aşere-i Mübeşşere"**, **"Cihar- ı yâr-ı Güzin"**, **"vahiy kâtipliği"** gibi en şerefli zümrelere dâhil olmak, Sevgili Peygamberimiz'in amcazâdesi ve damadı bulunmak kabîlinden emsâlsiz şerefleri cem'etmiştir. Bu yüzdendir ki, O'nunla **Hz. Muâviye** arasındaki ihtilâfı, edebe mugâyir olarak bir **"şahsiyetler mukâyesesi"** şekline dökmeyip bir **"içtihad mes'elesi"** telâkki etmek ve Allâh'a havâle eylemek, en doğru yoldur.

Hikmeti tam olarak ancak Cenâb-ı Hak tarafından bilinen bu ihtilâfların **"tasavvufî cereyanlar"**la **"ilmî çalışmalar"**ın başlamasına âmil olmak gibi umulmadık neticeler tevlid etmiş olduğu da târihî bir vâkıadır. Gerçekten bu ihtilâflara karışarak günaha girmekten korkan birtakım zühd ve takvâ ehli, tasavvufî bir yaşayışa yönelmiş, bir kısım kimseler de tahaddüs eden kargaşalıklar yüzünden -kaybolacağından korktukları- islâmî esasları tesbite koyulmuş ve bu sûretle islâmî ilimlerin temellerini atmışlardır.

Bununla beraber başta Şia olmak üzere Ehl-i Sünnet'e aykırı birtakım mezheplerin zuhûru da bu ihtilâfların eseridir ki, bunlar ileride tafsîlâtı ile anlatılacaktır.

Burada şunu da ifâde etmek lâzım gelir ki, her müslüman için tabiî ve zarurî olan **Hazret-i Ali** ve **"Ehl-i Beyt"** muhabbetini bir paravan olarak kullanmak sûretiyle bu ihtilâfı körüklemeyi millî siyâset hâline getiren İran, İslâm tarihinde çok meş'um bir rol oynamıştır.

Hakikatte dînî olmaktan ziyâde siyâsî maksadlara bağlı

---

40 **Ömer Nasuhî Bilmen**- a.g.e., sh: 71-72.

olarak ortaya çıkan bu **"Şia Siyâseti"**, her şeyden evvel Ön Asya Türklüğü ile Orta Asya Türklüğü arasına bir kara kedi gibi girmiş ve Büyük Türk Âlemi'nin parçalanmasına veya en azından birleşememesine sebep olmuştur. İran, Ön Asya'da kurulan Selçuklu ve Osmanlı Devletleri'nden, kendi ırkî ve millî varlığı için duyduğu endişeyi bertaraf etmek maksadıyla Şia'yı mutaassıbâne bir sûrette benimsemiştir. O kadar ki, Anadolu'nun gizli gizli şiîleştirilmesi husûsundaki gayretlerle iktifâ etmeyerek, Rumeli'ye sıçrayıp Osmanlılar'ı hem önden ve hem de arkadan hançerlemeye çalışarak onların, küfür ve ilhâd âlemi olan Garb'a karşı cansiperâne mücâdelesini zaafa uğratmak için asırlarca çalışmıştır.

İran, Osmanlılar'ın tarih sahnesinden çekilmelerinden sonra da yakamızı bırakmış değildir!.. Bu sinsi düşmanlık hep sürüp gitmiştir. Hâlâ da devam etmektedir ki, bu da eserimizin II. cildinde tafsîl olunacaktır.

Bu bahse son verirken umûmî bir kanaat olarak şunu ifâde etmek isteriz ki, **Hz. Ali** ile **Hz. Muâviye** arasındaki ihtilâfı tazelemek ve bu mes'eleyi bir nevî şahsiyetler mukâyesesi sûretinde ele almak yanlıştır. Gerçekten bu ihtilâfı tazelemekte bugün için hiçbir fayda yoktur. Zira, iki tarafın da Ashab'tan olması ve mürevvicleri arasında Ashâb'ın ileri gelenlerinden pek çok kimse bulunması dolayısıyla mes'eleyi bir **"içtihadlar farkının eseri"** sayıp geçmek lâzımdır. Yoksa şahsiyyet itibariyle **Hz. Ali**'nin üstünlüğü söz götürmez bir gerçektir. Böyle yapmayıp da mes'eleyi falan haklıydı, filân haksızdı sûretinde ifâde etmek, mecbur olmadığımız bir hakemliğe teşebbüsle muhtemelen günâha girmekten başka hiçbir netice doğurmaz. Bu mevzûda zannederiz en doğru sözü, **İmâm-ı Gazâlî** söyleyerek münâkaşaların yersizliğini ifâde etmiştir. Bu büyük zât demiştir ki;

"-Onlar kılıçlarını kana boyadılar, biz lisânımızı boyamayalım!.."

ç-Cemel Vak'ası

Mısır'dan **Abdullah ibn-i Sebe**'nin idâresi altında Medîne'ye gelen gürûh, **Hz. Osman**'ı şehid ettikten sonra şehirde altı gün müddetle terör estirdiler. İnsanlar sokağa çıkamaz oldular. Bunlardan bir grup, -daha önce değerli âlim **A. Hamdi Akseki**'den naklettiğimiz bir bölümde geçtiği üzere- bir gün yanlarından geçen **Hz. Ali**'yi birbirlerine gösterip:

"-Hüve Rabbüne'l-Azîz!.." yani "O, bizim aziz olan Rabbimizdir!.." dediler.

Hz. Ali, bu sapıklar güruhunun yanına gelip ne söylemiş olduklarını sordu. Onlar:

"-Ente Rabbunel'-Azîz!.." yani "Sen bizim aziz olan Rabbimizsin!.." deyince, **Hz. Ali**, onları tecdîd-i îmana dâvet etti ve:

"-Yeniden îman edip doğru yola gelmezseniz, hepinizin kellesini vurur, cesetlerinizi yakarım!.." diye tehdid etti. Bu sapıkların, şu tehdid karşısında:

"-İşte bak, bizi te'yid ediyorsun!.. Hiç -hâşâ- Allah olmasan bizi yakmakla tehdid eder miydin?" demeleri üzerine, **Hz. Ali**, onların bazılarını katletti ve cesedlerini yaktırdı.

Ehl-i Sünnet âlimleri, bunların katledilmelerini doğru, cesetlerinin yakılmasını ise hatalı bulmaktadır. Bilâhare **"gulât-ı şia"** (aşırı şia)dan **"ulûhiye"** kolu, böyle başladı. Bu, Cenâb-ı Hakk'ın -hâşâ- **Hz. Ali**'ye hulûl ettiğine inanmak tarzında en sapık bir görüştür.

Hz. Ali, fitneci başı Yahudi asıllı olan **Abdullah ibn-i Sebe**'nin adamı olan bu sapıkları, reisleri de dâhil olmak üzere Medine'den Medâyin'e sürgün etti.

Hz. Ali'ye biat etmemiş olan **Hassan ibn-i Sâbit**, **Kâ'b ibn-i Mâlik**, **Mesleme ibn-i Muhallid**, **Ebu Saîd el-Hudrî**, **Muhammed bin Mesleme**, **Nu'man bin Beşîr**, **Zeyd ibn-i Sâbit**, **Râfî ibn-i Hudeyc**, **Fudâle ibn-i Ubeyd** gibi şahsiyet-

lerin bu tutumu, gerek Medîne ve gerekse taşra vilâyetlerde tereddüd husûle getirmişti. Bunlar, **Hz. Ali**'den **Hz. Osman**'ın katillerinin kısas edilmesini talep ediyorlardı. **Hz. Ali**, bu haklı isteğe karşı:

"-Ey kardeşlerim sizin bildiklerinizi ben de biliyorum, ancak onlar (yani isyancılar) şimdi bütün güçleri ile bize hâkim durumdadırlar... Sizin köleleriniz ve bedevîleriniz de bunlara katılmış, şu anda istedikleri gibi sizi evirip çeviriyorlar." diyerek kendilerine biraz sabırlı olmalarını tavsiye etmekle yetiniyordu.

Hz. Ali'den kısas talep edenlerden biri olan **Nûman bin Beşir**, **Hz. Osman**'ın kanlı gömleği ile karısı **Nâile**'nin cinâyet işlenirken kesilmiş olan parmaklarını alıp **Hz. Muâviye**'nin yanına gitti. **Hz. Muâviye**'nin bunları Mescid'e asması ile muhâlefetin merkezi durumundaki Şam'da ahâlî, daha fazla tahrik edilmiş oldu. Bu yüzdendir ki, **Hz. Ali**'nin biat almak üzere taşra vilâyetlerine tâyin eylediği vâlilerin çoğu daha tâyin edildikleri mahalle varmadan yarı yoldan geri çevrildiler. Bunlardan biri de Şam'a gönderilmiş olan **Sehl bin Huneyf** idi. O'nu Tebük'te karşılayan Şamlılar, geri dönmeye mecbur etmişlerdi. O da Medine'ye gelip durumu anlatınca, **Hz. Ali**, **Hz. Muâviye**'ye kendisine biat etmesini talep eden bir mektup gönderdi. Buna verilen cevap, **"Muâviye'den Ali'ye"** hitâbıyla başlamakla beraber **Hz. Ali**'nin fazîleti takdir olunuyor ve O'nun Hilâfet Makamı'na geçmeye lâyık olduğu husûsu te'yid ediliyordu. Bununla beraber kısasa dâir talebin rüchâniyeti (öncelikli olduğuna) musırran beyan olunuyordu.

Gerçekten Halife'nin birinci vazifesi olan **"şer'î hükümlerin tatbîki"**, aynı zamanda bir meşrûiyet sebebidir. Bunun içinse Halife'nin **"tehdidini ikaa kâdir"** olması gerekir. Bu ise, fiilî icraat ile sâbit olur. **Hz. Muâviye**, bu lâzımeyi ileri sürüyor, buna karşı **Hz. Ali** de:

"-Şartlı biat olmaz!.. Sen önce bana biat et, ondan sonra bunu benden iste!.." diyordu.

Hâlbuki **Hz. Muâviye**'nin itirazını **"şartlı biat"** olarak anlamak kaabil değildi. O, **"kısas"**ı bir meşrûiyet sebebi olarak görüyordu ki, bizce de bu, daha doğru bir içtihaddır.

Bu sırada âsîlerin zorlaması ile **Hz. Ali**'ye kerhen biat etmiş olan **"Aşere-i Mübeşşere"**den **Hz. Talha** ile **Hz. Zübeyr**, hâlifeden izin alıp Mekke'ye gittiler. Orada Benî Ümeyye'ye mensup bazı muhâliflerle birleştiler. **Hz. Âişe**'nin de iltihâkı ile Mekke'de **Hz. Muâviye**'nin görüşüne paralel bir iddia sahibi kalabalık bir muhâlefet grupu teşekkül etti.

Basralılar, Mekke'ye bir heyet gönderip **Hz. Talha** ile **Hz. Zübeyr**'in **Hz. Ali**'ye âsîlerin zorlaması ile biat etmiş olduklarını anlayınca, onlar da muhâlif bir fırka teşkil ettiler. İş, o hâle geldi ki, Mısır ve Medîne'den başka **Hz. Ali**'ye kayıtsız şartsız bağlı hiç bir yer kalmadı.

Mekke'deki muhâlif grup, önce **Hz. Muâviye**'nin yanına gidip orada toplanmayı kararlaştırmışken daha sonra Basra'ya gitmeyi tercih ettiler. Bu sırada **Hz. Ali** de **Hz. Muâviye**'yi itaat altına almak için hazırlık yapmaktaydı. Bu sırada Mekke'deki muhâliflerin Basra'ya yöneldiklerini öğrenince, m. 666 yılı Ekim Ayı sonlarında Medîne'den yola çıktı. Yolda güvendiği birçok kimseyi, halkı, kendi taraflarına çekmek için önden Kûfe'ye gönderdi. O, harb etmek yerine meseleyi sulh yoluyla halletmek istiyordu. En son olarak gönderdiği oğlu **Hz. Hasan, Ammar bin Yâsir** ile diğer elçiler, halkı, Kûfe Mescidi'ne toplayıp iknâ etmeye çalıştılar. Bu faaliyet sonunda dokuz bin Kûfeli gelip **Hz. Ali**'nin emrindeki üç bin kişilik orduya iltihak etti.

Fakat ne Kûfe vâlisi **Ebû Mûsâ el-Eş'arî** ve ne de **Hz. Ali**'nin çatışmayı önlemek için sarfetmiş olduğu gayret bir fayda verdi. Zira **Hz. Ali**'nin emrindeki kuvvetin ikibin beş

yüzü, **Hz. Osman**'ı şehid eden güruha mensuptu. Hem de başlarında **Abdullah ibn-i Sebe** gibi bir mel'ûn olduğu hâlde!.. **Hz. Ali**'nin, bu mel'ûn ve O'nun adamları ile yola girmesi, cidden büyük bir hata idi.

İki taraf arasında gidip gelen elçiler ve yapılan toplantılar sonunda bir sulh zemini oluşunca, bu mel'ûnlar, **Hz. Ali** tarafından cezalandırılmak korkusu ile gizli gizli birçok toplantı yaptılar ve sulh imkânını bir emr-i vâkî ile ortadan kaldırdılar. Şöyle ki:

Hz. Talhâ ve **Hz. Zübeyr** ile **Hz. Ali**'nin bir araya gelerek anlaşacakları günün bir evvelki gece, bir daha toplanan **İbn-i Sebe** grupu, o gecenin şafağında bin kadar tâbîleri ile Basralılar'a karşı bir baskın tertipleyerek savaşı başlattılar. Uyanan herkes silâha sarılıp:

"-Ne oluyor?" diye sorunca da:

"-Basralılar baskın yaptı!.." cevabını verdiler.

Bununla da kalmayıp eline Kur'ân-ı Kerim'i alıp savaşı durdurmaya çalışan Basra kadısı **Ka'b bin Sûr**'u oklayıp şehid ettiler.

Hz. Ali, **İbn-i Sebe** ve adamlarını Medâyin'e sürmüşken sonradan onların gelip ordusuna katılmalarına müsaade etmemeliydi. Nasıl ki, Hz. Peygamber Uhud'a giderken üç yüz kişi gelip İslâm ordusuna Medine'den itibaren dâhil olmuş bulunan **İbn-i Selûl** güzergâhta O'nun yandaşı olan altı yüz kişilik bir grupun iltihakı kabul olunmayınca Hz. Peygamber'den ayrılmıştı. İslâm ordusu, **İbn-i Selûl**'ün ayrılışıyla yedi yüz kişiye indiği hâlde Hz. Peygamber ne **İbn-i Selûl**'den ayrılmamasını istemiş ve ne de O'nun yandaşı olan altı yüz kişiyi kabul etmişti.[41] İşte **Hz. Ali** de **Abdullah ibn-i Sebe**'ye güvenmeyip böyle yapmalıydı.

Bu savaşta **Hz. Âişe** bir deveye binmiş olduğundan buna

---

41 **İbn-i Hişam**- c. II, sh: 127 vd.

"Cemel Vak'ası" denilmiştir. **Hz. Âişe**, Mekke'den Basra'ya gelen muhâlif grupla birlikte hareket etmiş, fakat yarı yolda pişman olarak geri dönmek istemişti. Şöyle ki:

"Yolda köpek havlamaları duyan **Hz. Âişe**, nerede olduklarını sormuş, **"Hav'eb Suyu"** civarında olduklarını öğrenince, Hz. Peygamber'in zevcelerine hitâben:

"-Acaba hanginize Hav'eb köpekleri havlayacak!.."[42] dediğini hatırlamış ve Efendimiz'in bu hareketi tasvib etmediğine kânî olarak yola devam etmek istememiş ve:

"-Meğer Hav'eb Suyu sâhibesi benmişim!.. Beni geri çevirin, geri çevirin!.." diyerek devesini çökertmişti.

Ancak, O'nun avdeti hâlinde, teşekkül eden ordu dağılacağından etrafındakiler buna imkân vermediler.

Zübeyr bin Avvam, rehberin o yerin adını belirlerken hata ettiğini söylemiş ve:

"-Belki Allah Teâlâ senin sayende mü'minlerin arasını düzeltecektir!.." diyerek O'nu yola devama ikna edebilmiştir.

Hz. Osman'ın katillerinin kısas edilmekten kurtuldukları bu savaşta yetmiş müslüman telef olmuştur ki, **Hz. Talha** ile **Hz. Zübeyr** de bunların arasında idi.

Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Cemel Vak'ası'nın baş âmilinin **Abdullah ibn-i Sebe** olduğunu şöyle ifade etmektedir:

*"Her iki ordu, **"Hav'ab"** denen bir yerde karşılaşır. Bu sırada, her iki tarafta da iyi niyetli müslümanlar vardı. Bunlar dediler ki:*

"-Biz niye savaşıyoruz? Her iki orduya niçin savaştıklarını soralım."

***Hz. Âişe**'nin tarafından birkaç kişi **Hz. Ali** tarafına geçip:*

*"-Niye bizimle savaşıyorsunuz?" diye sorarlar. **Hz. Ali** cevâben:*

---

42 **Ahmed b. Hanbel**- VI, 52-92.

"-Çünkü siz isyan ediyorsunuz, benimle savaşmak istiyorsunuz?"

*Aynı şekilde, **Hz. Ali** tarafından birkaç müslüman, **Hz. Âişe** tarafına geçip:*

"-Niçin savaşmak istiyorsunuz?" diye sorarlar.

İşte bunlar, gerçek müslümanlardı. Ve bundan hemen sonra, anlaşmazlıklar ortadan kalkmıştır. Her iki taraf da mutabakata varırlar:

"-Harp olmayacak, şu şartlarda anlaşılacak vs." deyip anlaşırlar.

*Bu şekilde barış temin edilince, herkes sâkin bir şekilde uykuya dalar. Bu sırada **İbn-i Sebe** oradadır, bu barış haberine memnun olmamıştır. Gece yarısından sonra, yanına birkaç yahudi alarak, **Hz. Âişe**'nin tarafından, **Hz. Ali**'nin tarafına doğru hücuma geçer.*

*Gece baskını olunca, birkaç kişi öldürülür. Kimse ne olduğunu anlamadan uyanır ve savaş başlar. **Hz. Âişe**, **Hz. Ali**'nin ihânet ettiğini, **Hz. Ali**'de **Hz. Âişe**'nin ihânet ettiğini sanır. İşte Cemel Savaşı böyle başlar. Görüyoruz ki, bu olayda müslümanların bir hatası yoktur. Tamamen Yahudilerin çevirdiği bir komplodur. Kaynaklara bakılırsa, bu açıkça görülür."*[43]

d-Sıffîn Savaşı

Hz. Ali, **"Cemel Vak'ası"**ndan sonra, **Hz. Muâviye** ile mektuplaştığına dâir bir dedikodu üzerine Mısır vâlisi **Kays bin Sa'd**'ı vazifeden alıp yerine **Muhammed bin Ebûbekir**'i tâyin etti. Yeni vâli orada bulunup da **Hz. Osman**'ın kanını dâvâ edenleri **Hz. Ali**'ye biate dâvet etti. Bunun kabul edilmemesi üzerine burada da karışıklık çıktı.

Basra'da bulunan **Hz. Ali**, buradan **Hz. Muâviye**'ye

43 **Prof. Dr. Muhammed Hamidullah**- a.g.e., sh: 135 vd.

tekrar bir mektup göndererek O'nu kendisine biat etmeye dâvet etti. **Hz. Muâviye**:

"-Kaatilleri yakalayıp bana teslim edersen, hemen sana biat ederim!.." cevabını verdi.

Birçok Benî Ümeyye mensubu ileri gelenleri ile birlikte **Amr bin Âs**, **Mugîre bin Şu'be** ve **Ubeydullah bin Ömer** gibi pek çok insan, **Hz. Muâviye**'nin etrafında toplanmış bulunuyordu. Bütün bu insanlar, aynı görüşü paylaşmakta idi. Yani **Hz. Osman**'ın katillerine kısas tatbik etmeyi, **Hz. Ali**'nin hilâfeti için meşrûiyet sebebi addetmekte idiler. **Hz. Ali**'nin ise bu talebi yerine getirmeye o sırada gücü yetmiyordu. Bu sebeple iki taraf da savaşı göze alarak hazırlık yapmakta idiler.

Nihayet iki taraf askerleri, seksen bin kişilik bir ordu teşkil ederek muazzam bir mü'min kardeşler topluluğu hâlinde Fırat Nehri'nin yakınındaki Sıffîn'de karşı karşıya geldiler. Burada takrîben iki ay hareketsiz kaldırlar. Zira iki tarafın da vicdanları savaşmaya elvermiyordu. Üstelik onları barıştırmaya çalışan birçok itibarlı sahabî, ara bulmaya çalışıyordu. Gerçekten birçok âlim, bu kardeş kavgasını önlemek için iki taraf arasında mekik dokudu, fakat bu faaliyetten hiçbir netice hâsıl olmadığından, m. Kasım 667 tarihinde savaş, kanlı bir sûrette başladı.

Şam ordusunda bozgun alâmetleri belirince, **Amr bin Âs**'ın tavsiyesi üzerine **Hz. Muâviye** tarafındaki askerler, mızraklarının ucuna Kur'ân-ı Kerîm'in sayfalarını takarak:

"-Niçin birbirimizi öldürüyoruz?! Kur'ân-ı Kerîm'i aramızda hakem yapalım!.." diye bağrışmaya başlayınca savaş durdu.

Hz. Ali, bunun bir hîle olduğunu bildiği hâlde, kendi askerlerine söz anlatamadı. Buna rağmen de o âna kadar -tarihlerin kaydına nazaran- iki taraftan on bin kişi telef olmuştu ki,

bunlar arasında birçok seçkin sahabî vardı. Bunlardan biri de **Ammar İbn-i Yâsir**'di. Bu hususta **Cevded Paşa** diyor ki:

"Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Hazretleri:

"-Yâ Ali!.. Ben Kur'ân'ın tenzili üzerine mukatele ettim. Sen de te'vili üzerine mukatele edeceksin." diye buyurmuştu. İşte bu kere, o hâdis-i şerîfin mânâsı Güneş gibi zâhir oldu.

Binâen alâ zâlik, **Ammar İbn-i Yâsir** hazretleri:

"-Biz nasıl ki mukaddemâ sizinle Kur'ân-ı Kerîm'in tenzili üzerine mukatele ettik ise, şimdi de te'vili üzerine mukatele ederiz." diyerek bagîler üzerine hücum ile bir kanlı muharebeye tutuştu. Kendisini harâret basmakla bir aralık dönüp su istedikte bir hâtun O'na bir kadeh sulu süt verdi.

"-Sadaka Rasûlullâh!.. (Peygamber doğru buyurdu)" diyerek sütü içti ve:

"-Bugün ben yârânıma, **Muhammed**'e ve ashâbına kavuşacağım. Zira Resûlullah -sallâllahü aleyhi ve sellem-bana:

"-Dünyada son rızkın, sulu süttür." diye buyurmuştu." deyip gitti ve bâgîler üzerine hücum etti ve bir daha dönmeyip şehid oluncaya dek döğüştü. Radıyallahü anh !.."[44]

Cevded Paşa'daha sonra da **Ammar**'la ilgili hadîs-i şerîfin **Hz. Muâviye**'ye hatırlatılması üzerine şunları söylüyor:

"-**Ammar**'ı biz mi katlettik? O'nu, ancak buraya getiren katletti." demiş.

Müteâkıben birçok halk:

"- **Ammar**'ı buraya getiren katletti." diyerek çadırlardan dışarı çıkmışlar.

"-Bilmem, **Muâviye**'nin te'vili mi, yoksa bu adamların sözleri mi daha ziyade acîbdir?" diyerek **Abdurrahman**, beyân-ı hayret ve taaccüb etmiştir. Lâkin taaccüb etmemeli-

44 **Ahmed Cevded Paşa**-a.g.e., sh: 560 vd.

dir.

Zira hubb-i Dünya (dünya hırsı), insanı şaşırtır ve türlü te'vilâta düşürür. Âkıli gâfil kılar, gâfili âkıl gösterir."[45]

Varılan anlaşma ile, **Hz. Muâviye**'nin hakemi **Amr bin Âs**, **Hz. Ali**'nin hakemi ise **Ebû Mûsâ el-Eş'arî** tâyin edildi.

M. Şubat 658'de Dûmetu'l-Cendel'de bir araya gelen hakemler, prensip olarak önce kendi namzedlerini azledip sonra da müştereken bir seçim yapmayı kararlaştırdılar.

Önce **Hz. Ali**'nin hakemi **Ebû Mûsâ el-Eş'arî**, parmağındaki yüzüğü çıkararak:

"-Şu yüzüğü parmağımdan çıkardığım gibi **Ali**'yi de Hilâfet Makamı'ndan azlettim!.." dedi.

Bunun üzerine **Hz. Muâviye**'nin hakemi **Amr bin Âs**, hîle yaparak o yüzüğü aldı ve kendi parmağına geçirirken:

"-Bu yüzüğü parmağıma geçirdiğim gibi **Muâviye**'yi Hilâfet Makamı'na geçirdim!.." deyiverdi.

Bunun üzerine her taraftan itiraz sesleri yükselmeye başladı. Bu itiraz edenlerin başını çeken **Abdullah bin Veheb er-Râsibî**:

"-Lâ hükme illâ lillâh!.." yani "Hüküm, ancak Allâh'ındır!.." diyerek **Hz. Ali**'ye isyan etti.

Kendisine uyan oniki bin askeri alarak O'ndan ayrıldı. Yapılan nasihatler sonunda bir kısmı iknâ edilip geri çevrildiyse de büyük bir kısmı inad ve ısrarında devam ettiğinden tarihte bunlara **"Hâricîler"** denilmiştir ki, **Hz. Ali** merhûmu en çok uğraştıran bunlar olmuştur.

Hz. Ali, Hâricîler'in isyanını bastırdıktan sonra Şam üzerine yürümeyi plânlamışsa da emrindeki askerler, yorgunluklarını ileri sürerek buna yanaşmadılar. Fazladan olarak Mısır'a **Muhammed bin Ebûbekir**'in vâli tâyin edilmesinden sonra orada çıkan karışıklıklardan istifade etmeyi düşü-

45 **Ahmed Cevded Paşa**-a.g.e., sh: 562

nen **Hz. Muâviye**, **Amr bin Âs** kumandasında altı bin kişilik bir kuvveti oraya sevk etti. Bu kuvvet, **Muhammed bin Ebûbekir**'i öldürerek, Mısır'ı **Hz. Ali**'nin hâkimiyetinden çıkardı. M. 658 tarihinde Mısır'ın **Hz. Muâviye** tarafına geçmesiyle Medîne'deki İslâm Devleti büyük bir gelir kaybına uğramış oldu.

Hz. Muâviye, Irak, İran, Horasan vs. yerlere bu sûretle hâkim olmak hususundaki faaliyetlere devam ederken **Hz. Ali**'nin **Abdurrahman bin Mülcem** tarafında şehid edilmesi üzerine, **Hz. Muâviye**, Hilâfet dâvâsında rakipsiz bir duruma geldi.

Gerçi **Hz. Ali**'nin vefâtından sonra Kûfeliler, O'nun oğlu **Hz. Hasan**'a biat ettiler. Fakat Kûfeliler'e güvenemeyen, esâsen harb ve darbdan hoşlanmayan **Hz. Hasan**, bazı şartlarla Hilâfet'i **Hz. Muâviye**'ye terk ederek Medine'ye çekildi. Bu sûretle **Hz. Muâviye**, Temmuz 661'den itibaren ihtilâfsız bir sûrette halife oldu.

e-Hz. Ali'nin Şehid Edilişi

Hz. Ali ve **Hz. Muâviye** arasındaki bitip tükenmek bilmeyen ve pek çok mâsum kanın akmasına sebep olan ihtilâf, bazı kimselerin canını sıkmakta idi ki, bunların başında Hâricîler geliyordu. Hâricîlerden **Abdurrahman bin Mülcem**, **Abdullah el-Bûrek et-Temîmî es-Süreymî** ile **Amr bin Bekr et-Temîmî es-Sa'dî** bir araya gelerek bu ihtilâfa son vermek üzere üç şahsı öldürme kararı aldılar. Bu üç şahıs: **Hz. Ali**, **Hz. Muâviye** ve O'nun hakemi **Amr bin Âs**'tı. **İbn-i Mülcem Hz. Ali**'yi, **Abdullah el-Bûrek Hz. Muâviye**'yi, **Amr bin Bekr** de **Amr bin Âs**'ı öldüreceklerdi. Bunlar, kılıçlarına zehir sürerek hazırlandıktan sonra Ramazan'ın yedisinde harekete geçtiler.

El-Bûrek, sabah namazına giderken **Hz. Muâviye**'yi

öldürmeye teşebbüs etmişse de bunda muvaffak olamamıştır. **Hz. Muâviye**, kasığından yaralanmış, fakat korumaları sûikastçiyi tesirsiz hâle getirmişlerdir. Öldürüleceğini anlayan **el-Bûrek**:

"-Size sevineceğiniz bir haber verirsem beni serbest bırakır mısınız?" deyince **Hz. Muâviye**:

"-Söyle bakalım, ne söyleyeceksin?!" diye sordu.

El-Bûrek:

"-Şu anda benim bir arkadaşım, ezelî rakîbiniz **Ali**'yi öldürmüş bulunuyor." dedi.

Hz. Muâviye:

"-Bundan nasıl emin olabiliyorsun?" diye sorunca da:

"-Çünkü O'nun, sizin gibi korumaları yoktur!.. O, muhakkak ölmüştür." karşılığını verdi. Buna rağmen öldürüldü.[46]

Amr bin Bekir de **Amr bin Âs**'ı öldürecekti. Fakat o gün namaza gitmediğinden O'nun yerine **Ebî Habîbe**'yi öldürmüş, kendisi de yakalanarak katledilmiştir.

İbn-i Mülcem ise, 17 Ramazan sabahı, sabah namazına giderken **Hz. Ali**'nin önüne çıkıp:

"-Yâ **Ali**!.. Hüküm, senin ve arkadaşlarının hakkı değildir!.." diyerek kılıcını vurup kaçmaya teşebbüs ettiyse de yakalandı. **Hz. Ali**, "eğer aldığı yaradan ölürse, **İbn-i Mülcem**'in kısas edilmesini" emrettikten birkaç gün sonra m. 661'de şehîden irtihal ettiğinden **İbn-i Mülcem** kısas edilmiştir.

Hz. Ali'nin cenâzesini **Hz. Hasan**, **Hz. Hüseyin** ve **Abdullah bin Câfer** yıkamış, namazını da **Hz. Hasan** kıldırmıştır. Kûfe Mescidi yanına defnedilmiştir.

Hz. Ali'nin binbir gâile ile beş yıl kadar süren hilâfeti, bu sûretle nihayete ermiş oldu.

Hz. Ali'nin şahsiyet ve fazileti etrafında söylenebilecek olan sözler sonsuzdur!.. Eserimizin mahdud hacmi içinde bu

---

46 **İbnü'l-Esîr**- a.g.e., c: III, a.h. 402.

hususta tafsîlâta imkân mevcud değilse de, sadece bir tek noktayı îzâh edelim:

Hz. Peygamber'e, Cenâb-ı Hakk'ın bildirdiği hakikatler üç kategori teşkil eder. Bunlarda birinci kategoridekiler, Cenâb-ı Hak ile O yüce varlık arasında **"ebedî bir sır"** olarak kalmıştır.

İkinci kategorideki gerçekler, **"şer'î gerçekler"**dir ki, bunlar umûm mü'minler için olduğundan herkese açıklanmıştır.

Üçüncü bir kategori teşkil edenler ise, sadece **Hz. Ebûbekir** ile **Hz. Ali**'ye bildirilmiştir. Bu kategorideki bilgilere **"İlm-i Ledün"** denilir. Bunlar, derin tasavvufî bilgilerdir. Bundan dolayıdır ki, bütün tarîkat silsileleri ya **Hz. Ebûbekir**'den ya da **Hz. Ali**'den başlar. Belki biraz da bu sebeple bazı tarîkat mensupları, **Hz. Muâviye**'ye biraz soğuk bakarak ne **"hazret"** der ve ne de **"lânet"** okurlar. Fakat diğer bir kısmı ise, O'nun adını lânetsiz anmazlar. Böylelerine **İmâm-ı Gazâlî** Hazretleri'nin **"İhyâ-u Ulûmuddin"** adlı muhalled (klasik) eserindeki **"âfât-ı lisân"** bahsini okumalarını tavsiye ederiz.

I. BU İLK FİTNENİN TARİH BOYUNCA TEZÂHÜR ŞEKİLLERİ

A. HZ. ALİ'DEN SONRA FİTNE TEZÂHÜRLERİ

a- Hz. Hasan'ın Kısa Süren Hilâfeti

Hz. Ali'nin vefatı üzerine O'nun hilâfetine inanıp bağlananlar, bu sefer de O'nun oğlu **Hz. Hasan**'a bîat ettiler. Bu sırada **Hz. Muâviye** ise, Şam'da tam mânâsıyla hâkim bir duruma gelmişti. Civarını ve bilhassa Mısır'ı, kendine tâbî' kılmıştı. Bu bölgenin ahâlisi de **Hz. Hasan**'a yapılan bîatı öğrenince, **Hz. Muâviye**'ye biatlerini te'kid ve tekrar eylediler. Bu tarihten itibarendir ki; **Hz. Muâviye**'ye **"Emiru'l-Mü'minîn"** denilir oldu.

Bu sûretle ortada meşrûiyyet iddiâ eden iki halife mevcud olduğundan, çatışma mukadderdi. Kûfe'de bulunan **Hz. Hasan**'ın etrafında kırk bin kadar silâhşör toplanmıştı. Bunlar, **Hz. Muâviye**'nin ordusu ile ilk karşılaştıkları anda dağılıp bîat ettikleri o halûk mîzâçlı insanı yalnız bırakmış ve hatta O'nun şahsî mallarını yağmalamaktan bile hazer etmemişlerdi.

Kûfeli askerlerin bu vefâsızlık ve sebâtsızlığını gören ve esâsen mîzâcı harb ve darbe müsâid olmayan **Hz. Hasan**, borçlarını ödemek üzere Kûfe hazinesindeki beş milyon dirhemin kendisine terk olunması, geçimini sağlayacak bir tahsîsât bağlanması ve kendisinin **Hz. Muâviye** tarafından veliahd tâyin edilmesi gibi şartlarla Hilafeti, **Hz. Muâviye**'ye bıraktı. Âile efradı ile birlikte Medîne'ye gelip yerleşti.

Böylece O'nun hilâfeti, ancak altı ay kadar sürmüş oluyordu. Bu sûretle **Hz. Muâviye**'nin durumu, başlangıçtan itibaren meşrû bir halifeye (**Hz. Ali**'ye) isyankârlık ifade etmekteyse de bu hâdise üzerine meşruiyet kazandığını kabul etmek gerekir.

Ahmed Cevded Paşa, bu durumu şöyle değerlendirmektedir:

*"**Hz. Hasan**, zaten kan dökmeyi sevmez iken askerin böyle yolsuz hareketini görünce muhârebeden bütün bütün nefret eyledi ve böyle râbıtasız askerle harbe girişmekten bir netice-i hasene hâsıl olmayacağını gereği gibi anladı. Çünkü Arab'ın eski sâdedilliği (saflığı, ihlâsı) kalmayıp beyinlerinde (aralarında) ağrâz-ı dünyeviyye (Dünyâ menfaatları) çoğalmış ve türlü ihtilâflar peydâ olmuş ve evvelki gibi yalnız Halife'nin emriyle nâsın zabt-u rabtı kaabil olmayıp **Muâviye** gibi bir hükümdar-ı kaahir'in (zora koşan ve cebreden hükümdarın) vücûduna lüzum görülmüş idi.*

*Bir de Resûlullah (s.a.v.) Hazretleri, **"Benden sonra***

Hilâfet otuz senedir. Sonra mülk ve saltanat olur."[47] *diye*

47 Hangi alevîlik kokan esere bakarsanız bakınız, **"Saltanat aslâ Hilâfet değildir!.."** hükmünün, bazan tahkir ve tezyiflerle, bazan da îmâ ve alaylarla ifâde edilmiş olduğunu göreceksiniz!.. Biri çıkıp da neden sormaz: Hilâfet için usûl-i verâseti yasaklayan şer'î bir kaide mi vardır?!. Allah, Allah!..

Hâlbuki Ehl-i Sünnet âlimleri, saltanatın ihdâsından önceki hilâfeti **"kâmil"**, ondan sonrasını ise **"sûrî"** yani şeklî hilâfet olarak isimlendirirler. Kâmil hilâfetin, ancak Hz. Peygamber'in sohbeti bereketi ile gerçekleşebildiğini söylerler. Böyle olduğu hâlde bütün ulemâya ta'rizde bulunarak Hulefâ-yı Râşidîn'den sonrakileri halîfe kabul etmeyen pek çok nevzuhur yazar vardır.

Bunlara göre Hilâfet, **Hz. Ali**'den sonra Saltanata dönüşmüş, yani Hilâfet olmaktan çıkmışmış!.. Demek ki, Hulefâ-yı Râşidîn'den sonraki tatbikât, islâmî değildir!.. Bütün bu asırlar, kimine göre **"ilkel lâisizm"**, kimine göre de **"tam bir lâisizm"**dir.

Bunlar, **"Hilâfet'in ilgâsı"** zamanında bu görüşü kendilerine gerekçe yapan Kemalistlerle ağız birliği hâlindedirler. O zaman bir fıkıh usûlü müderrisi olan **Seyyid Bey** de aynı mantığı kullanmıştı.

Gerçekten bir zamanlar İstanbul Üniversitesi'nde **"Usûl-i Fıkıh"** hocalığı da yapmış olan **Seyyid Bey**'in Hilâfet'in ilgâsının lüzumuna dâir îrâd eylediği bu uzun nutuk, Hilâfet aleyhtarlarını çok fazla memnun etmiş ve bu mevzuda mükemmel ve muazzam telâkkî olunmuş olacak ki, zabıtlardan ayrı olarak 63 sahifelik bir broşür hâlinde bastırılarak Türkiye'nin her tarafında meccânen dağıtılmıştır. (TBMM'nin 3 Mart 1340 tarihinde Mün'akit 2. İçtimâında **"Hilâfetin Mâhiyet-i Şer'iyyesi"** Hakkında Adliye Vekili **Seyyid Bey** Tarafından Îrâd Olunan Nutuk- Ankara, TBMM Matbaası, 1340)

Demek ki, İslâmiyet, ancak **"otuz sene"** tatbik olunabilmiş!.. Tabiî bunların **"imâmet sistemi"** hakkındaki beyânlarına bakılırsa, Şia'yı istisnâ etmek gerekmektedir!.. Bunlar **"köpeksiz köy bulmuş, değneksiz gezen"**lerdir!..

Yoksa koskoca İslâm tarihi ve en metin usûl ve esaslarla islâmî ilimleri tedvin eden ulemâ sahipsiz midir?!. Bütün tarihi ve ehl-i sünnet ulemâ silsilesini tahkîr eden, onları tamâmen zulme boyun eğmiş gösteren bu nâdânlar, İran'dan başka nereden cesâret alıyorlar dersiniz?!. Ortalığı alevî propagandasının sisine boğanların, eserlerine ilmîlik süsü vermek için dipnotlarda gösterdikleri kaynakları inceleyiniz, müelliflerin çoğu alevî çıkacaktır.

*buyurmuş olduğunu, Rasûl-i Ekrem'in âzâdlılarından **Sefîne** (r.a.) rivâyet eylemiştir.*

*Revîş-i hâl ü zaman (hâl ve zamanın gidişâtı) bu hadîs-i şerifin müfâdına (mânâsına) muvâfık görünmüştür ki; Hulefâ-yı erbaanın (dört halifenin) müddet-i hilâfetleri yirmi dokuz buçuk sene olup **Hz. Hasan**'ın altı ay kadar hilâfetiyle otuz seneye bâliğ olmuş idi."*[48]

Kısa zamanda **Hz. Muâviye**'ye biat etmeyen hemen hemen hiçbir kimse kalmadı. En son bîat eden **Sa'd ibni Ebî Vakkas**'ın kendisine selâmdan sonra:

"-Ey melik!.." diye hitab etmiş olmasına, **Muâviye** aslâ kızmadı. Sadece:

"-«Ya Emire'l-Mü'minîn», desen olmaz mı, yâ **İshak**'ın babası?!" demekle iktifâ etti.

*"Halîm ve hamûl (çok tahammül eden) ve müdebbir bir zât idi. Müstecâbü'd-da've (duası kabul) olan bir zâtın tebrîki ise kendisince mûcib-i şeref ve mubâhât (övünme) idi. **Hazret-i Sa'd**'ın târizine karşı lûtf ile muâmele ederek rûy-ı iltifat (iltifat çehresi) gösterdi."*[49]

İşte bu sûretle İslâm tarihinde saltanat usûlü üzere olan "Emevîler Devri" başlamış oldu.

b- Emevîler Hakkında Kısa ve Umûmî Bir Değerlendirme

Yaklaşık olarak doksan sene süren (661-750) **"Emevîler Devri"**ni hissilikten âzâde bir sûrette değerlendirebilmek, nâdir tarihçinin başarabilmiş olduğu bir keyfiyettir. Bunun sebepleri, kısaca şöyle sıralanabilir:

1-Evvelce de işaret edilmiş olduğu üzere, Emevîler hakkındaki ilk kaynaklar, kâmilen onların rakibi olan Ab-

---

48 **Ahmed Cevded Paşa** -a.g.e., sh: 600 vd.

49 **Ahmed Cevded Paşa** -a.g.e., sh: 602.

bâsîler zamanında yazılmıştır.[50] Bu sebeple onlardan âfâkî (objektif) davranmaları beklenemez. Üstelik **"Emevîler"** ve **"Hâşimîler"** olarak ikiye ayrılmış olan Kureyş'in bu iki kolu arasında, tâ câhiliyye devrinden beri sürüp gelen ezelî bir rekabet mevcuddu.

2-Emevîler, iktidar olabilmek için harekete geçtiklerinde karşılarında Ehl-i Beyt mensuplarını bulmuşlar ve mecbûren onlarla mücâdele etmişlerdir. Hiç şüphesiz Ehl-i Beyt'in bütün ümmet nezdindeki efdaliyeti şükûh, yani münâkaşa edilmez bir seviyededir. Fakat idârî dirâyet, her zaman böyle faziletlerin bir parçası değildir.

Bir Şâh-ı Velâyet olan **Hz. Ali** (k.v.), beş sene süren hilâfeti hengâmında, İslâm Devleti'nin her tarafında baş gösteren büyük ihtilâfı yatıştırmaya muvaffak olamadığı gibi kendisinden sonra halife seçilen **Hz. Hasan** da halûk mizaçlı biri idi. Bu ihtilâf kumkumasında başarı elde edemeyeceği, altı aylık bir uğraşma sonunda **Hz. Muâviye**'ye biat edip sahneden çekilmiş olmasıyla da sâbit değil midir?!

Böyle umûmî bir ihtilâf karşısında **Hz. Muâviye** gibi uzun bir vâlilik tecrübesi ile otoriter bir siyâsî dehâya sahip olan birine ihtiyaç olduğu âşikârdı. Bununla beraber sekizinci Emevî halifesi **Ömer Bin Abdülaziz** devrine kadar Ehl-i Beyt'e karşı süregelen çirkin bir muhâlefet ve tasvibi imkânsız hareketler, -çoğu kere- aşırı hissîlikte Emevîler'in birçok meziyetlerinin inkârına sebep olmuştur. Bilhassa onların zamanında ortaya çıkan **"Kerbelâ Faciası"**, Emevîler hakkında his galebesi ile değerlendirme yapmanın en müessir bir sebebidir.

3-Emevîler, İslâm Devleti'nin hududlarının bir hayli genişlemiş olmasına ilâveten bir de **Hz. Osman**'ın hilâfetinin son yıllarında başlayıp devam etmekte olan şiddetli ihtilâflar

---

50 Bkz. Büyük İslam Tarihi, (Hey'et)- İstanbul, 1986, c.1, sh: 64.

sebebiyle otoriter ve merkeziyetçi bir idâre te'sisine mecburdular. Bu düzen, -İslâm tarihinde ilk defa olarak- "**Melikiyet**" veya "**Saltanat**" usûlünü başlatmış olmalarını mecbûrî kılmıştır. Bu, hiç şüphesiz içinde bulunulan şartlar muvâcehesinde yeni bir ictihaddı. Böyle olduğu hâlde birçok kimse, İslâm, saltanatı men etmemiş bulunmasına rağmen hissen Emevîler'e karşı tavır almışlardır ki, bu tavrı devam ettirenler, -biraz aşağıda izah edileceği üzere- hâlâ mevcuddur.

Bu sebepler muvâcehesinde Emevî değerlendirilmesi yapan pek çok eser hissîlikle mâlâmâldir.

Hâlbuki gerçek tarihçi, enfüsîlikten (sübjektiflikten) berî olarak hatalar kadar meziyetleri de âfâkî (objektif) bir sûrette ifâde etmek mecburiyetindedir. Buna göre Emevîler hakkında yapılabilecek doğru bir değerlendirme, hülâsâ olarak şudur:

Emevîler, otoriter ve şedîd idâreleri sayesinde ortalığı kasıp kavuran ve bir yahudi fitnesi olan ihtilâflar ve bunların neticesi çeşitli isyanları bastırarak huzur ve sükûnu teminle yeniden büyük fetihlerin başlatılmasını te'min etmişlerdir. Tabiî, bunun da bir bedeli olacaktı. **Ahmed Cevdet Paşa**:

"Filvâkî sâbıkîn-i evvelîn'den (ilk Müslümanlardan) olan Sahâbe-i güzîn (seçkin sahabe) alelhusus Aşere-i Mübeşşere mülk ve saltanat dâiyesinden ırak idiler. ***Muâviye*** *ise, Ashab-ı Kiram'dan olduğu hâlde, bu mertebeye kuvve-i kaahiresiyle gelmişti. Lâkin zaman bunu îcâb ettiriyordu. Nâs, evvelki gibi yalnız halifenin sözüyle kullanılmayıp îcâbına göre kuvve-i cebriye icrasına hâcet mess etmiş (ihtiyaç duyulmuş) idi.*

Elhâsıl mülk ve saltanat devri gelip o zaman ise bu işe ***Muâviye*** *(r.a.) ehâk ve evlâ (en lâyık) idi."*[51] demektedir.

Hz. Hasan'ın, bazı taraftarlarının îtirazlarına aldırış

51 **Ahmed Cevdet Paşa**- a.g.e., sh: 603.

etmeyerek Hilâfet'i **Hz. Muâviye**'ye terk edip Medîne'ye yerleşmesi, ortalığın ancak bir yıl kadar sükûnet bulmasını sağlamış ve bu yıla **"Cemaat Yılı"** veya **"Birlik Yılı"** adı verilmiştir.

Bu durum, tıpkı Osmanlı tarihindeki **IV. Murad** devri icraatına benzer. O da sert bir idâre ile bazı canlara kıymış, fakat ancak bu sayede Yeniçeriler'in itaatsizliği sebebi ile ayyuka çıkan anarşiyi önleyebilmişti. O, henüz çocukken saray bahçesine çıkartılan tahtının önünde Yeniçeriler'in Sadrazam **Hâfız Ahmed Paşa**'yı parçalamalarına şâhid olmuş ve bunu unutmayarak devlet dizginlerini eline geçirdikten sonra, sert bir icraat ile devleti tâ o zaman yıkılmaktan korumuştur. Nasıl olup da **IV. Murad**'a hak verenlerin, kol gezen anarşiyi dikkate almadan Emevîleri tenkid ettiklerini anlamak cidden müşküldür!

Emevîler zamanında, İslâm fütuhatı bir taraftan Hind ve Çin hudutlarına, diğer taraftan Anadolu'da Üsküdar ve Marmara sahillerine kadar genişlemiş, tam altı kere İstanbul kuşatılmış, Afrika'nın Akdeniz sahilleri baştan başa ele geçirilerek Sûdan ve Çad Bölgeleri'nde içerilere doğru ilerlenilmiştir.

Bunun yanında birçok idârî düzenleme de İslâm Tarihi'nde ilk olarak Emevîler tarafından gerçekleştirilmiştir. Meselâ muntazam bir posta teşkilâtı, muntazam ve dâimî bir ordu teşkili ile muhâfız kıtası kurulması gibi işler de Emevîler'in eseridir.

Emevî Hânedânı'ndan **"melik"** sıfatıyla ondört **"halîfe"** gelmiştir. Bunlar içinde **Ömer bin Abdülaziz** gibi sahabe ahlâkıyla yaşayan şahsiyetler olduğu gibi, **II. Velid** nev'inden fâsıklar da vardır. Gerçekten **II. Velid**, ayyaş, müsrif ve halk önünde haram irtikâbından çekinmeyen menfur bir şahsiyetti. Kur'ân-ı Kerim'den tefe'ül etmiş, fâsıklardan bahseden

bir sahife açılınca da kızarak onu havuza atmış, bununla da yetinmeyerek, **"halîfe"** sıfatını hâiz olan bu mel'un, yanındaki muhâfızın yayını alarak Kur'ân'a, büyük bir cür'etle, ok atmıştır!..

Emevîler'in devrini -eğrisi doğrusu ile- bu şekilde değerlendirirken son olarak şunu da söylemek gerekir ki, bunlar, zamanlarında vâkî fütuhâtla ülkeler ele geçirmekle beraber idâreleri altına aldıkları halkın müslümanlaşması ile iktifâ etmeyerek onları aynı zamanda araplaştırmak gayreti de gütmüşlerdir. Bu zorâki temsil, temessül gayreti yüzünden arabın gayri olan halkların aksülameli (reaksiyonu) ile karşılaşmışlar ve bu sebeple saltanatları yüz seneyi bile dolduramamıştır.

c- Kerbelâ Faciası

Hz. Muâviye zamanında yatışmış olan fitne, O'nun vefatı üzerine yerine oğlu **Yezid**'in geçmesiyle (m. 680) yeniden alevlendi.

Yezid, Emevî tahtına geçince Suriye halkı, fevc fevc gelip O'na biat ettiler. Fakat Irak ve Hicaz bölgeleri, ağırdan aldılar.

Irak'la Suriye arasında eskiden beri ciddî bir rekabet vardı. Bu sebeple burada **Yezid**'in hilâfetine taraftar olanlar kadar aleyhtarlar da azımsanmayacak bir sayıda idi. Böyleleri, daha önceden **Hz. Ali**'ye olan yakınlıkları sebebi ile **Yezid**'e biatten imtinâ ettiler. Bununla beraber **Yezid** için asıl tehlike, Basra'da temerküz eden Hâricîler'di.

Hicaz bölgesine gelince, burada halk **Yezid**'e, babası zamanında ettikleri biate sâdık görünüyorlardı. Muhâlif olarak ileri gelir birkaç kişi vardı. Bunlar, **Hz. Ömer**'in oğlu **Abdullah** ile **Hz. Hüseyin bin Ali**, **Abdullah İbn-i Zübeyr** ve bir de **Abdullah İbn-i Abbas**'dan ibâret başı çekmekte

olan dört kişiydi.

Bunlar sayıca az olmakla beraber, son derecede îtibarlı insanlardı. Bu dört kişiden **Abdullah bin Ömer**'le **Abdullah bin Abbas**, pek çok kimsenin **Yezid**'e biat ettiğini görünce onlar da biat ettiler.

Geriye **Hz. Hüseyin**'le **Abdullah ibn-i Zübeyr** kalmış oldu. **Yezid** onların da biatlerini temin etmesini, Medine vâlisi **Velid ibn-i Utbe**'ye bir mektupla emretti. Şiîliğe meyyal kaynaklar, **Yezid**'in, vâli **Velid**'e biatten imtinâ etmeleri hâlinde, boyunlarının vurulmasını emrettiğini iddia ederler.

Hâlbuki bu iddia doğru olsaydı, **Velid**'in bunu yapmış olması veya hiç olmazsa buna teşebbüs etmesi gerekmez miydi? Vâli böyle yapmayıp **Mervan ibn-i Hakem**'le istişâreden sonra **Hz. Hüseyin**'le **Abdullah ibn-i Zübeyr**'i huzuruna celbedip onları **Yezid**'e biat etmeye dâvet etti.

Abdullah İbn-i Zübeyr, bu haber üzerine Mekke'ye kaçtığından, sadece **Hz. Hüseyin** geldi. Bu sûrette **Hz. Muâviye**'nin vefât etmiş olduğunu öğrendi ve:

"-İnna lillahi ve inna ileyhi râciûni!.. Allah (c.c), **Muâviye**'ye rahmet etsin! Sana da büyük ecir versin!.. Biat işine gelince; benim gibi birisinin gizlice biat etmesi uygun olmaz. Hem, halkın huzurunda yapılmayan böyle bir biatı kabul etmeyeceğinizi ve bunu yeterli görmeyeceğinizi zannediyorum. Halkı biata çağırdığınızda, bizi de çağırırsınız. Böylece tek bir iş olmuş olur!..." dedi.

Mervan'ın sertlik yanlısı olmasına mukabil, **Velid** yumuşak tabiatlı bir adamdı. **Mervan**'ın, aksi fikir beyân etmiş olmasına rağmen muhataplarını serbest bıraktı.

Onlar da bundan istifâde ile Medine'yi terk edip Mekke'ye gittiler. Böylece Emevî Hilâfeti'ne karşı, daha önce başlattıkları muhâlefet bayrağını da oraya taşımış oldular. Bütün âile efradıyla birlikte Mekke'ye giden **Hz. Hüseyin**'in

muhâlefetinin temel sâiki, psikolojik olmasına mukabil **Abdullah ibn-i Zübeyr**'inki tamamen şahsî idi. Zira daha önce **Yezid**'in kumandası altında İstanbul Muhasarasına katılmış olan **Abdullah İbn-i Zübeyr**, kendisi halîfe olmak istiyordu.[52]

O, **Hz. Hüseyin**'den önce Mekke'ye ulaşmış ve büyük bir alâka ile karşılanmıştı. Fakat arkadan **Hz. Hüseyin** gelince bütün teveccühler O'na döndü. **Abdullah İbn-i Zübeyr**, **Hz. Hüseyin** sağ olduğu müddetçe emeline ulaşamayacağına hükmetti. Buna rağmen de O'nunla teşrîk-i mesâîsine devam etti.

"Şehristânî'nin de belirttiği gibi, bu ikisini birleştiren şey, düşmanın ortak oluşuydu. Yoksa bu iki âile, birbirini pek sevmezdi. Ancak aynı düşmandan duydukları korku, eski anlaşamazlıkların bir kenara bırakılmasını ve iş birliğine gidilmesini gerektiriyordu. Bu sebeple de Mekke'de birbirlerini desteklediler."[53]

Hz. Hüseyin, Recep Ayı'nda geldiği Mekke'de Hac sonrasına kadar kaldı. Hacca gelenlerle konuşup görüştü. Umduğu desteği, Kûfe'den gelenlerde bulmuş olmalıdır ki, belli bir zaman tevakkuftan sonra Kurban Bayramı öncesinde oraya gitmeye karar verdi. Çünkü Kûfelilerden kendisine yüz elli dâvet mektubu gelmişti.[54]

Fakat babası zamanındaki hâdiselerden edindiği tecrübe ile Kûfeliler'e fazlaca güvenemediğinden, önce sâdık adamlarından olan amcazâdesi **Müslim bin Âkil**'i oraya göndererek kendisini dâvet edenlerin samimi olup olmadıklarını anlamak istedi.

Bu sırada **Yezid** de **Hz. Hüseyin** ile **Abdullah ibn-i**

---

52 **Taberî**- IV, 254.

53 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh: 207.

54 **Nuri Ünlü**- İslâm Tarihi, İstanbul, 1992, c: I, sh: 169.

Zübeyr'i elinden kaçırmış olan Medine Vâlisi **Velid**'i azlederek O'nun yerine **Said ibn-i Eşdak**'ı vâli tâyin etti. O'nun vazifeye başlar başlamaz **Abdullah ibn-i Zübeyr** üzerine sevkettiği ordu, ağır bir mağlubiyete mâruz kaldı.

Müslim bin Âkil'in, Ramazan Ayı ortalarında Kûfe'ye gelip temaslara başlaması Kûfe'nin bir muhâlefet merkezi olarak daha fazla temâyüz etmesi neticesini doğurdu. Bu sebeple devlet, Mekke'den kat-ı nazar ederek, alâkasını Kûfe'ye tevcih etti. Zira **Hz. Hüseyin**'e mektup üstüne mektup göndererek O'nu Kûfe'ye dâvet edenler, O'na vekâlet eden **Müslim bin Âkil**'e biat etmeye başlamışlardı.

O sırada Kûfe'de vâli, **Nu'man bin Beşir**'di. Bu, halîmselîm ve ibâdete düşkün bir kimseydi. **Müslim**'in, Ehl-i Beyt taraftarlarından **Hz. Hüseyin** adına biat aldığını öğrenmekte gecikmedi. Fakat şiddete başvurmayıp sadece halkı fitne çıkarmamaları hususunda ikazla yetindi. Fakat oradaki idârecilerin hepsi, O'nun gibi düşünmüyor kendisini şiddete başvurmaya teşvik ediyorlardı. Hâlbuki O'nun bu tutumu, **Hz. Muâviye**'nin tatbikâtına muvafıktı.

Gerçekten, *"gerek **Muâviye**, gerekse **Yezid** dönemi, Emevî vâlilerinin pek çoğunun sıfatları bu şekildeydi. **Mugîre bin Şûbe, Abdullah bin Âmir, Velid bin Utbe, Nûmân bin Beşir el-Ensârî** ve **Osman bin Muhammed bin Ebî Süfyan** gibi vâliler, sulh ve sükûneti seviyorlardı. İnsanlarla olan münâsebetlerinde gâyet yumuşaktılar. Bu sebeple de onlar, sadece işittikleri bazı şeyler sebebiyle hemen şiddete başvurmuyorlardı. Ancak isyana ve ayaklanmaya dönüşen durumlarda ise, hiç müsâmaha göstermiyorlardı. Belki de vâliler bu türlü bir hareketi, **Muâviye**'den öğrenmişlerdi. **Muâviye** şöyle söylerdi.*

"-İnsanların konuştukları şeyler, birer fiil hâline gelip bizim iktidarımıza zarar verir hâle gelmediği müddetçe beni

alâkadar etmez."[55]

Şiddet taraftarı olanların, Kûfe'dė olup bitenleri Şam'a rapor etmeleri üzerine yumuşak huylu vâli **Nu'man bin Beşir** azledilerek O'nun yerine o zaman Basra Vâlisi bulunan **Ubeydullah bin Ziyad** tâyin edildi. Fakat **Ubeydullah**, Basra'dan henüz ayrılmadan oraya **Hz. Hüseyin** tarafından bir mektup ve bir elçi gönderilmiş bulunduğundan, Basra'da da Kûfe'dekine benzer bir şekilde biat faaliyeti başlamıştı. Fakat **Ubeydullah**, **Beşir** gibi mülâyim davranmayıp **Hz. Hüseyin**'in elçisini yakalayıp öldürdü. Böylece **Hz. Hüseyin**'in Basra ile ilgili ümitleri suya düştü.

Basra'daki muhâlefeti kırdıktan sonra, Kûfe'ye gelen **Ubeydullah**, sert bir hutbe ile muhâlifleri tehdid etti.

Zira O, babasının oğlu idi. Babası ise, önceleri **"Ziyad bin Ebîhi"** yani "babasının oğlu **Ziyad**" olarak anılırken **Hz. Muâviye**'nin kabulü ile **Ziyad bin Ebû Süfyan** olmuştu. Çünkü O, **Ebû Süfyan**'ın gayr-ı meşrû, yani zinâ mahsûlü oğlu idi. **Hz. Muâviye**'nin 675 yılında Basra'ya vâli tâyin ettiği **Ubeydullah bin Ziyad**, Hâricîler'e karşı babası **Ziyad**'dan daha sert davranmıştır. **İbn-i Ziyad**, Hâricîlerden elli sekiz kişiyi işkenceyle, birçoklarını da savaşarak öldürdü.

En küçük bir muhâlefeti, cezasız bırakmayan bu yeni vâli, ileride görüleceği üzere, **"Kerbelâ Fâciâcı"**nın da en müessir bir âmili olacaktır.

O zamana kadarki gelişmeleri **Hz. Hüseyin**'e rapor etmiş bulunan **Müslim bin Âkil**, bu yeni vâlinin gelişi ile şartların aleyhte değişeceğini anlamakta gecikmedi ve bundan dolayı daha da sıkı bir sûrette saklandı. Fakat kendisini saklayan **Hani** isimli şahıs yakalanıp hapsedilince, **Hz. Hüseyin** taraftarları sıranın **Müslim**'in yakalanmasına geldiğini düşünerek:

---

55 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh: 226 vd.

"-Yâ **Mansur**, öldür!.." parolası ile O'nun etrafına toplandılar ve bin kişilik bir kuvvetle Vâlinin Sarayı'nı bastılar. Vâli, az bir muhâfızla yakalanmıştı.

Akşama kadar süren bu çatışma esnasında **Ubeydullah**, **Müslim**'in etrafında bulunan insanları çeşitli vaad ve korkutma ile dağıtmaya muvaffak oldu. Öyle ki, akşam karanlığı bastığında tek başına kalan **Müslim**, kaçıp bir eve saklandı ise de yakalanıp kendisini evinde gizlemiş olan **Hani** ile birlikte îdâm edildi (10 Eylül 680).

Bu sırada **Hz. Hüseyin**, **Müslim**'den daha önce gelmiş olan raporlara istinâden Mekke'den Kûfe'ye gitmek üzere yola çıkmış bulunuyordu. Çünkü Kûfe'de **Ubeydullah**'ın gelişinden sonra olup bitenlerden haberi yoktu. Buna rağmen pek çok sahabenin, O'nu, bu yolculuktan vazgeçirmek için yaptıkları nasihatlerin hiç birine kulak asmadı ki, bu şüphesiz bir hata idi.

*"**Hz. Hüseyin**'in isyan etmek maksadıyla Kûfe'ye gitmek istemesine karşı çıkanların gerekçelerinin iki grupta incelenmesi mümkündür:*

1-Dînî Gerekçelerle Hurûca Karşı Çıkanlar:

***Abdullah bin Ömer** ve **Câbir bin Abdillah** bu grupta yer alan şahıslardır. Rivâyete göre, **Abdullah bin Ömer**, bu hurûcun fitneye sebep olacağını ileri sürerek **Hz. Hüseyin**'i teşebbüsünden vazgeçirmeye çalıştı.*

*Aynı şekilde **Câbir bin Abdillah** da **Hz. Hüseyin**'e:*

«-Allah'tan kork. İnsanları birbirine düşürme! Yemin ederim ki, ben senin bu yaptığını uygun görmüyorum.» diyerek O'nu vazgeçirmeye çalıştı, ancak başarılı olamadı.

2-Siyâsî Gerekçelerle Hurûca Karşı Çıkanlar:

*Bu grupta **Abdullah bin Abbas**, **Abdullah bin Mûtî**,*

***Ebû Said el-Hudrî, Said bin el-Müseyyeb, Abdullah bin Câfer, Amre binti Abdurrahman, Muhammed bin el-Hanefiyye, Ömer bin Abdurrahman bin el-Müseyyeb** gibi kimseler yer almaktaydı.*

*Kaynaklarda sözü edilen bu şahısların, **Hz. Hüseyin**'i hurûçtan engellemek için ileri sürdükleri sebeplerle ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Bunları, şu şekilde sıralamak mümkündür:*

*-Kûfeliler, sözlerinde durmazlar. Nitekim daha önce **Hz. Ali** ve **Hz. Hasan**'a verdikleri sözlerinde de sadâkat göstermediler.*

-Senin ölümün hâlinde, Emevîlere karşı direnecek kimse kalmaz.

-Kûfeliler, zorda kaldıklarında sabredemezler.

-Kûfeliler, seni dâvet ediyorlar, ancak Kûfe'nin yönetimi ve beytu'l-mâli hâlâ Emevîler'in elinde, Kûfeliler, sözkonusu kimseleri başlarından henüz uzaklaştıramadılar.

-Bütün âile fertlerinin bu sefere götürülmesi, muhtemel bir mağlubiyet neticesinde bu âilenin bütün üyelerinin ölümüne, dolayısıyla da Ehl-i Beyt'in ortadan kaldırılmasına sebep olabilirdi."[56]

Hatta amcazâdesi **Abdullah bin Ca'fer**, bu son noktaya işaretle, bütün âilesini yanına aldığı için başlarına bir şey geldiği takdirde soyunun tükeneceği endişesiyle O'nu vazgeçirmeye çalışması da bir fâide hâsıl etmedi. Üstelik **Abdullah**, Mekke vâlisinden O'nun adına bir emân alarak **Hz. Hüseyin**'e verdiği hâlde O, 9 Eylül 680 tarihinde çıktığı bu yolculuktan dönmedi.

Şiî kaynaklara göre **Hz. Hüseyin**, rüyasında Rasûlullâh'ı gördüğü için başladığı işi tamamlamakla emrolunduğunu söyleyerek geri dönmeyi reddetmiştir.

---

56 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh: 248 vd.

Hz. Hüseyin, yolda karşılaştığı şâir **Ferezdak**'a Kûfe'deki durumu sorunca, şu cevabı almıştır.

"-Halkın kalbi seninle, kılıçları Benî Ümeyye iledir. İlâhî takdir ise, gökten iner ve Allah dilediğini yapar!.."

Hz. Hüseyin:

"-Haklısın!.." deyip buna rağmen yoluna devam etti. **Hz. Hüseyin**, yola devam ederken Kûfe vâlisi **Ubeydullah** da **Müslim** ve **Hani**'nin kesik başlarını **Yezid**'e yazdığı bir mektupla birlikte Şam'a gönderdi.

"**Yezid**, **Ubeydullah**'a gönderdiği cevâbî mektupta:

"-**Hüseyin**'in Kûfe'ye doğru gelmekte olduğunu öğrendim. Gerekli gözcüleri ve silâhlı adamları yerlerine yerleştir. Şüphelendiğini sorgula ve basit bir itham dolayısıyla tevkif et!.. Ancak seninle savaşmayanları öldürme. Bütün olanlardan beni haberdar et."[57] demiştir.

Bütün kaynaklarda aynen mevcud olan bu mektup, gösteriyor ki, **Yezid**, **Hz. Hüseyin**'in öldürülmesine dâir en küçük bir îmâda bulunmamıştır. Şiî veya O'na meyyal kaynaklar, bu görüşün aksini iddia etmekte ittifak hâlindedir.

Kûfe'de **Hz. Hüseyin**'in amcazâdesi **Müslim**'in öldürülmesi ile Emevî Hilâfetine karşı başlamış olan muhâlefet, daha doğmadan ölmüş oldu. **Hz. Hüseyin** yola çıktıktan sonra da olsa bu durumu öğrendiğine göre geri dönmesi gerekmez miydi? O, bu noktaya, artık iş işten geçtikten sonra gelebildi ki, bu da zâlim ve hasîs Emevî Kumandanı **Hurr Bin Yezid**'i insafa getirmeye yetmedi.

Müslim Bin Âkil, etrafındaki büyük kalabalıkla Vâli **Ubeydullah**'ı hazırlıksız yakalamışken başarısızlığa uğraması **"Kerbelâ Fâciâsı"**nın bir mukaddemesini teşkil etmiştir. Hiç şüphesiz böyle bir başarısızlıkta, Kûfeliler'in dönekliklerinin de mühim bir rol oynamış olduğunu belirtmek

---

57 Taberî- Tarih, IV, 285-286.

gerekir.

Hz. Hüseyin'in Mekke'den ayrılışını bir rüyâya istinad ettirenler olduğu gibi, orada bilhassa Hac Mevsimi'nde bir sûikasda uğrayacağı endişesinden doğduğunu söyleyenler de vardır. Hâlbuki öyle kalabalık bir mekânda, bir sûikasdin mukateleye dönüşmek ihtimali sebebi ile böyle bir riski hiç kimsenin göze alabileceği düşünülemez!..

Bununla beraber **Hz. Hüseyin**'in kendisini bu yolculuğa çıkmaktan men etmeye çalışanlara:

"-Herhangi bir yerde veya Kûfe'de öldürülmem, benim sebebimle Mekke'nin hürmetinin ihlâl edilmesinden daha hayırlıdır!.." demiştir.

Hz. Hüseyin, Sa'lebiyye veya Şeraf mevkiine ulaştığında, Kûfeliler'in döneklik edip amcazâdesi **Müslim**'i yalnız bıraktıkları ve O'nun ölümüne sebep olduklarını öğrenmesine rağmen geriye dönmedi. Herhâlde, hiç kimsenin kendisini öldürmeye kadar varacak bir cür'et gösterebileceğine ihtimal vermiyordu.

*"**Hz. Hüseyin**, yoluna devam etmekten başka bir fikre yanaşmıyordu. Sa'lebiye denile yere gelince, orada **Müslim bin Âkil**'in öldürüldüğü haberi duyuldu. Beraberinde bulunanlardan bazıları:*

"-Allah için buradan geri dön. Kûfe'de senin yardımcın ve taraftarın yoktur. Hatta onların sana karşı tavır almış olmalarından korkarız." dediler.

***Müslim**'in çocukları ileri atılarak şöyle dediler:*

"-Ya intikamımızı alırız veya babamız gibi şehid oluruz. Ama aslâ geri dönmeyiz!.."

Akabe girişine varıncaya kadar yola devam ettiler. Orada karşılaştıkları bir arap da şöyle dedi:

"-Allah için dönünüz!.. Vallâhi, kılıç ve mızrakların üstüne doğru gidiyorsunuz. Şâyet o, gelmen için sana haber

gönderenler, savaşa girmeni önleyip işleri düzene koymuş olsalardı ve sen de o zaman gitmiş olsaydın, buna bir diyecek olmazdı. Fakat bu durumda, bana kalırsa, yapılacak tek şey dönmektir!.."[58]

Bu söylenenlerin hiçbiri, O'nun geriye dönmesine yetmedi. **Hz. Hüseyin**'in, bu kadar ikaza rağmen geriye dönmemesi, şüphesiz hata idi. Zira, **"cumhûra muhâlefet, kuvve-i hatadandır."**

Belki de dönecekti. Fakat Kûfe'de öldürülen **Müslim**'in kardeşleri, intikam arzusu ile yanıp tutuşmakta olduklarından, O'nu yola devama icbar ettiler. Bunlar, **Hz. Hüseyin**'e:

"-Sen **Müslim**'e benzemezsin, Kûfeliler senin yüzünü görünce, tekrar senin tarafına dönerler!.." diyorlardı.

Kûfe Valisi **Ubeydullah**, **Hz. Hüseyin** ile Kûfeliler'in irtibatını kesmek için dört bin kişilik bir ordu hazırlayarak **Hüseyin Bin Numey** kumandasında, Kadisiye'ye sevk etti. Ayrıca **Hz. Hüseyin**'i takip için de **Hurr Bin Yezid** kumandasında bin kişilik bir kuvveti, **Hz. Hüseyin** üzerine gönderdi. **Hurr**, **Hz. Hüseyin**'in Kûfe'ye girmesine de, geriye dönmesine de engel oldu. Sadece O'na yeni iltihakların gerçekleşmesine mânî olmadı.

Bunun üzerine güzergâh değiştiren **Hz. Hüseyin**, 2 Ekim 680 (2 Muharrem) tarihinde Kerbelâ'ya ulaşıp burada konakladı.

Vâli **Ubeydullah**, **Hurr**'e bu kâfilenin sarp ve müstahkem yerlere sığınmasına engel olunmasını, susuz ve müdafaası güç bir yerde konaklamaya mecbur edilmesini emretti.

Rey Vâliliği'ne getirilmiş olan **Ömer bin Sa'd bin Ebi Vakkas**'a da ordusuyla **Hz. Hüseyin** üzerine yürümesini ve meseleyi halletmesini bildirdi.

Kaynaklarda ayrıntılı bir şekilde anlatıldığına göre,

---

58 Büyük İslâm Tarihi- (Heyet), c: II, sh: 327.

Ömer bin Sa'd, önce bu vazifeyi kabul etmek istemediyse de **Ubeydullah**, O'nu, daha önceden vaat ettiği Rey Vâliliği'ne tâyin etmemekle tehdid edince, vâlilik makamını elinden kaçırmamak için bu vazifeyi kabul etti.[59]

O'nun emrindeki dört bin kişi ile **Hurr**'un bin kişisi birleşince **Hz. Hüseyin**'in karşısındaki Emevî gücü, beş bin kişi oldu. Bunu gören **Hz. Hüseyin**, etrafındakilere **"dileyen herkesin ayrılabileceğini, zira durumun, umduğu gibi olmadığını"** söyledi. Bunun üzerine pek çok kimse, O'ndan ayrıldı. Yanında baştan beri beraber olduğu pek az bir kimse kaldı.

Hz. Hüseyin, **Ömer bin Sa'd**'ın elçisine, *"Kendisini Kûfeliler'in çağırdığını, 18.000 kişinin biat ettikten sonra biatlarını bozduğunu, dönüp gitmek istediğinde **Hurr b. Yezid**'in engel olduğunu ve kendisini buraya kadar gelmek zorunda bıraktığını"* anlattı ve:

"-İzin verin, dönüp gideyim!.." dedi.

Ömer bin Sa'd, **Hz. Hüseyin** ile çarpışmak istemediği için bu cevaptan memnun kaldı. Fakat bu durumu bildirdiği **Ubeydullah**, O'na, *"**Hz. Hüseyin**'e Yezid'e biat etmesini teklif ile kabul etmemesi hâlinde kâfilenin su ile irtibatını kesmesini"* emretti. O da bunu yaparak kâfilenin su ile irtibatını kesti.

*"**Ömer bin Sa'd** ile **Hz. Hüseyin**'in, gizlice birden fazla görüştükleri ve bu görüşmelerden birinde **Hz. Hüseyin**'in **Ömer bin Sa'd**'a üç teklifte bulunduğu rivâyet edilmektedir. Bu teklifler şunlardır:*

1-Bırak da geldiğim yere (Hicaz'a) geri döneyim.

*2-**Yezid**'in yanına gitmeme izin ver. Ben de O'nun yanına gideyim, elimi, O'nun eline koyayım. O da benim hakkımda dilediği gibi hüküm versin. (Yani O'na biat edeyim)*

59 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh: 259.

3-İslâm Serhadlerinden birine gitmeme ve orada cihadla uğraşmama izin ver.

***Hz. Hüseyin*, *Ömer bin Sa'd*'a yukarıdaki tekliflerde bulunduğunu söyleyen tarihçilerin yanında, bazı gerçekler ileri sürerek, bu tür tekliflerin *Hz. Hüseyin* tarafından gündeme getirilmediğini belirtenler de vardır."**[60]

Bu tekliflerin vârid olup olmadıkları mes'elesini bir tarafa bırakırsak, kaynakların çoğunun ittifakı ile sabittir ki, **Ubeydullah**, bu teklifleri önce çok müsaid karşılamıştır. Fakat O'nun yanında bulunan **Şemir bin Zülcevşen**, **Ubeydullah**'a böyle yapmakla pek önemli bir fırsatı kaçırmış olacağını, çaresizlik içindeki **Hz. Hüseyin**'i isteğine boyun eğdirmesini, buna muvaffak olmazsa da O'nu cezalandırmasını söyledi.

Hayrettir ki, *"bu hâinâne teklifi yapan **Şemir**, **Hz. Ali**'nin hanımlarından birinin kardeşi idi ve Sıffîn'de **Hz. Ali**'nin safında çarpışmıştı.*

*Bunun üzerine **Ubeydullah**, **Ömer bin Sa'd**'a savaşması tâlimatını verdi.*

*Diğer taraftan **Ubeydullah bin Ziyad**'ın tehdidiyle bütün Kûfe halkı, **Hz. Hüseyin**'le savaşmak üzere Kerbelâ'ya döküldü.*

***Hz. Hüseyin**, gerekli savaş hazırlıklarını yaptıktan sonra atına bindi ve önünde bir Mushaf olduğu hâlde, **Ömer**'in ordusuna yaklaşarak "kendisinin buraya geliş gâyesini anlamaları ve hakkında insaflı hüküm vermeleri hâlinde saâdete kavuşacaklarını, bu durumda üzerine yürümelerine gerek kalmayacağını, mâzeretini dikkate almamaları hâlinde ise istediklerini yapmalarını" söyledi.*

*Bunun üzerine **Hurr bin Yezid**, yaptıklarına pişman olarak **Hz Hüseyin**'in safına geçti ve O'nun yanında şehid edildi.*

---

60 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.y.

Ömer bin Sa'd bin Ebî Vakkas'ın sancağıyla gelip ilk oku atması üzerine savaş başladı. Birbirine denk olmayan kuvvetler arasındaki bu savaş, büyük bir dram hâlinde devam etti. Hz. Hüseyin'in savaşa başlarken 23 süvari ile 40 piyâdeden oluşan askerleri kısa sürede azaldı.

Savaşın sonlarında artık sıcak ve susuzluktan bitkin hâle düşen bu az sayıdaki insanın başında piyade olarak dövüşen Hz. Hüseyin'e, Şemir bin Zülcevşen'in emriyle her taraftan hücum edildi.

Sinan bin Enes en-Nehâî, önce bir harbe saplayıp Hz. Hüseyin'i yere düşürdü. Sonra da atından inerek saçlarını ve daha sonra da mübârek başını kesti. Oradakiler de cesedini soyup her şeyini çaldılar, sonra da çadırları yağmaladılar. Atlarıyla Hz. Hüseyin'in mübârek vücudunu parçalayıncaya kadar çiğnediler.

Hz. Hüseyin şehid edildiğinde, 57 yaşına basmıştı.

Bu arada Hz. Hüseyin'in hasta yatağındaki küçük oğlu Aliyyü'l-Asğar Zeynelâbidîn öldürülmek istendiyse de, Ömer bin Sa'd buna engel oldu. (10 Muharrem 61/10 Ekim 680)

Şehidlerin cesedleri, ertesi gün Benî Esed mensuplarının ikâmet ettiği Gâdiriye köylülerince toprağa verildi.

Şehitler, 87 kişiydi. Bunların 23 tanesi, Hz. Hüseyin ve âilesi, 4 tanesi de Ensar'dan idi.

Hz. Hüseyin'in kesik başı ve esirler, Yezid'e gönderildi.

Hz. Hüseyin'in katliâmdan kurtulan oğlu Ali Zeynelabidin, kızları, kız kardeşi ve Tâliboğulları'ndan diğer esirler, Şam'da birkaç gün tutulduktan sonra, Yezid tarafından bir muhâfız birliği refakatinde Medîne'ye gönderildi.

Kerbelâ cinâyetine katılanlardan hemen hemen hepsi de feci hastalığa yakalanmış, çoğu da delirmiştir."[61]

61 İbnü'l-Esîr- el-Bidâye, VIII, 201-202.

İslâm Tarihi'nin -belki de- bu en alçakça işlenmiş cinayeti dolayısıyla **Yezid** hakkında söylenegelen sözler arasındaki en büyük iftirâ, **Hz. Hüseyin**'in Şam'a gönderilen kesik başı ve O'nun sağ kalan âile efradı ile ilgili olanlardır.

Bu kuyruklu yalanlar hakkında söylenecek söz ve gösterilecek doğru beyânlar pek çok olmakla beraber, biz bunlardan sadece bir tekini dikkatlerinize arz edelim:

İbn Teymiyye'ye göre, *"**Hz. Hüseyin**'in başının **Yezid**'e taşınması ve O'nun elindeki sopayla başa hakarette bulunması iddiası asılsızdır, yalandır. Bu husustaki haberler, münkati' senetlerle rivâyet edilmektedir. Aslı yoktur. Bu rivâyetlerin uydurma olduğuna işâret eden hususlar vardır. Çünkü söz konusu rivâyetlerde **Yezid**'in, **Hz. Hüseyin**'in dişlerini çubukla dürttüğü, orada bulunan **Enes bin Mâlik** ve **Ebû Bereze** gibi sahabîlerin bu harekete karşı çıktıkları..." belirtilmektedir. Bu bir iltibas (karıştırma)dır. Zira bunu yapan **Yezid** değil, **İbn-i Ziyad**'dır. Sahihler ve müsnedlerle nakledilen de bu şekildedir. Bu işin, **İbn-i Ziyad** tarafından yapıldığını gösteren diğer bir hususu, rivâyetlerde adı geçen **Enes bin Mâlik** ve **Ebû Berze** gibi sahabîlerin Şam'da değil de Irak'ta bulunmalarıdır. Dolayısıyla böylesi bir iddiayı dile getirenler, görüşlerine neyi delil olarak kullandıklarını bilmemektedirler..."*[62]

Buna ilâveten, bir de yukarıdaki beyânları nakleden eserdeki çeşitli kaynaklara atfen ortaya konan şu görüş ve mütâlaayı da arz ederek bu bahse son verelim:

*"Kaynaklarda **Hz. Hüseyin**'in başı ve esirlerin Şam'a getirilmesi üzerine **Yezid**'in üzüldüğü ve hatta ağladığı ittifakla nakledilir. Ayrıca O'nun kendisine bunları getirenlere müjdelik vermediği gibi hoşnut kalmadığını gösteren sert ifâdelerde de bulunduğu bildirilir.*

62 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh: 267 vd.

*Yezid'in olanlar karşısında üzüldüğü ve bütün bunlara sebep olarak gördüğü **Ubeydullah bin Ziyad**'a yönelik sitemlerde bulunduğu görülmektedir. Nitekim **Yezid**'in şöyle söylediği bildirilir:*

*"-Ben sizin **Hüseyin**'i öldürmeksizin itaatinizden râzı olurdum. Allah (c.c), **Sümeyye**'nin oğluna (**İbn-i Ziyad'a**) lânet etsin! Şayet **Hüseyin** bana gelseydi, O'nu kendi hâline bırakırdım. Allah (c.c), O'na rahmet etsin!"*

*"-Ben, sizin **Hüseyin**'i öldürmeksizin itaatinizden râzı olurdum. Şâyet benimle karşılaşsaydı, suçunu bağışlardım. Allah (c.c) **Sümeyye**'nin oğluna (**İbn Ziyad**) lânet etsin. **Hüseyin**'in benden isteyecekleri, çocuklarımın helâkına sebep olsaydı bile ben elimden geleni O'na verirdim. Ancak elden ne gelir ki; Allâh (c.c)'ın takdir ettiği gerçekleşir ve onu hiç kimse engelleyemez."*

*"-**Ubeydullah**'ın, **Hz. Hüseyin** ile akrabalık ve yakınlığı olsaydı, O'nu öldürmezdi."*

*Rivâyetlerden de anlaşıldığı kadarıyla, **Yezid**, en azından o an için olanlar karşısında üzüntüsünü dile getirerek **Ubeydullah**'ı bu yaptıklarından dolayı kınadı.*

*Muhtemelen de bu üzüntü ve pişmanlığı hafifletmek için **Hz. Hüseyin**'in hayatta kalan yakınlarına da gayet iyi davrandı. Şam'da kaldıkları sürece onlara izzet-i ikramda bulundu ve kendilerinden gasp edilen mallarını fazlasıyla iâde etti. Ayrıca onların sâlimen Medine'ye gidebilmeleri için gerekli hazırlıkları yaptırdı ve Şam'dan tâyin ettiği şahısların refakatinde yolcu etti."*[63]

İşte, tarafsız bir gözle **"Kerbelâ Fâciası"**nın gerçek mâhiyeti bundan ibâret olduğu hâlde yüzyıllardan beri Ehl-i Sünnet dışı bütün gruplar, binbir yalan ilâvelerle bu hâdiseyi İslâm ittihadını bir bıçak gibi ikiye ayıran belli başlı bir

---

63 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh: 272 vd.

müessir olarak kullanagelmişlerdir. Gerçi tâ Beşinci Emevî Halifesi **Abdülmelik** (685-705) devrine kadar devam eden **"Fetret Devri"**nin en ehemmiyetli vak'ası budur. Fakat hiç şüphesiz bu durum, onun itikadî ayrılıklara vesile ittihaz edilmesini mâzur kılmaz!

Ancak bir kere daha hatırlatalım ki, **Yezid** ve hatta bütün Emevîler devrine âid olmak üzere mevcud olan ilk kaynakların hepsi de -evvelce ifade etmiş olduğumuz üzere- onların amansız rakîbi olan Abbâsîler devrinde yazılmıştır. Bunların, hissîlikten berî oldukları aslâ düşünülemez!..

Bu hususta gerçeğe ulaşmanın güçlüğünü, evvelce zikri geçmiş olan **Ünal Kılıç**, çok değerli olan doktora tezinde şöyle ifâde etmektedir:

*"**Yezid bin Muâviye** döneminde gerçekleşen olaylarda yer alan taraflardan birisinin de Hz. Peygamber (s.a.v) 'in torunu **Hz. Hüseyin** olması; O'nun öldürülmesinin Şiî ve Alevî kesimlerce propaganda unsuru olarak kullanılması da **Yezid** hakkında doğru bilgilere ulaşılmasını güçleştirmektedir. Şiî tarihçiler ve araştırmacılar, **Hz. Hüseyin**'in ölümünden sorumlu tuttukları **Yezid**'i kıyasıya eleştirirken, O'nun ve döneminde gerçekleşen diğer olaylar hakkında bilgi verirken de benzer yaklaşımlarda bulunmuşlardır.*

*Buna karşılık, Sünnî tarihçilerden çok azının Şiîlerin bu yaklaşımına karşı çıktığı, çoğunluğunun ise, işin içerisinde kendilerinin de en az Şiîler kadar değer verdikleri **Hz. Hüseyin** ve diğer önemli şahsiyetlerin yer alması, onların, Şiîler karşısında fikirler serdetmelerini de zorlaştırmıştır. Bu sebeple de Sünnî tarihçiler, **Yezid** dönemi olayları hakkında değerlendirmelerde bulunmaktan ziyâde ulaşabildikleri rivâyetleri nakletmekle yetinmişlerdir.*

*Diğer taraftan **Yezid** döneminde meydana gelen hâdiseler, O'nun hayatında gerçekleşen diğer olayları, kişiliğini,*

şahsiyetini vs. gölgede bırakmıştır. Birtakım olaylar, kasıtlı bir şekilde ele alınırken O'nunla ilgili diğer bilgiler görmezden gelinmiştir.

Oysa ***Yezid****, İslâm Tarihi'nde pek çok yönden ön plânda zikredilmesi gereken şahıslardan biridir. İlk İstanbul muhâsarası, Veliahdlık, Şia'nın dînî bir hüviyet kazanmasına ve İslâm Dünyası'nda pek çok tartışmaya yol açan Kerbelâ vs. O'nun döneminde gerçekleşmiştir.* ***Yezid****, kişilik ve yaşantı itibarıyla da Emevî halifeleri arasında ayrı bir konuma sahiptir. Bununla birlikte* ***Yezid*** *hakkında verilen bilgiler, bazı olaylar dışında sınırlı kalmıştır.*

Yezid *döneminde verilen bilgilerin objektiflikten uzak ve bazı konularla sınırlı kalması, bu dönemde gerçekleşen olaylardan hareketle ulaşılan kanaatlerin de doğruluğunu şüpheye sokmaktadır."*[64]

Böyle olduğu hâlde, şiî propagandası, bir salgın hastalık gibi öylesine yaygınlaşmıştır ki, **Yezid**'in adı, Ehl-i Sünnet mensuplarınca bile küfür ve hakâret makamında kullanılmaktadır. Hatta daha da ileri gidilerek O'nu lânetleyenler de az değildir. Hâlbuki İslâm'da **"Şahs-ı muayyenin tel'îni câiz değildir!"** Zira muayyen bir fiili dolayısıyla lânetlenen bir şahıs, daha sonra tevbe edip doğru yola gelmiş olabilir. Bu sebeple lânet, muayyen bir sıfat zikriyle -gayr-i muayyen olarak- câizdir. Meselâ *"Allah, zâlimlere lânet etsin!"* denilebilir.

Bu islâmî prensip ölçü alındığında, **Yezid** hakkında lânet, aslâ câiz değildir. Büyük âlim **İmâm-ı Gazâlî**, bu durumu şöyle ifade etmektedir:

*"****Nuayman*** *adında biri, defalarca içki içti ve her defasında Rasûl-i Ekrem'in huzurunda cezalandırıldı. Ashâb'dan biri:*

---

64 **Doç. Dr. Ünal Kılıç**- a.g.e., sh: 12-13.

"-Lânet olası, ne çok içiyor!.." deyince:

Rasûl-i Ekrem:

"-Kardeşin hakkında şeytana yardımcı olma!.."

Diğer rivâyette de:

"-Böyle deme, zîra o, Allah ve Resulünü sever!.." buyurmakla içki içen bu adamı tel'inden men'etmiştir.

İşte bu hâdise, muayyen bir fâsıkı tel'inin câiz olmadığını bize göstermektedir.

Hülâsâ, muayyen şahısları tel'inde tehlike vardır. Bundan kaçınmak lâzımdır. Hâlbuki şeytana bile lânet etmemekte bir tehlike yoktur, nerde kaldı başkalarına?

*Şayet, **"Hz. Hüseyin'i katleden veya öldürülmesini emreden Yezid'e lânet câiz midir?"** denirse;*

*Deriz ki: Evvelâ **Yezid**'in **Hüseyin**'i öldürmesi veya öldürülmesini emretmesi sâbit değildir. Bunun için "O öldürdü." veya "O emretti." demek de câiz değildir. Daha lânet nerde kaldı? Çünkü kat'î sûrette bilinmedikten sonra, bir müslümana büyük bir günâhı isnâd etmek câiz değildir.*

*Evet, **İbni Mülcem**'in **Hz. Ali**'yi ve **Ebû Lü'lü**'ün **Hz. Ömer**'i öldürdüklerini söylemek câizdir. Çünkü bunlar, tevâtürle sâbittir. Binâenaleyh, tahkik etmeden, bir müslümânı fısk veya küfürle karalamak câiz değildir. Nitekim Rasûl-i Ekrem (s.a.v):*

***"Bir kimse, bir kimseyi küfür veyâ fısk ile itham eder de itham edilen kimse böyle olmazsa, bu itham, itham edene döner."** buyurmuştur."*[65]

ç- Medîne-Mekke İsyanları ve Harre Savaşı

Kerbelâ Fâciası, İslâm Devleti'nin her tarafında derin aksülameller husûle getirmiş ve bunlar çeşitli isyanlar sûre-

65 **İmâm-ı Gazâlî**- İhyâ-i Ulumu'd-Dîn, c: III, İstanbul, 2002, sh: 282.

tinde V. Emevî Halifesi **Abdülmelik** (685) zamanına kadar sürüp gitmiştir.

Fakat bunların ilk ve en dehşetlisi, Medine ve Mekke'de zuhûr etmiştir. Bu iki kıyamın bilançosu, hem maddî ve hem de mânevî bakımdan Kerbelâ Fâciası'ndan çok ağırdır. Mânevî bakımdan da ağırdır, zira bu mukaddes iki şehrin kudsiyyet ve mahremiyeti ihlâl olunmuştur. Hele Mekke'nin, câhiliye devrinde bile kan dökülmesi memnûiyetine riâyet edilmiş olduğu hesâba katılırsa, buradaki isyana karşı takınılan tavrın ağırlığı daha iyi anlaşılabilir. **Yezid**'in kısacık iktidarında vâkî olan hâdiselerin en çirkini, hiç şüphesiz bunlardır.

Yezid'in Şam'da halife olduğu sırada Medine'de vâli bulunan **Osman ibn-i Muhammed ibn-i Ebû Süfyan**, içlerinde **Abdullah ibn-i Hanzala**, **Abdullah ibn-i Ebû Amr** ve **Munzır ibn-i Zübeyr** gibi insanların da bulunduğu bir heyeti, yeni halifeyi tebrik maksadı ile Şam'a göndermişti. **Yezid**, bunları gayet iyi karşılamış ve her birine bol bol ihsanlarda bulunmuştu.

Halk nezdinde gâyet itibarlı olan bu adamlar, Medine'ye döndüklerinde -nâil oldukları bunca ihsâna rağmen- **Yezid**'in aleyhine dehşetli bir propagandaya başlamışlar ve hatta sanki güçleri yetermiş gibi, O'nu Hilafet Makamı'ndan azlettiklerini (!) bile söylemeye başladılar.

Kısa zamanda etraflarına topladıkları insanlar, **Abdullah ibn-i Hanzala**'yı kendilerine reis seçip O'na biat etmeye kalkışınca, hareket, tam bir isyan şekline döndü. Hâlbuki **Yezid**, kendisini ziyârete geldiğinde **Abdullah ibn-i Hanzala**'ya yüz bin, yanında buluna sekiz oğlundan her birine de onar bin dirhem altın ihsanda bulunmuştu.

Bu isyan durumunu öğrenen **Yezid**, önce **Numan ibn-i Beşir**'i Medine'ye göndererek bunları ikaz ettirdiyse de halîm-selîm bir kimse olan **Numan**, hiçbir başarı elde ede-

medi. O'nun Medine'den ayrılması üzerine isyancılar, daha da ileriye giderek Benî Ümeyye soyundan olan bütün insanları Medine'den çıkarmaya kalktılar. Onlar da **Yezid**'e bir mektup göndererek O'ndan yardım talep ettiler. **Yezid**, bu mektuba verdiği cevapta:

"-Onlar, beni tavrımı değiştirmeye mecbur ettiler. Ben de milletime karşı olan yumuşaklılığımı sertliğe tebdil ettim!.." dedi ve derhal harekete geçerek Medîne'ye **Müslim ibn-i Ukbe** kumandasında, on iki bin kişilik bir ordu sevketti.

Ordu kumandanına şu tâlimâtı verdi:

"-Onları üç kere teslim olmaya çağır. Eğer kabul etmezlerse, onlarla savaşırsın, şâyet savaşla gâlip gelirsen onların her şeylerini, mal, silâh, hayvan ve yiyeceklerini yağmalamak için askeri serbest bırak, üç günden sonra bir şeye dokundurma!.. **Ali bin Hüseyin**'e dikkat et, O'na dokunma ve iyi muâmele et. O'nun bana mektubu geldi. O, halkın isyanına katılmamıştır."

Harekete geçen bu ordu, Medine'ye **"Harre Kapısı"**ndan girdiği için bu savaşa **"Harre Savaşı"** denilmiştir.

Müslim İbn-i Ukbe, Medine'ye vâsıl olduğunda isyancılara:

"-Halife, sizin muhterem insanlar olduğunuzu söyledi. Ben de sizin kanınızı dökmek istemiyor, size üç gün süre veriyorum. Eğer pişman olur, afv dilerseniz, sizi bağışlar; buradan ayrılarak Mekke'ye giderim. Ama bu isyanı sürdürürseniz, başınıza geleceklerden biz mes'ul değiliz!.." diyerek mes'eleyi kan dökmeden halletmek istedi.

Fakat isyancılar, aslâ anlaşmaya râzı olmadılar. Bunun üzerine **Müslim**, üç gün bekledikten sonra onlara hücum emri verdi. Çetin bir savaş oldu. İsyancıların çoğu kılıçtan geçiril-

di. Pek azı kaçıp canlarını kurtarabildiler; hepsinin malları, üç gün müddetle **Müslim**'in askerleri tarafından talan edildi.

Müslim, Medine halkından **Yezid** adına biat aldıktan sonra **Hz. Hüseyin**'in oğlu **Ali**'nin yanına vardı. **Yezid**'in tavsiyesine uyarak O'na gâyet iyi muamele etti. Kendisinden biat talep etmedi.

Müslim, bu sûretle Medine'deki isyanı bastırdıktan sonra (29-30 Ağustus 683) Mekke'ye hareket etti. Zira burada da **Abdullah ibn-i Zübeyr**, aynen Medine'deki **Abdullah bin Hanzala** gibi devlete isyan hâlinde idi. O'nunla da savaşmak üzere yola çıkan **Müslim**, Mekke'ye varmadan hastalandı. Öleceğini anlayınca, **Yezid**'in kendisine daha önce yapmış olduğu tavsiyeye uyarak **Husayn İbn-i Numeyr**'i kumandan nasbetti.

Numeyr, Mekke'ye vardığında (24 Eylül 683), halkın ekserîsi **Abdullah ibn-i Zübeyr**'e biat etmiş bir durumdaydı. Esâsen O'nun öteden beri emeli, halife olmaktı. **Hz. Hüseyin**'in hazîn bir sûrette şehid edilmesinden sonra şartların artık müsâid hâle gelmiş olduğunu düşünerek isyan bayrağını kaldırdı. Birlikte hareket ettiği **Hz. Hüseyin** sağken bu iddia ile ortaya çıkmaya cesâret edememişti.

Abdullah ibn-i Zübeyr, Mekke dışında **Numeyr**'in emrindeki kuvvetlere saldırdı ise de başarı elde edemeden şehir merkezine çekilerek müdâfaa hâli ile şansını denemek istedi.

Numeyr, Mekke'yi kuşattı. Bu kuşatma esnasında Ebû Kubeys Tepesi'ne yerleşen **Numeyr**, mancınıklarla Mekke üzerine taş yağdırmaya başladı. Atılan taşlar, Kâbe ve çevresine isâbetle tahrîbâta sebep oldu. Yer yer yangınlar çıktı. Pek çok ev ve can telef oldu.

Bu çirkin kuşatma, bir ayı doldurmuştu ki, **Yezid**'in Şam'da vefat ettiği haberi Mekke'ye ulaştı. Bunun üzerine

Numeyr, kuşatmayı kaldırıp ordusu ile Şam'a döndü.

d- Yezid'den Sonraki Hâdiseler

Bu sûretle **Hz. Osman** zamanından beri sürüp gelen ihtilâfları bertaraf ederek fetret devrine kat'î bir son vermek, V. Emevî Halifesi **Abdülmelik** zamanına kalmış oldu. Zira **Yezid b. Muâviye**'nin vefatından sonra, O'nun yerine geçen **II. Muaviye**, hastalıklı bir kimse olduğundan önce halifelikten feragat etmiş, üç ay sonra da vefat etmişti.

Bu sırada Hicaz Bölgesi'nin **Abdullah b. Zübeyr**'in halifelik iddiası ile çalkalanmakta olması yetmiyormuş gibi bir de Irak'ta **Ubeydullah**'ın aynı iddia ile ortaya çıktığı görülmüşse de Kûfe ve Basralılar'ın O'na değil, **Abdullah b. Zübeyr**'e biat etmeleri üzerine O'nun bu hareketi akîm kaldı.

Ortalık böylece daha da karışınca halk toplanarak o sırada Benî Ümeyye'nin reisi bulunan **Mervan**'a biat edip O'nu halife seçtiler. Bu **Mervan**, Kerbelâ Vak'ası'ndan sonra Medine'de **Abdullah b. Hanzala**'nın isyan hareketi sırasında önce evi muhasara edilmiş, çeşitli hakaretlere mâruz kalmış ve sonra da şehirden çıkarılmış olan, **Hz. Osman**'ın eski kâtibi **Mervan b. Hakem**'di. IV. Emevî Halifesi oldu.

Önce kendisinin hilâfetini kabul etmeyen **Dahhâk** üzerine yürüdü. O'nu mağlûb etti ve öldürdü.

Kısa bir sürede Suriye'de Emevî hâkimiyetini yeniden te'sis eden **Mervan**, hazırladığı bir ordu ile Mısır üzerine yürüdü. Ciddî bir muhalefet ve mukavemet görmeden Mısır ve Kuzey Afrika'dan biat alıp buraları da **Abdullah ibn-i Zübeyr**'den koparmış oldu. Oğlu **Abdülaziz**'i Mısır'a vâli olarak bırakıp Şam'a döndü.

Bu sırada **"Tevvâbîn"** yani **"Tevbekârlar Hareketi"** denilen bir isyan zuhûr etti. Tevvâbîn, gizli bir cemiyetti. Kû-

feliler tarafından kurulmuştu. Bunlar **Hz. Hüseyin**'i, Kufe'ye dâvet ettikten sonra O'nu yalnız bırakarak fecî bir sûrette şehâdetine sebep olduklarından dolayı kendilerini günahkâr addediyor ve bu kusurlarından dolayı akşam-sabah tevbe ediyorlardı. Bu sebeple kendilerine **"tevvâbîn"** (tevbe edenler) deniliyordu.

Bunlar, Kerbelâ'da **Hz. Hüseyin**'in şehâdetinde dahli olanları takip edip birer birer öldürüyorlardı. Biraz kalabalıklaşınca, **Süleyman İbn-i Surad** adındaki bir elebaşının kumandası altında Şam üzerine harekete geçtiler. **Mervan**'ın üzerlerine sevk ettiği ordu tarafından **"Aynu'l-Verd"** mevkiinde mağlup edilip kaçmaya mecbur bırakıldılar. Reisleri **Süleyman** katledildi.

Milâdî 624 yılında Mekke'de doğmuş olan **Mervan**, **Ebû Süfyan**'ın amcazâdesi olan **Hakem**'in oğluydu. **Hakem** de **Ebû Süfyan** gibi Mekke'nin fethinde müslüman olmuştu.

Evvelce izah edilmiş olduğu üzere[66], **Hakem**, müslüman olmasına rağmen, Hz. Peygamber'in gıyâbında taklidini yapmak gibi sebeplerle Tâif'e sürülmüştü. **Hz. Osman** zamanında Medîne'ye gelip yerleşmiş, oğlu **Mervan** da Hilâfet kâtibi olmuştu.

Mervan önce **Yezid**'in küçük oğlu **Hâlid**'i kendisine veliahd yapmış ve O'nun annesi ile evlenmişti. Sonradan **Hâlid**'i veliahdlikten azledip kendi oğlu **Abdülmelik**'i veliahd yapmış ve O'na biat almaya başlamıştı. Buna kızan **Hâlid**'in annesi, bir gece **Mervan**'ı yastıkla boğarak öldürdü. Böylece **Mervan**'ın dokuz aylık hilâfeti son buldu. Yerine beşinci Emevî halifesi olarak oğlu ve veliahdi **Abdülmelik** geçti.

Mervan'ın oğlu **Abdülmelik**, m. 685'te Hilâfet

---

66 Bkz: Bu eserdeki 9 numaralı dipnot.

Makamı'na geçtiğinde İslâm Âlemi'ni kasıp kavuran **"fetret"** fitnesi en had safhadaydı. Kimin halife olduğunun bilinmemesi veya halîfesizlik ile birden fazla halîfelik iddiasında insanın mevcud olduğu devirlere **"Fetret Devri"** denildiği mâlûmdur. Buna göre **Abdülmelik**'in Hilâfet zamanı başlangıçta tam bir fetretti. Zira ortada halîfe olduğunu iddiâ eden tam **"üç kişi"** mevcuddu. Kendisinden başka Hicaz bölgesi ve hâssaten Mekke'de **Abdullah ibn-i Zübeyr** ile Irak'ta Tevvâbîn artıklarını etrafına toplamış olan **Muhtar bin Ebû Ubeyd es-Sakafî** halifelik iddiasındaydı.

Abdülmelik'in iş başına geçer geçmez en âcil işi, bu iki rakîbi bertaraf ederek birlik ve beraberliği sağlamaktı.

Muhtar, muhteris bir kimseydi. Daha önce Mekke'ye gitmiş ve **Abdullah ibn-i Zübeyr**'e biat etmişti. Sonra Irak'a dönüp tevvâbîn artıkları ile şiîleri etrafına toplamayı başarınca, kendi hilafetini iddiaya kalkıştı. Bir taraftan **Hz. Hüseyin**'in kanını dâvâ ederken, diğer taraftan da **Hz. Ali**'nin küçük oğlu **Muhammed Hanefî** adına hareket ettiğini iddia ediyordu. Bu iddiaların her ikisi de şahsî hırsını tatmin için kullandığı bir vâsıtadan başka bir şey değildi.

İstismar gâyesiyle kullandığı bu iki iddiâ ile etrafına bir hayli kalabalık toplanınca, Kûfe vilâyet konağını basarak vâliyi kaçırdı. Halkı mescide toplayarak **Hz. Hüseyin**'in intikamı alınıncaya kadar kılıçlarını kınına sokmayacakları hususunda onlara yemin ettirdi. Üstelik o gün bile zuhûru beklenmekte olan **"Mehdî"** olduğunu îlân etti. Gâyet fasih ve müessir konuşan biriydi. Kısa zamanda bütün muhâlif insanlar, O'nun etrafında toplanmaya başladılar. Bundan cesâret alan **Muhtar**, Azerbaycan, Hemedan, İsfahan ve Musul'a kendi adamlarını vâlî tâyin etti.

Bu gelişmeleri haber alan **Abdülmelik**, evveliyetle Karkısa'da mevzilenen muhâliflerden **Züfer bin Hâris**'in

üzerine yürüdü. Fakat daha önceden gizlice **Muhtar**'la anlaşmış olan **Said el-Eşdak**, bu fırsattan istifâde ederek başsız kalmış olan Şam'ı ele geçirdi. **Abdülmelik**, geriye dönüp kendi merkezini kuşattı. Kuşatma başarılı olmayınca **Said el-Eşdak**'ı veliahdlik vaadi ile kandırıp Şam'ı tekrar ele geçirdi. Sonra da **Eşdak**'ı idam ettirdi. Bunun üzerine O'nun oğlu **İbrahim,** kaçıp **Muhtar**'ın yanına gitti ve O'nunla birleşti.

Mervan zamanında tekrar Irak'a vâli tâyin edilmiş olan **Ubeydullah**, yolda **Abdullah ibn-i Zübeyr**'e biat etmiş olan kabilelerle bir yıla yakın bir müddetle uğraşmak mecbûriyetinde kalmış, bu durum da **Muhtar**'a yaramış, yani O'nun Kûfe'de teşkilâtlanıp hâkimiyet tesis etmesini sağlamıştır.

Nihayet **Abdullah ibn-i Zübeyr** taraftarları ve onların başı olan **Züfer bin Hâris**'le uğraşmaktan vazgeçen **Ubeydullah**, Musul üzerine harekete geçti. **Muhtar**'ın öncü kuvvetlerini, 6 Temmuz 686 tarihinde yenmişse de arkadan **Eşdak**'ın oğlu **İbrahim**'in kalabalık bir kâfile askerle oraya yetişmesi üzerine mağlup oldu. Suriye Ordusu, daha kalabalık olmasına rağmen **Hz. Hüseyin**'in intikamını almak edebiyatı ile tahrik edilmiş olan Kûfeliler, **"Kerbelâ Fâciâsı"**nın en müessir bir âmili olan **Ubeydullah**'ı ve evvelce Mekke kuşatmasını yapmış olan **Husayn Bin Numeyr**'i katle muvaffak oldular.

Daha önce de **Hz. Hüseyin**'e karşı **Sa'd İbn-i Ebi Vakkas**'ın oğlu **Ömer**'i savaşmaya teşvik eden **Şems bin Zilcevşen**'le **Hz. Hüseyin**'in kesik başını **Ubeydullah**'a götürmüş olan **Yezid el-Esbâhî**'yi yakalayıp Kûfe'de katletmişlerdi. Şimdi ise, **Ubeydullah** ve **Numeyr**'i katletmekle iktifâ etmeyerek Emevî askerlerinden esir edilenler arasında kimi buldularsa, en küçük bir zan üzerine katlettiler ve böylece **"Kerbelâ Fâciası"**nın intikamını almış oldular.

Böylece **Muhtar**'ın Irak'ta sağladığı hâkimiyet, Emevî

Halifesi **Abdülmelik** kadar Hicaz'da hâkim bir durumda olan **Abdullah ibn-i Zübeyr**'i de rahatsız ettiğinden, **Zübeyr**, orayı tekrar kendine bağlamak maksadı ile kardeşi **Mus'ab**'ı buraya vâli sıfatı ile gönderdi.

Muhtar'ın Kûfe ve civarında pek çok insan katletmesi, mehdîliğini îlân etmesi ve -doğru olmasa da- kendisine vahiy geldiği yolunda iddialar gibi sebeplerle orada kendisine ciddî bir muhâlefet vardı. Muhâlifler, Kûfe'den kaçıp Basra'da **Mus'ab**'ın etrafında toplandılar. Bunlar, Horasan vâlisinden de aldıkları yardımla Kûfe'yi kuşattılar. Uzun süren kuşatmadan bir hurûc hareketi ile kurtulmak isteyen **Muhtar**, katlolunarak fitnenin biri bertaraf edilmiş oldu. (Nisan 687)

Bu sırada Suriye'deki bazı muhâlefet gruplarıyla hesaplaşmakta olan **Abdülmelik**, rahat bir nefes alır almaz, bu defa **Abdullah ibn-i Zübeyr** nâmına Irak'ta hâkim-i mutlak kesilen O'nun kardeşi **Mus'ab**'ın üzerine yürüdü. Irak ve Suriye orduları, 25 Ağustos 690 tarihinde Dicle Nehri civarındaki Deyr-i Câselik mevkiinde karşı karşıya geldiler. Iraklılar ve Hâricîler, her zamanki döneklikletini burada da gösterip **Mus'ab**'ın ordusundan ayrıldılar. **Mus'ab** mağlup oldu ve katledildi.

Bu sûretle Irak'taki muhâlefeti bertaraf eden **Abdülmelik**, halka ihsânlarda bulunarak yeniden onların gönüllerini fethetti. Suçluların çoğunu afv etti. Irak'ı kendisine bağladıktan sonra, sıra Hicaz'da hâkimiyetini pekiştirmiş olan, asıl ve zorlu rakîbi **Abdullah ibn-i Zübeyr**'e gelmiş oluyordu.

Abdullah ibn-i Zubeyr, **"Aşere-i Mübeşşere"**den **Zübeyr Bin Avvam**'ın oğlu olmak cihetiyle îtibarlı bir kimse idi. Fazladan olarak tam dokuz yıldır, Mekke'de hâkim bir durumda olduğundan, hac mevsimlerinde her taraftan gelen hacılara Emevîler aleyhine hutbeler îrâd ederek pek çok taraftar edinmişti. Öyle bir zaman olmuştu ki, Suriye hâriç, her

taraf O'na biat etmişti. Fakat O, Mekke'ye kapanıp kalarak birçok vilâyetin tekrar Emevîler tarafına dönmesine -adeta-seyirci kalmıştı ki, bu durum, O'nun aleyhine oldu.

Abdülmelik, Irak Harekâtı esnasında kendisinden pek çok istifâde ettiği **Haccac bin Yusuf**'un kumandası altındaki yirmi bin kişilik bir kuvveti, **Abdullah ibn-i Zübeyr**'in üzerine sevk etti. Tarihte zulmü kadar zekâsı ile de meşhur olan **Haccac**, askerlerini Mekke gibi mukaddes bir şehre hücum için yavaş yavaş meylettirmeyi düşündüğünden önce Tâif'e varıp orada konakladı.

Abdullah İbn-i Zübeyr'in öncü kuvveti olan süvari birlikleri ile savaşıp onları yendikten sonra, 25 Mart 692 tarihinde Mekke'yi muhâsara etti. O da aynen **Numeyr** gibi Ebû Kubeys Tepesi'ne mancınıklar kurup mukaddes şehrin üzerine taş ve tutuşturulmuş yağlı paçavralar yağdırdı. Pek çok ev yıkıldı ve yer yer yangınlar çıktı. Kuşatma uzadıkça şehirde açlık baş gösterdi. Ambarlardaki zahîreyi idâreli kullanmak isteyen **İbn-i Zübeyr**, cimrilik edip halka az yiyecek vermeye başlayınca, birçok kimse kaçıp **Haccac**'a iltihak etti. Adamları git gide azalan **İbn-i Zübeyr**, bir huruç harekâtı yaparak canını kurtarmak istediyse de başarılı olamayıp öldürüldü. (1 Ekim 692)

Bu sûretle Mekke'deki kıyam da bastırılmış ve bir fetret devri daha kapanmış oldu. Fakat bundan doğan fikrî ihtilâfların zamanımıza kadar devam ettiği görülecektir.

e- Haccac'ın Şahsiyyeti ve Kûfe Vâliliği

Tarihte Emevî saltanatının her mevzubahs olduğunda, akla ilk gelen **"Kerbelâ Fâciası"** ile bu **Haccac Bin Yusuf**'un zulümleridir. O derecede ki, O, dâima **"Haccac-ı Zâlim"** olarak anılır. Bu **"zâlim"** sıfatı, O'nun adının bir lâzım-ı gayr-i müfârıkı, yani ayrılmaz bir parçasıdır. O, gerçekten kan dök-

mek ve tahakküm etmekten zevk alan bir şahsiyyetti.

Bununla beraber çok zekî ve bilgili olduğu söylenir. Hatta ana dili Arapça olmayanların Kur'ân-ı Kerîm'i okurken hatâdan sâlim olabilmeleri için O'na **"hareke"** koydurmak da ilk defa O'nun tarafından gerçekleştirilmiştir.

Muhâsara esnasında zarar gören Kâbe'yi yıktırıp yeni baştan inşâ etti. O sırada **İbn-i Zübeyr**'in yüz yaşlarında olan annesi ile görüştü. **Hz. Ebubekir**'in kızı olan **Esmâ** adındaki bu muhterem kadına:

"-Oğlun **Abdullah**'a yaptıklarımı nasıl buldun?!" diye sordu.

Çünkü **Abdullah ibn-i Zübeyr**'in başını kesip Şam'a göndermişti.

Esmâ binti Ebûbekir, O'na şu cesurâne cevabı verdi:

"-Kanaatim odur ki, sen, benim oğlumun Dünyası'nı, oğlum da senin âhiretini ifsad etmiştir. Rasûlullâh bize şöyle buyurmuştu; **«Sakif'te bir yalancı ve bir zâlim, gaddar kişi vardır.»** Yalancıyı (**Muhtar**'ı) gördük. zâlim'e gelince, O da sensin!..."[67]

Mekke'den ayrıldıktan sonra Medine'ye giden **Haccac**, orada **İbn-i Zübeyr** taraftarı olmakla itham edilen pek çok kimsenin hatırını kırdıktan sonra Şam'a avdet etti. Halife **Abdülmelik**, O'na, kendisini en zorlu bir rakipten kurtardığı için hoş karşılamakla beraber gaddarlığını da yüzüne vurmaktan çekinmedi.

Gerçekten Kûfe'ye bir vâli tâyin edilmek istendiğinde, **Abdülmelik**, devletinin bütün ileri gelir adamlarını huzurunda toplayıp onlara:

"-İçinizden Irak'a kim gitmek ister?!" diye sordu.

İçlerinden hiçbir kimse çıkıp bu işe gönüllü olmak istemedi. Bunun üzerine **Haccac bin Yusuf** ayağa kalktı ve

---

67 **İbnü'l Esir**- c: IV, sh: 359.

halîfeye:

"-Sizin aradığınız adam benim!.." dedi.

Abdülmelik:

"-Sen otur!.." dedi.

Fakat halife ikinci, üçüncü defa olarak huzurunda bulunanlara aynı şeyi sorduğu hâlde, yine cevap alamayınca **Haccac**, tekrar ayağa kalkarak:

"-Cenâb-ı Hak şâhid, ey mü'minlerin emîri! Bu iş için aradığınız adam benim!.." dedi.

Halîfe Abdülmelik:

"-Sen, bu işin adamı değilsin, zira herkesi eşek arısı gibi sokarsın!.." dedi.

Fakat başka bir tâlip olmaması karşısında, O'nu kerhen Kûfe'ye vâli tâyin etti. Kûfe'ye giden **Haccac**, halkı mescidde toplayıp minbere çıktı ve:

"-Ben burada kopma zamanı gelmiş olgun kelleler görüyorum, onları koparacak da benim!.. Ben diş söken yiğit oğlu, başımdaki amâmeyi çıkarırsam benim kim olduğumu anlarsınız. (Çünkü yüzünü örtmüştü)

Ey Irak ahâlîsi, ey şikâk ve'n-nifâk ve kötü huy sahipleri! Emiru'l-Mü'minîn okdanlığındaki bütün okları döktü, bunları tek tek yokladı, beni en kavî ve kuvvetlisi görünce size gönderdi ve beni boğazınıza sapladı. Yolda gelirken kamçımı düşürdüm, sizi terbiye için kılıç kullanacağım. Sizler azgınlık, muhâlefet, tefrikâcılık ve iki yüzlülük içindesiniz. Uzun zamandan beri kötülük yapıyorsunuz, azgınlığın her türlüsünü gösteriyorsunuz!.."[68] dedi.

Haccac, ondan sonra Basra'ya gitti. Orada da terör estirdi. Birçok kelle koparārak yıllardan beri istikrarsız tutumları ve binbir çeşit isyan ve ihtilâle karışarak binlerce müslüman kanının dökülmesine sebep olan Iraklıları itaat altına

---

68 **Taberî**- Tarih, III, 547 vd.

aldı.

Vâliliği boyunca Hâricîler'le uğraştı ve en sonunda onların da tenkîline muvaffak oldu. Bu devlet terörü, fitneleri ortadan kaldırmak için -belli ölçüde- gerekli idiyse de **Haccac**'ın bu hususta pek çok ileri gitmiş olduğunu söyleyebiliriz.

III. BU FİTNEDEN DOĞAN BÂTIL MEZHEPLER VEYA TAHRİF HAREKETLERİ

A. TAHRİF HAREKETLERİ VEYA BÂTIL MEZHEPLERİN ZUHÛR SEBEPLERİ

a- Tahrif

"ha-re-fe" kökünden türetilmiş bir kelime olan **"tahrif"**, **"bir şeyi bozmak ve aslî istikametinden saptırmak"** demektir. Istılah (terim) olaraksa, mukaddes kitapların Allah'tan nâzil olduğu şekilde bırakılmayıp değiştirilmesi ve bazı âyetleri murad-ı ilâhîye aykırı bir sûrette telâkkî edilmesi tarzındaki kasdî veya gayr-i kasdî görüşleri ifade eder.

Kur'ân-ı Kerîm'de tahrif kelimesi, şu ıstılâhî mânâda dört kere zikredilmiştir:

"Şimdi siz, bunların sözlerine mi inanıyorsunuz? Oysa bunlardan bir grup var ki, Allâh'ın sözünü işitirler, düşünüp akıl erdirdikten sonra, bile bile onu tahrif ederlerdi."[69]

"Yahudilerin öyleleri vardır ki, kelimeleri yerlerinden değiştirirler."[70]

"... Onlar, kelimelerin yerlerini değiştirirler (kitaplarını tahrif ederler). **Kendilerine öğretilen ahkâmın**

69 Bakara Sûresi, âyet 75
70 Nisâ Sûresi, âyet 46.

(Tevrat'ın) **önemli bir bölümünü de unuttular..."**[71]

"... Onlar, kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler. «Eğer size şu verilirse, hemen alın, o verilmezse sakının.» derler..."[72]

Yahudiler hakkında nâzil olan bu âyet-i kerîmelerden anlaşıldığına göre, tahrif, ilâhî nassları ya lâfız itibariyle değiştirmek veyahut da onları zâhiren ihtimali olmayan bir mânâya hamletmek sûretinde vâkî olmaktadır. Hiç şüphesiz, bu, her iki tarzdaki tahrif ve onların dayandığı bâtıl mezhebî görüşlerin ortaya çıkışları birkaç sebepledir. Bunlar; kader, cehâlet, taklit, bazı nassların müteşâbih oluşu, kötü niyet ve siyasî sebepler olarak ifade olunabilir. Bizim bu bahiste asıl anlatmak istediğimiz, siyasî sebeplerden doğmuş tahrif hareketleri ve bunlara mâkes olan bâtıl mezhepler olmakla beraber, diğer âmiller üzerinde de kısa bir mâlûmat arz etmek istiyoruz:

b- Tahrif Hareketleri ve Bâtıl Mezheplerin Zuhûr Sebepleri

aa- Kader

Kâinat'taki her oluş, mutlak veya muallâk kader îcâbıdır. Muallâk kader, kulun iradesine tâlik edilmiş ve izn-i ilâhî ile gerçekleştirilebilen fiillerdir. Diğer taraftan âlem, zıtlıklarla kâimdir. Allâh'ın sıfat itibariyle **"câmiü'l-ezdâd"** olmasının bir neticesi olan bu durum değiştirilemez. Böyle olduğu hâlde, bâtıl görüş ve mezheplerin ortaya çıkış sebeplerinden biri ve başlıcası **"kader"** hakkındaki anlayış farklarıdır.

"Ashâb-ı kiram devrinden itibaren İslâm tarihinin din ve mezhep etrafındaki mücâdeleleri incelendiği takdirde "Bu, bir hükm-i ilâhî imiş, başka türlü olması mümkün değilmiş."

---

71 Mâide Sûresi, âyet 13.
72 Mâide Sûresi, âyet 41.

demekten başka bir şey yapılamaz.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hûd Sûresi'nin 118 ilâ 119. âyetleri, insanlar arasındaki bu ihtilâfın yaratılıştan geldiğini haber verir:

"Eğer Rabbin dileseydi, bütün insanları bir tek ümmet yapardı. Fakat onlar ihtilâfa devam edeceklerdir. Ancak Rabbinin, rahmetine mazhar kıldığı kimseler müstesnâ. Allah onları bunun için yaratmıştır."

Meâlini zikrettiğimiz son cümle iki türlü tefsir edilebilir:

"Allah, insanları ihtilâf etmeleri için yaratmıştır." *Veya:* ***"Allah, rahmetine mazhar kıldığı kimseleri bu rahmet için yaratmıştır."***[73]

bb- Cehâlet

Tahrif hareketleri ve bâtıl mezheplerin bir kısmı da haddini bilmez birtakım câhillerin eseri olarak ortaya çıkmıştır. Böyle kendilerini âlim zannedenlerin bazıları, Arapça'yı lâyıkıyla bilmez ve bu sebeple âyet-i kerîmelerin maksadına nüfuz etme kabiliyetinden mahrum oldukları hâlde zuhûr eden ihtiyaçlar karşısında fürûâta dâir hükümler ortaya koyarlar.

İslâm Dini, Hz. Peygamber'in hayatında Allah tarafından kemale erdirilmiştir.[74] Fakat bu kemale erdiriliş, **"usûlât"** yani temel hükümler itibariyledir. Zira **"fürûât"** yani tek tek hâdise ve ihtimaller sonsuzdur. Bu sebeple fürûât, usûlât ile sağlam bir irtibat kurulmadıkça mûteber olamaz!..

Bunlar akıllarını ön plâna çıkarır ve onu hakikate vâsıl olmak için kâfi addederler. Hâlbuki bir müslümanda akıl, dini kabul edip etmemekte tamamen hür olduğu hâlde, kabulden sonra ilâhî beyânlarla bağlıdır. Zira o, artık Allâh'a

---

73 **Bekir Topaloğlu**- İlm-i Kelâm. İstanbul, 1981, sh: 160 vd.

74 Mâide Sûresi, âyet 3; Nahl Sûresi, âyet 89.

teslim olmuş demektir. Üstelik akıl için bilinmesi gerekenler, üç ayrı kategori teşkil ederler.

1- Şüpheden berî olarak bilinebilen gerçekler,

2- Asla bilinemeyecek olanlar, yani **"mugayyebât"**,

3- Bütün nazarî olan şeyler gibi bilinmesi de, bilinmemesi de mümkün olanlar.

Hem de akıl, bir gerçeğe müşâhede edebilen âlemden edinilen intiba ile vâkıf olabilir. Hâlbuki dinin metafizik beyânları için aklın intibâ sermayesi yoktur. Bunları, dînî beyanların müşâhede sahasına dâir olanlarına âid müteselsil doğruluk ve tezatsızlığa[75] istinâden, mantîken kabule mecbur kalır.

cc- Taklid

İnsanların en köklü temâyüllerinden biri de **"taklid"**dir. Çocukluktan itibaren birçok şey taklidle öğrenilir.[76] Fıtrî olan taklid temâyülünün ferdî ve içtimâî davranışlardaki müessiriyeti, **Gabriel Tarde** (1843-1904) adındaki Fransız filozofu tarafından mübalâğalı bir sûrette telâkkî olunarak bir sosyolojik nazariye bile te'sis edilmiştir. Ona göre, insanların pek çok şahsî farklılıklara rağmen benzer davranışlar gösterirler ki, cemiyet hâlinde yaşayabilmeleri, bu sayede mümkün olmaktadır. Binaenaleyh cemiyet hayatı tamamen taklid meylinin eseridir.

Gabriel Tarde'nin bu görüşü de aynen **Sigmund**

---

75 **"Onlar hâlâ Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gönderilmiş olsaydı, elbet içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulunurdu."** (Nisâ Sûresi, âyet 82)

76 Taklid meylinin bu ehemmiyetinden dolayı Alman Terbiyeci **Dr. Salzman** (1774-1811) ana-babalara kötü örnek olmamaları için **"Yengeç"** adında bir kitap yazmıştır ki, bu eser, günümüze kadar kıymetini muhafaza etmiştir. Eserine "yengeç" adını vermesi, yengeç yavrularının ana-babalarını taklid ederek geri geri yürümelerindendir.

Freud (1856-1939)'un cinsî tatmin sevk-i tabiîsini (içgüdüsünü) mübalâğa ederek ferdî ve içtimâî bütün faaliyetlere teşmil etmesine benzer bir hata ile ma'lûldür. Ancak bu hata, meseleyi telâkkî tarzındaki "mübâlağa"ya âiddir.

çç - Bazı Nassların Müteşâbih Oluşu

Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri **"muhkem"** ve **"müteşâbih"** olarak ikiye ayrılır. Muhkem, mânâları te'vile ihtiyaç göstermeyecek sûrette açık ve âşikâr olan âyetler hakkında kullanılan bir tâbirdir. Müteşâbih ise, lâfzın zâhirine hamli kaabil olmayıp mutlaka te'vili gereken âyetlerdir. Muhkem'in cem'ine **"muhkemât"**, müteşâbihin çoğuluna ise **"müteşâbihât"** denilir. Lâkin âlimler, muhkem ve müteşâbih âyetleri belirlemekte ihtilâf etmişlerdir. Ayrıca müteşâbih âyetlerin te'vil edilip edilemeyeceği hususu da ihtilâflıdır. Te'vile taraftar olanlar da bu te'vilin hudutlarını tâyinde anlaşamamışlardır. Bu durum da bazı sakat görüşlere sebep olduğu cihetle tahrif hareketlerinin âmillerinden biri olmuştur.

dd- Kötü Niyet

Hiç şüphesiz İslâm ümmetinin sürüklendiği fikrî ve fiilî ihtilâfların asıl âmili, aralarına karışan kötü niyetli münâfıkların oynadığı meş'um (uğursuz) roldür. **Hz. Âişe** hakkında Şiîlerce hâlâ devam ettirilen iftira fitnesinin kaynağı, İslâm Tarihi'nde **"Reisü'l-Münâfıkîn"** (münâfıkların reisi) diye anılan **Abdullah ibn-i Übey ibn-i Selûl**'dür. Kezâ Yahudi asıllı **Abdullah ibn-i Sebe**'nin **Hz. Ali**'ye -hâşâ- ulûhiyet izafe edecek derecedeki müthiş fitnesi de böyledir ki, bunun hakkında daha önce kâfî mâlûmat verilmişti.

Şüphesiz bu misaller çoğaltılabilir. Şu kadarını söyleyelim ki, bir kısım dînî kitaplara girmiş ve bazı zihinlerde yer etmiş **"İsrâiliyât"** adı verilen, İslâm'a aykırı ne kadar görüş

varsa, bunların hepsi de kötü niyetli kimselerin eseri olarak ortaya çıkmıştır.[77]

ee- Siyâsî Sebepler

İslâm tarihinde ilk ve en şümullü ihtilâf, devlet reisliği, yani Hilâfet meselesinden çıkmıştır. Bu ihtilâf dolayısıyla zuhûr eden farklı görüşler, önceleri sırf siyâsî bir mâhiyeti hâiz iken gitgide tamamen dînî bir renge bürünmüştür.

Bu durum, **"Hâricîler"** ve **"Şia"** adıyla bilinen fırkaların zuhûrunda açıkça görülmektedir. Bu fırkalar, İslâm tarihindeki en aşırı görüşlere mâkes olduğu cihetle **"tahrif hareketleri"**nin en müessir âmili olarak **"siyâsî âmiller"**i kabul etmek sanırız yanlış olmaz.

Bu bakımdan evvelce anlatılmış olan Hilâfet münakaşalarının eseri olan **"Bâtıl Mezhepler"** ve **"Tahrif Hareketleri"** üzerinde biraz daha fazlaca durulması -kanaatimizcedoğru ve gereklidir.

B- HİLÂFET MESELESİNDEN DOĞAN BÂTIL MEZHEPLER VE TAHRİF HAREKETLERİ

a- Hâricîler:

Bunlara itaatten ayrılıp isyan etmek mânâsındaki **"huruç"** kelimesinden türetilerek **"Hâricî"** denildiği gibi, bunun çoğulu olarak **"Havâric Fırkası"** adı da verilmiştir. Kendileri, bu isimlendirişi **"kâfirlerin arasından çıkarak Allâh'a ve peygambere hicret edenler"** mânâsında kabullenmişlerdir.

İslâmî kaynaklarda bunlar, bozuk fikirlerinden dolayı dinden çıkmış mânâsına **"Marika"**, Harura Köyü'nü üs edin-

77 Fazla bilgi için bkz: **Doç. Dr. Abdullah Aydemir**- Tefsirde İsrâiliyyât, İstanbul, 2000.

miş olmaları sebebiyle "**Harûriye**" veya Sıffîn Harbi'nde ihtilâfın hakeme havale edilmesini kabul etmemelerinden dolayı da "**Muhakkime**" gibi nâmlarla anılmışlardır.

Onlarsa, kendilerini "**Dünyaları karşılığında âhiretlerini satın alanlar**" mânâsında "**Şurat**" kelimesi ile ifade etmişlerse de **Hz. Ali** ve **Hz. Muâviye** arasındaki ihtilâfın hakeme havalesini kabul etmeyerek O'ndan ayrılıp itaatten vazgeçmiş olmalarından neş'et etmiş bulunan "**Hâricîler**" olarak tanınmaları bu hususta en yaygın olanıdır.

Başlangıçta **Hz. Ali**'ye son derecede bağlı olan Hâricîlerin çoğu Benî Temîm Kabilesi'ne mensuptu. "**Lâ hükme illâ billâh**" (Hüküm, yalnız Allâh'a âittir.) diyerek ondan ayrılarak Kûfe yakınlarındaki "**Harûra**" Köyü'ne çekildiler. Burada kendilerine **İbn-i Vehb** adında birini reis seçtiler. Bundan dolayı onları "**Vehbiyye**" adıyla ananlar da vardır.

Hakemlerin kararlarından sonra gayr-i memnunların sayısı çoğaldı. Hâricîler, oniki bin kişilik muhârip bir topluluk hâline geldiler. **Hz. Ali**, bunlara **Abdullah b. Abbas**'ı nasihatçi olarak gönderdi. Bu teşebbüsten bir netice hâsıl olmayınca, **Hz. Ali**, bizzat gidip onlara tuttukları yolun yanlışlığını anlattı. Hâricîlerden altı bin kişi, **Hz. Ali**'nin tahkimden caydığını sanarak O'nunla birlikte Kûfe'ye döndüler. **Hz. Ali**, tekrar **Abdullah b. Abbas**'ı onlara gönderdi. Bu defa O'nun ikazlarını kabul eden iki bin kişi, Hâricîler'den ayrılıp **Hz. Ali**'ye iltihak etti.

Hz. Ali, tekrar **Hz. Muaviye** ve taraftarlarıyla harb etmek üzere hazırlanmakta iken, Hâricîler küçük küçük gruplar hâlinde gelip Dicle Nehri'nin sol kıyısındaki "**Nehrevan**"da toplanmaya başladılar. Üstelik **Hz. Osman** ve **Hz. Ali**'yi tekfir etmeyenlerin kâfir olduklarını ve öldürülmesi gerektiğini ilân ederek bu yolda icraate başladılar. Bu cümleden olarak ashabdan **Abdullah b. Habbab** ve hâmile karısını şehit ettiler.

Bu gelişme üzerine **Hz. Ali, Hz. Muaviye** ile uğraşmayı ileriye ta'lik ederek bunların üzerine yürüdü. Kendilerine tekrar be tekrar nasihatler edilmesine rağmen yola gelmemeleri üzerine vâkî olan savaşta pek çoğu katledildi. (17 Temmuz 658)

Daha sonra, **Hz. Muâviye** ile savaş hazırlıklarına başlayan **Hz. Ali**, Kûfe yakınlarındaki Nuhayle'de konaklamakta iken, **Hz. Eyyub el-Ensarî**'ye sığınmış olan ve **"Ehl-i Nuhayle"** denilen iki bin kişi civarındaki Hâricî topluluğunu kendisine iltihak etmeye dâvet etti. Bu dâvet reddedilince tekrar savaş çıktı. Burada da Hâricîlerin çoğu kılıçtan geçirildi. Bununla beraber Hâricîlerin hezimeti ile neticelenen **"Nehrevan"** ve **"Nuhayle"** savaşları, onların tamamen yok edilmelerini sağlamadığı gibi onları gizli bir tedhiş (terör) teşkilâtı hâline dönüştürdü.

Bu iki mağlûbiyetin intikamını almak üzere harekete geçen Hâricîler, **Mülcem** adındaki bir terörist vasıtasıyla 28 Ocak 661 tarihinde **Hz. Ali**'yi şehid etmeyi başardılar.

Hz. Ali'nin şehâdetinden sonra, **Hz. Hasan**'ın altı ay sonra hilâfeti -bir anlaşma ile- **Hz. Muaviye**'ye terk etmesi üzerine, Hâricîler, Kûfe'de tekrar bir isyan çıkardılar. **Hz. Muaviye**, bu isyanı şiddetle bastırmışsa da O'nun takriben yirmi senelik hilâfeti müddetince Hâricî isyanlarının ardı arkası kesilmedi.

Bu ilk isyandan sonra Nuhayle'de tekrar isyan ettiler. Bu da kanlı bir şekilde bastırıldı. Şiddet şiddeti doğurduğundan isyanlar devam etti. Yeni iltihaklarla kalabalıklaşan Hâricîler, Nahrevan'da ölen **İbn-i Vehb**'in yerine **"halife"** sıfatıyla **el-Müstevrid**'i kendilerine reis seçtiler. (Eylül 662)

O'nun riyâseti altında hazırlıklarını tamamlayıp tekrar isyan ettiler (663) . O sırada Kûfe vâlisi olan **Muğîre b. Şu'be**, isyan hazırlıklarını haber alarak yakalayabildiklerini

hapsetti. Hâricîlerin "**Emîrü'l-Mü'minîn**" diye hitab ettikleri **Müstevrid** yakalanamadığından isyan önlenemedi. Neticeten bu isyan da kanlı bir sûrette bastırıldı. Reisleri **Müstevrid**'in de hayatını kaybettiği bu savaşta pek az hâricî canını kurtarabildi.

Hz. Muaviye, babasının gayr-i meşrû cocuğu olan **Ziyad**'la anlaştıktan sonra O'nu Basra Vâlisi tâyin etmişti. **Muğîre**'nin 665 yılında vefatı üzerine Kûfe vâliliğini de O'na verdi. **Ziyad b. Ebîhi**, yani "babasının oğlu **Ziyad**" iken artık **Ziyad b. Ebû Süfyan** olan bu yeni Kûfe vâlisi, Hâricîlere göz açtırmadı. Onlara büyük kayıplar verdirerek bölgede sükûneti sağladı. Bu durum, **Ziyad**'ın 675 yılındaki vefatına kadar devam etti.

Bu durumdan istifade ile Hâricîler tekrar baş kaldırmışlarsa da **Ziyad**'ın yerine geçen **Ubeydullah**, Hâricîlere karşı babasını bile gölgede bırakan bir sertlikte muâmele ile onlara göz açtırmadı. En basit bahanelerle birçok hâricîyi hapse tıktığı gibi kadın-erkek ayrımı yapmadan onların el ve ayaklarını kestirerek sokakta ölüme terk etti. Bu derece sert bir icraat ile Kûfe'de Hâricîlerin kökünü kazıdı.[78] Fakat bu durum, Hâricîliğin külliyen ortadan kalkmasını te'min etmedi. Zira onlar varlıklarını, Basra'da devam ettirdiler.

Basra Hâricîliği, 661 yılında Nahrevan Harbi'nden sağ olarak kurtulan **Mis'ar b. Fedekî** tarafından kurulmuştu. Bunlar da aynen Kûfe Hâricîleri gibi birçok isyan çıkarmış, bunların hepsi de birbirinden daha kanlı bir sûrette bastırılmıştı. Fakat bu baskı rejiminin âmili olan vâlilerden önce **Muğîre**, sonra da **Ziyad** ve oğlu **Ubeydullah**'ın vefatlarından sonra meydanı boş bularak tekrar ortaya çıktılar.

Aradan geçen zaman zarfında Emevîlerin takip ettikleri şiddet siyâseti ve "**Kerbelâ Fâciası**" gibi hâdiseler de

---

78 Bkz: **Taberî**- c: IV, sh: 360 vd.

Hâricîler'e yeni yeni iltihaklara sebep olmuştu. Bu durumdan istifade etmek isteyen Hâricîler, iki meşhur kumandanın riyâseti altında hazırlıklarını tamamladılar. Bu kumandanlar, **Nâfi b. el-Ezrak** ile **el-Fücâe** idi.

Fakat karşılarındaki Emevî kumandanları da ataklık, cesâret ve gözükaralıkta onlardan daha ileri şahsiyetlerdi. Bunlar arasında **Yusuf b. Haccac** ve **Muhalleb b. Ebî Süfyan** zikre şâyân şahsiyetlerdi. Hâricîlerle gayet kanlı bir sûrette mücadele etmiş olan bu kumandanlar, V. Emevî Halifesi **Abdülmelik** (720-724) zamanının ricâli idiler. Fakat Hâricîler, onların zamanına kadar hareketsiz kalmış değillerdi.

Hz. Muâviye'nin vefatından sonra Hâricîler, Mekke'de halifeliğini ilân eden **Abdullah b. Zübeyr**'e biat etmişlerse de sonra fikirleri uyuşmadığından O'ndan ayrılmışlardı. Bundan sonra **"Ezârika"** ve **"Necedad"** isimleri ile iki kola ayrıldılar. Birinci grupun lideri olan **Nâfi b. Erzak**, daha fazla te'vilci ve şiddet taraftarı idi. Çocukları bile öldürmeyi mübah sayıyor, kendilerine iltihak etmeyenleri kâfir addederek karılarını ve mallarını helâl ilân ediyordu.[79]

Bu yüzden birçok başarılar elde ettiği hâlde geniş toplulukların husûmetini celbetti. O derecede ki, Emevî düşmanı olanlar bile O'ndan ayrıldı. Bu durumdan istifade ile Basra Vâlisi **Muhalleb**, O'nun üzerine yürüdü ve kendisini mağlûp edip öldürdü. O'nun ölümü üzerine Hâricîler, **el-Fücâe**'yi kendilerine reis seçtiler.[80]

Hâricîler, **Muhalleb**'in yardımcısı **Miknef**'i bir gece baskını ile öldürdülerse de üzerlerine gönderilen Emevî ordusu karşısında mağlûp oldular. Bu sırada aralarında fikir ihtilâfı çıkıp tekrar iki fırkaya ayrıldılar ve birbirleri ile savaşmaya başladılar. **Muhalleb** ve **Yusuf b. Haccac**'ın müte-

---

79 **İbnü'l-Esîr**- el-Kâmil fi't-Târih, c: IV, sh: 80.
80 **Taberî**- c. III, sh: 478 vd.

selsil mücadeleleri sonucu olarak 698 yılında **Fücâe**'nin öldürülmesi üzerine, Basra Hâricîleri tamamen bertaraf edilmiş oldu. Fakat Hâricîler, artık her tarafa dal budak saldıklarından Musul'da **Sâlih b. Müserrih**'in isyanı ile karşılaşıldı.

İsyancılar, önce başarı elde etmişlerse de sonunda **Haccac**'ın gönderdiği kuvvetlere mağlûp oldular. Reisleri **Sâlih b. Müserrih** öldürüldü. Bu defa isyancıların başına **Şebib b. Yezid eş-Şeybanî** geçti. Hâricîler, **Şeybanî**'nin riyâseti altında **Yusuf b. Haccac**'ın üzerlerine sevk ettiği müteaddit askerî güce karşı yıllarca mukavemet ettiler. Sonunda reisleri **Şeybanî**, Kirman Dağları'na doğru kaçarken Düceyl'de boğularak ortadan kalktı.

Fakat Hâricîler, Emevî saltanatı sonuna kadar isyan ve ihtilâllere devam ettiler. Hatta bunca harplerde pek çoğu öldürülmüş olduğu hâlde, yeni yeni iltihaklarla gittikçe kalabalıklaşarak, **Ömer b. Abdülaziz** (717-720) devrinde sayıları yüz bine ulaştı. Bunlar **Dahhâk** kumandasında önce Musul'u, sonra da Nusaybin'i ele geçirdilerse de nihayet Mardin yakınlarında Emevîler tarafından mağlûp edildiler. **Dahhâk** öldürüldü (m. 745).

Emevî saltanatının sonlarına doğru Yemen ve Hadramut'ta çıkıp Mekke ve Medine'ye sıçrayan Hâricî isyanları da m. 748 yılında Emevîler tarafından kanlı bir sûrette bastırıldı. Zaten bundan iki yıl sonra da Emevîler'in devri kapanıp hilâfet Abbasîlere geçti.

Fakat Emevî Devri tamamlanırken Kuzey Afrika'da, tâ 720 yılında başlamış olan Hâricî isyanları hâlâ devam etmekteydi. Buranın yerli halkı olan Berberîlerin de katılmasıyla umûmîleşen bu isyanlarla Abbasî Devleti, Mısır'daki **"Fâtımî Devleti"**nin (m. 909-1171) kuruluşuna kadar uğraşmak mecburiyetinde kalmışlardır.

Bununla beraber Hâricîler, ne Kuzey Afrika'da ve ne

de pek çok isyan çıkardıkları Basra, Yemen, Hadramut, Umman ve Horasan gibi yerlerde Abbasî Devleti için çok ciddî bir tehlike teşkil edemediler. Çıkardıkları her isyan, süratle bastırıldı. Bu isyanların bıktırıcı bir sûrette tekerrür etmesine ve her isyanın kanlı bir sûrette bastırılmış olmasına rağmen varlıklarını uzun asırlar boyunca muhafaza etmişlerdir.

Hâricîlik başlangıçta **"Hakem Meselesi"** gibi siyâsî bir sebeple zuhûr etmiş olsa da onun gelişme ve varlığını sürdürmesinde asıl âmilin **"cehâlet"** olduğu muhakkaktır. Fikirlerindeki sertlik ve basitlik, bu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır.

En parlak devirlerini, Emevîler zamanında idrak etmiş olan Hâricîler, kaahir ekseriyeti ile bedevî kültürüne mensup insanlardı. Bu yüzden düşünceleri gelişip derinleşemedi. İslâm Âlemi'nde kadîm Yunan felsefesine âid eserlerin tercümesi ile en büyük bir fikrî keşmekeşin başladığı hengâmda, Hâricî hareketi sönmeye yüz tutmuş bulunuyordu.

Fikirlerindeki sertlik ve basitlik gibi ardarda isyan etmeleri ve çokça kan dökmeye meyilleri de onların bedevî karakterlerinden doğmuştur. Onların en basit bir sebeple adam öldürdükleri ve bu hususta kadınları ve hattâ çocukları bile öldürmekten çekinmedikleri görülmüştür. **"İsti'raz"** adı verilen bu hudutsuz öldürme zihniyeti, sonradan biraz yumuşatılmış olsa da hep bâkî kalmıştır.

Hâricîlere göre, Kur'ân-ı Kerîm, kesin ve mutlak bir kanun olup te'vil veya tefsir yoluna gitmeden onun lâfzî sarâhatine dayanan îmân ve amel bir bütün kabul olunur. Bu görüşün bir neticesi olarak Ehl-i Sünnet görüşüne muğayir bir sûrette, büyük günah işleyenleri, Allâh'ın yasak saydığını helâl kabul ettiklerine inanarak **"kâfir"** addetmişlerdir. Hâlbuki **"amel"** îmândan bir cüz değildir. Öyle olsaydı, Allâhu Azîmüşşân:

"İnsan muhakkak hüsrandadır." buyurduktan sonra "illâ" kelimesi ile istisnaları belirtirken **"O kimseler ki, îmân ettiler ve sâlih amel işlediler"** buyurmazdı. Burada **"îmân"** ve **"amel"** arasına **"ve"** gelmesi, ikisinin bir ve aynı olmadığını gösterir.[81]

Diğer taraftan Hâricîler, hilâfet meselesinde de Ehl-i Sünnet'ten ayrılmaktadırlar. Önceleri müslüman ve hür bir Arab'ın halifeliğini geçerli sayan Hâricîler, sonradan Arap'tan gayri unsurların da kendilerine katılmasıyla fikir değiştirerek, hilâfet için **"mevâlî"**leri (Arap olmayan müslümanlar) tercih eder oldular. Zira böylelerinin koruyucu çevresi az olacağından adâletten ayrıldıklarında azil ve öldürülmelerinin daha kolay olacağı düşüncesine itibar ettiler.

Hattâ bunlardan bazılarına göre ümmet, şeriat hükümlerine kendiliğinden uyduğu takdirde **"imam"** yani **"halife"** nasbına hâcet yoktur. Bu câizdir, lâkin şart değildir.[82] Lâ-

81 Bkz. Asr Sûresi, âyet 1-3

82 *"Hayatlarının ilk devresinde Hâricîler, programlarını çizip, hedeflerini belirlediler. Programları, büyük bir kısmını hilâfetin teşkil ettiği siyâsî bir nitelik taşıyordu.*

İmamet zarurî değildir. İnsanlar birbirlerine insaflı davranmalıdırlar." ***(Şehristanî- el-Milel ve'n-Nihal, I, 107-112)*** *"Kendilerine bir imam nasbetmeleri câizdir. İnsanların hür olarak seçmeleri gerekir. İmamın Kureyş'ten olması şart değildir. Hür, köle veya kıptîden de imam olabilir. Allah'a ve Peygamber'e itaat ettiği sürece O'na itaat lâzımdır. Allâh'a itaat etmezse, O'na isyan edip, azletme vâcip olur."*

Hâricîler, bu görüşlerini uyguladılar da... ***Urve b. Uzayne****, Hâricîlerin bu görüşlerini en güzel şekilde ifade etmiştir.* ***Ziyad b. Ebîhi****, kendisine* ***Ebûbekir*** *ve* ***Ömer*** *hakkında ne düşündüğünü sordu. Onları hayırla yâd etti.* ***Osman****'ı sorduğunda şöyle cevap verdi:*

«–Hilâfetinin ilk altı yılında ***Osman****'a bağlıydım. Sonra çıkardığı hâdiseler yüzünden O'ndan teberrî ettim.» Daha sonra da* ***Hz. Osman****'ın küfrüne şehadet etti.* ***Hz. Ali****'yi sordu.* ***Urve****:*

«–Hakemleri tayin edinceye kadar O'na da bağlıydım, sonra teberrî ettim.» dedi ve kâfir olduğuna şehâdet etti.

Muâviye*'yi sorduğunda ise ona çok galiz küfürler savurdu.* ***(Şehris-***

kin bunu gerekli görenler de halifenin bugünkü demokratik usûllere -az çok- uygun bir sûrette seçimle iş başına gelmesinin şart olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bununla beraber devlet adamlarının âmme nâmına hüküm vermesini kabul etmezler. Hilâfeti, adalet ile kaim gördüklerinden **Hz. Ebubekir** ve **Hz. Ömer**'in hilâfetinin tamamı ile **Hz. Osman**'ın ilk altı yılı ve **Hz. Ali**'nin **"Hakem Vak'ası"**na kadarki kısmını meşrû, ondan sonrasını ise gayr-i meşrû addederler.

"Hâricîler için devletin en önemli vasfı, ***"adâlet"*** *olduğundan, imamın ilk işi, iyiliği emretme ve kötülükten uzaklaştırma (emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker) prensipini uygulamaktır. Aslında bu prensip, her mü'minin vazgeçilmez görevidir. Ahlâki endişenin doğurduğu bu görevi yerine getirme hususunda Hâricîlerin son derece sert oldukları, hemen hemen bütün ilk dönem kaynaklarında belirtilmiştir. Meselâ* ***Abdullah b. Habbâb b. Eret*** *gibi seçkin bir sahabiyi hunharca katletmeleri, buna karşılık* ***"Peygamberinizin emânetini koruyunuz!"*** *diyerek Hıristiyanlara ve Hâricîlerin kötülüklerinden korunmak için* ***"müşrik gibi görünen" Vâsıl b. Atâ*** *ve arkadaşlarına arka çıkmaları, hep bu ters bedevî anlayış ve dar görüşlülüğün örnekleridir."*[83]

(...)

"Hâricîlerin ahlâkî davranışlarının iki ana temeli, takvâ ve şecaattir. İbâdetlere devam, Dünya'dan uzaklaşma, sürekli Kur'ân okuma, özendirici ve sakındırıcı nasslara titizlikle uyma, onların en önemli özellikleri olarak görülmektedir. ***Abdullah b. Abbas, Hz. Ali*** *tarafından Hâricîlere gönderildiğinde onların alınlarının çokça secde etmekten dolayı zedelenmiş, secde esnasında yere temas eden diz ve dirsek-*

---

tanî- *a.e., I, 108)"* (Bkz: Başlangıçtan Günümüze Büyük İslâm Tarihi (Hey'et)- c: II, sh: 531)

83 DİA- c. 16, sh: 172 vd.

lerinin nasır tutmuş olduğunu görmüştü. Kaynaklarda Hâricîlerin zühd ve takvâsıyla ilgili birçok örnek yer almaktadır. İslâm fırkaları içinde cesaret, sıkıntıya tahammül, inancı uğruna fedakârlık ve mücadeleden yılmamak gibi erdemlerde Hâricîler başta gelmektedir."[84]

Hâricîler, kendi aralarında birçok fırkalara ayrılmışlardır. İlk zuhûr ettiklerinde onlara hakeme itirazlarından dolayı **"Muhakkime"** veya Harura'da toplandıkları için **"Harûriyye"** deniliyordu. Sonradan öncülerinin isimleri ile anılan farklı fırkalar oluşunca Muhakkime'ye **"Muhakkime-i ûlâ"** adı verildi. Daha sonra **"Ezârika"**, **"Necedât"**, **"İbâdiyye"**, **"Acâride"**, **"Sufriyye"** ve **"Şebibiyye"** gibi kurucularının adıyla anılan çeşitli kollara ayrıldılar.

Bunların en şedit ve müşterek iddiası, **"amelin imanın bir cüz'ü olduğu"** iddiasıdır. Fâsid amel sahibinin kâfir olduğunu, ebediyen cehennemde kalacağını iddia etmişlerdir ki, bunun fâhiş bir hata olduğunu evvelce izah etmiştir.

Kelâm âlimi **İzmirli İsmail Hakkı Bey**, Hâricîleri, ehl-i bid'at mezheplerin ilki olarak **"Maârıka veya Havâriç"** adıyla andıktan sonra bunların Ehl-i Sünnet'ten farklı olan görüşlerini üç madde hâlinde izah etmektedir:

"1- Günah işleyen kâfirdir.

*2- **Hz. Osman** ve **Hz. Ali** (r.a) ile, bu ikisini tevellâ edenler mü'min değildir. Buna mebnî hakemeyn, ashâb-ı Cemel, hakemeynin tahkîmine râzı olan, hâkemeyni veya hakemeynden birini tasvib eden kâfirdir.*

3- İmâm-ı câire (zâlime) hurûç vâcibdir.

"Maârıka", sıra ile birtakım şûbelere ayrılarak en sonra "İbâdiyye" şûbesi zuhûr etmiş idi. İbâdiyye, Ehl-i Sünnet'e en yakın olan Maârıka'dandır."[85]

---

84 DİA-a.y.

85 **İzmirli İsmail Hakkı**- Yeni İlm-i Kelâm, Ankara, 1981, sh: 75.

b- Şia

Hz. Peygamber'den rivâyet olunan sahîh bir hadîs-i şerîfe nazaran, Yahudi ve Hıristiyanlar 71 veya 72 fırkaya ayrılmışlardır. Ümmet-i Muhammed ise, 73 fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan biri, "**Fırka-yı Nâciye**" yani kurtulmuş olanlar fırkası, diğerleri ise "**fırak-ı dâlle**" yane dalâlette olanlar veya "**fırak-ı nâriye**" yani ateşte olanlardır.[86] Lâkin burada zikredilen rakam, hakikî bir sayıyı mı, yoksa kesretten kinâye olarak çokluğunu mu ifade etmektedir? Kur'ân-ı Kerîm'de "**yetmiş**" sayısı kesretten kinâye olarak zikredilmiş olduğu[87] cihetle ikinci ihtimalin daha doğru olduğunu düşünebiliriz.

Esâsen İslâm âlimleri, "**Bâtıl Mezhepler**"in sayısını yetmiş iki rakamına sığdırmakta müşkilât çekmişlerdir. Zira Ehl-i Sünnet'e aslî aykırılıklarla teessüs eden bâtıl mezheplerin pek çok tâlî kolları vardır. Hâricîliği anlatırken belirtmiş olduğumuz gibi "**Şia**" umumî adı altında toplanan sapık görüşler de büyük bir yekûn tutmaktadır. Bununla beraber bir kişinin bir-iki meselede muhâlif rey ileri sürmesi, O'nun adına izâfeten müstakil bir mezhebin varlığını kabule kifâyet etmez. Bir görüşün, müstakil bir mezhep sayılabilmesi için, onun Allâh'ın zât ve sıfat hakikati, kader inancı, îmânın mâhiyeti, sınırı, tevbe ve tekfir esaslarıyla aklın ve naklin hududu, imâmet ve risâlet gibi ehemmiyetli bahislerde kendine has fikirler ihtiva etmesi gerekir. Buna göre bâtıl görüşlerden birçoğu ya tâlî bir kol veyahut da fiilî bir hareket mâhiyetindedir.

Mezhep, "**gitmek**" veya "**yürümek**" mânasındaki "**zehebe**"den ism-i mekân yani "**yürünecek yol**" demektir. Dinî ve ıstılâhî (terim) mânâda ise, hakkında nass bulunma-

---

86 Birbirinden az çok farklı bir sûrette rivayet edilmiş olan bu hadîs-i şerîf için bkz: **İbn-i Mâce**- el-Fiten 17.

87 Tevbe Sûresi, âyet 80

yıp ictihâda havale edilmiş meselelerdeki hususî görüşlerle teessüs eden bir mecâzî yol demektir.

İctihad ise, ya **"itikâdî"** veyahut da **"amelî"** veya **"fıkhî"** meselelerde mevzûbahis olur. Buna göre mezhepler, **"itikadî"** ve **"amelî mezhepler"** olmak üzere ikiye ayrılır.[88] Bazıları ise, Şia misalinde olduğu gibi, hem itikâdî ve hem de amelî meselelerde farklı görüşlere sahip olur.

Ehl-i Sünnet anlayışı ile vücud bulan amelî mezhepler çok olmakla beraber bunlardan dört tanesi, tâbîlerinin çok olması sebebiyle meşhur olmuştur. Bunlar **Hanefî, Şâfiî, Hanbelî** ve **Mâlikî** mezhepleridir. Kurucuları **"İmam"** olarak anılan bu dört amelî mezhep dışındakilerin ictihadları, fıkıh kitaplarında kalmıştır.

Ehl-i Sünnet anlayışına göre teessüs etmiş itikâdî mezhep sayısı ise ikidir. Bunlar da **"Eş'arî"** ve **"Mâturidî Mezhepleri"**dir. Bu iki mezhep dışındakiler bâtıl olup sayıları pek çoktur. Biz burada **"siyasî sebepler"**den doğan bâtıl görüş ve mezhepleri anlatmakta olduğumuzdan, **"Mûtezile"**, **"Kaderiye"** ilh. gibi başka sebeplerden doğmuş bulunan **"bid'at"** ehlinin görüşlerini ileride nakletmek üzere **"Şia"** bahsine avdet etmek istiyoruz.

"Şia" kelimesi, lûgat mânâsı itibariyle **"taraftar"** demektir. Böyle olduğu hâlde bu kelime, daha ziyade bir grup, cemaat mânâsına kullanılmış, müfred (tekil) olarak da **"Şiî"** kelimesi tercih edilmiştir. Istılâhî mânâda ise, **"Ehl-i Beyt muhabbeti"** ve **"Hz. Ali taraftarlığı"**nı belli derecelerde benimsemiş çok çeşitli grupları ifade eder. Bu sebeple **"Şia"** yerine **"Aleviyye"** veya **"Râfiza"**[89] kelimelerini tercih edip

---

88 Mezhepleri, **"siyâsî"**, **"itikâdî"** ve **"fıkhî"** mezhepler olarak üç grup kabul eden müellifler de vardır. (Bkz.: **Prof. Dr. Muhammed Ebû Zehrâ**- Mezhepler Tarihi, İstanbul, (tarihsiz), sh: 24 vd.)

89 **"Râfiza"** aslında **Zeyd bin Ali'**yi, **Hz. Ebûbekir** ve **Hz. Ömer**'e sövmediği için terk edenleri ifade etmek üzere ortaya çıkmıştır.

kullananlar da az değildir. Başlangıçta tamamen siyâsî bir meslek veya görüş olduğu hâlde, zamanla itikâdî ve hattâ amelî farklılıklarla bâtıl bir mezhep hâline gelmiştir.

Hz. Osman'ın nâhak yere şehâdeti ile neticelenen İslâm tarihinin ilk büyük fitnesi hengâmında ikiye ayrılan Müslümanlar, **"Şia-yı Ali"** veya **"el-Aleviyye"** ve **"Şia-yı Osman"** veya **"Şia-yı Muâviye"** diye adlandırılıyordu. Sonradan **"Şia-yı Osman"** veya **"Şia-yı Muâviye"**, Ehl-i Sünnet adını tercih ederek kendilerini **"Şia"** olarak isimlendirmekten vazgeçtiler. Böylece Şia veya Şiî kelimeleri, **Hz. Ali** taraftarlarını ifade etmek üzere yaygınlaştı.[90]

Böyle olmakla beraber, **Hz. Ali** kendi taraftarlarını **"Şia"**dan ziyade **"asfiyâ"**, **"evliyâ"** ve **"ashâb"** gibi kelimelerle anarmış.[91] Bunlar arasında **Ebû Zer el-Gıfarî, Selman-ı Fârisî, Huzeyfe b. el-Yemanî** gibi sahabe-i kirâm hazretlerinden birçok kimse vardı. **"Şia-yı Ûlâ"** adı verilen bu zümrenin görüşlerinde, Ehl-i Sünnete aykırı hiçbir nokta mevcud değildir.

Bununla beraber daha ilk halîfe **Hz. Ebûbekir**'in seçilişinde *"İmamlar Kureyş'tendir."* hadîs-i şerîfine istinad edilmesini, **Hz. Ali**:

"-Ağacı delil olarak gösterdiler. Fakat meyvesini unuttular." sûretinde tenkit etmişti.

Çünkü O, bu hadîs-i şerîften **"akrabalık"** kastedildiğini düşünüyordu. **Hz. Ebubekir** ve **Hz. Ömer** ise, bundan Kureyş'in güç ve iktidarının kastedildiğine kaaâniydiler ki, doğru olan da buydu. Gerçekten Kureyş, o zaman Araplar arasında güç ve itibarı en yüksek olan bir topluluktu. Onun otoritesine herkesin boyun eğmesi, gâliben muhtemeldi. **Hz. Ali** ise, kendisinden önceki üç halifeye de biat etmiş, bu ic-

---

90 **Şehristanî**- el-Milel ve'n-Nihal, c. I, sh: 131.

91 **Bekir Topaloğlu**- a.g.e., sh: 190.

tihadı sebebiyle hiçbir nizâ çıkarmamıştır. Şiîlerin, bu tavrı, **"takıyye"** olarak kabulleri, **Hz. Ali**'ye -hâşâ- riyakârlık isnâdından başka bir şey değildir.

Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra ortaya çıkan hilâfet münakaşalarına kadar **"Şiî"** adıyla anılan hiçbir şahıs veya zümre mevcud olmamıştır.

Sıffîn Harbi'nden sonra ortaya çıkan ve **"Şia"** umûmî adı ile anılan topluluk, zamanla değişik sebeplerle pek çok kollara ayrılmış ve çeşitli siyâsî maksadlara âlet edilmiştir. Bunlar şöyle hülâsa edilebilir:

1- İran Tesiri

İleride geniş bir şekilde izah edileceği üzere İran, **"Şia"**yı, âdeta bir varlık sebebi olarak kabul edip tarih boyunca onun dâvâcısı olmuştur. Çünkü İslâm'dan önce cihanşümûl bir devlet olan İran, İslâm câmiası içinde sönük bir mevkide kalmıştır. İslâm Dünyası'nı şiîleştirerek bu Âlemin liderliğini elde etmek, Fars milliyetçiliğinin ayakta kalma şansı olarak görülmüştür.

Gerçekten Şia, İran'da hâfızaları eski Sasanî ihtişamına âid hâtıralarla dolu olan Fârisîlerin İslâm'a karşı bir aksülameli olarak benimsenmiştir. Bu görüşü kabul etmeyenler de vardır.[92] Fakat Şia'nın **Hz. Ali**'ye ulûhiyet izâfe etmeleri veya İmâmları mâsum addetmeleri gibi hususların İran'ın kadîm inançlarına müşâbeheti (benzerliği) bu tezi takviye etmektedir.

2- Hind Tesiri

Şia'nın bazı kollarına âid temel görüşlerle Hinduizm

---

92 Bu zikrettiğimiz teze itibar eden **Tâhir Harimî Balcıoğlu**'nun **"Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları"** isimli eserine (İstanbul, 1940) bir mukaddime yazan **Hilmi Ziya Ülken**, bu görüşü reddetmektedir.

arasındaki benzerliklerden hareketle bu bâtıl görüşü, Hind tesiri ile izah edenler de vardır.

3- Yahudi Tesiri

Daha önce **Abdullah ibn-i Sebe** ile alâkalı olarak naklettiklerimiz hatırlanırsa, Şia'nın en temel âmilinin **"Yahudi Fitnesi"** olduğu hususunu kabulde hiç tereddüt edilmez. Esâsen **"Şia"**nın ilk zuhûr eden hüviyetinin **"Sebeiyye Mezhebi"** olması da bunu ispata kâfîdir.

4- Bedevîlik Tesiri

Bazıları da Hâricîler misalinde olduğu gibi, bu bâtıl görüşün, bazı Bedevî Araplar'ın câhillikleri sebebiyle, onlar arasında ortaya çıkıp sonradan İranlılar gibi başka milletlere intikal ettiğini söylerler.

Ayrıca Şia'nın zuhûrunu, Hıristiyanlık ve Mûsevîlik'ten müntakil bazı efsânevî fikirlerin tesiriyle izah edenler de vardır. Bu görüşlerin hepsinde de bir hakikat payı vardır. Yani bir silsile teşkil eden Şiîlik Mezhebi ve kollarının zuhûrunu tek sebebe ircâ etmek, hem doğru ve hem de kaabil değildir.

Şimdi de her tarafa dal budak salmış olan Şia'nın bazı ehemmiyetli kolları hakkında bir nebze izahatta bulunalım:

aa- Hz. Ali'yi -hâşâ- İlâh Kabul Eden Şiî Kolları (Ulûhiyye)

Şiîliğin ilk başlangıç devresi, Yemenli bir yahudi olan **Abdullah ibn-i Sebe** veya **İbnü's-Sevda**[93] ve Hâricî hareketleri ile içiçedir. Evvelce anlatılmış olduğu üzere, İslâm tarihinin ilk ve en büyük fitnesini başlatan **İbn-i Sebe**, üç esas ortaya atmıştır. Bunların **"ric'at"**, **"vasiyet"** ve **"hulûl"**

---

93 Bunun Hireli bir başka yahudi olduğunu iddia edenler de vardır. (Bkz. DİA- c. I, sh: 133)

olduğu anlatılmıştı. Kısaca hatırlatmak gerekirse, o şöyle diyordu:

"-Mademki, **Hz. İsa**, âhir zamanda tekrar Dünya'ya gelecektir; O'ndan daha büyük peygamber olan **Hz. Muhammed** neden gelmesin? Şaşarım onlara ki, **İsa**'nın geleceğine îmân ederler de **Hz. Muhammed**'in tekrar geleceğine inanmazlar!"

Vasiyet için de:

"-Her nebînin bir vâsîsi vardır. **Hz. Muhammed**'in de vâsîsi **Hz. Ali**'dir. Binâenaleyh, Peygamber'den sonra bu ümmetin vâsîsi ve halefi O'dur." diyordu.

İbn-i Sebe, daha sonra bu noktada da durmayarak **Hz. Ali**'yi böylece önce vâsî, sonra da nebî yaptı. Bunun arkasından da **Hz. Ali** ve evlâdına, ulûhiyetin bir cüz'ünün hulûl edeceğini îlâna başladı. Hattâ O'nun cemaatinden bazıları, **Hz. Ali**'nin yüzüne karşı, evvelce izah edilmiş olduğu üzere:

"-Sen, (hâşâ) Allah'sın!" dediler.

Böylece iş büyüdü. Bir rivâyete göre, **Hz. Ali** bunları önce katletti, sonra da cesetlerinin ateşte yakılmasını emretti. Bunun üzerine **İbn-i Sebe**:

"-Artık şimdi iyice tahakkuk etti ki, sen Allah'sın (hâşâ), çünkü ateşle azap etmek ancak O'na mahsustur. Aksi hâlde ateşle azap etmezdin." dedi.

Abdullah ibn-i Sebe'nin bu sapık görüşleri, **Hz. Ali**'nin şehâdetinden sonra da devam etti. O, **Hz. Ali**'nin şehâdeti üzerine:

"-**Ali** ölmedi, göğe çıktı. Şimdi O, bulutların üzerindedir. Tekrar geri gelecek ve kılıcıyla bütün Dünya'ya adâlet dağıtacaktır. Ölen, **Ali** değil, O'nun sûretine giren bir şeytandır!.." gibi sözlerle hulûl akidesini genişletiyordu.

Bu sapık fikirler, **Abdullah ibn-i Sebe**'ye izâfe edilen **"Sebeiyye Mezhebi"**ne âid olmakla beraber Şia'nın bazı

tâlî kollarına aynen intikal etmişlerdir. Gerçekten Şia'nın Sebeiyye'den başka:

Ehl-i Hak,
Muhammediyye,
Kâmiliyye,
Harbiyye,
Berkukiyye,
Ulyaniyye,
Nasriyye,
Cenâhiyye,
Beyâniyye ve
Nusayrıyye gibi on ayrı kolunda da **Hz. Ali**'nin -hâşa- ilâh olduğuna inanılmaktadır ki, bunlar **"gulât"** yani aşırı yanlış veya İslâm dışı kabul edilmektedir.

Hz. Ali'yi ilâhlaştırmalarından dolayı **"Müellihe"** adıyla da anılan bu fırkalardan bazıları **Hz. Ali**'nin -hâşâ- doğrudan doğruya ilâh olduğuna inanarak **"Lâ ilâhe illâ Ali"** yani "**Ali**'den başka -hâşâ- ilâh yoktur" derken, bazıları da Allâh'ın -yine binlerce defa hâşâ- **Hz. Ali**'ye hulûl ettiğine inanırlar. Onlara göre, **"gök gürlemesi" Hz. Ali**'nin sesi, "şimşek" ise onun kırbacıdır. Haramların hepsi, aslında helâldir. Haram diye hiçbir şey yoktur.

Şia'nın bunlar arasındaki bazı kolları, sadece **Hz. Ali**'nin değil, imamların ve kendi kurucularının da ilâh olduğuna inanırlar. Bunlar; **Ehl-i Hak, Hattâbiyye, Mukannâiyye, Azâfira, Dürziyye, Harbiyye** ve **Beyaniyye** olarak yedi koldurlar.

bb- Hz. Ali'nin -hâşâ- Peygamber Olduğuna İnanan Şia Kolları:

"Zemmiyye" ve
"Gurâbiyye".

Zemmiye'nin inancına göre, vahiy, **Hz. Ali**'ye gönderildiği hâlde, **Cebrail** -a.s.- onu yanlışlıkla **Hz. Muhammed**'e tebliğ etmiştir. Zemmiyye fırkası, Allâh'ın vahyi, Hz. Peygamber'e göndererek O'nun, **Hz. Ali**'nin peygamberliğini îlân etmesini istediği hâlde O, bunu kendisine mâl etmiştir. Bu inanış sebebiyle Hz. Peygamber'e sövüp saydıkları, yani O'nu zemmettikleri için bu adla anılmışlardır.

Gurâbiyye ise, Hz. Peygamber ile **Hz. Ali**'nin iki karga (gurab) gibi birbirlerine çok benzemekte olmaları sebebiyle Cebrâil -a.s.- yanlışlık yapmıştır. Bunlara da karga (gurab) benzetmesinden dolayı **"Gurabiyye"** denilmiştir. Ulûhiyye gruplarıyla birlikte bunlara da aynı zamanda **"gulat-ı Şia"** denir. Çünkü kâfir oldukları şüphesizdir.

Diğer bazı Şiî veya Alevî kolları da sadece **Hz. Ali**'nin değil, aynı zamanda kendi mezhep kurucularının da -hâşâ- peygamber olduğunu iddia ederler. Bunlar da:

Keysâniyye,
Kerrâmiyye,
Nusayriyye,
Kâmiliyye,
Bâbekiyye,
Mansûriyye,
Bedreddiniyye,
Ammariyye,
Babâîlik'tir.

Bunlara ilâveten -ileride anlatılacağı üzere- **Ahmediyye** veya **Kadıyânîlik** ve **Bâbiyye** veya **Bahâilik** de tam bir Şiî mezhebi olmadıkları hâlde kurucularını **"peygamber"** kabul ederler.

cc- Diğer Şiî Kolları

Bazı Şiî kolları, Cenâb-ı Hakk'ı insan sûretinde telâkkî

edip böyle inanırlar. Bunlar **Hulmâniyye, Haşeviyye, Mugayriyye, Nûmaniyye** ve **Mugiyriyye**'dir. Diğer bazıları ise, ruhun tenâsühüne (reenkarnasyon) inanırlar ki, bunlar da **Dürziyye, Bâbekiyye, Nusayriyye, Cenâhiyye, Bezîgıyye, Ehl-i Hak, Hâttâbiyye** ve pek tabiî **Sebeiyye**'dir.

İmâmiyye veya **Câferiyye, Nusayriyye, Kâmiliyye** ve **Carudiyye** gibi fırka veya mezhepler de aynı zamanda -bazı istisnalarla- sahâbe-i kirâm hazerâtını tekfîr ederler.

Şia'nın pek çok kolu da imamlarının ölmediğini, tekrar ortaya çıkacağını iddia ederler. Bunlar da:

Mûseviyye,
Haririyye,
Ravendiyye,
Berkukiyye,
Kureybiyye,
Nâvusiyye,
Nefsiyye kollarıdır.

On ikinci imam **Mehdî**'nin Dünya'ya tekrar döneceğine inandıkları için **İmâmiyye**'yi de buraya idhal etmek gerekir.

Aynı şekilde Şia'nın **Keysaniyye** kolu da, imam kabul ettikleri **Muhammed b. Hanefiyye**'nin ölmediğini, tekrar ortaya çıkacağını iddia ederler.

Bütün bunlardan başka, Şia'nın bir de **"bâtınî"** kolları vardır. Bunlar da:

İsmailiyye
Bedreddiniyye
Karmatiyye
Bâbekiyye
İbâhiye
Hurremiyye
Sabbâhiye'dir.

Şimdi biraz da bu kadar çeşidi olan Şia fırkalarından -tarihteki müessiriyetleri itibariyle- ehemmiyetli olan bir kaçı hakkında izahatta bulunalım.

çç- Keysâniyye

Bu nâm altında birbirinden farklı birçok şiî grup yer alır ki, bunların müşterek görüşü, **Hz. Ali**'nin oğlu **Muhammed b. Hanefiyye**'nin **"imam"** ve **"Mehdî"** olduğuna inanmaktır. Bu adın, onlara kime izâfeten verildiği hususu ihtilâflıdır. Bazılarına göre, **"Keysan"**, Şia tarihinde çok mühim bir rol oynamış olan **Muhtar es-Sakafî**'ye **Hz. Ali** tarafından verilmiş olan bir lâkaptır. Evvelce anlatılmış olduğu üzere, **Muhtar es-Sakafî**, önce Mekke'de halîfelik iddiası ile bir müddet hâkim olmuş bulunan **Abdullah b. Zübeyr**'e iltihâk etmiş, daha sonra ondan ayrılarak **"Kerbelâ Fâciâsı"**nın intikamını almaya koyulmuş ve bu hususta bir hayli başarılar elde etmiş bir kimsedir. Bununla beraber kendisine vahiy geldiğini iddiâ edecek derecede ileri giden **Muhtar**, m. 690 yılında öldürülmüştür.

Diğer bir iddiaya göre de **Keysan**, **Hz. Ali**'nin azadlı kölesi olup, O'nun oğlu **Muhammed b. Hanefiyye**'nin talebesi olan bir zâttır. **Muhtar es-Sakafî**'nin Irak bölgesindeki bütün isyanlarında O'nunla beraber olmuş, O'nun ölümü üzerine liderliğe geçerek kendisini **Muhammed b. Hanefiyye**'nin vazifelendirdiğini iddia etmiştir.

Esâsen **Muhtar** da bu iddia ile ortaya çıkmış ve Hilâfet'in **Hz. Ali**'nin hakkı olduğunu, bu hakkın O'nun vefatıyla önce **Hz. Hasan**'a, sonra da **Hz. Hüseyin**'e intikal ettiğini, **Hz. Hüseyin**'in şehâdeti üzerine de bu hakkın **Muhammed b. Hanefiyye**'ye intikal ettiğini söyleyerek O'nu imam tanıdığını ilân etmişti. **Keysan** da bu iddia ile hareketin liderliğine

geçmişti.[94] **"Keysaniyye"** olarak anılan zümre, kasten O'nun nâmına bir dava güttüklerini söylüyorlardı. **İbnü'l-Hanefiyye**, onları ikaz etmişse de sözünü dinletemediğinden fitneye âlet olmamak için Taif'e kaçmıştı.

Muhtar es-Sakafî, imâmetin **Hz. Hüseyin**'in vefatı üzerine **Muhammed b. Hanefiyye**'ye intikal ettiğini iddia ediyordu. **Keysan** bunu değiştirerek **Hz. Ali**'nin **Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin**'i atlayarak **Muhammed el-Hanefî**'yi vâsî tâyin etmiş olduğunu iddia etti. **Muhtar** gibi, O da ilk üç halifenin ve Cemel ile Sıffîn savaşlarında bulunan muhâliflerin tamamının kâfir olduklarını söylüyordu.

Keysaniyye adı altında toplanan gruplara nazaran din, bir kişiye, yani imama itaatten ibârettir. Bu gerçekleşince dînî mükellefiyetlerin bir mânâsı kalmaz. Binâenaleyh namaz, oruç, hac ve zekât gibi emirlere riâyet mecburiyeti ortadan kalkar. Ayrıca **"tenâsüh"** (reenkarnasyon), **"hulûl"** (Allâh'ın bir insanda tecellîsi) ve **"ric'at"** yani ölenin tekrar dirilip Dünya'ya gelmesi gibi iddiaları sebebiyle bunlar **Sebeiyye**'ye dâhil addedilmişlerdir.

Bunların inançlarında **"beda"** vardır. **"Beda"**, Allâh'ın bildiği veya bildirdiği bir şeyin sonradan aksinin zuhûr etmesi demektir. Bunlar, emir ve nehiylerle alâkalı olan neshin, haberlerde de cârî olduğuna inanırlar. **Muhtar es-Sakafî** ihtimaller üzerine bir beyânda bulunur da sonradan aksi zuhûr ederse:

"-Ne yapalım, Rabbinize böyle zâhir oldu." yani fikir değiştirdi, derdi.

Bu ve benzeri fikirlerden dolayı Keysaniyye grupları **"gulât-ı Şia"**dandır.

Muhammed b. Hanefiyye'nin vefatından sonra O'nun ölüp ölmediği, öldü ise O'ndan sonra kimin imam olarak ta-

94 **Bekir Topaloğlu**- a.g.e., sh: 200

nınacağı gibi meselelerden dolayı, Keysanîler arasında birçok ihtilâf çıkmış ve bu sebeple onlar on kadar ayrı grupa ayrılmışlardır. Bunların en meşhurları, **Muhammed el-Hanefiyye**'nin oğlu **Hâşim**'e izafe edilen **"Hâşimiyye"** ile **"Kerbiyye"**, **"Rizamiyye"**, **"Mukannaiyye"** ve **"Mübeyyiza"** gibi gruplardır.

Kerbiyye mensupları, **Muhammed el-Hanefî**'nin ölmediğini, onun Medine'nin batısındaki Radva Dağı'nda arslanların koruması altında yaşadığını, bu durumun Allâh'ın takdir ettiği bir zamana kadar devam edeceğini, vakit geldiğinde de **"Mehdî"** olarak ortaya çıkacağını iddia etmişlerdir. Rizâmiyye grupunda bulunanlarsa, **Ebû Müslim-i Horasanî**'ye ilâhî rûhun hulûl ettiğine kâni olmuşlardır.

Keysaniyye, Zeydiye ve İmâmiye'nin ortaya çıkışına kadar takrîben elli sene Şia'nın en müessir ve kalabalık grubu olarak devam etmiş, bu iki yeni fırkanın zuhûru ile ekseriyetle onlara katılıp kaynaşmıştır. Az bir kısmı ise, eski görüşlerinde musır olarak diğer gulât-ı Şia grupları içersinde kaybolup gitmiştir.

dd- Zeydiyye

Hz. Hüseyin'in torunu **Zeyd**'e nispetle ortaya çıkan bir Şia koludur. Aslında âbid, zâhid ve âlim bir şahsiyet olan **Zeyd** siyâsî ihtilâflara karışmaya hiç niyetli değildi. Fakat Kûfelilerin ısrarlı talepleri üzerine bîtaraflığını bozarak 740 (h. 121) yılında onlardan biat alarak imâmet dâvâsı ile ortaya çıktı. Hâlbuki Kûfelilerin önce **Hz. Ali** sonra da **Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin**'e karşı gösterdikleri döneklıği dikkate almalıydı. Bu hata, O'nun hayatına mâl oldu. Şöyle ki:

Zeyd, Kûfelilerin dâvetini kabul ederek onların yanına gittiğinde etrafına on beş bin veya kırk bin kişi olarak rivâyet edilen büyük bir kalabalık toplandı. Bunlar, kendisine **Hz.**

Ebûbekir ile **Hz. Ömer** hakkında ne düşündüğünü sordular. O, bu suâl üzerine onlar hakkında hayırdan başka hiçbir şey söyleyemeyeceğini ifade edince etrafına toplanmış olanlar, O'nu terk ettiler. **Zeyd**, kendisine sâdık, sadece iki yüz kişi ile baş başa kaldı. Emevî ordusu tarafından h. 122 yılında öldürüldü.

O'nun yerine geçen oğlu **Yahya**'nın riyâseti de uzun sürmedi. O da babasının ölümünden üç yıl sonra Emevîlerce Cuzecan'da yakalanarak öldürüldü. Fakat taraftarları mücadeleye devam ettiler. **Yahya**'nın fikirlerini devam ettirenlere tarihte **Zeydiye**, ilk iki halifeye sebbetmediği (sövmediği) için bu hareketten kopanlara ise, "**Râfıza**" denilmiştir.

Tarihte ilk defa Yemen'de bir devlet olabilmiş bulunan[95] **Zeydiyye**'ye göre, imamet, **Hz. Fâtıma**'nın soyuna

---

95 Yemen'de Osmanlı hâkimiyetine karşı uzun süren mukavemetin asıl sebebi, bu mezhebî görüştür. Hâlbuki Osmanlılar, Yemen'de bulunmaya Mekke ve Medine'nin emniyeti için ihtiyaç duymuşlardı.

Onaltıncı asır başlarında, Batılılar, Ümit Burnu'ndan dolaşarak Hind Okyunusu'na açılmışlar ve Uzakdoğu'da müstemlekeler edinmeye başlamışlardı. Bunlardan biri olan Portekizliler, Hindistan'daki Gucerât Sultanlığı'na saldırınca, **Bahadır Şah**, 1535 yılında Osmanlılar'dan yardım istedi. Kızıldeniz'de hazırlanan bir donanma, **Süleyman Paşa** kumandasında Portekizlilere karşı sefere çıkarıldı. **Süleyman Paşa**, güzergâhtaki Yemen'de Aden'i zaptetti ise de Gucerat'a âid Diyu Adası'na karşı başarılı olamadı. Zira Portekizliler, **Bahadır Şah**'ı öldürmüşler ve O'nun yerine geçen oğlu **Mahmud Şah** ile anlaşmışlardı.

Süleyman Paşa'nın Mısır'a dönmesi üzerine, Portekizliler, Kızıldeniz'e girip Cidde'ye saldırdılar. Başarılı olabilseler, karaya asker çıkararak Mekke ve Medine'yi zaptedeceklerdi. Cidde Muhâfızı ve Mekke Emîri'nin kahramanca karşı koymaları sayesinde geri püskürtüldüler ise de bu hâdise, Osmanlılar'ın İslâm'ın temsilcisi sıfatıyla Mekke ve Medine'yi emniyet altına almak üzere, Yemen ve karşısında yer alan Afrika sahilindeki Cibuti'ye yerleşmelerini zarûret hâline getirdi.

Bu stratejik zarureti kavrayamayan Yemenliler, Hilâfet'i İmâmet adıyla **Hz. Fâtıma**'nın soyuna âid bir hak kabul eden mezhebî telâkkileri sebebiyle -nâhak yere- yıllarca oluk gibi Müslüman Türk kanı akıtmaktan ictinab

âid bir haktır. Ancak bunun için efdaliyyet şartı aranmaz. Bu soydan gelen ve âlim, zâhid, cesur ve cömert olan herkes imam olabilir. Bu, bir şûrâ işidir. Nassa, vasiyet veya vesâyete dayanmaz. Bu görüşle diğer Şiî gruplarından ayrılan Zeydîlere göre de **Hz. Ali**, **"efdalü's-sahabe"** yani Ashab'ın en faziletlisidir. Hz. Peygamber'in O'nun hakkındaki iltifatkâr beyânları bunu ispata kâfîdir. Zeydîlere göre, **Hz. Ali** varken Ashab'ın **Hz. Ebûbekir** ve **Hz. Ömer**'e biat etmiş olmaları bir hata idi. Fakat bundan dolayı onları tekfîr etmek şöyle dursun, sövmek de aslâ câiz değildir. **Hz. Fâtıma** neslinden olmadıkları hâlde **"Şeyheyn"** (iki ihtiyar) nâmıyla anılan ilk iki halifenin hilâfetini meşrû addeden Zeydîler de vardır. Zira onlara göre, evlâd-ı **Fâtıma**'dan olanlar arasında bile efdal (en faziletli) biri varken, O'ndan dûn (mefdul) olan bir kimsenin imâmeti, şûrâca seçilmiş olmak şartıyla câiz ve meşrûdur.

Zeydiyye'ye göre, büyük günah işleyenlerin imâmeti câiz değildir. Böyleleri tövbe etmedikçe cehennemde ebedî kalıcıdırlar.

Bu mezhebin kendisine izâfe edildiği **Zeyd b. Ali** -ileride anlatılacak olan- Mûtezile Mezhebi'nin kurucusu **Vâsıl b. Atâ** (v. 748)'nın talebesi olduğundan, Zeydîler usûl-i dinde Mûtezile'nin görüşlerini kabul etmişlerdir. Furû-ı dinde kendilerine âid bir görüşleri olmayıp, Hanefî Mezhebi'nin ictihadlarını kabul etmişlerdir. Sonradan hem Mûtezile'ye ve hem de Hanefî Mezhebi'ne bazı meselelerde muhâlefet ederek bi'n-nisbe onlardan ayrılmışlardır.

Zeydiyye'nin **"Sâlihiyye"** veya **"Bütriyye"**, **"Süleymaniyye"** veya **"Ceririyye"** ve **"Cârudiyye"** gibi kolları vardır. Bunlar **Zeyd b. Ali** ve O'nun oğlu **Yahya**'nın şehid edilmesinden sonra hareketin başına geçen ve **"İmam"** kabul

---

etmemişlerdir.

olunan bazı zevâtın adlarına izâfeten ortaya çıkmış olup, ufak tefek görüş ayrılıkları ile temâyüz etmişlerdir. Bunlardan **"Sâlihiyye"** ve **"Bütriyye"** adıyla anılan fırka mensupları, Zeydiyye'nin bütün temel görüşlerini benimsemekle beraber **Hz. Osman** hakkında medhi de, zemmi de ihtiyar etmeyerek susmayı tercih ederler. Şia grupları içinde Ehl-i Sünnet'e en yakın olanlar bunlardır. Buna mukabil, **"Süleymaniyye"** ve **"Ceririyye"** koluna mensup olanlar, **Hz. Osman**'la birlikte Cemel Vak'ası'nda **Hz. Ali**'nin karşısında yer alan Aşere-i Mübeşşere'den **Hz. Talha** ve **Hz. Zübeyr** ile **Hz. Âişe**'yi tekfîr ederler.

"Cârudiye" koluna mensup olanlar ise, daha da ileri giderek **Hz. Ebûbekir** ve **Hz. Ömer**'in seçilişinde onlara rey veren sahabîleri de toptan tekfîr ederler.

Zeydiyye mensuplarının pek çoğu, zamanla kendilerine yakın gördükleri diğer Şia kollarına katılmış olmakla beraber bugün hâlâ mevcûdiyetlerini muhafaza etmektedirler. Bunlar, daha çok Yemen'de yaşamakta olup bölge nüfusunun yüzde otuz veya otuzbeşini teşkil etmektedirler. Hâlbuki Zeydîler, kendilerini Emevîlerin şiddetle takip etmesinden dolayı fazla yayılamamış olmakla beraber hicrî üçüncü asır nihayetlerinde Yemen'de bir mezhep devleti kurabilmişler ve bunu uzun asırlar devam ettirmişlerdi. Osmanlılara muhâlefetleri de -evvelce anlatıldığı üzere- bu mezhep taassupları sebebiyle ortaya çıkmıştır. 1911 yılında, tekrar Zeydiyye Devleti'ni kurmaya muvaffak olmuşlarsa da bu çok devam edememiştir. Bugün Yemen'in resmî bir mezhebi yoktur.

ee- İmâmiyye

1- Akaid Esasları

"İmam" kelimesi, lügat mânâsı itibariyle kendisine uyulan, yönlendirici bir kimse demektir. İmamın yönlendi-

rip idâre ettiği topluluğa da "**ümmet**" denilir. Fıkhî mânâda ise, namaz kıldıran kimse bu nâm ile anıldığı ve O'nun yaptığı işe "**imâmet**" denildiği gibi şer'î hükümlerin tatbikini temin etmek üzere ümmetin siyâsetini deruhte eden şahsa da "**imâmü'l-müslimîn**" veya sadece "**imam**" denilir. Bu devlet başkanlığı mânâsındaki imameti, namaz kıldıran kimse demek olan imamdan ayırmak için ona "**imamet-i kübrâ**" veya "**imamet-i uzmâ**" (büyük imamlık) denilmiştir. Ehl-i sünnet âlimleri, bunun yerine daha çok "**hilâfet**" ve "**halife**" tâbirlerini tercih etmişlerdir.

Hilâfet yerine imâmeti benimseyen Şia'ya göre, ümmetin meşrû reisi "**imam**"dır. "**Halife**" ise, iktidarı fiilen (de facto) elinde bulunduran kimsedir. Fakat Şia, **Hz. Ali** ve O'nun nesline hasrettiği imamlara, Ehl-i Sünnet inancına aykırı pek çok vasıf veya meziyet atfetmektedir. Onlara göre, imamlar birer siyâsî ve dînî lider olarak büyük ve küçük günahlardan berîdirler, yani "**mâsum**"durlar. Hz. Peygamber, hem "**nebî**" ve hem "**velî**" olduğuna nazaran O'nun vefatıyla nübüvvet sona ermiş, velâyet ise, imamlara intikal etmiştir ve sadece onlarda devam etmektedir.

Diğer taraftan Hz. Peygamber, vahyin hem zâhirî ve hem bâtınî mânâsına vâkıf olduğundan, imamlar da şeraitin bâtınî gerçeklerini açıklamakla mükelleftirler. Üstelik imamları "**mâsumiyet**" sıfatları ile tanımayanlar ve onlara Şia'nın atfettiği fevkalâdelikleri kabul etmeyenler, kâfirdirler. Ancak bu fevkalâdeliklerin bazıları akla, mantığa ve yüce şeriate mutlak sûrette aykırıdır. Meselâ **Hz. Ali**'nin Peygamber'den öğrendiği gizli (ledünnî) bilgiler, O'nun evlâdına intikal etmiş olduğu gibi iddiaları, yeni bir bilgiye ihtiyaç duyulduğunda Allâh'ın bunları imamlara vahiy (!) yoluyla bildirdiğine dâir görüşler böyledir.[96] Hattâ **Hz. Fâtıma**'ya bile vahiy (!) gel-

96 DİA, c. 22, sh: 206

miş olduğunu iddia ederler.[97]

Ehl-i sünnet âlimlerince, "**Râfıza**" veya "**Râfizîlik**" olarak da anılan Şia'ya göre, Hz. Peygamber, **Hz. Ali**'yi sağlığında imam tâyin etmiştir. Zira imam nasbı, halkın seçimine bırakılabilecek basit bir mesele değildir. O, namaz, oruç ve zekât gibi dinin rükûnlarından, yani temel esaslarından biridir. Hattâ onların birinci derecede ehemmiyetli olanıdır. Hz. Peygamber'in bu tâyini (!), mutlak sûrette uyulması gerekli bir nasstır. Ehl-i Sünnet âlimleri, Şia'nın bu iddiasını kabul etmez. Zira, onların bu maksadla ileriye delil diye sürdükleri keyfiyetlerin, bu iddiayı ispata yarayacak vasıfta olduğunu kabul etmezler ki, gerçek de böyledir. Bu temel görüşün tabiî bir neticesi olarak **Hz. Ali**'den önce halife, yani imam seçilen **Hz. Ebûbekir**, **Hz. Ömer** ve **Hz. Osman** gâsıb olup hilâfetleri meşrû değildir. Onlara biat etmiş olan ashâb, beş-altı kişi hâriç olmak üzere -hâşâ- kâfirdirler.

Mâsum (günahsız) olmaları itibariyle aynen peygamberler gibi "**ismet**" sıfatını hâiz olan imamlar emretmedikçe dînî hükümlere uyulmaz. Zira kitap ve sünnetin tefsir ve izahı ile şer'î hükümlerin tenfîzini emretmek hak ve selâhiyeti, sadece imamlara âiddir. Bu sebeple imam emretmedikçe savaş yapılamaz. O hazır olmadıkça, Cuma namazı cemaatle kılınamaz. Ancak imamın Ehl-i Beyt'ten birinin tâyini sûretiyle belirlenmesi esası kabul edilince bir imam, arkada bir çocuk

---

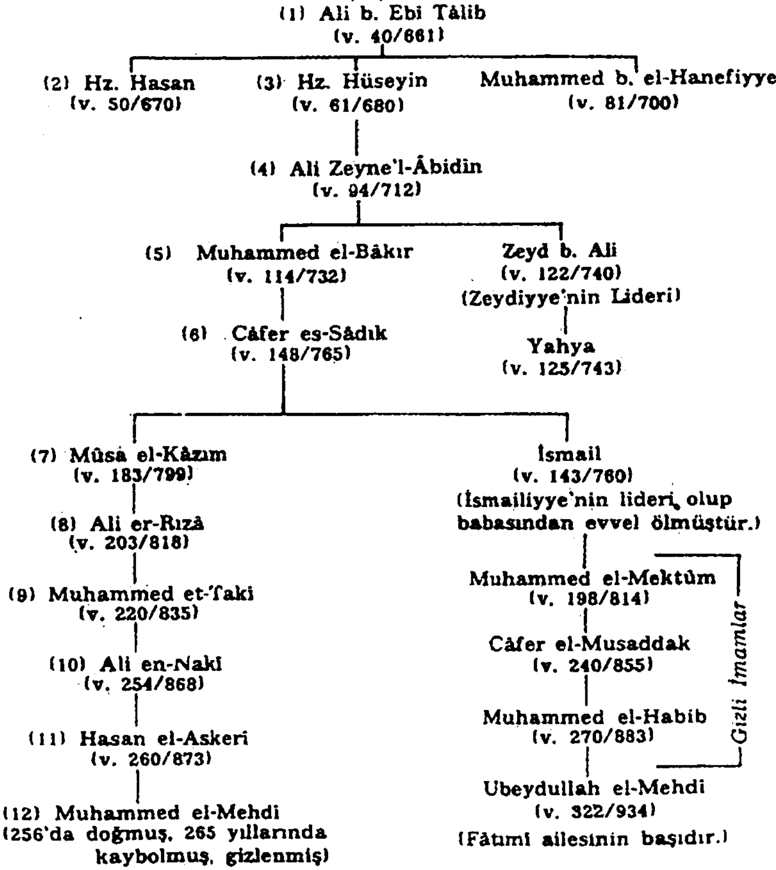
97 Tahran'da yayınlanan "**Keyhan**" adlı derginin Mart 1986 tarihli nüshasında yer alan şu sözlere bakınız: *"**Cebrail** aleyhisselâm'ın **İbrahim** Halîlullah, **Mûsa** Kelîmullah, **İsa** Rûhullah ve **Muhammed** Habîbullah gibi büyük peygamberlerden ayrı olarak, ancak **Hz. Fâtıma**'ya geldiğini, bu hususta sağlıklı senetleri bulunan rivâyetlere sahip olduklarını, büyük ruh olan **Cebrail**'in bir kimseye gelebilmesi için O'nun büyüklüğü ile mütenasip bir ruh yüceliğine sahip olması gerektiğini, esâsen mâsum insanlardan dahî hiç kimsenin **Cebrail** ile görüşmediğini, Rasûlullah -s.a.v.- 'den sonra sadece **Hz. Zehra**'nın bir istisna teşkil ederek **Cebrail** ile görüştüğünü..."*

bırakmadan ölünce bu prensip nasıl gerçekleştirilebilecekti? Nitekim İmamiyye Mezhebi'nde **"on iki imam"** mevcuddur. Bu sebeple ona **"İsnâ Aşeriyye"** yani **"On İki İmam Mezhebi"** de denilir. Güyâ on ikinci imamın çocuk yaşta ölmesiyle, zikrettiğimiz mahzûr derhal ortaya çıkmıştır.

Bu imamlar sırasıyla şunlardır:

1. **Ali b. Ebî Tâlib el-Murtazâ** (v. 40/661)
2. **Hasan b. Ali, el-Müctebâ** (v. 50/670)
3. **Hüseyn b. Ali, eş-Şehîd** (v. 61/680)
4. **Ali Zeynelabidin b. el-Hüseyn** (v. 94/712)
5. **Muhammed el-Bâkır b. Ali** (v. 114/732)
6. **Cafer es-Sâdık b. Muhammed** (v. 148/762)
7. **Mûsâ el-Kâzım b. Cafer** (v. 183/799)
8. **Ali er-Rızâ b. Mûsâ** (v. 203/818)
9. **Muhammed el-Cevad et-Takıyy b. Ali** (v. 220/835)
10. **Ali el-Hâdî en-Nakıyy b. Muhammed** (v. 254/868)
11. **Hasan el-Askerî** (v. 260/873)
12. **Muhammed el-Mehdî b. el-Hasan** (doğumu 256/870)

*"Sonuncu imam **Muhammed el-Mehdî**, hicrî 256 yılında doğmuş, kendisi beş veya altı yaşında iken babası vefat etmiş. Şia inanışına göre, bundan beş yıl sonra (h. 265) doğum yeri olan Sâmerrâ'daki babasının evinde serdab'a (yer altı odası, bodrum) girmiş, oradan kayıplara karışarak bir daha geri dönmemiştir. Binâenaleyh **"el-Mehdî"**, **"Sâhibü'z-zamân"**, **"el-Muntazar"**, **"el-Hücce"**, **"el-Kâim"**, **"Sâhibü's-Serdâd"** diye de anılan on ikinci ve sonuncu imam ölmemiş, sadece müşâhede âleminden ayrılmıştır (el-imamü'l-ğâib), bir gün muhakkak geri dönüp Şia iktidarını sağlayacak, zulmün hâkim olduğu yeryüzünü adâletle dolduracaktır. Şia dışındaki İslâm âlimleri ise, **Muhammed el-Mehdî**'nin 275/888 tarihinde vefat ettiğini kabul etmişlerdir. Bazı tarihçiler de **Hasan el-Askerî**'nin hiç evlâdı olmadığını ileri sürerler.*

ŞİA İMAMLARI
(1) Ali b. Ebi Tâlib
(v. 40/661)
(2) Hz. Hasan
(v. 50/670)
(3) Hz. Hüseyin
(v. 61/680)
Muhammed b. el-Hanefiyye
(v. 81/700)
(4) Ali Zeyne'l-Âbidîn
(v. 94/712)
(5) Muhammed el-Bâkır
(v. 114/732)
Zeyd b. Ali
(v. 122/740)
(Zeydiyye'nin Lideri)
(6) Câfer es-Sâdık
(v. 148/765)
Yahya
(v. 125/743)
(7) Mûsâ el-Kâzım
(v. 183/799)
İsmail
(v. 143/760)
(İsmailiyye'nin lideri, olup
babasından evvel ölmüştür.)
(8) Ali er-Rızâ
(v. 203/818)
(9) Muhammed et-Taki
(v. 220/835)
(10) Ali en-Naki
(v. 254/868)
(11) Hasan el-Askeri
(v. 260/873)
(12) Muhammed el-Mehdi
(256'da doğmuş, 265 yıllarında
kaybolmuş, gizlenmiş)
Muhammed el-Mektûm
(v. 198/814)
Câfer el-Musaddak
(v. 240/855)
Muhammed el-Habib
(v. 270/883)
Gizli İmamlar
Ubeydullah el-Mehdi
(v. 322/934)
(Fâtımî ailesinin başıdır.)

İnanışa göre, ***Muhammed el-Mehdî*** *ortadan kaybolduktan itibaren 70 yıldan fazla bir müddet «****Vükelâ, Nüvvâb, Süferâ****» diye anılan bazı zevât vasıtasıyla kendisine bağlı gruplarla muhâbere etmiştir. Hicrî 329 veya 339 yılına kadar süren bu zamana «****gıybet-i suğra****» denilmiştir. Bu tarihlerden sonra artık mühâbere mevcud olmayıp «****gıybet-i kübrâ****» başlar.*"[98]

İsmâiliyye'de ise, imâmet **Câfer es-Sâdık**'tan sonra oğlu **İsmail**'e, ardından O'nun oğlu **Muhammed b. İsmail**'e geçmiş, gaybûbet bundan sonra başlamış ve Fâtımîlerin ortaya çıkmasına kadar gâiblik devam etmiştir.

Ancak fıkıhta altıncı imam **Câfer es-Sâdık**'ın görüşlerini benimsediklerinden dolayı **"Caferiyye"** veya **"Caferî Mezhebi"** diye de anılan İsnâ Aşeriyye, beklenen gâib imam **el-Mehdî**'nin uzun asırlar boyunca zuhûr etmemesi sebebiyle, O'nun dönüşüne kadar mezhebî bir devlet kurabilmek için fakîhlerin mes'uliyeti altında bir **"velâyet-i fakîh"** anlayışı geliştirmişlerdir. Velâyet-i fakîh, **"Beklenen Mehdî"** (Mehdî-i Muntazar) gelinceye kadar O'na vekâlet etmeyi ifade eder.

İmamiyye inancında bir de **"takiyye"** prensibi vardır ki, bu, bir muhalife karşı kanaatinin aksini izhar etmek demektir. Gerçi İslâmiyet, can, mal ve ırzını korumak için kâfir ve zâlimlerin tehdid ve icbarları karşısında buna cevaz vermiştir.[99] Fakat bu aslında bir ruhsat olduğu hâlde İmâmiyye bunu **"vâcib"** telâkki etmiş ve onu terk etmeyi, namazı terk etmek derecesinde vebali mûcib addetmiştir. Üstelik ciddî bir tehlike olmadan da bu prensibe riâyet edilmesini şart koşan İmamiyye mensupları, bütün diğer sapık fikirleri gibi bunu da imamlarının söz ve hareketleri ile îzah ederler. Meselâ **Hz.**

---

98 **Bekir Topaloğlu**- a.g.e. sh: 218 vd.

99 Âl-i İmran Sûresi, âyet 28; Nahl Sûresi, âyet 106.

Ali, aslında **Hz. Ebûbekir**'e biat etmek taraftarı olmadığı hâlde, sırf o an fitne çıkmaması için takıyye sûretiyle O'na biat etmiştir.[100] Güyâ **İmam Cafer-i Sâdık** hazretleri şöyle demiş imiş:

"-Doğrusu mü'mine (şiî'ye) karşı riyâ ile davranmak şirktir, evinde münâfıka (sünnî'ye) karşı riyakâr olmak bir ibâdettir. Onlarla (Şiâ olmayanlarla) birlikte birinci safta namaz kılan kimse, sanki Allâh'ın Rasûlü ile ilk safta namaz kılan biri gibidir."

Ancak böyle kılınan bir namazın tekrar kılınmasının gerektiğini söyleyen şiî âlimler vardır.[101]

İmam Cafer-i Sâdık Hazretleri, **Ebû Hanife**'nin hem üvey babası ve hem de hocası olması sebebiyle bütün Ehl-i Sünnet âlimlerince aynen **Hz. Ali** gibi hürmetle yâd olunan

---

100 Bütün tarihçiler, **Hz. Ali** hakkında bir iftira olan bu iddiayı şiddetle reddetmekte müttefiktirler. Bunlardan sadece birini dikkatlerinize arzedelim:

*"Güyâ **İmam-ı Ali**'nin gönlünde **Ebûbekir**'e, **Ömer**'e, **Osman**'a ve daha nice ashâba buğz ve düşmanlık mevcudken bunu gizlice kendi ashâbının havâssına bildirmiş ve fakat diğerlerinden gizlemiş ve meb'uslarına yalandan dost görünmüş!*

*Doğrusu ya, **İmam-ı Ali** gibi hissiyâtını gizlemeye tenezzül etmez, kimseden korkmaz, Hak uğrunda ilmini her an fedâ etmiş kâmil bir zâta, bir taraftan intisab ve meveddet ilânıyla diğer taraftan bu derece âdî ve zelîl sıfatları revâ görmenin nasıl bağdaştırılacağını hayretle karşılıyoruz.*

*Eğer **Ebûbekir** ve **Ömer** seccâde-i Muhammediye'de oturmağa lâyık olmayan ve İslâm Dini'ne zararlı olacak adamlar olsaydılar, **İmam-ı Ali** her mülâhazadan evvel, dinin selâmetini düşünür ve bu adamları kadı ve müşâvirleri olmak hasebiyle te'yid ve istikbaldeki Müslümanları bu hareketiyle iğfâl etmezdi. Bu itibarla tarih lisânı, **İmam-ı Ali**'yi bu gibi mekruh vasıflardan uzaklaştırarak, bütün mes'ûliyeti O'ndan sonra gelen mezheb mûcidlerine ircâ eder."* (**Şehbenderzâde Ahmed Hilmi**- İslâm Tarihi, İstanbul, 1982, sh: 267)

Buna ilâveten şunu da ifade edelim ki, Hz. Ali'nin evlâtlarından birinin adı Ebûbekir, bir diğerinin de Ömer'dir.

101 **Bekir Topaloğlu**- a.g.e., sh: 212.

büyük bir şahsiyettir. Buna nazaran O'na atfedilen bu sözler, hiç şüphesiz mutlak bir bühtan ve iftiradır. Lâkin Şiîler kime iftira etmiyorlar ki!.. **Hz. Osman**'ın Kur'ân sahifelerini cem ederek Mushaf hâline getirirken **Hz. Ali** ve Ehl-i Beyt'le alâkalı pek çok âyet-i kerîmeyi hâriçte bıraktığı (!) iddia ve iftirası, bundan daha mı hafiftir?[102] Kur'ân-ı Kerîm'in kıyâmete

---

102 Bu vesîle ile burada bir hâtırama nakledeyim:

Bundan otuz-kırk sene kadar evvel bir hac mevsiminde Medîne'de mücâvir olarak bulunan merhum Erzurumlu **Hattat Mustafa Efendi**'yi ziyarete gitmiştim. Merhumun orada bir ıtriyât dükkânı vardı. Bu dükkânın arkasındaki geniş bir odada da fırsat buldukça sohbet ederdi. O gün bana dedi ki:

"–Arka oda hacı doldu. Benden sohbet bekliyorlar. Fakat gördüğün gibi müşteri çok fazla! Sen git, onlara bir şeyler anlat."

"–Peki, başüstüne!" deyip arka odaya geçtim.

Az sonra işi umduğundan çabuk bitmiş olacak ki, yanımıza geldi. Sohbeti yarıda keserek sözü O'na bıraktım. O günler İran'daki **Humeynî** Hareketi çokça konuşulmakta idi. Bazı saf müslümanlar, O'nu gereksiz bir şekilde övmekte iken ben Sebil Dergisi'nde herkese ihtiyat tavsiye etmekteydim. O gün merhum hocaefendi, İran ve **Humeynî** lehinde bir sohbet yaptı. **Mustafa Hoca**'nın bu **Humeynî** medhiyelerine -nezâketen- ses çıkarmadım. Fakat ertesi gün de bu medhiyeleri tekrarlayınca, bu sözlerden kendime bir târiz kokusu aldım ve:

"–Hocaefendi hazretleri!.." dedim, "Siz zannedersem kitabın bir sayfasını okuyor, diğer sayfasına bakmıyorsunuz. **Humeynî**'nin dâvâ ettiği şeriatin nasıl bir şeriat anlayışı olduğunu söylemiyorsunuz. Onların Ehl-i Sünnet'e aykırı itikâdî ve amelî görüşlerine hiç temas etmiyorsunuz. Hem bu hareketin, uyuyan bir yılanı uyandırmak kabîlinden Şia'yı canlandırarak yeni bir Sünnî-Şiî çatışmasına müncer olmak ihtimalini hiç dikkate almıyor musunuz?"

Hocaefendi, buna cevâben öyle şeyler söyledi ki, hayretten donakaldım. Şiîleri, **"Kızılbaş"** gibi tarihî nefret ifade eden bir kelime ile anarak:

"–Ben, o Kızılbaşların ne mel'un olduklarını bilmez miyim?! Deminki sözlerimin sebebi, bazı din düşmanlarının **Humeynî**'ye şiddetli hücumlarından duyduğum öfkedir. Bu sözleri, O'nun şeriat dâvâ etmesinin, bizim gibi ürkek Müslümanlara cesaret vereceği düşüncesi ile söylüyorum. Bir de bizim lâik kafalılar, **"şeriat"** kelimesine tahammül edemediklerinden **Humeynî** düşmanlığı yaptıklarından dolayı böyle söylüyorum." dedikten sonra Şia'nın yanlışlarını, gerçek bir Ehl-i Sünnet âlimine yakışır bir şekilde uzun uzun anlattı ve bu arada bir hâtırasını nakletti:

"-Bir gün" dedi "Dükkânda müşteri ile meşgulken siyah sarıklı bir ahund (Şiî propogandacısı) gelerek bana bir kitap sordu. (Hocaefendi kitap da satardı). O'na dedim ki:

kadar her türlü tahriften masûn kalacağına dâir ilâhî beyâna

"–İstediğin kitap bende mevcuttur. Fakat arkada, depodadır. Biraz bekle. Bu müşterilerin alışverişi bitince alıp gelirim."

O da:

"–Peki." deyip beklemeye koyuldu.

Fakat arka arkaya müşteri gelmesi sebebiyle iş uzadı. O'na dedim ki:

"–Bak, iş uzadı. Sen de güneş altında kaldın. İçeri gir de şurada bekle."

O mel'un, dükkânın önünde **Hz. Ebûbekir**'in adı yazılı levhayı göstererek:

"–Şu levhayı indir ki, içeri girebileyim. Ben O ve benzeri kimselerin isimlerinin ihtiram makamında asılı olduğu bir yere adımımı atmam!"

Aramızda müthiş bir Sünnî-Şiî münakaşası başladı. Caddeden geçenler orada birikti, âdeta orası bir konferans manzarasına döndü. Adam cevaptan âciz kalınca, Türkiye'nin lâik rejimini ele alarak işi ilmîlikten fiilî durumlara intikal ettirdi. Ona dedim ki:

"–Evet, Türkiye'nin resmî rejimi lâikliktir. Fakat milleti müslümandır. O lâik Türkiye'de bugün milyonlarca hâfız var! Bana İran halkından bir tek hâfız gösterebilir misin?"

Bu suâle ne cevap verdi, bilmezsiniz:

"–Niye olsun ki? Eldeki Kur'ân tam değil ki, onu ezberlemekle hâfız olabilelim. Sizin ihtiram ettiğiniz **Osman (Hz. Osman)** onu kitap hâline getirirken on bin âyeti hâriçte bıraktı. Bunlar **Hz. Ali** ile Ehl-i Beyt hakkında idi. **İmam Cafer-i Sâdık** hazretleri: "**Hz. Fâtıma**'nın elinde tam bir Kur'ân-ı Kerîm vardı ki o, kıyâmete yakın ortaya çıkacaktır. O zaman hâfız olursunuz, buyurmuştur." demez mi!.. Herifi, şiddetli sözlerle def ettim.

Hocaefendi'den bu sözleri duyuncaya kadar ben de Şiîlerde hâfız olmadığını bilmiyordum. Bunu o gün öğrendim. Fakat bu ahundun -belki de kızgınlıkla- "**on bin**" âyetin hâriçte bırakılmış olduğunu söylemesine rağmen bu husustaki Şia iddialarının gerçeği şudur:

"Bazı Şia bilginleri, yaptıkları yorumlarla bir kısım Kur'ân âyetlerinde anlam yönünden tahrife gitmekle kalmamışlar, onda lâfzî anlamda tahrifin bulunduğunu gösteren birtakım rivâyetler de öne sürerek, Kur'ân'a yapılabilecek en büyük kötülüğü yapmışlardır. Ancak şurası muhakkak ki, bu rivâyetler hiçbir zaman bütün Şiî Müslümanların Kur'ân'a itimat etmedikleri mânâsında yorumlanmamalıdır. Çünkü Şia bilginlerinin büyük bir kısmı, tahrif konusunda Sünnî âlimlerle aynı görüşü paylaşarak, bugün Müslümanların ellerinde mevcut olan Kur'ân'ların Hz. Peygamber'e nâzil olan Kur'ân'ın aynısı olduğunu, onda ne fazlalık, ne de herhangi bir eksikliğin aslâ söz konusu olmadığını kabul etmişlerdir.

Ancak Şia içerisinde otorite bazı bilginler, her ne kadar Kur'ân'dan herhangi bir şeyin tahrif edildiğini kabul etmiyorsa da, hadis ehli Şiî ulemâdan bir kısmının, Kur'ân'a alınmayan sûrelerin varlığından söz ettikleri bir vâkıadır. Bu konuda nakledilen rivayetler incelendiği zaman, söz konusu anlamda iki sûreden söz edildiği görülür. Bu sûrelerden biri, yedi âyetten ibaret

rağmen[103] bu beyân bir insanı küfre sürüklemiş olmaz mı?! Aynı şekilde **Hz. Âişe**, âyet-i kerîme ile tebriye edilmişken[104]

---

*olan "**Velâye Sûresi**"dir ki, **Şeyh Muhammed b. Ali b. Şehrâşub**'un belirttiğine göre, bu sûrenin tamamı Kur'ân'dan çıkarılmıştır. Diğeri de "**Nûreyn Sûresi**"dir. Bu sûre de **en-Nûri et-Tabresî**'nin kaleme almış olduğu "**Faslu'l-hitâb fî tahrîfi kitâbi Rabbi'l-erbâb**" adlı kitapta, Kur'ân'dan çıkarıldığı iddiasıyla gündeme getirilmiştir. Denildiğine göre, **Hz. Osman** Mushafları çoğaltıp, bu nüshalara uymayanların yakılması emrini verdiği zaman, **Hz. Ali** ve Ehl-i Beyt'in faziletinden söz eden bu sûreyi de ortadan yok etmiştir.*

*Kur'ân'dan çıkarıldığı iddia edilen söz konusu sûreler hakkında **M. Tayyib Okiç** şunları söylemektedir:*

*«Bu iki sûre, Hindistan'ın Bankiporf şehrindeki Genel Şark Kütüphanesi'nde bulunan bir yazma mushafın içerisinde yer almaktadır. Uydurma oldukları her hâllerinden belli olan bu sûrelerden birine **Velâye Sûresi** adı verilmiştir. Yedi âyetten ibaret olan bu sûre, **Hz. Ali** ile imamlara gösterilmesi lâzım gelen saygıyı konu edinmektedir. Diğeri de 41 âyetten ibaret olan **Nûreyn Sûresi**'dir. (Bu uydurma sûrenin metni için bkz: **Kadir Mısıroğlu**- İslâm Tarihi, c: I, İstanbul, 2009, sh: 473 vd.) İsminden anlaşılacağı üzere bu sûre de Hz. Peygamber ve **Hz. Ali**'den söz etmektedir. İlk defa, 1842 senesinde Fransız müsteşriği **Garcin de Tassy** tarafından Fransızca'ya tercüme edilmiştir.»*

*"...**Draz**'ın bu husustaki değerlendirmesi de şöyledir: «Bunlar, Kur'ân-ı Kerîm'den çalınmış birtakım kelime ve ibârelerden müteşekkil uydurma sûrelerdir. Kur'ân'ın o âhenkli üslûbu ve belâğatı karşısında ne kadar kötü bir ifade örneği oluşturduğunu görmek için onları bir defa okumak yeterlidir.»*

Bazı Şiî âlimlerin ileri sürdüğü tahrife konu olan bir başka husus da âyetlerdir. Bu konudaki rivâyetler incelendiği zaman görülür ki, Şia'nın bu anlamda iddia ettiği tahrif, bir yönüyle bazı sûrelerden âyetlerin, diğer yönüyle de bir kısım âyetlerden yerine göre birtakım ifadelerin atılması şeklindedir. Meselâ Beyyine ve Nisâ Sûreleri'nden münâfıklarla ilgili büyük bir bölümün hazfedildiği, bu iddialar arasında bulunmaktadır. Bazı âyetlerden hazfedilmiş ifadelere gelince, bunlarla ilgili örnekler çok daha fazladır.

*Burada şunu da hemen belirtelim ki, tahrif ifâde eden bu rivâyetler, sened itibariyle haddi aşmak ve mezhepten sapmakla itham edilen birtakım zayıf kişileri isnad edilmektedir. Bunların da Şia içersinde, kendilerine «**Râfızî**» denen çok küçük bir azınlık olduğu ileri sürülmüştür ve bu kişiler, rical kitabı yazanlara göre makbul kişi olarak kabul edilmemişlerdir. Buna göre denilebilir ki, İmamiyye'nin büyük bir ekseriyeti onlarla aynı görüşte değildir, yani Kur'ân'ın tahrife uğradığı kanaatini taşımamaktadır."* (**Prof. Dr. Muhsin Demirci**- Kur'ân Tarihi, İstanbul, 1997, sh: 224 vd.)

103 **"Şüphe yok ki, o zikri** (Kur'ân'ı) **biz indirdik, biz!.. Her hâlde biz onu muhafaza da edeceğiz."** (Hicr Sûresi, âyet 9)

104 Nûr Sûresi, âyet 11 vd.

(temize çıkarılmışken) **"reisü'l-münâfıkîn" Abdullah b. Übey b. Selûl**'in iftirasını hâlâ devam ettirmek de aynı mâhiyette değil midir? Biz yine de İslâm âlimlerinin ekseriyetinin re'yine itibarla **"Ehl-i kıble tekfir olunmaz!"** hükmüne ittibâen onları küfürle itham etmiyoruz.

Şia deyince daha ziyade İmâmiyye, İmâmiyye deyince de evveliyetle İsnâ Aşeriyye yani **"On İki İmam Mezhebi"** akla gelir. Buna aynı zamanda **"Câferî Mezhebi"** de denildiğini evvelce izah etmiştik. Bu mezhep mensupları, sadece îtikadî meselelerde değil, aynı zamanda bazı amelî hükümlerde de Ehl-i Sünnet'e aykırı birtakım tatbikatlarla da temâyüz etmişlerdir. Meselâ abdest alırken ayakların aşık kemiğine kadar yıkanmasının farziyetini kabul etmeyerek **"mesh etmek"** veya bir Câhiliyye âdeti olup, belli bir müddet sonra -üstelik **Hz. Ali**'den mervî sahih bir hadîs ile- yasaklanmış olan **"mut'a nikâhı"**nı meşrû addetmek gibi...

İslâm Hukuku'nda harb ganimetlerinin beşte biri, âmme hizmetlerine sarf edilmek üzere **"Beytü'l-Mâl"**e âiddir. Osmanlılar, buna Farsça bir ifade ile **"Pençik Kanunu"** derlerdi. Şia, Arapça bir kelime olan **"humus"**u tercih etmiştir. Fakat bunu harb ganimetinden değil, normal kazançtan alırlar. Çünkü Şiîlerin tarih boyunca hiçbir gayr-i müslim devletle harb ettikleri görülmemiştir. Onların yegâne gâyeleri, Ehl-i Sünnet Müslümanları'nı şiîleştirmekten ibâret olarak müşahede edilmektedir. Üstelik normal kazançtan alınan **"humus"** devlete değil, din sınıfına ödenir. Bu sebeple Şia'da din adamları, İslâm'ın şiddetle reddettiği **"ruhbanlık"** benzeri bir teşkilâta sahiptir. Bunun en bâriz göstergesi **"velâyet-i fakîh"** ve **"âyetullah"** gibi yakışıksız sıfatlarla mücehhez din adamlarının mevcudiyetidir.

Şiîlerin bir diğer yanlışı da Kerbelâ toprağı üzerine secde etmeleridir. Bu hususta kendisi de aslen Şiî âlimi olduğu

hâlde, Şia'da bir reform projesi başlatmış olan **Musa el-Musavî** şöyle diyor:

"Şiîlerin hemen hemen hepsi, namazlarında toprak üzerine secde etmektedirler. Onlara göre namazda secde, ancak toprak veya toprak ürünleri üzerinde olursa câiz sayılmıştır. Bu toprak, ***Hüseyin****'in şehid olup pâk cesedinin defnedildiği Kerbelâ toprağıdır.*

Fakîhlerimizin, ***Hüseynî*** *toprak üzerine secde hususunda sözlerini çok iyi bilirim. Onlar, bir şeye secde etmekle, bir şeyin üzerine secde etmek arasında fark gözetmişlerdir. Zira Şiî Mezhebi'nde secde, ancak toprak veya toprak ürünleri üzerinde olursa câizdir. Giyilen, dikilen veya yenenin üzerine secde etmek câiz değildir.*

Bizim ve bütün Şiîlerin de bildiği gibi hüseynî toprak üzerine secde, sadece bu fıkhî unsurdan veya sadece bir toprak üzerine secdeden ibâret olmayıp, bundan çok fazla ileri olan bir meseledir. Bu toprak üzerine secde edenlerin çoğu, bunu öpüp teberrük ediyorlar. Bazı durumlarda da Şiî fıkhında toprak yemek haram olmasına rağmen, şifâ niyetiyle Kerbelâ toprağının bir parçasını yiyorlar. Bazıları da bu topraktan şekiller meydana getirip ceplerinde taşıyarak yolculuklarında beraberlerinde bulunduruyorlar ve takdis ediyorlar!..

Bu satırları yazdığım şu anda, Dünya'nın her yerinde Kerbelâ toprağı üzerine secde eden ve bunu câmilerinde bulunduran milyonlarca Şiî var. Diğer İslâmî fırkaların mescidlerinde namaz kılarken başkalarının itirazlarından çekinerek takıyye ile amel ediyor ve bu toprakları gizliyorlar. Şiî olmayan birçok kimseler, meseleyi karıştırarak bu toprakları Şiîlerin secde ettikleri putlar olarak yorumlamış ve hüseynî toprak hakkında herhangi bir bilgisi olmayan ülkelerin câmilerinde fitneler çıkayazmıştır.

Bu bid'atin, Şiîler arasına ne zaman geldiğini bilmiyo-

وعن ابي عبدالله في قوله عز وجل : ان الذين آمنوا ثم كفروا ثم آمنوا ثم كفروا ثم ازدادوا كفراً لن تقبل توبتهم ، قال : نزلت في فلان وفلان ، وفلان ، آمنوا بالنبي صلى الله عليه وسلم في أول الأمر وكفروا حيث عرضت عليهم الولاية ، حين قال النبي صلى الله عليه وسلم من كنت مولاه فهذا علي مولاه ، ثم آمنوا بالبيعة لأمير المؤمنين ثم كفروا حيث مضى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلم يقروا بالبيعة ، ثم ازدادوا كفراً باخذهم من بايعه بالبيعة لهم فهؤلاء لم يبق فيهم من الايمان شيء.

الاصول من الكافي ١/٤٢٠ •

-BİR İBRET VESİKASI-

Şiiler için Kur'ân'dan sonra en kuvvetli kaynak olan *el-Kâfî*'den (Nisâ Sûresi 130. âyetin açıklaması:

"Onlar önce Peygamber'e îmân ettiler, **Ali**'nin halifeliğini Peygamber onlara teklif ettiğinde kâfir oldular, sonra bu teklifi yine îmân ettiler, sonra Rasûlüllah'ın vefâtında yine **Hz. Ali**'ye bey'at etmemekte ısrar ettiler, küfürleri bütün bütün arttı."

Görüldüğü gibi Şiiler âyet-i kerîmeyi tahrif ederek başta üç halifeyi ve cuhhûr-ı ashâbı kâfir saymakta, hiçbir akıl, insaf ve takva ölçüsü tanımamaktadırlar.

(Bu hezeyanları ihtivâ eden *el-Kâfî*'yi bütün şiiler gibi **Humeynî**'de kaynak kitap olarak kabûl etmektedir.) (Bkz. **Humeynî,** İslâm Fıkhı'nda Devlet, sh.34)

*rum. Şerefli Peygamber -s.a.v.- hiçbir defa Kerbelâ toprağı üzerine secde etmediği gibi, ne **İmam Ali** ve ne de kendisinden sonra gelen imamlar, Kerbelâ toprağı diye bir toprak üzerine secde etmemişlerdir. Ola ki, bu türlü secde, **Safevîler** zamanında kervanların Kerbelâ'yı hususî merâsimle ziyaret ederek, ülkelerine dönerken beraberlerinde **İmam Hüseyin**'in kabrinden bazı alâmetler getirmesinden sonra yayılmaya başlamıştır.*

*Toprağın kullanımına, diğer bid'atleri geride bırakan yeni bir bid'at daha eklenmiştir ki, o da fakîhlerin yolcunun **İmam Hüseyin**'in kabrine on beş arşın uzaklıkta bulunurken, namazı kasren (kısaltılmış şekilde) değil, tam olarak kılmaları fetvasıdır. Hâlbuki fakîhlerimizin icmaına göre, seferde olanın namazını kasren kılması îcab eder. Ancak **Hüseyin**'in kabri etrafında namaz kılanı istisna etmişlerdir. Fakîhlerimiz -Allah onların günahlarını afv eylesin- Rasûlullah -s.a.v.- zamanında olmayan, İslâm Şeriati tamamlanıp Rasûlullah'ın vefatıyla vahyin kesilmesinden sonra da hiçbir eseri bulunmayan bir meselede nasıl böyle ictihad edebilmişler, bilemem! Acaba Rasûlullah, **Hüseyin**'in kabri diye bir şey ortada yokken, yolcunun orada namazı kasren ya da tam olarak kılması cevazını mı vermiş, yoksa zamanında olmayan bir şey için yeni bir ilâhî kanun mu ortaya konmuş?"*[105]

Şiîler, bütün bu îtikadî ve amelî yanlış ve sapıklıkları, kaynakları tahrif ederek delillendirmeye çalışmışlardır. Bu tahrif, âyet ve hadîs-i şerifler üzerinde vâki olmakla beraber bu hususta Şia gruplarını tek bir kategori olarak telâkkî etmek doğru değildir. Bu sebeple biz burada Şia'da temel olan ve az-çok müşterek bulunan tahrifler bir nebze temasla iktifa edeceğiz.

---

105 **Prof. Dr. Musa el-Musavî-** Şia ve Şiîlik Mücadelesi, İstanbul, 1995, sh: 132 vd.

١٣ - وبهذا الإسناد أن أمير المؤمنين ﵇ قال لأبي بكر يوماً: لا تحسبن الذين قتلوا في سبيل الله أمواتاً بل أحياء عند ربهم يرزقون، وأشهد أن [محمداً] رسول الله ﷺ مات شهيداً، والله ليأتينك، فأيقن إذا جاءك، فإن الشيطان غير متخيل به، فأخذ علي بيد أبي بكر فأراه النبي ﷺ فقال له: يا أبا بكر آمن بعلي وبأحد عشر من ولده، إنهم مثلي إلا النبوة وتب إلى الله مما في يدك، فإنه لا حق لك فيه، قال: ثم ذهب فلم ير.

١٤ - أبو علي الأشعري، عن الحسن بن عبيد الله، عن الحسن بن موسى الخشاب، عن علي بن سماعة، عن علي بن الحسن بن رباط، عن ابن أذينة، عن زرارة قال: سمعت أبا جعفر ﵇ يقول: الاثنا عشر الإمام من آل محمد كلهم محدث من ولد رسول الله ﷺ وولد علي بن أبي طالب ﵇ فرسول الله ﷺ وعلي ﵇ هما الوالدان.

١٥ - علي بن إبراهيم، عن ابن أبي عمير، عن سعيد بن غزوان، عن أبي بصير، عن أبي جعفر ﵇ قال: يكون تسعة أئمة بعد الحسين بن علي ﵉، تاسعهم قائمهم.

١٦ - الحسين بن محمد، عن معلى بن محمد، عن الوشاء، عن أبان، عن زرارة قال: سمعت أبا جعفر ﵇ يقول: نحن اثنا عشر إماماً منهم حسن وحسين ثم الأئمة من ولد الحسين ﵇.

١٧ - محمد بن يحيى، عن محمد بن أحمد، عن محمد بن الحسين، عن أبي سعيد العصفوري، عن عمرو [بن] ثابت، عن أبي الجارود، عن أبي جعفر ﵇ قال: قال رسول الله ﷺ: إني واثني عشر من ولدي وأنت يا علي زر الأرض، يعني أوتادها [و] جبالها. بنا أوتد الله الأرض أن تسيخ بأهلها، فإذا ذهب الاثنا عشر من ولدي ساخت الأرض بأهلها ولم ينظروا.

١٨ - وبهذا الإسناد، عن أبي سعيد رفعه، عن أبي جعفر ﵇ قال: قال رسول الله ﷺ: من ولدي اثنا عشر نقيباً، نجباء، محدثون، مفهمون، آخرهم القائم بالحق يملأها عدلاً كما ملئت جوراً.

١٩ - علي بن محمد ومحمد بن الحسن، عن سهل بن زياد، عن محمد بن الحسن بن شمون، عن عبد الله بن عبد الرحمن الأصم، عن كرام قال: حلفت فيما بيني وبين نفسي ألا آكل طعاماً بنهار أبداً حتى يقوم قائم آل محمد، فدخلت على أبي عبد الله ﵇ قال: فقلت له: رجل من شيعتكم

(Şiiler için Kur'ân'dan sonra en güvenilir kaynak olan *el-Kâfî*'den (c.2, sh. 618)'de şöyle denilmektedir:

"Peygamber (a.s.) vefâtından sonra dirildi. **Ebûbekir**'in karşısına gelip onu azarladı ve şöyle dedi:

"-Ey **Ebûbekir**, **Ali**'ye ve onun evlâdına îmân et. Onlar nübüvvetten başka her hususta aynen benim gibidirler. Elindekini (halîfeliği) bırak, senin onda hiçbir hakkın yok!." dedi ve gitti, bir daha da görülmedi, ifâdelerini ihtivâ eden sahife

Tahrif, ya **"mânâ"** veyahut da **"lâfız"** itibariyle mevzûbahistir. Mânâ itibariyle tahrif, bir sözün muhtelif mânâlara hamli mümkün iken, bunlardan sadece birine hasredilmesi, kuvvetle muhtemel olanın terki ile zayıf olan ihtimalin tercihi veyahud da hiç muhtemel olmayan bir tarzda telâkki edilmesiyle gerçekleşir. Lâfız itibariyle tahrif ise, ya bir kelimenin kasten değiştirilmesi[106] (tebdîl) ve metinden ibâreleri çıkarmak veya ilâve etmek sûretinde gerçekleşir.

Şia ve kollarında bu tahrif şekillerinin hepsi de mevcuddur ki, bunlardan bir kaçını zikredelim:

Meselâ:

"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"[107] meâlindeki âyet-i kerîmede **"bilenler"**le Şiîlerin, **"bilmeyenler"**le de Şiî olmayanların kastedildiğini iddia ederler.[108]

Yine:

"Arş'ı yüklenen ve bir de onun çevresinde bulunanlar (melekler), **Rablerini hamd ile tesbih ederler, O'na iman ederler. Mü'minlerin bağışlanmasını isterler."**[109] meâlindeki âyette zikredilen mü'minlerden maksad -onların iddialarına göre- Şia mensuplarıdır.[110]

Şiîler, **Hz. Ali**'nin hem **"velâyet"**ini ve hem de **"imamet"**ini bir kısım âyet ve hadisleri mânâ itibariyle tahrif ederek ispatlamaya çalışırlar. Meselâ:

"Şimdi (düşünün bakalım), **yüz üstü kapanarak yürüyen mi** (varılacak) **yere daha iyi varır, yoksa sırat-ı müstakîmde düzgün yürüyen mi?"**[111] meâlindeki âyet-i kerîme-

---

106 Bakara Sûresi, âyet 58; A'râf Sûresi, âyet 162.
107 Zümer Sûresi, âyet 9.
108 **Küleynî**- er-Ravda minel Kâfi, Tahran 1391, c. I, sh: 49.
109 Mü'min Sûresi, âyet 7.
110 **Küleynî**- a.g.e., c. II, sh: 132.
111 Mülk Sûresi, âyet 22.

٢٢ـ عدة من أصحابنا، عن أحمد بن محمد، عن علي بن الحكم، عن مفضل بن صالح، عن جابر، عن أبي جعفر عليه السلام في قول الله عز وجل: «ولقد عهدنا إلى آدم من قبل فنسي ولم نجد له عزما» قال: عهدنا إليه في محمد والأئمة من بعده، فترك ولم يكن له عزم أنهم هكذا وإنما سمي أولو العزم أولي العزم لأنه عهد إليهم في محمد والأوصياء من بعده والمهدي وسيرته وأجمع عزمهم على أن ذلك كذلك والإقرار به.

٢٣ـ الحسين بن محمد، عن معلى بن محمد، عن جعفر بن محمد بن عبيد الله، عن محمد بن عيسى القمي، عن محمد بن سليمان، عن عبد الله بن سنان، عن أبي عبد الله عليه السلام في قوله: «ولقد عهدنا إلى آدم من قبل (كلمات في محمد وعلي وفاطمة والحسن والحسين والأئمة عليهم السلام من ذريتهم) فنسي» هكذا والله نزلت على محمد صلى الله عليه وآله.

٢٤ـ محمد بن يحيى، عن محمد بن الحسين، عن النضر بن شعيب، عن خالد بن ماد، عن محمد بن الفضيل، عن الثمالي، عن أبي جعفر عليه السلام قال: أوحى الله إلى نبيه صلى الله عليه وآله «فاستمسك بالذي أوحي إليك إنك على صراط مستقيم» قال: إنك على ولاية علي وعلي هو الصراط المستقيم.

٢٥ـ علي بن إبراهيم، عن أحمد بن محمد البرقي، عن أبيه، عن محمد بن سنان، عن عمار بن مروان، عن منخل، عن جابر، عن أبي جعفر عليه السلام قال: نزل جبرئيل عليه السلام بهذه الآية على محمد صلى الله عليه وآله هكذا: «بئسما اشتروا به أنفسهم أن يكفروا بما أنزل الله (في علي) بغيا».

٢٦ـ وبهذا الإسناد، عن محمد بن سنان، عن عمار بن مروان، عن منخل، عن جابر قال: نزل جبرئيل عليه السلام بهذه الآية على محمد هكذا: «وإن كنتم في ريب مما نزلنا على عبدنا (في علي) فأتوا بسورة من مثله».

٢٧ـ وبهذا الإسناد، عن محمد بن سنان، عن عمار بن مروان، عن منخل، عن أبي عبد الله عليه السلام قال: نزل جبرئيل عليه السلام على محمد صلى الله عليه وآله بهذه الآية هكذا: «يا أيها الذين أوتوا الكتاب آمنوا بما نزلنا (في علي) نورا مبينا».

-BİR İBRET VESİKASI DAHA-

Şiîler için Kur'ân'dan sonra en güvenilir kaynak kitap olan *el-Kâfî*'nin bir sahifesi. Bu sahifede beş âyet gösterilmekte ve bu beş âyetin asıllarında **Hz. Ali**'nin isminin geçtiği iddia edilmektedir. Katolikler'in, azizlerinin adını İncil'e kattıklarını akla getirmiyor mu?...

de *"sırât-ı müstakîmde bulunan kişi"* ibâresiyle **Hz. Ali**'nin kastedildiğini iddia ederler.[112]

"... (Cebrail) Allâh'ın izniyle Kur'ân'ı kendinden öncekini doğrulayıcı ve inananlara yol gösterici ve müjdeci olarak indirdi."[113] meâlindeki âyet-i kerîmeden Hz. Peygamber'in nübüvveti ve **Hz. Ali** ile O'ndan sonraki imamların velâyeti kastedildiğini iddia ederler.

*"Şiî müellifler, Kur'ân'dan bazı âyetleri de imamların faziletleriyle ilgili görüp o istikamette te'vil etmişlerdir. Meselâ hadis otoriteleri arasında sayılan **es-Saffâr**'ın **"Besâiru'd-derecât"** ve **el-Küleynî**'nin **"el-Kâfî"** isimli eserlerinde el-Bakara 31, 32, 37, 189, Âl-i İmran 7, en-Nisâ 33 gibi bir kısım âyetler, imamların üstünlüğü, onların Allah katındaki mevkileri ve Kur'ân'ı ancak bu imamların tefsir edebileceği gibi konulara mesned yapılacak şekilde yorumlanmıştır.*

*Burada şunu hemen belirtmek gerekir ki, bütün bu yorumların Şia'nın imâmet inancıyla çok yakın ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü imâmeti, dinin merkezinde kabul eden bazı Şiî bilginler, söz konusu ettiğimiz hususlarla ilgili olara âyet aramışlar, bulamayınca da bahis konusu hususlarla uzaktan yakından hiçbir ilgisi olmayan âyetleri yorumlama cihetine gitmişlerdir. Verdiğimiz birkaç örnekte de görüldüğü gibi, kullanılan âyetlerden o şekilde yorumlar çıkarmak, hiç de mümkün değildir. Fakat ne yazık ki, imâmeti ispat için en mûtedil kabul edilen müfessirler bile **Hz. Ali**'nin imamet ve velâyeti, imamların mâsumiyeti gibi Şiî esasları ispatlamak için Kur'ân âyetlerini delil olarak kullanmaktan geri durmamışlardır. Bazı Şiî bilginler de yorumla yetinmeyip, Kur'ân'da imamlarla ilgili birtakım âyetlerin bulunmasının gerekliliğine hükmederek, sahabe hakkındaki olumsuz düşüncelerinin*

112 Küleynî- el-Usûl, c. II, sh: 283.
113 Bakara Sûresi, âyet 97.

de tesiriyle bu nevî âyetlerin Kur'ân'dan çıkarılmış olduğu fikrine kapılmışlardır."[114]

Bu tavır, Şiîlerce, Kur'ân'ın lâfız itibariyle de tahrif edildiği iddiasını doğurmuştur ki, bu iddianın tutar bir tarafı mevcud değildir.[115] Gerçekten bazı Şiî gruplarına göre, **Hz. Osman** Kur'ân âyetlerini cem ederken **Hz. Ali** ve Ehl-i Beyt'le alâkalı birçok âyet-i kerîmeyi hâriçte bırakmıştır. Bu sapık görüşe karşı, insan zihninde şu sual tabiî olarak vârid olmaz mı? Madem böyle oldu, **Hz. Ali, Hz. Osman**'dan sonra tam beş yıl halifelik yaptığı hâlde neden o âyetleri Kur'ân'a yeniden idhal etmemiştir? Ve yine **Hz. Ali, Hz. Muaviye** ile hilâfet mevzuunda çekişirken, kendi hilâfetinin meşrûluğunu nassa istinâden değil de **"Ehl-i hâl ve'l-akd"**in seçimine istinâden ileri sürmüştür. Buna göre, Şia'nın **Hz. Ali**'nin imametini nassa dayandırmaları da mesnedsiz bir iddiadır.

Gerçek bu olmakla beraber, Şia'nın Kur'ân-ı Kerîm'in lâfzen tahrifi hususundaki iddiası, müsteşriklere (oryantalistlere) asırlardan beri malzeme olmakta devam etmiştir. Onlar, öteden beri Kur'ân-ı Kerîm'in -hâşâ- vahiy mahsûlü olmadığı yolundaki iddialarını, bir de Şia'nın bu bâzı âyetlerin hâriçte bırakıldığı sapık görüşüyle te'yid edegelmişlerdir.[116]

Bunlara dâir bir tek târihî vak'a zikrederek bu bahse son vermek istiyoruz. Bu tipik vak'a, 1854 yılında Hindistan'da cereyan etmiştir.

Ondokuzuncu asrın ortalarında Hindistan'ı ele geçirmiş olan İngilizler, oraya pek çok misyoner papaz sevk ederek bâtıl dinlerini yaymak peşinde koşmuşlardır. Bu papazlardan

---

114 **Prof. Dr. Muhsin Demirci**- a.g.e., sh: 221.

115 Bu tahrifin akla durgunluk verecek derecedeki tafsîlâtı için şu esere bir göz atmak yeterlidir: **Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu**- Tefsir Tarihi, c: I, Ankara, 1996, sh: 279 vd.

116 Bkz. **Ömer Rıza Doğrul**- Tanrı Buyruğu, İstanbul, 1947, sh: LXVII.

biri olan **Râhip Fender (French)** İslâmiyet'e nesih, tahrif ve Hz. Peygamber'in risâleti gibi meselelerde hücuma kalkışınca **Hâce Rahmetullah Efendi** adındaki bir İslâm âlimi, O'nu bir topluluk önünde ilmî mübârezeye dâvet etti. **Râhip Fender**'in bu dâveti kabul etmesi üzerine, 1854 yılının Nisan ayında Hindistan'ın Ekberâbad Şehri'nde büyük bir kalabalık önünde iki gün süren bir münakaşa cereyan etti. Fakat bu iki gün zarfında tartışma mevzuu olan meseleler nihayete ermeden **Râhip Fender** -beraberindeki yardımcılarla birlikte- salonu terk etti. Münâkaşa edilen meselelerden biri de Şiî menşe'li Kur'ân-ı Kerîm'in tahrifi idi.

Papazların müthiş bir sûrette mağlûp olarak terk ettikleri bu gerçek diyalog hâdisesine[117] şâhid olan **Abdullah Ekberâbâdî** adlı bir şahıs, bu münâkaşaları Urdu lisânı ile kaleme aldı. O'nun bu kitabı, şehîd-i muazzez **Sultan Abdülaziz**'in devrinde **"İzhârü'l-Hak"** adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir.[118] Bu eserden öğrendiğimize göre, **Hâce Rahmetullah Efendi** ve yardımcısı **Muhammed Vezir Han**, İncil'e, rakip papazlardan daha vâkıf olduklarını ortaya koymuş ve birçok kereler bu hususta papazların yanlışlarına temas ederek İncil'in tahrif edilmiş olduğunu, buna mukabil Kur'ân-ı Kerîm hakkında böyle bir şeyin aslâ mevzûbahis olamayacağını mutlak bir sûrette ispat etmişlerdir. Yine zikri geçen kitaptan öğreniyoruz ki, **Rahip Fender**, o mağlûbiyet ile neticelenen münâkaşaları tahrif ederek yayınlamıştır. **Abdullah Ekberâbâdî** bu duruma muttali olunca, böyle bir eser yazmak ve cereyan eden münâkaşaları teferruâtıyla ve gerçek

---

117 İşte gerçek diyalog (mükâleme) böyle olur. Gayr-i müslimlere tavizlerle yaklaşıp görüşme şansı elde etmek sûretinde değil!..

118 Bu değerli eser, daha sonra aynı adla **"Sönmez Neşriyat"** tarafından yayınlanmıştır (İstanbul 1972). Son zamanlarda ise **"Kutsal Kitab'a İlâhî Çağrı"** adıyla iki cilt hâlinde yayınlanmış (İstanbul 2005) olan bu eseri okuyucularımıza harâretle tavsiye ederiz.

مباحثهٔ مذهبیه یه دائر
ازالة الاوهام نام کتابك مؤلفی
خواجه رحمة الله افندی وحکیم
محمد وزیرخان فاضللر ایله کتاب
میزان الحق مؤلفی پاپاس فندر وپاپاس
فرنچ مابینلرنده وقوع بولان مناظرهٔ
مسائل اربعه که مسئلهٔ اولی نسخ ثانیه
تحریف ثالثه تثلیث رابعه نبوت سیدنا ونبینا
محمد صلی الله تعالی علیه وسلمدن عبارتدر
هندی لسان اوزره جریان ایدوب عبد الله
اکبرآبادی کامل مباحث مذکوره یی استماعی
اوزرینه قلمه الوب * بعده نفعی عام اولمق نیت
خالصه سیله خواجه اسکندر بن محمد الکشمیری لسان
ترکی یه ترجمه ایلدیکی مجلهٔ انیقه‌در که مجالس معارف
ومجالس والا ومجالس خاص وعلماء وعرفاء نزدنده مقبول
ومسلم وتحسین اولنسان (بیان الحق) نام رسالهٔ نادره‌در

Rahmetullah Efendi'nin papazlarla münâkaşalarına âid eserin ilk sahifesi

mahiyetiyle ortaya koymak ihtiyacını duyduğunu belirtmektedir. **Fender**'in eserinin adı **"Mîzânü'l-Hak"**tır.

Bugün gayrimüslimlerle diyalog gereğini iddiâ eden adamlar arasında **Hâce Rahmetullah Efendi**[119] tavır ve seviyesinde bir tek insan mevcud olmadığı gerçeğini, sanırız teslim etmeyen yoktur.

Şia akîdeleri hakkında bu kadar bilgi verdikten sonra, şimdi biraz da onun tarihçesine göz atalım.

2- Şia'nın Tarihçesi

Şia'nın **"taraftar"** demek olduğunu, **"Şia-ı Ali"** ve **"Şia-ı Muâviye"** veya **"Şia-ı Osman"** sûretinde başlayıp sonradan münhasıran **"Hz. Ali taraftarları"** için kullanıldığını, evvelce izah ve ifade etmiştik. Ancak **Hz. Ebubekir**'in halîfe seçilişinden itibaren **Hz. Ali**'nin **"efdalü's-sahabe"** (sahabenin en faziletlisi) olduğu kanaatiyle O'na taraftar olan sahabe ve tâbiînden bazı şahsiyetler vardı ki, bunlara sonra da **"Şia-yı Ûlâ"** (İlk Şiîler) veya **"Şia-yı Muhlisîn"** denilmiştir.[120]

Bunlar, daha ilk halife seçiminde **Hz. Ali**'ye biat etmeyenlere âsî nazarıyla bakarlardı. Fakat **Abdullah ibn-i Sebe** adındaki yahudi ortaya çıkıp da bu **Hz. Ali** taraftarlığını İslâm inançları ile bağdaştırılamayacak bir muhtevaya inkılâp ettirince, bunlar Şia olarak anılmalarına muhalefet ederek **"Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat"** tavsîfini benimseyip o sapık gürûhtan ayrılmışlardır.

---

119 **Hâce Rahmetullah Efendi** hakkında bilgi edinmek isteyenler, yukarıda zikri geçen esere bakabilirler.

120 Bunlar; *"Ammar b. Yâsir, Mikdad b. Esved, Ebû Zer el-Gıfârî, Selman el-Fârisî, Câbir b. Abdullah, Ubey b. Kâ'b, Huzeyfe, Bureyde, Ebû Eyyub el-Ensârî, Sehl b. Huneyf, Osman b. Huneyf, Ebû el-Heysem b. Et-Teyyihan, Ebû et-Tıfl Âmir b. Vâile, Abbas b. Abdülmuttalib ve oğulları ve bütün Hâşimoğulları'dır."* (Bkz: **Muhammed Ebû Zehrâ**- Mezhepler Tarihi, sh: 40)

İbn-i Sebe'nin Şia'yı sapık bir muhtevâ ile ortaya atıp yaygınlaştırmış olduğunu, bu hareketin bir neticesi olarak bazı bedevî arapların önce **Hz. Ali** taraftarı iken bilâhare O'nun Sıffîn'de hakeme müracaati kabul etmesi üzerine şiddetli bir sûrette muhalif bir tavır alarak **"Hâricîler"** zümresini teşkil etmiş olduklarını da evvelce nakletmiştik.

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da fecî bir sûrette şehid edilmesinden sonra başlangıçta sırf siyâsî bir mâhiyeti hâiz olan Şia, bundan böyle artık aynı zamanda dînî bir fırka veya mezhep hâline gelmiştir. Zamanla dallanıp budaklanan Şia ve muhtelif kollarının merkezi uzun bir müddetle Irak oldu. Zira **Hz. Ali**, hilâfeti müddetince Irak'ta bulunduğu gibi Emevîlerin karşılaştıkları isyan ve ihtilâl hareketleri de daha çok bu havâlide görülmüştür.

Önce **Hz. Muaviye**'nin kardeş ilân ettiği, **Ebû Süfyan**'ın câhiliye devrindeki veled-i zinâsı **Ziyad b. Ebîhi**, ardından O'nun oğlu **Ubeydullah** ve **Yusuf b. Haccac**'ın isyan bastırırken tatbik ettikleri şiddet, amel-aksülamel (aksiyon-reaksiyon) gereği, buradaki muhalefeti şiddetlendirdi. Sonradan Şia için bu merkezîlik durumu, İran'a intikal etmiştir. Öyle ki, bugün Şiîlik denilince ilk akla gelen coğrafî bölge, İran ve havâlisidir. Gerek **Abdullah ibn-i Sebe** hareketini ve gerekse İran'ın Şia'yı benimsemesini, mağlûpların **"intikam arzuları"**na bağlayan **Tahir Harimî Balcıoğlu** diyor ki:

"...Bidâyette bu doğrudan doğruya İran millî ruhunun uğradığı büyük hezimetin intikamı mahiyetinde meydana çıkmıştır. İslâmiyet, henüz doğmazdan evvel, uzun ve tarihî bir devir içinde pek çok peygamberlere vatan olan Asya'nın bilhassa Cezîretü'l-Arab ile Mezopotamya, Suriye kıtalarında yaşayan Benî İsrâil, Roma'nın esâreti altında inliyordu. Esâsen ***Yahuda*** *ve* ***Benî İsrail*** *hükûmetlerinin inkirazı üzerine, Yahudiler'in hâkimler devrini müteakip hayatları çok fecî ve*

elemli devreler gösterir. Ceziretü'l-Arab'da oturan Yahudiler, Araplar'ın hâkimiyet ve gururları neticesi, intikamcı bir nazarla istikbalde kendilerine mev'ud (vaad edilmiş) semâvî olan halâskârın (kurtarıcının) pek yakında zuhûr edeceğini ümit ediyorlardı.

*Bu intizar (bekleyiş), **Hazret-i İsa**'nın doğumuyla tahakkuk etmedi. Bidâyette O'na verilen «**Mesih**» ünvanı, bu eski kanaatin bir neticesi idi. Çünkü **Mesih**, halaskâr (kurtarıcı) demekti. Nehrü'ş-Şerîa kenarlarında çamaşırlarını yıkayan Yahudi kızları bile bu Nâsıralı peygamberin (**Hz. İsa**'nın) Yahudiler'in bekledikleri halaskâr olmadığını, bunun bir va'zdan öteye geçemediğini söylüyorlardı. Roma İmparatorluğu'nun azametini yıkacak ve Benî İsrail'e karşı yapılan mezâlimin intikamını almak için bütün Cihana hükmedecek kudreti hâiz dünyevî bir saltanat lâzımdı. **Davudlar, Süleymanlar** gibi hükümdarlara ihtiyaç vardı. Binâenaleyh Yahudiler, bekledikleri halâskârın bu sûretle gelişinden çok müteessir oldular. Fakat aynı hulûsla inanıyorlardı ki, bu kurtarıcının zuhûru muhakkak çok yakındı. Hattâ kendilerinin zillet ve sefâletleriyle istihzâ eden Araplar'a karşı cevap mâhiyetinde, bu vaktin hemen girmekte olduğunu söylüyorlardı.*

*Ortaya bir de «**imam-ı muhtafî**» (gizli imam) itikadı atıldı. Bu îtikad ise, mezhebin en mühim ve yüksek bir rüknünü taşıyordu:*

*«Dünya, hiçbir vakit imamdan hâlî olamaz ve olmayacaktır. İmâmet, **Ali**'ye ve O'ndan **İsmail**'e gelince, hep âşikâr iken, O'ndan sonra gizlendi.»*

*Bu fikirde doğrudan doğruya İran Kisraları'nın makam-ı ihtişamı gizliydi. Fakat bir remiz hâlinde mezhebin içine gömülen bu dâvâ, bütün telkinlerin başında bulunuyordu. İran hükümdarlarıyla ana cihetinden bir sıhriyet taşıyan **Hz. Ali**'nin torunu **İmam Zeynelabidin**'den gelen nesil, İranîliğin*

maddî merkezine de bir işaret vermekte idi."[121]

Sebep ne olursa olsun, İran'ın İslâm tarihinde çok meş'um (uğursuz) bir rol oynamış olduğu muhakkaktır. Orta Asya Türklüğü ile Ön Asya (Anadolu) Türklüğü arasına bir kara kedi gibi girerek bu iki âlemin tarih boyunca birleşmesini önleyen târihî âmil, İran'ın, Şia'ya benimsemesinden başka bir şey değildir.

Aslında Sünnî bir tarikat olan **"Bektaşîlik"**i alevîleştirerek bunu yeniçeriliğe bulaştıran da onlardır. Hattâ Osmanlı fütûhâtının önünü kesmek üzere bu tarikatın merkezini Arnavutluk'taki Tiran'a taşımak da onların işidir. Anadolu'da dînî vahdeti bozmak üzere birçok kuş uçmaz, kervan geçmez köylerin saf halkını alevîleştirmek de onların mel'anetidir. Tarihte hiçbir gayr-i müslim devletle harbi olmayan İran'ın bu fenalıkları saymakla bitmez.

Bu bakımdan biz burada uzun ve teferruâtlı Şia ve İran tarihinden iki ehemmiyetli meseleyi nakil ve izah etmek istiyoruz. Bunlar, **Şah İsmail**'in İran'a hâkim oluşu ile zamanımızda vâki olan **"Humeynî Hareketi"**dir.

a-Şah İsmail

İran'da Şia'nın devletini kuran **Şah İsmail**'in hanedanına **"Safevîler"** denilir. Kendisi de **"Erdebilî"** diye anılır. Bunun sebebi, Safevîler'in tarihinin Azerbaycan'ın **"Erdebil"** şehrinde **Şeyh Safiyüddîn** adında Şâfiî Mezhebi'ne mensup bir türkle başlamış olmasıdır. Sonradan bunun sülâlesinin **"Seyyid"** yani **Hazret-i Hüseyin**'in soyundan geldiği iddia edilmişse de bu, külliyen yalandır. Sırf mâsum ve câhil kitleleri kandırmak için uydurulmuştur. 1300'lü yılların sonlarına doğru kurulmuş olan bu Sünnî tarikat, **Safiyüddin**'in 1334 yılında ölümü üzerine yerine geçen sırasıyla **Sadrüddin**, **Hâce**

---

121 **Tahir Harimî Balcıoğlu-** a.g.e., sh: 229 vd.

Ali ve **Şeyh İbrahim** gibi evlâtları tarafından geliştirilmiş ve Erdebil'deki bu tekke, **"Dâru'l-İrşad"** (İrşad Evi) olarak anılır olmuştur.

Altı erkek evlâdı olan **Şeyh İbrahim**, 1447 yılında vefat edince yerine büyük oğlu **Şeyh Cüneyd** geçmesi gerekirken kardeşi **Şeyh Câfer** geçince, tarîkat mensupları arasında ihtilâf baş göstermiştir. Karakoyunlu hükümdarı **Şah Cihan**'ın birtakım siyasî sebeplerle **Şeyh Câfer**'i desteklemesi üzerine **Şeyh Cüneyd** başarılı olamamış ve kendine bağlı mürîdlerle Anadolu'ya geçip burada yerleşmek istemiştir. Bu maksadla **Sultan II. Murad** zamanında Anadolu'da yerleşmesine müsaade edilmesi için Osmanlı Devleti'ne müracaat etmiştir. Çünkü baştan beri her komşu devletle iyi geçinmeyi şiâr edinmiş bulunan Osmanlılar, bu tekkeye, **"çerağ akçesi"** adıyla her yıl bir maddî yardım gönderiyorlardı. Fakat bunlar aynı zamanda **Timur** mel'unu ile de çok iyi bir sûrette münâsebetteydiler.

Padişah **II. Murad**'ın, **Şeyh Cüneyd**'in niçin Osmanlı ülkesine yerleşmek istediğinin araştırılmasını emretmesi üzerine Dîvân'ca kendisine verilen cevap şuydu:

"-Padişahımız! Şeyhliğini şahlığa tebdil etmek istemektedir."

Bu cevap üzerine Padişah:

"-Müsaade etmeyiniz!" tâlimâtını verdi.

Osmanlı'dan umduğunu elde edemeyen bu **Şeyh Cüneyd**, **Fâtih** zamanında onun amansız düşmanı olan Akkoyunlu Hükümdarı **Uzun Hasan**'ın yanına gitti. **Uzun Hasan**'ın taht şehri Diyarbekir'di. Orada **Uzun Hasan**'ın kız kardeşi **Hatice Begüm**'le evlenen **Şeyh Cüneyd**'in, burada **Haydar** adında bir oğlu Dünya'ya geldi ki, **Şah İsmail**'in babası, işte bu **Haydar**'dır. Daha sonra, O'nu da **Uzun Hasan**'ın kızı **Âlemşâh Bânû** ile evlendirdiler. **Şeyh Cüneyd** ve **Uzun Ha-**

san, Trabzon Rum Hükümdarı "**Kommenos**"larla evlenme yolu ile akrabalık tesis etmişlerdi. **Kommenos Hânedanı**'nın arabuluculuğuyla bu mel'unlar, Papalıkla temâsa geçmiş ve Papalıktan, **Fâtih** Hazretleri'ne karşı yardım istemek gibi aşağılık bir harekette bile bulunmuşlardır. Papa'nın **Uzun Hasan**'ın samimiyetine inanmaması sebebiyle bu teşebbüs akîm kalmış olsa da bu durum -hiç şüphesiz- onların şerefsizliklerini hafifletmez.[122]

Şeyh Cüneyd, **Uzun Hasan**'la tâkip ettikleri gâye itibariyle beraber olsa da, kendisi de bir devlet kurmayı ve bunun için -aynen **Uzun Hasan** gibi- dînî bir müessir olarak Şia'yı kullanmayı düşündüğünden, sonunda onunla da karşı karşıya geleceği muhakkaktı. Bu sebeple **Uzun Hasan**'ın ısrarlarına aldırmayarak ondan ayrıldı ve Cânik Sancağı'na (Samsun) gelip orada bir tekke kurdu. Burada gizli gizli müridlerini çoğalttıktan sonra, dört bin mürîdi ile 1461 yılında, dünürünün[123] taht şehri olan Trabzon'u kuşattı.

---

122 Tafsilât için bkz. **Walter Hınz**- (terc. **Tevfik Bıyıklıoğlu**)- **Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd**, Ankara 1992, sh: 28 vd.

123 *"Uzun Hasan ve Safevîleri, geçmişteki bütün hâdiselerden ziyâde birbirine bağlayan bir hâdise, **Haydar**'ın itibar ve nüfuzunu arttırmış bulunuyordu. **Uzun Hasan**'ın Trabzon İmparatoru'nun kızı **Despina Hatun**'la evlenmesinden Dünya'ya gelen büyük kızı ile **Haydar**'ın evlenmesi.*

***Uzun Hasan**'ın bu kadından bir oğlu (**Maksud**, doğumu 1460) ve üç kızı olmuştu. Bu kızlardan en büyüğüne, annesi **Marta** adını vermiş olduğu hâlde, Türkmenler arasında **Halime Begi Aka** ismi ve **Âlemşah Begüm** lakabıyla çağrılırdı. **Haydar**'la yaşıt olan prenses, belki **Uzun Hasan**'ın hükümdarlığının sonuna doğru Erdebil'de resmen evlenmişlerdir. **Uzun Hasan**'ın biraz sonra vefâtında (1478), Şeyh 18 yaşında bile değildi.*

*Siyâsî bakımdan mühim olan bu birleşmeden üç erkek çocuk Dünya'ya gelmişti: **Sultan Ali**, **İsmail** ve **İbrahim**. Bunların ikincisi, **İsmail** (doğumu, 17 Temmuz 1487), kısa fâsılalarla hemen hemen 900 yıl süren bir yabancı hâkimiyetinden sonra, ilk İran millî devletinin kurucusudur.*

*Umûmiyetle Türk bilinen **İsmail**'in hangi ırktan olduğunu incelemek faydasız olmasa gerektir. Birçok kuşak geriye doğru ecdâdı tâkip olunur-*

Gerçekten **Uzun Hasan**, Trabzon Rum İmparatoru'nun kızı **Despina Hatun**'la evlenmişti ki, bu kadın, *"Diyarbakır'da günlük ibâdetini mütedeyyin bir hıristiyan olarak yapabilmesi için beraberinde pek çok rahip, papaz gibi din adamları da getirmişti. Prensesle akrabalığı olan Venedik elçisi **Katerino Zeno**'nun temin ettiğine göre, Prenses, ibâdetini hiç ihmal etmeyen, sağlam itikatlı bir Hıristiyan imiş.*

***Uzun Hasan**'ın grek prensesinden üç kızı ve bir oğlu olmuştur. Kızlardan birisi, (**Haydar**'ın karısı) ve **Şah İsmail**'in anası idi."* Erkek olanı ise, üvey kardeşleri tarafından öldürülmüştür.[124]

O zaman Trabzon surlar içinde hapsolmuş bir şehir devleti durumundaydı. Bunu haber alan **Fâtih** Hazretleri, Canik Mutasarrıfı **Yusuf Paşa**'ya derhal Trabzon üzerine yürümesini, kendisinin de yola çıkmak üzere bulunduğunu bildirince **Şeyh Cüneyd** pabucun pahalı olduğunu anlayarak Trabzon kuşatmasından vazgeçip Gürcistan'a geçti. Orada Gürcülerle savaşırken maktül düşüp ortadan kalktı.

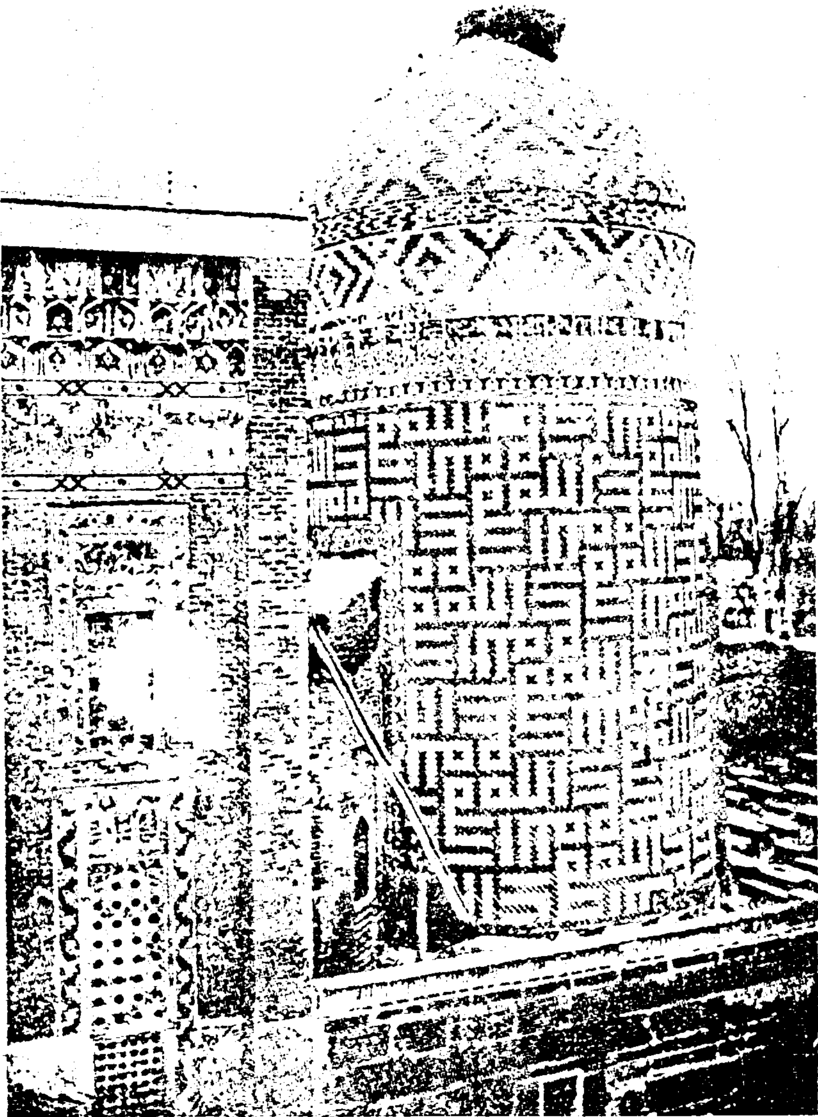
O'nun ölümü ile tarîkatın başına oğlu **Haydar** geçti. Tarîkatın tam mânâsı ile alevîleşmesi O'nun zamanında ve O'nun eliyle gerçekleşmiştir. Hattâ şu herkesin bildiği **"kızılbaş"** tâbiri de **Haydar**'ın müridlerine giydirdiği on iki dilimli kırmızı bir başlık sebebiyle yaygınlaşmıştır. Buna **"Tâc-ı Haydarî"** diyorlar. Güyâ bu serpuşun on iki dilimi de

---

*sa, **İsmail**'in damarlarında akan kanda, annesi **Marta** (yarı grek, bundan başka baba tarafından da rum karışık) dolayısıyla Türk kanının üstün bir durumda olmadığı görülür.*

*Babası bir grek ve anası bir gürcü kadını olan, anası **Kira Katerina** ve babaları bir rum ve anaları bir gürcü olan, ana tarafından büyük anası **Kirya Katerina** dolayısıyla, anaları bir aramî Hıristiyan kadını ve iki kuşak büyük anneleri Trabzonlu prensesler olan **Uzun Hasan** ve **Hatice** kardeşler dolayısıyla yabancılık girmiş olmaktadır."* (**Walter Hinz**- a.g.e., sh: 63 vd.)

124 **Walter Hınz**- a.g.e., sh:29

Erdebil'de **Şeyh Sâfî** Türbesi
(XIV. yüzyıl ortası)

Hazret-i Ali ve O'nun evlâtları olan "**on iki imamı**" temsil ediyormuş.

Şeyh Haydar da aynen babası gibi Kafkaslarda **Şirvanşahlar**'a karşı giriştiği bir sefer esnasında 1488 yılında öldürüldü. Geride **Ali**, **İsmail** ve **İbrahim** adında üç oğlu kaldı. Bunların ortancası olan **Şah İsmail**, o sırada henüz bir yaşında idi. Akkoyunlu Hükümdarı **Sultan Yakub**, analarından dolayı yeğenleri olan bu çocukları anneleri ile birlikte tevkif ettirerek bir kaleye hapsettirdi. Fakat onun 1490 yılında ölmesi üzerine Akkoyunlu Devleti'nde çıkan iç kargaşadan istifâdeyle bu çocuklar hapis kaldıkları kaleden kaçırıldılar.

Sultan Yakub'dan sonra Akkoyunlu tahtına geçen **Rüstem**, bunları tâkibe aldı. Az zamanda **Ali** ele geçirilerek öldürüldü. **İsmail** ise, önce Erdebil'de saklanmayı başardı. Takibin şiddetlenmesi üzerine Gilan'a kaçırılarak burada gizli gizli eğitildi.

Bu devreye O'nun "**gâiblik**" devresi denmektedir. Önce Gilan, sonra da Lâhican şehrinde, güya öğrenimini tamamlamış olarak 12 yaşına bastığı 1499 yılında Alevîler'ce ortaya çıkarıldı. Böyle bir gün için Alevîler, uzun bir hazırlık yapmışlardı. Bu sebeple henüz 12 yaşında bir çocuk olan **İsmail** adına girişilen harpler, arka arkaya zaferle sonuçlandı. Çünkü bölge, iç kargaşalarla parçalanmış bulunuyordu!..

Gerçekten "**Gâiblik Devresi**"ni bitirdiğine hükmedilerek icraata başlamak üzere, 1499 yılında Lâhican'dan alınarak Erdebil'e getirildiğinde **Şah İsmail** sadece on iki yaşında idi. Güya «**on iki imam**»ın dâvâsını güdecek ya, işte ondan dolayı on iki yaşında ortaya çıkarıldı. Etrafında yedi kişilik mutaassıp Şiîlerden oluşan bir «**akıl hocaları**» heyeti vardı.

Bunlar, daha önce gizli gizli çalışarak bir ordu hazırlamışlardı. Bununla önce Azerbaycan'daki Şirvanşahlar'a

saldırdılar. Güya Şiî ordusu yedi bin, Şirvanşah ordusu ise yirmi bini süvari olmak üzere otuz bin kişiymiş. **İsmail**'i efsâneleştirecekler ya, askerini az gösterdikleri gibi kendisini de **"Allâh'ın Aslanı" Hazret-i Ali** gibi akıl almaz menkıbelerle hayalî bir kahraman hâline getirdiler. Meselâ şu yalana bakın: Güya ele geçirilen Şirvanşahlar hazinesindeki altınların bir tekine bile el sürülmeyerek hepsi de bir nehre dökülmüş. Öyle ya! Allâh'ın te'yidine mazhar olan birinin altına ne ihtiyacı olacak!.. Onunla ilgili olarak böyle palavralar pek çoktur.

Bu savaşta **Şirvanşah** öldürüldü ve Bakü ele geçirildi. Burada «**ahund**»ların propagandası ile askerleri çoğalan Şiîler, 1501'de şehzâdeler kavgası dolayısıyla iç bünyesi karışık olan Akkoyunlular'a saldırdılar. Akkoyunlu **Elvend Mirza**'yı yenerek Tebriz'i ele geçirdiler. Tebriz'de **Küçük İsmail**'in taç giymesi ile Safevî Devleti kurulmuş oldu. **"Şah"** ünvânını seçti ve artık kendisine **"Şah İsmail"** denilir oldu.

Bu üst üste başarılar ve propagandacıların faaliyetleri neticesinde ordusu kısa zamanda kalabalıklaşan **Şah İsmail**, 1503'te Akkoyunlu Hükümdarı **Murad**'a karşı kat'î bir zafer kazandı ve bu sûretle ülkesini bütün Azerbaycan, Diyarbekir çevresi, Irak-ı Acem ve Horasan'ı içine alacak şekilde genişletti. Bundan sonra artık O'nun insan üstülüğü üzerine yürütülen propaganda hızlandırıldı.

1507 yılında Osmanlı toprağından geçerek Maraş'taki «**Dülkadir Beyliği**»ne saldırdı. Bu ülkeye saldırıp bunca zulmü yapmak için bahanesi basitti. Dülkadir Hükümdarı **Alâüddevle**'nin kızı ile evlenmek istemiş; Ehl-i Sünnet dışı olan Şiî Mezhebi'ne mensup olmasından dolayı O'nun bu isteği reddedilmişti.

Bunun üzerine Dülkadir Beyliği'ne saldıran **Şah İsmail**, **Alâüddevle**'yi mağlûp ve kaçmaya mecbur etmiş,

ele geçirdiği iki oğlu ile torununu derhal idam ettirmiştir. **Alâüddevle**'yi yakalayamayan **Şah İsmail**, hıncını O'nun ecdâdına âid mezarlardan almıştır. Bu mezarları târümâr ettirmiş, çıkan kemikleri yaktırarak kendini tatmin etmek istemiştir.

Bu sefer esnasında Kayseri üzerinden Osmanlı toprağından izinsiz geçmesi üzerine Osmanlı Padişahı **Veli Bâyezid**, bir tedbir olmak üzere **Yahya Paşa** kumandasında Anadolu'ya bir ordu sevk etti. Bu hareket, **Şah İsmail**'i öyle bir telâşlandırdı ki, hemen Padişah'a hürmet ve bağlılıklarını arz eden ve bu mecburî hareketinden dolayı özür dileyen bir mektup göndermek ihtiyacını hissetti.

Velî Bâyezıd böyle bir tedbire şunun için başvurmuştu:

Timur, 1402 yılındaki mâhud gâlibiyetten sonra tam üç yüz bin Anadolu evlâdını ayaklarında demir prangalarla Semerkand'a götürürken Erdebil'e uğramış, oradaki Safevî Şeyhi'nin ricâsı üzerine bütün bu esirleri orada bırakmıştı. Esâretten kurtardığı bu adamları, kendine mürid edinen Safevî Şeyhi, daha sonra **Timur**'un da müsâadesi ile Anadolu'daki köylerine geri göndermişti. Bunlar zekâtı ve sadakalarını Erbil'e göndermekte idiler. Sonra da Safevî tarikatı şiîleştirilince bu müridler de gönderilen ahundlarca şiîleştirilmişlerdi. **Veli Bâyezid** bunların **Şah İsmail** taraftarlığı ile hareketlenmeleri ihtimali üzerine bu tedbire başvurmuştu. Bunda haksız da sayılmazdı. Zira tâ Selçuklular Devri'ndeki **"Babaî İsyanı"** ve **Hasan Sabbah**'ın **"Haşhaşîler Hareketi"**yle **Çelebi Mehmed** zamanındaki **"Şeyh Bedreddin Vak'ası"** hatırlanırsa, bu tedbirin isabeti daha iyi anlaşılır.

Fakat **Veli Bâyezid**, bununla da yetinmemiş, Hamideli ve Teke taraflarında mutaassıp Şiî ve İran taraftarı birçok insanı, yeni fethedilen Mora Yarımadası'nın Modon ve Koron şehirlerine naklettirip yerleştirerek Anadolu'dan uzaklaştır-

ŞAH İSMAİL
(Aslında Şah İsmail'e âid olduğu halde yanlışlıkla Yavuz Sultan Selim'e nisbet edilen resim

mıştır.

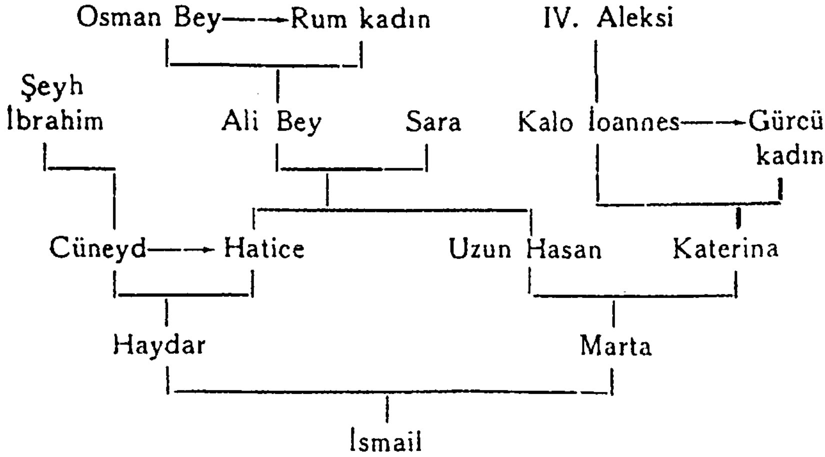
Buna ilâveten ayrıca Anadolu halkının İran'a seyahat etmesine, İran'dan ülkemize gelen çoğu propagandacı kimselerin ziyaretlerine de yasak koymuştur. Safevîler'in canını sıkan bu yasağın kalkması için **Şah İsmail**, Padişahtan ricâda bulunmuş ise de bu ricâ, kat'î bir sûrette reddedilmiştir.

Lâkin bu gibi tedbirlerin Şia'yı bir devlet siyâseti hâline getirerek Âlem-i İslâm'ı şiîleştirmek ve bu Âlemin lideri olmak gayesini güden yeni Safevî Devleti'nin Osmanlılar için arz ettiği tehlikeyi bertaraf etmeye yetmeyeceği âşikârdı. O sırada Trabzon'da Sancak Beyi bulunan **Şehzâde Selim**, yaklaşan tehlikeyi görüyor ve İstanbul'daki ricâli ikaz etmeye çalışıyorduysa da bir netice elde edemiyordu.

1511 yılında Teke Bölgesi Türkmenleri'nce desteklenen **"Şahkulu İsyanı"**, **Şehzâde Selim**'i haklı çıkardı. O'nun, babası ile harbi göze alarak mâceralı bir sûrette padişah olduğu sırada **Şah İsmail**'in, cür'etini daha da arttırarak Anadolu'daki adamı **Nureddin (Nur Halife)** vâsıtasıyla Afşarlı, Karamanlı, Bozoklu ve daha birçok Türkmen aşîretinden asker toplamaya başlaması, bardağı taşıran son damla oldu. **Sultan Selim**, esaslı bir hazırlıktan sonra Şiî Müslümanlar'la harb etmenin câiz olduğuna dâir ulemâdan bir fetva alarak **Şah İsmail** üzerine sefere çıktı.

1514 yılında **"Çaldıran Meydan Muharebesi"**ni kazanarak **Şah İsmail**'in taht şehri Tebriz'e girdi. Lâkin Yeniçeriler'in muhâlefeti sebebiyle, kaçan **Şah İsmail**'in ardına düşmedi. Bununla beraber o zamana kadar taraftarlarınca sadece bir şah değil, aynı zamanda ilâhî te'yide mazhar bir **"mürşid-i kâmil"** (velî) ve **"yenilmez"** olduğuna inanılan **Şah İsmail** hakkındaki efsâne, büyük bir darbe yemiş ve sarsılmış oldu.

Ortaya çıkışı Akkoyunlu Devleti'nin yıkılmaya yüz tut-

Şah İsmail'in (annesi cihetiyle) Şeceresi

tuğu bir zamana rastlayan ve anası tarafından **Uzun Hasan**'ın torunu olması sebebiyle O'nun vârisi olduğunu iddia eden **Şah İsmail**, kolayca birçok zafer kazanarak ülkesinin hudutlarını Batı'da Fırat Nehri'ne kadar dayandırabilmişti. Fakat Çaldıran'dan sonra büyük Kürt âlimi **İdris-i Bitlisî**'nin yardımları ile Diyarbekir havâlisi ve Kuzey Irak elinden çıkmış ve buradaki beyler gönüllü bir sûrette Osmanlı'ya iltihak etmişlerdir.

Yavuz Sultan Selim, Safevî Devleti'nin kökünü kazımak istiyordu. Fakat Anadolu'da zuhûr eden **"Celâlî İsyanı"** ve **"Düzmece Murad Hadisesi"** ile erken vefatı O'nun ikinci bir İran Seferi ile bu emelini gerçekleştirmesine imkân vermedi.[125]

Yavuz Sultan Selim Han'dan sonra da Osmanlılar

---

125 İlk isyan **"Celâl"** isimli bir şahıs tarafından başlatılmış olduğu için, Osmanlı tarihindeki her Alevî isyanı bu nâm ile anılmıştır.

İran'a karşı **Kanunî** zamanındaki **"Irakeyn Seferi"**[126] (1543) ve **IV. Murad** tarafından gerçekleştirilen **"Bağdad Seferi"** (1638) gibi birçok seferler tertip etmeye mecbur kalmışlardır. Çünkü İran, her fırsattan istifâde ederek Sünnî Müslümanlığın lideri olan Osmanlılar'ın dâhilini karıştırmaktan ve hudud boylarındaki tecâvüzlerden vazgeçmemiştir. Nihayet 1639'da imzalanan **"Kasr-ı Şirin Antlaşması"** ile İran-Osmanlı hududu -aşağı yukarı bugünkü şekliyle- tespit edilmiştir.

b-Humeynî Hareketi

Humeynî Hareketi'nin iyi anlaşılabilmesi için hâdiselerin biraz evveliyâtının bilinmesi gereklidir. Zira on dokuzuncu asrın başından bu yana, İran'ın tarihi, bir kargaşa tarihidir. Şöyle ki:

İran'da Safevî Hânedânı 1736 yılında yıkılmış ve yerine yine bir Türk Hânedânı olan **"Afşar Hânedânı"** geçmiştir. İlk Afşar şâhı olan **Nâdir Şah**, hükümet merkezini İsfahan'dan Meşhed'e nakletti. **Timur**'u taklîden Hindistan'ı istilâya girişti. İndus Nehri'nin batısındaki toprakları ele geçirdi. Fakat kurduğu hânedân devam etmedi.

O'nun öldürülmesinin ardından çıkan karışıklıklardan istifâde eden Rus asıllı **Kerim Han** tahtı ele geçirdi. O'nun da 1779 yılındaki ölümü üzerine, İran tahtı, Kaçarlara intikal etti. İlk Kaçar hükümdarı olan **Ağa Muhammed Han**, başşehri Tahran'a taşıdı. O da 1797 yılında bir sûikastla öldürüldü. Yerine **Feth Ali Şah** geçti.

Nâdir Şah'ın sınırlarını genişlettiği İran, **Feth Ali Şah** zamanında emperyalist devletlerin çatışmasına sahne oldu. Çünkü O'nun iktidarı, emperyalizmin hızlandığı bir zamana rastlamıştı. Önce 1800 yılında Gürcistan'ı Ruslar'a kaptırdı.

---

126 Eskiden beri Irak **"Irak-ı Acem"** ve **"Irak-ı Arab"** olarak tanımlandığından buranın tamamına **"İki Irak"** mânâsında **"Irakeyn"** denilir.

Ardından Gürcistan'ı geri almasına yardımcı olması şartıyla, İngilizler'e savaş açmak vaadiyle, **Napolyon**'la bir anlaşma imzaladı (1807). Fakat bu bir işe yaramadı. Zira az sonra Fransızlar'la anlaşan Ruslar, Kafkaslar'ın tamamını ele geçirdiler. 1826'da Ruslar'la savaşan İran mağlûp oldu ve bu defa da Erivan ile Nahçıvan'ı Ruslar'a kaptırdı. Aras Nehri, iki devlet arasında hudud oldu. Ruslar'ın bu ilerleyişi, İngilizler'de rekabet hissi uyandırdı. Zira onlar da Afganistan'a yerleşmiş bulunuyorlardı.

1834 yılında **Feth Ali Şah** vefat etti. Yerine torunu **Muhammed Şah** geçti. Bu yeni şah, Afganistan'a kaptırılmış olan yerleri geri almaya teşebbüs ettiyse de İngilizler'ce desteklenen Afganlılar'a karşı başarılı olamadı. Hindistan'ı elinde tutabilmek için, Afganistan'ı Ruslar'a karşı bir tampon bölge hâline getirmek isteyen İngilizler'in desteği ile Afganistan istiklâlini kazandı. İran, bu emr-i vâkii tanımak mecburiyetinde kaldı. Buna itiraz edemezdi. Zira ülkede -ileride anlatılacağı üzere- "**Babaîlik**" ve "**Bahâîlik**"in zuhûru sebebiyle büyük bir kargaşa yaşanıyordu.

Diğer taraftan Ruslar, 1865'te Taşkent'i, 1868'de Buhara'yı, 1876'da ise Hokand Hanlığı'nı ele geçirerek İran için büyük bir tehdid oluşturunca İran, **Nâsıruddin Şah** zamanında İngilizler'e yanaşmak mecburiyetinde kaldı. İlk olarak İngiliz asıllı bir tüccar ve siyâset adamı olan **Reuter**'le bir imtiyaz anlaşması imzalandı.

"**Reuter İmtiyazı**" adıyla bilinen bu anlaşmaya göre, yirmi dört yıl müddetle İngilizler, altın ve kıymetli taşlar hâriç olmak üzere, İran'ın bütün yer altı servetlerini işletmek hakkını elde ettiler. Buna mukabil de İran'da yollar, fabrikalar ve sulama kanalları vs. yapılacaktı. Bu imtiyaz, İngilizler'in İran'da bir ilk adımları oldu. Bunun arkası gelecekti. Nitekim **Nâsıruddin Şah**, Ruslar'ın protestoları karşısında bu

imtiyazı iptal etmek mecbûriyetinde kaldıysa da İngilizler'e başka imkânlar tanıdı. Meselâ **"İmperial Bank of Persian"** kuruldu. Ayrıca onlara bir de tömbeki imtiyâzı verildiyse de tütün aleyhine verilen bir fetvâ sebebiyle bu iş yürümedi. Üstelik birçok şehirde protesto gösterileri yapıldı. Bu kargaşa esnasında tertiplenen bir sûikast sonunda, **Nâsıruddin Şah** hayatını kaybetti. İddiaya göre, bu sûikast, O'nun İran'dan çıkmaya mecbur bıraktığı **Cemaleddin Efgânî**'nin[127] mürid-

---

127 **Cemaleddin Efganî** (1832-1897) adıyla meşhur olmasına rağmen, bu bozuk fikirli adam, İran'ın Esedâbâd Şehri'nde Dünya'ya gelmiş bir Şiî'dir. Batı'da İngiltere ve Amerika'dan, Doğu'da Mısır ve Hindistan'a kadar gitmediği yer, görmediği ehemmiyetli şahıs bırakmayan bu fitne kumkuması adam, kendini kasden Afganlı ve Sünnî göstererek sapıklığını perdelemeye çalışmıştır.

O'nun Fransa'da **Ernest Renan**'la yaptığı münâkaşada bugünkü diyalogcular gibi tâviz üstüne tâviz vermesine kızan **Nâmık Kemal**, gerekli doğru cevapları ihtiva etmek üzere **"Renan Müdafaası"** isimli eseri yazmıştır. **Cemil Meriç**'e göre, **Namık Kemal**'in müdâfaanâmesi taarruz, **Cemaleddin**'in mektubu teslimiyet; **Namık Kemal** öfke ve küçümseyiş, **Cemaleddin** terbiye ve **"Makyavelizm"**dir. (Bkz. **Cemil Meriç**- Umrandan Uygarlığa, İstanbul, 2009, sh: 69)

Sultan Abdülaziz zamanında İstanbul'a gelen **Efganî**'nin Dârülfünûn'da (üniversitede) verdiği konferansta nübüvveti bir sanat olarak vasıflandırması, münâkaşalara sebep olmuş, bunun üzerine İstanbul'dan gitmiştir.

Sonradan **II. Abdülhamid** zamanında tekrar İstanbul'a gelen **Cemaleddin Efganî**, Nişantaşı'nda bir konakta mecbûrî iskâna tâbî tutulmuş ve buradan ayrılmasına müsâade edilmemiştir. Burada 1897'de kanserden vefat ederek Maçka'daki **"Şeyhler Mezarlığı"**na defnolunmuştur.

Gariptir ki, mezarı, 1926 yılında **Charles Cron** adındaki bir Amerikalı tarafından yaptırılmıştır. Şimdi bu mezar boştur. Zira 1944 yılında bakiye-i izâmı (kemik kalıntıları) Afganistan'a götürülüp orada doğduğunu iddia ettiği şehirde gömülmüştür.

Kaya Bilgegil'in yazdığına göre, **Mercure de France**'de intişar eden bir makale, **Cemaleddin Efganî**'nin İstanbul'da mason locasına idhal edildiğini göstermektedir. ("Djemmaled Din: ténébreux agitateur" Mercure de France, 1 Décembre 1938) **M. Kaya Bilgegil, Ziya Paşa** Üzerine Bir Araştırma, Erzurum Üniversitesi Yayınları, 1970, sh: 211. Bu sapık fikirli adamdan, ileride tafsîlâtı ile bahsedilecektir.

lerinden biri tarafından yapılmıştır.

Aynen Türkiye gibi İran'a da Batılı fikirlerin bu sûretle girmeye başlamasının bir neticesi olarak, 1906 yılında **"parlamentolu şahlık"** demek olan Meşrûtiyet'e geçilmiştir. Fakat bu durum, uzun sürmedi. Zira Birinci Cihan Harbi'ne müncer olarak Alman-İngiliz Sanayi rekabeti sebebiyle İngilizler, Ruslar'la anlaşarak bir yıl sonra, yani 1907 yılında İran'ı iki nüfûz mıntıkasına ayırdılar. Kuzeyi Ruslar'ın, güneyi ise İngilizler'in nüfuz mıntıkası oldu. Ortada bir tampon bölge bıraktılar. Bu sırada tahtta oturan **Mehmed Ali Şah**, örfî idâre (sıkıyönetim) ilân ederek Meclis'i feshetti (1908). Yenilik taraftarları, bu sırada Ruslar'ın Tebriz'i işgal etmiş olmasına rağmen Meclis'in kapatılmasına karşı çıktılar. Karışıklıklar sonunda **Mehmed Ali Şah**, hal' edilip yerine yedi yaşındaki oğlu **Ahmed** geçirildi. Lâkin iki yıl sonra tekrar tahtı ele geçirmeye teşebbüs edince, bu durum, Ruslar'ın fiilî müdahalelerine sebep oldu. Bununla beraber 1911 yılında Meclis tekrar açılabildi.

1914'te başlayın Birinci Dünya Harbi'nde İran tarafsızlığını muhafaza etmişse de çeşitli sebeplerle Türk, Rus ve İngilizler'in müdahalelerine mâruz kaldı.[128] Fakat 1917 yılın-

---

128 "-Öyle buhranlı bir zamanda bizim İran'da ne işimiz vardı?" demeyiniz. Devleti bir mâceracı mantığı ile Cihan Harbi'ne sokan Yahudi güdümlü İttihat ve Terakki rüesâsı, onun idaresini de aynı mantıkla yürütmüş, bu harbin sonuna doğru **"Turan"** hayali peşinde koşmaya yönelmişti. Bu hususta **Kâzım Karabekir Paşa** şöyle diyor:

*"Gümrü müzâkerelerinden sonra, İran'a hareket emrini aldım. Mondros Mütarekesi'ne kadar Azerbaycan'da kaldım. Grup Kumandanı **Halil Paşa**, benden Tahran'a karşı harekâta girişmemi istedi, şartların elverişli olmadığına ikna ederek O'nu fikrinden vazgeçirebildim. Ekim 1918'de ise, İran'ın tahliye emri geldi."* (Bkz.: **Kâzım Karabekir**- Birinci Cihan Harbi'ni Nasıl İdare Ettik?, c. IV, İstanbul, 1994, sh: 380)

Tafsîlât için ayrıca, İran'ın tarafsız kalmasını temin vazifesiyle oraya gönderilmiş bulunan **Ömer Fevzi Mardin** hakkında **M. Kemal Öke**'nin

da gerçekleşen **"Bolşevik İhtilâli"** üzerine Ruslar çekilip gidince, İngilizler, İran'da tek başlarına hâkim bir duruma geldiler. O yıllarda **"arkeolojik araştırmalar"** adıyla kamufle ederek, Musul Bölgesi'nde petrol arayan İngilizler, bu çalışmaları aynen İran'da da yapmışlardı. Bulduklarını işletmek isteyen İngilizler'e, İran Hükümeti, 1921'de Ruslar'la yaptığı anlaşmaya istinâden karşı koyunca, İngilizler, bir ihtilâlle Kaçar Hânedânı'nı yıkarak **Rıza Pehlevî**'yi başa geçirdiler (1925). Böylece müslümanlaştıktan sonra ilk defa olarak İran'da Fars asıllı bir hânedân iş başına gelmiş oldu.

Pehlevî Hânedânı'nın ilk hükümdarı olan **Rıza Şah** - Türkiye'deki kadar olmasa da- ülkesini Batılılaştırmaya çalıştı. Âmme müesseselerini Batı tarzında yeniden düzenledi. 1926'da Cezâ, 1928'de ise Medenî Kanun çıkardı. Eğitim seferberliği başlattı. Ordu ve iktisâdî müesseselere yeni bir şekil verdi. Birçok devlet tekeli kurdu. Bu durum, ulemâ arasında bir hoşnudsuzluğa sebep oldu. Üstelik **Rıza Şah**, Almanlar'ın yükselişi karşısında onlarla işbirliğini artırarak ülkesinde pek çok Alman istihdam etti.

İngilizler, bu durumu protesto ederek kendi aleyhlerinde faaliyet gösteren birer casus olduklarını iddia ettikleri Almanlar'ın, İran'dan çıkarılmasını taleb ettiler. **Rıza Şah**, başlamış olan İkinci Cihan Harbi sonunda Almanlar'ın gâlip geleceklerini düşündüğünden, bu İngiliz talebini reddetti. Bunun üzerine, 25 Aralık 1941'de İngilizler, Rus kuvvetleri ile birlikte İran'ı işgal ederek Şah'ı tahttan indirip Johannesburg'a sürgün ettiler. İran tahtı, bir müddet boş kaldı. (1944) **Rıza Şah** sürgünde vefat edince, İngilizler, Amerikalılar'la da anlaşarak O'nun oğlu **Muhammed Rıza**'yı şah ilân ettiler.

Yeni şah, Alman Harbi nihâyetinde Ruslar ve

---

yazdığı **"Gâzi ve Sûfî"** (İstanbul, 2010) isimli eserin **"İran'da Diplomatik Satranç"** başlıklı bölümüne (sh: 68 vd) bakılabilir.

SON
AKTUALİTE GAZETESİ
SALI

TÜRK BASININDA İLK DEFA
Renkli hikâyesiyle

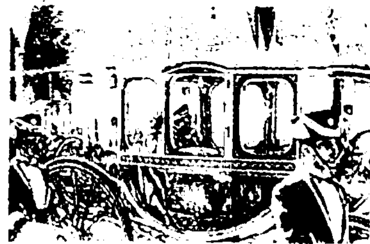

TAÇ GİYME TÖRENİ

... Veliaht Rıza. Arkasında Saray Na...

Prens Rıza ... arabasına kurulmuş ...

Devletinin güyâ 2500. yılında Rıza Şah böyle taç giydi.

İngilizler'in ülkesinden çıkmalarını istedi. Ruslar, bu isteği kabul etmediler. Zira İran'ı komünistleştirmek istiyorlardı. Şahın üst üste verdiği petrol imtiyazı tâvizleri bir işe yaramadı. Ruslar, kendilerine bend edebildikleri bir kısım insanı, Komünist **"Tudeh Partisi"** olarak teşkilâtlandırıp İran'a kendi rejimlerini yerleştirmek istiyorlardı. İran, dehşetli bir buhran içindeydi. Ayrılık hevesindeki İranlı Kürtler'in doğu bölgesinde **"Mahabat Cumhuriyeti"** adıyla istiklâllerini temin etmelerine ilâveten **Âyetullah Kâşânî** liderliğindeki ulemânın muhâlefeti, İran'ı dâhilî bir kargaşaya sürüklemişken Tudeh Partisi, Ruslar'dan aldığı destekle İran'ın kuzeyindeki merkezî otoriteyi yıkıp otonom bir Azerbaycan'ın kurulmasına sebep oldu. Bu durumdan İran'ı kurtaran, Amerika oldu. Çünkü Rusya'nın bu sûretle Ortadoğu'ya sarkmasından rahatsız olmuştu. Amerika'nın Ruslar'a karşı bu husustaki kararlı tavrı sayesinde, İran üzerindeki Rus emelleri gerçekleşme şansını kaybetmekle beraber çekilirken dehşetli bir yer altı teşkilâtı kurmayı ihmal etmediler.

Rıza Şah, Amerikan desteği sâyesinde **"Mahabat Cumhuriyeti"** ile Azerî bölgesindeki otonom idâreyi bertaraf ederek İran'ı birliğini sağlayabildi. Fakat bu tarihten itibaren İran'daki eski İngiliz nüfûzu, Amerikalılar'ın eline geçti. 1947 yılında **"Truman Doktrini"**ne dâhil edilen İran'daki Amerikan nüfûzu, tâ 1979 yılında **Humeynî**'nin ülkeye geri dönüşüne kadar, daima artan bir tempo ile hep devam etti.

"**Humeynî** nasıl ortaya çıktı ve kimlerin desteği ile Şah'ı devirebildi?" Şimdi biraz da bu hususları izah edelim:

Rusların âmil olduğu komünist Tudeh Partisi, ülkenin bu sûretle Amerikan nüfuzu altına girmesi sebebiyle ülkeyi bitip tükenmek bilmeyen sokak nümâyişleri ile anarşik hareketleri hızlandırdı. Şubat 1949'da **Şah Muhammed Rıza Pehlevî**'ye karşı başarısız bir sûikast sebebiyle Tudeh Partisi

kapatılıp ülkede örfî idare (sıkıyönetim) ilân olundu.

İran komünistleri yer altına çekildiler. Aynen bizdeki **Ecevit** misali gibi **Musaddık** başkanlığında **"Cephe-i Millet Partisi"** kuruldu. Diğer taraftan batılılaşmaya karşı olan ulemânın öncülüğünde **"Câmiâ-yı Mücâhid-i İslâm"** ve **"Fedeyân-ı İslâm"** gibi birçok İslâmî gâyeli parti kuruldu. Hem sağ ve hem de sol görüşlü insanlar, hem Amerikan nüfûzuna ve hem de Şah'ın diktatörlüğüne (!) muhâlif bir tavır almış bulunuyorlardı.

Şimdi burada Şah hakkındaki şu diktatörlük iddiasının doğruluk derecesini belirtmek, tarih önünde bir vicdan borcudur. Şah, ülkesinin idârî ve siyâsî bakımdan Batılı üslûbunu devralmış olduğu gibi, Amerikan taraftarlığını da Rus emelleri karşısında bir ehven-i şer olarak tercih etmiştir. Bundan dolayı da kınanamaz!.. Zira Amerika, sadece iktisadî istismar gayesi güderken, Rusya girdiği her yere bayrağını dikiyordu. Hem de komünizmin prensipleri, yüce İslâm inancına taban tabana ters olduğu cihetle Ruslar, Amerikalılar'a aslâ tercih olunamazdı.

Diğer taraftan O'nun diktatörlükle ithamının diğer bir mesnedi de komünistlere ve uyuşturucu tâcirlerine karşı amansız bir mücâdele açması ve bu gibi şahısları kurşuna dizdirmesidir. Bu iki zümreye karşı böylesine sert bir tavır alan Şah, ulemâyı tamamen kendi hâline bırakmış, onlara en küçük bir baskı tatbik etmemiştir. Sonradan **Humeynî** taraftarlarının bu hususta söyledikleri, tarihî gerçeklere aykırıdır.

Muhammed Rıza Şah, komünistlerin istismar mevzûlarından birini bertaraf etmek maksadıyla, 1950 yılında **"toprak reformu"** yapmaya teşebbüs etti. Önce kendi hânedânına âid toprakları, topraksız köylülere dağıtılmak üzere kurduğu bir vakfa bağışladı. Vakfın başkanlığına **Ali Rezmârâ** adında birini getirdi.

İleride görüleceği üzere, 1962 yılında tekrar canlandırılan bu toprak reformuna göre, halktan herhangi bir kimsenin de en çok bir tek köyü olabilecek, fazlası dağıtılacaktı. Şah, buna **"Ak Devrim"** adını verdi. Kanaatimizce, Şah'ın tahtından olmasının birinci sebebi budur. Zira aradan bir yıl geçmeden bu toprak dağıtımı işini idâre eden **Ali Rezmârâ**, bir sûikastle öldürüldü (Mart 1951). Katilin **"Fedeyân-ı İslâm Partisi"** mensubu olduğu ispat edildi. Toprağın çoğu, din adamlarının elinde bulunuyordu. Çünkü onlar, herkesin kazancından **"humus"** adıyla beşte bir vergi alıyorlardı. Hâlbuki İslâm Şeriati'ne göre beşte bir, cihad ganimetinden alınır ve Beytülmâl'e yani devlet hazinesine konulur.

Şah, toprak reformunda geriye adım atmak mecburiyetinde kaldıysa da, bu tavır huzursuzluğu gidermeye yetmedi. Zira 29 Nisan 1951'de solun desteği ile başbakan olan **Musaddık**'ın **"İran petrollerini millîleştirmesi"**, başka huzursuzluklara yol açtı. Petrolleri millîleştirmesini, alâmet-i fârikaları **"Amerikan karşıtlığı"** olan solculara verilmiş bir tâviz addeden muhafazakârlar, **Musaddık**'tan desteğini çektiler ve O'nun aleyhine döndüler.

Yabancı şirketler, bu millîleştirme sebebiyle, İran'a tam üç yıl sürecek bir ambargo koydular. Petrol satamayan İran'da iktisâdî sıkıntılar baş gösterdi. **Musaddık**, büyük bir muhalefetle karşı karşıya kalınca idâreyi gitgide sertleştirdi. 1952 Temmuz'unda Anayasa Mahkemesi'ni, Ağustos 1953'te de Meclis'i dağıttı. Örfî idâre ilân etti ve basını susturdu.

Bütün bu olup bitenler karşısında İran'daki menfaatleri hâleldâr olan İngiliz ve Amerikanlar, CIA (Central Inteligence Agency)'in hazırladığı bir plân mûcebince **Musaddık**'ın Şah tarafından başbakanlıktan azli ile yerine kendi taraftarları olan **General Zâhidî**'nin tâyinini gerçekleştirdiler. **Musaddık**, bu azli tanımadı. Ülkede büyük bir kargaşa çıktı. Şah,

kendi kullandığı bir uçakla Roma'ya kaçtı. Fakat **General Zâhidî**, ordudan gelme bir şahıs olduğu için kısa bir zaman zarfında hâkimiyet sağladı ve Şah ülkesine geri döndü. İşte Şah'ı, şiddetli bir komünist aleyhtarı yapan, evvelce Tudeh Partisi'nce kendisine sûikast yapılması ve bu vatanını terke mecbur kalma hâdiseleridir.

Ağustos 1954'te İran petrollerinin Amerika, İngiltere, Fransa ve Hollanda şirketlerince kurulan bir konsorsiyum tarafından işletilmesinin kabulü ile ambargo kaldırıldı. İran, rahat bir nefes aldı. 1955 yılında Türkiye, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında kurulan ve sonra Irak'ın ayrılmasıyla ad değiştirip **"Cento"** (Merkezî Antlaşma Teşkilâtı) olan **"Bağdat Paktı"**na girdi. Yine Amerikan CIA Teşkilâtı'nın yardımlarıyla ülkede **"Sazmân-ı İttilâat ve Emniyet-i Keşver"** (SAVAK) adıyla sağlam bir istihbarat teşkilâtı kuruldu. Bu sûretle kendini sağlama aldığını sanan Şah, tekrar yarıda kalmış olan toprak reformunu ele aldı.

İlk olarak, 1961 yılında kendine ve hânedânına âid olan köy, çiftlik, otel ve hisse senetlerini halka dağıtılmak üzere yeniden te'sis ettiği bir vakfa devretti. Ertesi yıl birden fazla köy sahibi olmayı yasakladı. Fazlası, bedeli mukabilinde devletçe satın alınarak topraksız köylüye dağıtılacaktı. Şah, bununla İran'daki feodal yapıyı ortadan kaldırmak istiyordu. Başta ulemâ olmak üzere köy ağaları bu harekete karşı çıktı. Şah, bu hususta bir referandum yapılmasını emredince, önce Kum Şehri'nde, sonra da diğer birçok yerlerde bu karar aleyhine mitingler tertip edildi. Bunlar hep ulemânın öncülüğü ile yapılıyordu. Bu mitinglerin birinde **Humeynî**'nin oğlu, polis kurşunuyla vefât edince gerginlik had safhaya ulaştı. İşte **Humeynî**'nin adı bu hâdise dolayısıyla duyulmaya başladı. Bu mitinglerde daha başkaları da ölünce, mürettip ve müşevvik sıfatıyla **Humeynî** önce tevkif, sonra da idama mah-

kûm edildi. O zaman **Âyetullah**'ların en kıdemlisi olan **Şeriat Medarî**'nin müzâhereti ile idamdan kurtuldu. Yurtdışına kaçtı. Önce bir müddet Türkiye'de, sonra da Irak'ta kaldı.

"Öte yandan Ak Devrim'le sosyal ve ekonomik kalkınmanın gerçekleşeceğini düşünen Şah, tam aksi bir sonuçla karşılaştı. Sermaye ve teknik donanımdan yoksun çiftçi, toprak reformu ile elde ettiği toprağını tefecilere ve eski toprak sahiplerine kaptırdı. Bunun sonucunda şehirlere göç eden milyonlarca insan, buralarda işsizler ordusu meydana getirdi. Petrol gelirlerinin halka yansımaması, aşırı silâhlanma, yüksek enflasyon ve en ufak muhalefetin İran Gizli Servisi tarafından sert bir tavırla bastırılması, hayat standartları iyice düşmüş halkın Şah'a karşı olan nefretini giderek arttırdı.

*Bu ekonomik tablonun yanı sıra dînî düşüncedeki birtakım gelişmeler de halkın faal olmasında etkiliydi. Gâip imamın dönüşünü beklemektense, ulemânın aktif biçimde siyasete katılmasını savunan **Mehdî Bâzergân**'ın yanı sıra Şia'yı bir protesto hareketi olarak telâkki eden **Ali Şeriatî**'nin görüşleri de kitleler üzerinde tesirli oluyordu."*[129]

Her gün tekrarlanan geniş tabanlı mitingler sonunda ekonomi alt üst oldu. Şah'ın vaktiyle bertaraf ettiğini sandığı sol temâyüllü **"Halkın Mücâhidleri Teşkilâtı"** yeniden ortaya çıktı. Hükümet, memur maaşlarını ödeyebilmek için İstanbul'da sahte dolar, mark ve riyaller bastırıp bunlar İstanbul-Tahran arasında çalışan **"Derya Turizm Şirketi"**ne âid otobüslerle İran'a sokuldu.[130]

---

129 DİA, c. 22, sh: 403.

130 Bkz. Milliyet Gazetesi'nin 22 Ocak 1986 tarihli nüshasından başlayarak 7 gün devam eden **"Amerika-Humeynî İlişkilerinin Perde Arkası: ŞEYTAN SOFRASI"** isimli ve **Örsan Öymen** imzalı tefrikanın iki numaralısı. Bu tefrikanın takdiminde:

"Bugün başladığımız yazı dizisi, mönüsü füzelerden, namlulardan, tanklardan, toplardan oluşan bu şeytan sofrasının bir kesitini belgeleye-

*"Ülkede kontrolü yeniden sağlamak isteyen **Şah Muhammed Rıza**, birtakım çabalar içerisine girdi. 1975'te Hizb-i Restâhîz'i kurarak tek partili sisteme yöneldi ve partinin genel sekreteri **Emir Abbas Hüveydâ**'yı başbakan olarak tâyin etti. 1977'de **Cemşîd Âmûzegâr**'ı, 1978'de **Cafer Şerif İmamî**'yi başbakanlığa getirdi. 1978 Kasım ayında Genelkurmay Başkanı **Gulâm Rıza Ezhârî**'nin başında bulunduğu bir askerî hükümet kurdu, fakat yine sonuç alamadı. Son bir çare olarak Ocak 1979'da Cephe-i Millî'nin eski başkan yardımcısı **Şahbur Bahtiyar**'ı başbakanlığa getirdi. **Bahtiyar** hükümeti, İran Gizli Servisi'ni dağıtmaya, Güney Afrika ve İsrail'e yapılan petrol ihracını durdurmaya ve Filistin dâvâsını üstlenmeye çalıştıysa da, muhâlefeti engelleyemedi."*[131]

Bu durumda Şah'ın tahtı sallanmaya başladı. Amerikan istihbaratı mârifetiyle gerçekleşen sağlık kontrolü sonunda, O'nun "**kanser**" olduğu ve ancak iki yıl kadar daha ömrü

---

cek.

*Bu kesit, Amerikan silâh sanayiinin en büyük müşterisi İran'la olan karanlık ilişkilerin perde arkasına ışık tutan anılar ve somut belgelerden derlendi. Örneğin Şah'ın son günlerinde, Beyaz Saray tarafından ilginç bir görevle Tahran'a gönderilen dört yıldızlı NATO Generali **Robert E. Husyer**'in Amerika'da bu ay piyasaya çıkacak olan sansasyonel güncesi, Tahran'daki Amerikan elçiliğinde ele geçirilen yüzlerce CIA belgesi ve uluslar arası silâh pazarlarından yargı organlarına yansıyan dosyalardan yararlanıldı."* denilmektedir.

Bu tefrika, baştan sona okunduğunda, **Humeynî** Hareketi'nin destekçilerinin kimler olduğu ve bunların asıl gâyelerinin ne olduğu ibret ve dehşetle görülecektir.

Biz, buna, kendilerinden çokça istifade etmiş olduğumuz birkaç ehemmiyetli eseri ilâve edelim:

1-**Trita Parsi**- Treacherous Alliance, Yale University, 2007

2-**Mustafa Talib Güngörge**- Humeynî ve İslâm, İstanbul, 1983.

3- **Mustafa Talib Güngörge**- Humeynî ve İran İnkılâbı, İstanbul, 1983.

131 DİA, a.y.

kaldığı öğrenildi. Sonuna kadar gizli tutulmuş olan bu bilgi ve ülkede gitgide kabaran muhalefet sebebiyle Amerikalılar, İran'da bir ihtilâl plânladılar.[132] Çünkü Şah'tan sonra İran'daki menfaatlerinin hâleldâr olmasını istemiyorlardı. Bu menfaatler, daha şimdiden bozulmaya başlamıştı. İran, Irak'la arasındaki Bahreyn ihtilâfı[133] sebebiyle en büyük silâh alıcısı ülkeydi. Amerikalılarla beş milyar dolarlık bir silâh alım mukavelesi imzalanmıştı. **Örsan Öymen** bu hususta şu bilgiyi veriyor:

"Amerikan silâh sanayiinin en yağlı müşterisi İran'dı. Şahla başlatılan silâh satışı işlemleri yarım kalmıştı. Şah. şimdi can derdindeydi.

«–Ne olacak bizim şu silâh satın alımları?» diye huzuruna çıkılamazdı.

*Ama yarın Şah'ın da, Şah'a bağlı komutanların da ne olacakları belli değildi. Gerçi **General Huyser** zor durumdaki bu Tarzanları kurtarmak için Tahran'daydı, ama asıl mesele silâh satışlarıydı. **Huyser**, bu arada ne yapıp yapıp silâh satışı konusunda yarım kalan işlemleri generallere tamamlatmalıydı. En azından ileriye yönelik imzalar alınmalıydı. İşte Pentagon'un temsilcisi, bu nedenle özel olarak Tahran'a gönderilmişti.*

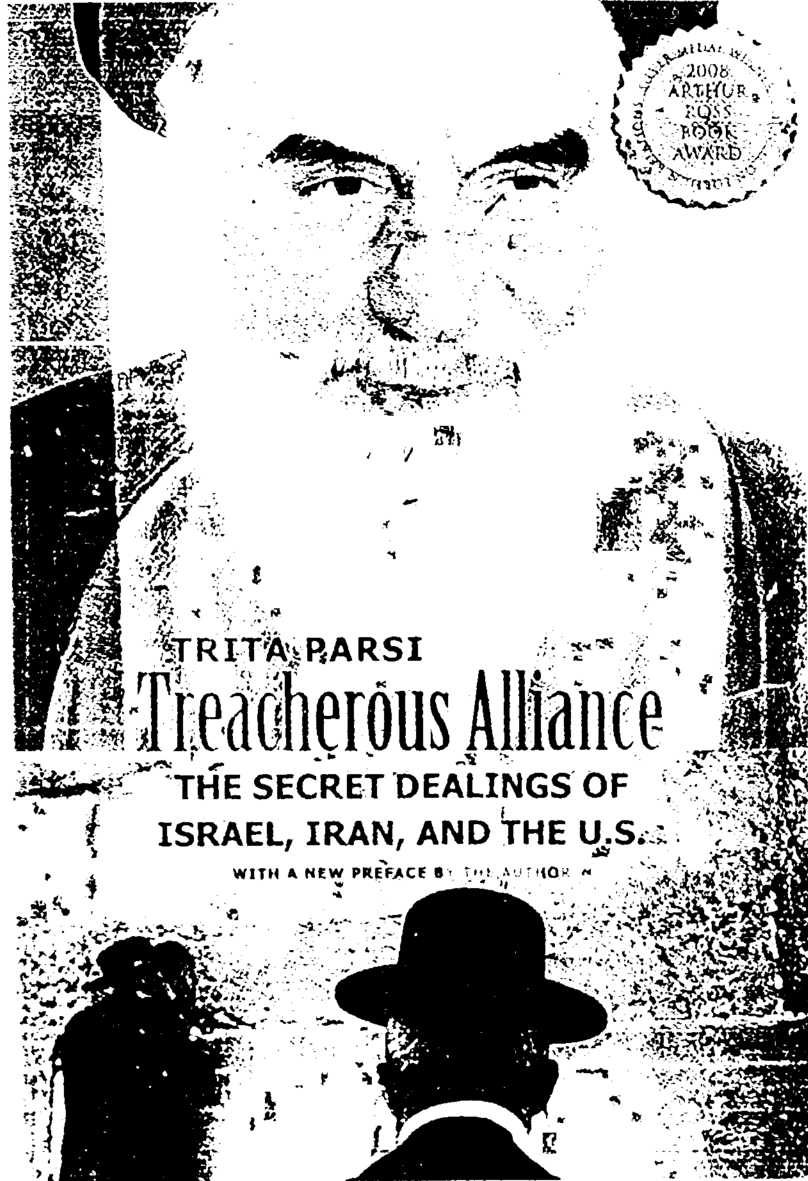
*Amerikalı **General Huyser**, konuyu İranlı generallere açtığı zaman muhataplarının birbirlerine bakarak Acemce homurdandıklarını fark etti.*

*Savunma Bakanı Yardımcısı **General Hasan Tufanyan**, o sırada Amerikalı patronu **Huyser**'in âdeta emireri gibiydi,*

---

132 Bu ihtilâlin tafsilâtı için bkz: **Örsan Öymen**- a.g.t.

133 Bahreyn, Irak'ın önünde küçük bir adadır. İngilizler çekilirken buraya Irak da, İran da tâlip olmuştu. Çekildikleri her yerde bir ihtilâf unsuru bırakmayı pek seven İngilizler, Bahreyn'i müstakil bir devlet hâline getirdiler. Fakat Irak da, İran da buna râzı olmayarak Bahreyn'i ele geçirmek için silâhlanma yolunda yarış hâline girdiler.

Humeynî Hareketi'nin iç yüzünü anlatan eserin kapağı

ama anlaşılan bu talep karşısında O da kendisini tutamamıştı:

«–Yani şimdi, bu satış işleminin de tam sırası! Görüyorsunuz ki, bankalara bile egemen değiliz. Askerin maaşı için parayı siz dışarıda bastırıyorsunuz. Sanki bilmiyorsunuz?!»

***Huyser** de biliyordu bunları.*

*Ama daha Vietnam'daki ABD Elçiliği'nin boşaltılışı sırasında Saygon'dan tanıdığı eski silâh arkadaşı **Eric von Marbod**'un ileriye yönelik bir sipariş belgesi almadan Washington'a dönmek niyetlisi olmadığını da biliyordu. Pentagon bu konuda ısrarlıydı.*

***Huyser**, İranlı generallere, Amerikan Kongresi'ndeki bürokrasiden söz etti. Satış işlemleri tamamlanmazsa siparişi verilen eski silâhlara ilişkin sözleşme de kazaya uğrayabilirdi. Hiç olmazsa bir **«niyet mektubu»** yazılıp imzalanmalıydı.*

Söz konusu pakette, 2 milyar dolar tutarında savaş uçağı ile 1 milyar 600 milyon dolar tutarında dört adet füzeli zırhlılar da vardı.

Dört yıldızlı Amerikan generali, darbe plânlarını hazırlayıp Tahran'dan ayrılacağı gün bu konuyu da hâlletti. 3 Şubat 1979 tarihli güncesinden izleyelim:

*«Genelkurmay Başkanı **Abbas Gharabaghi**'den silâh satış sözleşmesi için mutlaka imza sağlanmasını talep ettim. Savunma Bakanlığı'nın kongre karşısına resmî bir imza ile çıkması gerektiğini hatırlattım. Başlangıçta pek ilgili olmayan **General Abbas Charabaghi (Karabağî)** sözlerimi bir emir gibi telâkki etti. Savunma Bakanı Yardımcısı **General Hasan Tufanyan**'a dönerek konunun sür'atle halledilmesini istedi. İki general birbirleriyle Farsça konuşarak sert bir ağız dalaşına tutuştular.*

*Sonuçta **Charabaghi** bana dönerek:*

«–Tamam,» dedi, «silâh satışı işini halledilmiş sayabilirsiniz.»"[134]

Tahran'da bunlar olup biterken Irak'ta âtıl bir durumda kalan **Humeynî**, evlâd-ı Rasûl'den birinin idâre etmekte olduğu bir ülkede yaşamak arzusu ile Fas'a gitmeye karar vermiş bulunuyordu. Böyle bir ülke, sadece Fas'tı. Onun başındaki **Melik Hasan, Hz. Hasan**'ın soyundan gelen bir kimse, yani **"Şerîf"**'ti. Irak'ta Fas elçiliği olmadığından vize alabilmek için Paris'e gitti.

Daha önce düşündükleri ihtilâl gereği, **Humeynî**'yi öldürmeyi düşünen Amerikalılar, bu plândan vaz geçerek O'nu destekleme kararı almış bulunuyorlardı. Zira 1925'in şartları mevcud olmadığı cihetle, artık ihtilâlle gelecek yeni bir kadronun işbaşında fazla kalamayacağı düşüncesiyle bir halk hareketi ile birlikte olmak gereğini düşündüler ve bu maksadla **Şeriat Medârî**'ye yaklaştılar. O'ndan, müstakbel Amerikan menfaatleri hususunda garanti alınca, ihtilâlden vazgeçtiler. Bu durum, zikrettiğimiz tefrikada şöyle anlatılmaktadır:

*"İki NATO komutanı, **Huyser**'in ofisinde buluştukları sırada telefon çaldı. Washington arıyordu. Gizli hattın öbür ucunda Genelkurmay Başkanı **David Jones**, Savunma Bakan Yardımcısı **Duncan** ve **Başkan Carter**'in güvenlik danışmanı **Dr. Brezenski** vardı.*

*İlk soruyu **Duncan** yöneltti:*

«–Tahran'daki gelişmeleri izliyor musunuz?»

«–Evet, izliyorum sir!»

İkinci soru Genelkurmay Başkanı'ndan geldi:

«–Derhal Tahran'a uçmaya hazır mısınız?»

«–Ne için?»

«–Bir askerî darbe yönetmek için...»

Gerisini dört yıldızlı generalin 11 Şubat 1979 tarihli

---

134 **Örsan Öymen**- a.g.t.

güncesinden izleyelim:

«Tahran'a yeniden dönmeyi, ancak bazı koşullar yerine getirilirse kabul edebileceğimi söyledim. Birincisi sınırsız yetki ve harcama olanağı. Sonra kendi seçeceğim on-on iki Amerikalı general ve en iyi yetişmiş birliklerden 10 bin dolayında Amerikan askeri ve sınırsız ulusal destek.

Bu kez sadece danışman olarak gitmeyeceğim için mânevî yardım yeterli değildi. Bunu hatırlattım.

Uzun bir sessizlik oldu.

Karşı taraftan yanıt gelmesini beklemeden devam ettim:

«–Böyle bir eylemde Amerikan halkının desteğini arkamda göreceğimi sanmıyorum. Bu nedenle plânın gerçekleşmesi mümkün değil.»"[135]

Humeynî, Paris'te büyük bir âlâyiş ile karşılandı. Bunu organize eden, Paris'teki sol görüşlü İranlı talebelerin lideri **Benî Sadr**'dı. İhtimal, solculara tek başlarına şahı devirmeye güçleri yetmeyeceği, bundan dolayı kendilerine dînî muhâlefetle birleşmelerinin daha akılcı olduğu telkin edilmişti.

Diğer taraftan dinî grupların İran'da hâkim olmaları sonrasında İslâm Âlemi'nde bir Sünnî-Şiî çatışması ile İsrail'i rahatlatmak düşüncesi, bu tavır değişikliğinin diğer bir sebebi olabilir. Zira ne Türkiye'de ve ne de Irak'ta hiçbir sözü haber olmamış bulunan **Humeynî**'nin Paris'teki sözlerinin gazetelerde manşetlerden verilmesi, burada bir Siyonist parmağı olduğu hissini uyandırmaktadır.

Nitekim **Humeynî**, İran'daki iktidarının ilk zamanlarında Şiî rejimini civardaki komşularına ihraç etmek istediği yolunda bir beyânâtı olmuş, fakat sevk-ı kaderle zuhûr eden İran-Irak Harbi, bu emelin gerçekleşmesine mâni olmuştur. Onun **"Tağut Düzeni"** olarak adlandırdığı komşu ülkelerin

---

135 **Örsan Öymen**- a.g.t.

sistemine yönelttiği târizin asıl sebebi, acaba **"lâiklik"** mi yoksa **"Sünnî Müslümanlık"** mı olduğu, münâkaşaya değer bir husus olsa gerektir.[136]

---

136 Burada bir hâtıramı nakletmek isterim:

Humeynî, itibar bakımından zirvede iken Türkiye'de birçok gâfil müslüman, O'nun **"şeriat"** kelimesini bayraklaştırmış olmasından doğan bir hayranlıkla kendisine medhiye üstüne medhiye düzüyordu. Din -daha doğrusu İslâm- karşıtı olanlarsa, **Humeynî**'yi kötülemekte âdeta birbirleriyle yarışıyorlardı. Böyleleri, **Humeynî**'nin Türkiye'deki Müslümanlar'a örnek teşkil ederek fiilî bir hareket ortaya çıkmasından korkuyorlardı. Nitekim 1980 İhtilâli'nde bu husus, ihtilâlin bir sebebi olarak resmen ifade edilmiştir.

İşte bu ifrat ve tefritteki iki grup arasında sadece bizim haftalık **"Sebil Dergi"**miz, İran'da olup bitenleri Ehl-i Sünnet Mezhebi ölçü alınmak sûretiyle değerlendiriyordu. Fakat bu ihtiyatlı üslûbumuz sebebiyle birçokları bizi **"Humeynî düşmanı"** olarak telâkki etmekteydi.

Böyle bir zamanda, bir akşam Topbaşzâdelerin Erenköyü'ndeki konaklarında, bir toplantıda bulunuyordum ki, orada söz **Humeynî**'ye intikal etti. Ben, bu hareketi, bir bilardo oyununa benzeterek dedim ki:

"–Bir bilardo oyuncusu, masadaki toplardan birine o tarzda çubuğunu vurur ki, o top, gidip öteki toplardan birini çukura düşürebilsin. Yani birinci topa verdirilen hareketin gâyesi, ikinci topu çukura düşürmektir. Bence İran'daki **Humeynî Hareketi** buna benzer. Orada bir Şia iktidarını gerçekleştirmek, Amerikalılar'ın işidir. Bu ise, İslâm Âlemi'nde yeniden bir Sünnî-Şiî kavgası başlatmak içindir. Böyle bir durumda İsrail'e muhâlif olan komşuları, kendi başlarının derdine düşeceğinden, Yahudiler rahat bir nefes alacaklardır.

İslâm Âlemi'nde en fazla ümitlenilecek ülke, Türkiye'dir. Kemalizm'in müteselsil tedhişine rağmen bu ülkede İslâmî şuurlanma, her an biraz daha takviye olunmaktadır. Bu durumda Türkiye, bilardo masasındaki ikinci toptur. İran'da Şia iktidar olduktan sonra ahundlar, Türkiye'ye yönelecek, asırların ihmaline mâruz kalmış olan alevî kardeşlerimizi yeniden teşkilâtlandırıp uyandıracaklardır. En basitinden, onların bir kısım gençlerini İran'ın dînî merkezi olan Kum Şehri'ne götürüp orada faal bir Şiî hâline getirdikten sonra ülkelerine geri göndereceklerdir."

Bu sözler üzerine muhataplarımdan **Tâlip Alp**:

"–Sen, tarihî kinlerle konuşuyorsun." diyerek itiraz etti.

Tâlip Alp'in, dînî bilgileri hâiz oldukça sıkı bir müslüman olduğunu biliyordum. Kendisi Midyatlı Şâfiî bir gençti. O'nun bu itirazına hayret

Humeynî, Benî Sadr tarafından hazırlanan husûsî bir eve yerleştikten sonra, etrafında halkalanan sol görüşlü talebelere pasaportunu verdi ve gidip kendisine Fas

---

ettim. Aramızda cereyân eden münakaşanın sonunda kendisine şu suali sordum.

"–**Humeynî** imam olsa, sen de arkasında cemaat olarak namaz kılsan, bu namaz sahih olur mu?"

"–Bence olur, niye olmasın?" deyince:

"–Bravo!" dedim. "Ben, seni dinde mukallit biliyordum, sen ise müctehidmişsin. Öyle ya, senin arkasından gittiğin **İmam-ı Şâfiî**'ye göre, abdest alırken ayak yıkamak farz olduğu, bir farzı eksik olan ibadetin bâtıl bulunduğu hükmüne rağmen ayaklarını yıkamayıp sadece mesh eden **Humeynî**'nin arkasında kıldığın namazı sahih addediyorsun!"

Bu noktada münâkaşa şiddetlenince, hâzirûndan birisi:

"–Bir dakika sabredin. **Emin Saraç** Hocaefendi'ye telefonla sorup geleyim." dedi.

Bulunduğumuz odada ne telefon, ne de televizyon vardı. Biraz gecikmeyle yanımıza dönen o arkadaş:

"–Televizyonda enteresan bir haber var. Şu anda Kâbe'de bir baskın hareketi olmuş." dedikten sonra şunu ilâve etti:

"–Bu bahsi burada keselim. **Emin Saraç** Hocaefendi, **Kadir Bey**'in söylediklerinin doğru olduğunu te'yid etti."

Demek ki, bu hâdise, meşhur **Albanî**'nin adamları tarafından Kâbe'de bir baskın çıkarıldığı gecede vâki olmuştu. Daha sonra Kâbe baskını üzerine konuşmaya başladık.

Aradan on yıl kadar bir zaman geçti. Ben 80 İhtilâli'nden sonra yurtdışına çıkmaya mecbur kaldım. Vatandaşlıktan çıkarıldım. Gurbetten Hac maksadıyla Suudî Arabistan'a gittim. Dönüş gününde biletim sabaha karşı olduğundan bir arkadaşın teklifi üzerine Cidde'de bir evde sohbet yapacaktım ki, **Tâlip Alp**, ben konuşmaya başlamadan benden özür dileyeceğine dâir bir beyânla ilk olarak söze başladı. Yukarıda hikâye ettiğim vak'ayı orada bulunan gâyet kalabalık bir topluluğa karşı naklettikten sonra dedi ki:

"–Ben, o zaman **Kadir Bey**'e: «Târihî kinlerle konuşuyorsun» demiştim. Şimdi anladım ki, O'nun vaktiyle söylediği bu sözler, gâyet haklıymış. Bu yaz Londra'daydım. İran İhtilâli'nin sene-i devriyesi dolayısıyla bizim oradaki talebe cemiyetimiz **"TÜRKYAR"** (Türk Talebeleri Yardımlaşma Derneği) da bu resepsiyona dâvet edilmişti. Dernek adına dâvete ben icâbet ettim. Orada, Londra'daki İran Büyükelçisi, benim bir Türk vatandaşı

Büyükelçiliği'nden bir vize almalarını istedi.

---

olduğumu öğrenince bana şu suali sordu:

"–Türkiye'de ne kadar alevî var?"

Bu suâle şu karşılığı verdim:

"–Ben bu işleri pek iyi bilmem, ama galiba 5-6 milyon kadar vardır."

Bu cevap, Büyükelçi'yi sinirlendirdi:

"–Her Sünnî gibi sen de Şiîlere karşısın. Türkiye'deki kardeşlerimizi kasten az gösteriyorsun. Biz onların envanterini yaptık. En az 20 milyon insandırlar."

Bu sözler, beni hayrette bıraktı ve O'na dedim ki:

"–Bu söylediğin belki doğrudur, bilemem. Fakat bizim Alevîler, sizin umduğunuz gibi değildir. Pek çoğu namaz kılmaz, oruç tutmaz, hacca gitmez, kuru bir hümanizm dâvâsı gütmekten ileriye dînî bir icraatleri yoktur. Bak, siz namaz kılar, haccedersiniz. Onlar için aslolan, insan sevgisidir. İbadet cihetinden size yakın olanları, zannımca pek azdır."

İran Büyükelçisi, bu sözlerim üzerine öyle bir cevap verdi ki, **Kadir Bey**'in vaktiyle Erenköyü'nde söylediği sözler, kulaklarımda çınladı. Büyükelçi, aynen şöyle dedi:

"–Olsun! Bu, onların kabahati değil. Siz, onları asırlardan beri büyük bir baskı altında tuttunuz ve câhil bıraktınız. Biz onların çocuklarını alıp Kum'da eğittikten sonra kendi cemaatlerini şuurlandırmak üzere geriye göndereceğiz."

Bu sözler, **Kadir Bey**'in iddiasının doğruluğunu ispat ettiği cihetle, şu anda kendisinden eski târizimden dolayı özür diliyorum." dedi.

Bu hâtıraya şunu da ilâve etmek isterim. Stutgard'da vaktiyle Bosch fabrikasında çalışan **Muhted Mısıroğlu**, çalışma arkadaşlarından namazsız niyazsız **Sabahaddin Türkyılmaz** adında biriyle yıllar sonra Stutgard'da karşılaşmış ve ona:

"–Sen nerelerdesin?" diye sorunca:

"–Ben Berlin'de câmi imamlığı yapıyorum." cevabını almış.

Bu cevaba hayret eden **Muhted**, kendisine:

"–Sen buradayken Cuma namazı bile kılmıyordun. Nasıl imamlık edersin?" deyince şu karşılığı almış:

"–Senin haberin yok. Ben Bosch'tan ayrıldıktan sonra İran'ın Kum şehrinde dört sene dinî tahsil gördüm. Şimdi Berlin'de Türkiye Alevîlerine âid bir câmide imamlık yapıyorum."

Şimdi hem Türkiye'deki Alevîlerin birçok dernek ve federasyon kurmuş bulunması ve hem de Almanya'daki Türk Alevîleri için Berlin'deki gibi birçok Alevî câmii ortaya çıkmış olmasını kendi kendine oluşan bir

Onların Paris'te kalmaları hususundaki tekliflerini şiddetle reddetti. Fas'ın Paris Büyükelçisi, o gün sözleri gazetelerde manşete çıkan siyâsî bir şahsiyete vize vermenin mahzurlu olacağını düşünerek bu husustaki müracaatı:

"-Bukra!.." yani "Yarın!" diyerek cevaplandırdı.

Fakat bu yarın sözü, bir türlü bitmek bilmedi. Çünkü O, **Humeynî**'ye vize verebilmek için ülkesinin Hâriciye Bakanlığı'ndan izin istedi. Oradan beklediği cevap gelmeyince de her gün bu vizeyi sormak üzere gelenlere, hep aynı cevabı verdi.

Humeynî, bu sûrette Fas vizesi peşinde koşarken Amerikan istihbaratının adamları, O'nun etrafını sararak, kendisinden her gün yeni yeni beyânât talebinde bulundular. Bu beyânların kasetlerini, Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği'ne uçurarak, orada çoğaltıp, apartman kapılarının altından gizlice atılmasını organize ettiler. Birkaç ay süren bu faaliyet o hâle geldi ki, **Humeynî**, İran'daki sokak hareketlerini her gün Paris'ten yönlendirme imkânına kavuştu.

Bu durum, protestoların hem kalabalıklaşmasını ve hem de günlük polis kurşunuyla ölenlerin sayılarının artmasına sebep oldu. Bu muhâlefetin had safhaya ulaştığı bir sırada, İran ordusundaki Amerikan taraftarlarının da nümâyişçiler safında yer aldığı görüldü. Bu durum, her gün devam etmekte olan nümâyişlerdeki zâyiât sayısını çoğaltınca, Şah **"Amerika'nın da kendi aleyhine döndüğünü anlayarak"** ülkeyi terk etmeye karar verdi.

Gerçekten Şah, yukarıda temas edilmiş olan kanser hâdisesi dolayısıyla, aynen entelijansın tahmin ettiği gibi, gurbette ancak iki sene yaşayabilmiş ve olup bitenlerin gerçeğine vâkıf olarak:

---

hâdise olarak kabulün mümkün olup olmadığını, değerli okuyucularımızın takdirlerine bırakıyoruz.

Osmanlı devrinde kadınlarımızın İranlı erkeklerle evlenmeleri, husûsî bir nizamnâmeyle yasaklanmıştı. 1884 tarihli bu vesika bu memnûiyete riâyet etmeyenlerin şiddetle cezâlandırılmalarından bahsetmektedir.

"-Beni Amerika yıktı!.." demiştir.

15 Ocak 1979 tarihinde Şah'ın ülkesini terk etmesi üzerine aynı entelijans, **Humeynî**'yi Paris'teki ikametgâhından alarak bir Boeing'le İran'a nakletti. Bu sûretle İran tarihinde yeni bir devir başlamış oldu.

Humeynî, daha Irak'tayken monarşinin gayr-i islâmî olduğunu ilân etmiş; idarenin fakîhler, yani mollalar mârifetiyle yürütülmesi gerektiğini ileri sürmüştü.[137] Hâlbuki on imamın tamamı, **Hz. Ali** evlâdı olduğuna göre, bu da verâset esâsı üzerine mevkie gelen bir hânedân demektir. **Humeynî** bu tezadı göz ardı ederek, bu iddiasına göre, bir devlet nizamı kurmak üzere işe başladı.

Artık ordunun desteğini kaybeden **Başbakan Bahtiyar**, 11 Şubat 1979'da istifa etti. **Humeynî**, O'nun yerine geçici olarak **Mehdi Bazergân**'ı tâyin etti. Mart sonunda yapılan bir referandum sonunda Nisan'da **"Cumhuriyet"** ilân edildi. Bu bir İslâm cumhuriyetiydi. Yeni bir anayasa hazırlandı. Buna idârenin ulema tarafından yürütüleceğine dair bir hüküm konuldu. **"Meclis-i Hubregân"** adı verilen ihtisas ehli insanların teşkil ettiği bir heyetçe hazırlanan bu anayasa, 270 milletvekili ile bir **"Meclis-i Şûrâ"** teşekkülünü emrediyordu. İki tur olarak plânlanan seçimler, 14 Mart ve 9 Mayıs tarihlerinde gerçekleştirildi. O zamana kadar ülkeyi ordu kumandanı ve reisicumhur sıfatı ile **Benî Sadr** idare etti.

Benî Sadr, solcuların adamı idi. İslâm inkılâbı, dindarlarla hareket eden solcularla birlikte gerçekleştirilmiş olduğu hâlde, **Humeynî** onlara makam ve mevkî vermekte nekes davranmıştı. Bu durum, solcular arasında huzursuzluğa sebep oldu. Buna bir de **"şah taraftarı"** denilerek idam edilen binlerce insanın akrabaları arasındaki şikâyetler eklendi. Zira başta Şah'ın generalleri olmak üzere, birçok insanın, elleri-

---

137 **Humeynî**- Hükümet-i İslâmî ya Velâyet-i Fakih, Necef, 1969.

beschreibt, wie es unter der Herrschaft des Ayatollah

Wie ich wegen drei Flaschen Schnaps ausgepeitscht wurde

Von ···

'Alman Stern Dergisi'nde çıkan **Humeyni**'ye âid bu resim Batı'nın İran İslâm İnkılabı'nı ne tarzda telâkkî ettiğini göstermektedir.

Tahran'da hâlâ ayakta duran meşhur "**Şehnâme**" müellifi **Firdevsî**'nin heykeli!.. Mollalar, Şâh'ın heykellerini devirdikleri halde acabâ buna neden dokunmadılar?! Türk düşmanı bir acem olduğu için olmasın!..

ne otomatik silah verilerek "**devrim muhafızı**" ilân edilen 16-17 yaşındaki gençler tarafından bilâ muhakeme kurşuna dizilmeleri huzursuzluğu artırdı. 4 Kasım 1979 tarihinde solcu gençler, **Humeynî**'yi müşkil bir durumda bırakmak için Amerikan Büyükelçiliği'ni bastılar ve personeli rehin aldılar. 444 gün süren bu hareketin muhtemel gâyeleri şunlardır:

1- Kendilerine makam ve mevki verilmemesinden dolayı muhâlif tavır aldıkları **Humeynî** ile aralarındaki ihtilâfı alenîleştirip büyütmek.

2- **Humeynî**'nin CIA tarafından desteklendiğine dâir buradan elde edebilecekleri birtakım vesâiki, O'na karşı kullanarak idârede söz sahibi olabilecekleri mevkiler elde etmek.

Her sene 10 Muharrem'de **Hz. Hüseyin**'in şehâdeti vesîlesiyle
vücûdunu kan revân kılan binlerce şiîden biri
(Stern Dergisi)

3- Amerika bu sebeple bir müdâhalede bulunursa, buna karşı Rusya'dan yardım talep olunarak ülkenin yeniden komünizme râm olmasını sağlamak.

Humeynî'nin sessiz kalması sebebiyle birinci, Amerikalılar'ın **Humeynî**'nin ülkeye dönmesinden önce bu husustaki her delili ortadan kaldırmış olması sebebiyle de ikinci gâye gerçekleşmedi. Fakat üçüncü şıkta zikrettiğimiz gâye, az kalsın gerçekleşiyordu. Zira Amerikalılar, rehin alınmış olan büyükelçilik personelini kurtarmak maksadıyla oraya bir uçakla indirme yapmak teşebbüsünde bulundularsa da, bir pilot hatası sebebiyle bu uçak düşüp parçalandı. İndirme birliği de kâmilen öldü. Bu sûretle üçüncü gâye de gerçekleşemedi.

Yeniden teşkilâtlanan komünist Tudeh Partisi'ne mensup gençler, sonunda Şah'ın Amerika'daki parasından birkaç milyarlık tâviz mukabilinde elçiliği tahliye ettiler. Fakat taleplerinden vazgeçmediler.

Diğer taraftan **Âyetullah Behiştî**[138] ile **Benî Sadr** arasında hükümetin teşkili hususunda bir ihtilâf çıkması üzerine **Humeynî "Velî Fakîh"** olarak yeni anayasadan aldığı selâ-

---

138 **Âyetullah Behiştî**'yi, ben 1965 yılında Almanya'da tanımıştım. O zaman benim konferansçı olarak davet edildiğim UMSO (United Muslim Student Organisation in Europa) kongresine, O da bir grup İranlı talebe ile katılmıştı.

Azerî asıllı olan **Behiştî**, o zaman Hamburg'daki İran Câmii'nde imamlık yapmaktaydı. Ehl-i Sünnet'e son derecede yakın fikirleri vardı. Onunla iyi ahbap olduğumuzdan her yaz İran'a giderken bana uğrardı. O'nun mevcudiyeti sebebiyle İran'da olup bitenlerden ilk zamanlarda bir parça ümitli idim. Fakat O'nun bir sûikast neticesi, erken ölümüyle bu nisbî ümidim suya düştü. Bu sebeple İran'daki hareketler hakkında Sebil Dergisi'nde ihtiyatkâr bir neşriyât yaptım. Bu sebeple de gerek Türkiye'de ve gerekse 1980 sonrası vatansız (heimatlos) olarak yaşadığım Almanya'da, pek çok iftira ve tehdidlere mâruz kaldım. Bunu anlamak için **"Gurbet İçinde Gurbet"** (İstanbul 2004) isimli eserime bakılabilir.

Hz. Ömer'i şehid eden Mecûsî Ebû Lü'lü adına Tahran'daki cadde ve türbe

hiyetle **Benî Sadr**'ı hem ordu kumandanlığından ve hem de reisicumhurluktan azletti (10 Haziran 1981). **Benî Sadr**, öldürülmek korkusuna kapıldı ve kendi kullandığı bir uçakla Fransa'ya kaçtı.

Devlet idâresindeki bir tek adamlarının da azledildiğini gören solcular, sûikast ve sabotaj hareketlerini arttırdılar. 28 Haziran 1981'de **"Hizb-i Cumhurî-i İslâm"** adlı partinin merkezinde patlattıkları bombalarla başta **Behiştî** olmak üzere birçok bakan ve milletvekilini fecî bir sûrette öldürdüler. Sûikastler devam etti. **Benî Sadr**'ın yerine reisicumhur seçilmiş olan **Ali Recaî** ve O'nun başbakanı **Muhammed Cevad Bahânur**, 29 Ağustos'ta tertiplenen bombalı bir sûikastla öldürüldüler. Cenâze merâsimlerinde bile bombalı saldırılar oldu. Bütün bunlardan mes'ul tutulan Tudeh Partisi kapatıldı. Üst kademe idarecileri, **"Rusya'ya casusluk yapmak"** töhmeti ile hapsedildi.

Üstelik en kıdemli âyetullah olan **Şeriat Medarî** ile **Humeynî** arasında **"velî fakîh"**e anayasa ile tanınan geniş selâhiyetler sebebiyle ihtilâf çıktı. Ülkenin idâresinde böylesine müşkilât ile karşılaşan **Humeynî**, tarih boyunca her diktatörün şiarı olan bir taktiğe başvurdu: Bir dış gâile ihdas etmek!.. Bunun içinse sebep hazırdı. Mademki O, **"velî fakih"** sıfatıyla beklenen **Mehdî**'nin vekili ve Şiî Âlemi'nin başıydı, o hâlde Şia'nın mukaddes şehirleri Necef (eski Kûfe) ve Kerbelâ kendisinin idâresi altında olmalıydı. Aynen Mekke ve Medine'nin **"mesned-i hilâfet"** kabulü dolayısıyla halîfenin idâresi altında bulunmasına benzer bir mantıkla, Irak'la İran arasında bir kavga düşündü. Çünkü o takdirde iç kargaşa umûmen bir ihânet olarak görülecekti. Üstelik İran'la Irak arasında bir de **"Bahreyn"** çekişmesi vardı. Bu düşüncelerle **Humeynî**, İran'da **"seferbelik"** ilân etti. Bunun kendisine karşı olduğunu kavramakta gecikmeyen Irak ve O'nun ihtilâl-

le iktidara gelmiş olan **"Baasçı"**[139] lideri **Saddam Hüseyin**, İran'a karşı harbi başlattı.

Tam sekiz sene süren bu harbin tafsilâtı, mevzuumun hâricidir. Ancak şunu söyleyelim ki, Yahudi silâh tüccarlarının körüklediği bu harp esnasında iki taraf da petrol satıp silâh almış, İran'ın kendi rejimini civarına teşmil hususundaki tavrı aşırı bir sûrette mübalâğalandırılarak Irak'ın komşuları, Kuveyt ve Suudî Arabistan'ın da petrol gelirlerinin çoğu, Irak lehine silâha yatırılmıştır. Fakat silâh tüccarlarının bölgede temin ettikleri denge bozulup da taraflar birbirlerinin petrol kuyularına hücum edince, petrolü, kendi müstakbel malları olarak gördüklerinden iki taraftan birine aşırı silâh satarak harbi bitirdiler. Bunun için de Irak'ı tercih ettiler. Böylece kendisinden her bakımdan daha küçük olan bir devlete yenilmiş olmak, İran'da bir gurur incinmesi husûle getirmiş olacak ve harbin ileride tekrar başlaması muhtemel bulunacaktı. Nitekim 18 Temmuz 1988'de **Humeynî**, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nın tavsiyesine uyarak ateşkesi şu sözlerle kabul ettiğini beyan etmiştir:

"-Keşke zehir içseydim de bu ateşkesi kabul etmemiş olsaydım!.."

İran'da **Humeynî**'nin icraati devam ederken biz bu hareket hakkında yukarıda hülâsa ettiğimiz mâhiyette olmak üzere yazılar yazıyor, konferanslar veriyorduk. O zaman bazı câhil müslümanlar bir **"Humeynî Modası"**na kapılmış gidiyorlardı. Böyleleri tarafından bize yöneltilen tenkid, tariz ve hattâ tehdidler anlatılmakla bitmez.

---

139 Baas Partisi'nin kurucusu, aslında safkan bir yahudi olduğu hâlde, kasten bir hıristiyan arap olduğunu iddia eden **Mişel Eflâk**'tir. Bu partinin üç gayesi vardır:

1- Arapları İslâmiyet'ten kurtarıp (!), İslâm öncesi Araplığı ihyâ etmek,

2- Arapları kalkındırmak,

3- Arap Âlemi'ni birleştirip tek bir bayrak altında toplamak.

Burada onlardan sadece birisini dikkatlerinize sunarak **Humeynî**'yi alkışlamış olan gâfillerin fikrî sefâletlerini gözler önüne sermek istiyoruz:

"Türkiye'de ötedenberi İslâmî faaliyet gösteren bazı çevrelerde yer alan müslümanlara, İran'ın idealleri son derece ters geliyordu bir defa. Neden derseniz, Türkiye'deki bu Müslümanlar, tarihî veya mahallî birtakım sorunları kendilerinden önceki kuşaklardan, yani bir bakıma atalarından ***"İslâmî sorunlar"*** *olarak tevârüs etmişlerdi.* ***Örneğin Türkiye'de İslâmlığın ilk şartı demek, Kemalizm'e sövüp saymak veya Cumhuriyet'e atıp tutmak falan demekti(r). (Burada biz şuna veya buna sövülmesin demek istemiyoruz.*** *Kimsenin sövmesine engel olacak hâlimiz yok. Allah bellerine kuvvet versin, isteyen istediğine istediği kadar sövebilir. Ama bu bizi burada ilgilendirmiyor.)*

Demek, Türkiye için İslâmî faaliyet kimilerine göre, şuna buna sövüp saymak, bireysel çapta tepki göstermek gibi şeylerden ibâretti, ***kimilerine göre İslâmî -faaliyet demek Rus mezâlimini, Yunan mezâlimini, Lozan'ın zafer mi, hezimet mi olduğunu anlatmaktı; kimilerine göre İslâmî faaliyet demek, Mukaddes Emânetler edebiyatı yapmak demekti; kimilerine göre, İslâmî faaliyet demek, Osmanoğulları masallarıyla, «İslâm âleminin lideri Türkiye» masallarıyla uğraşmak, geçmişle avunmak demekti, «Hilâfet nerde ilgâ edilmişse, orada ihyâ edilecektir.» şeklindeki avuntularla oyalanmak demekti.***

Bu tarihsel yaklaşımları, bu çevrelerimiz zamanla âdeta artık bir din hâline getirmişler ve bir din hâlinde benimsemişlerdi. Baktılar ki, İran, bizim İslâmcıların hedeflerine atış yapmıyor, bunun yerine bambaşka hedeflere atış yapıyor, o zaman anlayamadılar, İran'ın ne yapmak istediğini. *Baktılar ki, İran bizimkilerin benimsediği türden İslâmî faaliyetle-*

rin hemen hemen hiç birisiyle uğraşmıyor, o zaman bizimkiler de anlayamadılar, İran'ın ne demek istediğini. Yani bizimkiler, kendi yetersizliklerini, kendi çarpıklıklarını, İran'daki İslâmî harekette bulamayınca İran'ın yolunu bâtıl sandılar, gayr-i İslâmî sandılar ve İran'ın ideallerini gayr-i İslâmî ilân etmeye davrandılar. ***İranlı Müslümanlar'ın yaptığı birçok şey, tarihsel birtakım malûmatı din hâline getirmiş ve din hâlinde benimsemiş olanların kafasına bir türlü yatmıyordu, çünkü İranlı Müslümanlar'ın çıkışı tarihi değiştiriyordu,*** *tarihi değişmeye zorluyordu bir bakıma. Yüzyılların anlayışlarını değiştirmek gerekiyordu artık bu çıkışla birlikte.*

Bu yeni durum karşısında, öteden beri tarih dinine mensup olarak yaşamış bu insanların, tarihsel malûmatlarını bir anda bir yana bırakıvermeleri beklenemezdi elbette. Tarihsel gelişmelerin gerektirdiği bu kaçınılmaz ve zorunlu değişikliği yapabilmek, bu insanlara din değiştirmek kadar zor geliyordu. Çareyi İran'a, haksız yere ve ölçüsüz, hattâ çirkin bir şekilde saldırmakta aradılar. ***(Burada, şimdiye değin duymamış olanların haberdar olmalarını da temin etmek amacıyla, Kadir Mısırlıoğlu diye birisinin, «Humeynî'nin suratını gördüğüm zaman şeytan görmüş gibi oluyorum.» dediğini anımsatmak isterim.)***

Acaba bu millî beyler, şu gerçeğin farkında mıydılar ki, Türkiye gibi bir memlekette binlerce, belki de yüz binlerce insan, bu millî beylere bakarak İslam'dan soğumuşlardır; birçok imansız yurttaş, bu millî yurttaşlara bakarak, bu millî yurttaşların ağzındaki şeyin gerçekten İslâm olduğunu sanarak İslâm'dan kaçmışlardır. (Bu işlerin nasip meselesi olduğunu unutmadan konuşuyorum tabiî. Ama iyi temsil etmek diye bir şey de vardır.) Oysa şimdi bu millî beylerin beğenmediği, hatta sapık ilân ettiği İran'a bakarak İslâm'a ilgi duyan, İslâm'ın meğer çok farklı bir sistem olduğunu duymaya, dü-

şünmeye başlamış, hattâ bir yerden sonra artık İslâm'a tâlip olmaya başlamış yüzlerce, binlerce insan var bu memlekette. Ve tabiî Dünya'nın hemen birçok yerinde durum bundan farklı değil.

Demek biz beğenmesek de, biz, çeşitli bahânelerle mahkûm etmeye çalışsak da İran, İslâm'ı temsil etmeye azmediyor; nefsimize ağır gelse de, bu yolda bizden çok çok önde yürüyor. Bir karşılaştırma yapmaya kalkışmak bile insanı gülünç duruma düşürebilir. (Tabiî ki, cihadı lâftan ibâret sanan, ***kürsüye çıkıp güzel bir nutuk sıkınca, birkaç kaset doldurunca cihad ettiğini sanan, oturup birkaç satır şiir veya birkaç sayfa öykü yazınca, bir-iki kitap okuyunca, gidip şurda burda tumturaklı sözlerle bir sohbet seansı yapınca cihad ettiğini*** *sanan, bütün bunları islâmî faaliyetlerin hası olarak kabul eden, dolayısıyla Dünya'da kendilerinden daha hızlı çalışabilecek kimselerin bulunmadığına inanan insanlar için bu sözlerimizin hiçbir anlamı olmayacaktır.)*"[140]

Dinî ilimlerden ve hele onun akaid kısmından zerre nasibi olmayan bu satırların yazarı, cevap vermeye değmez. Ne bu iktibas ettiğimiz satırlar ve ne de eserin (!) geri kalan kısmındaki mutlak sûrette ayak kaydıran sözler!.. Hiç biri cevaba değmediği hâlde pazarcı yaygarasına benzeyen bu bir-iki paragrafı, sırf ibret için iktibas ettik.

Humeynî, 1989 yılında vefâtından önce mel'un bir mürted olan **Salman Rüştü** hakkında **"idam"** fetvası vermiş ve O'nu öldürecek olana milyon dolarlarla ifâde edilen mükâfatlar vaad etmiştir. Tabiî niyeti hâlis olsa, bunu Âlem'e îlân etmeden yapardı. Üstelik **Salman Rüştü**'yü öldürme-

140 Bkz: **Zeytin Refref-** İran'a Nasıl Bakmalı, Ankara, 1988, sh: 27 vd.

Bu **Zeytin Refref** adı, nâm-ı müsteardır. Burada bana atfedilen sözlerden anlaşılmaktadır ki gerçek yazar **Selâhattin Eş**'tir. Zira bu sözleri, ben, O'na karşı söylemiş olduğumu sarahaten hatırlamaktayım.

ye muvaffak olacak kimselerin Şiî olup olmadıklarına göre vaad ettiği mükâfat arasında bir fark olmazdı. O'nun. İslâm Âlemi'ne karşı liderlik propagandasına âlet ettiği beyânı, **Salman Rüştü**'ye, dokunulmaz bir koruma çemberi oluşması neticesini doğurmuştur. O'nun vefatı zamanında biz Almanya'da Sebil'imizi, nâmüsait gurbet şartları altında, yayınlamaya çalışıyorduk. Orada **Humeynî**'nin vefat haberi dolayısıyla yazdıklarımızın iktibası ile, bu bahse nihayet vermek istiyoruz:

*"**HUMEYNÎ**'NİN VEFATI YAHUT ACEM MÜBÂLAĞASININ BİR TEZÂHÜRÜ*

*Her fâni gibi **Humeynî** de nihâyet irtihal etti. Kendisi hakkında daha önce çeşitli vesilelerle kıymet hükümlerimizi serdetmiş bulunduğumuz için bu defa hayat, şahsiyet ve mücâdelesine dâir mütâlaalarımızı, -şahıs plânında kalmaksızın- çeşitli mes'elelerin îcâb ettirmesiyle ileride arz edeceğiz. Şimdilik şu kadarını söyleyelim ki bu vesileyle Acem Milleti'nin tarihte meşhur mübalâğacılığı, bir kere daha ve en dehşetli bir sûrette tezâhür etmiştir.*

*Cenâze merâsiminde olup bitenlerin çeşitli gazetelere aksetmesiyle görülmüştür ki; muhabbette de, husûmette de ifrat veya tefritlerden kurtulamayan İran halkı, **Humeynî**'nin arkasından O'na bağlılığını göstereceğim derken işi kefenin parçalanmasına ve birçok insanın ölmesine sebep olacak derecede ileriye götürmüştür.*

*1400 yıldan beri **"Kerbelâ Faciası"** için her sene-yi devriyede tertib edilmiş ihtifallerin kanlı tablosuna eklenen şu hâdise, bu milletin ifrat veya tefritten kolay kolay kurtulamayacağını göstermektedir. Kendileri gibi aşırılığa kaçmadan **"Evlâd-ı Rasul"** muhabbetini gönüllerinde ebedî bir meş'ale hâlinde nesilden nesile devam ettiren **"Ehl-i Sün-***

***net"** mensuplarını, sanki o zulümleri tecviz ediyormuş gibi itham edegelen bu topluluk, bakalım şu sûrette ortadan kalkan **"Humeynî Putu"** yerine kimi ikâme edecektir!...*

*Bu vesileyle arkadaşımız **M. Ertuğrul Düzdağ**'ın insaf ve hüsn-i zan şaheseri olan yazısını iktibasla yetiniyoruz. Bu güzel yazıda **Humeynî**'nin beklenen ve iddia edilen lider olsaydı, yapması gerektiği işlerin sıralanmasıyla, mefhum-i muhalif yoluyla yaptığı kötülükler zarif bir sûrette sergilenmiştir.*

*Bunlara eklenecek tek şey, **Humeynî**'nin iktidar oluş vakıasının arka plânıdır. Bu plânın, Amerika ve dolayısıyla Yahudi'ye kadar dayanan sivri uçları hakkında biz çeşitli konuşmalarımızda saatler süren tafsilât vermişizdir. Burada ve O'nun ölümü, henüz sıcaklığını muhafaza ederken bunları tekrarlamayı yakışıksız görüyor ve **M. Ertuğrul Düzdağ**'ın, bahsi geçen yazısıyla sizleri başbaşa bırakıyoruz:*

Zamanın İçinden
GÖRDÜĞÜMÜZ TARİH

***Humeynî** vefat etti. Allah taksîrâtını affetsin. Mü'minlere düşen ilâhî rahmetten, O da hak ettiğini alsın.*

Bir milletin hayatında nâdiren görülen büyük bir hareket, İran'da O'nun vâsıtası ile ortaya çıktı. Bir milletin tarihî gidişini değiştirebilme ve geleceğine yol çizebilme imkânı her zaman ele geçmez.

Birkaç yüz yılda bir zuhûr eden ve bir şahsa veya küçük bir zümreye, bütün bir milletin irâdesini teslim etmesi ile ortaya çıkan böyle bir durum, o topluluk için bazen hayra, bazen de şerre sebep olur.

Böyle büyük ve çok mes'uliyetli bir selâhiyeti eline geçirenlerin, irâdesini kendilerine teslim etmiş bulunan halka karşı son derecede dikkat ve hassasiyetle hareket etmeleri ge-

Humeynî'nin kefeninden teberrüken bir parça koparıp saklayabilmek için O'nun cesedi bu hale getirildi.
(1989 Stern Dergisi)

rekir... Tarihinde beklediği büyük kahramanı bulduğuna inanan toplum, bütün özlemlerini yerine getireceğini umduğu o şahsın eline kendisini teslim eder.

*Bu gibi "**kahraman**"ların, şahsî fikir ve duygularıyla, sevgi, kin ve hırslarıyla değil, başında bulundukları milletin gelecekteki hayatını maddî-mânevî yükseltecek gerçekçi düşüncelerle ve aklın gösterdiği tedbirlerle hareket etmeleri gerekir*

*İranlı bir Şiî'nin, sevgi ve bağlılığı dolayısıyla, kendisinin on yılda yaptıklarını isâbetli görebilmesine karşılık, bizce **Humeynî**, elindeki büyük gücü, milleti için gerektiği kadar isâbetli kullanamamıştır.*

*Rasûl-i Ekrem Efendimiz'in kendisine ve müminlere karşı, en ağır hakaret, düşmanlık ve cinâyetleri işleyen Mekke müşriklerine gösterdiği af ve merhametin küçük bir örneğiyle işe başlayabilseydi; gerçekten bağışlanması imkânsız suçları cezalandırırken adâlet ve merhametle muâmele edebilseydi, dış Dünya'ya bir vahşet intibaı veren manzaralardan kaçınmayı bilebilseydi; silâhlarını müslümanlara değil, durmadan söylediği, fakat bir kere bile yapmadığı gibi, din düşmanlarına çevirseydi; kendi kavmi ve öteki kavimlerden mü'minleri öldürenler hakkında yaygaraları koparıp, herifi **(Salman Rüşdü)** ve kitabını meşhur edeceğine, bütün Dünya'da İslâm için, binbir güçlük içinde ihlâsla çalışan milyonlarca müminin yok olmaması için savaşı durduracak kadar kemâl, hazım ve teennî gösterebilseydi; bin üç yüz yıldır tamamen haksız ve yanlış olarak Ehl-i Sünnet Müslümanları'nı **Hazret-i Ali** ve soyuna düşman bilen, öyle bildiği için de bütün Müslümanlar'ı kâfir sayıp şiddetle düşmanlık eden zavallı İran halkını, nüfuzunu kullanıp, o sapkın yoldan doğruya çevirip, büyük İslâm Ümmeti'nin arasına katabilseydi; eski Acem mübâlağalarını andıran gürültülü meydan okumalar yerine, ebedî düşmanı-*

*mız olduklarından hiç şüphe bulunmayan küfür milletine karşı, diğer Müslümanlar'la el ele vermenin yollarını arasaydı; kendince İslâm'a hizmeti, gayr-i İslâmî metotları mübah görerek yapmasaydı; bugün hakaretler yağdırdığı kâfirlerle yarın işbirliği yaparak, müminleri utandırmasaydı; Kâbe'de kan dökülmesine sebep olmasaydı ve halkına Hacc'ı yasak etmeseydi; Afgan cihâdına sekte vuran ve birliğe en ziyâde ihtiyaç olduğu sırada ikilik ve fitne çıkaran, kendine bağlı Şiî hiziplere engel olsaydı; **Ziyâü'l-Hak** kâfirler tarafından şehid edildiği ve İslâm düşmanlarının bütün Dünya'da bayram ettiği günlerde, kâfirlerden ziyâde şenlik yapan Pakistan Şiîlerine iki cümle ile "höst" deseydi; Dünya'da binlercesi mevcud olan sefil mürtedlerin en sefillerinden biri için günübirlik propaganda ile içinden çıkılmaz güç sıkıntılara sokacağına, o necîsin reklâmını yapıp zararını artırmamak için akıllı davranıp susabilse ve Peygamber ve ashâbı hakkında her dilde yazdıracağı güzel eserlerle müsbet bilgiler yayabilseydi; kendine bağlı olanlar arasında, pek çirkin bir yanlış olarak asırlardır devam eden **Ömer**, **Osman** ve **Âişe** hazerâtına düşmanlığı kaldırsaydı; diğer İslâm ülkelerinin halklarını irşad sevdasına kapılacağına, asırlardır gayr-i islâmî idâreler altında bozulmuş bulunan kendi milletinin îmân ve ahlâkını tashih ve tezyîne himmet etseydi; hiç bilmediği ve anlamadığı Türkiye ahvâline parmak sokup, seksen senedir başarı ile dayanan ve otuz senedir hızla yükselen İslâmî hayatı altüst edecek, yersiz, lüzumsuz ve faydasız müdâhalelere kalkışmasaydı...*

Evet, bizce işte bunları ve daha birçoklarını yapsaydı, yaptırsaydı veya yapmasa ve yaptırmasaydı, eline geçen fırsatı hakkıyla kullanmış olurdu. Ama belki de bütün bunları, yaptıklarını, doğru bilerek ve hiç pişmanlık duymayarak son nefesini verdi...

Cenâb-ı Hak, geride kalanlara acısın ve onlara, kendi yolunu göstersin. Duâ ve temennîmiz, bütün İslâm Âlemi ile birlikte İran'ın da sulh ve selâmet içinde büyük İslâm kardeşliğine doğru yürümesi ve buna lâyık olmasıdır. Tabiî aynı şeyi kendimiz ve milletimiz için daha da büyük bir arzu ile temenni ile duâ etmekteyiz."[141]

Son olarak **Humeynî** ve bugünkü İran hakkında kısa ve umûmî bir değerlendirme ile bahse son verelim:

Hiç şüphesiz, **Humeynî Hareketi**'nin ve bugünkü İran idârecilerinin icraatlarında takdir edilecek cihetler vardır. Bunlar, tesettüre riâyet olunmasını sağlamaları, İslâm'ın haram kıldığı davranışları fiilen ve kanunen yasaklamaları gibi şeylerdir. Ancak onların yanlışları yanında, bunlar, devede kulak kalmaktadır. Bu yanlışları şöyle sıralayabiliriz:

1-Propagandalarında her vesîle ile:

"-Mezhepçilik yapmıyoruz. Mezhep önemli değil, önemli olan İslâm'dır!" derler.

Derler, amma mezhepçiliği, **Humeynî Hareketi**'nden sonra kabul ettikleri anayasalarına koymuşlardır. Sünnîlerin İran'ı idâre hakkı olmadığını, anayasa ile tescil etmişlerdir. İran'dan başka hangi ülke anayasasında mezhebe yer vermiştir?! Hem anayasa ile mezhepçilik tescil edilecek, hem de mezhepçilik yapmıyoruz diye propaganda yapılacak!.. Bu, bir tezat değil mi?!

2-**Humeynî** ve bugünkü İran idârecilerine göre, Kur'ân değiştirilmiştir.

*"Asıl Kur'ân, **"Mushaf-ı Fâtıma"**dır ki, şimdi mevcud olan Kur'ân'ın üç misli idi."* derler.[142]

*"**Cebrâil**'in Hz. Peygamber'e getirdiği on yedi bin*

141 Zaman Gazetesi'nden iktibâsen Sebil Dergisi s: 13 (262), Haziran 1989, Limburg (Almanya).

142 Bkz: **el-Kâfî**, c: I, sh: 456.

âyetti." iddiâsında bulunurlar.[143]

*"Bakara Sûresi'nin 23. âyetinde **"Hz. Ali"**nin adı vardı."* diyorlar.[144]

*"Asıl Kur'ân'da **Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin**'in isimlerinin mevcud olduğunu, bunların **Hz. Osman** tarafından çıkarıldığını"* söylerler.[145]

Şöyle diyen olabilir:

"-**el-Kâfî**'de böyle yazılı olabilir. Ama **Humeynî**, böylesi sapık iddiâları kabul etmemiştir. Gerçek böyle değildir!.. Bütün şiîler, **Buhârî**, **Müslim** gibi sahih hadis kitaplarını kabul etmezler, ama en kuvvetli mercîlerden biri olarak **"el-Kâfî"**yi görürler. Humeynî de bu kitabı bizzat kaynak olarak göstermektedir.[146]

3-İmamlarını, peygamberlerden ve mukarreb meleklerden üstün tutmakta, âdetâ bunları ilâhlaştırmaktadırlar. Her şeyin, bütün zerrelerin imama secde edeceğini söyleyecek kadar ifrata düşmekteler. [147] *"Allah, imamları, başka insanlardan farklı olarak yaratmıştır."* derler.[148] İmamlar, Allâh'ın yüzü, gözü, dilidirler[149] ve onlar aslâ yanılmazlar.[150]

4-Evlerinde umûmiyetle **İmam-ı Ali**'ye atfedilen fotoğraf asılı bulunur. Bu uydurma resimleri tâzim ederler. Acaba **Hz. Ali**'yi kim görmüş de resmini yapmıştır?!

5-Sahabîler, âyetlerle medh ü senâ edildiği hâlde, bunlar, onların pek çoğunu, -hâşâ- kâfir ilân etmektedirler. Hele **Hz. Ömer** ile **Hz. Osman**, bunların en büyük düşmanlarıdır.

---

143 a.g.e., c:II, sh: 634.
144 a.g.e., c: I, sh: 417.
145 a.g.e., c:II, sh: 379.
146 **Humeynî**- İslâm Fıkhında Devlet, sh: 34.
147 Bkz: **Humeynî**- a.g.e., 65.
148 **el-Kâfî**, c: II, sh: 291.
149 a.g.e., c: I, sh: 260.
150 **Humeynî**- a.g.e., 66.

İran sınır kapısında **"Küstâhî-i Ömer"** (**Ömer**'in küstahlığı) adını taşıyan bir kitabı hâlâ bedava dağıtmaktadırlar. O **Ömer** ki, İran'ın mecûsîlikten kurtulmasına sebep olmuştur. Yani İran fâtihidir. Ateşe secde eden başlarını Allâh'a çevirmekle onlara fenâlık mı etmiştir ki, O'nu şehid eden mecûsî **Ebû Lü'lü**'ye Tahran'da türbe yapmışlardır.

Şiîlerin kaynak kitaplarının başında gelen **"el-Kâfî"**ye göre, **Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer** ve diğer sahabîler, -hâşâ- dinden dönen kâfirlerdir.[151] Yine bunların iddiâsına göre, Kur'ân-ı Kerim'in bir âyetinde geçen **"küfür"** kelimesinden murad **Hz. Ebûbekir**, "fusûk" kelimesinden murad **Hz. Ömer**, **"isyân"** kelimesinden maksad ise, **Hz. Osman**'dır.[152]

Bir de **Humeynî**'nin sahabîlere pervâsızca saldırışına bakın: **Kadı Şüreyh** (r.a.), için **"eşkiyâ"** demektedir. Bu büyük tâbiî, emsâli çok az olan bir yüce fakih ve şeriat âlimidir. **Hz. Ali**'nin de kadısıdır. Adâlet ve fıkhî anlayışta darb-ı mesel olmuştur. Ne çare ki, bu meziyetleri, O'nu Şiîler'in ve **Humeynî**'nin hücumundan kurtarmaya yetmemiştir.[153]

6-Bunlar, sadece sahabîlere değil, şiî olmayan bütün Müslümanlara bu **"küfür"** ithamlarını teşmil etmektedirler. Tabiî propaganda konuşmalarında bunların **"takıyye"** yaptıkları mâlum!.. Ama kendi kitaplarına göre, **Hz. Ali**'den başka **"hak halife"** tanıyanlar, müşrik olurmuş!.. **Hz. Ali** hayattayken, başka birinin (yani ilk üç halîfenin) hilâfetini meşrû sayanlar da müşrik olurmuş. Yani bir insan:

"-**İmam Ali**, hak halifedir, ama **Hz. Ebûbekir**, **Hz. Ömer** ve **Hz. Osman** da hak halifedir!" dese, müşrik olurmuş!..

Neden? Çünkü **Hz. Ali**'ye şirk koşmuş, ve dolayısıyla

---

151 **el-Kâfî**, c: I, sh: 420.
152 a.g.e., c: II, sh: 399.
153 **Humeynî**- a.g.e., 92.

"müşrik olmuş" oluyor!..

7-Eskiden İran'da, her yerde sadece **Hz. Ali**'nin resimleri asılıydı. Şimdi bunlara bir de **Humeynî**'nin fotoğrafları eklendi. Çarşıda, pazarda, evlerde, iş yerlerinde, hatta câmilerde!.. Katolik kiliselerinde fotoğraf görüp şaşıran bazı müslümanlar, bugün câmilerde, evet, İran câmilerinde bu zâtın fotoğrafını görünce nasıl müsâmaha ile karşılayabiliyorlar, hattâ cevâzına ne sûretle delil buluyorlar?! Çünkü şiî müslümanlara göre, **Humeynî**'de kusur bulmak, **"Amerikan Ajanı"** olmaktır. Buna cevaz vermeyen fıkıh kitapları da, demek ki, Amerikancıların eseridir!..

3- Şia'nın Bâtınî Kolları

Alâmet-i fârikası, **Hz. Ali** taraftarlığı olan Şia Mezhebi'ne dâhil fırkalar, üç grup teşkil ederler. Bunlar, **"Mufaddile"**, **"Sâbbe"** ve **"Gâliye"**dir.

Mufaddile, **Hz. Ali**'yi, Ashâb-ı Kirâm hazerâtı içinde en faziletli kabul eden fırkaların mensuplarıdır.

Sâbbe ise, ilk üç halifeyi **Hz. Ali**'nin hakkı olan (!) hilâfeti gasbetmiş kabul ederek onları ve onlara biat etmiş olanlar hakkında sebbetme, yani kötü söz söylemeyi şiar edinmiş olanlardır.

Şia'nın en müfriti **"Gâliye"**dir. **"Gulat-ı Şia"** da denilen Gâliye mensupları, **Hz. Ali** taraftarlığını, O'nun -hâşâ- ilâh olduğu noktasına kadar vardırmışlardır ki, bu mel'unâne iddianın Yemen asıllı Yahudi **Abdullah ibn-i Sebe** tarafından başlatılmış olduğu hususu evvelce anlatılmıştı. Ancak **Hz. Ali** taraftarlığında haddi aşarak İslâm inancına aykırı görüşleri benimsemek, **İbn-i Sebe**'nin kurduğu Sebeiyye Mezhebi'ne münhasır kalmamış, sonradan başka fırkalarda da çeşitli sûretlerde bu iddia ile ortaya çıkmıştır.

Gerçekten Şia gruplarının en kalabalık kısmını teşkil

eden **"İmâmiyye"** (İsnâaşeriyye), içinde böyle sapık ve bâtınî görüş sahiplerini de barındırıyordu. Bu sebeple:

"-İmâmiyye, Bâtıniyye'nin geçididir." denilmiştir.[154]

*"Bu müfritlerin görüşleri arasında teşbîh, tecsîm, hulûl, tenâsüh, bedâ', tefviz (Cenâb-ı Hakk'ın **Hz. Muhammed** ile **Hz. Ali**'yi yarattığı, Kâinat'ın diğer kısımlarının yaratılması ve idare edilmesini de bunlara havâle ettiği görüşü) gibi sapık iddialar mevcuddu. Zamanla süzülen, berraklaşan ve **"İsnâ Aşeriyye"** tarafından temsil edilen İmâmiyye akidesi, bu müfrit görüşleri reddetmiş, İmâmiyye âlimleri, müfritlerle mücadele etmiştir. Ne var ki, bütün ifrat kalıntılarının İmâmiyye-İsnâaşeriyye telâkkilerinden tamamen silinip gittiğini söylemek de mümkün değildir."*[155]

Gâliye veya gulat, **"haddi aşanlar"** demek olup bunlar **Hz. Ali**'nin -hâşâ- ilâh olduğunu iddia eden Ulûhiye'den başlayarak çeşitli sapık görüş sahipleridirler. Bunlar, İslâm Dini'nin temel esaslarından olduğu kesinlikle sâbit olan hususlar, yani **"zarurât-ı diniye"**den bir veya birkaçını inkâr eden, İslâm'ın emrettiğinin aksine inanan kimselerdir. **Hz. Ali**'ye ulûhiyet veya peygamberlik isnad etmek, kıyâmeti inkâr, ruhun tenâsühüne (reenkarnasyon) inanmak, evvelce îzah edilmiş olan ric'at ve bedâ' gibi sapık görüşleri ileri sürmek, haramları inkâr etmek (ibâha), Kur'ân-ı Kerîm'in -hâşâ- tahrif edilmiş olduğuna inanmak ve başta ashab-ı kirâm olmak üzere kendileri gibi inanmayanları tekfir etmek gibi birçok sapıklıkları olan Gulât-ı Şia'nın çeşitli kolları vardır. Bunların en meşhurları, **"İsmâiliyye"**, **"Karmatîler"** ve **"Haşhaşîler"**dir. Şimdi, bunlar hakkında biraz mâlûmat arz edelim:

---

154 **Bekir Topaloğlu**- a.g.e., sh: 216
155 a.y.

a-İsmailiyye

Bunlardan "**İsmailiyye**" fırkası, ibâdet ve muâmelât hükümlerinde İsnâaşeriyye ile -aşağı yukarı- aynı görüştedir. Altıncı **İmam Cafer-i Sâdık** hazretlerine kadar tanıdıkları ve tâbi oldukları imam itibariyle de aralarında fark yoktur.

İmam Cafer-i Sâdık'ın altı evlâdı vardı. O'nun vefatından sonra Şiî gruplar, bu evlâtlardan hangisinin meşrû imam olacağı hususunda ihtilâfa düştüler. Bunların her birini imam kabul eden gruplar, tâbî oldukları **Cafer-i Sâdık** evlâdına nispetle anıldılar. İsnâaşeriyye, **Cafer-i Sâdık**'tan sonra O'nun oğlu **Mûsâ el-Kâzım**'ı kabul ederken muayyen bir zümre de **Cafer-i Sâdık**'ın diğer oğlu **İsmail**'i imam kabul etti ve İsmailiyye diye anılmaya başladı. Ancak bunlar, imametin **Cafer-i Sâdık**'tan sonra, oğlu **İsmail**'e intikalinin nass ile vârid ve sâbit olduğunu iddia ettiler. Ayrıca **İsmail**'den sonra oğlu **Muhammed el-Mektum**, O'ndan sonra oğlu **Cafer el-Musaddık** ve nihayet O'nun da oğlu **Muhammed el-Habîb**'in imam olduğunu ve bunların üçünün de mektum (gizli) kalmış olduğunu iddia ettiler. Nihayet **el-Habib**'in oğlu **Ubeydullah el-Mehdî** ile imamların zâhir olduğuna inanan İsmailîler, bu sonuncusunun liderliğinde Mısır'daki Fâtımî Devleti'ni kurmaya muvaffak oldular (m. 909-1171)

İsmailîler, her Şiî grupu gibi Irak havâlisinde zuhûr etmiş olmalarına rağmen gördükleri siyâsî baskı sebebiyle İran, Horasan, Türkistan ve Hindistan taraflarına kaçıp her tarafa yayılmışlardır. Buralarda Budizm, Brahmanizm, eski İran ve Keldânî kültürleriyle karşılaşıp onların tesirleri ile islâmî vasıflarını kaybedip tamamen sapık ve gayr-i islâmî bir hüviyete bürünmüşlerdir. Bu yüzden "**İsmailiyye**" adı Bâtınîlikle aynîleşmiş, Gulât-ı Şia'dan olan Karmatîlerin mübeşşiri sayılmışlardır.[156]

---

156 İsmâilîler'in asıl yaşadıkları yer, Hindistan olmakla beraber kü-

Bu grup, İsmailiyye adıyla meşhur olmuş ve kendileri de bu adı benimsemiş olsalar dahî, fikirlerindeki sapıklık dolayısıyla islâmî kaynaklarda daha çok "**Bâtınıyye**" adıyla anılırlar. Ayrıca aralarındaki az çok farklılıklara göre "**es-Sebiyye**", "**et-Tâlimiyye**", "**el-İbâhiyye**", "**el-Melâhide**" (mülhidler, dinsizler) veya "**ez-Zenâdika**" (zındıklar) ve "**es-Sabbâhiyye**" gibi adlarla da anılırlar. Bunlardan "**Sabbâhiyye**" veya "**Haşhaşîler**" ile "**Tâlimiyye**" denilen gruplar, hakikatin akılla öğrenilemeyeceğini, aklın bu hususta kifâyetsiz olduğunu, ancak mâsum imamlardan öğrenilebileceğini iddia ederler.

Farzları ve haramları kabul etmeyenler, her şeyi mübah kabul etmelerinden dolayı "**İbâhiyye**" olarak anılırlar. Allâh'ı ve peygamberi kabul etmeyenlere "**Melâhide**" (mülhidler) veya "**Zenâdıka**" (zındıklar) denilir.

"**Sebiyye**" olarak adlandırılan grup ise, peygamberin nâtık (konuşan), imamların sâmit (susan) hüccet olduğunu kabul ederler. Onlara göre, imamların hükmü, yedişer kişilik devirlere ayrılır. Yedinci imamla bir devir tamamlanır ve ikinci bir devir başlar. Kıyametin mânâsı, yedinci imamla bir devrin tamamlanmasıdır. Yoksa iddia edildiği gibi, Dünya'nın sona ermesi şeklinde bir kıyâmet yoktur. Zira imamların bu devri, sonsuza kadar devam eder. İsmailîlere göre, birinci devir, **Hz. Ali** ile başlayıp, **Muhammed b. İsmail** ile nihayete ermiştir. O'ndan sonra gelen yedi vâsî ise, ikinci devri teşkil etmekle beraber adları gizli kalmıştır. Üçüncü devrin ilk imamı, Fâtımî Devleti'nin kurucusu **Ubeydullah**'tır.

çük azınlıklar olarak İran, Irak, Sûriye ve Türkistan'da ve bazı Afrika ülkelerinde mevcuddurlar. Reislerine "**Ağa Han**" denilmektedir. Ağa Hanlar, **Hasan Sabbah**'ın sülâlesindendir. İsmâilîler, kazançlarının onda birini Ağa Han'a verirler. Ağa Hanlar da bu paraları, Batı Âlemi'nde müsrifçe harcarlar. Bazen gazetelerde bunların altınla tartılarak ağırlıklarınca altını cemaatlerinden zekât olarak aldığına dâir haberler de çıkar.

Diğer bazı İsmailîlere nazaran da Âlem, **"Âlem-i süflî"** yani yeraltı âlemi ve **"Âlem-i ulvî"** yani yerüstü âlemi olarak iki kısımdır. Bu Âlemi, gökyüzündeki yedi gezegen idâre eder. Bunların inanışlarında bunun gibi başka saçmalıklar da vardır.

b-Karmatîler

Bâtınîlikle eş anlamda kullanılan **"Karmatîlik"** veya **"Karâmita"**nın kurucusu, **Meymun el-Kaddah**'tır. Aslen İranlı bir mecusî veya yahudî olan **Kaddah** güyâ müslüman olmuş ve **İmam Cafer-i Sâdık**'ın hizmetine girmiştir. 792 yılında Kûfe'de ortaya çıkarak âyet ve hadislerin gerçekte bir bâtınî mânâsı olduğunu, zâhirî mânâlarınsa sembolik bulunduğunu iddia etmeye başlamıştır. Namaz, oruç, hac, zekât gibi ibâdetlerin gereksizliğini iddia ederek ibâhacı bir yol tutmuştur. **Kaddah**'ın oğlu **Abdullah** ve torunu **Ahmed** tarafından Şiîlik ve **Hz. Ali** taraftarlığı perdesi altında gitgide yaygınlaşan bu bâtıl görüş, bilâhare bu harekete katılan **Karmat** adında bir şahsın faaliyetleri sebebiyle **"Karmatîlik"** veya **"Karâmita"** olarak adlandırılmıştır.[157]

---

157 **Karamita** hareketini bir sol zihniyet mahsûlü olarak gören **Ziya Nur** diyor ki:

*"Gulât-ı Şia doktrini içinde telâkkî itibariyle mal ve mülkü de alâkadar eden görüşler vardır. Fikir ve görüşleriyle bu Şia-yı gâliye yesâr (sol) ve aksâ-yı yesâra (en sola) kadar gider. Gulât-ı Şia'nın bir de bu noktadan tetkiki lâzımdır ki, bu henüz bizde yapılmamıştır. Bu mevzuda küçük bir tetkik yapan **Yusuf Akçura, "Muâsır Avrupa'da Siyâsî ve İçtimâî Fikirler ve Fikrî Cereyanlar"** isimli kitabının 58. ve müteâkip sahifelerinde şunları yazar:*

*«İslâm medeniyetinin en parlak devirlerinden birisi, merkezi Irak olmak üzere teessüs eden Abbâsî Hilâfeti'nin **Harunu'r-Reşid** ve **Me'mun** asırlarıdır. Bu esnâda ziraat, ticâret, sanâyi, ilim ve maârif hakikaten yüksek bir dereceye çıkmış dâru'l-hilâfe olan Bağdad-ı behişt-âbâd Şark'ın en büyük, en zengin ve en işlek bir iktisâdî merkezi olmuştu. Bağdad'ın açık denizlere, okyanuslara çıkış yeri, iskelesi Basra şehri idi. Bağdad'ın cihan-*

Bâtınîler, insanları kendi mezheplerine dâvet ederken dokuz kademeli bir usûlî taktik kullanırlar. Mezhep tarihi

---

şümul ticareti, Basra vasıtasıyla icrâ edilirdi. Hamburg Berlin'e nazaran ne ise, Basra da Bağdad'a nazaran öyle idi. Basra'da deniz ticaretinin icab ettirdiği iskele amelesi ile, o zaman gemilere lâzım olan kürekçiler, yani gemi amelesi toplanmış bulunuyordu. Bu amelenin bir kısmı zenci esirlerdi. Bundan maâda Irak'ın zengin topraklarını, bağ, bahçe, hurmalık ve tarlalarını işlemek üzere, bu toprakların sahipleri, rençber olarak birçok zenci esirler kullanırlardı. Zenci esirler, Zengibar'dan getirilerek Basra'ya çıkarılırdı. Bu husus da Basra'daki zenci esirlerin miktarını arttırdı. Zenci esirlerin sahipleri, onlara umûmiyetle kötü ve şiddetle muâmele ederlerdi. Zencilerin isyanı için mûcip sebepler ve isyanın muvaffakiyet şartları mevcuddu.

*İran'ın Rey şehrinden olup kendisinin evlâd-ı Ali'den olduğunu iddia eden **Ali b. Muhammed** nâmında birisi, zenci esirlerin başına geçerek 235 hicrî, 869 milâdîde isyan etti. Bu vâkıa ile İslâm tarihinde **"Harbü'l-Zenc"** denilen içtimâî muhârebelere başlandı. Zenci esirlerin sergerdeleri, **"Reis-i Zenc"** ünvânını almışlardır. İhtilâlciler, muvaffak oldukları yerlerde, tıpkı Roma'daki **Spartaküs** ordusunun yaptığı gibi esirleri âzâd ediyorlardı. Yine **Spartaküs** hareketindeki gibi, yükünü, küreğini, kazmasını, hâsılı işini bırakan esir ve fakirler, her taraftan gelip ihtilâlcilere iltihak ediyorlardı. Esirler gâlip geldikçe, zengin efendilerini, sahiplerini ve sermâyedârları katl, mülklerini, ev ve tarlalarını yakıyor ve tahrip ediyorlardı. Esirler, o zamana kadar sahiplerinden gördükleri kötülüklerin intikamını fâiziyle aldılar. Halifenin üzerlerine sevkettiği orduları birkaç defa bozdular ve ordudan aldıkları esirlere karşı çok şiddetli davrandılar. İslâm müverrihleri, **Reisü'l-Zenc Ali b. Muhammed**'e şiddetli muâmelesini vesile ederek **"el-Habîs"** ünvânını takmışlardır. Bir aralık **"el-Habîs"** kendisini Halife ilân etmiş ve sikkeler bastırarak, ismini hutbelerde de zikrettirmiş ise de, nihayet **Halife el-Muvaffak**'ın bizzat idâre ettiği bir ordu tarafından mağlub edilmiştir. (h. 270) Bu muhârebede yakalanan **Ali b. Muhammed**'in başı kesildi.*

*Zenci esirlerin ihtilâli, 15 sene kadar devam etmiştir. Bu hareket, yukarıda işaret edildiği gibi, Roma'da zuhur eden **Spartaküs** hareketine çok benzer. Bu hareketle fiilî olarak, fakirler ve esirlerin servet sahiplerine karşı ayaklanmaları görülüyorsa da, isyanın bazı görüşlere istinad ettiği, meselâ mallarda iştirâk gâyesinin tâkip edildiği mâlum değildir. Fakat zenci ihtilâlinin zuhûr ettiği yerlerde ve yine hicrî 3. asır ortalarında, diğer bir içtimâî hareket görülür ki, bunun nazariyeleri epeyce işlenmiştir. Bu fikrî*

ile uğraşan bütün tarihçiler, bu hileli dâvetin -hak veya bâtıl- herhangi bir dine inanan bir kimsenin dâveti olabileceğini kabul etmezler. Şu, Şiîlikle perdelenmiş dâvetin hakikî mahiyeti, mutlak dinsizliktir. Bu sebeple bu davete **"Bâtınîliğin hileleri"** denilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'in zâhirî mânâsının avam, bâtınî mânâsının ise havâs (seçkinler) için olduğunu iddia eden Karmatîler, pek çok âyet-i kerîmeyi sapık görüşlerine âlet edecek şekilde te'vil ediyorlardı. Meselâ:

"Tebbet yedâ Ebî Lehebin..." (**Ebû Leheb**'in iki eli kurusun...) âyetindeki **"iki el"**den maksadın **Hz. Ebûbekir** ile **Hz. Ömer** olduğunu iddia ediyorlardı.

Muhammed Hammâdî adında sağlam bir İslâm âlimi, sûret-i haktan görünerek bunların arasına katılmış ve sonra da gördüğü rezilâne iş ve fikirleri bütün çıplaklığı ve tafsilâtı ile yazmıştır.[158] Bu eserin Arapça neşri için bir takriz yazmış olan değerli âlim **Zâhidü'l-Kevserî** diyor ki:

"Bu din düşmanları ise, Şiîlik kisvesine bürünmek, kuvvet elde edip toplamak ve Bâtınîyye Mezhebini, ibâha ve ilhad meşrebini yaymak için durmadan çalışmayı ve gizli cemiyetler kurmak için bu teessürü (Ehl-i Beyt'in mâruz kaldığı fâcialardan doğan teessür) vesile edinmişlerdir.

Bunlar Şiîliği, ümmet arasında istedikleri rezâleti yaymak, fitne tohumlarını ekmek, birbiri ardınca akıp giden asırlar boyunca muhtelif memleketlerde binbir çeşit ibâhalar ve dinden tamamiyle sıyrılıp çıkmayı sağlamak için perde ve maske olarak kullanmışlardır.

Bunların birçokları; bu fitnelerde Seyyidlerden bir hay-

---

*ve içtimâî harekete, İslâm tarihinde **"Karamita Hareketi"** denilir."* (**Ziya Nur**- a.g.e., sh: 276 vd.)

158 Bu değerli eser, Arapça aslından tercüme edilerek 2004 yılında Sebil Yayınları arasında yayınlanmıştır.

lisinin zorba hükümdar ve vâlilerin şerlerinden korktukları için şurada-burada gizlenmiş olmalarından istifade ederek yalan yere pâk Peygamber sülâlesine nisbet dâvasında bulunmuş ve insanlar vasıtasıyla halkın çoğunluğunu aldatmaya imkân ve fırsat bulmuşlardır.

Bâtıniyye imamı olan ***Meymun Diysan b. Said****'in,* ***Hz. Ali****'nin kardeşi* ***Akîl****'in soyundan görünerek, İsfahan'dan Ahvaz'a ve oradan Basra'ya, sonra da Şam'daki Humus Kasabası'nın bucaklarından olan Selemye'ye nasıl geçtiği ve çocuksuz ölmüş olan* ***Muhammed b. İsmail b. Cafer-i Sâdık****'a intisap iddiâ ederek (O'nun oğlu olduğunu söyleyerek) orayı kendisine nasıl bir sığınak yaptığı ve bundan sonra da* ***Makrizî****'nin Hıtât'ında (c: 2, sh: 227) izah olunduğu veçhile dokuz mertebe üzerine kurulmuş olan sapıklıklarına halkı dâvet etmek hakkındaki usûllerle teçhiz edilmiş propagandacıları İslâm memleketlerinin her tarafına nasıl dağıttığı; Selemye'den Kûfe'ye, Yemen'e ve buradan da Afrika'ya ve Batı ülkelerine propagandacılarını nasıl gönderdiği tarihle meşgul olanların malûmudur.*

Kûfe köylerinde ***Karmat*** *lâkabını alan* ***Eş'as*** *oğlu* ***Hemdan****, bilâhare Horasan'a gönderilen* ***Hemdan****'ın kardeşi* ***Meymun****,* ***Ebu Şâme*** *(Benekli),* ***Hüseyin****,* ***Abdan****,* ***Cennâbeli Behran*** *oğlu* ***Ebu Said Hasan****, bunun iki oğlu* ***Ebu Tâhir Süleyman*** *ile* ***Said****,* ***Havşeboğlu****, halkı* ***Mehdi Ubeyd****'e biata dâvet etmek için batı ülkelerine gönderilen Şiî* ***Ebu Abdullah*** *ve kardeşi* ***Ebu'l-Abbas****,* ***Mihran*** *oğlu* ***Mukannâ Hasan****, Şam'da fitneler çıkaran ve harpler yapan* ***Mahreveyh*** *oğlu* ***Zekreveyh****, Alamut Kalesi sahibi* ***Sabbah*** *oğlu* ***Hasan****,* ***Ali*** *oğlu* ***Hamza****, Batınîyye fırkası arasında ün almış belli başlı şahsiyetlerdendir.*

Adı geçen bu şahıslardan her birinin, İslâm ülkelerinde olan biten işleri, mâceraları, tarihe vukûfu olanlarca malûm-

dur.

Meselâ, ***Ebu Tâhir****'in Hicaz'ı ele geçirip mübârek Hacer-i Esved'i Kâbe duvarından sökmesi,*[159] *Ubeydîler'in Afrika kuzeyini ve Mısır ülkesini istilâ etmeleri, Bulgar, Rum, Ermeni, Kütamî, Berberî ve Arap olmayan daha başka kavimleri Müslümanlar'a saldırtmaları; bunları, Müslümanlar'a karşı çeşit çeşit zulümler yapmaya ve onlar hakkında hükümler vermeye mezun ve selâhiyetli kılmaları, hakkında -hâşâ- Allahlık dâvasında bulunmaları, dinsizlik sözünü evvelce gizledikleri hâlde ondan sonra pervasızca açıklamaları, Haçlılara, İslâm memleketlerini istilâ etmek kapısını açmaları, onlarla Müslümanlar aleyhine müşâvere ve müzâkereler yapmaları, fitne çeşitlerinden ve rüsvaylığın her türlüsünden sayıya gelmeyen daha ne kadar melânetleri vardır."*[160]

"Adı geçen ***Diysan*** *oğlu* ***Meymun****'un torunları olan bu Ubeydîler,* ***İmam Câfer-i Sâdık****'tan doğma* ***İsmail*** *oğlu* ***Muhammed****'e nisbetlenmeyi iddia ederler. Fakat sözlerine güvenilen neseb âlimlerinin açıkladıkları gibi,* ***İsmail,*** *ba-*

---

159 *"317 senesinde Hac mevsiminde Karamıta reislerinden* ***Ebû Tâhir*** *arefe gününde Mekke-i Mükerremeyi basıp hacıları bulundukları yerde hatta Harem-i Şerif'te ve Beyt-i Şerif içinde katliâm ve mallarını gasb ve iğtinam ettiler. Çoğunun naaşlarını zemzem kuyusuna attılar. Bakiyesini dahî Harem-i Şerif'te defn eyleyüp birini gasl etmediler ve namazlarını kılmadılar. Ve hâneler derûnuna girüp ehl-i Mekke'nin mallarını nehb (gasb) ve yağma ettiler.* ***Ebu Tâhir Karmatî,*** *bunca hıyânetlere kanaat eylemeyüp Beyt-i Şerif'in kisvesini ahz ile askerine taksim ve tevzî etti. Ve Hacer-i Esved'i yerinden kopartıp merkez-i hükümeti olan* ***"Hecir"****e götürdü (Sene 317). Hacer-i Esved, yirmi iki sene* ***Karamita*** *elinde kalmıştır.*

Karamita, 339 senesinde Hacer-i Esved'i ***"Hecir"*** *beldesinden kaldırıp Kûfe'ye getirdiler, Kûfe mescidine koyarak nâsa ziyâret ettirdiler. Sonra Mekke'ye götürdüler ve eski makamına koyarak çevresine bir gümüş çember geçirdiler."* (Bkz: **Mehmed Ali Aynî**- Milliyetçilik, İstanbul 1943, sh: 163)

160 Merhum **Zâhidü'l-Kevserî**'nin **Muhammed Hammadî**'nin a.g.e'ne yazdığı takriz (sh 27 vd.).

basının sağlığında vefat etmiş, ***Muhammed*** *de nesil bırakmadan ölmüştür. Bu gerçeği iyice belirtmek hakkında İmam* ***Abdülkâhir et-Temimî,*** ***«el-Fark Beyne'l-Fırak»*** *isimli kitabında geniş bilgiler vermiştir.*

Gizli kalmış imamların neslinden oldukları iddiâlarına gelince, bu dâvaları, neseplerinin belirsiz olduğunu itiraftan başka bir şey değildir.[161]

Muizz*'in ilk Mısır'a girdiğinde nesebi hakkında vâkî olan soruya cevap yolunda karşısındakilere kılıcını sıyırarak:*

«–Bu benim nesebim!» ve altunlar saçarak:

«–Bu da benim hasebim.» dediği tarih kitaplarında kayda geçmiş vak'alardandır.[162] *Bu bapta şukka hâdisesinin haberi ise, dağ başında yakılan bir ateşten daha şöhretlidir.*[163]

---

161 **İbn-i Hallikân**'ın Vefeyatü'l-A'yan kitabına bak: Cilt I. sahife 259 ve 272.

162 Bu zâtın adı **Yusuf** oğlu **Yakup**'tur. **Killis** dedesidir. Aslı Bağdatlı bir yahudî'dir. Ramle'ye göçmüş, burada simsarlık etmiş çok ziyan görerek Mısır'a kaçmış, vâli **İhşiz, Kâfur**'a tâcirlik yapmış. **Kâfur, Yakub**'un zekâsını ve becerikliliğini görünce müslüman olsa vezirliğe yarar demiş. **Yakub** buna tama' ederek müslüman olmuş. **Kâfur** 357'de öldükten sonra efendisi **İhşiz**'in torunu **Ali** oğlu **Ahmed**'in veziri olan **Furat** oğlu **Ebul Fazıl Cafer, Kâfur**'un bütün memurları arasında **Yakub**'u da hapsetmiş. **Yakub, Cafer**'e birçok mallar vererek ve O'na vasıtalar bularak hapisten çıkarılmış, çıktıktan sonra kardeşinden ve başkasından ödünç mal almış ve gizlice Batı memleketlerine kaçmış, memuriyetten memuriyete geçerek ve yükselerek 365'te **Aziz Billah Nizar**'a Mısır'da vezir olmuş ve 380'de ölmüştür. Bazılarına göre iyi, pak müslüman olmuş, Kur'ân ve Arapça gramerini okumuştur. Her vakit âlim ve fâzılları başına toplamıştır.

163 **"Şukka hadisesi"** şudur:

Mısırlılar, Fâtımî hükümdarlarının nesepleri hakkında şüphede olduklarından bir gün Fâtımî Halifesi **Aziz**, hutbe okumak üzere minbere çıktığında orada bir **"şukka"** (pusula, kâğıt parçası) bulmuş ki, bunda şunlar yazılıymış:

"Biz câmide minber üzerinde okunan, fakat tanınmayan ve bilinmeyen bir neseb işittik.

Eğer sen, pâk neseb iddiasında doğru isen dördüncü babadan sonra

*Ülkelerin farklılaşmasına göre bu zındıkların mezhebinin birtakım farklı lâkap ve adları vardır. En şöhretlisi **Bâtıniyye**'dir. Dinden büsbütün sıyrılıp çıkmak için; her zâhirin bir bâtını (içyüzü) ve her âyetin dış mânâdan ayrı bir te'vili bulunduğunu iddia ettikleri için kendilerine bu ad verilmiştir. Irak'ta Karmat'a nisbet etmek üzere **Karmatî**'nin Arapça cem'i olan **Karamita** adı ile ve İran'da Sasan[164] hükümdarlarından **Kubat**'ın[165] devrinde **Mazdek**[166] adlı adamın*

---

nesebi tanınmış bir beşinci baba zikret."

Bu beytle demek istiyorlar ki, sen **Muizz**'in oğlusun. **Muizz** de, **Mansur İsmail**'in, bu da **Kaim Muhammed**'in, Bu **Muhammed** de **Mehdî Ubeyd**'in oğulları oldukları malûmdur. Fakat bu **Ubeyd**, Nübüvvet hânedânından tanınmış hangi bir babanın oğludur?

*"Ve eğer sen dediğini gerçekleştirmek istersen, sen de (zamanındaki Abbasî halifesi) **Taiî Lillah** gibi nesebini bize söyle.*

Yoksa gizli kalmış babalara nisbet dâvasını bırak, sen de bizimle beraber umûmî ve geniş olan Âdemoğulları nesebine gir.

*Çünkü **Hâşim** oğullarının neseblerine göz dikilmez, tamâ edilmez."* mânâsını ifade eden bu beş beyti görmüş ve okumuş olan **Aziz** bir şey diyememiştir.

164 **"Burhan-ı Kâtı"** tercemesinde yazıldığına göre, **Sasan**, İran hükümdarlarından **İsfendiyar**'dan doğma **Erdeşir Behmen**'in oğludur. **Behmen**, kendi kızı **Humâ Bânû** ile evlenerek O'na veliahd edince oğlu **Sasan**, arından, hem anası, hem de bacısı olan **Bânû**'dan korktuğundan seyahat yolunu tuttu. Fâris ülkesi vâlisi **Babek**, O'nu damat edindi. **Sasan** bir müddet sonra birçok kuvvetle gelip saltanatı **Humâ**'dan aldı. İşte Sasanîler bunlardan türemiştir.

165 **Kubat**, tarihlerde **"Nûşiveran-ı Âdil"** nâmıyla şöhret bulan İran hükümdarının babasıdır.

166 Tarihte komünizmin ilk kurucusu olan **Mazdek (Zerdüşt)**, peygamber olduğunu iddia etmiştir. Bu mezhebin esâsı, eski Mecûsîlerin **"nur"** ve **"zulmet"** (karanlık) görüşlerini geliştirerek **"İzd"** nâmıyla bir hayır ile **"Ehrimen"** nâmıyla bir şer ilâhı kabul etmiştir. Bunların fekvınde kaadir bir ilâh kabul etmekle beraber, mensupları yine de ateşe taparlar. Her şeyin mübah bulunduğunu, bütün insanların mallarda ve her durumda eşit olduklarını, hiç kimsenin herhangi bir şeyde münhasır tasarruf hakkı olmadığını iddiâ etmiştir. Yukarıda adı geçmiş olan **Kubat** bile bu bâtıl mezhebe girmiş olduğu hâlde O'nun oğlu **Nûşirevan** bunları düşman ilân etmiş ve

nâmus ve mallarda ortaya çıkardığı ortaklık dinine (bugünkü Komünizme) bağlılık ve samimi bir alâka gösterdiklerine göre ***Mezdekiyye*** *veya* ***Mazdakiyye*** *nâmı ile de tanınıp bilinirler.*

Horasan'da onlara ***"Tâlimiyye"*** *(Tâlimciler), Mülhidler ve* ***Diysan*** *oğlu* ***Meymun****'a değil, belki* ***Karmat****'ın kardeşi* ***Meymun****'a nispetle de* ***"Meymûniyye"*** *denilir. Çünkü bu son* ***Meymun*** *fer'î fâil değil, bilâkis bütün belânın aslı ve köküdür. Mısır'da mâlûm* ***Ubeyd****'e nisbetle* ***Ubeydîler****; Şam'da* ***Nusayrîler****,* ***Dürzîler, Teyâmine*** *(Tûmenîler); Filistin'de* ***Bâhaîler****; Hint'te* ***Bühre*** *ve* ***İsmailîler****; Yemen'de mâruf Yam kabilesine nisbetle* ***Yâmîler****; Kürdistan'da,* ***Hz. Ali*** *hakkında aşırı giderek -hâşâ- Allah dedikleri için* ***Alevîler****; umdelerinde az çok ayrılmalarına rağmen, Anadolu'da* ***Bektaşîler, Kızılbaşlar***[167] *ve İran'da* ***Babîler*** *adları verilir.*

Bunların şimdiye kadar devam etmiş birtakım şûbeleri de vardır. Her asrın boyasına girerler, kisvesine bürünürler ve her millete topluluk hâletinin gerektirdiği tavır ve gösteriyle görünürler. En eskileri, ***"İsmailîler"*** *adıyla Şia fırkalarından ayrıldıkları için bu adı takınırlardı. Fakat biz, daha önce geçen sözlerimizde bunların* ***İmam Cafer****'in oğlu* ***İsmail*** *ile münâsebetlerinin, Müslümanlık'la olan münâsebet gibi olduğuna (yani, bu kadar boş olduğuna) işaret ettik. Diyebiliriz ki: Hakîkatte bunların âlâmet-i farikaları, onları diğer fırkalardan ayıran husus, kendi imamlarına, hâşa, Allâh'ın hulûl ettiğini iddiâ etmeleridir. Ağızlarından çıkan bu kelime, ne müthiş ve kâfirânedir!*

Cenedli Baha *demiştir ki: Yemen'deki* ***Bâtınî Fazl*** *oğlu* ***Ali****'nin emir* ***Yâfur*** *oğlu* ***Es'ad****'a yazdığı mektupların baş ta-*

---

mensuplarından pek çoğunu kılıçtan geçirmiştir.

167 Türkçe'de **"Kızılbaş"** denilen zümreye Araplar **"Muhammira"** derler.

raflari ***"Yeri döşeyip yayan ve dağları sarsıp durduran Fazl oğlu Ali'den kulu Es'ad'a"*** *şeklinde idi ve işte hulûl yolu ile böylece Allâhlık dâvâsında bulunurlardı. Allâh'a karşı ne kadar kâfirâne cesâret!*

Eski Bâtınîler; feylesofların bazı sözlerini, kendi sözlerine karıştırmışlar ve kitaplarını bu yolda tasnif etmişlerdir. Dâvetlerinin dokuz mertebesi vardır ki, bununla pek açık dinsizliği ve yüz karası rezillikle dolu ibâheleri açığa çıkarmak ve ortaya koymak yolunu tutarlar."[168]

Şimdi de bu Karâmıta bâtıl fırkası mensuplarının bir kimseyi dokuz kademeli bir propaganda ile nasıl dinsizleştirdiklerini aralarında yaşayarak hâllerine tamamen vâkıf olan **Muhammed Hammadî**'nin eserinden naklen izah etmeye çalışalım:[169]

"Birinci Dâvet (Propaganda)

Maksada geleyim: O'nun hakkında benim ilk şâhidlik edip Müslümanlar'a belirteceğim husus şudur ki: O'nun ruhsatlı dâvetçiler (propagandacılar) adını verdiği birtakım nâip ve vekilleri ve av köpeklerine benzetmek üzere mükellebler (terbiye edilmiş köpekler) lâkabını taktığı başka âvâneleri de vardır. Bunlar, insanlara tuzak ve ağ kurarlar; onları hîlelerle gâilelere düşürürler. Aklı başında ve bilgili olanlardan çekinerek bunlara sokulmazlar. Tuzağa düşürmek için kuşa tane saçar gibi her câhile yanaşıp bâtıl bir mâna kastederek hak bir kelime söyleyerek zihnini karıştırırlar. Onu, güyâ namaz, zekât ve oruç gibi Müslümanlık yollarına sûretâ teşvik ederler. Bir seneden fazla bu hâl üzere sebât ederler. Aslında mu-

168 **Zahidü'l-Kevserî**- a.g. takriz. sh: 36 vd.

169 Bu iktibas edilen kısımdaki dipnotlar, eseri ilk olarak Türkçe'ye çeviren **İsmail Hatip Erzen**'e âiddir. Bu notlara **"mütercim"** kelimesinin kısaltılmışı olarak **"M"** harfi konulmuştur.

hatabın dikkatle gözetip sabrına bakarlar; iş ve hareketlerini gözden geçirirler. Ondan sonra Hazret-i Peygamber'den naklolunduğu hâlde kasten değiştirilmiş birtakım rivâyetler ve yaldızlı sözlerle O'nu aldatmaya kalkışırlar!. O'na bazı Kur'ân âyetlerini mahsus olarak eğri ve yanlış okurlar; bazı kelimelerinin lâfız veya mânâsını tahrif ederler.

İkinci ve Üçüncü Dâvet

Bunun üzerine eğer muhatabın kendisinde bu sözlere inhimak, meyl ve kabul etmek temâyülü, öğrettiklerini beğenmek, emirlerine itaat eylemek hâllerini görürlerse o vakit kendisine:

«–Sırları keşfetmeye bak; avâmın kanaat ettiği dış mânâlara kanaat edip kalma! Kendin için bu hâle râzı olma; Kur'ân'ı ve remizlerini iyi düşün; temas ettiği meselelerin aslında ne mânâya misal olduklarını bil!. Namaz, tahâret ve Peygamber aleyhissalâtü vesselâm efendimizden sarâhet ve ibâre ile değil, rumuz ve işâretle rivâyet olunan emirlerin mânâlarını belle! Çünkü bütün insanların din adına yaptıkları işler, perde altında olan birtakım mânâlar için birer darb-ı meseldir. Buna binâen sen namazı ve içindekini bil! O'nun iç mânâlarını bellemeye bak!.. Çünkü bilgisiz yapılan iş, sahibine fayda vermez...» derler.

O biçâre câhil:

«–Ne sorayım?» der.

Dâvetçi, kendisine şöyle der:

«–Allah Teâlâ ***«Namazı dosdoğru edâ ediniz; zekâtı veriniz»*** *buyurmuştur. Zekât yılda bir kere farz kılınmıştır; namaz da böyle. Her kim onu yılda bir kere kılarsa, emrolunan namazı tekrarsız edâ etmiş olur.*[170] *Bir de, namaz ve zekâtın*

---

170 Bu söz, iblîsane bir yanıltmadır. Zekât yıllık ise de, namaz gündeliktir. Zikrettiği âyette ve benzerlerinde namaz mutlak olarak zikredil-

(dış yüzleri olduğu gibi) birer iç yüzleri de vardır. Çünkü namaz, zekât, oruç ve hac ikişerdir. Cenâb-ı Allâh'ın yarattığı her şeyin bir zâhiri ve iç görünüşü olduğu gibi, onun bir de bâtını, içi vardır. Buna: ***«Günahın zâhir ve bâtınını bırakınız.»***[171] *ve:* ***«De ki: Rabbim ancak fâhiş günahların zâhir ve bâtınını haram kılmıştır.»*** *meâlindeki*[172] *âyetleri delâlet eder.*[173]

Görmüyor musun ki, yumurtanın dışı ve içi vardır. Buna binâen zâhir, insanların bilmesinde eşit olup havas ve avâmın bildikleri şeydir!. Bâtın ise, bütün insanların değil, pek az kimsenin bildiği şeydir. Cenâb-ı Hakk'ın, ***«O'na (Nuh'a) inanıp pek az kimseden başka onunla beraber (gemiye) binen olmadı.»***[174], ***«Onlar (iman edip iyi amel işleyenler) çok azdır.»***[175] *ve* ***«Kullarımdan çok şükredenler pek azdır.»***[176] *meâlindeki âyetleri buna misaldir*[177]*. Buna göre câhil*[178]*, çokluğu teşkil eden akılsızlardandır. Bundan başka es-salât,*

---

miş ise de, Nisâ sûresinin 103. âyetindeki: *"Namaz, vakitlere bağlanmış mü'minlere şüphesiz bir farzdır."* gibi birçok âyetler yanında mûteber hadîs kitaplarında sübût bulmuş hadîsler ve Peygamberimizin fiili ile gündelik olduğu kesin olarak bildirmektedir. Zekât, malı yememek için tabiî yıllık; namaz ise üzerimize sayısız nimetleri bulunan hâlikı saygı ile anmak ve iyiliklerine teşekkür ödevini bir derece yapmak için gündelik olması lâzım geldiğini akl-ı selîm de kabul etmektedir (M).

171 En'âm suresi, âyet: 120.

172 Araf suresi, âyet: 33.

173 Bu dâva, mel'unâne bir şaşırtmadır. Günahların açık ve gizli birer safhaları bulunmakla islâmî farz ve emirlerin de böyle olması hiç de lâzım gelmez. Bunların iç yüzleri, onları aynen icrâ etmekle beraber, ancak gönül pâklığı, doğruluğu, kalıp uyanıklığı ve topluluğudur (M).

174 Hûd Sûresi, âyet: 40.

175 Sad Sûresi, âyet: 24.

176 Sebe Sûresi, âyet: 13.

177 Bu dâva, kökünden bâtıldır. Bu âyetlerin bâtın ile hiç bir ilgisi yoktur. Mânalarını ve konularını kavramakla bu hakikat meydana çıkar (M).

178 Arapça aslındaki (el-ekall) kelimesi besbelli tahriftir (M).

ez-zekât kelimeleri yedişer harftir[179]. *Bunlar; **Muhammed** ve **Ali**'ye birer remz ve delildir; çünkü ikisi de yedi harftir.*

*Buna binâen **"es-salât"** ve **"ez-zekât"**tan maksud mâna; **Muhammed** ve **Ali**'ye muhabbet beslemek ve ikisine taraftar bulunmaktır. Artık, her kim onları candan severse namazı edâ etmiş ve zekâtı vermiş olur.»*[180]

Dördüncü Dâvet ve Mezhebin Birinci Derecesi

İşte bu propagandacı ve terbiye edilmiş köpekler, bu gibi hezeyânlarla din ve şeriatın lüzûmunu, Kur'ân'ı ve Hz. Peygamber'in sünnetlerini lâyıkıyla bilmeyenleri vehim ve hataya düşürürler ve bu sözler; o aldanmış bîçârelerin ya-

---

179 **Hz. Osman**'ın yazdırıp çeşitli yerlere gönderdiği mushaflarda bu iki kelimenin vav ve elifle yazılmaları ve harfi tarifli olmaları itibariyle (M).

180 Bu sözler de yine hezeyândır. Çünkü:

1-Bu iki kelime, asıl okunan harfleri itibariyle dörder harftir. Harfi tarif sonradan getirilmiştir. Resm-i Osmânîde yazılan vavlar ise okunmaz. Eliflerinin aslını göstermek için yazılmıştır. **Muhammed** adının okunan harflerine, gelince beştir. Müteber, asıl okunan harflerdir. Binâenaleyh anlatmak istedikleri gibi harflerin sayısında arada uygunluk yoktur.

2-Farazâ iki tarafın harfleri sayı itibariyle birbirine uygun oldukları kabul edilse bile bu hâricî tesâdüften böyle bir mânâ çıkarmak, ne lügat, ne de akıl ve mantık mahsûlüdür. Böyle bir mânâ çıkarılması kendilerince doğru görülürse, biz de buna muâraza yoluyla deriz ki: ***«Essalat vezzekkât»*** ikisi dediğinize göre, on dört harftir. **Ebû Bekir, Ömer** ve **Osman** da on dört harftir. Buna bakılınca, bu emirden murad, neden bunları sevmek ve onlara dil uzatmamak olmasın, artık niçin siz bunlara buğz ve adâvet ediyor ve dil uzatıyorsunuz?

3-(Namazı edâ ediniz ve zekâtı veriniz!) emrinden böyle bir mâna çıkarmak lisan şöyle dursun, hangi ilim ve fen îcâbıdır?

4-Yalnız **Muhammed** ve **Ali**'ye muhabbet etmek ve taraftar bulunmak, namaz ve zekâtın yerini tutuyorsa, bu gibi bâtıl telkinlerini kabul edenlerden -hakkında hiç bir emir olmadığı hâlde- niçin, biraz sonra bahsi gelecek (necvâ ve kurban) resmiyle on ikişer lira alıyor ve bu sevgiyi yerine sayıp kabul etmiyorlar? (M).

nında geçerli olur[181]. *Çünkü bu meşreb ve telâkkî tarzı, nefse rahâvet verir, herşeyi mubah ve helâl kılar; halkın avâmını, şeriatın gerektirdiği Allâh'a itaat kaydından kurtarır ve haram kıldığı fenalıkları kendilerine câiz gösterir.*

Bunların sözleriyle aldanmış câhil bu telkinlerini kabul ederse, O'na: «Allaha yakınlık kazandıracak bir sadaka ver ki, ermeğe sana bir merdiven ve kurtuluşa vesile olsun[182] *ve biz de sana mevlâmızdan (liderimizden)*[183] *namazları senin üzerinden kaldırmasını ve bu ağır yükü senden indirmesini isteyelim!.» derler. Aldatılmış bu kişi; tutar, -hayır yaptığını sanarak- dâvetçiye on iki lira verir.*

Dâvetçi, O'nu Mevlâları huzuruna götürür ve:

«-Mevlâna; kulun falan kimse namazı ve mânâlarını öğrendi. O'ndan namazı kaldır ve bu ağır yükü sırtından indir. İşte, on iki lira!.» der.

Mevlâları, cemaatına dönerek:

«- Şahid olun ki, ben üzerinden namazı kaldırdım.» der ve kendisine;

«-...ve sırtındaki ağır yüklerini, toka ve kayıtları üzerlerinden indirecektir...» âyetini[184] *okur. O vakit, evvelce bu*

---

181 Asıldaki (el-ittifak) kelimesi; sürüm mânasına (en-nefak)dan tahriftir (M).

182 Habîsler, "mevlânâ" dedikleri mel'unu -hâşâ- peygamber yerine koyarak müridden aldıkları bu vergiyi Mücâdele Sûresi'nin, Hz. Peygamber'le fısıldaşmak ve gizli konuşmak hakkında şerefvârid olan "**Necvâ**" âyetinde emrolunan, altındaki âyetle sahabeden tahfif için afiv ve iskat edilen ve bir defa bile olsun bunlardan alınmıyan sadakadan almışlardır (M).

183 Mevlâ'dan muradları, risalenin son babında bahsi gelecek olan **Sulayhî'dir** (M).

184 Bu âyet, A'râf Sûresi'nin 157. âyetidir: Hazret-i Peygamber -sallâllâhu aleyhi ve sellem- Efendimizin Tevrat ve İncil'de yazılı vasıfları içinde, Mûsevî şeriâtındaki ağır teklifleri şeriat-ı mutahharası ile kaldıracağına dâir iken, Bâtıniyyenin mel'un mevlâsı kendi hakkında imiş gibi, bîçâreye karşı okuması; âyetin zâhir lâfzının namazının kaldırılmasına

dâvet ve tarikatı benimseyenler, bu aldanmışa iltifatlarda bulunur. O'nu kutlarlar ve senin beline ağırlık veren yükü indiren Allâh'a hamdolsun, derler[185]

Beşinci Dâvet ve Mezhebin İkinci Derecesi

Bir müddet sonra, dâvetçi (popogandacı), bu suretle aldatılmış olana:

«-Namazın neden ibâret olduğunu anladın. Bu bilgi, ilk derecedir. Ben Allâh'ın seni en yüksek dereceye eriştireceğini umarım. Artık sor, araştır!.» der.

Sapıtılmış mürid:

«-Ne sorayım?» der.

Dâvetçi, O'na der ki:

«-Allah Teâlâ'nın nehyettiği içki ve kumarın ne olduğunu bilir misin? Sor. Bu ikisi, ***Ebû Bekir*** *ve* ***Ömer****'den ibârettir.* ***Hz. Ali****'ye muhâlefet edip Hilâfet'i O'ndan gasbettikleri için, onları sevmekten kaçınılması emrolunmuştur. Yoksa yaş veya kuru üzümden, buğday ve başka maddelerden yapılan ve asıl hamır adı verilen şarap ise, haram değildir. Çünkü yerin bitirdiği şeylerden çıkarılmıştır.» Sonra O'na karşı:*

«Cenâb-ı Allâh'ın kullarına çıkardığı zîneti ve hoş rızıkları kim haram kıldı?» *[186] ve;* ***«îman edip iyi amel işle-***

---

münâsebeti zavallının büsbütün aklını çeler, kendi telkinlerine tamamiyle teshir eder (M).

185 Mel'ûnların dalâlet ve habâset derecelerine bakınız: Bazı dînî teklifleri kaldırmak ve günâhları bağışlamak, Cenâb-ı Hakk'a mahsus iken Hazreti Peygamber'in nübüvvetinden evvel ve sonra olan kalbî dinî gâilelerini gidermek hususunda O'na iltifat ve imtinâ mevkiinde İnşirah Sûre-i celîlesinde şerefvârid olan âyet-i kerimeyi iktibas ediyor; kendine Mevlânâ dedikleri büyük mel'ûna, bin kerre hâşâ, Allah makamını vererek hamd eyliyor ve aldanmış budalayı da peygamber yerine geçiriyorlar. İşte dalâlet olursa bu kadar olur! (M).

186 A'raf Sûresi, âyet: 32.

yenlere yeyip içtiklerinde günah yoktur.»[187] *âyetlerini sonlarına kadar okur.*[188]

---

187 Mâide Sûresi, âyet: 93.

188 Dâvetçinin bu hezeyânına karşı cevabımız:

1- Adlar birer şahıs göstermek veya mâna bildirmek üzere konmuştur. Söyledikleri gibi başka bir müsemmâ anlaşılmasına imkân yoktur. Hususile ki, cansız madde veya mânâ adlarından herhangi bir insan adı ve şahsı anlaşılamaz. Zât adı başka, mânâ adı da başka. Birinden diğeri anlaşılmaz. İçki içkidir; kumar kumardır. Bunlardan hiçbir dilde bir şahıs mânâsı kasd olunamaz; farazâ böyle bir şey kasdolunsa bile aslâ bilinemez, meğer ki konuşanla dinleyen arasında bu hususta evvelce belirtilmiş bir parola bulunsun.

Allah ile peygamber arasında öyle birşey farzolunsa, bu emre ve parolaya göre Hazret-i Peygamberin, **Ebû Bekir** ve **Ömer**'den hiç birine yüz verip konuşmaması lâzım gelirken; onlarla gezip oturması, yeyip içmesi ve hastalığında **Ebû Bekir**'i, yerine imâmete geçirmesi ve *Kütüb-i Sitte'de* sâbit olduğu üzere faziletlerini bildiren hadîsleri buyurması; **Hz. Ebû Bekir**'in de **Hz. Ömer**'i tereddütsüz halifeliğe veliahd göstermesi ve emsâli işler nerede kalır?

Bundan başka Mâide Sûresi'nin 90. âyetinde; putlar veya karşılarında **"onlara tekarrüp için üzerlerine kurban kesilen dikili taşlar ve kısmet arama oklarıyla beraber nehiy olunan hamir ve meysir"** adlarından nasıl ve ne münâsebetle eşhâs mânası çıkarılabilir? Bu, en başta birinci hezeyân.

2-**Hz. Ebu Bekir** ve **Hz. Ömer**'in, halifeliği **Hz. Ali**'den gasbettikleri dâvası ise, çoktan müsbet delillerle reddolunmuş ve hakkında uzun ve kısa kitaplar yazılmış boş bir dâvâdır.

3-İçkinin haram olmadığına delil olarak okuduğu birinci âyete gelince, bu âyetten içkinin helâl olduğu mânâsı aslâ çıkarılamaz. Çünkü Kur'ân'ın âyetleri birbirini tefsir eder. Müteaddit âyetlerde ve sahih hadîslerde içkinin kesin haramlığı bildirilmiş iken bu âyetteki "hoş rızıkları" tâbirinin umûm ve ıtlâkı altına girebilir mi? Girdiği iddia olunsa, Kur'ân'ın buna âid âyetleri ve dinin hükümleri arasında tenâkuz lâzım gelmez mi?

4-İkinci âyet ise, içkinin kayıtsız şartsız kat'î haramlığını bildiren Mâide Sûresi'ndeki 90. âyetinin nüzûlü üzerine, içki haram olmadan evvel içip vefat edenlerin hâline bazı sahâbe tarafından yapılan teessüf ve tahassüre karşı nâzil olmuş ye tilâvette tam onun alt tarafında okunması ve yazılması emrolunmuştur. Âyet bütün müfessirlerin ittifakiyle bu sebebe binâen nâzil olduğu sübût bulunca, artık bundan içkinin kesin olarak menedilip yasak-

Altıncı Davet ve
Mezhebin Üçüncü Derecesi

Bundan sonra dâvetçi, o sapığa, Ramazan orucunu da bıraktırmak hususunda iğvaya geçerek, «Savm yani oruç da sır saklamaktır!.» der ve ona;

«-Her kim Ramazan ayında hazır, mukim bulunursa onu oruçla geçirsin» âyetini okur[189]*. Orucu; (Nübüvvet hanedanından) olan hak imamların, zâlimlerden korkarak gizlendikleri vakit saklandıkları yerleri söylememekle tefsir eder.*

Buna delil getirerek, ***Hz. Meryem****'in, Allahın emriyle babasız olarak* ***İsa****'yı doğurduktan sonra, göreceği insanlara karşı söylemesi emrolunan «Ben, Rahmân'a savm (kelâm orucu) adadım!.. Artık bugün hiçbir insanla konuşamayacağım» sözünü bildiren âyeti okur*[190] *ve:*

«- Eğer oruç âyetinden yemek yememeyi kasdetseydi, ***Meryem****'in âyette söylemesi emir olunduğu sözde "Ben bugün birşey yemeyeceğim" demesi lâzım idi. Böyle dememesi, orucun susmak mânasına olduğuna delâlet eder!..» der*[191]*.*

---

lanmasından sonra içilmesinde günah olmadığı mânası çıkarılabilir mi? Hayır, çünkü haram kılınmadan evvelki hâle âid olduğu anlaşıldı. Demin dediğim gibi, böyle bir mânâ çıkarılması, içki hakkındaki âyetler ve dînî hükümler arasında tenâkuz lâzım gelecektir (M).

189 Bakara Sûresi, âyet: 185.

190 Meryem Sûresi, âyet: 26.

191 Bu mel'ûnâne azdırmanın cevabı; evet: Arap dilinde bu kelime, **Hz. Meryem**'in söylemesi emrolunan bu sözünde görüldüğü veçhile susmak mânâsına geldiği gibi, yememek ve içmemek mânâsına da gelir. Bir âyette, karîne delâletiyle bir mânâya zikredilmesinden, başka âyette de aynı mânada olması neticesi çıkarılır mı? Husûsiyle ki:

1- Siyâmın (orucun) eski milletlere farz olduğu,

2- Hasta ve misafire özürleri müddetince farz olmadığı,

3- Yedikleri günler sayısınca sonradan ödenmesiyle mükellef bulundukları,

Dâvetçinin bu sözleri üzerine o aldanmışın küfür ve tuğyanı artar ve telkinlerine meyl ve inhimak eder. Çünkü bütün bunları nefsanî arzusuna uygun bulur. Nefis ise, her vakit fenalığı emreder. Sonra dâvetçi ona,:

«- Fidyeyi[192] ver ki, erişmene merdiven ve vesile olsun!. Tâ ki Mevlâmızdan orucu senden kaldırmasını isteyelim!.» der. Sapık da tekrar on iki lira verir. Dâvetçi, O'nu Mevlânâ dedikleri lidere götürür;

4- Asıl siyâmın Ramazan ayına tahsis edildiği,

5- Bu ayda mukîm bulunmakla gündüzleri susmak emri arasında hiçbir münâsebet görülmediği,

6- Bu emirde böyle bir mânâ bulunmadığı gibi, Bakara Sûresi'ndeki siyâm emrini her yandan maksadı belirten karîneler kuşatması ve bu âyette, saklanan imama delâlet edecek bir tek kelimenin bile bulunmaması ve sûrede hiç bahsinin geçmemesi, bu âyette aslâ susmak mânâsında olmadığını açıkça belirtmiyor mu? Bu mel'ûn dâvetçi de pekâlâ bilir ve anlar, fakat dalâlete batmış olması ve iğfâl etme fikri, O'nu bu mel'anete bile bile sevk etmiştir. Vay sapıtılmış müridin başına!..

Meryem Sûresi'ndeki âyette: "Ben bugün birşey yemeyeceğim." denilmemesiyle, Bakara Sûresi'ndeki âyette geçen "sıyam"ın yememek ve içmemek mânâsında olmaması arasında, değil mülâzemet, hiçbir münâsebet yoktur. Siyâm, iki mânâ arasında müşterek bir lâfızdır. Bir yerde bir mânâ ile, diğer yerde de başka bir mânâ ile zikrolunur ve her yerde beraberinde maksadı apaçık gösterecek karîne ve delâletler eksik edilmez, öyle ki, bir türlü şüpheye meydan verilmez. Bundan başka **Meryem** aleyhisselâm'ın **Hz. İsa**'yı doğurduktan sonra göreceği iftiracı herhangi bir insana: "Ben bugün birşey yemeyeceğim." demesinde bir mânâ olmaz ki, böyle bir söz söylemekle emrolunsun. Fakat kendisinin göreceği böyle bir insana karşı susmasında, kucağındaki çocuğu **İsa**'nın dile gelerek, Allâh'ın kendisine olan in'âmını ve emirlerini bildirmesinde ve duâ etmesinde anasını zımnen müdafaa vardır. Artık **Meryem**'in bu âyetinde bu sözün denilebilmesi nasıl hatıra gelir ve denilmemesinden Bakara âyetindeki siyâmın da susmak mânasına olması neden lâzım gelsin? Bu lüzum, ne luğavî, ne lisânî, ne aklî, ne de örfî ve âdî değildir. Fakat dâvetçinin maksadı, sapıtılmış müridi, bilmediği ve akıl erdiremediği söze boğup tamamiyle mat etmektir (M).

192 "Necvâ"nın ne demek olduğu namaz ve zekât hakkındaki telkinleri bahsinde geçti (M).

«-Mevlâna! Kulun falan, orucun hakiki mânâsını belledi: ona Ramazan'da yiyip içmeyi helâl kıl!..» der.

Mevlâları; dâvetçiye:

«-Sırlarımıza karşı bu müride güvenip emin oldun mu?» der.

Dâvetçi:

«-Evet» der.

Mevlâları:

«-Ben de oruç vazifesini O'nun üzerinden kaldırdım.» der!.

Yedinci Dâvet ve Mezhebin Dördüncü Derecesi

Sapıtılmış mürid, bir müddet daha durduktan sonra yine dâvetçi O'na gelir, der ki:

«-Şimdiye kadar mezhebimizden üç derece tanıdın; şimdi de, tahâretin te'vilde ne olduğunu ve cünüplüğün mânasını öğren.»

Mürîd,

«-Bunları bana tefsir et!..» der.

Dâvetçi O'na:

«-Bil ki, tahâretin mânâsı kalb temizliğidir. Mü'min haddizatında temizdir; kâfir ise pistir. Onu ne su, ne de başka birşey temizleyemez. Cünüplük ise, peygamberlerin ve Ehl-i Beyt'ten olan imamların zıdlarını, düşmanlarını sevmektir.»[193]

---

193 Tahâret ve cenâbeti, bu sûretle te'vil, mahzâ habâset ve bile bile dalâlet eseridir. Evet, dinde kalbî, rûhî tahâret de aranır. Küçük tahâret olan abdeste mahsus âzânın yıkanması, âyetin baş tarafında emrolunduktan sonra, cünüplükten tam bir itinâ ile iyice temizlenme emrinin verilmesi, su bulunmadığı veya hastalık dolayısıyla kullanılmadığı hâlde teyemmüm emredilmesi; bu temizlenmenin bütün bedene şâmil maddî bir temizlenme olduğunu açık bildirmekte, gusül emrinin alt ve üst tarafları, cisme âid bulunduğunu Güneş gibi göstermektedir.

Cünüplüğün dediği gibi te'vili ve âyetine verdiği mâna ise hezeyândır. Hele cünüplükten yıkanmamayı helâl kılmakla, kendini Allah yerine koy-

«- Meniye gelince, o, murdar değildir. Cenâb-ı Allah ondan paygamberleri, velileri ve taat ehlini yaratmıştır. ***Âdem*** *neslinin yaradılışının başlangıcı olduğu ve yapısının temeli, onun üzerine kurulduğu hâlde, nasıl necis olur? Eğer ondan gusletmek, dinin emirlerinden olsa idi, büyük ve küçük abdestlerden dolayı da tamamiyle yıkanmak evveliyetle vâcib olurdu; çünkü ikisi, bizzat pis ve necistir*[194].

*«****Ve eğer cünüb olursanız iyi temizlenin****"*[195] *âyetinin mânâsı:*

«Eğer bâtın ilmini bilmez iseniz öğrenin, bedenlere hayat getiren su gibi canlara hayat veren ilmi de belleyiniz» demektir.[196]

---

ması yok mu, mahzâ küfür ve tuğyandır. Evet, **Şafiî, Hanbelî** ve **Davud-i Zahirî**, gibi İslâm müctehidlerinden meni'nin temiz olduğunu söyleyenler ve dediği gibi pâklığını istidlal edenler de vardır. Fakat guslün farz olmadığını ictihad eden hiçbir imam yoktur. Zira Kur'ân'ın sarâhatine karşı içtihad selâhiyeti kimseye verilmemiştir. (M).

194 Cünüplükten yıkanma; anlatmak istediği gibi, meni'nin necisliği için değildir ki, büyük ve küçük abdestlerden de yıkanmak vâcip olsun. Belki cünüplükte; şehvânî ve hayvânî duygular içinde kalmış bütün bedenin Allah Teâlâ'dan küllî bir gaflete düşmesinden ötürü baştan ayağa kadar yıkamak yoluyla bir çeşit uyanıklık elde etmek ve vücûdun maddeten kaybettiğini telâfî etmek gibi hikmetlerin bulunması mümkündür (M).

195 Mâide Sûresi, âyet: 6.

196 Âyet-i kerimeye verdiği bu mâna büsbütün saçmadır.

1-Bu emrin hemen öncesinde abdestle, devamında da su bulunmadığı takdirde teyemmüm yapmakla emrolunması: bu emrin, kelimelerin bildirdiği mânâlara göre maddeten yıkanmaya dâir olduğunu açıkça ifade etmektedir.

2-Bu emri kuşatan karîneler olmasa bile, bu âyetten böyle bir mânâ çıkarılmasına ne lisân, ne ilim aslâ müsaid değildir. Cümlede, çığırından çıkarılmış iki kelime vardır: Birincisi, cenâbetli mânâsına gelen "**cünüp**", ikincisi iyice temizlenme mânasındaki "**tetahhur**"den alınan emir sigası olan "**ittahharu**". Birincisinden, bâtın ilmi karşısında câhil mânâsını; ikincisinden de, bellemek ve öğrenmek mânâlarını çıkarmak, bile bile irtikâb edilmiş bir tahriftir (M).

Allah Teâlâ: ***«Her diri şeyi sudan yarattık»***[197] *ve* ***«İnsan; neden yaratıldığına bir baksın, şiddetle atılıp dökülen bir sudan yaratıldı»***[198] *buyurdu. Allah, meniye su adını verince, bu onun temiz olduğuna delâlet etmektedir.» der.*

İşte, dâvetçi o aldanmış sapığı bu sözlerle vehme düşürür. Sonra usûlleri üzere, O'na on iki lira vermesini emreder: mürid verir; dâvetçi O'nu Mevlâlarına götürür:

«-Mevlânâ; kulun falan, tahâretin hakikî mânâsını tanıdı, işte sana takarrüb (yakınlaşma) vesîlesi!.» der. Habîs mevlâları da cemaatına:

«-Şâhid olun ki, ben O'na cünüplükten yıkanmamayı helâl kıldım!.» der.

Sekizinci ve Dokuzuncu Dâvet ve Mezhebin Beşinci Derecesi

Tamamıyla aldatılmış mürid, bir müddet o hâller üzere durduktan sonra, dâvetçi O'na:

«- Sen şimdiye kadar tarîkatımızdan dört derece tanıdın; şimdi sana tanınması lâzım gelen beşinci derece kaldı, bunu da keşfetmeye bak!. Çünkü işin sonu ve saâdetin gâyesidir!.» der ve O'na:

«Hiçbir nefis onlara, hakiki olgun mü'minlere, sonsuz sevinç verip gözlerini aydınlatan nimetlerden neler sakladığını bilemez» *âyetini*[199] *okur.*

Mürid:

«- Bu dereceyi de bana lütfederek bildir ve delâlet eyleyerek beni O'na erdir!.» der.

Dâvetçi O'na: ***«Sen bu hususta büyük gaflet içinde idin. Gözünden perdeyi kaldırdık. Artık gözün bugün keskindir,***

---

197 Enbiya Sûresi, âyet: 30.
198 Târik Sûresi, âyet: 6-7.
199 Secde Sûresi, âyet: 17.

her hakikati açık görürsün"[200] *âyetini okur. Sonra da:*

«- Dünyada iken cennete girmek ister misin?» der.

Mürid:

«- Benim için buna yol var mıdır?» der.

Dâvetçi, bu soruya ve gösterilen arzu karşısında müride;

«...Âhiret ve Dünya bizimdir.» ve ***«De ki: Allâh'ın kullarına çıkardığı ziyneti ve hoş rızıkları kim haram kıldı? O, kıyâmet gününde, Dünya'da iken îmân edenlere hâlis ve mahsustur.»*** *âyetlerini*[201] *okur.*

Bu âyetteki ziyneti, mahsus kimselerden başkalarının göremedikleri kadın sırlarından insanlara gizli kalan şeylerdir, diye tefsir ederek;

"-Bu ziynet; ***«...kadınlar, ziynetlerini kocalarından başkalarına göstermesinler.»***[202] *âyetindeki ziynet ile aynı ziynettir. Ziynet, gizli ve kapalıdır, herkese açık ve belli değildir!." der. Sonra O'na:*

«Sedef içinde saklı inci gibi iri gözlü hûrîler de çevrelerinde dolaşırlar.» *âyetini de*[203] *okur ve der ki:*

«-Dünya'da iken cennete ermeyen, Âhirette de ona eremez. Çünkü cennet, câhillere değil, akıllılara mahsustur. Zira eşyadan beğenilen, ancak gizli kalanıdır.

Bu yüzdendir ki, cennete, gizli olduğu için ***"Cennet"*** *denilmiş; cin tâifesine insanlardan gizlendikleri için* ***"Cinn"****; kabristana içindeki mevtâları sakladığı için* ***"Mecenne"****; kalkana, düşmanın kılıcına karşı örttüğü için* ***"Micenn"*** *adları verilmiştir.*

Buna binâen, Dünya'da cennet, ilimleri ve akılları ol-

---

200 Kaf Sûresi, âyet: 22.

201 Birinci âyet Leyl Sûresi, âyet: 13. ikincisi A'raf Sûresi. âyet: 32.

202 Nûr Sûresi, âyet: 31.

203 Vâkıa Sûresi. âyet: 22, 23.

mayan bu ters mahlûktan gizlenen bir şeydir.»

Dâvetçinin, câhili boğan bu yaldızlı sözleri üzerine alıklaşan bu müridin hayranlığı arttıkça artar ve mel'ûna:

«-Lütuf buyurup, beni teşvik ettiğin Dünya cennetine ulaştır!.» der.

Dâvetçi:

«-Necvâlık on iki lirayı ver, sana Allâh'a yaklaşma vesilesi olsun!.» karşılığını verir.

Şaşkın mürid, aynı minval üzere on iki lirayı verir.

Dâvetçi, O'nu en büyük mel'ûna götürerek:

«-Mevlânâ! Kulun falanın içi sağlamlaşarak düzeldi ve imtihanı saflaşarak duruldu. Şimdi de, kendisini cennete sokmanızı; ciddî ve hakikî hükümlere erdirmenizi ve hûrilerle evlendirmenizi istiyor!.» der.

Mevlâları, dâvetçiye sorar:

«-Sen O'na emniyet ve itimad ettin mi?»

Dâvetçi:

«-Evet, ben O'ndan eminim, O'nu iyice sınadım!. Hakka karşı sabırlı ve senin nîmetlerine teşekkür edici buldum!.» karşılığını verir.

Mevlâları der ki:

«-Bizim ilmimiz zordur, nefse gâyet güç gelir; O'nu, halka gönderilmiş bir peygamber yahut Allâh'a yaklaştırılmış bir melek, veyahut kalbi Allah tarafından îmânla denenmiş bir kuldan başkası taşıyamaz. Eğer senin nazarında hâli sağlamlaşmışsa, O'nu, eşinin yanına götür, ikisini yalnız başlarına bir arada bırak!.» der.

Dâvetçi:

«-Allâh'a ve Mevlânâ'ya itaat olmak üzere baş üstüne!..» der ve hemen O'nu kendi evine götürür. Bu kimse, o gece dâvetçinin karısıyla yatar. Sabah olunca dâvetçi kapılarını çalar ve:

«-Bu câhil halk, bizim hâlimizi bilmeden kalkınız!.» der.

Tamamıyla sapıtılmış mürid, dâvetçiye teşekkür ve duâlar eder.

Dâvetçi:

«-Bu iyilik benden değildir, Mevlânâ'nın fazlındandır.» der.

Mürid, dâvetçinin evinden çıkınca, bu mel'ûn dâvet (propaganda) ve tarikat adamları durumu işitirler; hepsi de bu dâvetçinin yaptığı gibi müridi kendi evlerine götürüp eşleriyle yatırırlar.[204]

Sonra dâvetçi, müride:

«-Mevlânanın yanında en büyük toplantıyı da görmelisin, Allâh'a yakınlık vesilesini, ver!.» der.

Mürid, yine on iki lira verir.

Dâvetçi, O'nu Mevlâları huzuruna götürür,

«-Mevlânâ! Kulun falan, en büyük toplantıyı görmek ister; şu da O'nun necvâ vesilesi!..» der.

Mevlâları en büyük gece içtimâının kurulmasını emreder.

Akşam karanlığı basınca kadehler dolaşır; başlar kızar; nefisler çakır keyf olunca, bu mel'ûn tarikatın bütün mensupları karılarını getirirler; her kapıdan erkeklerin yanlarına girerler; çıraları ve mumları söndürürler ve her biri eline geçeni tutar.

Sonra önderleri Mevlânâ dedikleri kerata da, karısına, mel'ûn dâvetçinin ve diğer bütün müridlerin yaptıkları gibi, yeni müride teslim olmasını emreder.

Yoldan artık tamamıyla çıkmış olan bu mürid, Mevlâlarının O'na yaptığı bu iyiliğe teşekkür eder.

---

204 Arapçasında **"felâ yebka minhüm ehadün illâ bâte maâ zevcetihi"** cümlesindeki (illâ bâte) yanlıştır, doğrusu (illâ ebâtehû)dır (M)

Önderleri:

«-Bu benim ihsânımdan değildir. Mevlânâ emirü'l-mümîninin[205] *fazlındandır; O'na teşekkür ederiz. Sizin bağınızı çözdüğüne, ağır yüklerinizi sırtınızdan indirdiğine, güç teklifleri üzerinizden kaldırdığına, câhillerinizin (hocaların) haram saydıklarının bâzısını size helâl kıldığına karşı nankörlük etmeyiniz!.» der; ve* ***«Buna sabredenlerden başkaları ulaşamaz, ancak büyük bir haz sahibi olanlar ulaşır!.»***[206] *âyetini teşvik için okur*[207].

---

205 Bundan muradı, en büyük önderleri, delâletleri ve başları olan Mısır hükümdarı **Mustansır Maad**'dır. Zahire'de yazılı bulunduğuna göre, zamanında Râfizîlik ve sahabeye dil uzatmak, almış yürümüştü. Sünnet ve Müslümanlık, pek garip kalmıştı. Hacca gitmekle alay eder, her sene Mısır hacılarının çıkıp biriktikleri yere çıkar, Mekke yolunda sebîl su dağıtmak âdeti yerine tulumlarda içki taşıttırarak âvanelerine, yolu üzere gidenlere ve isteyene içki içirtir, sonra geri gelirdi (M)

206 Fussilet Sûresi. âyet: 35.

207 Habîs dâvetçinin bu beşinci ta'limindeki mel'aneti büsbütün haddini aşmıştır:

1- "Elif Lâm Mim" secde âyetinde gizlendiği bildirilen nîmetlerin; âhiretin nîmetleri olduğunu âyetin alt tarafı gösterirken, Dünya'nın pek geçici olan hayvânî ve şehvânî, hem de meşrû ve doğru olmayan iğrenç bir hâline hamletmiş;

2- Kaf Sûresi'nin 22. âyeti ise; insanın öldükten sonra dirilip hesaba çekileceğini, sonra, ya cennet veya cehenneme gireceğini inkâr edene Âhirette söylenecek iken, mel'ûn dâvetçi bunu başkalarının nâmusunu açıp eteğini kaldırmak hakkında yormuş ve bunun için inmiş gibi melûnâne bir tavır takınmış;

3- Leyl Sûresi'ndeki âyeti okumakla da, kendisini hâşâ, bin kerre hâşâ, Allah yerine koymuş;

4- A'raf ve Nûr âyetlerindeki zîneti, kadınların şehvet yerine iblisçesine yormuştur. Hâlbuki, birincisinde bütün müfessirlerin ittifakıyla ve hemen üst tarafında: **«...her namaz kılarken zînetinizi** (şer'î avret mahallinizi örtecek elbisenizi) **alınız...»** emrinin karînesiyle anlaşılıyor ki murad edilen elbisedir, avreti örtmektir

İkincisinde ise, yine bilittifak hemen öncesindeki; **«ve ziynetlerinden, dış haddinde bulunandan başkasını göstermesinler, başörtülerini ya-**

Muhammed Hammâdî[208] Karmatîlerin, insanları ne sûretle sapıklığa sürüklediklerini gördüklerine istinâden böylece açıkladıktan sonra[209] bu bilgilerin sıhhati hakkında da şu bilgiyi vermektedir:

"Müellif Şâhid Olduklarından Başka Bir Şey Yazmamıştır

*Müellif **Mâlik oğlu Muhammed** -rahmetullahi aleyh- der ki: İşte, tarikatlarının temeli olan bu beş derecenin beyânında zikrettiklerim, bu fırkanın küfür ve dalâletlerinden muttali olduğum itikad ve hareketleridir.*

---

kalarına, boyunlarına ve göğüslerine çeksinler...» emrinin yardımıyla maksad küpe, bilezik, halhal ve gerdanlık gibi ziynet takımlarıdır.

Mel'ûnun yorduğu gibi olsaydı, iki âyet arasında def'i kaabil olmayan bir tenâkuz vücuda gelmiş olurdu.

Nûr âyetinde gizli ziynetin kocalardan başkasına açılmaması emrolunmuşken, A'raf âyetinde, bâtıl fikrince, **"hakkında kim haram kıldı"** denebilir mi? Üstelik A'rafta böyle denmiş iken Nûr sûresinde, kocalara ve beraberlerinde zikrolunan müstesnâlara tahsis olunması emrolunur mu? Fakat habîsin karşısındaki bahtsız muhâtap, âyetlerin doğru-dürüst mânâlarını anlayabilecek bir seviyede değildir ki, iblisin ziynete verdiği mânâya göre tenâkuzun farkına varabilsin.

5- Melûn, vâkıa âyetin âhirete âid olduğunu kat'iyet üzere bilirken, bu hâlin Dünya'da olacağı fikrini zavallıya vermek için âyeti okur ki, en büyük toplantılarını iyi kabulle karşılamaya bir mukaddime ve hazırlık olsun.

6- Eşyadan beğenilen ancak gizli kalanlar olduğunu ileri sürmesi, bu yüzden cennete cennet denildiğinden ve (c-n-n) maddesi müştakkâtının mânâları arasında müşterek olan gizlenmek ve saklanmak mefhûmunun bulunmasından bahsetmesi; şaşkına dönmüş câhil müridi yanıltma ve zihnini karıştırma ile, çok söze boğup en büyük mezmualarını hazmetmeye hazırlamak içindir. Hâlbuki, Dünya îtibariyle bile, bu dâvâsı da yalandır. Elbise gibi çok şeylerde ve zikrettiği **"mecenne"** ve **"micenn"**de söylediğinin aksi **"açık"**tır. Fakat O'nun maksadı, sözü çoğaltıp muhâtabı, farkına varamayacağı münâsebetli-münâsebetsiz sözler söylemekle, dediğim kabûle mecbur ettirmektir. Kendilerine lâzım olan da budur. (M)

208 **Muhammed Hammâdî**, beşinci hicret asrının ortalarında Yemen'de yaşamış olan **Ebu'l-Fezâil** diye bilinen büyük Sünnî âlimin torunudur. **Mâlikoğlu Muhammed Hammâdî** olarak bilinir.

209 **Muhammed Hammâdî**- a.g.e., sh: 49 vd.

Allah Teâlâ hazretleri, onların bu hâllerine hiç şüphesiz vâkıftır. Bana karşı da öyledir. Onlara dâir vâkıf olabildiğim hâllerden naklettiklerimin hepsine de Allah şâhiddir; bunları bizzat görüp kendilerinden duyduğumu bilir. Her kim onların aleyhlerine haksız yere bir söz söylerse, Allâh'ın, meleklerin, bütün insanların ve lânet okuyanların lânetleri O'nun üzerine olsun!.. Allah onlara iftira edenleri rüsvay etsin!.. O'na en fenâ varılacak yer olan cehennemi hazırlasın!.. Her kim ki, kendilerinde bulunmayan hâl ve hareketleri naklederse, Allâh'ın havl ü kuvvetinden alâkası kesilip şeytanın havl ü kuvvetine sığınsın.[210]

Buna binâen Cenâb-ı Allâh'ın bana zaptını farz kıldığı bu şehâdete göre, Müslümanlara bu nasihat vazifemi yerine getirdim. Zira Allah Teâlâ, şehâdetin zapt edilmesini (yazılmasını) ve hakkiyle gözetip işitmeyenlere söylenerek ulaştırılmasını emretmiş, ***«Şehâdetleri yazılacak ve ondan sorulacaklardır ...»*** *buyurmuştur.*[211]

Allah'tan dilerim ki, bizi Müslüman olarak vefat ettirsin, Müslümanlığı minnet ve rahmetiyle bize ihsan ettikten sonra bizden geri almasın; âmin.

Ey insanlar! Cenâb-ı Allah, bizi ve sizi doğruya muvaffak buyursun ve bizleri küfür ve şüphelere düşmekten muhafaza buyursun.

Ben, bu mel'un propagandanın mâhiyetini[212] *zikretmek*

---

210 Bu beddua, **İbn-i Hacer-i Heytemî**'nin **"es-Savâiku'l-Muhrika"**sında zikrolunan **Câfer-i Sâdık**'ın yemininden muktebestir. Abbasî Halifesi **Mansur**, mûmâileyhin aleyhinde tezvirlerde bulunana yemin ettirirken **"Billâhi'l-Azîm"** diye yemin etmiş. Hazret-i İmam, kendisi O'na yemin ettirmesine müsâade istemiş, bunun gibi bir yemin etmesini teklif etmiş. **Müzevir** bu yeminden çekinmiş, sonra yemin etmek zorunda kalarak içinde olduğu yere düşüp ölmüştür. (M)

211 Zuhruf Sûresi, âyet 19.

212 Asıldaki (ehbal) kelimesi (ehval)den tahriftir. (M)

istedim ki, onların sapık mezheplerine meyleden olmasın; akıllı bir kimse onların sözlerine kulak vermesin!.. Bu kitapta, bu kadarcık bir mâlûmât olsun verdim ki, okuyanlar ve mel'unların sinsi propagandalarına cevap verebilsin!."

c- Diğer Bâtınî Şia Fırkaları

aa- Kâmiliyye Fırkası

Bu fırkaya mensup olanlar, kendilerini kemâle ermiş kabul ettiklerinden bu nâm ile anılırlar. Bunlara göre, imâmet bir nurdur. Nübüvvet bir şahısta, imâmet diğer bir şahısta zuhûr ederse de bazen imâmet nübüvvete inkılâb eder. **Hz. Ali**'yi -hâşâ- ilâh mevkiine yükselterek **"Lâ ilâhe illâ Ali"** derler ve **Hz. Ali**'ye biat etmeyen herkesin kâfir olduğunu iddia ederler.

bb- Ali İlâhiye Fırkası

Bu fırka mensupları, kendi aralarında birkaç kola ayrılırlar. Bazıları sadece **Hz. Ali**'nin -hâşâ- ilâh olduğuna inandıkları hâlde, diğer bazıları ise, onunla birlikte **Hz. Fâtıma, Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin**'in de ulûhiyetini iddia ederler. Bütün bunlara göre, Hz. Peygamber'e vahiy gönderen, **Hz. Ali**'den başkası değildir.

cc- Muğiriyye Fırkası

Bu fırkaya mensup olanlar, Cenâb-ı Hakk'ın -hâşâ- başında bir taç olan nûrdan bir insan olduğuna inanırlar. O, kullarının isyanına kızıp terledi. Bu terden biri tatlı, diğeri tuzlu iki deniz meydana geldi. Tatlı denizden mü'minler, tuzlu denizden ise kâfirler yaratıldı. **Hz. Ali**'yi imâmetten men husûsunu yere, göğe ve dağlara teklif etti. Onlar kabul etmediler. Bunu **Hz. Ömer**'in teşviki ile **Hz. Ebûbekir** kabul etti ve -hâşâ- kâfir oldu, gibi masallarda bile rastlanmayacak

derecelerde hurafelere inanırlar.

çç- Hâşimiyye Fırkası

Bunlara göre Cenâb-ı Hak -hâşâ- bir cesetten ibâret olup insanlar gibi organları vardır. Kudretiyle değil, zâtıyla sonsuzdur. Varlıkları onlar vücûda geldikten sonra bilir. Kelâmı bir sıfattır ki, ne mahlûk ve ne de gayr-i mahlûktur. Peygamberler gibi imamlar da mâsumdur. Bunlar arasında Cenâb-ı Hakk'ın bir cesed olmayıp insan sûretinde bir nûr olduğunu iddia edenler **"Numaniyye Fırkası"** adıyla Hâşimiye'den ayrılmışlardır.

dd- Mansûriyye Fırkası

Bu fırkanın kurucusu olan **Ebû Mansur**, önceleri **V. İmam Muhammed el-Bâkır**'ın nezdinde bulunuyordu. İmam, O'nun sapık fikirlerine vâkıf olunca kendisini kovdu. Bir müddet kendini gizleyen **Ebû Mansur, M. El-Bâkır**'ın vefatından sonra ortaya çıkarak kendisinin imam olduğunu iddia etti. Risâletin nihayete ermeyip, kıyâmete kadar devam edeceğini, cennetin sevmekle mükellef olduğumuz, cehennemin ise buğz etmemiz gereken kimselerin adları olduğunu iddia ederek etrafına bir hayli insan topladı. Irak vâlisi **Yusuf b. Haccac** tarafından öldürüldü.

ee- Nasriyye Fırkası

Bu fırkaya mensup olanlar, Cenâb-ı Hakk'ın sadece **Hz. Ali**'ye değil, aynı zamanda O'nun sulbünden gelen imamlara da hulûl etmiş olduğunu iddia ederler. Yani imamların da -hâşâ- ulûhiyetine kâildirler.

ff- Hallabiye Fırkası

Bu fırkanın kurucusu olan **Muhammed Zeyne'l-Esîdî**

de önceleri **İmam Cafer-i Sâdık** Hazretleri'nin yanında bulunuyordu. Sapık fikirleri yüzünden oradan kovulduktan sonra, cennetin Dünya nimetleri, cehennemin ise Dünya elemlerinden ibâret olduğu, Dünya hayatının fânî olmadığı ve her mü'mine vahiy gelebileceği gibi bâtıl fikirler yaymaya başladı. Daha da ileri giderek **"İmamların peygamberlerden ve hattâ -hâşâ- Cenâb-ı Hak'tan daha büyük olduğu"** yolundaki hezeyânları sebebiyle yakalanıp idam edilmiştir.

Şia fırkaları, sayıca insanı bıktıracak bir kesâfet arz eder. Biz, bunların gerek tesirleri ve gerekse tâbîlerinin çokluğu itibariyle ehemmiyetli olan Sebeiyye, Keynaniyye, Zeydiyye, Karâmıta ve İsnâaşeriyye gibi birçoğunu evvelce anlatmış bulunuyoruz. Bunlardan başka daha birçok Şiî fırkası mevcuddur. Bunlardan Nusayrîler, Sabbâhîler, Hurûfîler ve Dürzîler gibi birkaç ehemmiyetli fırkayı daha îzah ederek bu bahse bir son vermek istiyoruz.

gg- Nusayriyye Fırkası

Şia'nın aşırı (gulat) kollarından biri olan Nusayrîlik, **Hz. Ali**'yi -hâşâ- ilâh, kendisini ise O'nun peygamberi kabul eden **Muhammed b. Nusayr** (m. 883) tarafından kurulmuştur. Bunlar aynı zamanda reenkarnasyona inanırlar. Bu fırkanın kurucusu **Muhammed b. Nusayr** olmakla beraber O'nu geliştiren ve yaygınlaştıran, **Hüseyin b. Hamdân** adında bir şahıstır. O'nun yazdığı on altı bölümden ibâret **"Kitabü'l-Mecmû"**, Nusayrîlerce mukaddes addedilir.

Gerek îtikad ve gerekse amel ciheti ile son derecede sapıktırlar. Sadece **Hz. Ali**'yi ilâhlaştırmakla iktifa etmez, **"Ali-Muhammed-Selman"** üçlemesiyle aynen Hıristiyanlıktaki **"teslis"**e (baba, oğul ve rûhü'l-kuds, yani Cebrâil) benzer bir şekilde çok tanrıcı (politeist)dırlar. **Hz. Âdem**'den itibaren bütün peygamberlerde teselsül eden nûr, **Hz. Ali**'nin

nûrudur. Ölen bir Nusayrî'nin ruhu, tekrar başka bir insana geçmek üzere göğe çıktığı hâlde, Nusayrî olmayanların ruhu yeryüzünde kalır ve hayvanlara geçer. Kadınların ise, ruhlarının olmadığına inanırlar. Onlara göre, şeytanlar insanların günahlarından, kadınlar ise şeytanların günahlarından yaratılmıştır. **Hz. Ali** -hâşâ- Hz. Peygamber'i, O da **Selman-ı Fârisî**'yi yaratmıştır. **"Bâb"** olarak adlandırdıkları **Selman-ı Fârisî** ise, **"beş yetim"**i yaratmıştır. Bu beş yetim ve onların vazifeleri şunlardır:

1- **Mikdad b. Esved**: Tabiat olaylarını ve zelzeleyi yürütür.

2- **Ebû Zerr el-Gıfarî**: Yıldızların hareketlerini idare eder.

3- **Abdullah b. Revâha**: Canlıların hayatlarını idare eder.

4- **Osman b. Maz'un**: Rızık ve hastalıklarla uğraşır.

5- **Kamber b. Kad'ân ed-Devrî**: Ruhları cesetlere gönderir.

Bunlar haram kabul etmediklerinden ibâhacıdırlar. Şarabı mukaddes bilir ve dînî törenlerde içilmesini şart koşarlar. İlk üç halîfe ve **Hz. Talha** gibi sahâbeleri şeytan kabul eder ve onlara lânet ederler.

Nusayrîler günde beş kere **Ali**, **Muhammed** ve **Selman**'ı yücelten sözler söyledikten sonra güneşe karşı dönüp:

"-Ey yüce **Ali**, bize merhamet et!.." diyerek güyâ namaz kılmış olurlar.

Bu mezhebe intisap etmek, üç merhalede gerçekleşir. Birinci merhalede namzed **"meşveret meclisi"** denilen bir meclise kabul edilir. Bu meclis, şeyhin veya seçkin bir Nusayrî'nin evinde gizli olarak toplanır. Namzed, nefsini alçaltıp itaate âmâde olduğunu göstermek üzere şeyhin ve hâzır olanların ayaklarını öper. Sonra bir kadeh şarap içer. Namzed, gizlilik esâsına riâyet edeceğine dâir yazılı bir metni tekrarlar. Tekrar toplantıya katılanların ayaklarını öpmesi ile merâsim tamamlanır. Namzed, artık **"Abdunnûr"** yani

"nûrun kulu" olmuştur.

Bu merâsimden kırk gün sonra Nusayrî namzedi **"Melik Cemiyeti"** denilen yeni bir merâsime kabul edilir. Nakîp (şeyh vekili) namzede bir kadeh içki ikram eder ve O'na **"AMS"** harflerinin sırrını açıklar. Bunların **"Ali, Muhammed ve Selman"** olduğunu öğretir ve bu harfleri, her gün beş yüz kere tekrarlamasını (zikir) emreder. Namzede Kitabu'l-Mecmû'dan bazı bâbların öğretilmesiyle bu ikinci merhale de tamamlanmış olur.

Üçüncü merhalede daha geniş bir merâsim tertiplenir. Büyük şeyhi temsîlen ortada oturan nusayrî imamının sağında **"nakib"**, solunda ise **"necib"** denilen şahıslar oturur. Nakibin sağında on iki havariyi temsilen on iki Nusayrî, necibin solunda ise yirmi dört kişi yer alır. Bunlar namzed tarafından **"Kitabu'l-Mecmû"**un tam beş kere okunduğuna şâhidlik ederler. Namzede sır saklayacağına dâir yemin ettirilir. Kendisine sır saklamadığı takdirde öldürüleceği bildirilir. Bundan sonra on iki havariyi temsil eden Nusayrîler, önlerindeki kadehten birer yudum şarap içerler. Adayın da içmesi üzerine merâsim biter. Böylece namzed ulûhiyet sıfatını kazanmış olur.

Nusayrî inançları, Hıristiyanlık ile iç içedir. 24 ve 25 Aralık'ta Noel'i kutladıkları gibi **Hz. Hüseyin**'in de aynen **Hz. İsa** gibi 10 Muharrem'de ölmeyip göğe çekildiğine inanırlar. Nusayrîliğin -az çok farklılıklarla- **"Gaybiyye"**, **"Haydariyye"**, **"Şimaliyye"** veya **"Şemsiyye"** ve **"Kilâziyye"** veya **"Kameriyye"** gibi kolları vardır.

Nusayrîler, günümüzde Suriye, Filistin, Lübnan, Türkistan ve Antalya civarı ile Lâzkiye'de yaşamaktadırlar. Ağırlıklı olarak Suriye'dedirler.

*"**İkinci Sultan Abdulhamîd Han**, bunlara «**Hudâiyye**» ismini verdirtmişti. Köylerinde mektepler açtırarak, onlara*

Ehl-i Sünnet Mezhebi'ne göre yazılmış kitaplar okutulmasını emretmişti. ***Prof. MehmedAli Aynî,*** *diyor ki :*

«Fakat 1908'de Kanun-ı Esasî ilân edildiği vakit, her tarafta esen hürriyet havası içinde Nusayrîler'in bazı ileri gelenleri benim yanıma gelerek, bundan sonra nüfus defterlerinde kendi isimlerinin ***«Hüdâyî»*** *değil,* ***«Haydarî»*** *olarak yazılmasını istemişlerdi. O vakit ben Lâzkiye'de Mutasarrıflık makamında bulunuyordum. Sünnî olan Lâzkiye ahâlisi, memleketin her yerinde vücûda gelen buhranların burada da olacağı ve Nusayrîler'in şehre baskın yapabileceği ihtimâlinden çok endişeliydiler. Fakat onlar rahat durmuşlardır... Nusayrîler, Dürzîler'i ve diğer Şiîler'i sevmezler... Oranın Dürzî meb'usu olan* ***Mir Mehmed Arslan'****ın,* ***Hüseyin Câhid*** *yerine öldürülmesinde*[213]*, münhal meb'usluğa bir Dürzî'nin seçilmesini istememişler ve bana:*

«–Meb'usumuz bir Dürzî olacağına Türk olsun.» demişlerdir. Gece ziyaretime gelen Nusayrî şeyhlerinden ve ulemâsından ***Şihab****'a sormuştum:*

«–Niçin ***Ali****'ye ulûhiyet isnad ediyorsunuz?"*

Bana şöyle cevap vermişti:

«Kur'ân'da ***«ve hüve'l-aliyyü'l-azîm»*** *âyetini okuduğumuz için; bizim maksadımız o* ***Ali****'dir.» demişti.*

Harb-i Umûmî'de Suriye'yi terk ettiğimiz vakit, oraya mandater sıfatiyle gelen Fransızlar, onların mümtaz bir idâre kurmalarına müsâmaha etmişlerdi ki, nüfusları 213 bini buluyordu.» "[214]

Nusayrîler, tarihte ilk defa Fransızlar'ın desteği ile Suriye'de **"Suriye Alevîler Devleti"** adıyla bir devlet kurmuş ve bunu 1920'den 1936 yılına kadar devam ettirebilmişlerdir.

---

213 Bu vak'a, 31 Mart hâdisesi sırasındadır. İsyancılar, **Mehmed Aslan'**ı **Hüseyin Câhid** zannederek yanlışlıkla öldürmüşlerdir.

214 **Filibeli Ahmed Hilmi (Ziya Nûr)**, a.g.e., sh: 275.

Liderleri **Süleyman el-Mürşid**, kendisini ilâh ilân etmiş olmasına rağmen önce tevkif edilmiş, sonra da idam edilmiştir (1946). Bir grup Nusayrî hayvan keserken hâlâ O'nun adını anarlar.

Kazançlarının beşte birini öteden beri liderlerine ödeyen Nusayrîler, bugün Suriye'de çok küçük bir azınlık olmalarına rağmen idâreye tamamen hâkimdirler. **"Baas Partisi"** mensubu olan **Hâfız Esad**, askerî bir ihtilâlle iş başına geldikten sonra bütün kadrolara Nusayrîleri yerleştirmiştir. 1982 yılında **"İhvân-ı Müslimîn"** teşkilâtının Suriye koluna mensup olan müslümanların küçük bir kıpırdanışlarını vesîle ittihaz ederek Hama Şehri'ne tanklar ve bombalarla saldırarak elli binden ziyade insanı katletmiştir. Kadın, çocuk demeden gerçekleştirilen bu müslüman katliâmı esnasında tam seksen dört tarihî câmi de buldozerlerle yerle bir edilmiştir.[215]

O'nun ölümünden sonra Suriye Devleti'nin başına geçen oğlu **Beşar Esad**, Müslümanlar üzerindeki zulüm ve baskıyı biraz hafifletmiş görünmektedir. Bakalım istikbal ne gösterecektir!..

ğğ- Dürzîlik Fırkası

Dürzîlik, İsmâiliyye Mezhebi'nin bir devleti olan Fâtımîlerin VI. Halifesi **Hâkim Biemrillah**'ın 1 Muharrem 208 (30 Mayıs 1017) tarihinde **"ilâh"** olduğunu îlân etmesiyle başlayan bir harekettir. Bu sebeple yeni bir din olarak ortaya çıkan bu bâtıl görüş, önceleri **"Hâkimiyye"** adıyla anılmış iken sonraları **"Dürzîlik"** olarak tanınmış ve bu isim yaygınlaşmıştır.

Hâkim Biemrillah, kendisini ilâh olarak kabul eden-

215 Bu katliamın tafsilâtı için Suriye Müslümanları'nın çıkardığı **"en-Nezîr"** adlı derginin Temmuz 1982 tarih ve 47 sayılı nüshasına veya Sebil Dergisi, Nisan 1982 tarihli 249. sayıya da bakılabilir.

lere imam olarak İran asıllı **Hamza b. Ali** adında birini tâyin etmiş. O da kendisine **Anuştekin ed-Derezî**'yi baş dâî (propagandacı) olarak seçmiştir. Sonradan hareketten ayrıldığı için Dürzîlerce mürted kabul edilen **ed-Derezî**, bu mezhep veya bâtıl dini yaygınlaştırmış olan bir şahıstır.

Gerçekten mezhep, bu baş dâînin faaliyetleri ile geliştirildiği için **"Dürzîlik"** adıyla meşhur olmuştur. Fakat Dürzîliği fikrî plânda asıl geliştiren, **Hamza b. Ali**'dir. Dürzîlik'te **Hâkim Biemrillah**'tan sonra en önemli bir mevkii hâizdir. **"İmamü'z-zaman"**, **"Nebiyyü'l-kerim"**, **"Hâdiü'l-müstecibîn"** gibi nâmlarla anılan **Hamza b. Ali**, onlara göre, muhtelif devrelerden geçmiştir. Tâ **Âdem** Aleyhisselâm'dan itibaren muhtelif sûretle zâhir olmuştur. O, Hz. Peygamber zamanında **Selman-ı Fârisî** sûretinde zâhir olmuş ve en nihayet **Hâkim Biemrillah** zamanında ise, **Hamza b. Ali** olarak zâhir olmuştur. O, Allâh'a giden yol, Allâh'ın arşını taşıyan meleklerin yaratıcısı ve Allah ile insanlar arasında yegâne vasıtadır.

Dürzîler arasında **Hamza**'nın mevkii o derecede yüksektir ki, **Hâkim**'in ilâhlığından sonra ikinci esas, **Hamza**'yı zikrettiğimiz sıfatlarla tanımak ve kabul etmektir.

Dürzîlerin ilâh mevkiine yükselttikleri **Hâkim Biemrillah**, Fâtımî halifelerinden **Aziz Billâh**'ın oğlu olarak 985 yılında Kahire'de doğdu. Babasının ölümü üzerine on bir yaşında üç kişilik bir vâsi heyetinin kontrolü altında Fâtımî Halifesi oldu. On beş yaşına gelip de vesâyetten kurtulunca ilk iş olarak vâsilerini öldürttü. Tarihte adam öldürtmekten zevk alması ile meşhurdur. Hayatı tezatlarla dolu olan **Hâkim Biemrillah**, ilâhlığını ilân etmeden önce başlamak üzere **"Mukallam Dağı"**na çıkar ve inzivâya çekilirdi. Bu alışkanlığını, ilâhlığını ilân ettikten sonra da devam ettiren **Hâkim**, 12-13 Şubat 1021 gecesi yine bu dağa çıkmış ve geriye dönmemiştir. Burada sadece üzerinde hançer izleri olan elbiseleri bulundu-

ğu hâlde Dürzîler O'nun ölmediğini, semâya çıktığını, zamanı gelince tekrar Dünya'ya döneceğini iddia ederler.

İlâhlığını iddia etmeden önce **"Dârü'l-Hikme"** adını verdiği bir akademi kurmuş ve burada felsefe ve İsmâliyye Mezhebi ile alâkalı bahislerin tartışılmasını emretmişti. Burada toplanan birçok dâî, O'nun tutarsız fikir ve davranışlarını, gönlünde yatan ulûhiyet arzularının bir belirtisi sayıp kendisini bu yolda teşvik etmiştir. Bunların başında **Hamza b. Ali** bulunuyordu. **"Kesik Burun"** lâkabı ile anılan ve cesâreti ile meşhur olan **Hasan b. Haydere el-Fergânî** ile **Muhammed b. İsmail ed-Derezî** bu teşvikte zikredilmeye değer şahsiyetlerdir. Bu sonuncu şahıs, bilâhare **Hamza**'nın yerine göz koyduğu için mürted ilân edilmiştir.

1018 yılında ilâhlığını kabul eylediği **Hâkim** tarafından hil'at giydirilerek taltif edilmiş olan **el-Fergânî** ise, elli kişilik bir süvari topluluğu ile Amr Câmii'ne girip kadıya, **"Rahman ve Rahîm olan el-Hakîm"** adına düzenlenmiş bir fetvâ veya ferman takdim etmesi üzerine galeyâna gelen Sünnîler'in gösterileri neticesinde birçok taraftarı ile birlikte öldürülmüştür.

Bu ayaklanmadan kısa bir müddet sonra -bir rivâyete göre kendisine karşı olan kız kardeşi tarafından- öldürtülmüş olan **Hâkim Biemrillah**'ın yerine **"Zâhir Biemrillah"** ünvanı ile oğlu **Ali** geçti. Babasının güttüğü dâvâyı beğenmeyen yeni Fâtımî Halifesi, âdil bir kimseydi. Dürzî inancındaki kimseleri yakalatıp şiddetle cezalandırmaya başlayınca bu sapık cemaat toptan Mısır'ı terk ettiler. Kendilerince emin bir yer olan Lübnan'a hicret edip Vâditteym'e yerleştiler ki, hâlâ da o havâlide varlıklarını sürdürmektedirler.

Bu mezhep, dört esas üzerine kuruludur. Bunların birincisi **Hâkim Biemrillah**'ın ulûhiyetine inanmaktır. İkincisi, **Hamza b. Ali**'nin varlıkların illeti (sebebi), yaratılışın aslı olan **"emr"** olarak tanıyıp kabul etmektir. Üçüncüsü, **Hamza**'nın

vezirlerini (dâîlerini) bilip onlara inanmaktır. Dördüncüsü ise, **"Yedi Vasiyet"**i bilip yerine getirmektir.

Peki, nedir bu yedi vasiyet?

*"**Yedi Esas.** Dürzîliğin hem inanç, hem de ahlâkî yönüyle ilgili olan yedi vasiyet mezhepte **"dördüncü farz"** olarak bilinir. Onlara göre, **Hamza b. Ali** tenzil ve te'vil ehlinin, yani Ehl-i sünnet ile Şia'dan İsnâaşeriyye, İsmâiliyye ve Karâmita'nın gerekli gördüğü kelime-i şehâdet, namaz, oruç, hac, zekât, cihad ve velâyet gibi esasları **"en-Nakzü'l-Hafî"** adlı risalesinde iptal etmiştir. **Hamza** bunu yaparken **Hâkim Biemrillâh**'ın fiil ve davranışlarından ilham almıştır. Ona göre **Hâkim** uzun müddet namaz kılmamış, cuma, cenâze ve bayram namazlarına iştirak etmemiş, h. 400 (m. 1009-1010) yılında zekâtı kaldırmış, oruç tutmayı ve hacca gitmeyi gereksiz görmüş, cihâdın zâhir ve bâtınını ilgâ etmiş, te'vil ehli olan Bâtıniyye yahut İsmâiliyye'nin özellikle **Ali b. Ebû Tâlib** ve nesline tahsis ettikleri velâyeti sadece kendisine tanımıştır. İptal edilenlerin yerine konulan yedi esas şunlardır:*

*__1. Doğru sözlülük.__ Namazın yerine konulan bu esasa göre, bir Dürzî dindaşı hakkında doğru sözlü olmak zorundadır. Ancak diğer din mensupları için hayat hakkı da dâhil olmak üzere hiçbir konuda doğruluk prensipinin uygulanması gerekli değildir. Çünkü **Bahâeddin**'in ifadesine göre onlar zâlim, kör ve câhildirler. Dürzîler **"sıdk"** kelimesini ve bütün türevlerini **"sad"** harfi yerine **"sin"** ile yazarak ebced sistemine göre buradan hudûd ve dâîlerin sayısını (164) çıkarırlar. Dâîlerin doksan dokuzu imama âiddir.*

__2. Din kardeşlerini korumak.__ Zekâtın yerine konulan bu esas, sadece mezhep kardeşliğine hasredilmiştir.

*__3. Var olmayana ibâdetten vazgeçmek.__ Oruç yerine konan bu esasa göre Dürzîler'in **Hâkim**'den önceki inanç ve ibâdetlerinin, mevcud olmayana ibâdet sayıldığından hiçbir*

Dürzî Mezhebi'nde **"ukbal"** (din âlimleri) denilen liderler Lübnan'da bir cenâze töreninde

değeri yoktur.

4. ***İblisler ve azgınlardan uzaklaşmak.*** *Hacca karşı konulan bu kurala göre, uzak durulması gereken kimselerden maksad geçmiş peygamberlerdir. Dürzîler prensip olarak bütün peygamberlere muhâliftirler. Çünkü peygamberler,* ***Hâkim****'i bırakarak insanları aslâ zuhûr etmeyen bir ilâha çağırmışlardır.* ***Hamza b. Ali*** *bütün peygamberlerle ve özellikle şeriat sahibi* ***Hz. Âdem, Nûh, Mûsâ, Îsâ*** *ve* ***Muhammed*** *ile savaşmayı, onların bozulmuş olduğunu iddiâ ettiği akîde, şeriat ve dinlerinden uzaklaşmayı zarurî sayar. İsmâiliyye'de görülen "****nâtık****" ve "****esas****", yani peygamber ve O'nun yerine geçen İmam Dürzîler'e göre, İblis ve şeytandır.* ***Âdem*** *şecere itibariyle beşerin dedesi olan, topraktan yaratılan ve Allâh'ın halifesi olan* ***Âdem*** *değil, Maniheizm'deki kadîm ve orijinal insan veya Yahudi kabalizmindeki* ***Adam Kadmon*** *olarak kabul edilir. Ancak günümüz Dürzîler'i,* ***Hz. Muhammed*** *hakkında daha mülâyim bir yol takip ederek, O'nun, kendi dinlerinde sadece risâlet vasıtası olmak gibi sınırlı bir yeri bulunduğunu yahut Tanrı elçisi olduğunu kabul ederler.*

5. Hâkim-Biemrillâh'ı her devirde tek ilâh olarak tanımak. *Kelime-i şehâdete karşı konulan bu kural, gizlilik esasına riâyet maksadıyla başka din mensuplarının yanında lisânen terk edilip kalben uygulanabilir. Zor durumlarda* ***Hâkim****'in ulûhiyyeti dille inkâr edilebildiği gibi* ***Hamza b. Ali****'ye de lisânen küfür ve lânet câizdir.*

6. Hâkim'in hüküm ve fiiline rızâ göstermek. *Cihâdın karşılığı olarak benimsenen bu kurala göre,* ***Hâkim****'in her türlü fiiline râzı olmak, o fiillerin mutlaka bir hikmete bağlı olarak işlendiğine inanmak gerekir*

7. ***Her durumda Hâkim'in hükmüne boyun eğmek.*** *Velâyetin yerine konulan bu kural,* ***Hamza b. Ali****'ye göre bü-*

tün öğretilenlerin gâyesini teşkil etmektedir."[216]

Kendilerini yüz yıllardan beri **"Tevhid Ehli"** kabul eden Dürzîler **"Yeni Eflâtunculuk"**[217] (Neo Platonizm) ve **"İhvan-ı Safâ"**nın derin bir sûrette tesirleri altında kalmışlardır.

*"Dürzîler'e göre, bütün varlığın kaynağı Allah'tır. Her şeyin var oluş sebebi ve asıl illet O'dur. Allah birdir, ezelîdir ve büyük bir cevherdir. Hikmet, kudret ve adâlet gibi sıfatları olmaksızın hakîm, azîz ve âdildir. O'nun hakkında **"nerede, nasıl, ne zaman"** gibi sorular söz konusu değildir. O idrak ve anlayışın ötesinde olup düşünceyi aşar, herhangi bir isim veya sıfatın şümûlüne girmez, kelimelerle açıklanamaz. Benzersiz, ortaksız, kadîm ve ebedîdir; zaman ve mekânla sınırlanmış değildir. Bütün eşyayı kendi nûrundan yaratmıştır ve hepsi O'na dönecektir. Bu kadar yüceliklere sahip bulunan Allah, insan idrâkinin ifade vâsıtası olan kelimeler aracılığıyla beşeriyete hitap etmesi mümkün olmadığından, muhtelif zuhûr ve tecellilerle insanlara yaklaşmıştır. Bu tecellilerin ilki **"el-aliyyü'l-a'lâ"** şeklinde vukû bulmuştur. Bu zuhûru bazı perdelenme dönemleriyle birlikte yetmiş devre takip etmiştir. Binlerce yıl devam eden bu devreler toplam olarak 343 milyon yıla ulaşır. Bu devreler sonunda Allah **"el-ber"** şeklinde tecellî etmiş, ardından kısa aralıklarla Fâtımî halifelerinden sırasıyla **Kâim-Biemrillâh**, **Mansûr**, **Muiz-Lidînillâh** ve **Azîz-Billâh**'ta zuhûr etmiştir. Allâh'ın en son ve en mükemmel tecellisi altıncı halife **Hakim-Biemrillah**'ta*

---

216 DİA- c. 10, sh: 43 vd. (Dürzîlik Maddesi).

217 **"Nev Eflatuniyye"** (Neo Platonizme), İskenderiye'de ortaya çıkmış bir felsefî sistemin adıdır. Takrîben dört yüz yıl (m. 193-529) kadar devam etmiştir. Kurucusu **Amoniyus Sakkas**'tır. **Eflâtun**'u esas alarak bir felsefî görüş geliştiren **Sakkas** ve şâkirdleri birtakım tabiatüstü vasıtalar ve ilham ile değil, müşâhede ve akıl yürütme yoluyla Allâh'a kadar ulaşmanın mümkün olduğunu iddiâ etmeleri ile Rasyonalizm ile Mistisizm'in karışımı bir görüş ileri sürmüşlerdir. Sihirbazlıkla bile meşgul olmuşlardır.

görülmüştür. Bu bakımdan ***Hakim****'in birbirinden kesinlikle ayrılmayan ilâhî ve beşerî yönleri vardır.*

Allâh'ın herhangi bir cisme girdiğini (hulul) kabul eden Dürzîler, O'nun bir örtü (hicab) ve beşerî (nâsûtî) sûret edindiğini, yazıdaki mânâ gibi insanlara karşı perdelendiğini ileri sürerler. ***Hamza b. Ali****,* ***"Keşfül-hakaik"*** *adlı risalesinde bunu Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanlar'ın, Allâh'ın* ***Hz. Musa****'ya bir ağaçtan seslendiği şeklindeki inançlarıyla karşılaştırarak, milyonlarca insanı yöneten* ***Hâkim****'in taş ve ağaçtan daha üstün olduğuna göre Allâh'ın O'nun bedenine hulûl edip O'nunla perdelenmesinin daha mâkul bulunduğunu, dolayısıyla Allâh'ın diliyle konuşarak O'nun kudretini izhar etmeye en lâyık varlığın* ***Hâkim-Biemrillâh*** *olduğunu savunmuştur.*"[218]

Dürzîler, ruhun tenâsühüne (reenkarnasyon) inanırlar. Onlara göre, bir ruhun tekrar tekrar Dünya'ya gelmesi, gömlek değiştirmek gibidir. Bundan dolayı rûhun tenâsühüne **"tekammus"** yani gömlek değiştirme adını verirler. **Hamza b. Ali**'nin daha önce **Selman-ı Fârisî** olarak yaşadığını iddia ederler. Kör, topal, câhil veya fakir olanların bu durumları Dünya'ya birinci gelişlerinde işledikleri günahlar sebebiyledir. Bazı ruhların sonradan hayvan cesedleri ile ikinci bir hayata başlamalarını kesinlikle reddederek Nusayrîlikten ayrılırlar.

Mîrâs taksimi gibi fıkhî meselelerde Hanefî ictihadlarına uydukları hâlde birden fazla eşlilik (teaddüd-i zevcât) sûret-i kat'iyyede yasaktır. Karı-koca arasında mallar ortaktır. Kadının da aynen erkek gibi boşanma hakkı mevcuttur. Hâsılı kadın-erkek hukûken eşittir. Ancak bir Dürzî kadının, Dürzî olmayan birisiyle evliliği yasaktır.

Dürzîler, dinî meselelere vâkıf olanları **"ukkal"**; vâkıf

---

218 DİA- a.y.

olmayan avam tabakasını ise "**cühhâl**" olarak adlandırırlar. Kadınlardan ukkal sınıfına dâhil olanlara "**âkılât**" denir. Ukkal sınıfına dâhil olanlar, takva ölçüleri ile yaşamaya mecburdurlar. İçki, sigara vs. içmezler ve sâde bir hayat sürerler. Sakallarını hiç kesmeyip tabiî hâli üzere bırakırlar. Sarık sarar ve koyu mâvi renkte cübbe giyerler. Kadınları ise, sırf gözleri açık kalacak sûrette tesettüre riâyet eder. Bir kimse kırk yaşını doldurmadıkça, ukkal sınıfına kabul olunmaz.

Cemaatin cühhâl kısmı için bu mükellefiyetler mevzûbahis değildir.

Dürzîler, dört büyük âile hâlindedirler. Bunlar, "**Tenûhîler**", "**Şihabîler**", "**Ma'nîler**" ve "**Canbolatlar**"dır. Bu âileler, Osmanlı idaresi zamanında "**Celâlî**" adıyla anılan birçok isyan çıkarmışlardır. Bunlar, günümüzde Lübnan, Filistin, Suriye ve Ürdün'de yaşamaktadırlar. Nüfusları yarım milyon civarında tahmin edilmektedir.

hh – İhvan-ı Safâ

Milâdî onuncu yüzyılda Basra'da ortaya çıkan ve faaliyetlerini gizli olarak yürütmüş bulunan "**İhvan-ı Safâ**", bugünkü "**diyalogcular**"ın ilk mübeşşirleri sayılabilecek bir topluluğun adıdır. **Zeyd b. Rifaa, Muhammed b. Ma'şerü'l-Bûstî el-Makdisî, Ebu'l-Hasan Ali b. Harun ez-Zencanî, Ebu Ahmed el-Mihricanî** ve **Avfî** adlarındaki beş âlimin te'lifi olan ansiklopedik mâhiyetteki elli iki risâle etrafında toplananlara kendilerinin verdiği isim "**İhvanü's-Safâ ve Hullenü'l-Vefâ**"dır. Bu risâlelerin, o asırdaki bilgi birikimini ihtivâ etmesi sebebiyle "**İhvan-ı Safâ**" mensupları, İslâm düşünce tarihinde ilk "**ansiklopediciler**" olarak kabul edilmektedir.

O zamanda Abbasî Halifelerinin teşvikleriyle harâretli bir tercüme faaliyeti başlamış ve netîceten eski Yunan, Lâtin,

Süryanî ve Hind lisanları ile yazılmış bütün eserler Arapça'ya çevrilmişti. Bu sûretle islâmî tefekkürün sâfiyeti bozuldu. **"İhvân-ı Safâ Risâleleri"** bu bozulmanın bir örneğini teşkil eder. Fakat bizim burada, **"İhvan-ı Safâ"** hareketini ele almamız, onların iltifat ettikleri felsefî görüşlerden ziyâde Şiâ ile alâkaları sebebiyledir.

Gerçekten İhvan-ı Safâ Risaleleri'ndeki bâtınî görüşler meyânında yer yer Ehl-i Beyt'in üstünlüğünden bahsetmeleri ve kendileri hakkında **"Şia"** veya **"Ehl-i Şia"** gibi ifadeler kullanmaları, onların Şiî olduklarını göstermektedir. O derecede ki, bazı İsmailiyye Mezhebi mensupları İhvan-ı Safâ Risaleleri'ndeki görüşlerin aynen kendi sapık görüşleri olduğunu iddia ederek bu risaleleri **"İlmin Kur'ânı"** ve **"Kur'ân'dan sonraki Kur'ân"** gibi yakışıksız tavsiflerle anmışlardır.

Bu risâlelerde Şia'nın bazı görüşlerinin ve bu arada **"Mehdî-yi Muntazar"** inanışının reddedildiği görülmektedir.

Bununla beraber İhvân-ı Safâ hareketinin mensupları için her türlü bilgi eş değerdedir. İster İslâmî olsun, ister olmasın, her bilgi eş değerdedir. Müslüman bir muhitte ortaya çıkmış bulunmalarına ve hele hele müslüman olmalarına rağmen islâmî ve Kur'ânî bilgilere bir rüchaniyet tanımış değildirler. Ne kadar da bugünkü **"diyalogcular"**a benziyorlar, değil mi?

Onlar için düşüncelerine temel olmada Kur'ân ne kadar öneme sahipse, Tevrat ve İncil de o kadar önemlidir. Din bilgisinde Hz. Peygamber'in veya **Hz. Ali**'nin sözü ne kadar önem taşıyorsa, felsefede **Sokrat**, **Eflâtun** ve **Aristo**'nun, matematik ve geometride **Pisagor**'un ve **Öklid**'in, coğrafyada **Batlamyus**'un sözünün de önemi o derece büyüktür.

İhvân-ı Safa'nın metafizik açıklamalarında **Pisagor** ve

özellikle Yeni Eflâtunculuğun tesirini ayrıca belirtmek gerekir. Ancak müslüman bir toplumda yaşamaları ve kendilerinin de müslüman olması sebebiyle Kur'ân'a ve hadislere ağırlıklı bir yer vermişlerdir. Mezhep taassubundan uzak ve doğru buldukları her düşünceyi, kaynağı ne olursa olsun alma eğiliminde olduklarını şöyle belirtmişlerdir:

"Kardeşlerimizin ilimlerden hiçbirine düşman olmamaları, hiçbir kitabı hor görmemeleri, mezheplerden hiçbirine ön yargı ile bakıp taassuba düşmemeleri gerekir. Çünkü bizim görüş ve mezhebimiz, bütün mezheplerin görüşlerini kapsar ve bütün ilimleri kuşatır."[219]

"İhvân-ı Safâ, düşüncelerinin eklektik (seçmeci) yapıda olmasının zorunlu sonucu olarak dönemlerinde mevcud her tür bilgiyi derleyip değerlendirmiş ve bilgilerini başlıca dört kaynaktan aldıklarını ifade etmişlerdir:

a) Bilge ve filozoflar tarafından yazılmış, matematik ve fiziğe dâir kitaplar

b) Tevrat, İncil ve Kur'ân gibi kutsal kitaplar ve peygamberlere melekler aracılığıyla indirilen sahifeler;

c) Yıldızların hareketleri, burçların kısımları ve mevcud varlıkların şekilleriyle maden, bitki ve hayvanlardan bahseden astronomi, jeoloji ve botaniğe dâir eserler;

d) Temiz ve saf insanlara Allah'ın ilham yoluyla bildirdiği ilâhî kitaplar"[220]

İhvan-ı Safâ, ahlâk ve takvayı hedef ittihaz etmiş olsa da yukarıdaki temel görüş benimsenince kelâmî meselelerde felsefeye ağırlık verilmiş olduğunu kavramak güç olmasa gerektir.

Gerçekten bu risâlelere başta **Eflâtun** ve **Aristo**'nun görüşleri olmak üzere damgasını vuran -doğru, yanlış- felsefî

---

219 er-Resâil, IV, 41-42.
220 DİA- c. 22, sh: 2

görüşlerdir ki, bunlar burada mevzûmuz hâricidir.[221]

ıı- Sabbâhîler

Tarihte **"Şeyhu'l-Cebel"** (Dağ Şeyhi) ünvanıyla meşhur olmuş bulunan **Hasan Sabbah** tarafından kurulmuş olan bir Şiî fırkasıdır. **Hasan Sabbah**'ın milâdî on birinci asrın ortalarında İran'daki Kum veya Rey Şehri'nde doğduğu rivâyet edilmektedir. Âilesi Yemen asıllı olup buradan önce Kûfe'ye hicret etmiş daha sonra Kum'a yerleşmiştir. Bir Şiî âlimi olan babası, oğlunun tahsil ve terbiyesine itina etmiş ve O'nun dinî bilgilerden maâda o zamanın modası olan başta felsefe olmak üzere lâdinî ilimleri de öğrenmesini sağlamıştı. Tahsiline Kum'da başlayan **Hasan Sabbah**, daha sonra Rey Şehri'ne giderek burada o devrin en seçkin âlimlerinin derslerine devam etmiştir. On yedi yaşına kadar âilesinin mensup olduğu İmamiyye Şiası'na bağlı kalan **Hasan Sabbah**, karşılaştığı **Emire Zarrab** adındaki bir İsmailiyye dâîsinin propagandaları tesiriyle mezhep değiştirip İsmailî olmuştur.

Daha sonra Rey'e gelen İsmailî, Irak bölgesi baş dâîsi **İbn-i Attaş**'la tanıştı. O'nun vekili sıfatıyla İsfahan'da iki yıl faaliyet gösterdikten sonra 1072 veya 1075 yılında Fâtımî Halifesi **Mustansır Billâh** nezdine gitti. Mısır'da çok iyi karşılanan **Hasan Sabbah**, **Mustansır**'ın vefatından sonra O'nun oğullarından **Nizar**'a taraftar olması sebebiyle tâlihi tersine döndü. Zira **"ordu kumandanı"**, **"baş dâî"** (dâi'd-duât) ve **"vezir"** ünvanlarını hâiz olan **Bedr el-Cemalî**, halifenin küçük oğlu **Müsta'lî**'yi tutuyordu. **Mustansır Billah**'ın sağlığında büyük oğlu **Nizar**'ı veliahd tâyin etmesine rağmen **Bedr el-Cemalî**'nin henüz çocuk yaştaki **Müsta'lî**'yi tercih

221 Bu hususta fazla bilgi için şu esere bakılabilir: **Dr. Ahmed Koç**- İhvân-ı Safâ Eğitim Felsefesi, İstanbul 1999.

etmesi, devleti kendi vesâyeti altına almak istemesindendi.[222]

Bu sebeple orduyu elinde bulunduran **Bedr el-Cemalî**, **Nizar**'ı yakalayıp idam ettirdiği gibi O'na taraftar olan **Hasan Sabbah**'ı da önce hapsetti ve sonra da ülkeden çıkarttı. Diğer bir rivâyete nazaran da O, bir yolunu bulup hapisten kaçtı.

Haziran 1081'de İsfahan'a ulaşabilen **Hasan Sabbah**, dokuz yıl müddetle bütün İran'ı dolaşarak Bâtınî İsmâiliyye propagandası ile meşgul oldu. Bu propaganda faaliyeti esnasında İran'ın Hazar Denizi'ne yakın dağlık bölgesindeki bir bölge dikkatini celb etti. Zira burada İran'ın eski hükümdarlarının hiçbir zaman itaat altına alamamış olduğu savaşçı bir topluluk yaşıyordu. **Hasan Sabbah**, propagandasını bu insanlar üzerinde teksif ederek onları kendi fikirlerine celp edebilmeyi başardı.

O'nun bu faaliyetini haber alan Selçuklu Vezîri **Nizâmülmülk** yakalanıp cezalandırılmasını emretti. Bundan haberdar olan **Hasan Sabbah**, kaçıp izini kaybettirdi. Bir müddet sonra "**Beldetü'l-İkbal**" dediği Alamut Kalesi'ne yerleşti. Burası kuş uçmaz, kervan geçmez bir kartal yuvası gibi bir yerdi. Burada Eylül 1090 tarihinde "**Nizarî İsmailî Devleti**"ni kurduğunu ilân etti. Burasını adamakıllı tahkim etti. Yiyecek ve silâh depoladı. Uzun bir muhasaraya mukavemet edebilecek sûrette gerekli bütün tedbirleri aldıktan sonra tedhiş (terör) hareketlerine başladı. Fâtımî Halifeleri ile alâkasını tamamen kesti. Zira Fatimî tahtına **Hasan Sabbah**'ın tasvip etmediği **Müsta'lî Billâh** geçmiş bulunuyordu. Bu sûretle İsmailîler, biri "**Nizarîler**" (Nizariyye) diğeri de "**Müsta'lîler**" (Müsta'liyye) olarak ikiye ayrıldılar. **Hasan Sabbah** yakalanıp idam ettirilene kadar hutbeyi **Nizarî** adına okuttu. Nizarî İsmailîleri diğer İsmailîlerden ayıran husus, düşmanlarının sûikastlerle öldürülmesini dinî bir vazife kabul etmeleridir.

---

222 **Prof. Dr. Bernard Lewis**- Haşişîler, İstanbul, 1995, sh: 29.

Hasan Sabbah, kendi oğlunu içki içtiği için öldürttüğü hâlde müridtlerine afyon (esrar) içirterek onları eli hançerli birer cânî hâline getirdi. İlim öğrenmeyi yasaklayarak onları körkütük câhil bıraktı. O'na göre, insan aklı, Allâh'ı tanımak için yeterli değildir. Bu sebeple dînî bilgiler her devirde mâsum bir imamın nezâretinde öğrenilebilir.

Müridlerin devamlı bir sûrette haşhaş kullanmalarından dolayı, bu zümre **"Haşhaşîler"** olarak bilinirler. Tevâlî eden (sürüp giden) cinâyetlerinden dolayı bu kelime batı dillerine **"sûikastçi"** veya **"gizli katil"** mânâsına **"assassin"** olarak geçmiştir.

Meşhur seyyah **Marko Polo**, **Hasan Sabbah** hakkında şu mâlûmatı vermektedir ki, bu söyledikleri aynen tarihî gerçeklere mutabıktır:

"O iki dağ arasında bir vâdide, Dünya'daki her türlü meyve ile dolu, normale göre çok büyük ve güzel olan bir bahçeyi duvarla çevirtmişti. Orada her tarafı yaldızlı ve güzel resimlerle süslü, eşi görülmemiş en güzel evler ve en güzel saraylar bulunuyordu. İçinden şarap, süt, bal ve su akan kanallar vardı. Burası her türlü müzik âleti çalmasını, çok güzel şarkı söylemesini ve seyretmesi bile başlı başına zevk olacak kadar iyi dans etmesini bilen, Dünya'nın en güzel kadınları ve kızlarıyla doluydu. Şeyh, onları, bu bahçenin cennet olduğuna inandırıyordu. Bundan dolayı bahçeyi, cennetin Kur'ân'da tasvir edildiği şekilde, şarap, süt, bal ve su kanallarıyla ve herkesin zevkine göre, güzel kadınlarla dolu büyük bahçeler şeklinde düzenlemişti. Bu yörelerdeki Sarasinlerin gözünde, burası gerçek bir cennetti.

Bu bahçeye, Haşîşî yapmak istediği kimseler hâriç, hiç bir kimse giremezdi. Bahçelerin girişinde, hiç kimsenin ele geçiremeyeceği kadar müstahkem ve bahçeye, ancak kendinden girilebilen bir şato vardı. Şeyh, hükümdarlık sarayında,

kendisinin silâhlı adamı olmak isteyen 12-20 yaş arasındaki yöre gençlerini alıkoyuyor ve onlara:

*«–**Muhammed**, cenneti nasıl benim size söylediğim şekilde tasvir etmiş diyordu. Onlar da bütün Sarasinlerin inandıkları gibi O'na inanıyorlardı. Gençleri onlu, altılı veya dörtlü gruplar hâlinde birbiri ardından bu bahçelere sokuyordu. Ardından onlara, içeni derhal uyuşturacak olan bir içki içiriyor, sonra da onları bahçesine taşıyordu. Uyandıklarında ise, kendilerini bahçenin içinde buluyorlardı.*

Bulundukları yerde, kendilerini o kadar güzel bir durumda görüyorlardı ki, hakikaten bir cennette olduklarını düşünüyorlardı. Kadınlar ve kızlar, bütün gün onların dileklerini yerine getiriyorlardı. Öyle ki, her isteklerini elde ettikleri için oradan aslâ kendi rızâlarıyla çıkmıyorlardı.

*Oysa size söylediğim Şeyh Efendi, muhteşem ve büyük bir saraya kapanıp, etrafındaki basit insanları kendisinin büyük bir Peygamber olduğuna inandırıyor. Haşîşîlerinden birini bir yere göndermek istediğinde, bahçesindeki Haşîşîlerinden herhangi birisine içkisinden verdiriyor ve O'nu sarayına getirtiyor. Haşîşî uyandığında, kendini cennetin dışında yani şatoda bulur; buna çok şaşırır ve durumdan pek memnun kalmaz. Şeyh, O'nu huzuruna getirtir ve Haşîşî, O'nun gerçek bir Peygamber olduğuna inanmış bir kimse olarak huzurunda eğilir. Şeyh, O'na nereden geldiğini sorar. O da cennetten geldiğini ve cennetin **Muhammed**'in kendi dininde tasvir ettiği şekilde düzenlenmiş olduğunu söyler. Cenneti duyan ve fakat O'nu görmemiş olan kimseler, oraya gitmek için büyük arzu duyarlar ve oraya gitmek için ölmeyi isterlerdi.*

Şeyh, önemli bir kimseyi öldürtmek istediğinde onlara:

«–Gidin ve filân kimseyi öldürün; döndüğünüzde sizi meleklerim vâsıtasıyla cennete göndereceğim; eğer iş başında ölecek olursanız, meleklerime sizi cennete götürmelerini

emredeceğim!» diyordu.

Onları buna inandırıyordu. Onlar da tekrar cennete dönmek arzusuyla, hiç bir tehlikeden korkmaksızın O'nun buyruğunu yerine getiriyorlardı. Şeyh, bu şekilde onlara istediği her kişiyi öldürtüyordu. Hükümdarlar, duydukları aşırı korkudan ötürü, O'nunla barış ve dostluğun temini için kendisine vergi veriyorlardı."[223]

Bu sûretle kör kütük sarhoş edilen câhil fedaîler vâsıtasıyla her gün beş-on müslüman katledilir oldu. Öldürülen kimseler, bâtınî görüşlere muhâlif mevki sahibi kimselerdi ki, bunlardan biri de meşhur Selçuklu veziri **Nizâmülmülk**'tür.

Devlet içinde devlet durumundaki bu câniler topluluğu, İsfehan civarındaki bazı kaleleri ele geçirince büsbütün azgınlaştılar ve İslâm Dünyası için tam iki yüz yıl süren ciddî bir tehlike hâline geldiler. Gâyesi, dînî olmaktan ziyâde siyâsî olan **Hasan Sabbah**, Selçuklu Sultanı **Melikşah**'ın vefatından sonra ortaya çıkan taht kavgalarından istifâde ile bazı yerleri alarak nüfûzunu genişletti.

Selçuklular, uzun müddet mülhid veya melâhide (dinsizler) olarak adlandırdıkları bu eli kanlı gürûh ile mücadele etmek mecbûriyetinde kaldılar. Öyle ki, devlet adamları elbiselerinin altına zırh giymeden sokağa çıkamaz oldular. Buna rağmen **Sultan Berkyaruk**'a saldırıp, O'nu yaralamaya muvaffak oldular. Bunun üzerine **Sultan**, Haşhaşîlerden yakalayabildiği üç yüz kişiyi idam ettirdi (m. 1101). Ayrıca kumandanlarından **Emir Bozkuş**'un kumandasında bir ordu ile onların diğer bir merkezleri olan Kuhistan'ı muhasara ettirdi. Haşhaşîler, rüşvet karşılığında bu muhâsaranın kaldırılmasını temin ettiler. **Emir Bozkuş**, daha sonra Haşhaşîlerin elindeki Tabes Kalesi'ne saldırdı. Kale ve civarındaki birçok köyü tahrip edip pek çok Haşhaşî'yi öldürdü.

---

223 **Prof. Dr. Bernard Lewis**- a.g.e., sh: 6 vd.

Sultan Berkyaruk'tan sonra Selçuklu tahtına geçen **Muhammed Tapar**, bu mülhidlerle uğraşmayı, kâfirlerle uğraşmaya tercih eden bir bâtınî düşmanıydı. Önce Haşhaşîler'in elindeki Şahdiz Kalesi'ni onların elinden alarak pek çok haşhaşîyi öldürdü. Kumandanlarından birisini Alamut Kalesi üzerine gönderdi. Mevsim kış olduğundan netice alınamadı. Fakat Sultan'ın vâlilere gönderdiği emir üzerine pek çok haşhaşî öldürüldü.

Muhammed Tapar, kış mevsimi geçince **Emir Anuştekin** kumandasındaki bir ordu ile tekrar Alamut Kalesi'ni kuşattırdı. Muhâsara uzun sürdü. **Hasan Sabbah** ve adamları açlıktan helâk derecesine gelmişlerdi ki, **Sultan Muhammed Tapar**'ın ölüm haberi üzerine muhasaradan vazgeçilip İsfahan'a dönüldü. Yerine geçen **Sultan Sencer** de aynı mücadeleye devam etmek istiyordu. Fakat **Hasan Sabbah**'ın adamları, O'nun bir câriyesini elde ederek yattığı yastığa geceleyin bir hançer sapladılar. Bununla, O'nu her an öldürebileceklerini ifade etmiş oldular. **Sultan Sencer**, bu hadiseden ürkerek Haşhaşîler'e emân verdi.

Nihayet **Hasan Sabbah**, milâdî 1124 tarihinde, kesintisiz otuz beş yıl kanlı icraatlarını sürdürdüğü Alamut Kalesi'nde normal eceli ile öldü.

Onun çağdaşı olan **İmam-ı Gazâlî**, Haşhaşîlerin fikirlerini red ve cerh maksadıyla **"Fedâihu'l-Bâtınıyye"** adında bir eser yazmıştır.

İslâm Âlemi'ni takrîben iki yüz yıl kanlı cinâyetleri ile tehdit etmiş olan Haşhaşîn tedhiş (terör) belâsı, tâ Moğol istilâlarına kadar devam etmiş ve ancak onlar tarafından tamamen ortadan kaldırılabilmiştir (m. 1256).

ii- Hurûfîlik

Bu sapık mezhebin kurucusu **Fazlullah Hurûfî**'dir.

İran'ın Esterâbâd Şehri'nde doğmuş, 1394 yılında **Timur**'un oğlu **Miran Şah** tarafından idam edilmiştir. Bâtınî fikirlerini ortaya koyduğu eserinin adı **"Câvidnâme"**dir. Farsça'nın Esterâbâd (Gürgân) lehçesinde yazılan bu eser, pek çok semboller ihtivâ ettiğinden anlaşılması pek zordur. Bu yüzden şerhleri yapılmış olduğu gibi eserin anlaşılmasını temin maksadıyla husûsî lügatler de tanzim olunmuştur.

Harfler ve rakamlara atfedilen birtakım sembolik (remzî) mânâlarla oluşturulan bu mezhebe göre, her harf, insan vücudundaki bir uzvun (organın) mukabilidir. Meselâ gözlerden biri **Cebrail**, diğeri **Azrail**'dir. Veyahud da biri **Muhammed**, diğeri ise **Ali**'dir. Cennet, cehennem, yer, gök, cin, melek vs. her şeyin mukabili bir harf olup bunlar da insan vücudunda kâmilen mevcuddurlar.

Hurûfîlere göre **Fazlullah "Mehdi"**dir. Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bütün **"fazl"** kelimelerinden maksad, **Fazlullah Hurûfî**'dir. O, Allâh'ın -hâşa- yeryüzündeki zuhûrudur. Onun eseri olan Câvidnâme, ilâhî bir kitaptır. **Fazlullah** ise rüyâ yoluyla bütün sırların kendisine bildirildiğini iddiâ etmiş, Arap alfabesindeki yirmi sekiz harfe, dört harf de Farsça'dan ekleyerek sistemini, bu, **"otuz iki harf"** üzerine binâ etmiştir.

Hurûfîlere göre, **"velî"**, **"nebî"**den üstündür. Çünkü nübüvvet yirmi sekiz, velâyet ise otuz iki harfi câmi'dir.

Bütün Ehl-i Sünnet âlimlerinin söylediklerinin aksine olarak Kur'ân-ı Kerîm'deki **"hurûf-i mukattaa"** dışındaki bütün âyetleri müteşâbih kabul ederler. Binâenaleyh bunların te'villeri gerekir. Bu te'viller, gayet karışık bir sûrette, harfler arasındaki birtakım münâsebetler esas alınarak yapılır. Bütün dînî hükümler, yirmi sekiz veya otuz iki harf ve bunlara atfedilen mânâ esas alınarak îzah edilir. Âhiret ve dînî mükellefiyetlerin çoğu ortadan kaldırıldığı cihetle, hurûfîler, ibaha-

cıdırlar. Zira otuz iki harfin esrârına halef olanlar üzerinden bütün dînî emirlerin sâkıt olduğuna inanırlar. Onlara göre, insan yüzü, Hakk'ın yüzüdür. Buna göre Hurufîler **"mücessime"** (antropomorphist)tirler.

Hurufîlerin iddiaları arasında insanı hayrette bırakan bazı tesâdüfler ve hele dînî mükellefiyetleri ortadan kaldırmaları, bu mezhebin câhiller arasında yayılmasına, içki ve sefihâne davranışların ibâdet derecesine yükselmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı tarihte pek çok kereler hurûfîler şiddetli bir tâkibe mâruz kalmış, zaman zaman da katliâm edilmişlerdir. Bu durum, onların faaliyetlerini gizli gizli yürütmelerine ve sağa sola kaçıp dağılmalarına sebep olmuştur. Bu şekilde Hindistan'a kaçanların başında **Mahmud Merdud (Ubeydullah)** adında biri vardı ki, bu adam, orada hurufîliğin bir şubesi sayılan **"Nokta Mezhebi"**ni kurmuştur.

Gerçekten **Ubeydullah**, **Fazlullah Hurufî**'nin harfler üzerine kurduğu sistemdeki harflerin yerine **"nokta"**yı koyarak bu mezhepte bir değişiklik yapma yoluna gitmiştir. Ona göre aslolan, noktadır. Harfler dahî noktalardan vücuda gelir. **Hz. Ali**'nin **"el-ilmu noktatun..."** yani *"İlim bir nokta idi, onu cahiller çoğalttı."* meâlindeki sözü de buna işaret etmektedir.

Hurufîler, zengin bir tasavvûfî edebiyat vücuda getirmişlerdir. Başta **Fazlullah**'ın halifesi şâir **Nesimî**[224] olmak üzere Hurûfî şâirlerinin İran'da ve Osmanlı ülkesinde pek çok şâire tesir etmiş olduğu iddiâ edilmektedir. Ülkemizde Şiî Bâtinîler'in bir nevî avukatlığını yapan **Abdülbaki Gölpınarlı**, ***"Şâir Nesimî'nin Ankara'ya gelip Hacı Bayram-ı Velî** ile görüştüğünü, Anadolu'da çeşitli yerleri gezdiğini,*

---

224 Hurufîler içinde en fazla temâyüz etmiş bir şahsiyettir. Türkçe ve Farsça şiirler yazmış, bunlar bir dîvan hâlinde basılmıştır. Aşırı fikirleri yüzünden 1404 yılında Halep'te derisi yüzülerek öldürülmüştür.

*burada halifeler yetiştirip vazifelendirdiğini, «**Beşâretnâme**» isimli eserin müellifi **Refiî**'nin O'nun halifesi olduğunu, Bektaşîlerin **Nesimî**'yi kendilerinden biri olarak kabul etmelerini, Alevîler'in O'nu yedi ilâhî şâirden biri olarak tanımalarını...*" ileri sürerek Hurufîliğin Anadolu'da yayılmasında ve Bektaşîliği tesir altına almasında **Mir Şerif** ile **Nesimî**'nin büyük bir rol oynadığını ileri sürmektedir.[225]

Gerçekten *"Hurûfî halifelerinin XV. yüzyılın başından itibaren Tebriz ve Halep yoluyla Anadolu'ya gelerek propagandaya başladıkları; inançlarını tasavvuf, vahdet-i vücûd ve ilm-i esrâr-ı hurûf gibi daha önce mevcud olan fikir ve inançlar içinde gizleyerek yaymaya çalıştıkları; Horasan, Azerbaycan ve İsfahan'da olduğu gibi Anadolu ve Balkanlar'da da hem halk, hem yöneticiler arasında bir çevre edindikleri ve nihâyet "**Kalenderîler**"in arasına sızdıkları bilinmektedir.*

*Hurûfîler, **Kanunî Sultan Süleyman** döneminde de Osmanlı topraklarından sürülmüştür.*[226] *Buna rağmen XVI ve XVII. yüzyıllarda Hurufîlik, Osmanlı toplumunu etkilemeye devam etmiş, bir yandan Bektaşîliğin temel inançları arasına girerken öte yandan Bektaşîlik'ten bağımsız temsilciler yetiştirmiştir. Anadolu ve Balkanlar'da Hurufîliğin yayılmasında ve yaşamasında **Abdülmecid Firişteoğlu** ile **Nesîmî** gibi şâirlerin büyük tesiri olmuştur. Muhtelif kayıtlardan, XVI. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'deki çeşitli bölgelerde "**ışık**" (Tâife-i Işıkıyân) adı verilen Hurûfîler'in takip edilmesine, tutuklanıp cezalandırılmasına dair emirnâmeler gönderildiği anlaşılmaktadır.*[227]

Bektaşî görünen Hurûfîler, giderek sayıca azalmaları-

---

225 **Abdülbaki Gölpınarlı**- Hurufîlik Metinleri Kataloğu, Ankara, 1973, sh: 28.

226 **Küçük Nişancı Mehmed**- s. 234-238.

227 **Gölpınarlı**- Hurufîlik Metinleri Kataloğu, sh: 32.

na rağmen daha sonraki asırlarda da faaliyetlerini gizlice devam ettirmişler, ancak hiçbir zaman devlete karşı ayaklanma gücünü elde edememişlerdir. Horasan, Irâk-ı Acem, Azerbaycan ve Suriye'deki Hurûfîler ise, daha erken dönemlerde etkinliklerini yitirmişlerdir. Halep, Bitlis, Sivas, Akçahisar, Eskişehir, İstanbul gibi merkezler yanında Balkanlar'da Deliorman, Arnavutluk, Ergirikasrı, Filibe, Varna, Tatarpazarcığı ve ayrıca İskenderiye Hurûfîler'in zaman zaman varlıklarını duyurdukları merkezler olmuştur."[228]

Yukarıda arz edilen malûmâta nazaran, Hurufîler müstakil bir mezhep veya fırka olarak mevcudiyetlerini devam ettiremedikleri hâlde, başta **"Bektaşîlik"** olmak üzer, bazı tasavvufî görüşlerle kaynaşarak uzun müddet hayâtiyetini sürdürmüştür.

Bu itibarla Şia ve onun bâtınî fırkalarına âid bu bahsi bitirmeden, biraz da bu sapıklıkların ve hele Masonik görüşlerin bazı tarikat ve mutasavvıflara ne sûret ve derecede bulaşmış olduğu husûsunu da biraz izah etmek istiyoruz.

Bu bahsi bitirirken şu umûmî değerlendirmeyi dikkatlerinize arz etmek istiyorum:

"İslâm Dini'ni kökünden kaldırmaya niyet eden bâtınîlerin akîdelerini rastgele herkese ifşâ etmediklerini ve gizli cemiyetler hâlinde çalıştıklarını söylemiştik. Bu faaliyetlerini, imamlar ve dâîler vasıtasıyla yaparlar. Onlara arasında yedi derece bulunur.

***1-İmam:** Allâh'a ulaşmak için en yüksek delil sayılan ve bilgileri doğrudan doğruya Allah'tan alan şahıstır.*

***2-Hüccet:** İmâmın ilmini yüklenmiş olup o ilimle ihticâc edendir.*

***3-Zu Masse:** Çocuğun gıdası olan sütü anasının memesinden emdiği gibi, o da ilmini hüccetten alır.*

---

228 DİA, c. 18, sh: 411

*4-**Ebvâb:** Dâvete (propagandaya) memur olan dâilerdir. Bu rütbeye ulaşanlara "Dâi-i Ekber" de denir. Bunlar mü'minlerin derecelerini yükseltir.*

*5-**Dâi-i Me'zun:** Zâhir ehlinden bu mezhebe girmek isteyenlerin, ahd ve mîsâklarını alır. Onları imamın zimmetine sokar ve onlara ilim ve menfaat kapılarını açar.*

*6-**Mükelleb:** Dinde ve mezhepte derecesi olmakla beraber, doğrudan doğruya halkı dâvet ve irşâda izin verilmemiştir. Vazifesi, halka deliller göstermektir. Nasıl avcının köpeği, çalılıklar arasına sokulup av araştırırsa, mükelleb de zâhir ehli arasına sokularak, dâveti kabul etmye müstaid olanları birtakım sözlerle kandırıp dâîyi me'zûna götürür.*

*7-**Mü'min:** Bu mezhebe iman edip inanmış, ahd u peyman almış dâîye tâbî olan kimsedir.*

Bâtınîler, câhil toplulukları kandırabilmek için birtakım hileler uydurmuşlar, bunları sistemli bir şekilde tesbit ederek dâvet usûllerini dokuz derecede toplamışlardır.

*1-**Tefarrus (ez-Zevk):** Dâî, dâvet edeceği kimsenin bütün ahvâlini dikkatle gözden geçirir. Dâveti kabule yanaşmayan kişilerle meşgul olmaz. Dâîlere de şu tavsiyede bulunur: «Çorak araziye tohum saçmayınız.», «İçinde ışık olan evde konuşmayınız.» gibi sözlerle, inci veya tohum mesâbesinde olan sözlerin zâyî olmamasını, fakîh ve mütekellimlerin yanında konuşulmamasını isterlerdi. Dâîler, dâvet ettikleri şahısların tabiat ve temâyüllerini iyice tetkik ederek, onlara hoş görünmeye çalışırlardı.*

*2-**Te'nis (Alıştırma):** Dâîler, temâyülleri ve şahsiyeti öğrenilmiş kimselere, ince sözler söyler ve nasihatlerde bulunurlar, yerine göre âh u figânla zühd ve takvâlarını izhâr ederler ve dâvet edilecek şahsın îtimâdını kazanmaya çalışırlar.*

*3-**Teşkik (Şüpheye düşürmek):** Acâib suâller sormak*

sûretiyle dâvet edileni şüpheye düşürürler. Hades başka yerden çıktığı hâlde, abdestte yüzün yıkanmasının sebebi nedir? Bir damla meninin çıkmasıyla niçin bütün beden yıkanır? Niçin akşma namazı üç rekâttır da sabah namazı iki rekâttır? Niçin rükû birdir de secde ikidir? Niçin zânînin tenâsül âleti kesilmez de hırsızın eli kesilir. Niçin insanın dili bir tanedir de kulağı iki tanedir? Niçin insanın memesi göğsündedir de, hayvanlarınki karnındadır? Niçin bazı hayvanlar doğurur da, bazıları yumurtlar? Sûre başlarındaki hurûf-ı mukataaların neye delâlet ettiklerini sorar. Bu gibi suâller câhil kimseleri şaşalattıktan sonra, "Anlaşıldı sen bunlar hakkında bir şey bilmiyorsun!" diyerek, dînî işlerde onu şüpheye düşürürler ve bunlardaki sırları kendilerinden başka hiç kimsenin bilemeyeceğini söylerler. Böylece şaşkının, onlardan bu sırları sormasını isterler.

***4-Ta'lik:** Yukarıdaki suâller ile merakı tahrik olunan şahıs, suâllerin sırrını öğrenmek isteyince, acele etmemesini tembih eder. Şaşkın, bu sırları öğrenmekte acele ederse, belirli bir vakit vererek bazı işler işlemesini ve tevbe etmesini de tavsiye ederek şaşkının gözünde, sırlara vâkıf olmanın ehemmiyetini büyütmüş olur. Ve bu işin yeminsiz olamayacağını söyleyerek onu bekletir.*

***5-Rabt:** Mezhebe girecek kimsenin, kendisine söylenecek sırları hiç kimseye (zâhir ehline) ifşâ etmeyeceklerine dâir, çok ağır bir yemin almak.*

***6-Tedlis (Aldatma):** Müstecibden yemin aldıktan sonra, hakikatların kolayca öğrenilemeyeceği söylenerek, sırlar birdenbire açıklanmaz. Dolambaçlı yollardan hareket edilerek, âyet ve hadislerin zâhirini iptal edici sözler söylenir ve devrin en mâruf şahsiyetlerinin kendilerinden olduğu nakledilir.*

***7-Te'sis:** Müstecibi (mürâcaatçıyı) ürkütmeksizin yavaş yavaş, zâhirin remz, bâtının ise hakîkî mânâ olduğunu*

izah etmek.

8-Hal (Çıkarma): *Hakikat olan bâtını öğrendikten sonra, zâhirin hiçbir kıymeti kalmadığını söyleyerek, bazı dînî mecburiyetleri kaldırmak.*

9-İnsilâh (Sıyrılma): *Yukarıdaki dereceleri atlayan mestecib, bütün dînî vecibelerden kurtulmuş ve muharremât kendisine helâl kılınmış olur."*[229]

4- Tasavvuf-Şia ve Masonluk Münâsebetleri

Daha önce **Hz. Ali** ile **Hz. Muâviye** arasındaki ihtilâf vesilesiyle temâs etmiş olduğumuz üzere, Hz. Peygamber'e, Cenâb-ı Hakk'ın bildirdiği hakikatler, üç kategori teşkil ederler. Bunlardan birinci kategoridekiler, Cenâb-ı Hak ile O yüce varlık arasında **"ebedî bir sır"** olarak kalmış ve hiç kimseye fâş olunmamıştır. Zira bunlar, ancak nübüvvet nûru ve selâhiyeti ile kavranılabilirler.

İkinci kategorideki gerçekler, **"şer'î gerçekler"**dir ki, bunlar umûm mü'minler için olduğundan herkese açıklanmıştır. Ancak bu hükümler, adâlet-i ilâhiye îcabı olarak insanların en zayıfı ölçü alınmak sûretiyle vaz' olunmuştur. Hâlbuki insanlar, her nevî iktidar ve istidat itibariyle birbirlerinden çok farklıdırlar. İstidat ve iktidarı fazla olanları, emredilenden fazlasını yapmaktan men eden bir islâmî hüküm mevcud değildir. Böylelerine **"havâs"** (seçkinler), diğerlerine ise **"avâm"** denilir. Avâmın **"fetva"** ile amel etmesine mukabil havâssın **"takvâ"** ölçülerine riâyet ederek yaşaması gerekir. Onlar ancak bu sûretle tatmin olabilirler. Bu, dinde **"emir"** değil **"ruhsat"**tır ki, tasavvufun[230] esası budur. Ta-

---

229 **Prof. Dr. İsmail Cerrahoğlu**- Tefsir Tarihi, Ankara, 1996, sh: 357 vdç

230 Hz. Peygamber zamanında bir kısım übbâd (âbidler) ve zühhâd (zâhidler) vardı ki, bunlara **"Ehl-i Suffa"** denilmekteydi. Bunlar son derecede sade bir hayat sürer ve **"suf"** denilen bir hırka giyerlerdi. İşte **"tasav-**

savvufî davranışları şekillendiren bilgiler ise üçüncü bir kategori teşkil ederler.

Üçüncü bir kategori teşkil eden bu gerçekler, **Hz. Ebûbekir** ile **Hz. Ali**'ye bildirilmiştir. Bu kategorideki bilgilere **"İlm-i Ledün"** veya **"İlm-i Bâtın"** denilir. Bunlar, derin tasavvufî bilgilerdir. Bundan dolayıdır ki, bütün tarikat silsileleri ya **Hz. Ebubekir**'den ya da **Hz. Ali**'den başlar. Belki biraz da bu sebepledir ki, bazı tarikat mensupları, **Hz. Muâviye** ile **Hz. Ali** arasındaki ihtilâfa bir **"ictihad farkı"** olarak bakmayıp hissî davranırlar. Bunlardan bazıları, **Hz. Muaviye**'ye biraz soğuk bakarak ne **"hazret"** der ve ne de **"lânet"** okurlar. Fakat diğer bir kısmı ise, onun adını lânetsiz anmazlar. Hattâ bazıları, daha da ileri giderek mensup oldukları tarikatın silsile itibariyle **Hz. Ali**'den başlaması sebebiyle sahip oldukları **"neşve-i Aleviyye"** tesiriyle **Hz. Ebûbekir** ve **Hz. Ömer**'e bile dil uzatırlar. Bunlar Şia ile ihtilât etmiş (karışmış) tarikatlerdir. Şimdi de aynı zamanda Masonluk'la ihtilât etmiş olan bu gibi tarikatler hakkında kısa bir izahatta bulunalım:

a- Bektaşîlik

Hicrî 645 yılında Nişabur'da doğmuş olan **Hacı Bek-**

---

vuf" kelimesi, onların bu basit giyeceklerinden türetilerek ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi de mutasavvıfların hayatı ile **"Ehl-i Suffa"**nın hayat ve yaşayışları arasındaki benzerliktir.

Böyle olduğu hâlde tasavvufun Yunanca **"hikmet"** demek olan **"sofos"** kelimesinden muktebes olduğunu iddia edenler de görülmüştür. Aynı şekilde diğer bir kısım yazarlar da tasavvufun Yahudi menşe'li olduğunu. Yahudilerin tasavvuf kitabı olan **"Kabbala"**'dan muktebes bulunduğunu iddia ederler. Bunlardan Yahudi aleyhtarlığı ile iştihar etmiş bulunan iki ismi zikredelim: **Ziya Uygur**- Tarih Boyunca İnkılâplar, İhtilâller ve Siyonizm, (İstanbul, 1997) ile **Prof. Dr. Hikmet Tanyu**- Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler, (İstanbul. 1979) isimli eserlerinde bu görüşü ileri sürüp müdafaa etmişlerdir.

taş-ı Velî'ye izâfeten ortaya çıkmış olan bu tarikat, Osmanlı tarihinde istisnâî olarak itibar görmüş yegâne Şiî, Bâtınî bir fırkadır. Meşhur **Ahmed Yesevî**'nin tavsiyesi üzerine, h. 680 yılında (m. 1302) Anadolu'ya geçen **Hacı Bektaş**, Kırşehir yakınlarında Suluca Karahöyük'te (bugünkü Hacı Bektaş'ta) yerleşmiş ve hicretin 738. senesinde burada vefat etmiştir.

Bektaşî Tarikatı'nın **Hacı Bektaş** Zaviyesi'ne **Sultan II. Bâyezid** tarafından **Balım Sultan** adındaki bir şahsın şeyh olarak tâyininden (1501) önce, sünnî bir mâhiyeti hâiz bulunduğu iddia edilmekte ise de bu görüşün mesnedi **Hacı Bektaş-ı Velî**'ye âidiyeti meşkûk olan **"Makâlât"** isimli eser olduğu cihetle bu iddia pek de haklı telâkki edilemez. Gerçi Bektaşî Tarikati'ni bugünkü hüviyeti ile ortaya çıkaran, 1516 yılında vefat etmiş bulunan **Balım Sultan**'dır. Bu sebepledir ki, bu tarikatın tarihi, **"Balım Sultan'dan önce ve sonra"** olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmektedir. Böyle olmakla birlikte Bektaşî Tarikatı, başlangıçtan itibaren Hurufîlik, Melâmîlik, Kalenderîlik, Yesevîlik, Babaîlik ve İsnâaşeriyye gibi tarikat veya mezheplerin bir halitası (karışımı) idi. Hattâ Şamanizm'den bile bazı tesirlerle mâlâmâl (dopdolu) idi. Yoksa bir kişinin tek başına Sünnî bir tarikatı şiîleştirebileceğini kabul etmek kolay olmasa gerektir. Bu gerçeği anlamak için ancak on beşinci yüzyılın sonlarına doğru teşkilâtlanıp **"Bektaşî"** adını alan bu tarikatın biraz öncesindeki hâdiselere göz atmak gerektir.

Timur Gâilesi'nden sonra şirâzesinden çıkmış olan devletin yeniden ihyâsını başaran ve bu sebeple **"Bâni-i Sânî"** adıyla anılan büyük şahsiyet **Çelebi Sultan Mehmed**'in karşılaştığı **"Şeyh Bedreddin İsyanı"**, Anadolu'da şiî veya alevî varlığının ne kadar eskilere dayandığını göstermektedir. Bunu takiben Hurufîliğin Osmanlı ülkesindeki yaygınlaşması, evvelce nispeten anlatılmıştı. Bir kısım Türkmen Beyleri'nin

desteği ile gitgide çoğalan Haydâriyye, Yeseviyye, Vefâiyye ve Melâmiyye gibi tarikat mensupları **"Abdalân-ı Rûm"** adıyla Anadolu'da faaliyet gösteriyor, Osmanlı fetih hareketlerine de katılarak faaliyetlerini Balkanlara bile teşmil etmiş bulunuyordu. Bunlardan **Abdal Musa**, **Kumral Abdal** ve **Abdal Mehmed** gibi tarihen bilinen şahsiyetler ve bunların etrafındaki dervişler, ilk devir Bektaşîleri olarak kabul edilebilir. Tabiî bunlar Bektaşî olarak tanınmıyorlardı. Zira bu ad henüz ortaya çıkmış değildi.

Bunlardan **Abdal Musa**, Bâciyân-ı Rum'dan olup Hacı Bektaş Zaviyesi'nin başında bulunan **Hatun Ana**'nın temsilcisi olarak Osmanlı fetihlerine katılarak gâziler arasında **Hacı Bektaş-ı Velî**'nin pek çok menkıbesini yaymış olan bir şahsiyettir.

Esâsen on üçüncü yüzyılda Vefaî Şeyhi **Baba İlyas-ı Horasanî**'nin riyâsetinde patlak veren meşhur **"Babaî İsyanı"**, çoğu Hacı Bayram Tekkesi'nde yetiştirilen **"Abdallar"** veya **"Abdalân-ı Rum"** denilen dervişler tarafından çıkarılmış ve güçlükle bastırılabilmişti. Hâlbuki **Hacı Bektaş**, Suluca Karahöyük'te ilk faaliyete başladığında bu isyanın elebaşısı olan **Baba İlyas-ı Horasanî**'nin halifesi (vekili) bulunuyordu. Bu itibarla Bektaşî Tarikatı'nın **Balım Sultan** tarafından şiîleştirildiği iddiâsı doğru değildir. **Balım Sultan**'ın yaptığı, o vakte kadar **Hacı Bektaş** müridleri ile birlikte hareket eden Hurufî, Kalenderî, Vefâî ve Melâmî zümrelerini bünyesinde eritip yok etme ve bu tarikatın her tarafta açılan tekke ve zâviyelerle (küçük tekke) dalbudak salmasını temin etmekten ibârettir. Bu bakımdan denilebilir ki, Bektaşîliği asıl kuran, odur.

Bu bahsin başında Bektaşîliğin gayr-i sünnî bir tarikat olmasına rağmen Osmanlılarca istisnâî bir sûrette himâyeye mazhar olduğunu söylemiştik. Bunun muhtemel sebeplerini

de îzah ettikten sonra bu bâtıl tarikat mensuplarının inanç muhtevalarını anlatalım.

1- Bektaşîlik'te sır saklamak asıldır. Onlar **"ser verir, sır vermez"** kimselerdir. **"Bektaşî Sırrı"**[231] adıyla pek çok eser yazılmış olmasına rağmen hâlâ daha bu hususta bilinmeyenler mevcuddur. İhtimal bu sebepledir ki, -bilhassa başlangıçta- Osmanlılar bunların sapıklıklarını bütün çıplaklığı ile öğrenememişlerdi. Öğrendikten sonra da çok geç kalınmıştı. Üstelik Sünnîler arasında yaşayan pek çok Bektaşî, insanları yanıltmak üzere câmie gider, namaz kılarlardı. İhtimal bunu, Bektaşî olduğu hâlde bu husustaki bâtılları tamamen benimsemiş olmadığı için yapanlar da vardı.

2- Bektaşîleri gerçek yüzleri itibariyle tanımakta geç kalmanın bir neticesi de Osmanlı **"hâssa ordusu"** demek olan **"yeniçeriler"**in bu bâtıl tarikatı benimsemiş olmalarıdır.

Gerçekten XIV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeniçeri ordusu kâmilen Bektaşîliğe bağlandı. Çok geçmeden de bu tarikatla aynîleşerek bu durum, tâ 1826 yılında bu ordunun lâğvına kadar devam etti. O derecede ki, daima ocakta Hacı Bektaş Velî Tekkesi'ni temsîlen bir Bektaşî babasının bulunması an'anesi benimsendi. Hattâ **"Çelebi"** makamına[232] her yeni geçen şahıs, İstanbul'a gelir, yeniçeriler tarafından ihtiramla karşılanarak ocakta misafir edilirdi. Gülbanglerinde (dualarında) **Hacı Bektaş-ı Velî**'nin adı **"pîrimiz"** tavsifi ile anılırdı. Hattâ bu ordunun kuruluşunda, O'nun gelerek askerlerin sırtını sıvazlayıp dua etmiş olduğuna dâir çok yaygın

---

231 Kâşifü'l-Esrar Dâfiü'l-Esrâr/Bektaşî Sırrı- **İshak Efendi, E. Rıfkı, A. Cemaleddin**, Manzume-i Efkâr, Bekir Efendi Matbaası, İstanbul, 1928. **K. Fâik**- Bektâşî Sırrı Müdâfaasına Mukabele, İstanbul, 1327, c: IV.

232 Beştâşî Tarîkatı'nın en üst makamını işgal edenler, **"Çelebi"** mânâsıyla anılırlar.

bir efsâne bile uydurulmuştu. Bütün bunlar, ilk Rumeli fetihlerine katılmış olan Kalenderî, Melâmî, Vefaî gibi tarikat mensubu **"Abdalân-ı Rum"** denilen batınî dervişlerin uydurup yaydığı efsânevî telkinlerin eseri olarak ortaya çıkmış, zamanla aslı-faslı araştırılmadan benimsenmiştir.

Büyük tarihçi **Ahmed Cevdet Paşa**, bu hususta şunları söylemektedir:

"Elhâsıl Yeniçeriler, ***Hacı Bektaş-ı Velî****'nin duâsına mazhariyet iddiasında idiler. Hâlbuki Tarih-i Cihannümâ'da beyân olunduğu üzere* ***Sultan Orhan*** *zamanında Yaya nâmıyla ahâliden asker yazılmıştı. Bâdehû oğlu* ***Hüdâvendigâr*** *zamanında* ***Hayreddin Paşa****'nın ihtarı üzerine emval-ı ganâimden beytülmal için humus alındığı sırada, tam beş esirden biri ve tamam olmaz ise her esirden yirmi beşer akçe alınırdı ve bu veçhile alınan esirler, Türkler'in yanına verilip anlar dahî onları bir müddet istihdam ile terbiye ederler ve Türkçe öğretirlerdi. Bu sûretle ol esirler, ehl-i İslâm ile ülfet ederler; hem lisan öğrenirler ve hem de bittabiî müslüman olurlar ve bâdehû bâb-ı devlete getirilip yaya askeri gibi akbörk giydirilir ve Yeniçeri denilirdi. Şu hâle nazaran Yeniçeri tâbiri* ***Hüdavendigâr*** *zamanında îcat olunmuş demek olur.*

Hacı Bektaş-ı Velî *ise* ***Gâzi Orhan*** *asrının meşâyihinden* ***Seyyid Mehmed Efendi*** *nam bir zât olup daima istiğrak hâlinde imiş. Sonraları O'na müntesip geçinir birtakım derbeder mülhidler zuhûr etti. Bunlar, asâkir-i Osmaniye ile pirdaş olmak iddiasıyla ervâh-ı habîse gibi Yeniçeriler'e hulûl ettiler. Hattâ Bektaşî babalarından biri daima* ***Hacı Bektaş-ı Velî*** *nâmıyla doksan dört kışlasında ikamet eylerdi. Ve* ***Hacı Bektaş-ı Velî*** *türbesinde şeyh olan müteşeyyih fevt oldukta yerine geçen kimse İstanbul'a gelip ocaklı, onu âlây ile Ağa Kapısı'na götürür ve tâcını Yeniçeri Ağası başına geçirip yine alay ile Bâb-ı Âlî'ye irsâl ile ferâce giydirilir ve avdetine*

kadar ocaklı tarafından ikram edilir idi. Ara sıra bu derbeder mülhidlerin yeniçerileri ifsad eyledikleri mütehakkık(tahkik olunmuş)tır. Hâlbuki bunlardan ekserîsinin şer'-i şerîfe mugâyir ef'âl ve etvar-ı zemîmeleri meşhud (kötü işler ve tavırları görülür) olduğundan, bu sıra anlar dahî ref' ve ilgâ olunmuştur."[233]

3- Anadolu'da yaşayıp da Şia ile uzaktan yakından alâkası olan herkesin gözü kulağı daima İran'da idi. Osmanlı, ülkesindeki Bâtınîler'in büyük bir kısmını bünyesinde toplayan Bektaşîler'i, bile bile lâdes kabilinden, elinde tutmak maksadıyla onlara itibar atfediyordu. Meselâ **Veli Bâyezid** 1501 yılında Dimetoka (Gümülcine)'deki **Balım Sultan**'ı Hacı Bektaş Tekkesi'ne tâyin etmekle bu bağlılığı daha da pekiştirmiş oldu. Bu durum, 1826 yılında yeniçeriliğin ilgâsına kadar devam etmiş, o tarihte şeriatı hafife alan Bektaşîler'in bütün tekkeleri, tam aksine şeriata bağlılığı ile bilinin Nakşî Tarikatı mensuplarına devredilmiştir.

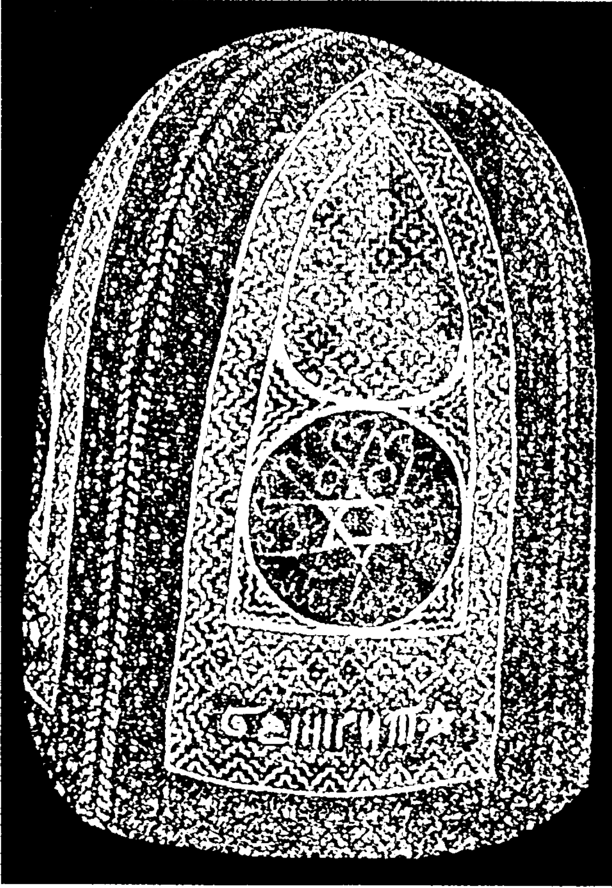
Bektaşî Tarikatı, **Hacı Bektaş-ı Velî**'nin müteehhil (evli) olup olmadığı hususundaki ihtilâf sebebiyle **"Çelebiler"** ve **"Babagân"** (babalar) kolu olarak ikiye ayrılmıştır. Babalar, **Hacı Bektaş-ı Velî**'nin evlenmeyip mücerred (bekâr) yaşamış olduğunu iddia ederler. Çelebiler ise, O'nun **"Kadıncık Ana"** lâkabıyla bilinen **Fatma Nûriye** adında bir hanımla evli olduğunu, ondan **Timurtaş** adında bir evlâdı Dünya'ya geldiğini, kendilerinin de bu zâtın torunları olduğunu iddia ederler. Bu kadının bir adı da **"Kutlu Melek"**tir.[234]

Bektaşîliğin İstanbul ve Arnavutluk'ta mâruf olan **"Ba-**

---

233 Tarih-i **Cevded**, c. 12, Dersaadet, 1309, sh: 180.

234 Bu mes'elenin kavgasının Bektâşîler arasında sürüp gitmiş olduğuna bir delil, daha önce zikri geçmiş olan **K. Fâik Bey** ile Bektâşî postnişini **Cemâleddin Efendi** arasındaki fikrî kavgadır. Zikri geçen **"Bektâşî Sırrı"** isimli eserin (Dersaâdet, 1327) dördüncü cildi, **Cemâleddin Efendi**'ye cevap mâhiyetindedir.

Bektâşî Tarîkati'nde Kutbu'l-Aktab kabûl edilen pîrlere âid kavuk.

Hadi diyelim ki ortasındaki yıldız **"Mühr-i Süleyman"** yani **Süleyman** (a.s.)'ın mührü olarak kullanılmıştır. Nitekim bütün hak peygamberleri kabûl eden Müslümanlar, bu mührü başka yerlerde de kullanmışlardır. Kitap süslemelerinde ve hattâ câmi nakışlarında!. Bu **Barbaros'un** flamasında bile vardır. Siyonistlerin bunu benimsemeleri çok sonra olduğundan bu hareket tabii sayılabilir. Fakat alttaki ibâre Yahudi tasavvufunu ifâde eden "Kabbala"dan alınmış bir tılsımdır!.. Bektâşîlik'te böyle semboller pek çoktur.

bagân kolu" idi. Bunu tesis eden, evvelce zikri geçen, **Balım Sultan**'dır. Bektaşîler bu kola **"Nâzenin Tarikatı"** derler.

"Babagân kolunda olan Bektaşîler'den müteşerrî (şeriata bağlı) olanlar da vardı. Şehirli ve kasabalı Bektaşîler'in bir takımı bu kabîldendi. Bunlar, zâhir şeriatla amel ederler, namaz kılarlar, oruç tutarlar, bütün ahkâmı icrâ ederler, fakat demlerini alırlardı. Bunlar dahî mezhep itibariyle Caferî olduklarını saklamazlardı.

Bu yolda olanlara göre, tevhidin üç mertebesi vardı. Sâlik, bu üç mertebeyi geçmeye mecburdu. Birinci mertebe telkindi ki, ikrar ve sülûk devresiydi. Bu mertebede sâlik, şeriat kapısından tarikata girmiştir.

İkinci mertebe ilbâs (giyinme) mertebesiydi. Bu devrede sâlik, mârifet libaslarını giymiş bulunurdu.

Üçüncü mertebe ahadiyet'ti. Sâlik, burada ***«fena fi'l-ahadiyyet»****tedir. En yüksek mânevî mertebe bu idi.*

En kısa bir tâbirle Babagân Bektaşîliği şu yolda ifade edilebilir: Tafdil-i Ali, ulûhiyet-i Ali, ulûhiyet-i nefs.

Bektaşîliğin her iki kolunda da belli başlı iki âyin vardı. Birisi ikrar âyini, birisi de âyin-i cem'di.

İkrar âyini şu sûretle yapılırdı: El alacak, yani inâbe edecek bir can, pîr evinde (dergâhta) ise tanınmış bir bektaşîye başvurur. O adam, bir müddet tecrübe edilir. Nihayet bir gün pîr evinde toplanılır. İkrar verecek cana, daha evvelce bir ***«rehber»****, bir de sahip ve müsâhip tâyin edilir. Buna* ***«nasip almak»*** *dahi denilir.*

Rehber, o cana, bir tarikat abdesti aldırırdı. Bu abdestte dört uzuv yıkanır: El, yüz, baş, ayak. İki rekât namaz kılınır. Daha sonra ölmüş gibi kefene sarılır. Telkin verilir, verilen telkin şudur:

"-Erenler meydanında, pîr huzurunda mürşidine teslim-i rızâda oldun mu? Yalan söyleme, haram yeme, livata ve zina

etme, elinle koymadığın bir şeyi alma, gözünle her gördüğünü söyleme, gelme, gelme, dönme, dönme, gelenin başı, dönenin malı... Allah, ***Muhammed, Ali****, On iki İmam, Hânedân-ı Ehl-i Beyte îman ettin mi; kaza ve kadere bel bağladın mı; bunun ikisini bir bilip gece ve gündüz gönülde Allah,* ***Muhammed, Ali****'yi mürşidin vasıtasıyla bir bildin mi, hak dediğimizi hak, bâtıl dediğimizi bâtıl bildin mi? Tarikat-i Nâciye'den olup* ***Câfer Sâdık****'ın mezhebini hak tanıdın mı, tevellî ve teberrî-yi*[235] *kıldın mı? Bu ikrardan dönersen rûz-i mahşerde yüzün kara olsun mu? Allah,* ***Muhammed, Ali, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî*** *ikrârında sabit-kadem eyle, hu!..*"

Sonra boynuna ***"Tig-ı Bend"*** *nâmıyla beyaz bir mendil takılarak, kurbanlık koyun gibi meydana, ortaya getirilir. Meydanda On İki İmam'ın postu temsil edilmiştir. Her postta bir baba oturur. Tâlip içeriye girer girmez, dört kapıya (şeriat, tarikat, hakikat, marifet kapılarına) selâm verir, selâm alır.*

"-Esselâmü aleyküm şeriat erenleri!" dedikten ve mukabelesinde:

"-Aleyküm selâm!" cevabı verildikten sonra ayakta durur.

Fakat el göğüste, sağ ayağın başparmağını, sol ayağın başparmağı üzerine koyarak durur. Her selâmda bir adım ilerler. Bu sûretle her kapıdan girmiş olurdu.

Nihayet mürşidin önüne getirilir. Mürşid, sağ elini ikrar verecek tâlibin iki omuzu arasına kor:

"İnnemâ yubâyiûneke... ilh."[236] *âyetini okur ve bu elin*

---

235 **"Tevellâ"**, evlâd-ı Rasûl'ün velâyetini tanımak, onları sevmek ve gerektiğinde onlardan istimdad etmek; **"teberrâ"** ise **Yezid** ve O'na taraftar olanlardan çekinmek ve onlara buğz etmek mânâlarında kullanılır.

236 Fetih Sûresi, âyet 10. Meal-i şerîfi:

"Her hâlde sana biat edenler, mahzâ (sadece) **Allâh'a biat ederler. Allâh'ın eli, onların elinin üstündedir; onun için her kim cayarsa, sırf**

*"**pençe-i âl-i abâ**" olduğunu söylerdi.*

Dersim havâlisindeki Alevîler'in ikrar merâsiminde baba, elindeki çubukla üç defa tâlibin sırtına vururdu. Bu çubuk, mukaddes sayılırdı.

Ondan sonra boynundaki tîğ-ı bend alınır, kulağına:

*"-Girme, girme... dönme, dönme... eline, beline, diline sağ (hâkim) ol; mürşidin **Muhammed**, rehberin **Ali**." derdi.*

Kefenler sökülür, ol can, yeni hayata kavuşurdu.

Bu merâsim esnasında zeytinyağından ibâret kör bir kandil (çerağ) yanar. Ortalık yarı karanlık, esrar-alûd (esrarlı) bir hâldedir. Merâsim biter bitmez hemen öbür çerağlar da uyandırılır. Her taraf ışık içerisinde kalır. O sırada şu gülbank okunurdu:

"-Bism-i şah[237]*, Allah dost himmet erenler; âşıklar, sâdıklar, yanıklar, uyanıklar ve sâkinân ayn-ı cem erenlerinin gül cemâline aşk olsun ber-cemal-i **Muhammed**, kemal-i şâh-i **Hüseyin Ali**, bülend salevât, Allah eyvallah dost!.."*

Tâlip, mürşidden başlayarak erkân-ı mahsusa ile her imamın postunun önünde durur, eğilir, postunu öper, sonra postlara oturan babanın elini öperdi."[238]

*"Çelebiyan Bektaşîliği de Anadolu'da sekiz on kola ayrılır. Halk, bunlara **"Kızılbaş"** derler. Ayırt etmezler."*[239]

Hâlbuki **"Kızılbaşlık"** evvelce izah edilmiş olan **"İmamiye Mezhebi"**nin bir koludur. Pîrleri **Şeyh Sâfiyüddin Haydar**'dır. **Şah İsmail**'in babası olan bu zâtı, mukaddes addederler. Hıristiyanlıktaki **"baba-oğul-rûhu'l-kuds**

---

kendi aleyhine cayar, her kim de Allâh'a ahid verdiği şeyi îfâ ederse o da ona yarın bir ecr-i azîm (büyük bir mükâfat)/ **cennet verecektir."**

237 **"Bism-i Şah"** (Şahın ismiyle) sözündeki **"Şah"**tan murad, **Hz. Ali**'dir. Bunu, **"Bismillâh"** yerine kullanırlar.

238 **Mehmed Zeki Pakalın**- Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c: III, İstanbul, 1993, sh: 198 vd.

239 a.y.

(Cebrail)"den ibâret teslis inancına benzer bir sûrette "**Allah-Hz. Muhammed-Hz. Ali**" birlikte zikredilir. Diğer mühim bir prensipleri de -evvelce izah edilmiş olan- "**tevellâ**" ve "**teberrâ**"dır. **Hz. Ali**'nin doğum günü kabul ettikleri 21 Mart, "**Nevruz**" adıyla en büyük bayramlarıdır. Ulûhiyedirler, yani **Hz. Ali**'yi ilâhlaştırırlar.

"-Allah, **Hz. Muhammed** ve **Hz. Ali** sûretlerinde zâhir olmuştur." derler.

Başlarına kırmızı renkte bir serpuş giydiklerinden "**Kızılbaş**" olarak meşhur olmuşlardır. Kelime-i şehâdete **Hz. Ali**'nin adını ilâve ederler. Kızılbaş bir ana-babadan doğmayanın Kızılbaş olamayacağını iddia ederler. Bunlara isnad edilen "**mum söndü**" âyini, çok yaygın bir iddia olduğu hâlde şimdiye kadar gerçekleştiği ispat edilememiştir. Anadolu'nun muhtelif yörelerinde yaşayan "**Tahtacılar**" bunlardandır. Tahtacılar, hâlis Türkmen olup sayıları yarım milyon civarındadır.

Bunları bilmeyen Anadolu'nun Sünnî halkı, her Ehl-i Sünnet dışı inanç sahibini "**Kızılbaş**" olarak telâkki ve ifade etmektedir. Bunlarla Bektaşîler'in hiçbir alâkası mevcud değildir.

Bektaşî Tarikatı'nın en temel esası, Ehl-i Beyt'e muhabbettir. Ancak gerçek Şia'nın bile kabul etmediği "**hulûl**" ve "**tenâsüh**" gibi tamamen İslâm dışı inanışları sebebiyle gizliliğe son derecede îtina edilir. Bektaşîliği, mezhep itibariyle "**Caferî**" sayan müellifler mevcuddur. Zira Hurufîliğin kurucusu olan **Fazlullah**, Bektaşîler arasında en yüce şahsiyetlerden biri sayılır.

Bektaşîlikte namaz, oruç gibi farz ibadetler, çeşitli ve zoraki te'villerle reddedilmekte ve onların yerine Şamanizm, Budizm ve eski İran inançlarından alınmış olan birtakım usûl ve erkân ikame edilmektedir. "**Dört Kapı, Kırk Makam**" sû-

retinde ifade edilen bir mânevî terbiye esasları vardır. **"Dört Kapı"** güyâ **"şeriat, tarikat, hakikat** ve **marifet"**miş. Bunların her biri de onar makammış. Sâlik bunları sırasıyla geçerek olgunlaşıyormuş. Bunun için iki âyin şekilleri vardır: **"İkrar Âyini"** ve **"Âyin-i Cem"**... Bunlardan başka **"Muharrem Mâtemi"** ve **"Baş okutma"** gibi başka âyinleri de vardır. Bu âyinler esnasında saz çalar ve ilâhîler okurlar. Sonunda gülbang denilen secîli (kafiyeli nesir) duâlar okur ve şarap veya rakı içerler.

*"Şarap, rakı gibi şeylerin sunulması dahî bir kaideye tâbîdi. Sâki, kadehi sağ elinin avucu içerisine alır, başparmağını serbest bırakır, sol elini göğsünün altına kor, öne doğru eğilerek sunardı. Sunulan can da **«eyvallah»** diye aynı vaziyet ve usulde alır, aldıktan sonra kadehi göğsüne götürür ve boyun keserdi. O da avucunun içerisinde tutarak içerdi. Kadehi iki avucuyla birden tutmak dahî vardı. Şarap veya rakı kadehte görülmemesi için elleriyle örterlerdi. İçtikten sonra sâki **«aşk olsun»** der ve kadehi aynı usul ve erkân ile alır, arka arka gider, bu sûretle kadeh dolaştırılır, ihvan sulanır, demlenirdi."*[240]

Aynen Kızılbaşlıktaki gibi **"Allah, Muhammed, Ali"** üçlemesi vardır. Bektaşîlere göre bu üçlemede esas olan, **Ali**'dir. Bektaşîlikte bıyık ve sakal kesmek büyük bir hata sayılır. Güyâ **Hz. Ali**, sakal ve bıyığını ömründe hiç kesmemiş imiş. Bektaşî babalarının başlarındaki tac, on iki dilimlidir. Bu dilimlerden her biri, on iki imamdan birini temsil eder. Ayrıca, göğüslerinde on iki köşeli bir taş bulunur. Buna **"teslim taşı"** adı verilir. Bektaşîlik'te **"namaz"** yok, **"niyaz"** vardır. Niyaz, hürmetle eğilip babalarının dizlerinden öpmek şeklinde îfâ edilir. El öpmede ise, elin avuç içleri öpülür.

Tavşanı uğursuz sayar, açlıktan ölecek olsalar yine de

---

240 **Mehmed Zeki Pakalın**- a.g.e., sh: 299.

onun etini yemezler. Geyiği mukaddes addeder, avlamaz ve etini yemezler. Yırtıcı kuşların etini de haram sayıp yemezler.

Muharrem ayının on iki ve on beşinci günleri arasında **"yas orucu"** tutarlar. Muharrem sonunda babaya **"baş okutur"** ve böylece bir yıllık günahlarından temizlendiklerine inanırlar. Haccın tamam olması için **"Kerbelâ"** ve **"Meşhed"**'in de ziyareti şarttır. Onlara göre saz çalıp sohbet etmek, **"nefes"** denilen ilâhîler söylemek, hattâ bu esnada şarap içmek bile ibâdettir.

Elhâsıl Bektaşîlik, tasavvufun **"vahdet-i vücud"** telâkkisi ile Şamanîlik, Budizm, Caferîlik, Hurufîlik ve hattâ Yahudi inançlarının birbirine karışıp harman olduğu bir tarikattır. Kuruluşundan itibaren siyasetle iç içe olan bu tarikatın mensupları zaman zaman sapıklıkları görüldükçe hudud hâricine sürülmüşlerse de yeniçerilerce benimsenmiş olmalarından ve İran'a meyletmelerinin önlenmesi maksadıyla Osmanlı'da daima itibar görmüş ve pek zengin vakıflara sahip olmuşlardır. Bu durum, 1826 yılında yeniçeriliğin ilgâsına kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren Bektaşî baba ve dedeleri, Mason localarına girmiş, faaliyetlerini bu teşkilât içinde yürütmeye başlamışlardır. Önce **"Jöntürk Hareketi"**, daha sonra da **"İttihad ve Terakki"** ileri gelenlerinin kâmilen Mason ve Bektaşî oldukları çok bilinen tarihî bir gerçektir. Fakat Bektaşîlikle Yahudi ve Mason münâsebetlerini anlatmazdan önce bir görgü şahidi olara **Mehmed Ârif Bey**[241] merhumun **"Binbir Hadis"** isimli eserinde Bektaşîler ve Kızılbaşlar

---

241 **Mehmed Ârif Bey** (1845-1899) **"Doksan Üç Harbi"** denilen 1877-78 Türk Rus Harbi esnasında Doğu Cephesi Kumandanı **Gâzi Ahmed Muhtar Paşa**'nın sır kâtipliği ve Mısır Fevkalâde Komiserliği Başkitâbeti gibi birçok memuriyetlerde bulunmuş, değerli bir devlet adamımızdır. **"Başımıza Gelenler"** adıyla yazdığı eser, Doksan Üç Harbi hakkındaki en sağlam kaynaklardan biridir.

hakkında verdiği mufassal mâlûmattan çok az bir kısmını okuyucuların dikkatine sunmak istiyoruz. Tâ ki, bu bâtıl ve bâtınî tarikat hakkında -Masonluk dâhil- serd ettiğimiz fikirler, bir görgü şâhidinin müşâhedeleri ile teeyyüd etsin.

"Bektaşî Tarikatı'na gelince: Bunun ıslâhı, münhasıran devletimizin ittihaz edeceği mâkul tedâbir ve icraatına ve eli kalem tutan din kardaşlarımızın himmet ve gayretlerine mütevakkıftır. Bakınız, bunların varlığından ne gibi mazarratlar tevellüd ediyor. Bildiğim derecesini icmâlen beyan ve tarif edeyim de, öte yanını ve daha tafsilini, vukûf ve malûmât ashabına bırakalım.

Bektâşiyye cehelesi (câhilleri), Bektâşî olmayan bir müslümanı ve ikrarı olmayan bir ehl-i imânı, ***Yezidî*** *ve* ***Hâricî*** *sayıyorlar. Ehl-i Sünnet'ten mürekkeb olan cemiyet-i İslâmiyye'ye bir zarar gelse, memnun ve sünnet-i seniyye-i Muhammediyye kuvvet bulacak olsa, Bektâşîliğin tecviz ettiği mubah olan şeylerin önüne geçildiği için mahzun oluyorlar.*

Bu tarîk, o kadar şûbelere ayrılmış ve o mertebe teşeddüd etmiş (şiddetlenmiş) ki, Anadolu ve Kürt köylerinin ekserisinde akâidi ve âmâli, esâtîr (efsâne) derecesini geçmiş olan Kızılbaş, sofular, sofusüreği, carapof, vazalak, Türk, Türkmen gibi her yerde her memlekette türlü türlü isimlerle yâd olunarak bu kadar câhil cemâatin cümlesi, o tarîkin fer'ilerinden ve güyâ Câferî Mezhebi mukallidlerinden ve Şîa müttebâlarındandır (tâbî olanlarındandır). Lâkin bunların ittiba etmek istedikleri Bektâşîlik, eski tarzında kalmadığı için, kütük ve dalları arasındaki nisbet yalnız sözden ibâret kalmıştır.

Vâkıa, Bektaşîler dahî, Câferî Mezhebi'ni taklid eder olduklarını dâvâ ve Şialığa intisab ederler ise de, esâsen öyle olsa bile, hâlen ve fer'an ve münhasıran, Şiî değillerdir. Zira Câferî ve Şiîlerde, ilim var, ezkiyâdan (zeki kimseler-

den) ulemâ var, hikmet-i ilâhiyye müntesibi var, kelâm ehli var. Onlar, Ehl-i Sünnete muhâlif bulunurlar ise de, bâri bir içtihad neticesi olmak üzere muhalif bulunuyorlar. Beriki cemaatın ise, hiç bir şeyden haberleri olmamakla beraber, hakikati aranırsa, Nasrâniyyet'ten, Farmasonluk'tan, Şiîlik'ten, İmâmîlik'ten, İbâhîlik'ten, Müslümanlık'tan terekküb etmiş, husûsî bir mesleğin sâliki oldukları görülür.

Bektaşîlerle, Nasârâ'nın (Hıristiyanların) Ortodoks kısmı beyninde (arasında), tam münâsebet vardır. Çünkü bir cihetten de, Bektaşîler ekânime (teslis) kaildirler. Nasârâ tâifesi nasıl, eb (baba) ve ibin (oğul) ve rûhü'l-kudüs gibi, ***Hazret-i İsa****'yı, üç uknumun (aslın, rükûnun) nâsûtiyyet kesb etmesinden ibâret bilirler ise, Bektaşîler dahî Allah,* ***Muhammed****,* ***Ali****'yi, hakikaten bir vücud addederek ulûhiyyeti hasr ederler. Üçünü bir ve birini üç îtikad ederler. Eimme-i isnâ aşerenin (on iki imamın)* ***Hazret-i İsa****'nın* ***"do deka apostoli"****si, yâni havâriyyûnu ile ruhlarının münâsebetlerine ve bâzı câhil olanları da eimme-i isnâ aşer ervâhının sırf havâriyyûn ervâhından ibâret ve bu eimme-i kiram idi ki, o asırda havârî ve bi'set-i Muhammedî'den sonra, eimme-i isnâ aşer oldu, îtikadına kaildirler.*

Bektâşiyye tâifesi, dergâhlarında Ortodokslar'ın husûsî ve imtiyazlı bîr mevkii hâiz olduklarını bilir isem de, bu münâsebet yalnız bunların uknûmunun ötekilerinin uknûmuna benzediğinden nâşi midir? Yoksa daha başka bir münâsebet ve ittisal var mıdır? Orasını pek de bilemem. Şu kadar ki, ***Hacı Bektâşî Velî*** *ve O'ndan sonra* ***"dede-babalık"*** *makamını ihraz eden bütün mürşidlerin Allah,* ***Muhammed****,* ***Ali****'den ibâret olduğunu ve Rumların* ***"Haralambidis"*** *tesmiye ettikleri azizin de,* ***Hacı Bektaş Velî****'den başkası olmadığı îtikadına zâhib olanlar da, tarikatta terakkî etmiş ve tarîkin inceliklerine vâkıf bulunmuş canlardandır.*

Bunların Masonlukla münâsebetleri dahî[242] *usûl ve fürû, tarîkin ekserî âyinlerinin Masonluğa benzediği gibi, hele ilk ikrar verecek canın rehber tarafından boynuna üç*

---

242 Masonlukla Bektâşî Tarîkatı usûl ve erkânı arasında şâyân-ı hayret benzerlikler mevcuddur:

1-Bektâşîlik'te de Masonluk'taki gibi kendilerine mensup olmayanlara **"hâricî"** denilir.

2-Namzede, kendilerine intisab hususunda öncülük edene, Masonluk'ta da, Bektâşîlik'te de **"rehber"** denilir.

3-Masonlukta tekris merâsimi esnâsında, kapılarda **"Kapı Emîni"** adı verilen bekçiler bulunur. Bu durum, Bektâşî Tarikati'ne girişte de aynen tatbik olunur ve kapıcılar, aynı adla anılırlar.

4-Masonluğa girişte namzed, üzerindeki kıymetli eşyaları dışarıdaki bir vazifeliye teslim eder. Bu husus, Bektâşî Tarikatı'na girişte de aynen tatbik olunur.

5-Masonlukta namzed, boynuna bağlanmış bir iple çeke çeke merâsim odasına getirilir. Bu da Bektâşîlik'te aynen tatbik edilir. Bektâşîler, namzedin boynuna takılan ipe **"Tıyğ-ı Bend"** derler.

6-Masonlukta namzede sır saklamak hususunda yemin ettirilir ve aksi hâlde öldürüleceği bildirilir. Bu husus da Bektâşîlik'te aynen mevcuddur.

"MASONLUK'TA VE BEKTÂŞÎLİK'TE DERECELEME

*Masonluk'ta 33 basamaklı bir dereceleme sistemi uygulanmaktadır. Bunların en altında **"çırak"** olarak adlandırılan yeni üyeler vardır. İkinci basamak **"kalfa"**, üçüncüsü ise **"usta"**dır. Bektâşîlerdeki **"Evtâd-ı Erbaa"** aşamasına gelmiş bir kişi, masonluğa 14. dereceden başlayabilir. Bu sistemde yukarıya çıkıldıkça, **İnsan-ı Kâmil**'e erişilir. En üst basamakta kişi olarak ise, kişinin ilâh mertebesine çıkacağı kabul edilir.*

*Bektâşî felsefesine göre de, her insan gereken bilgiye erişmiş değildir. Bu bilgiye ve olgunluğa erişen **"Kutup"** adını alır. Nasıl değirmen taşı **"kutub"** adı verilen ortadaki demirin çevresinde dönerse, evren de böylece kutupların çevresinde döner. Sayısı pek çok olan bu kutupların en yetkini, **"Kutbu'l-Aktab"**dır. Bu kutbun bir yanında sağ imam, öbür yanında sol imam oturur. İlk üç dereceyi bunlar oluşturur. Bunlardan sonra da evrenin dört yanını yöneten dört direk gelir **(Evtâd-ı Erbaa)**. Bektâşîlerde bu aşamada bulunanlar; **"Gayb Erenleri"** adıyla anılırlar; kırk kişidirler **(Nücebâ)**. Dört direği **"Abdallar"** aşaması izler. Bunlar direklerle birlikte **"Beşler"** adını alırlar. Daha sonra **"Yediler"**, **"Üçyüzler"** gelir. Evren, bunlarla yönetilir."* (Bkz: **Târık Mümtaz Sözengil**- Tarih Boyunca Alevîlik, İstanbul, 1991, sh: 203)

düğümlü bir kemend (kemend düğümünün üç tane olmasına dikkat ediliyor ya) takılıp, başı açık, ayağı çıplak, mürşide götürülüp ikrar verilmesi ve tarîka âit esrârın gizli bulundurulması, iki tarîk arasında müşâbehetin âzamıdır (benzerliğin en büyüğüdür).

Asrımızın bu devr-i terakkisinde, matbuatın böyle bir revacı zamanında, hiç gizli bir meslek, bir mezheb kalmak ihtimali var mıdır? Gerek Masonların ve gerek Bektaşî erenlerinin hâlâ ***"ser vermek olur, sırrı âyân eylemek olmaz"*** *îtikadında bulunmaları ve* ***"sırrımızı, tarîkimize dâhil olanlardan gayrisi bilemez"*** *dâvâsında olmaları, sahih ise, akıllarına ve idraklerine şaşmamak mümkün müdür? Erenler, onu ustalar çoktan yokladılar, çini kırığı, çakmak taşı ufantısı olduğunu anladılar da, sükûta vardılar.*

Üç yıldız, üç nokta ise zâten Masonların itibarında matmah-ı nazardır (göz dikilen şey) ya! Tarîk-i Nâzenîn'e duhûl edecek bir canın, ibtidâî merâsimi hükmünde olan, tezkiye, tavsiye ve kefâlet muâmelelerinin hitamından ve kurbanı tığlandıktan sonra, mürşidin huzuruna îsâl edilinceye kadar hakkında daha birçok merâsim icrâ olunuyor ya, orası bize lâzım değil.

Mürşidin huzuruna dâhil olduğu zaman ille vereceği ikrar:

"-Caferî Mezhebi'ni kabul ettim, o mezheb, hak erenler mezhebidir. Ehl-i Beyt yoludur, diğerleri bâtıldır." ikrarından ibârettir.

Bilâhare son teklif olarak, bu yeni mezheb hükmüne göre, müridimiz bir abdest alarak (yıkamak yerine kâim olmak üzere, çıplak ayağa mesh edilir) iki rekât namaz kılar, bâ'dehû mürid ve rehber, ikisi birden mürşidin önüne oturur, üçünün de sağ ellerinin baş parmakları biri birine dayanarak bir yerde bulunduğu hâlde, mürşidin sol elinin altında içtimâ

eder. Yâni mürşid sol eliyle, o üç parmağı birleşmiş olarak kavrar. Mürid olacak canın bir eli de altından mürşidin eteğine yapışmış olduğu hâlde, tevellâ ve teberrâ üzerine ikrar verilir ve bununla mânevî akid husûle gelmiş olur. Artık her şey hoş görülür. ***"İnnemâ yürîdullâhü liyezhebe ankümü'r-ricse ..."*** *âyet-i kerîmesi*[243] *hükmünce, karar veren zât tevellâ ve teberrâsı üzerinde dâim oldukça, küçük büyük her türlü pisliklerden berî olduğu anlatılır. Şüpheli imândan kurtulur. Abdest almak, tahâret-i bâtınâdan ve Ehl-i Beyt'e muhabbetten ve namaz kılmak, mürşidin cemâlini mütalâadan ibâret olur.*

Mürşidin nutku, Kur'ân'dır. Mürşid, ***Ali****'dir. Rehber, nebîdir. Bu kadar, seyr ü sülûkten maksad, mürşide vâsıl olmaktır.* ***"Bir bilmeli, bir tanımalı, bir görmeli"*** *dersleri verilir.*

Pek iyi, amma bu esaslı düstur ile tevellâ ve teberrânın münâsebeti yok. Ehl-i beyt tâdâd olunurken bir de ara yerden on iki imâm, on dört mâsûm çıkıyor. Bunlarla da mânevî irtibat muhafaza olunacaktır, deniyor.

Yâ, haniya bir görüp, bir tanıyacak idik? Şimdi bu kadar kalabalığı bîçâre mürid zihninin hangi köşesine sığdırsın. Geçmiş ruhların ictimâgâhı olan öyle bir zihinde, Hazret-i Allâh'a, nasıl bir vahîd ve mukaddes mevkî istihzar eylesin. Bir de, yine bir görmek dersi esnasında, ehl-i tevellâya hürmet ve ehl-i teberrâdan olan Mervânîlere lânet edilmek telkin olunuyor. Hele burası, hiç mantıka tatbik olunamıyor ya, her ne ise!

Yahudi'den, Nasârâ'dan, Müslüman'dan masonlaşmış bir adamla can ciğer kardaş gibi birleşip koklaşırlar, yekdi-

---

243 Ahzâb Sûresi, âyet 33:
"Allah sâde şunu istiyor: Sizden kiri uzaklaştırsın da, ey Ehl-i Beyt, sizi tertemiz, pampak etsin!.."

ماصونلقده قتلعنلرم

١٨٧٢ الى ١٩٢٤

عاقل وصابر اول ایت مسامحه کندا زاولمه صاقین

علم وعرفانکله توکل ایت حقی کورمکه باقین

خادم انسانیت اول چالیش براق کبر وغروری

ثمرهٔ مساعی یه آنلانمه تفاخردن قاچین

MEHMED ALİ BABA

33. dereceden mason olan Bektâşî Şeyhi **Mehmed Ali Baba**'nın ölüm günü Masonlar'ın dağıttıkları el ilânı. Bu ilânın arka yüzünde lâtin harfleri ile tecüme-i hâli vardır.

ğerine iânelerde bulunurlar, alâmet ve işâret ile birleşirler. Lâkin bir Ehl-i Sünnet'e karşı, Masonlar'la Bektaşîler'in ikisi de, iktifâ ve ittikâ ve bir Ehl-i Sünnet müslümanı, câhilce münâfık sayarak cidden ikrah ederler. Hâlbuki, Masonluğun teşkilindeki illet-i gâiyyesi, 566'ncı hadîs-i şerif sebebiyle, bir dereceye kadar izah eylemiş idik ki, sırf İslâmiyyet, Nasrâniyyet velhâsıl diyânetler aleyhine olarak teşekkül etmiş bir cemiyettir. Şimdi, bizim erenlerin cehâlet belâsiyla onlarla kardaşlık akdetmesine ne buyrulur? Düşmanın dostu, düşman demek değil midir? Şu hâlde, tevellâ ve teberrâ nerede kalıyor? İkrar ne demektir? Burası da bir türlü mantığa uymuyor.

İşte, erenlerimizin masonlukla olan teallûkları böyledir. Şia, Mufaddaliyye, İmâmiyye mezhepleriyle olan münâsebetleri ise îzahtan vârestedir.

İbâhiyye mezhebiyle ittihâdları bile nass-ı Kur'ân'la haram olan şarabı, dergâhlarda ve âyin-i cem esnasında -istihlâlen- (helâl addederek) ve babanın takdis ettiği kadehlere niyaz olunarak yürütüvermesidir. Hattâ, nerede kaldı içmek, şarabın haram olduğuna kâil olan bir adamı, câhil bir hâricî, akılsız bir berrânî (hâricî, dışlanmış) addetmek, îtikadlarınca mültezemdir.

Ara yerde, Müslümanlığa benzeyen tarafları dahî, isimlerinin ***Ahmed, Mehmed, Ali, Veli*** *olması ve* ***Hazret-i Muhammed****'i velev kendi itikadlarına mahsus bir tarz ile olsun tanımaları ve cenâzelerinin müslüman mezarlığına götürülmesi kazâyâsıdır.*

Yâhû, îmânım ne oluyoruz? Hangi tevellâ ve teberrâ cihetine gidiyoruz? Kimin kulu, kurbânı olmak üzere, ikrar veriyoruz? Ortada, madde ve maddî olarak kim ve ne var? Bin iki yüz bu kadar sene evvel geçmiş olan birtakım cemaate sövüp saymağa ne lüzum ve ne münâsebet var? Acaba o za-

manlarda bulunmuş olsaydık, hangi tarafı ihtiyar ve iltizâm edeceğimiz meçhul olan bir vâkıanın, şu zamanda iyi ve haklı tarafı iltizâm edip de aksi cihetin aleyhinde kahramanca yürüyüvermek, meseleyi teemmül ve mütalâa etmeksizin, yalnız kalabalığa uyarak hareket etmek değil midir?

Asrımız, ne hâle geldi! Bu zamanın îcabı olan tevellâ ve teberrâdan gaflet edip de, on üç asır geriye giderek, orada tarihî ve vehmî sûrette kurduğumuz cenk ve cidâl alanının hakikat ve isâbeti uğrunda pala sallamakla meşgul olup kalan ve onu kendine mezheb ittihaz eden ihvanımıza zamanın âkilleri gülüyorlar. Tasavvur ve hayal içinde, zihnî mevcûdiyetle sûret buldurulmuş olan eşhâs ve efkârın mevhum fiillerini muâheze ederek kendi kendine söylenip duran evham sahipleriyle bu canların farkı nedir? Bu bâbda kendileriyle beraber hayalperest olmayan Muhammedîler'i, müfsid ve münâfık addedenlerin sersemlemiş olduğuna, hükmedelim.

Kur'ân-ı Kerîm'de ***"Meveddete fi'l-kurbâ"*** *emir olunmuş, âmennâ ve saddaknâ... Şu asırda, Ehl-i Beyt'e adâvet edebilecek,* ***Muhammed, Ahmed*** *isminde, bir ferd bulamazsınız.* ***"Meveddete fi'l-kurbâ"*** *edeceğiz diye asrımızda bulunan, Ehl-i Sünnet Muhammedîleri, Yezîdî, Berrânî ve ehl-i zâhir addedip de tefrikaya düşmek, Ehl-i Beyt'ini tâzim ve ülüvv-i şânını îlâ etmek istediğimiz Nebiy-yi Zîşân'ın dînine ihânet olmaz mı?*

Hazret-i Peygamber Efendimizin arz ettiği dîn-i mübînin ferâizi, süneni (sünnetleri) ayaklar altında kalsın, dînin esası dahî düşmanların taarruzâtıyla tezelzüle uğrasın da, biz yine, "eyvallah imânım, ***«tevellâ teberrâ»****mız vardır; biz ehl-i ikrarız, ikrarımıza ser veririz, Ehl-i Beyt'in dostunun dostu ve düşmanının düşmanıyız..." dâvâsında bulunalım. (Uydu ise mübârek olsun!)*

Artık bunun kadar yanlış bir îtikad, gayr-i mâkul bir

meşreb, hatır ve hayâle gelmez!

Bu mesele ve Ehl-i Beyt'e muhabbet dâvâsı, hürmet ve tekrîme şâyân bir pâdişâhı esir ve haps, mülkünü yağma ile, yalnız makamına hürmeten ve zâtını tâzimen boynuna gümüş zincir ve ayağına altın pranga ve kollarına mücevherli kelepçe vurup da hakkında hürmet ve nüvâziş göstermeğe benzer."[244]

"... Bir kaç gün, içlerinde ve köylerinde gezdim. Bir kadının yüzünü görmedim. Yolda tesâdüf edip de görülenler dahî hemen örtünürler idi ki, istitârın (örtünmenin) bu derecesine şaşılmamak mümkün olamaz. Hâlbuki şark illerimizde bir hayli yerler gezdim, pek çok köylerde bulundum, umûmiyyetle Kürt kadınlarının, iffet ve edeb dâiresinde, dâima açık gezdiklerini gördüm.

"-Acaba bunlar Kürt değil mi, niçin umûmî âdete tebaiyyet etmiyorlar?" diye o tarihte Koziçan kazası hâkimi bulunan, Ardahanlı ***Hayâlî Efendi****'den sormuştum.*

"-Ellerini, yüzlerini yıkamak, külfetine düşmemek için." diye cevap verdi.

Meğer bir Sünnî'nin nazarı, onlardan bir kadının yüzüne teallûk etse, köpekten daha eşnâ (en şenî) ve hakîr olan bir Yezidî nazarı dokunmakla, yüzünün tahâreti zâil olacağını itikad ederler imiş. Bakındı cehâlete!!"[245]

Aralarında uzun müddet bulunmuş olan **Mehmed Ârif Bey**, bu iktibas ettiklerimize nazaran çok daha mâlûmat vermekte ise de, sanırız bu kadarı kâfîdir.

b- Yezidîlik

Bu bozuk fırka veya din 1162 yılında, doksan yaşını mütecâviz olarak vefat etmiş bulunan **Şeyh Adiy b. Müsâfir'e**

---

244 **Mehmed Ârif**- Binbir Hadis, İstanbul, 1959, sh: 361 vd.

245 **Mehmed Ârif**- a.g.e., sh: 369.

izafe edilmekte ise de bu doğru değildir. Gerçek bir Sünnî âlim ve mutasavvıfı olan **Adiy b. Müsâfir**'in kurduğu tarikat **"Adiyyiyye"** veya **"Sohbetiyye"** adıyla bilinmektedir. Onun, **Abdülkadir Geylânî** ve **Ahmed er-Rıfaî** gibi devrinin pek çok mutasavvıf âlimiyle görüştüğü bilinmektedir. Hattâ **Abdülkadir Geylânî**'nin, O'nu devrinin mânevî sultanı kabulü ile:

"-Eğer peygamberlik çalışmakla elde edilen bir şey olsaydı, onu **Adiy b. Müsâfir** elde ederdi." dediği rivâyet olunmuştur.[246]

Hattâ tasavvuf ve tarikat aleyhtarlığı ile bilinen **İbn Teymiye** bile **Şeyh Adiy** ve O'na bağlı olanların, İslâm'a bağlı, sâlih ve takva sahibi insanlar olduğunu kabul etmektedir.

Sünnî bir âlim olan **Adiy b. Müsafir**'in fikirleri ile Yezidîliğin sapık muhtevâsını bağdaştıramayanlarca bazı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan biri, çok sevilen bu şahsın vefatından sonra müridleri tarafından zamanla kudsîleştirildiği ve hattâ ilâhlaştırılmış olduğu görüşüdür. Zira sonradan **"Yezidî"** adını alan bu zümreye göre, **Şeyh Adiy**, onların namazlarını kılmış, oruçlarını tutmuş olduğu için bu mükellefiyetlerden kurtulmuş olduklarına inanırlar. Onlara göre, hac ise, **Şeyh Adiyy**'in Musul'un 65 km. kuzeyindeki Lâliş Dağı'nda yer alan kabrini 23-30 Eylül tarihleri arasında ziyaret etmekle îfâ edilir.

Yezidîlerin burada yaptıkları içkili ve çalgılı âyinden (!) rahatsız olan Müslümanlar, 1414 yılında **Şeyh Adiyy**'in zâviye ve türbesini yıkmış, hattâ şeyhin kemiklerini bile mezardan çıkarıp yakmış olduğu hâlde bu türbe sonradan tekrar ihyâ edilmiştir.

---

246 **Hayri Başbuğ**- Yezidîlik İnancı, İstanbul, 1987, sh: 7; DİA, c: I, sh: 381.

Bir başka iddiaya göre de Yezidîlerin ilâhlaştırdıkları **Şeyh Adiy**, Ehl-i Sünnet'ten olduğu şüphesiz olan Adiyviyye Tarikatı'nın kurucusu olan şahıs değil, bir başka **Şeyh Adiy**'dir. Bu hususta çeşitli rivâyetler ortaya atılmıştır.

"İleri sürülen bir iddiaya göre, Aynisıfnî (Alkos) Manastırı'nda yaşayan ***Edi (Thaddaus)*** *isminde bir keşiş, Müslümanlığı kabul edip İslâmiyet'le Nastûrîliğin karışımı olan yeni bir dinin kurucusu olarak ortaya çıkmıştır. Bundan başka,* ***Şeyh Adiyy****'in* ***Mani****'nin talebesi* ***Adde*** *(Ade) ile aynı şahıs olduğunu ileri sürenler olduğu gibi,* ***«ateş ruhu»*** *mânâsına gelen* ***Azar*** *ile aynı olduğunu iddia edenler de vardır. 1452 yılına âid bir Süryânî vesikasına dayanarak* ***Adî*** *isminde bir şahsı, Yezidîliğin kurucusu olarak gösteren Nastûrî keşişlerinden* ***Ramişo****'ya göre* ***Adî****, Tayrahitî Kürt kabilesinden Aynisıfnî Manastırı çobanının oğludur. Başkeşişin Kudüs'ü ziyarete gitmesinden faydalanarak manastırı keşişlerin elinden almış, ziyaretini tamamlayıp memleketine dönen başkeşiş durumu* ***Cengiz Han****'ın yeğeni* ***Tuman****'a bildirince de yakalanarak 1223'te idam edilmiştir. Bu rivâyetlere,* ***Adî*** *gibi Sünnî bir şeyhin Yezîdîlik gibi İslâm'a uzak bir mezhebin kurucusu olarak kabul edilmesinden doğan zorlukları halletmek için ortaya atılmış söylentiler olarak bakmak gerekir."*[247]

Her ne hâl ise!.. Belki de Yezidîliği bir başkası kurmuş olduğu hâlde, O'nun şöhretinden istifade için kendi bâtıl görüşlerini O'na izâfe etme yoluna siyâsî bir taktik olarak başvurmuştur.

Bu zümrenin **"Yezidî"** adıyla anılmalarını, **Hz. Muâviye**'nin oğlu **Yezid**'e aşırı bağlılıkları ile izah edenler[248] varsa da bu görüş yanlıştır. Güyâ Emevî Halîfelerinden

---

247 DİA- c: I, sh: 381.

248 Bu yanlış görüş, bazı ansiklopedilerde bile yer almıştır. Meselâ

Hakem b. Mervan'ın soyundan gelen **Adiy b. Müsâfir**, Şiî propagandalarına karşı **Hz. Muâviye**'yi müdafaa etmiş olmasından dolayı daha sonra gelenler buna **Yezid**'in müdafaasını da ilâve etmiş ve O'nu kudsîleştirmişler ve böylece **"Yezidî"** adı ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde bu kelimenin Farsça'daki **"Yezdan"** (Allah) sözünden veya Zerdüştlerin mukaddes kitabı olan Avesta'daki **"Yazata"** (ibadete lâyık) sözünden neş'et ettiği iddia edilmişse de bu iddialar da doğru değildir.

Yezidîlerle ilgili birçok kaynakta **"Sultan Yezid"** şeklinde bir tavsif mevcud olmakla beraber kendileri bunu **"Sultan Ezi"** veya **"Sultan İzi"** sûretinde kullanırlar. Buna göre meselenin aydınlatılabilmesi için **"Ezi"** veya **"İzi"** kelimelerinin anlaşılması lâzımdır.

*"Altay ve Yakut Türkleri'nin inançlarında **«iye»**, **«izi»** (ezi) gibi **«ruh»**lar bulunmaktadır. Bazen bunlar birleşik bir ruh hâline gelerek **«Ayızıt»** (Ay-zıt) olurlar. Ayızıt; yaratıcı, bereket ve refah sağlayıcı dişi ruhlar zümresine denir. Bunlardan kimi insan yavrularını ve kadınları, kimi de hayvan yavrularını ve dişi hayvanları korurlar. Ayızıtlar dağınık hâlde bulunan hayat unsurlarını toplayıp birleştirir ve **«kut»** yaparlar. Bu **«kut»** denilen nesneyi, ana karnındaki çocuğa üflerler. Böylece çocuğa can verirler."*[249]

Ziya Gökalp ise; *"bu ruhu **«ie-hsit»** (iye-hezit/ayzıt) şeklinde adlandırıyor. **«İye»**nin Yakut Türkçesi'nde **«ana»** demek olduğuna işaret eden **Gökalp**, **«hezit»**in **«ruh-ı hâmî»** mânâsına geldiğini belirterek; **«hezit»**i, **«efendi»** ve **«ilâh»** mânâlarına olan **«izi»** kelimesinde bulabileceğimizi belirtmekte ve kaynak olarak **Kaşgarlı Mahmud**'un Dîvânü Lügâti't-Türk'ünü göstermekte"* dir.[250]

"Yeni Türk Ansiklopedisi"- (Ötüken), c: 12, İstanbul, 1985, sh: 4772.

249 **Prof. Dr. Abdülkadir İnan**- Eski Türk Dini Tarihi, sh: 26.

250 **Ziya Gökalp**- Makaleler, Ankara 1982, sh: 77.

*Eski Osmanlı Türkçesi'ndeki «**issi**» kelimesi de eski Türkçe'deki «**izi-si**» kelimesinin XVI. yüzyılda aldığı yeni şeklidir."*[251]

*«**Yezidî**» (=Hezidî/Ezîdî/İzîdî) adının, Altay ve Yakut Türkleri'nin inancında yer alan «Hezit» (= Ayzıt)'ten çıkmış olabileceği yolundaki görüşü te'yid edecek iki önemli husus daha vardır.*

*Bildiğimiz kadarıyla Yezidîlerde «**kuş**» (=Tavus kuşu, «**Melek Tavus**») ve «**Güneş**» unsurlarına sonsuz derecede bir saygı duyma ve baş eğme vardır. Altay ve Yakut Türkleri'nin «**Ayzıt**» ruhu inancında da bu iki unsurun varlığı söz konusudur. Kuğu kuşları, «**Ayzıt**»ların timsâli (sembolü) sayıldığı için bu kuşlara dokunulmaz. İnsanları koruyan Ayzıt'lar, yaz günlerinde Güneş'in doğduğu yerde, hayvanları koruyan Ayzıt'lar da kış günlerinde Güneş'in doğduğu yerde bulunurlar.*[252]

*"Yezidîler de «**Güneş doğduğunda**» hemen hazır bulunarak ibâdet ederler.*

*Görülmektedir ki; Yezidîlerin «**Sultan Ezî**» veya «**Sultan İzî**» dedikleri «**melek**» veya «**ruh**» eski Türk dinî inançlarındaki Ayızıt (Ayzıt) ruhunun bir varyantı durumundadır. Asırlar sonra da olsa, inançlardaki motif ve kavramlar birbirlerini tamamlamakta ve aynı kaynaktan çıktıkları intibâını -şüpheye yer bırakmayacak şekilde- vermektedirler."*[253]

En doğru görüş, bu olsa gerektir. Zira ayrı bir din olarak da telâkki edilmesi mümkün olan Yezidîlik, inanç itibariyle Zerdüştlük, Şamanizm, Hıristiyanlık (Nastûrîlik), Yahudîlik ve -biraz da- Müslümanlığın karışımından ibâret olup mensupları tamamen dağlık bölge köylerinde yaşayan insanlardır.

---

251 **Prof. Dr. Abdülkadir İnan**- a.g.e., sh: 233-234.
252 **Prof. Dr. Abdülkadir İnan**- a.g.e., sh: 26, 27.
253 **Hayri Başbug**- a.g.e., sh: 86 vd.

Bu sebeple başka topluluklarla -tarih boyunca- ihtilât etmemişlerdir. Bunlar bir kısım Türkmenler'le Kurmanç denilen Kürt aşiretleridir. Esâsen Yezidî inancına göre, kendileri Yahudi inancındaki gibi seçilmiş kimselerdir.

Yezidî inançlarının kaynağı olarak ellerinde iki mukaddes saydıkları kitap vardır. Bunlar **"Kitab-ı Celve"** (Vahiy Kitabı) ile **"Mushaf-ı Reş"** (Kara Kitap)'tır. Bunlar ve bütün Yezidî duâlarının dili Kurmançça'dır. Bunlar, **Adiy b. Müsafir**'e izâfe edilmekte ise de bu iddia doğru değildir. Zira içleri hurâfelerle dolu olan bu iki kaynak, O'nun vefatından en az iki yüz sene sonra ortaya çıkmıştır. Yazarları mâlûm değildir.

Bunlardan **"Kitab-ı Celve"**, sekiz sahife, beş bölüm ve yüz dokuz satırdan ibârettir. **"Kitab-ı Reş"** ise şifreli bir yazı ile yazılmış yüz elli iki satırdır.[254]

Bu iki kaynağa göre, Yezidî inançlarını şu sûretle hülâsa etmek mümkündür:

Halk arasında Yezidîler **"Şeytana Tapanlar"** olarak tanınırlar. Çünkü Kitab-ı Celve'ye göre ezelî ve ebedî olan **"Abd Tavus"** bütün mahlûkattan önce var olan **Melek Tavus**'u seçkin bir topluluk olan Yezidîleri irşad etmek üzere Dünya'ya göndermiştir.

Melek Tavus ise, Kitab-ı Reş'e göre, Allah, Azrail ve Şeytan'dan mürekkep bir varlıktır. Şeytan, Allâh'a isyan ettikten sonra yedi küp dolduran gözyaşı dökmüş ve böylece afv edilmiştir. **Şeyh Adiy**, bu küplerle cehennemi söndürecektir. Allah, şeytanı afv ettikten sonra **Melek Tavus** ismini almıştır. Bu **Melek Tavus**'u, **Şeyh Adiy** temsil etmektedir. **Âdem**'i **Melek Tavus** yaratmış ve O'nu cennete koymuştur.

---

254 Tafsilât için bkz.: **M. Şerafeddin Yaltkaya**- Dârülfünûn (Üniversite) İlâhiyat Fakültesi Mecmuâsı, s. 3'te yer alan **"Yezidîler"** isimli makale (İstanbul, 1926)

Orada üzümden başka her şeyi yemesi mübah olduğu hâlde O, men edilen üzümü yediği için Dünya'ya tard edilmiştir. Zikri geçen kitaplarda bu hususta daha birçok efsanevî tafsilât mevcuddur.

Kitab-ı Reş'e göre, -ki Yezidîler buna **"Mushaf-ı Reş"** derler- marul, bakla, lahana, balık, geyik ve horoz eti yemek haramdır. Ayrıca mavi renk elbise giymek, helâ ve hamama girmek de haramdır. Zira helâ ve hamam, şeytanların oturdukları yerlerdir.

Yezidîlere göre, geyik ve bilhassa horoz kudsî varlıklardır. Öldürülmeleri câiz değildir.

"Aynı gelenek Anadolu'ya getirilmiş, bu arada islâmî düşünce ile de yoğrularak yaşatılmaya devam edilmiştir. Meselâ Tokat'ta mezar taşlarından biri üzerinde çift başlı horoz figürünün bulunduğu görülmüştür.[255] *Çift horoz motifine Pazırık buluntularında rastlamaktayız.*[256] *Göktürk kurganlarında çıkan eşya arasında da bu motif dikkati çekmektedir.*[257] *Orta Asya Türkleri'nin dînî merâsimlerinde dört mevsimde kesilen dört kurbandan biri horozdur. Bu hâl, Alevîler arasında hâlâ devam etmektedir.*[258] *Edirne'de **Hızır Baba**'ya kurban olarak horoz adanmakta, horozun kursağından alınan taşın susuzluğu gidermek ve kadınları güzelleştirmek gibi hâssaları olduğuna inanılmaktadır.*[259] *Bektaşîlerce horozun mübâ-*

---

255 **Beyhan Karamağralı**- "Sivas ve Tokat'taki Figürlü Mezar Taşlarının Mâhiyeti Hakkında", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, II-1970'den yarı basım. Ankara, 1971, sh: 92.

256 L'Art Ancien de L'Altai, Musee de L'Ermitage, Leningrad, 1958, fig: 45. (Zikreden: **Beyhan Karamağralı**- a.g.e., sh: 92)

257 **Bahaeddin Ögel**- İslâmiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi, Ankara, 1962, sh: 192.

258 **Y. Z. Yörükan**- Eski Türk Dinleri ve Mezhepleri. İstanbul, 1932, sh: 23.

259 **Hikmet Tanyu**- Türkler'de Taşla İlgili İnançlar. Ankara, 1968, sh: 119, 131.

rek bir hayvan sayılışının başta gelen sebeplerinden biri de ***Hacı Bektaş-ı Velî****'nin bir horoz üzerinde Kırşehir'e gelmiş ve kerâmet göstermiş olmasıdır.*[260] *Türk yazı sanatında horoz şeklinde* ***"Besmele"****nin ve* ***"Kevser Sûresi"****nin yazılışı*[261]*, tarikatlerin, bilhassa Bektaşîliğin tesiri olarak yorumlanmalıdır. Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan, yazı ile tertiplenmiş horoz tasviri, müzeye Hacı Bektaş'taki Pîr Evi'nden getirilmiştir. Alevîler, horoza* ***"Cebrail"*** *derler. Cem âyininde horoz kurban ederler.*[262] *Orta Asya gelenekleri ile İslâmiyet'i kendisinde mezceden Sünnî, Alevî-Bektaşî ve Yezidîlerde horoz, aynı derecede saygı duyulan mukaddes bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır."*[263]

Çocuklarını doğar doğmaz sünnet ettirirler ve iki yaşına kadar **Şeyh Adiy** türbesi civarındaki **"zemzem"** dedikleri bir suya, üç kere batırarak vaftiz ederler. Doğuş ve batışı esnasında Güneş'e karşı durarak namaz makamında duâ okurlar. Oruçları ise, Aralık ayı başında üç gündür. Ayrıca senede üç gün de **Hızır-İlyas** için oruç tutarlar. Bu oruçlar, Güneş'in doğuşu ile batışı arasında tutulur. Din adamlarının orucu ise, Temmuz ve Aralık aylarında yirmişer gündür.

Yezidî toplumunda birinden diğerine geçiş imkânı olmayan yedi kast (sınıf) vardır. En üst tabakada dînî ve dünyevî bütün selâhiyetleri nefsinde toplamış olan **"Mir"** bulunur. Bu, kayd-ı hayat şartıyla **"Mala Miran"** Kabilesi'nden seçilir. Bunu **Şeyh Adiyy**'in başlattığına inanılır. Bu kabile mensupları, Yezidî de olsa başka kabileden kız almazlar.

İkinci tabakada **"Baba Şeyh"** vardır. Buna **"ihtiyar"**

---

260 **Hikmet Tanyu**- Bektâşîlik ve Son Bektâşîler, Türk Yurdu Dergisi, 1928, s: 200, sh: 16, 17.

261 **Malik Aksel**- Türkler'de Dînî Resimler, İstanbul, 1967, sh: 79.

262 **Nâci Kum- Antalya Tahtacılarına Dâir Notlar, Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi, IV, İstanbul, 1940, sh: 211.**

263 **Hayri Başbuğ**- a.g.e., sh: 92 vd.

da denilir. Bu, fetva makamıdır. Baba Şeyh, saç ve sakalını kesmez. Baştanbaşa beyaz giyinir ve Mîr'e vekâlet eder. Bu makam, **Şeyh Fahreddin** adında birinin soyuna mahsustur.

Üçüncü tabakada **"Fakir"** adı verilen vâiz ve telkinciler vardır. Bunlar Yezidîler arasındaki ihtilâfları hallederler. İşlerinin yoruculuğundan dolayı cennetlik kabul edilirler. Sayıları çok değildir. Gezgindirler. Boyunlarına **"tok"** veya **"meftul"** denilen bir tasma takarlar. Sırtlarındaki hırkayı ömür boyu yenilemez ve vücutlarından bir kılı bile kesmezler.

Dördüncü tabakada yer alanlara **"Kavval"** denilir. Bunlar, **Şeyh Adiyy**'in türbesi civarında oturur ve yılda bir kere hac maksadıyla bu türbeyi ziyaret etmeyenlere nasihatlerde bulunmak üzere Yezidî köylerini dolaşırlar. Bu esnada yanlarında **Melek Tavus**'un bir heykelini bulundurur, bunu halka def, dümbelek çalarak tavaf ettirir ve sadaka toplarlar.

Beşinci tabakayı teşkil edenler, **"Şeyhler"**, **"Adanîler"**, **"Şemsanîler"** ve **"Kâtânîler"** denilen üç kabilenin mensuplarıdırlar. Beyaz cübbe giyer, kırmızı kuşak kuşanırlar. Serpuşları siyahtır. Cenâze törenlerini bunlar idâre eder ve zekâtı toplarlar.

Altıncı tabakayı teşkil edenlere **"Pirler"** denilir. Bunlar, hac işlerini organize eden ihtiyarlardır.

Yedinci tabakayı teşkil edenlere **"Küçekler"** denilir ki, bunlar **Şeyh Adiy** Türbesi hizmetkârlarının âmirleridir.

Sekizinci tabakayı **"Mollalar"** teşkil eder. Bunlar, halka okuma-yazma öğretirler. Mollalar, **Hasan-ı Basrî** sülâlesine mensupturlar. Esâsen Yezidîler, kendileri ile hiçbir alâkası olmayan **Hasan-ı Basrî**'ye de bir kudsiyet atfederler.

Dokuzuncu ve son tabaka **"Müridler"**dir. Bunlar, çeşitli kabilelere mensup Yezidî cemaatinin tabanıdır. Ancak kendi kabilelerinden evlenebilirler. Bunlar **"Efendimiz"** dedikleri üst tabakadakilere itaat ve maddî destekle mükellef-

tirler. Gelirlerinin yüzde onunu şeyhlere, yüzde beşini pîrlere ve yüzde iki buçuğunu da fakirlere vermek mecburiyetindedirler.

Yezidîler, 21 Mart'ı Dünya'nın kuruluş günü kabul ederler. O gün bayramdır. Nisan ayı mukaddestir. Bu ayın ilk çarşambasında yıkanmak yasaktır ve yine ilk haftasında evlenilmez, alışveriş yapılmaz. Onlara göre, Allâh'ın binbir ismi vardır. Bunların en meşhur ve makbul olanı **"Hudâ"**dır. Bu, Farsça Allah kelimesinin karşılığıdır.

Bugün Yezidîler, her şeye kaadir bir Allâh'ın varlığına inanmakla birlikte **Şeyh Adiyy**'in, O'nun bir meleği olduğunu iddia ederler. Zira onlara göre Allah (Hudâ), insanlar sapıttıkça meleklerinden birini insan sûretinde Dünya'ya gönderir. **Şeyh Adiy**, hattâ **"Melek Tavus"** yani Şeytan da bunlardan biridir.

Yezidîler, hâlen Tiflis, Erivan ve Halep'in köylerinde, Musul ve Bağdad civarında, Türkiye'de ise Midyat, Viranşehir, Kurtalan, Batman ve Hakkârî'de yaşamaktadırlar. Nüfuslarının en fazla yarım milyon kadar olduğu tahmin edilmektedir.

c- Diğerleri

İslâm tarihinde **"ilk fitne"** diye adlandırılan **"Hilâfet Meselesi"** gibi siyâsî mâhiyetteki ihtilâflardan kaynaklanarak zamanla etrafa dal budak salmış olan mezhep ve fırkaların belli başlı olanları hakkında eserimizin bu birinci bölümünde kâfî bilgi sunmuş bulunmaktayız. Ancak bu mezhep ve fırkalar, temas ettiklerimize münhasır değildir. Daha geride pek çok fırka veya onların tâlî kolları mevcud olduğu gibi aslında düzgün bir tasavvufî yol tutmuş bulunduğu hâlde sağından solundan bazı bozuk telâkkîlere bulaşmış kimseler veya tarikatler de mevcuttur. Bu bahsi bitirirken böylelerinden bir-iki

misali de dikkatlerinize arz etmek istiyoruz.

aa-Kalenderîlik

Kalenderîlik, İranlı bir sûfî olan **Cemâleddin Sâvî** tarafından XII. yüzyıl sonlarında bir tarikat hâline getirilmeden önce de ferdî bir meşrep olarak Türkistan'dan Anadolu'ya kadar yaygın bir sûrette mevcuddu. Onuncu yüzyıldan itibaren bir nevî **"sosyal muhâlefet"** olarak ortaya çıkan Kalenderîlik, Dünya hayatı ve onun gereklerini umursamamak, bütün inanç ve gelenekleri kılık-kıyafet ve takip edilen hayat tarzı ile protesto etmek tarzında bir rindlik ifadesinden ibâretti. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarındaki fetih hareketlerinde mühim bir rol îfâ etmiş olan **Haydarî**, **Vefaî**, **Babaî** ve **Yesevî** şeyh ve dervişleri hep kalender-meşrep idiler. Bunlara **"Abdalân-ı Rum"** deniliyordu. Bunlar arasında hâtıraları ve türbeleri Anadolu ve Rumeli'de hâlâ yaşatılmakta olan **"Abdal Musa"**, **"Geyikli Baba"**, **"Abdal Murad"**, **"Abdal Mehmed"** ilh... gibi sûfîlerin, bu **"abdal"** veya **"baba"** sıfatları hep Kalenderîlik'le eş mânâlı olarak kullanılmıştır. Bunlara bilhassa Rumeli fetihlerindeki hizmetleri sebebiyle birçok tekke ve zâviye kurma imkânı tanınmış olmakla beraber zaman zaman Ehl-i Sünnet dışı tavır ve hareketleri sebebiyle sürgün de edilmişlerdi. İstanbul'un Fethi'ne katılmış olduklarından, fetihten sonra Şehzâdebaşı'ndaki **Hristos Akataleptos** Manastırı kendilerine zâviye olarak tahsis olunmuştur.

Çelebi Mehmed Devri'ndeki **Şeyh Bedreddin** ve **Torlak Kemal** isyanları istisnâ edilirse, Kalenderî dervişleri ile Osmanlı idâresi arasındaki münâsebetler, **Sultan II. Bâyezîd** zamanına kadar müspet bir sûrette devam etmiştir. Fakat 1492 yılındaki Arnavutluk Seferi esnâsında sultana karşı girişilen bir sûikast hareketinden Kalenderîler mes'ul tutulmuş

olduklarından bazıları idam, bazıları da Anadolu'ya sürgün edilmiştir. Bu sûrette fetih hareketleri dolayısıyla nâzik bir durumda olan Rumeli'den Anadolu'ya sürülmeleri, onların Safevîlerle daha kolay bir işbirliği yapabilmelerine imkân tanımıştır. Bu sebepledir ki, 1511 yılındaki **"Şahkulu İsyanı"**, 1519'daki **"Bozoklu Celâl"** ve 1527 yılındaki **"Kalenderşah"** hareketleri İran güdümlü olarak ortaya çıkmıştır.[264]

Kalender kelimesinin Farsça **"kalântar"** (iri, kaba)'dan, onun da Sanskritçe **"kalandara"** (kanun, nizam dışı, düzeni bozan) kelimesinden geldiği iddia edilmektedir. Bu hareketteki Hinduizm tesirleri dikkate alınırsa, bu iddianın mâkul olduğu görülür.[265] Bu kelimeyi, kendisi hakkında ilk kullanan, **Baba Tâhir**'dir. Bunu, şu kıt'a ile ifade etmiştir:

"Ben, o pirim ki, adım kalender,
Ne evim var, ne barkım, ne manastırım var, ne tekkem;
Gündüz oldu mu, senin civarında döner dururum,
Gece olunca da başımı kerpiçlere kor, yatar uyurum."[266]

Kalenderîliği düzenli bir tarikat hâline getiren **Cemâleddin Sâvî**'den önce bazı büyük sûfî şâirler bile onların tesirinde kalmış ve eserlerinde onları övmüştür. Böylelerine **Feriddüddin Attar**[267] ve **Hakîm Senaî**[268] çok bilinen örneklerdir. Hattâ Kalenderîliğe müspet bakış, **Cemâleddin Sâvî**'den sonraki büyük mutasavvıflardan **Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî** ve **Hâfız Şirazî** gibi şahsiyetlerde de görülür. Bunun sebebi, Kalenderîliğin hayatın ikbalini de, idbarını da

---

264 **Ahmed Yaşar Ocak**- Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler, Ankara, 1992, sh: 125 vd.

265 **Ahmed Yaşar Ocak**- a.g.e., sh: 6

266 DİA, c: 24, sh: 253.

267 Mutasavvıf şâirlerin en önde gelenlerindendir. M. 1339 yılında vefat etmiştir.

268 **Hakîm Senaî**, Milâdî XII. asırda yaşamış bir İranlı şâirdir. İran'ın ilk meşhur mutasavvıf şâiri olup şiirde **"mesnevî"** tarzının kurucusu sayılır.

küçümseyen ve **"fakr"**a itibar eden bir meşrep olarak telâkki edilmesidir.

İran'ın **"Save"** Şehri'nde doğan **Cemâleddin Sâvî, Osman-ı Rûmî** adında Sünnî bir şeyhe intisap ile tasavvuf yoluna girmiş, sonra Şam'a giderek burada **"Celâl Dergezînî"** adlı yarıçıplak dolaşan birine uyarak O'nun gibi yaşamaya başlamıştır. Kılık-kıyafeti ve dînî emirlere karşı lâkaydîsi sebebiyle halkın muhâlefeti ile karşılaşmış, bu sebeple Mısır'a gidip Dimyat'ta bir müddet mezarlıkta yaşamıştır. Kalenderîliği, O'nun bir tarikat hâline soktuğu kabul edilmekle beraber, bu yolun -an'anevî tarikat anlayışına uygun olarak- Hz. Peygamber'e kadar uzanan bir silsilesi mevcud değildir.

Kalenderîler, saç, sakal, bıyık ve hattâ kaşlarını bile tıraş ederler. Buna **"çâr darb"** denilir. **"Cevlâk"** denilen kaba kıldan dokunmuş bir yelek giyerler. Bunun ilk olarak **Cemâleddin Sâvî** tarafından giyilmiş olduğuna inanırlar. Bu sebeple Kalenderiyye ile Cevlâkiyye kelimeleri müterâdif (eş mânâlı) kabul olunur.

*"**Hatîb-i Fârsî**'nin, şeyhin ölümünden yaklaşık 120 yıl sonra o sırada Dımaşk'taki (Şam'daki) zâviyenin şeyhi olan **Muhammed Buhârî**'nin emriyle kaleme aldığı "**Menâkıb-ı Cemâleddîn-i Sâvî**". **Sâvî**'ye mensup Kalenderîler'in temel görüşlerini ve Kalenderîler'in âdâb ve erkânını göstermesi bakımından son derecede önemlidir. Eserde Sünnî İslâm'a ve muhafazakâr sûfîliğe aykırı ifadelerin bulunmaması dikkat çekmektedir. Müellif esere, Kalenderîliğin temel ilkesi olan «**fakr**»ın faziletini bir hadisi zikrederek anlatmaya başlamakta, eser içinde yer yer âyet ve hadislerden kanıtlar göstermektedir. Menâkıb'da kalender kelimesinin anlamı, **Cemâleddîn-i Sâvî**'den naklen anlatılmış ve böylece tarikatın ilkeleri ortaya konulmuştur. Buna göre kalender kelimesindeki **kâf** harfi kanaati, **lâm** lutfu, **nûn** nedâmeti, **dâl** diyâneti,*

râ riyâzeti simgelemekte olup ancak bu nitelikleri kendisinde toplayabilen kişilere kalender denilebilir."[269]

"Kalenderiyye ile Cevlekıyye'yi eş anlamda kullanan ***İbnü'l-Hatîb****'in anlattığına göre, Cevlekîler'in* ***helâl ve mubah saymadıkları hiçbir haram yoktur. Namaz kılmazlar; aşikâre olmasa bile gizli olarak orucu bozarlar; şarap içer, hiçbir küfürden kaçınmazlar; dilencilik yaparak sefih bir şekilde yaşarlar.*** *İş ve meslek kaçkını birer tembel olan Cevlekîler'in sayısı her gün artmaktadır. Bunların kötülükleri, diğer ibâhîlerde dahî görülmemiştir. Saç ve sakalları tıraşlı bu* ***"menhus"*** *kişiler her türlü ahlâksız fiilleri işlemelerine rağmen fakr ve dervişlik iddiasında bulunurlar.*

İbnü'l-Hatîb*, daha sonra bunların câhil kişiler olduklarını, aralarında bâtın ilmini bilenleri varsa da yollarını şaşırdıklarından kendilerine hidâyet yolunun kapandığını, ilim öğrenmediklerini, âlimlerle görüşmediklerini, esrar ve haşhaş türü sebzek veya şehdâne denilen bir otla rind ve serserileri tuzağa düşürdüklerini, bu otla onların hem din ve dünyalarını hem de bedenlerini tahrip ettiklerini söyler.*

Ancak ***Osman Turan****,* ***"koyu Sünnî bir müellif"*** *dediği* ***İbnü'l-Hatîb****'in söylediklerinin Selçuklu Türkiyesi'nde sayısı milyonları bulan Kalenderi-Cevlekîler'in geneli için kesinlikle söz konusu olamayacağına dikkat çekerek, O'nun* ***"zındık tâifesinin reisi"*** *diye tanımladığı* ***Ebû Bekr-i Niksârî****'nin Konya'da zâviyesinde müridleriyle birlikte yaşadığını,* ***Mevlanâ*** *ve Mevlevîler'in kendisine itibar ettiklerini söyler."*[270]

Kalenderîler, gezgin dervişlerdi. Geçimlerini dilencilikle sağlarlardı. Gittikleri yerlerde toplanıp def ve kudûm çalarak **"Hüseyin, Hasan, Muhammed (s.a.v.), Fâtıma** ve **Ali"** diye zikrederlerdi.

---

269 DİA, c. 24, sh: 254

270 a.y.

Kanunî Sultan Süleyman devrinin bir müellifi olan **Vâhidî, "Menâkıb-ı Hâce-i Cihan ve Netice-i Cânan"** isimli eserinde Anadolu'daki gayr-i sünnî tasavvufî zümreleri Abdalân-ı Rûm, Kalenderîler, Haydarîler, Câmîler ve Şemsîler olarak beş grup hâlinde ele alıp bunların her birine âid görüşleri kendilerinden tahkik ile nakletmiştir. Ona göre Kalenderîler, câvlek giyen; göğü ata, yeri ana bilen; saç, sakal, bıyık ve kirpiklerini traş eden (çârdarb), evlenmeyip dâimî bir sûrette gezgin yaşayan, tese'ül (dilenme) ve tecerrüdü (bekârlık) tercih eden, tekke ile kilise farkı gözetmeyen kimselerdir. Diğerleri, kaşla bıyık dışında çârdarb yaparlardı.

Kalenderîler'in ibâdetlere karşı alâkasızlıkları ile bu çârdarb meselesi -âdeta- alâmet-i fârikalarıdır. Esrar kullanmaları ve içki içmeleri dahî böyledir. Lâkin Kalenderîler arasında bu davranışlar itibariyle istisnâ teşkil eden kimseler de vardır.[271]

Kalenderîlik ve bu nâm altında anılan bütün gruplar,

---

271 *"İslâm Dünyası'nda, çok eskilerden beri Kalenderîler'e yönelik eleştirilerin başında, onların şer'î ibâdetlere ilgisiz oldukları gelir. Gerçekten de daha önceki bölümde bazı örneklerini gördüğümüz arşiv belgeleri ve vekâyînâme kayıtlarına bakılacak olursa, bu kınama ve suçlamaların pek de yersiz olmadığı anlaşılır. Ancak bu durumun her zaman geçerli olmadığını gösteren bazı istisnâlara da rastlanmaktadır. Meselâ* ***Barak Baba****'dan bahseden bazı Arap kaynakları, O'nun namaz konusunda çok titiz olduğunu, yanındaki muhtesibi vasıtasıyla müridlerinin namaz kılıp kılmadıklarını kontrol ettirdiğini, kılmayanları sopa ile cezalandırdığını kaydediyorlar.* ***Cemâlüddin-i Sâvî****'nin menâkıbında da, Dımaşk'ta O'nun ve halifesi* ***Celâl-i Dergezînî****'nin vakit namazlarını birlikte edâ ettikleri yazılıdır.*

Kaygusuz Abdal*'ın ise şer'î ibâdetlere aynı şekilde müspet yaklaştığı görülmektedir.*

...

Bütün bu kayıtlara rağmen Kalenderî zümrelerinin genel olarak şer'î ibâdetlere hiç de iyi gözle bakmadıkları, büyük bir çoğunluğunun özellikle aşağı tabakalardan gelenlerinin bu konuda ilgisiz oldukları gerçeği ortadan kalkmış değildir." (**Ahmed Yaşar Ocak**- a.g.e., sh: 180 vd.)

zamanla Bektaşîlik içinde eriyip ortadan kalkmışlardır. Fakat onların bazı görüşleri, tamamen Sünnî olan bir kısım tarikatlerde devam etmiştir.[272]

Kalenderîliğin Bektaşîlik içinde eriyip kaybolmasının sebebini, bu iki tarikat arasındaki ortak noktaların çokluğu teşkil etmiştir. Lâkin birbirine mütedâhil (iç içe) olma yönünden Kalenderîlikle asıl ilgili olan tarikat, **"Melâmîlik"**tir. Bu sebeple biraz da ondan bahsedelim.

bb-Melâmîlik

Arapça **"ayıplama"** veya **"kınama"** mânâsındaki **"levm"** kelimesinden türetilmiş olan **"Melâmîlik"**, insanların alâka ve itibarları yerine kınamalarını temin etmenin, nefsânî terbiye için daha doğru olduğu inancı ile hareket edenlerin

---

272 *"**A. Gölpınarlı**, **Mevlânâ**'nın kendisine intisap edenleri, tıpkı Kalenderîler'de olduğu gibi çihar darb yaptığını, ancak bunu saç, sakal, bıyık ve kaştan bir kaç kıl kesmek şeklinde yerine getirdiğini **Eflâkî**'ye dayanarak kaydetmektedir.*

*Bununla beraber, Mevlevîlik'te asıl Kalenderî etkilerin, **Mevlânâ**'nın **Sultan Veled**'den torunu olan **Ulu Ârif Çelebi** ile ortaya çıktığını ve Sünnî temellere dayanan asıl Mevlevîliğe bir muhâlefet akımı biçiminde geliştiğini söylemek mümkündür. Babası **Sultan Veled**'in yerine postnişîn olan **Ulu Ârif Çelebi** ve O'na bağlı olanlar, şer'î kurallara uymayan ve şaraba düşkün kalender-meşrep sûfilerdi.*

*Bu yeni tavrın **Şems-i Tebrîzî**'yi hatırlattığı muhakkak olmakla beraber, ilerde XVI. yüzyılda tam bir Kalenderiyye şubesi niteliğini gösteren Şemsîler'le de bir alâkasının bulunduğuna kat'î nazarla bakılabilir. Mevlevîlik'teki bu Kalenderâne tavır, XIV. yüzyılda **Ulu Ârif Çelebi**'den sonra Konya dergâhına postnişîn olan **Dîvâne Mehmed Çelebi** ile daha açık bir şekilde ortaya çıktı.*

*XVI. yüzyıldaki Şemsîler'in belki ilk prototipi diyebileceğimiz **Dîvâne Mehmed Çelebi**'nin, daha gençliğinde Kalenderliğe olan eğilimi meydana çıkmış, dağlarda, tepelerde sırtında bir tek tennûre ve Kalenderî abasıyla dolaştığı gözlenmiştir. Bazen saçlarını sere serpe uzatıyor, bazen da Kelenderîler gibi tam çihar darb oluyordu."* (**Ahmet Yaşar Ocak**- a.g.e., sh: 203)

davranış biçimini ifade eder. Topluluk içinde teferrüd etmeyi, yani üstün ve meziyetli görünmeyi istemezler. Farz ve hattâ nâfile ibâdetlere riâyet ettikleri hâlde bunu halktan gizlemeye çalışırlar. Her yerde sıradan bir kimse olarak görünmeye gayret ederler. Bu tavrın doğruluğunu, Kur'ân-ı Kerîm'deki içinde **"levm"** kelimesinin geçtiği iki âyet-i kerîmeye dayanarak iddia ederler. Bu âyet-i kerîmeler meâlen:

"Ey mü'minler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) **Allah, yakında öyle bir topluluk getirecektir ki, O onları sever, onlar da O'nu severler. Onlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetlidirler. Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allâh'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allâh'ın lütfu geniştir. O, her şeyi en iyi bilendir."**[273]

Ve mü'minler arasından çıkacak bir grupun husûsiyetleri anlatılırken kullanılan:

"Onlar kınayanın kınamasından korkmazlar."[274]

Yukarıdaki âyet meâlinde geçen **"Allah onları, onlar da Allâh'ı severler."** şeklindeki ifadeden hareketle, Melâmîliğin Allah katındaki makbûliyeti kabul edilmiştir. Âyette geçen cihad kelimesi de Cenâb-ı Hakk'ın, kendisini kınayan nefsi yemin ederek övdüğü diğer âyetle[275] birlikte mütâlaa edilince, Melâmîliğin **"nefisle cihad"** demek olduğu ve bu yapılırken de Allâh'ı sevmek ve O'nun tarafından sevilmekle iktifâ edip halkın itibar etmesinden müstağnî kalmak ve hattâ kınayanların kınamasından korkmamak, bu yolun esası olarak ortaya çıkmaktadır.

---

273 Mâide Sûresi, âyet 54.

274 Kıyame Sûresi, âyet 2. Aynı kökten türeyen kelimelerin yer aldığı diğer âyetler için bkz.: İbrâhim Sûresi âyet 22; İsrâ Sûresi, âyet 29-39; Sâffât Sûresi, âyet 142; Zâriyât Sûresi, âyet 40; Kalem Sûresi, âyet 30; Meâric Sûresi, âyet 30.

275 Kıyame Sûresi, âyet 2.

Kalenderîler'in bu hususta Melâmîler'in samimî bir mukallidi olmalarına rağmen onlar halk tarafından bilinmeyi de, bilinmemeyi de umursamazlar. Bu umursamazlık sebebiyle onların ne türlü sapıklıklara sürüklendiklerini yukarıda izah etmiş bulunmaktayız.

Burada asıl ehemmiyetli olan mesele, aslında zındık oldukları hâlde, bu durumu gizlemek için Melâmîliği kendilerine bir perde olarak kullananların ayırt edilmesindeki güçlüktür.

"*Abdurrahman Câmî de bunların çok mübârek bir tâife olduklarını belirtir. Ancak bu sûfî yazarlar, Melâmîler'in gerçekte âbid ve zâhid insanlar oldukları hâlde hâlk tarafından fâsık bilinmek için çaba sarf etmeleri yüzünden bu tavrın sahte Melâmîler türemesine sebebiyet verdiğini de kaydederler. Ayrıca Melâmet perdesi altında pek çok kimsenin «fısk u fücûr» işlediğine dikkat çekerek bunun ise, zendeka ve ilhad'ın tâ kendisi olduğunu vurgularlar.*"[276]

Gerçek bir Melâmî, meselâ gün gün niyet edilebilen Ramazan orucuna bir gün niyet etmeyerek sokakta alenen "**nakz-ı sıyam**" eder, yani oruç yer. O günü kazâ etmek niyetiyle bunu yapar. Fakat halka niyetini söylemez. Herkes, O'nun oruç tutmadığına hükmeder. Bu sûretle halkın nefretini celp etmek ister. Lâkin gerçekten oruç tutmadığı hâlde bunu Melâmîliğini öne sürerek setretmek isteyen birinden böyle melâmî bir şahsı ayırt etmek ekseriyâ mümkün olmaz. Bu sebepledir ki, tarih boyunca bir kısım zındıklar Melâmîliği, ayıplarını örtmek için bir perde gibi kullanmışlardır.

İbn-i Arabî'ye göre Melâmîler, Allâh'ın kendisine yönelttiği bir zümredir. Onlar, her an Allah ile beraberdirler. Rubûbiyet, kalplerini istilâ etmiş olduğundan dâimî ibâdet hâlindedirler. Bâtınlarındaki hâli aslâ izhar etmeyip halktan

---

276 **Ahmed Yaşar Ocak**- a.g.e., sh: 15.

gizlerler. Eğer insanlar onların bâtınına vâkıf olabilselerdi, kendilerini ilâh addederlerdi. Melâmîliğin **"kurbiyet makamı"** olduğunu söyleyen **İbn-i Arabî**, bu makamın seyr ü sülûkta en üstün bir makam olduğunu, bunun üstünde **"Nübüvvet Makamı"** bulunduğunu söyler. Bu en üstün velâyet makamına ulaşmış kimseler olarak **Bâyezîd-i Bistamî**, **Şiblî** ve **Abdülkadir Geylânî** gibi birçok mâruf mutasavvıfı zikreder. Lâkin:

*"İlk dönem Melâmîliğinin ana çizgisi, nefsin arzularına ve riyakâr davranışlara karşı sürekli mücâdele etmek ve iyiliklerini gizlemeye, ihlâsı gerçekleştirmeye çalışmak iken IV. (m. X) yüzyılda yaşayan **Muhammed b. Ahmed el-Ferrâ** gibi bazı Melâmetîler, bu ilkenin uygulanmasında aşırıya kaçmışlar ve mensuplarından insanların kınamasını, öfkelerini ve kızgınlıklarını celbedecek davranışlar sergilemelerini istemişlerdir. Bu tavır, sonraki dönemlerde Melâmetî anlayışın bir parçası hâline gelmiş ve kendilerine yöneltilen eleştirilere zemin hazırlamışlardır."*[277]

Diğer taraftan Melâmîliğin Şamanist, Budist ve Maniheist görüşlerin derin izlerini taşıdığı da bir gerçektir.[278]

*"IX. Yüzyıldaki siyasî ve sosyal değişmelerle atbaşı giden Melâmetîlik akımının değişik eğilimlerinin, **Fuad Köprülü**'nün vaktiyle pek yerinde söylediği üzere, Mâverâünnehir bölgesine nüfûz etmemesine imkân yoktu. Gerçekten de İslâmiyet, Türkler arasına Melâmet cereyanı ile girmeye başladı ve X. Yüzyılda Mâverâünnehir'de Buhara, Semerkand ve Fergana gibi şehir ve bölgeler Türk şeyhleriyle dolmaya yüz tuttu. Onlar, çoğunluğu göçebe olan Türk zümreleri tarafından Bab, Baba veya Ata ünvanlarıyla anılıyorlardı. Bunlar, tıpkı eski şamanlar gibi manzum ilâhîler okuyan veya Budist*

277 DİA, c. 29, sh: 28.
278 DİA, a.y.

*rahipler gibi menkıbeler anlatan şahsiyetlerdi. **Köprülü'ye** göre, **Ahmed Yesevî** çevresinde görülen **Arslan Baba, Korkut Ata, Çoban Ata** vb. kişiler, bu tür sûfî Türkler'di. İşte bu yüzdendir ki, **Ahmed Yesevî** ve sûfîliğini, Nakşibendîliğin süzgecinden geçmiş sonraki kaynakların gözüyle değil, Melâmetî-Kalenderî tasavvuf cereyanı dâhilinde ve bu gözle ele almak tarihî vakıaya uygun düşecektir. Herhâlde daha VII.-VIII. yüzyıllardan beri, Şamanist, Budist ve Maniheist mistik çevreleriyle içice yaşayan Mâverâünnehir havâlisinde, temel felsefe itibariyle bunlardan köklü izler taşıyan Melâmetîliğin ve Kalenderîliğin yayılması fazla zor olmamış olmalıdır."*[279]

İlk dönem Melâmîlerinde temel esas olan mal, mülk, şöhret düşkünlüğü gibi nefse hoş gelen temâyüllerle mücâdeleyi ihlâs için şart addederek bunlara karşı nefsini levm etme (kınama) ve kendini gizleme, şeriat müvâcehesinde pek de doğru değildir. Zira bilhassa farz ibâdetlerde **"aleniyet"** aslâ **"riyâ"** sayılamaz. Şeriat, her meselede zâhire hükmedip bâtına karışmaz. Karışsa, pek çok yanılmalar meydana gelirdi. Hâl böyleyken üstelik halkın öfkesini celp etmeye çalışmanın büsbütün yanlış olduğu muhakkaktır.

Melâmîlik kendi tarihçesi içinde üç devreye ayrılır. **Hacı Bayram-ı Velî**'ye kadar **"ilk devre"** Melâmîliğidir. İkinci devre, **Hacı Bayram-ı Velî**'nin önde gelen cezbeli müridlerinden **Ömer Dede** ile başlar ve tâ üçüncü devre Melâmîliğinin kurucusu **Seyyid Muhammed Nûru'l-Arab**'ın (v. 1888) ortaya çıkışına kadar devam eder. Bu sonuncu devre Melâmîliğine **"Melâmiyye-i Nûriyye"** denir. Daha çok İstanbul, Batı Anadolu ve Rumeli'de yaygınlaşmıştır. Fatih türbedârı **Âmmiş Efendi**, son Osmanlı Meclis-i Mebûsânı İkinci Reisi **Abdülaziz Mecdi Tolon** ve **İsmail Fennî (Ertuğrul) Efen-**

---

279 **Ahmed Yaşar Ocak**- a.g.e., sh: 23.

di, **Nûru'l-Arab**'ın mâruf müridlerindendir.[280]

Osmanlı tarihinde Melâmîler, zâhir-i şerîata aykırı davranışları ve sâir sebeplerle zaman zaman sıkıntıya mâruz kalmışlardır.

*"Tarikatın pîri **Hacı Bayrâm-ı Velî**, Anadolu'da siyâsî otorite boşluğunun yaşandığı Fetret Devri'nde Anadolu'ya melâmet neşvesini taşıyan mürşidi **Somuncu Baba**'nın emriyle Ankara'ya gelip melâmet anlayışı gereği çiftçilik yaparak irşad faaliyetine başlamış, çevresinde iktidar çekişmelerinin olumsuz yönde etkilediği sıkıntılar içinde bulunan reâyâ kesiminden geniş bir mürid halkası oluşmuştu. Bu durum, **Şeyh Bedreddin Simâvî** hadisesinin ardından iktidara gelen **II. Murad**'ı saltanata yönelik olayların meydana geleceği endişesine sevk etmiş, halkı sapıklığa yönelttiği, saltanat dâvâsına kalkışma ihtimali bulunduğu ileri sürülerek kendisine şikâyet edilmesi üzerine **Hacı Bayram**'ı Edirne'ye çağırıp bizzat görüşünceye kadar bu endişeden kurtulamamıştı.*

*Bayramî Melâmîliği, 880 (1475) yılında doğum yeri olan Göynük'te vefat eden **Emîr Sikkînî**'den sonra **Bünyamin Ayâşî** tarafından sürdürüldü. XVII. yüzyıl Melâmî müelliflerinden **Sarı Abdullah Efendi**, O'nun bazı suçlamalar yüzünden Kütahya Kalesi'ne hapsedildiğini kaydeder. **Fâtih Sultan Mehmed**'in başlattığı, reâyâ arasında sıkıntılara sebebiyet veren toprak reformunun, **II. Bayezid** ile **Cem Sultan** arasındaki iç savaşın ve XVI. yüzyılın başlarında İran kaynaklı **Şahkulu** ve **Nur Ali Halîfe** isyanlarının Anadolu halkı üzerinde yaptığı etki sebebiyle halkın devlete güveninin sarsıldığı bir ortamda **Hacı Bayram** gibi ilgi odağı olması muhtemel olan **Bünyamin Ayâşî**'nin kendisine yöneltilen suçlamalarla hapsedildiği söylenebilir. Ancak bu konuda Osmanlı*

---

280 Fazla bilgi için bkz: **Osman Ergin**- Balıkesirli **Abdülaziz Mecdi Tolun**- Haytı ve Şahsiyeti, İstanbul, 1942.

resmî kaynaklarında bilgi bulunmamaktadır."[281]

Hattâ Melâmî **İsmail Ma'şukî, Kanunî Sultan Süleyman** devrinde **Ebussuud Efendi**'nin fetvasıyla mülhid olduğu ithamı ile idam edilmiştir.

"Tasavvufun, tarikatlar şeklinde örgütlenmeye başladığı VI. (XII.) yüzyıldan itibaren onun içinde bir neşve ve bir meşrep olarak varlığını sürdüren Melâmetîlik, bu dönemde ortaya çıkan başta Hâcegân Târîk-i Nakşibendiyye, Kübreviyye ve Mevleviyye olmak üzere büyük tarikatları etkiledikten sonra XV. yüzyılda Anadolu'da ***Hacı Bayram-ı Velî*** *tarafından kurulan Bayramiyye Tarikatı içinde yeniden zuhûr etmiş ve günümüze kadar etkisini sürdürmüştür."*[282]

5- Umûmî Değerlendirme

Siyâsî sebeplerden ve hâssaten **"Hilâfet Meselesi"**nden çıkmış olan **"İlk Fitne"**nin eseri olarak doğmuş bulunan bozuk fikirler veya **"tahrif hareketleri"**ni anlattığımız bu bölümü bitirirken okuyucularımıza hulâsaten bir umûmî değerlendirme yapmayı doğru bulmaktayız.

Buraya kadar zuhûr şartları ve fikrî muhtevalarını naklettiğimiz bütün mezhep ve fırkaların temel istinadgâhı, **"Hz. Ali"** ve **"Ehl-i Beyt"** muhabbeti olduğu münâkaşasız bir husustur. Bunlardan Yemenli bir Yahudi olan **Abdullah ibn-i Sebe**'nin başlattığı **Hz. Ali**'yi -hâşâ- ilâh mevkiine yükselten Sebeiyye, Ehl-i Hak, Nusayriyye, Beyaniyye, Muhammediyye, Kâmiliyye, Harbiyye, Cenahiyye, Nasriyye, Ulvaniyye ve Berkukiyye gibi mezhep ve fırkalar sadet hârici tutulmalıdır. Zira bunların İslâm dışı oldukları şüphesizdir. Bunlara

281 DİA, c. 29, sh: 30

282 a.y. (sh: 29)

Fazla bilgi için şu eserlere bakılabilir: **Ali Bolat**- Melâmetîlik, İstanbul 2003; **Hamza Kılıç**- Günümüzde Melâmet, İstanbul, 2008.

"gulat-ı Şia" (aşırı Şia) denilir. Bunların **Hz. Ali**'yi kendi ilhadlarına âlet etmeye çalıştıkları kat'îdir.

Aynı şekilde **Hz. Ali**'nin -hâşâ- peygamberliğini iddia eden Gurabiyye ve Zemmiyye fırkaları da aynen böyledir. Güyâ **Cebrail** -aleyhisselâm- vahyi **Hz. Ali**'ye getirmişken -hâşâ- yanlışlıkla (!) Hz. Peygamber'e tebliğ etmiş imiş. Ne bunun ve ne de Hattâbiyye, Beyâniyye, Harbiyye, Mukannaiyye, Dürziyye, Azâfira ve Ehl-i Hak mezheplerinde olduğu gibi kurucularına ulûhiyet isnad eden gruplar hakkında bir şey söylemeye lüzum vardır.

Kurucularının peygamberliğini iddia eden Bedreddiniyye, Bâbekiyye, Mansûriyye, Ammariyye, Kerramiyye ilh... gibi fırka ve mezhepler de aynı durumdadır. Bunların bir kısmı Allâh'ın -hâşâ- insana benzediğini iddiâ eder, diğer bir kısmı da ruhun tenâsühüne (reenkarnasyon) inanırlar ki, bunların hepsi küfürdedir.

Cârudiyye, İmamiyye gibi bazı Şiî fırkaları da bir kısım sahabeyi tekfir ederler. Bunlardan **Hz. Ali**'yi **"efdalüs-sahâbe"** (sahabenin en faziletlisi) kabul ile Hz. Peygamber'den sonra O'nun halife olması gerektiğini iddia edenlerin bu iddialarına mesned ittihaz ettikleri iki mesele vardır. Bunlar **"vasiyet"** ve **"Gâdıru Humm"** meseleleridir.

a- Vasiyet Meselesi

İbn-i Abbas -radıyallâhu anh- tarafından rivâyet olunmuş bir hadîs-i şerîfe göre Hz. Peygamber:

"-Bana bir kalem ve kâğıt getirin, bize bir yazı (vasiyet) yazdırayım ki, benden sonra ihtilâfa, sapıklığa düşmeyiniz."[283] buyurmuşlardır.

Bu beyân üzerine orada hazır bulunanlar arasında ihtilâf çıkmış, başta **Hz. Ömer** olmak üzere bir kısım sahâbî,

283 Müslim, 3/125; Buharî 7/9.

Hz. Peygamber'in bu sözlerini hastalığının şiddetinden doğan ateş (humma) sebebiyle söylenmiş olduğuna hükmederek:

"-Allâh'ın kitabı ve Peygamber'in sünnetinin kendileri için kâfî olduğunu" söyleyerek bu emri yerine getirmediler. Fakat münakaşaların artması ve bir gürültü hâlini alması üzerine Hz. Peygamber, herkesin dışarı çıkmasını istemiş ve orası boşaltılmıştır.

Bu mevzûda vârid olan birçok rivâyet Şia ve Ehl-i Sünnet arasında imâmet (hilâfet) meselesi dolayısıyla çeşitli şekillerde yorumlanarak -hâlâ- sürüp giden ilk ve en esaslı ihtilâfın kaynağını teşkil etmiştir. Şia'ya göre, Hz. Peygamber'in bu emri yerine getirilmiş olsaydı O, **Hz. Ali**'yi kendisine halef tâyin edecekti. Hiç şüphesiz, bu sırf bir zan ve tahminden ibârettir.

Bununla beraber Şia fırkalarından bazıları, bu umûmî Şiî iddiası karşısında istisnâî bir görüşe sahiptir. Meselâ Hâricîler, **Hz. Ömer** gibi düşünerek **"Bugün size dininizi tamamladım."**[284] mealindeki âyet-i kerîmeyi ileri sürerek Kur'ân-ı Kerîm tamamlanmış olduğuna göre artık geriye hiçbir şeyin kalmamış olduğunu iddia etmişlerdir. Hattâ bunlar, **"ümmet, Allâh'ın emirlerine kendiliklerinden riâyet ettikleri takdirde bir imam veya halifeye ihtiyaç olmadığı"** görüşündedirler. En büyük Şia kollarından biri olan Zeydiye'den **İbn-i Ebi Hâlid** de **Hz. Ali**, Hz. Peygamber'in vârisi olmakla beraber, vâsilikle imâmet için bir vasiyet kastedilmediğini söyler.

Diğer taraftan yine bu vasiyet meselesi ile alâkalı olarak **İbn-i Abbas**'tan menkul bir başka rivâyet daha vardır. Bu rivâyet, meseleyi aydınlatmak hususunda fevkalâde ehemmiyetlidir.

"**Ali b. Ebî Tâlib**, Rasûlullah (s.a.v.)'ın vefatına sebep

284 Mâide Sûresi, âyet 4.

olan hastalığı sırasında, O'nun yanından çıktığında, orada bulunan halk:

«–Ey **Hasan**'ın Babası! Rasûlullah (s.a.v.) geceyi nasıl geçirdi?» dediler. O:

«–Allâh'a hamdolsun, sabaha iyileşmiş olarak çıktı.» dedi.

İbn-i Abbas dedi ki:

Bunun üzerine **Abbas b. Abdülmuttalib, Ali**'nin elinden tuttu ve şöyle dedi:

«–Allâh'a and olsun ki, Rasûlullah (s.a.v.) bu hastalığından ölecektir; çünkü ben, **Abdulmuttalib** oğullarının ölüm sırasındaki yüzlerini bilirim. Onun için, bizimle Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına git ve O'na, O'ndan sonra bu işin (halifelik) kime âid olacağını soralım. Eğer bize âid ise, bunu anlamış oluruz; bizden başkasında ise, O'na söyler ve hakkımızda tavsiyelerde bulunur."

Bunun üzerine **Ali**:

«–Rasûlullah'tan bunu sorar, O da bu işin bizde olmadığını söylerse, halk bize bu işi hiçbir zaman vermez. Bu bakımdan Allâh'a and olsun ki, bunu hiçbir zaman sormam!..» dedi.[285]

Fâtıma bint-i Huseyn'den nakledilen aynı mâhiyetteki başka bir haberde ise, **Abbas**'ın Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiği zaman **Hz. Ali**'ye:

"-Hazır elimizde iken ben ve buradakiler sana bey'at edelim." dediği, **Hz. Ali**'nin de:

"-Bu işe bizden başkası da olur mu?" diye sorduğu; **Abbas**'ın da:

"-Vallahi başkası da çıkacaktır." cevabını verdiği anlatıldıktan sonra **Ebûbekir**'e bey'at edilip onlar da mescide

---

285 İbn Sa'd, 2/245; Taberî, 1-1807 (Trk. trc. 2/2, 929-30); İbnü'l-Esîr, 2/321; el-İmâme ve's-Siyâse, 1/12.

کیهان ترکی
Keyhan
HAKİMİYET, KAYITSIZ ŞARTSIZ ALLAH'INDIR
1 DM

SAVAŞIYORUZ, ÖLÜYORUZ; ASLA TÂVİZ VERMİYORUZ.

Keyhan, türkçe konuşan müslümanların hizmetinde...

İSLAM ÇAĞRI
Fitne yeryüzünden kaldırılıncaya ve yalnızca Allah'ın dini hakim kılınıncaya...

LA İLAHE İLLALLAH MUHAMMEDEN RESULULLAH ALİYYEN VELİYYULLAH

"Ey inananlar, Allah'tan çekinin ve doğrularla beraber olun."
Tevbe - 119

VELAYET
VELAYET ALEVİ'NİN SESİ
Alevi'den Tüm İnsanlara,

"Ali İbn-i Ebu Talib'in velayeti benim kale'mdir. O'na giren azaptan kurtulur."

Yıl: 4
1997

Alemdar

Alemdar Gazetesi
Yıl: 3 Sayı: 147 19 Ekim 1994 Çarşamba
Haftalık Siyasi Gazete

Tunceli'nin özellikle Alevi köylerinin yangına verilmesi ile ilgili "PKK yaktı, Devlet yaktı" tartışmaları sürerken:

"Yine Yanan Aleviler Oluyor"

İran güdümlü Şii propaganda dergilerinden bâzıları

gelince **Ali** tekbir seslerini işitti ve:

"-Bu nedir?" diye sordu. Bunun üzerine **Abbas**:

"-İşte bu, benim seni çağırdığım; senin de reddettiğin şeydir." dedi, denmektedir.[286]

Bütün bu nakiller açıkça göstermektedir ki, Hz. Peygamber'den sonra **Hz. Ali**'nin halife olmasını îcab ettiren yazılı veya sözlü mesned ittihaz edilebilecek hiçbir şey mevcud değildir. Bu da âmme-yi müslimînin riyâsetini deruhte edecek şahsın belirlenmesi hususunda ümmetin serbest bırakılmış olması demektir ki, Ehl-i Sünnet'in görüşü de budur.

b- Gadiru Humm Meselesi

Gadiru Humm, Mekke ile Medîne arasında küçük bir gölün bulunduğu bir yerin adıdır. Hz. Peygamber **"Veda Haccı"**ndan dönerken burada konaklamıştı. Bu sırada:

"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah kâfirlere yol göstermez."[287] meâlindeki âyet-i kerîme nâzil oldu.

Bunun üzerine Hz. Peygamber, beraberindeki Ashab'a:

"-Ey insanlar! Öyle sanıyorum ki, yakında Allâh'ın katına gideceğim ve O'nun emrine uyacağım. Ben de sizler de sorguya çekileceksiniz. Bu hususta ne dersiniz?" diye sordu.

Onlar da:

"-Bizler, senin Allâh'ın emrini tebliğ ettiğine, bizim doğru yolda yürümemiz için elinden geleni yaptığına ve dâima güzel öğütler verdiğine şâhitlik ederiz." mukabelesinde

---

286 İbn Sa'd, 2/246-7; el-İmâme ve's-Siyâse, 1/12. (Bkz: **Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı**- Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik, Ankara, 1990, sh: 20 vd.)

287 Mâide Sûresi, âyet 67.

bulundular.

Hz. Peygamber, devamla:

"-Allah'tan başka ilâh bulunmadığına ve **Muhammed**'in O'nun kulu ve rasûlü; Cennet, Cehennem ve Âhiret Günü'nün hak olduğuna, o Hüküm Günü'nün mutlaka vukû bulacağına, Allâh'ın da ölüleri kabirlerinden çıkarıp dirilteceğine şehâdet eder misiniz?" diye sordu.

"-Evet, şehâdet ederiz." cevabı verilince, Hz. Peygamber:

"-Ey Allâh'ım! Sen de şâhid ol!.." dedi ve sonra şu sözleri ilâve etti:

"-Âhirete göçmekte hepinizden önde bulunuyorum. Orada havuz başında bana ulaştığınız zaman, sizden iki paha biçilmez şeyi soracağım. Size iki paha biçilmez şey bırakıyorum. Biri öbüründen daha da büyük; Allâh'ın gökten yere uzatılmış ipi olan, Allâh'ın Kitabı; diğeri de Ehl-i Beyt'imdir. Bu ikisi, havuz başında bana ulaşıncaya kadar birbirinden ayrılmaz; bunu Rabbimden diledim. Benden sonra, bu ikisine yapışır, sarılırsanız ebedî olarak sapmazsınız, dalâlete düşmezsiniz."

Hz. Peygamber, bu sözlerin arkasından Ashâbına:

"-Ey insanlar! Bilmez misiniz, şehâdet etmez misiniz ki, ben her kadın ve erkek, mü'minin üzerinde kendisinden çok hak ve selâhiyete sâhibim?" diye sorunca:

"-Evet, biliyoruz.» dediler. Bu cevaptan sonra Hz. Peygamber, **Hz. Ali**'yi yanına çağırdı ve O'nun elini tutup kaldırarak şöyle buyurdu:

"-Ben kimin mevlâsı isem, bu (Ali) da O'nun mevlâsıdır." (Men küntü mevlâhu, fehâzâ (Aliyyün) mevlâhu.)

Daha sonra ellerini açarak şu duâyı okudu:

"-Allâh'ım, O'nu seveni sev; O'na düşman olana düşman ol!"

Şiî kaynaklarında çok mübalâğalı bir sûrette nakledilen bu Gadiru Humm hâdisesi üzerine:

"Orada bulunanlar sırayla gelip çadırında **Hz. Ali**'yi tebrik ettiler. **Hz. Ömer** de geldi ve **Ali**'ye:

"-Kutlu olsun, ne mutlu sana Ey **Ebû Tâlib**'in oğlu! Kadın ve erkek, bütün mü'minlerin mevlâsı oldun." dedi ve O'nu tebrik etti.

Medine'ye hareket edilince de yolda:

"Bugün size dîninizi bütünledim; üzerinize olan nimetimi tamamladım; dîn olarak sizin için İslâm'ı beğendim..."[288] meâlindeki âyet-i kerîme inzâl oldu.

Şiî geleneğinde, bu vak'ayla **Hz. Ali**'nin ümmete sâdece **"velî"** ve **"vâsî"** olarak değil, aynı zamanda îmam ve halife tâyin olunduğu; herkes için O'na itâatın farz kılınmış olduğu; ama ümmetin bu sözden döndüğünü ileri sürülürken, Alevî-Bektâşî geleneğinde halifeliğin **Hz. Ali** için hiç önemli olmadığı, O'nun asıl işinin dinin özünü açıklama salâhatiyle donatılmış imâmet vazifesi olduğu anlayışı vardır.

"Ayrıca Gâdiru Humm olayında, olayın vukûuna sebep olduğu ileri sürülen âyet ile hadiste anılan **"mevlâ"** kelimesinin açıklanması, birtakım yanlış anlamaları önlemek açısından gerekli bir iştir.

Müfessirlerin büyük çoğunluğu, Hz. Peygamber'in Gâdiru Humm'da durmasına sebep olduğu ileri sürülen **«Ey Peygamber, sana indirileni tebliğ et.»**[289] meâlindeki âyetin, bu vesile ile değil, çok daha önce indirildiğini ve üstelik âyetin öncesi ve sonrası ile Müslümanlar'dan değil, kâfirlerden söz ettiğini kabul ederler.

Diğer taraftan Hz. Peygamber'in sözünde geçen **"mevlâ"** dost, efendi, arkadaş ve velî demektir. Hz. Peygamber,

---

288 Mâide Sûresi, âyet 3.
289 Mâide Sûresi, âyet 67.

her Müslüman'ın velîsidir, dostudur. **Hz. Ali** ile olan münâsebeti de böyledir. O, bu konuda, Müslümanlar arasında müşrik akrabalarını öldürdüğü, dîn ve îman konusunda hiç tâviz vermediği ve buna benzer bazı hususlar için **Hz. Ali**'ye kırgın ve kızgın olanları uyarmak; O'nun bütün Müslümanlar'ın dostu ve velîsi olduğunu belirtmek istemiştir. Kaldı ki, **Hz. Ali**'yi sevmenin, Hz. Peygamber'i sevmek gibi farz, O'na düşman olmanın da Hz. Peygamber'e düşman olmak gibi haram olduğu hakkında Ehl-i Sünnet ve bütün Müslümanlar ittifak hâlindedir. Ayrıca **Hz. Ali**'nin torunu **Hasan el-Müsennâ**'ya Gadiru Humm hadîsi hakkında sorulmuş; ama O:

"*... Fakat bununla emîrliği ve sultanlığı kastetmedi. Öyle demek istemiş olsa idi; bunu açıkça söylerdi; çünkü Rasûlullah, Müslümanlar'ın en fasîh olanıdır...*" demiştir."[290]

Kısaca söylemek gerekirse, Şia fırkalarının **Hz. Ali** ve Ehl-i Beyt muhabbetini dâvâlarına temel ittihaz etmeleri, sırf siyâsî bir taktikten ibârettir. Zira onlara muhâlefet, hiçbir Müslüman'ın tarih boyunca aklından bile geçmiş değildir. Bütün Ehl-i Sünnet Müslümanları'nın **Hz. Ali**'yi **"kerremallâhu vecheh"** (Allah, O'nun yüzünü mükkerrem kılsın!) ibâresiyle anmaları ve bütün câmilerinde O'nun adını tekrîm ile başköşeye asmaları, bu hususta kâfi delillerdir. Ancak **Hz. Ali** ve Ehl-i Beyt'i paravan yaparak Ashab'a buğz etmek, hattâ bazı fırkalarda görüldüğü üzere tekfir etmek, **Hz. Âişe**'yi, O'nun iffeti âyet-i kerîme ile sâbit olmuşken, ithama devam etmek ve hele Kur'ân-ı Kerîm'in -yine bazı Şiîlerde görüldüğü üzere- tahrif edildiği iddiasında bulunmak, İslâmiyet'le aslâ bağdaşmayan, vebâli mûcib keyfiyetlerdir.

Böylelerinden düzgün amel beklenmediğinden çoğu kere mülhid (ateist)ler, kendilerini setretmek için bu nâmı

---

290 **Ethem Ruhi Fığlalı- a.g.e., sh: 251 vd.**

kullanırlar. Bunun, **Abdullah ibn-i Sebe**'den başlayarak **İbnü'r-Râvendî**[291] gibi pek çok örneği vardır.

Burada son olarak şunu söyleyelim ki, Şia, dînî olmaktan ziyâde siyâsî bir dâvâyı ifade eder. Bu gerçek, onun bütün fırkaları için vârid olan **"Hilâfet"** ve **"İmamet"** meselesi gibi bir siyâsî sâikin doğurmuş olması ile sâbittir.

Son zamanlarda Irak'ta Şiî-Sünnî ittifakı sağlamak üzere **Musa el-Musavî** gibi şahsiyetlerin mücâdelelerinden[292] matlup neticenin hâsıl olmaması Şiî (Alevî) grupların taassup ve cehâleti ile siyâsî ihtirasların devam etmesinden başka bir sûrette izah olunamaz. Fakat ne hâcet! Bugün bile bunca uğraşmaya rağmen bir buçuk milyarlık İslâm Âlemi'nde bu Şiî gruplar yekûnen, en iyi bir tahminle, yüz-yüz elli milyon civarındadır. Bu da -en kötümser bir tahminle- yüzde on demektir. Bununla beraber Sünnî-Şiî ihtilâfları, hâlâ kanamakta olan bir hançer yarası gibidir. Bu hançeri ilk vuranın da bir Yahudî (**Abdullah ibn-i Sebe**) olduğu gayr-i kaabil-i inkârdır.

İslâm Âlemi'ni bölerek onun ittihadını zaafa uğratan Şia meselesine dâir bu bahsi bitirirken Türkiye Alevîliği[293]

---

291 M. 913 yılında vefât etmiş olan **İbnü'r-Râvendî**. İran asıllı olup ömrünü Bağdat'ta geçirmiştir. Şiî kelâm âlimi ve filozof olarak tanınmış bulunmasına rağmen tam bir mülhiddir. Sahabe-i Kirâm hazerâtına iftiralarda bulunmuş, Hz. Peygamber'in mûcizelerini inkâr etmiş ve Kur'ân-ı Kerîm'de -hâşâ- tenâkuzlar olduğunu iddia etmiştir.

*"**İbnü'r-Râvendî**'nin bir yahudinin evinde ve O'nun himâyesiyle yazdığı kaydedilen "**Kitâbu'd-Damiğ**"de ileri sürülen fikirler de İslâm'ın kutsal kitabını aşağılayan, muhtevâsıyla alay eden, ilâhî kelâm kavramını hiçe sayan iddialardan oluşmaktadır. Eserde ulûhiyete dâir âyetler arasında çelişkiler bulunduğu, Allah hakkında ahlâkî ilkelerle bağdaşmayan tanıtımlar yapıldığı ve Kur'ân'daki cennet tasvirlerinin yeterince çekici olmadığı öne sürülmüştür."* (DİA- c. XXI, sh: 182)

292 Bu değerli âlimin bu maksadla yazdığı eser **"Şia ve Şiîlik Mücadelesi"**dir. (İstanbul, 1995)

293 *"Anadolu Alevîliğine, yazılı ve sözlü geleneğimizde birtakım farklı isimler de verilmektedir. Bunların başında, ileride genişçe ele alınacak*

hakkında da birkaç söz söylemek isterdik. Lâkin bundan birkaç sene önce, **"Ceviz Kabuğu"** programında **Prof. Dr. İzzettin Doğan**'ın söylemiş olduğu sözler, bizi bu babda fikir

---

olan ***Bektaşîlik*** *gelmektedir. Kısaca Bektaşîlik,* ***Hacı Bektaş*** *Velî tarafından kurulduğuna inanılan bir tarikattır.* ***Hz. Ali*** *ve Ehl-i Beyt sevgisi, tevellâ (Ehl-i Beyt'i sevenleri sevme) ve teberrâ (Ehl-i Beyt'i sevmeyenleri sevmeme) gibi Alevîliğin temel esaslarına bağlı oluşları yüzünden, Bektaşîliğe «Alevîlik» denebilir. Ne var ki, bu Alevîlik, Sünnîlerin Ehl-i Beyt'e olan sevgilerini ifade eder mânâdan öteye geçemez. Çünkü Türkiye'de her Bektaşî, Alevî olduğu hâlde, her Alevî,* ***Hacı Bektaş****'ı Horasan Ereni sayıp hürmet etmesine rağmen, Bektaşî değildir. Bu yüzden Köy Bektâşîsi, Şehir Bektâşîsi ayırımı yapılmaktadır. Köy Bektâşîlerine Alevî dendiği hâlde, Şehir Bektâşîlerine* ***Bektaşî*** *denir. Aslında* ***Bektaşîlik, bir tarikat olduğu için, bu tarikatın yollarına uyan herkes Bektaşî olabilir; ama Alevîlik soya bağlıdır ve ancak anası ve bilhassa babası Alevî olan Alevî olabilir."*
(Ethem Ruhi Fığlalı- a.g.e., sh: 9)

"Anadolu Alevîlerine verilen bir başka isim de ***Kızılbaş****'tır. Onaltıncı yüzyıldan itibaren Osmanlı kaynaklarında ve bugün bile halk arasında fevkalâde yanlış ve menfî anlamda kullanılan bu kelime, aslında, bizim tarihimizde kırmızı börk veya başlık giyen Sünnî-Alevî bütün Türkmen boylarına verilen bir isimdir. Nitekim Türkmen boyları arasında Karakalpak, Kızıl börk, Kızılbaş, Karabörk, Yeşilbaş, Akbaş ve benzeri ve birçok isme rastlanmaktadır.*

Kızılbaş isminin menşei hakkında, ilmî ve tarihî açıdan doğruluğu tartışmaya açık olmasına rağmen, Alevî halk edebiyatında yaygın sayılabilecek bazı rivâyetler daha vardır. Bunlardan birine göre, Uhud Savaşı sırasında Hz. Peygamber'in askerlerinden güçlü bir kahraman olan ***Ebû Dücâne****, bu savaşta başına kırmızı bir sarık sarmış; Uhud'da Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'i yaralamışlar, O da bir çukura yuvarlanmış. Mekkeliler yaralı olan Hz. Peygamber'i parçalamak için bu çukurun etrafına yığılmışlar. Bunu gören* ***Ebû Ducâne****, hemen Hz. Peygamber'in üzerine kapanmış ve O'na atılan oklar, mızraklar ve kılıç darbelerine kendi vücudunu siper etmiş.* ***Hz. Ali*** *ile* ***Hz. Hamza*** *vak'a yerine gelmişler ve üçü, böylece Hz. Peygamber'i kurtarmışlar. İşte bundan dolayı,* ***Ebû Dücâne*** *kırmızı sarığı ile hayatını Hz. Peygamber'in uğruna fedâ ettiği için Kızılbaş adını almış.*

Safevîlerden ***Şeyh Haydar****'ın müridlerine, on iki dilimli kırmızı serpuş giydirmiş ve bu tarihten itibaren Kızılbaş isminin yaygınlaşmış olduğu da rivâyet edilir. Bir başka rivayette ise,* ***Hz. Ali****, Hayber Savaşı'nda başına kırmızı sarık sarmış; ayrıca Sıffin Savaşı'nda da* ***Muâviye****'nin askerinden*

beyânından ictinab etmeye mecbur buraktı. Bu, "**Prof.**" ünvanlı alevî, o programda yaklaşık olarak şöyle dedi:

"-Biz Alevîler, müslüman değiliz!.. Alevîlik, ayrı bir dindir! Şamanizm, Hıristiyanlık, İslâmiyet ve hattâ Mûsevîlikten bile bazı esaslar alarak ayrı bir din ortaya çıkardık. Bu sebeple biz câmi istemiyoruz. Bizim cemevlerimiz var! Onlara "**mâbet statüsü**" verilsin."

Bu sözler karşısında **Hulki Cevizoğlu** bile hayrete kapıldı ve sordu:

"-Size "**alevî**" deniyor. Bu, **Hz. Ali**'ye bağlılık veya taraftarlık demek değil mi? Nasıl, yeni bir din mensubu olabiliyorsunuz?"

İzzeddin Doğan şöyle cevap verdi:

"-Evet, doğrudur. Biz, **Hz. Ali** ile yola girdik. Fakat bugün bizim zihnimizdeki **Ali**, O değildir. Zira o **Ali** de Sünnî'dir."

Bu nâlâyık sözler karşısında, Türkiye Alevîleri'nin infiâlini boşuna bekledik. O hâlâ birçok Alevî dernek veya vakıflarından birinin başında duruyor. Bu sözleri yadırgamayan bir topluluk hakkında söylenecek her söz nâfiledir. Biz şahsen bir kere daha gördük ki, Türkiye'de birçok dinsiz veya "**İslâm karşıtı**" insan, Alevîliği bir maske olarak kullanmaktadır.

Bu sebeple "**Alevî Açılımı**" diye bir meselenin konuşulmakta olduğu şu günlerde, okuyucularımıza onlar hakkın-

---

ayrılmaları için kendi askerlerine de kendisininki gibi kırmızı şal bağlatmış. Bu rivâyetlerin tarihî vesikalarla te'yidi söz konusu olmamasına rağmen, Anadolu'da Alevî-Bektâşî halk kültürünün sağlıksız kaynakları durumundaki pek çok sıradan roman, hikâye ve esâtir türü işporta kitaplarının ana konularıdır.

Anadolu Alevîlerine verilen bir isim de Tahtacı'dır. Meselâ, Teke bölgesindeki Kızılbaşlar, Tahtacı olarak bilinir ve kendilerine Alevî derler. Keza Çukurova, İç Anadolu, Güney Akdeniz Tahtacıları, Kızılbaş olarak tanınır." (**Ethem Ruhi Fığlalı**- a.g.e., sh: 11)

da yukarıdaki vak'ayı dikkate alarak düşünmelerini tavsiyeden başka söyleyecek bir sözümüz yoktur.

Bu bölümü, yukarıdaki sözlerle bitirdikten sonra, eser matbaaya gitmeden arkadaşlarımızdan birisi, **İzzeddin Doğan**'ın daha sonra tam aksi muhtevâda bir beyânı olduğunu söyledi. Birkaç gün sonra da bunu ispat eden bir gazete[294] getirdi. Bu gazetede **İzzeddin Doğan**'ın **"Ceviz Kabuğu"** programında söylediklerini tekzip eden beyânâtının başlığı şöyle:

"(Alevîlik) **İslâm dışıdır diyenler, para peşinde koşanlar!..**"

Bu başlık altındaki haberde **"Cem Vakfı"** başkanı sıfatıyla **İzzeddin Doğan** şöyle diyor:

"Alevîlik, İslâm'ın Türk yorumudur. Çünkü İslâm'ın üç büyük yorumu var. Araplar'ın, Acemler'in ve Türk Kavimleri'nin yaptığı. Ama Anadolu Türkleri'nin değil. Orta Asya Türkleri'nin... Araplar'ın yaptığına Sünnîlik, Acemlerinkine Şiilik, Türkler'inkine Alevîlik deniyor. Bu yorumu kabul eden insanlara ***"alevî"*** *diyoruz. Yani mümkün olduğunca, Kur'ân âyetlerinin şeklinden çok özünü algılamaya çalışarak o istikamette Kur'ân'ı hayata geçirmeye çalışan kişiye alevî deniyor. Araplar'dan, Acemler'den farklı olarak kendi geleneklerinde saz, cem, semah var. Yani müzik eşliğinde ve kadın-erkek bir arada, kadına farklı ve aşağılık bir statü tanımadan, onu eşit kabul ederek Kur'ân âyetlerini yorumlayan anlayışa Alevîlik deniyor. Bu anlayışa sahip olan kişiye de alevî diyoruz.« Alevîlik, İslâm'ın dışındadır» diyenlere cevap vermeye bile değmez. Amaçlı söylüyorlar. Bu iddianın hiçbir bilimsel dayanağı yok. Bir delinin kuyuya attığı bir taş. 40 kişi, o taşı çıkartmak için uğraşsın istiyorlar. Kimse uğraşmaz.*

Bilinçli olanlar, ayrı bir din statüsüne sokup Avrupa'da üç-beş kuruş para koparmanın peşindeler. Veya Alevî-Sünnî çatışması istiyorlar. Alevîler bu iddiayı ciddiye almaz. Ritüeller

---

294 Bkz: 14 Ocak 2008 tarihli **"Star"** Gazetesi.

farklı gözüktüğü için, bu ayrı bir dindir diyorlar. Bunların dinle imanla ilgileri yok. Zaten bir elin parmaklarını geçmezler."

Şimdi biz bir Alevî vakfı başkanlığını deruhte edecek derecede temâyüz etmiş bulunan bu **"profesör"** ünvanlı adamın hangi söylediğini kabul edelim?!

Üstelik aynı haberin hemen bitişiğinde, **"Pir Sultan Abdal Kültür Derneği"** başkanı sıfatı ile **Kâzım Genç** adlı diğer bir alevî şahıs, **"Müslüman değil, Alevîyim!."** başlığı altında, bakınız ne diyor:

*"Alevîler müslümandır, deniyor, ama ben değilim. Başbakan, «Alevîlik, inanç değildir. **Ali**'yi sevmek Alevîlikse, **Ali**'yi en çok ben seviyorum.» diyor. Bu, bize hakarettir. Alevîlik, sadece buna indirgenemez. Biz, Alevîliği İslâmiyet'ten önce var olan ve İslâmiyet'te farklı, kendine özgü bir olgu olarak görüyoruz. Alevîlik, Orta Asya'dan Şamanizm'in ritüellerini de alarak Anadolu'ya gelen, Mûsevîlik'ten, Hristiyanlık'tan, geniş anlamda İslâmiyet'ten etkilenen bir inanç, felsefe, kültür ve yaşam biçimidir. Alevîliğin yüzde 85'i İslâm'dan etkilenmiştir, fakat kadın haklarında İslâm'la ilgisi yoktur."*[295]

Şimdi biz, böyle birbirini tutmaz pek çok alevî tanımı, -hem de kendilerinden sâdır olmuşken- bunların hangisine itibar edelim de onun üzerinden bir değerlendirme yapalım!.. Buna göre, Türkiye Alevîleri'ne söylenecek en doğru söz, şimdilik şu olmalıdır: Önce siz, Alevîliğin mâhiyeti üzerinde hele kendi aranızda bir anlaşma sağlayın da görelim!..

Hilâfet ve imâmet meselesindeki ihtilâflardan doğan mezhep ve fırkaları anlattığımız bu bölümü bitirirken, değerli okuyucularımıza bir hususu hatırlatmak istiyoruz. O da şudur:

Tarih boyunca Ehl-i Sünnet Âlimleri, böyle sapık görüş sahipleri ile birçok kereler münâkaşa ve münâzaralarda bulunmuşlar, bunların hepsinde de muzaffer olmuşlardır. Fakat

---

295 Aynı tarihli gazete.

İslam dışıdır diyenler para peşinde koşanlar

Prof. Dr. İzzettin Doğan
Cem Vakfı Başkanı:

ALEVİLİK İslam'ın Türk yorumudur. Çünkü İslam'ın üç büyük yorumu var. Arapların, Acemlerin ve Türk kavimlerinin yaptığı. Ama Anadolu Türklerinin değil Orta Asya Türklerinin. Arapların yaptığına Sünnilik, Acemlerinkine Şiilik, Türklerinkine Alevilik deniyor. Bu yorumu kabul eden insanlara Alevi diyoruz. Yani mümkün olduğunca Kur'an ayetlerinin şeklinden çok özünü algılamaya çalışarak o istikamette Kuran'ı hayata geçirmeye çalışan kişiye Alevi deniyor. Araplardan, Acemlerden farklı olarak kendi geleneklerinde saz, cem, semah var. Yanı müzik eşliğinde ve kadın-erkek bir arada, kadına farklı ve aşağılık bir statü tanımadan onu eşit kabul ederek Kuran ayetlerini yorumlayan anlayışa Alevilik deniyor. Bu anlayışa sahip olan kişiye de Alevi diyoruz. Alevilik İslam'ın dışındadır diyenlere cevap vermeye bile değmez. Amaçlı söylüyorlar. Bu iddianın hiçbir bilimsel dayanağı yok. Bir delinin kuyuya attığı bir taş. 40 kişi o taşı çıkartmak için uğraşsın istiyorlar. Kimse uğraşmaz.

ÇATIŞMA İSTİYORLAR

BİLİNÇLİ olanlar ayrı bir din statüsüne sokup Avrupa'da üç beş kuruş para koparmanın peşindeler. Veya Alevi-Sünni çatışması istiyorlar. Aleviler bu iddiayı ciddiye bile almaz. Ritüeller farklı gözüktüğü için bu ayrı bir dindir diyorlar. Bunların dinle imanla ilgileri yok. Zaten bir elin parmaklarını geçmezler.

Alevi kimliği eklektiktir

Müfit Yüksel
(Sosyolog-Yazar)

ALEVİ kimliğini oluşturan pek çok unsur var: Fakat bütün eklektik yapısına rağmen, Ehlibeyt'e dayalı bir yapılanma olarak tanımlayabiliyoruz Aleviliği. Ehlibeyt'i esas alan bir tasavvuf örgütlenmesi yumağı. Fakat siyasi uzantıları da var. Bir taraftan Hz. Ali'nin şehit edilmesi, Kerbela vakası, daha sonraki olaylar... Özellikle Safevi-Osmanlı çatışmasının önemli bir rolü var Alevi kimliğinin belirlenmesinde. Çeşitli siyasi olayların da bu anlamda ciddi bir etkisi var. Bunların hepsinin bileşkelerinden oluşan bir kimlik olarak nitelendirebiliriz:

Yesevilik, Bektaşilik hatta ilk dö-

Bahsi geçen gazetedeki haber

şiîler, dâvâlarına -verdikleri nedâmet sözüne rağmen- devam etmişlerdir.[296] Bunlardan birine âid tarihî bir risâle, **Bekir Topaloğlu**'nun adı geçen eserinde aynen yayınlanmıştır!.. Böyle akademik eserlerin, geniş halk kitlelerine ulaşmaması sebebiyle bu risâleyi, mütercim **Mustafa Çağrıcı** ve **Bekir Topaloğlu**'nun yüksek müsaadeleriyle aynen iktibas edip eserimizin en sonuna bir **"Ek"** hâlinde dercetmiş bulunuyoruz. Değerli okuyucularımızdan bu bahsi nihayete erdirdiklerinde bu ilâveye de bir göz atmalarını, harâretle tavsiye etmek isteriz.

---

296 Umulmadık bir sûrette, tarihte bir kere de İran mezheplerinin **"beşinci mezhep olarak tanınması"** şartıyla akaidlerinde bazı tashihler yapmak üzere, Osmanlı'ya müracaat etmişlerdir. Bu da İran'da Türk asıllı **"Afşar Hânedânı"**nı kurmuş olan **Nâdir Şah** zamanında 1736 tarihinde vâkî olmuştur. Bunun için İstanbul'a gelen bir İran heyeti, talepleri kabul edildiği takdirde aynen Kırım gibi dâhilî bir muhtâriyetle Osmanlı'ya bağlanabileceklerini bildirmişlerdir.

*"**Sultan I. Mahmud** zamanıydı. Durum, ulemâ arasında müzâkere olunarak bir anlaşma imzâlandı. Ancak **Nâdir Şah** tarafından anlaşma kabul edilmediği gibi, Osmanlı Devleti'ne zarar veren Lezgî Seferi gibi işlerinden ötürü **Nâdir Şah**'ın asıl niyetinin öğrenilmesi maksadıyla Osmanlı Devleti tarafından İran'a **Münif Efendi** ve **Nazif Mustafa Efendi** elçi olarak gönderilmiştir.*

*1741 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçilik heyeti, İran'a gönderilirken kendilerine bir de **"nâme-i hümâyun"** verilmiş, bu nâme-i hümâyunda **Nâdir Şah**'ın teklif ettiği beş maddeden üçünün kabul edildiği, diğer iki maddenin şer'î sebeplerden dolayı kabul edilemeyeceği ifade edilerek iki devlet arasında dostluk ve barış talep edilmiştir. **Münif Efendi** ve **Nazif Mustafa Efendi**, Derbend civârında **Nâdir Şah**'ın ordugâhına ulaştıklarında nâme-i hümâyunu teslim etmişlerse de, **Nâdir Şah**, belirtilen gerekçeleri ve özürleri kabul etmeyip, talep ettiği beş madde eğer kabul edilmediği takdirde Osmanlı Devleti'ne saldırıda bulunacağını bildirdiği gibi, Osmanlı Devleti'ne yollayacağı mektuba gereksiz bazı istekler de koyması, İstanbul'da **Nâdir Şah**'ın barışı bozma girişimleri olarak algılanmış ve savaş hazırlıklarına başlanmıştır."* (Tafsîlât için bkz: Tarih ve Düşünce Dergisi, s: 68, sh: 11 vd.)

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM ÂLEMİ VE TÜRKİYE'DE SÂİR SİYÂSÎ SEBEPLERLE ORTAYA ÇIKMIŞ OLAN TAHRİF HAREKETLERİ

I- İSLÂM ÂLEMİ'NDE

A- BUGÜNKÜ DİYALOGCULARIN AĞABABASI EKBER ŞAH VE DİN-İ İLÂHÎ

a- Şahsiyeti

Hindistan'da üç yüz seneden fazla (1526-1858) hüküm sürmüş olan Bâburlular Devleti'nin III. Hükümdarı olan **Ekber Şah**, babası **Hümâyun**'un 1556 yılında vefâtı üzerine **"Ebu'l-Feth Celâleddin-i Ekber"** ünvânı ile tahta çıktı.

Gerçekten tahta çıktığında henüz on dört yaşında bir çocuk olduğu hâlde kendisine **"Ebû'l-Feth"** (Fetih Babası) ünvanı verilmesini hak edecek bir vasıfta idi. Daha imparator olmadan önce bile bazı mühim mevkilerde bulunmuş ve başarılar kazanmıştı.

Ekber Şah'ın dedesi **Bâbur Şah** tarafından 1526 yılında kurulan Bâburlular Devleti, O'nun oğlu **Hümâyun Şah**'ın

on altı senelik (1530-1556) iktidarı zamanında dâhilî ve hâricî gâilelerle -âdeta- ortadan kalkmak tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı.

Hümâyun Şah, tahta çıktığında bir taraftan kardeşleri **Hindal Mirza** ve **Kâmran Mirza**'nın tahtı ele geçirmek için çıkardıkları isyanlarla uğraşırken diğer taraftan da ülkelerini genişletmeye çalışan Afganlılar'la çarpışmak mecbûriyetinde bulunuyordu. Gerek Afgan hükümdarı **Mahmud Han Ludî** ve gerekse diğer komşuları ile yaptığı muhârebelerde bazen neticesiz başarılar elde etmişse de 1540'taki Kanneve Meydan Muharebesi'ni kaybetmesi üzerine, önce devletin başşehri olan Agra ve Delhi'yi boşaltıp Lahor'a çekilmeye mecbur kaldı. Burada kardeşleri ile bir mutabakat sağlamış olması da O'nun artık Hindistan'da tutunabilmesine kâfî gelmedi. **Hümâyun Şah**, Safevîler'e sığınarak burada tam on beş yıl sürgün hayatı yaşamaya mecbur kaldı. Sonunda İran Şâhı **Tahmasb**'ın desteğiyle 1555 yılında Hindistan'a geri dönebildi. Surîlerden **İskender**'i mağlûp ederek Delhi'yi zaptetmeye muvaffak oldu.

Böylece Bâbur Devleti tekrar Hindistan'da kurulmuş oldu. Fakat aradan bir yıl geçmeden 1556 başlarında Delhi Sarayı'nda bir kaza neticesinde düşüp başından ağır yaralandı. Öleceğini anlayınca oğlu **Ekber**'e atabeki (lalası) **Bayram Han** ile haber göndererek veliahdi olarak derhal Delhi'ye dönmesini emretti. **Ekber**, o sırada hudud boylarında isyan hâlindeki Afgan âsileri üzerine gönderilmiş kuvvetlerin başında bulunuyordu. Lâkin o gelmeden **Hümâyun Şah** vefât etti. Telâş eden devlet ricâline o sırada Delhi'de bulunup **Hümâyun Şah** ile de görüşmüş olan Osmanlı amirali **Seydi Ali Reis**, **Ekber** gelinceye kadar hükümdarın vefâtının halktan gizlenmesini tavsiye etti.[297]

---

297 **Seydi Ali Reis**- Mir'atü'l-Memâlik, İstanbul, 1313, sh: 55 vd.

Nihayet **Ekber**, Delhi'ye ulaşıp hükümdar ilân edildiğinde babasından kendisine kalan ülke, artık dedesi **Bâbur Şah**'ın zamanındaki ülke değildi. Atabeki olan kumandan **Bayram Han**'ın küçücük ordusu ile hâkim olabildiği birkaç vilâyet ile Ganj ötesindeki devlete yün ipliği ile bağlı bir-iki eyâletten ibâretti.

Ekber Şah, babasının sürgün zamanında doğduğu için (1542), çocukluğu O'ndan uzakta geçmişti. Yetişmesinde en büyük rolü oynayan atabeki **Bayram Han** olmuştur. Tahsil ve terbiye için bir **"seyyid"** olan **Kazvinli Mir Abdüllâtif**'in yanına verilmişse de, O çok zeki olmasına rağmen ilim tahsili şöyle dursun, okuma-yazma öğrenmeye bile alâka duymamıştı. O tamamen savaşçılığa, liderliğe ve güzel sanatlara meyyaldi. Bu sebeple câhil olarak yetişti. Müthiş zekî ve savaşseverdi. Tahta geçer geçmez askerî dehâsını ortaya koymakta gecikmedi. Erken gelişen şahsiyeti ile zekâ, liderlik ve savaşçı kabiliyetini kullanarak saltanatının ilk yedi yılını savaşlarda geçirdi. Ülkesinin topraklarını beş-on kat genişlettiği gibi devletinin ordu dâhil bütün müesseselerini mükemmel bir hâle getirdi. O derecede ki, O'nun askerî başarılarını hülâsa etmek bile pek zordur.

"İlk iş olarak, Pencap'ta ve Delhi ile Agra etrafındaki memleketlerde hâkimiyetini tesis etti. 1567'de Racputların kalesi Chitor'u zapt ve Ecmîr'i fethetti. 1570'de Oudh ile Gwailor'u ülkesine kattı. 1572'de bizzat Gücerât'a yürüyerek müstakil Ahmedâbâd sultanlarının sonuncusunu mağlûp edip bu ülkeyi bir Türk subah'ı (yani hükümdar nâibi tarafından idâre edilen mümtaz bir eyâlet) hâline getirdi.

Aynı sene içinde kumandanları, Afganlıları Bengale'den sürüp çıkardıkları için, aşağı Ganj vâdisi imparatorluk hududları içine alındı. ***Ekber****, artık Hindistan'ın o zamana kadar tek bir hükümdarın hükmü altına girmemiş olan büyük*

*bir kısmının hâkim ve sahibi oldu. Bununla beraber ömrünün sonuna kadar fütûhâta devam etti. 1578'de **Ekber**'in Hindû kumandanı **Todar Mal**, Orissa'yı Bengal'e ilhâk etti. Kâbil 1581'de, Keşmir 1587'de, Sind 1592'de ve Kandahar 1594'te **Ekber**'e inkıyad etti. İmparator, nihayet ordularını Deken'in Müslüman hükümdarlarına tevcih ederek, Berar'ı onların elinden aldı.*

***Ekber**, bir taraftan imparatorluğu yeniden kurar ve fetihler ile hududlarını durmadan genişletirken, diğer taraftan ülkenin idârî, mâlî ve askerî teşkilâtını da vücûda getirmişti. Zaten Türk-Hind İmparatorluğu **Bâbur** ile başlamış olmakla beraber, oğlu **Hümâyun**'un beceriksiz ve kararsız idâresi zamanında büyük sarsıntılara uğramış ve inkıraza yaklaşmış iken, ancak **Ekber** zamanında kıvam ve karar bulmuş ve impatatorluğun siyâsî teşkilâtı O'nun tarafından kurulmuştur.*"[298]

Ekber Şah'ın 1605 yılındaki vefatına kadar takrîben elli yıl süren saltanat müddeti, Bâburlular Devleti'nin her bakımdan en parlak zamanıdır. Sadece askerî zaferler ve hududların genişliği itibariyle değil, aynı zamanda ilim, fikir ve sanat faaliyetleri itibariyle de bu husus, münakaşasız böyledir.

Gerçekten **Ekber Şah**, devrinde temâyüz etmiş olan bütün ilim ve sanat erbabını sarayında toplamış ve onları himâye etmiştir. Bu himâye sâyesindedir ki, ilim ve sanat tarihinin en değerli eserleri O'nun zamanında ortaya çıkmıştır.

Gerçekten "***Mîr Seyyid Ali** ve **Hâce Abdüssamed** de **Ekber** devri minyatür ekolünün önde gelen simalarıdır. Bu dönemde **Dâstân-ı Emîr Hamza**, **Ekbernâme**, **Âyîn-i Ekberî**, **Bâbürnâme**, **Rezmnâme**, **Mahabbarata**, **Ramayana**, **Timurnâme**, **İyâr-i Dâniş**, **Envâr-ı Süheylî**, **Dîvân-ı Hâfız**, **Bahâ-***

298 İslâm Ansiklopedisi (Leyden), İstanbul, 1977, cüz 33, sh: 211.

***ristan** ve **Tûtînâme** gibi çok sayıda eser, telif veya tercüme sûretiyle Bâbürlü kültür hayatına kazandırılmıştır. Mimârî ve güzel sanatlar da **Ekber Şah**'ın himâyesinde altın çağını yaşamış, Agra, Allahâbâd, Ecmîr, Lahor, Delhi ve özellikle kendisi tarafından kurulup on iki yıl süreyle başşehir olarak kullanılan Fetihpür Sikri gibi şehirler çok güzel eserlerle süslenmiştir."*[299]

Fakat bütün bu meziyetleri hak etmiş olarak **"Ebu'l-Feth"** ünvanı ile anılmasına rağmen **Ekber Şah**, İslâmiyet hakkındaki kulaktan dolma bilgiler sebebiyle câhilâne bir teşebbüsle bütün dinleri **"Din-i İlâhî"** adı altında birleştirmeye kalkışmak câhilliğinden kurtulamamıştır. Şimdi biraz da bu bâtıl tecrübeyi izah edelim:

b- Din-i İlâhî Tecrübesi

Yukarıda ifade edilmiş olduğu üzere **Ekber Şah**, çocukluğunda hocasının bütün gayretlerine rağmen okuma-yazma bile öğrenememişti. Fakat bu, O'nun kabiliyetsizliğinden değil, daha çok askerliğe merakındandı. Aksine pek zekî olan **Ekber Şah**, daha tahta geçer geçmez okur-yazar olmamanın eksikliğini hissetmeye başladı. Savaşlardan fırsat buldukça etrafındakilere okutturup dinlemek sûretiyle din, tarih ve felsefe bahislerini öğrenerek bu eksikliğini gidermeye çalıştı. Mistik ruhlu bir insan olan **Ekber Şah**'ın en ziyâde dikkatini celbeden husus, dinler arası ihtilâflardı. Üstelik Hindistan gibi birçok din ve mezhebin bir arada yaşatıldığı bir ülkenin hükümdarı idi.

İlk evliliğini on beş yaşında amcası **Hindal Mirza**'nın kızı ile yapmıştı. (1556) Bundan dört sene sonra Afgan çeteciler tarafından öldürülen **Bayram Han**'ın dul zevcesi **Selime Begim**'le evlendi. 1570 yılında ise, Hindû bir kadınla

---

299 DİA, c: X, sh: 543.

evlendi ki, sarayına Hind görenek ve gelenekleri bununla girmeye başladı.

Ayrıca uzun saltanatı boyunca sarayı sadece mahallî âlimlere değil, batılı seyyah ve misyonerlere de açık olduğundan bu gibi kimselerin de tesiriyle bütün dinleri birleştirmeye kalkışmak gibi câhilâne bir teşebbüste bulunmuştur.

İlk hocası **Kazvinli Mir Abdüllâtif**'i kendisine nedîm olarak seçmişti. Hindistan gibi çeşitli kavim ve kabilelerle din ve mezhebin bir arada bulunduğu bir ülkenin tarihte ilk defa olarak -aşağı yukarı- tamamına hükmeden **Ekber Şah**, bunlar arasındaki daimî ihtilâf ve çatışmalardan bîzârdı. Buna bir çâre arıyordu. **Mir Abdullâtif**'in telkin ve tesiriyle önce ülkesinde bir **"sulh-i küll"** ilân ederek her türlü çatışmayı yasakladı.

Daha sonra nedimleri arasına katılan **Ebu'l-Fazl** adındaki bir dalkavuk şâir çeşitli kasidelerle O'nun Dünya'ya ilâhi bir vazife ile gönderilmiş emsâlsiz bir hükümdar olduğu yolundaki medhiyelerle nefsini tahrik etti. Bu telkinlerle kendinde bir fevkalâdelik vehmine kapılan **Ekber Şah**, 1575 yılında başşehri olan Fetihpür Sikri'de bir divanhâne inşâ ettirdi. **"İbâdethâne"** adı verilen mahalde münâzaralar tertib etti. Dînî meselelerin konuşulduğu bu toplantılara, önceleri sırf müslüman din âlimleri ile saray erkânı dâvet ediliyordu. Çünkü **Ekber Şah**, zihninde bazı tereddütler hâsıl olmuş bulunmasına rağmen, hâlâ Müslümanlık'a bağlı bulunuyordu. Hatta 1576 yılında hacca gitmek üzere yola çıkan bir kafileye katılıp bir hayli mesafe kat ettikten sonra, -devlet işlerinin çokluğu ve âciliyeti ileri sürülerek- güçlükle vazgeçirilebilmişti. Geriye dönüşünde bir şeyhe misafir olarak tereddütlerini gidermek istediyse de bir netice elde edemedi. Ertesi yıl, Hindû hanımının tesiriyle güç ve kuvvetini kaybetmemek için et yemeyi istemeye istemeye yaptığını bildirerek,

Cuma günleri et yemeyeceğini ilân etti. Aynı yıl tertiplenen bir av partisinde faaliyeti durdurarak canlı mahlûk öldürmeyi yasaklayarak ara verdiği **"divanhâne"** toplantılarına tekrar başladı. Bu defa Hıristiyan, Mecûsî, Hindû, Zerdüşt ve Sâbiî (putperest) din âlimlerini de dâvet ile onları birbirleriyle müzâkere ve münâkaşa ettirdi. Kendisi onları dinliyor, zaman zaman suâller sorarak zihnindeki tereddütlere cevaplar arıyordu.

Bugünkü diyalogcuların, **"tesâmüh"** (hoşgörü) adıyla gerçekleştirdikleri toplantıların benzeri olan bu müzâkereler sonunda Zerdüşt din âlimi **Mahyarci Rânâ**'nın temâyüz etmesi sebebiyle **Ekber Şah**'ın Zerdüştlüğü kabul etmiş olduğu bile sanılmıştı.

Nihayet 1579 yılının **"mevlid kandili"** günü, başşehrin en büyük câmiinde kendi şahsiyetini göklere çıkaran manzûm bir hutbe okudu. Bu hutbeyi, **Feyzi en-Nagorî** adında bir dalkavuk şâir kaleme almıştı. Bu dalkavuk, önce Sünnî iken sonradan teşeyyü' etmiş ve hattâ daha sonra mehdîliğini ilân ettiği için idama mahkûm olduğundan kaçıp saklanmış **Mübârek** isimli bir şahsın oğluydu. O (**Mübârek**) ve oğulları (**Feyzi** ile **Ebu'l-Fazl**), **Ekber Şah**'ın dînî düşünceleri üzerinde fevkalâde bir tesir icrâ etmişlerdi.

Ekber Şah, okuduğu bu hutbede kendisine büyük bir mülkün idâresini takdir etmiş olduğundan Cenâb-ı Hakk'a hamdden sonra kendi meziyetlerini sayıp dökerek **"Allahu Ekber"** sözünü, -hâşâ- **"Ekber, Allah'tır!.."** tarzında nihayetlendirdi.

Bu **Feyzi en-Nagorî**'nin babası **Şeyh Mübârek**, öteden beri **Ekber Şah**'a:

"-Senin gibi bir imâm-ı âdilin müctehidlerin reyi ile amel etmesi doğru değildir. İmâm-ı âdilin mertebesi, müctehidlerin mertebesinden üstündür. Siz, kendi reyinizle amel

etmelisiniz." diyordu.

Bu defa aynı münâfık, diğer birçok âlime de imzalatarak **Ekber Şah**'a bir arîza takdim etti. (1579)

*"Bunda Kur'ân'ın ulû'l-emr'e itaat emrine ve bazı hadislere dayanılarak, **Ekber**'in Dünya işlerinde olduğu gibi din işlerinde de Kur'ân ve hadîse muvâfık olan re'y ve hükümlerinin bütün fetvâ ve ictihadların fevkinde ve herkesçe itaati vâcip olduğu beyân ediliyordu. İmparator, bu arîzayı tasdik etmek sûretiyle kendisine papanın Katoliklik Dünyası'nda hâiz olduğu rûhânî kudrete ve **"hatâ etmez"** vasfına muâdil bir rûhânî salâhiyet vermiş oluyordu. Beyannâmenin neşri akabinde, **Ekber**, son defa olarak yıllık Ecmîr ziyâretine çıktı. Bu hâdiselerin İslâm muhitinde belirmeye başlayan nâhoş akislerini yatıştırmak gerektiğini sezmiş olacak ki, dönüş seferinde her gün alenen namaz kılıyordu. Hattâ Fetihpür Sikri'ye o günlerde Mekke'den getirilmiş olan ve Peygamber'in ayak intibaını ihtiva ettiği söylenen kocaman bir taşı sarayına pek büyük bir hürmet ve tâzim ile kabul etti. Taşın üzerindeki ayak izinin gerçek olduğuna inanmıyordu, hattâ olsa bile ona tâzim edecek değildi. Bu riyakârâne hareketi, sırf Müslüman efkârını teskin için yapmıştı. **Ebu'l-Fazl**, hükümdarın bu hareketi, taşı getiren seyyidi mahcup düşürmemek, bir de **Ekber**'in dînî hakikatleri tetkik etmesinden şüpheye düşenleri sükûta mecbur etmek için yaptığını söyler.*

*1580 şubatında **Pere Monserrate**'nin riyâsetinde ilk jesuit (misyoner) heyeti Fetihpür Sikri'ye geldi. **Ekber**, heyeti büyük bir samimiyetle kabul etti. İhsan ettiği sekiz yüz altının heyetçe kabul edilmemesi, imparatorda çok müsait bir intibâ bıraktı. **Ekber**, İncil'e ve dînî tasvirlere hürmek gösteriyordu. Jesuitlerin küçük bir kilise açmalarına, dinlerini neşretmelerine izin verdi. Hattâ kendisi de kiliseye gitti ve kapısından girerken, diz çökmek sûretiyle hürmetini belirtti ve oğullarını,*

*Hıristiyanlığı öğrenmeleri için, rahiplerin yanına gönderdi. **Ekber**'in dâveti ile payitahta gelen Hıristiyan heyeti, yalnız bundan ibâret değildir. İki misyon daha gelmiştir. Fakat gördükleri ihtiramlardan ve teşviklerden büyük ümidlere düşen râhipler, neticede inkisara uğradılar. Çünkü imparator Hıristiyan olmadı. **Ekber** henüz açıkça İslâmiyet'ten çıkmamış, **"Din-i İlâhî"**yi de henüz ilân etmemişti.*

*Fakat son yıllardaki mübâlâtsızlıkları ve bütün dinlere karşı müsamahakâr davrandığı hâlde Müslümanlığa müsâmaha göstermemesi yer yer kıyamlara sebep oldu. Müslümanlar, dinlerinin tehlikede olduğuna ve **Ekber**'in yerine tahta Kâbil Emîri ve **Ekber**'in baba tarafından kardeşi, dini bütün Müslüman **Muhammed Hakîm**'i geçirmekten başka çare kalmadığına hükmettiler. İlk olarak Bihâr ve Bengale'deki müslüman zâbitler ayaklandılar. Fakat hükümdar, bu kargaşalıkları bastırdı ve **Muhammed Hakîm**'i Kâbil'in emirliğinden azlederek yerine kız kardeşi **Bahtun-nisâ Begim**'i geçirip 1581'de Fetihpür Sikri'ye geri döndü.*

*Nihayet 1582 yağmur mevsiminde, bütün eyâlet vâlilerinin sarayda bulunmaları fırsatından istifade ederek **Ekber** te'sis ettiği **"Din-i İlâhî"**yi resmen ilân eyledi."*[300]

"Din-i İlâhî", mürâî **Şeyh Mübârek**'in telkinleriyle ortaya çıkan melez bir dindi. **Ekber Şah**'ın bütün teb'ası üzerinde mânevî ve rûhanî hakimiyetini tesis etmek üzere bir ucûbe olarak îcad edilmiş olan **"Din-i İlâhî"**, Hındistan'daki bütün bâtıl inanışlardan derlenmiş, güyâ onların doğru olan (!) esasları birleştirilmişti. Bununla güyâ Allah tebcil edilmiş, insanlar sulh ve sükûna, ülke de emniyet ve asâyişe kavuşmuş olacaktı. Güyâ bütün bu dinler, kendilerindeki meziyetleri korumuş, yanlışlardan da kurtulmuş olacaklardı.

Ekber Şah, Hindistan'daki din ve mezhepleri tevhid

---

300 Adı geçen İslâm Ansiklopedisi, cüz: 33, İstanbul, 1977, sh: 214.

mânâsındaki Din-i İlâhî'nin esaslarını izah için 1582 yılında sarayında bütün eyâlet vâlilerinin de iştirâki ile büyük bir toplantı tertip etti. Dinler arası târihî anlaşmazlıkları uzun uzun hikâye ettikten sonra bunlara bir nihayet vermek ve dilinden düşürmediği **"sulh-i küllî"**yi tesis etmek maksadıyla bütün dinleri, **"Din-i İlâhî"** adı altında birleştirdiğini ilân etti.

O'nun söylediklerine nazaran bu yeni din panteizm'e (vahdet-i vücûd) meyyal bir monoteizm (vahdâniyet) idi. Yaratıcı olarak bir Allah kabul edilmekle beraber **Ekber Şah**, O'nun yeryüzündeki nâibi sıfatıyla ilâhlaştırılıyordu. Allah lâfzından sonra söylenen **"celle celâlühû"** sözünden maksad, **Ekber Şah**'tı. Onun mahlası **Celâleddin**'di. Sulh-i küll prensipinden istisnâ edilen yegâne din, İslâmiyet'ti. O kadar ki, **"Ahmed"** ve **"Muhammed"** kelimelerinin kullanılmaları bile yasaklanmıştı.

Diğer taraftan bu yeni dinde Hinduizm'deki kocaları ölen kadınları, kocalarıyla birlikte yakmak ve küçük çocukları evlendirmek gibi birtakım esaslar ve bunlara âid merâsimler de yasaklanmıştı.

Ekber Şah'ın Din-i İlâhî esaslarını izah için sarayında topladığı insanların ekseriyeti, kendisini bu yolda teşvik eden dalkavuklar olduğu hâlde sükût ettiler. Bir tek Hind Racası **Birdal** itiraz edip, mehil istedi. **Ekber Şah**, O'nu ikna için uğraşmadı. Sükût edenlerin hepsinin de bu yeni dini kabul ettikleri söylenemezdi. Rivâyete nazaran kabul edenler, yirmi kişiyi geçmiyordu.

Bu yeni dinin başrâhibi mevkiine yükseltilen **Ebu'l-Fazl**, çok geçmeden gözden düşüp idam edildi. Bir zâlime yardım edene, Allah, o zâlimi musallat edermiş. Tarihte bunun pek çok misâli vardır.

Ekber Şah, 1605 yılında şiddetli bir dizanteriye yakalandı. Ardından dili tutulup konuşamaz bir hâle geldi. **Ekber**

Şah'ın önce ikiz çocukları olmuş, fakat bunların her ikisi de bebekken ölmüşlerdi. Yeniden çocuk sahibi olmak için birçok türbe ziyareti yapmışsa da emeline ulaşamayınca **"Çişti"** lâkabı ile meşhur **Şeyh Sâlim**'e müracaat etmiş, O da kendisine, duâya devam ederse bir erkek çocuğu olacağını müjdelemişti. Bu şeyh, Fetihpür Sikri şehrinde oturuyordu. Hindû asıllı hanımı hâmile kalınca, O'nu şeyhin yanına göndermiş ve orada bir oğlu Dünya'ya gelmişti. Bu çocuğa, şeyhin adı olan **"Sâlim"** ismini vermişti. **Ekber Şah**'ın tarihte **"Cihangir"** adıyla bilinecek olan bu **Sâlim**'den sonra **"Murad"** adında bir oğlu daha olmuştu.

Hastalanınca oğlu **Sâlim**'i huzuruna çağırttı. Duvardan babası **Hümâyun**'un kılıcını indirtip O'na kuşandırdı. Başına hükümdarlara mahsus bir serpuş giydirdi. Böylece O'nu veliahd ilân etmiş oldu. Bunu yaptıktan sonra da öldü. O'nun ölümü üzerine kısa zamanda Din-i İlâhî ortadan kalktı. Ölmeden önce kelime-i şehâdet getirerek müslüman olarak vefât ettiğine dâir bir rivâyet varsa da, bunun doğru olduğunu söylemek pek zordur. Zira o sırada konuşamadığı kat'îdir.

Aslında mükemmel bir asker ve teşkilâtçı büyük bir lider olan, harplerde mağlûplara zulmetmeyen **Ekber Şah**, tarihte bu vasıflarından ziyâde ülkesinde dînî bir birlik kurmak gâyesiyle te'sisine cüret ettiği **"Din-i İlâhî"** mâcerası ile hatırlanmaktadır. O Din-i İlâhî'nin de saman alevi gibi parlamasıyla sönmesi bir oldu. **Ekber Şah**'ın ölümüyle birlik de tarihin mezarlığına gömüldü. Zira halefi **Cihangir**, babasının yolundan yürümedi.[301]

B- KADIYÂNÎLİK veya AHMEDİYYE

Kadıyanîlik, XIX. asır sonlarında Hindistan'da orta-

301 Tafsîlât için bkz: **Ebu'l-Hasan Ali en-Nedvî- İmâm-ı Rabbânî**, İstanbul, 2005.

ya çıkmış olan bir dînî hareket veya mezhebin adıdır. Kurucusu **Mirzâ Gulam Ahmed**, 1530'larda Semerkant'tan Hindistan'a göçmüş olan **Hacı Barlas** soyundandır. Dedelerinden **Mirza Abdülhamid Beg** bugün **"Kadıyan"** diye bilinen şehre yerleşmiş ve **Gulam Ahmed** de burada Dünya'ya gelmiştir. Bu sebeple O'nun başlattığı harekete **"Mirzaiyye"** veya **"Kadıyânîlik"** denilmiştir. Kendileri ve hattâ Batı Âlemi ise, **"Ahmediyye"** ismini tercih eder.

Yerleştikleri bölgede zamanla zenginleşip geniş arâzi sahibi olan **Gulam Ahmed**'in âilesi, birçok Sih[302] göçmenin gelip buraya yerleşmesi sebebiyle topraklarının çoğunu kaybetmişse de bunları İngilizler'in yardımıyla kurtarabilmiş olmalarından dolayı müthiş bir sûrette İngiliz taraftarı olmuştu. **Gulam Ahmed**'in babası **Mirza Gulam Murteza** ve O'nun babası **Mirza Hâdî**, halk hâkimi idi. Fakat İngilizler'in desteği ile kurtarabildikleri geniş arazilerinde çitçilik yapmaktaydılar.

Gulam Ahmed'in tahsil ve terbiyesi, altı yaşında husûsî muallimler mârifetiyle başlamıştır. Arapça, Farsça ve Kur'ân-ı Kerîm ile mantık ve felsefe derslerinde bir hayli ilerledikten sonra babası, O'na Sialkot Bölge Mahkemesi'nde küçük bir memuriyet buldu. (1864) Çünkü O'nun bir hukukçu olmasını istiyordu.

Gulam Ahmed, burada başarılı olamayarak Kadıyan'a geri döndü ve inzivaya çekildi. (1868) Dört yıl kaldığı

---

302 *"... Bu şekilde ortaya çıkan ve farklı inanç sistemlerinden, inanç ve ibâdet unsurları taşıyan melez dinsel gelenekler* ***"senkretik dinler"*** *olarak tanımlanmaktadır. Örneğin İslâm ile Hindû geleneğinden birçok unsur taşıyan Sih Dini, senkretik bir din olarak tanımlanabilir. Yine son dönemlerde ortaya çıkan ve Hıristiyanlık ile Yahudilik'ten ya da Hıristiyanlık ile Budizm'den birçok unsur taşıyan Yahova Şâhitleri, Mooncuiluk, Sayentoloji gibi hareketler senkretik akımlar olarak değerlendirilebilir."* (Bkz. **Şinasi Gündüz**- Yaşayan Dünya Dinleri, İstanbul, 2007, sh: 29)

Sialkat'ta Hinduizm ve Hıristiyanlık hakkında bazı bilgiler elde etmişti.

1857 tarihindeki **"Sipahi İsyanı"**nı kanlı bir sûrette bastırmış olan İngilizler, Hindistan'a tam mânasıyla hâkim olmuşlardı. Bunun neticesi olarak Hıristiyan misyonerleri, İslâmiyet aleyhine hücumlara başlayınca, 1876 yılında babası vefât eden **Gulam Ahmed**, bu tarihten itibaren onlara ve Hindûlar'a cevap mâhiyetinde mahallî gazetelerde makaleler neşretmeye başladı. Bu sûretle müslümanlar arasında tanınmaya başladı. Bu alâkadan cesâret alan **Gulam Ahmed**, Hindûlar ve Hıristiyanlar'ın İslâm'a hücumlarına cevap teşkil etmek üzere elli ciltlik bir reddiye yazacağını ilân etti. **"Berâhîn-i Ahmediyye"** adıyla Urdu lisânı ile kaleme alınan bu eserlerin ilk cildi çıktığında (1880) Müslümanlar arasında büyük bir heyecan husûle geldi.

İşte bu sırada idi ki, kendisinin **"vahiy"** adını verdiği gâibden bazı sesler duyduğunu iddiâ etmeye başladı. Aynı yıl, eserinin ikinci cildi yayınlandı. 1984'e kadar bu eserin üçüncü ve dördüncü cildleri de yayınlanınca yaygın bir şöhret elde eden **Gulam Ahmed**, içindeki zehri kusmaya başladı. Hz. Peygamber'in yolunda hakkıyla yürümeye muvaffak olanlara **"ilm-i ledün"** verileceğini iddiâ ederek vahye mazhar olduğunu ilân etti. Tabiî bu arada âilece minnettar olduğu İngilizlere de iltifat ve medhiyelerde bulunmayı ihmal etmedi. Onlara yaranmak için İslâm'daki **"cihad"**ın aslâ silâhla olmadığı fikrini ortaya attı ki, bu kanaatini hayatının sonuna kadar muhafaza etmiştir.

Önce 1885'te kendisinin Allah tarafından hicrî XIV. asrın müceddidi olarak vazifelendirildiğini iddia etti. Bu, bir başlangıçtı ve tabiî görülebilirdi. Fakat **Gulam Ahmed**, bu noktada durmadı. 1888'de Allah tarafından kendisine ayrı bir cemaat kurmasının emredilmiş olduğunu söyleyerek tâbîle-

rinden biat aldı. Onlara on maddelik uymaları gerekli bir tâlimat sundu. 1891 yılında ise, hem **"Mehdî"** ve hem de **"Mesih"** olduğunu îlân etti. Kendisine geldiğini iddia ettiği vahye istinâden **Hz. İsa**'nın diğer bütün peygamberler gibi tabiî bir ölümle öldüğünü, yani çarmıha gerilmemiş olduğunu iddia etti. O'na göre, **Hz. İsa** öldükten sonra dirilip mezarından çıkmış, Keşmir'e gelip burada 120 yaşına kadar yaşadıktan sonra ölmüş ve Srinagor'da gömülmüştür. Güyâ bu bilgiler O'na Allah tarafından bildirilmiş imiş.

Âhir zamanda Dünya'ya gelmesi beklenen **Mesih**, **Meryem**'in oğlu **İsa** değil, sîret (mânevî vasıflar) itibariyle O'na benzeyen, Ümmet-i Muhammed'den bir şahıs olacakmış ki, O da **Gulam Ahmed**'den başkası değilmiş. Üstelik **Mehdî** ile **Mesih** aynı şahısmış. **Gulam Ahmed**, hem **Hz. Muhammed**'in ve hem de **Hz. İsa**'nın rûhunu taşıdığından cihâdı kılıçla değil, tebliğle yapması gereken sulhçu bir kimseymiş. Aldığı vahiyler ve gösterdiği mûcizeler (!) sebebiyle herkes O'na inanmak mecburiyetindeymiş. İnanmayanlar dolaylı küfürde imiş.

Bunları iddiâ eden **Gulam Ahmed** aleyhinde, daha önce Berâhin-i Ahmediye'yi övmüş bulunan **Muhammed Hüseyin el-Batalevî** bir fetva yayınlayarak O'nu küfürle itham etti. **Gulam Ahmed**, buna aldırış etmeyerek bu sapık yolda devam etti. İşgalciler tarafından -gerektiğinde- korunmayı garantilemek üzere İngiliz Kraliçesi'ni adâlet ve iyilik yıldızı olarak ilân eden **"Tuhfe-i Kayseriyye"** ve **"Sitâre-i Kayseriyye"** isimli eserleri (Lahor, 1899) kaleme aldı. Zira aklı başında Müslümanlar'ın muhalefetinden endişe ediyordu.

1900 yılında Kurban Bayramı'nda **Mevlevî Abdülkerim** adında bir bağlısının yazdığı Arapça bir hutbeyi okudu. Bu hutbede kendisinden **"nebî"** ve **"rasûl"** sıfatları ile bah-

sedilmiş olmasına itiraz etmeyen **Gulam Ahmed**. 1902 yılında kendisinin *"yeni bir kitapla gönderilmiş mânâsında nebî veya rasûl olmadığını, ancak nebîliğinin Allâh'ın seçilmiş bir kulu olduğu tarzında anlaşılması gerektiğini, velâyet nuruna sahip olması sebebiyle mecâzen* ***zıll*** *(gölge) ve* ***burûrî*** *(yeniden zuhûr etme) şeklinde anlaşılması gerektiğini"* iddiâ etti.

Bu görüşlere karşı çıkanlara cevap mâhiyetinde olmak üzere iki ayrı eser te'lif etti ki, O'nun kırk civarında telif eseri vardır. Başlangıçta elli cild olacağını söylediği Berâhin-i Ahmediye'yi beş ciltle nihayetlendirdi ve onun önsözünde elli ile beş arasında sadece bir sıfır farkı bulunduğundan, böylece de sözünü tutmuş olduğunu iddiâ etti.

1904 yılında Müslümanlar için **Mehdî**, Hıristiyanlar için **Mesih**, Hindûlar için ise **Krişna-Avatar** olduğunu ilân etmiş olan **Gulam Ahmed**'in bu hareketi, bu cihetten **Ekber Şah**'ın dinleri birleştirmesine benzemekteydi. **Krişna-Avatar**, Hindûların mukaddes addettikleri Vedalar'a göre tanrı olarak tanınan **Vişnu**'nun iki şahsiyetinden biri ve insanlarla tanrı arasında vâsıta olan bir şahsiyeti ifade eder. **Gulam Ahmed**, aynı yıl **"el-Vasiyye"** adıyla bir de vasiyetnâme yayınladı.

26 Mayıs 1908 tarihinde bir tebliğ sunmak üzere gittiği Lahor Üniversitesi'ndeki konuşması esnasında ansızın ölen **Gulam Ahmed**, ertesi gün Kadıyan'da defnedildi.

Gulam Ahmed'den sonra hareketin başına geçen **Hâkim Nureddin** de 1914'te öldü. Ölümünden önce yerine **Gulam Ahmed**'in oğlu **Beşîrüddin Mahmud Ahmed**'i aday gösterdi. Bu hareketin önde gelen isimlerinden **Mevlânâ Muhammed Ali**, bunu kabul etmeyerek **Gulam Ahmed**'in vasiyeti gereğince mezhep işlerinin **"Sadr-ı Encümen-i Ahmediyye"** ile yürütülmesi gerektiğini ileri sürmesi üzerine topluluk ikiye bölündü. **"Kadıyan"** ve **"Lahor"** grupları ola-

rak anılan bu iki zümre arasında mezhebin temel esaslarında birtakım görüş ayrılıkları olduğu derhal ortaya çıktı.

a- Kadıyan Grupu

Gulam Ahmed'in oğlu **Beşîrüddin Mahmud Ahmed**'in liderliği altındaki bu grup, **Gulam Ahmed**'in peygamber olduğunu, bunu kabul etmeyenlerin kâfir bulunduğunu kabul ve iddia ederler. Hattâ liderleri **Beşîrüddin**'in **"Dünya Halifesi"** olduğu iddiasıyla geniş bir propaganda ağı teşkil etmişlerdir. Bütün Dünya'ya yayılmış teşkilâtları ile sayısız merkez tesis etmiş ve hemen her dilde birçok gazete ve dergi yayınlamış ve hâlen de yayınlamaktadırlar. Zira bunlar, geniş mâlî imkânlara sahiptirler. Zira her Kadıyanî gelirinin her ay onaltıda birine teşkilâta **"zekât"** adı altında ödemek mecburiyetindedirler. Ayrıca her ölen Kadıyânî'nin bıraktığı mirasın onda biri de teşkilâta aittir. Bu mâlî imkânlarla Afrika'dan Amerika'ya kadar her tarafta teşkilâtlanmış bulunan Kadıyanîlere göre;

"İman, Allâh'a, peygamberlerine ve onların Allah'tan getirdiği esaslara inanmak, kalple tasdik, dille ikrar etmek ve hayırlı işler yapmaktır. Küfrün doğrudan ve dolaylı küfür olduğunu ileri süren Kadıyan grupu, ilkinin şeriat getiren peygamberi inkâr, diğerinin ise ***Mesih****'i yahut* ***Gulam****'ı inkâr olduğunu belirtir. Bunlardan ikinci tür, küfrün (dolaylı küfür) kişiyi İslâm dâiresinden çıkarmayacağını ifade eder. Peygamberler'in şefaati konusunda Lahor grubuna muhâlif olan Kadiyan cemaati,* ***Gulam Ahmed****'i de bir tür peygamber kabul ettiği için O'nun da şefaat yetkisine sahip bulunduğunu benimsemektedir.*

Gulam*, taraftarlarına mümkün olduğu kadar siyâsetin dışında ve üstünde kalmalarını tavsiye etmesine rağmen bu durum, genellikle nazarî safhada kalmıştır. Her cemaatte ol-*

duğu gibi onlar da az veya çok siyâsetle uğraşıp bazı siyâsî düşünceler ortaya koymuşlardır.

Onlara göre, siyâsî ve dînî otoriteyi ifade etmek için kullanılan kelime ***"Hilâfet"*** *olup bu terim, İslâm Dünyası'nın dînî başkanlığı anlamına gelmektedir. Halifelik, şeriatla ilgili bir husus olduğu için toplum halifesiz devam edemez. Halife ise, mutlaka dindar ve liyakat sahibi bir kimse olmalıdır. Toplum kelimesinden bütün İslâm toplumu anlaşılmalıdır.*

Halifeliği tek elde toplamak mümkün değildir. Bu sebeple hilâfet ***"millî hilâfet"*** *yahut* ***"İslâm hükümeti"*** *şeklinde olabilir. Gerek Lahor, gerekse Kadiyan cemaatleri, bu sistemin ancak seçimle ortaya konulabileceği kanaatindedir. Kadiyanîler hakkında en çok sözü edilen hususlardan biri de* ***"cihad"****dır. Din konusunda her imkândan yararlanarak mücadele etmek demek olan cihad,* ***Gulam****'a göre kesinlikle silâhla yapılamaz. Onlara göre cihad, nefisle mücâdele ve iyiliğe yönelme anlamını taşımaktadır. Bu düşünce, Hindistan'daki İngiliz sömürge hükümetinin emelleri ile paralellik arz etmektedir.*"[303]

Takrîben elli yıl bu hareketin liderliğini yapan **Beşirüddin**, 1965 yılında vefat ettiğinde, bu hareketin propagandistlerinin gitmedikleri bir tek ülke kalmamış gibiydi. Bugün hareketin başında **Gulam Ahmed**'in dördüncü halifesi sıfatı ile **Mirza Tâhir Ahmed** adında biri bulunmaktadır. Pakistan Parlâmentosu, 1974 yılında aldığı bir kararla Kadiyanî grubunu da Lahor grupunu da **"İslâm dışı bir azınlık"** olarak kabul etmiştir.

b- Lahor Grupu

Mevlânâ Muhammed Ali'nin başkanlığında başlatılan bu hareketin mensupları, **Gulam Ahmed**'in peygamberliğin-

303 Şinasi Gündüz- a.g.e., sh: 168

den bahsetmeyip O'nu sadece bir müceddid kabul ederler. Zaman zaman O'nun **Mehdî** ve **Mesih** olduğunu iddia etmekle beraber kendilerini Dünya'nın her tarafında İslâm'ı yaymak vazifesini yüklenmiş kimseler olarak kabul ve ilân ederler. Kadıyanîler'den az olmakla beraber onlardan daha faaldirler.

"Muhammed Ali'nin 1917'de tamamladığı Kur'ân tercümesi [Chicago-İllinois, 1973 (ayrıca çeşitli baskıları vardır.)] akılcı bir yaklaşımla kaleme alınmıştır. Bunun yanında O'nun ve arkadaşlarının Londra, Berlin ve Endonezya'daki misyonları aracılığı ile İslâmiyet'i Batı'da yayma çalışmaları da etkili olmuştur. Urdu dilinde üç haftalık Peygâm-ı Sulh, İngilizce haftalık The Light, aylık Islamic Review and Muslim India (Arab Affairs), Almanca aylık Muslimisch ve diğer dillerde çıkan çeşitli dergileri vardır."[304]

Bunlar **"Mehdîlik"** ve **"cihad"** gibi meseleler dışındaki bütün meselelerde Ehl-i Sünnet gibi düşünürler. Muâmelâtta **"Hanefî Fıkhı"**nı tatbik ederler.

Kadıyanîlerin bunca propagandasına rağmen her iki grupuna mensup insanlar, bütün Dünya'da ancak iki milyondur. Bunlar hakkında hemen her dilde pek çok kitap yayınlanmış olup bunların hepsi de reddiye mâhiyetindedir.[305]

C-BÂBÎLİK VE BAHÂÎLİK

a- Bâbîlik

Bâbîlik aslında sapık bir beşerî din olan Bahâîlik'in ilk başlangıç safhasıdır. Böyle olduğu hâlde onu burada anlatmamız, menşeinin İmâmiye Mezhebi'nin kollarından **"Şey-**

---

304 DİA, c: 24, sh: 139.

305 **Gulam Ahmed**'in kitaplarının listesi, Kadiyan ve Lahor kollarına mensup müelliflerin eserleriyle reddiye mâhiyetindeki diğer kitap ve makaleler hakkında geniş bilgi için bkz.: **Fığlalı**, a.g.e, sh: 203-220.

hiyye"[306] ve **"Keşfiyye"** olması sebebiyledir.

Bâbîliğin kurucusu, 1819 yılında İran'ın Şiraz şehrinde doğmuş olan **Mirza Ali Muhammed**'dir. (1819-1850) Küçük yaşta yetim kalan **Mirza Ali Muhammed'i** dayısı büyüttü. Tüccar olan dayısı, O'nun da ticaretle meşgul olmasını istiyordu. Fakat O, ticarete ilgi duymayarak hurûfîliğe meyletti. Tahsil için gönderildiği Kerbelâ'da Şeyhîlik'in kurucusu **Şeyh Ahmed el-Ahsâî**'nin önde gelen müridlerinden **Seyyid Kâzım Reştî** ile tanıştı. Büyük ölçüde O'nun tesirinde kaldı. **Kâzım Reştî**, O'na, *"beklenen Mehdî'nin zuhûr zaman olduğunu, fakat O'nun hayatta olmasına rağmen kendisinin ölümünden sonra ortaya çıkacağını, O'nu araması gerektiğini"* söyledi.

Kâzım Reştî, 1843'te vefat etti. Ertesi yıl, **Mirza Muhammed Ali**, kendisinin beklenen **Mehdî**'ye açılan kapı, yani **"Bâb"** olduğunu ilân etti.

Aynı yılın (1844) sonbaharında hac maksadıyla gittiği Mekke'de veya Maskat'ta bu iddiasını daha ileriye götürerek, sırf **Mehdî**'ye açılan kapı, yani **"bab"** değil, bizzat **"Mehdî-yi Muntazar"** (beklenen **Mehdî**) olduğunu ilân etti. O şeyhiyye fırkası mensupları ile seyahat etmekte idi. Onlardan on sekiz kişi, **Mirza Ali Muhammed**'in bu iddiasını kabul etti. Bunlara **"hurûfâtu'l-hay"** ünvanı verildi. Zira **"hay"** kelimesini ebcedi on sekizdir.

Böylece Mehdîlik iddiasıyla ortaya çıkan **Mirza Ali Muhammed**, İran dâhilinde seyahatlere çıkarak kendisine inananları çoğaltmaya çalıştı. Bu hareketi daha sonra **"Bahâî-**

---

306 **"On iki imam"** (İsnâaşeriyye) mezhebinin tâlî kollarından biri olan **"Şeyhiyye"**, **Şeyh Ahmed el-Ahsâî** tarafından kurulmuştur. Ona göre, on ikinci imamın kaybolmasıyla başlayan **"Gaybet-i Suğrâ"** (küçük gâiblik)'dan sonra yani m. 941'den sonraki **"Gaybet-i Kübrâ"** zamanında imamların nûru ve **Hz. Muhammed**'in hakikatini aksettirecek bir **"Kâmil Şiî"** zuhûr edecektir. Bu da pek yakındır.

lik" adı altında devam ettirip daha sonra da sapıklaştıracak olan **Mirza Hüseyin Ali** ile kardeşi **Mirza Yahya en-Nûrî** ve **"Zerrintac"** lâkaplı bir kadının O'na inanıp bu harekete katıldıkları görüldü.

"Ona göre, Hz. Muhammed'in peygamberliği 12. İmamın kaybolmasından itibaren bin yıl sürmüş, 1260/1844 yılında kendisinin ortaya çıkışıyla nihayete ermiş, böylece kendi devri başlamıştır. ***"el-Beyân"*** *adlı Farsça ve Arapça eserlerinde Kur'ân-ı Kerîm'in neshedildiğini, islâmî emir ve yasakların kaldırıldığını, yeni bir devre ve şeriat başladığını iddia etmiş; âlimler karşısında davasını ispata çağrıldığında, her defasında isnad edilen düşünceleri benimsemediğini ortaya koymakla birlikte, fikirlerinde ısrar etmekten geri kalmamıştır. Bu esnâda çoğalan taraftarlarının İran'da devlete karşı başlattığı silâhlı mücâdele tehlikeli bir hâl almaya başlayınca, kendisine halef olarak* ***Mirza Yahya Nûrî****'yi tâyin eden* ***Bâb Ali Muhammed****, İmamiyye müctehidlerinin fetvasına dayanılarak 1850 yılında Tebriz'de kurşuna dizilmek sûretiyle öldürülmüştür."*[307]

Bundan münfail olan iki bâbî, 1852 senesinde **Nâsırüddin Şah**'a başarısız bir sûikast teşebbüsünde bulundular. Bu sebeple pek çok bâbî hapsedildi veya idam edildi. Bâbîler'in çoğu, zamanla bahâî oldu. Bâbîler, bugün İran'da ehemmiyetsiz bir kalabalıktır.

b- Bahâîlik

Bâbîliği geliştirip Bahâîlik adıyla sapık bir din hâline koyan **Mirza Hüseyin Ali** adında bir şiîdir. 1817 yılında Tahran'da doğmuş olan **Mirza Hüseyin Ali**, İran sarayında mâlî işlerden mes'ul **Mirza Abbas Büzürk** adında birinin oğludur. Sonradan **"Bahâullah"** adıyla anılacak olan bu

---

307 **Şinasi Gündüz-(Mustafa Öz)**- a.g.e., sh: 460

BAHÂULLAH
(Mirza Hüseyin Ali)
(1817-1892)

zâtın çocukluk ve ilk gençlik yılları, sarayda geçmiş olduğundan çok iyi bir tahsil görmüş olduğu muhakkaktır. Fakat taraftarları hâlâ O'nun **"ümmî"** olduğunu iddia ederler. Babasının ölümünden sonra saraydan ayrıldı. O sırada yirmi yaşlarında idi. 1844 yılında şahsen hiç görmediği **Mirza Ali Muhammed**'in fikirlerini benimseyerek bâbî oldu. Bâbîliğin kurucusu **Mirza Ali Muhammed**'in idamı ve bunun arkasından İran Şahı **Nâsırüddîn**'e karşı girişilen başarısız sûikast dolayısıyla birçok Bâbî'nin hapsedilmesi ve pek çoğunun da öldürülmesi üzerine Rus ve İngilizler'in Tahran hükümeti üzerindeki baskıları sonucu kardeşi **Yahya Nûri** ile birlikte Bağdad'a sürgün edildi (1853). Burada Bâbîliğin kurucusu **Mirza Ali Muhammed** tarafından kendisine halef olarak ilân edilmiş olan ve **"Subh-i Ezel"** diye anılan kardeşi **Mirza Yahya Nûri** ile riyâset meselesinden dolayı ihtilâfa düştü. Gizlice Bağdat'tan kaçarak iki sene müddetle Süleymaniye Bağları'nda gayet münzevî bir hayat yaşadı.

O, bu inzivadan çıkıp Bağdat'a döndüğünde gaybûbetine büyük bir ehemmiyet atfeden Bâbîler, büyük çoğunlukla kardeşini terk edip O'nun etrafında toplandılar. Bu durumdan cesaret alan **Mirza Hüseyin Ali**, 21 Nisan 1863 tarihinde yerleştiği Bağdat civarındaki **Necip Paşa** Bağı'nda, Bâbîliğin kurucusu tarafından ortaya çıkacağı bildirilmiş olan kişi olduğunu ve başlatacağı hareketin de **"Bahâîlik"** bulunduğunu ilân etti. Hâlbuki **Mirza Ali Muhammed** böyle bir kimsenin kendi ölümünden 2001 yıl sonra çıkacağını bildirmişti. Bu ilânla o şahıs, on üç yıl sonra çıkmış oldu. Bu durum, Bâbîler arasında derin bir ihtilâf ve kargaşaya sebep oldu.

Bundan rahatsız olan İran, Bâbîler'in daha uzak bir yerde tutulmalarını Osmanlı Devleti'nden ricâ etti. Osmanlı Devleti, bu talep üzerine **Mirza Hüseyin Ali** ve kardeşi **Mirza Yahya Nurî**'yi birçok taraftarı ile birlikte göz hapsinde

tutmak maksadıyla İstanbul'a aldırdı. Burada dört aylık bir ikametten sonra Edirne'ye kaldırıldılar.

Allâh'ın ortaya çıkaracağı zât (men yuzhiruhullah) olduğunu iddia eden **Mirza Hüseyin Ali**, burada geçirdiği dört buçuk sene zarfında bütün Bâbîler'i kendi liderliği altında toplanmaya dâvet ettiği gibi, faaliyetini başta *"İran Şahı **Nâsırüddin,** Osmanlı padişahı **Abdülaziz Han,** Rus Çarı **II. Alexander,** Fransız İmparatoru **III. Napolyon, Papa IX. Plus,** İngiliz Kraliçesi **Victoria** ve daha birçoklarına mektup yazarak kendisine uymaya çağırmak şeklinde sürdürünce **Sultan Abdülaziz,** Subh-i Ezel **Mirza Yahya** ve O'na bağlanan az sayıdaki bâbîyi Kıbrıs'a, taraftarlarınca **"Bahâullah"** (Allah'ın ululuğu, güzelliği, nûru, rahmeti ve lütfu) olarak anılan **Mirza Hüseyin Ali** ve taraftarlarını da Akkâ'ya kimseyle görüşmemeleri ve başka yerlere gitmemeleri şartıyla sürgün etti. (1868)*

*Kıbrıs'ta Magosa'da ikamete mecbur edilen **Mirza Yahya,** 1912 yılında öldüğü zaman artık Bâbîler arasında çok az taraftarı bulunan, fakat burada bugüne kadar Bahâîlik'ten küçümsenemeyecek izler bırakmış olan biriydi.*

*Akkâ'da önce Akkâ Kalesi'ne hapsedilen, ancak daha sonra Akkâ surları dışına çıkmasına izin verilen **Mirza Hüseyin Ali** ise Babîleri **"Bahâî"** adı altında kendi etrafında toplamayı başarmış ve gerek eserleri, gerekse görüşleriyle onların varlıklarını sürdürmelerini sağlamıştır. **Mirza Hüseyin Ali.** 2 Zilkade 1309 (29 Mayıs 1892) tarihinde son olarak yerleştiği Akkâ Ovası'ndaki **"el-Behce"** adlı konakta öldü.*

***Mirza Hüseyin Ali,** irili ufaklı birçok eser ve risâle yazmıştır. Bunların ilki, Bağdat'ta iken yazdığı **"el-İkan",** esas itibariyle Bâtınî te'viller, İsrâliyyât ile süslenmiş birtakım hikâyelerle dolu, fakat kendi iddiâsına göre, O'na iman etmeyi ve bağlanmayı gerektirecek her şeyi ihtiva eden Fars-*

*ça bir eserdir. **"el-İkan"**, başta Arapça olmak üzere pek çok dile tercüme edilmiştir. Yine **"ilâhî irâde"** semasından geldiğini iddia ettiği ve 1871-1874 yılları arasında kaleme aldığı **Kitabü'l-Akdes**, hareketin temel eseridir. Kur'ân-ı Kerîm'in üslûbunu son derece kötü ve beceriksiz bir tarzda taklit etmek sûretiyle yazdığı bu eserinde, daha önceki mukaddes kitapların insanlığın ihtiyacına cevap veremedikleri için bu kitapla neshedildiklerini ileri sürmüştür. Ayrıca kendisine Arapça ve Farsça olarak vahyedildiğini iddia ettiği on dokuz sûreden ibâret **Kelimât-ı Meknûne, İbnü'z-Zi'b, Tarâzât, Kelimât-ı Firdevsiyye, İşrakât ve Tecelliyât** gibi eser ve risâleleri vardır."*[308]

Bahâîliğin kurucusu **Mirza Hüseyin Ali** (Bahâullah)'nin ölümü (1892) üzerine yerine büyük oğlu **Abdülbahâ** ünvanıyla **Abbas Efendi** geçti. 1908 Meşrûtiyet İnkılâbı'ndan sonra Bahâîler'in tamamen kontrol dışı kalmaları sebebiyle hareketin lideri **Abbas Efendi** bütün Dünya'yı dolaşarak sapık fikirlerinin yayılması, hareketin beynelmilel bir sûrette teşkilâtlanması için ne gerekiyorsa yaptı. Hayfa'da 27 Nisan 1920'de İngiliz Hükümeti tarafından **"şövalyelik"** rütbesiyle mükâfatlandırıldı.

28 Kasım 1921'de ölen **Abdülbahâ**, Hayfa'da Kermil Dağı'na nakledilen **Bab Mirza**'nın mezarının yanına gömüldü. Ölmeden önce de büyük kızından büyük torunu olan **Şevki Efendi**'yi **"veliyy-i emrillâh"** sıfatıyla Bahâîler'in rûhânî reisi ve emrin açıklayıcısı olarak tâyin etti.

Bugün birçok ülkedeki Bahaî merkezi, O'nun eseridir. 1921'de ölümü üzerine yerine kızından torunu **Şevki Efendi** (1897-1957) geçti. Bu şahıs, öğrenimini Oxford'da tamamlamıştı. **Şevket Efendi**'nin çocuksuz ölmesi üzerine, hareketin idaresi, 1963 yılında üyeleri beş yıllığına seçilen **"Umûmî**

---

308 DİA, c: IV, sh: 466.

Adâlet Evi"ne bırakıldı.

Bahaîler, XX. asrın başında "**İslâmî bir grup veya mezhep**" olmayıp "**müstakil bir din**" olduklarını ilân etmişlerdir. Peki, bu yeni dinin îtikadî ve amelî esasları nelerdir? Şimdi biraz da bu hususu izah edelim:

c- Bahâî Dini'nin Esasları

Bu bâtıl dindeki Allah inancı, onun ilk safhasını teşkil eden Bâbîlik'teki gibidir. Allah, insan idrâkinin üstünde bir varlık olup hakkıyla bilinemez. Sonsuz bir kudrete sahiptir ve hiçbir yaratılmış varlığa benzemez. Nebîler ve rasûller, O'nun birer mazharı (belirdiği mahal)dir. Güneşin aynada yansıması gibi nebî ve rasûllerde tecellî eder. Bu sebeple peygamberlerin iki ayrı vasfı vardır. Bunların biri beşerî, diğeri ise ilâhîdir. Beşerî vasıfları itibariyle diğer insanlar gibidirler. Doğar, yaşar ve ölürler. İlâhî vasıfları itibariyle onlar birer ilâhtırlar. Onlarla konuşmak, Allah'la konuşmaktır. Onlara secde etmek, Allâh'a -hâşâ- secde etmektir. Bütün peygamberler, Allâh'ın zuhûru olan **Bahâullah**'ı müjdelemek için gönderilmişlerdir. Lâkin **Bahâullah**'tan sonra da peygamber gelecektir. Ancak bu bin yıl sonra gerçekleşebilecektir. **Hz. Muhammed**'in "**hâtemü'n-nebiyyîn**" olması, Allâh'ın O'ndan sonra rasûl göndermemesini gerektirmez. Bu iddia, Bahaîlik için bir tutarsızlıktır. Çünkü ileri sürülenin aksine nebîlik, rasûllükten daha umûmîdir, yani her rasûl, aynı zamanda nebîdir. Nübüvvet kapısı kapatılmışsa, bunun neticesi olarak rasüllük kapısının da kapatılmış olması gerekir.

Bahâîler'e göre, Allâh'ın "**hâlık**" sıfatının tecellîsi ebedîdir. Bu sebeple Dünya da ebedîdir. Bu bakımdan Dünya'nın son bulması, kıyametin kopması diye bir şey mevzubahis değildir. Ölen herkesin kıyâmeti, ölümüyle birlikte kopmuş olur. Bahâîlere göre, cennet-cehennem sadece birer sembol-

dür. Cennet, Allâh'a yolculuğu; cehennem de yokluğa gitmeyi ifade eder.

Gerek Bâbîlik'te ve gerekse Bahâîlik'te **"on dokuz"** rakamı mukaddestir. Bir yıl 19 aya taksim olunur. Her ay da 19 gündür. Her on dokuz günün sonunda din kardeşine bir bardak su bile olsa ikramda bulunmak şarttır. Oruç ibâdeti de 19'uncu ay olan **"A'lâ"** ayında yani 2-21 Mart tarihleri arasında 19 gün olarak îfâ edilir.

Bahaîlik'te cenâze namazı dışında toplu bir ibâdet yoktur. Namaz yerine sabah, öğle ve akşam vakitlerinde birkaç dakika Allâh'ı anmak emredilmiştir. Hac, sadece mâlî durumu müsâid olan erkeklere farzdır. **Bahâullah**'ın Şiraz'daki evi veya Bağdat'taki ikametgâhının ziyâreti sûretiyle îfâ edilir. Bunun belli bir zamanı ve mevsimi yoktur. Bahâîler de Babîler gibi malların beşte birini zekât olarak alırlar. Bahâîler, buna ilâveten her Bahâî'nin yıllık gelirinin on dokuzda birini **"hakkullah"** adıyla vergi olarak alırlar.

Her Bahâî, günde iki kere (sabah ve akşam) kendisine yorgunluk vermeyecek miktarda **Bahâullâh**'a âid söz ve duâlardan okumaya mecburdur. Evvelce zikretmiş olduğumuz gibi **Bahâullah**'ın kitabı **"el-Akdes"**tir. Onlara göre bu, bütün semâvî kitaplardan üstün (!) olup onları neshetmiştir. Beşeriyet bin yıl bununla amel etmeye mecburdur. Risalet bitmez!.. Bin yıl sonra başka bir rasül gelecektir. Bu inanış, Bâbîler'de Bâb'ın ölümünden 2001 yıl sonradır.

Onlara göre bir kimsenin geçimini temin etmek için bir sanat veya ticaretle meşgul olması ibâdettir. Dilenmek ve dilenciye yardım etmek yasaktır. Aynı şekilde İslâm'ın farz kıldığı **"cihad"** da kat'î yasaklar arasındadır. Bunun gibi içki ve zinâ da yasaktır.

Boşanma, câiz olmakla beraber hoş görülmez. Boşanan eşlerden erkekler doksan gün, kadınlar ise doksan beş gün

içinde yeniden evlenmeye mecburdurlar. Cinâyet işleyen, maktûlün vârislerine yüklü bir tazminat ödemekten başka, bir de on dokuz yıl müddetle her türlü cinsî yakınlıkta bulunmaktan men cezasına çarptırılır.

Bugün bütün Dünya'da sayılarının iki ilâ beş milyon arasında olduğu tahmin edilen Bahâîler, bu inanışlarını **"Meşrıku'l-Ezkâr"** adlı dokuz cepheli mâbedlerinin çevresinde kurdukları mektep, hastahâne, yetimhâne, çocuk yuvası, turizm derneği gibi müesseselerle yaymaya çalışmaktadırlar.

En fazla bulundukları yer, İran'dır. Buradaki sayıları hakkında ileri sürülen rakamlar üç yüz bin ile bir milyon arasında değişmektedir. İkinci büyük merkezleri olan Amerika Birleşik Devletleri'nde on bin kadar, Avrupa'da birkaç yüz, Pakistan'da birkaç bin Bahâî vardır. Irak, Suriye, Lübnan ve İsrail'deki Bahâî sayısı önemsizdir. Başta Uganda olmak üzere bazı Afrika ülkelerinde de hissedilir faaliyetleri vardır.

d- Bir Hâtıra

Bundan otuz-otuz beş sene evvel, haftalık **"Sebil"** Dergimizin geniş bir alâka uyandırdığı günlerde, Cağaloğlu'nda Vilâyet Hanı'ndaki yazıhâneme yetmiş yaşlarında bir zât geldi. Millî Mücadele gâzilerinden kainpederim **Abdullah Vâsıf Bey**'in (1896-1949) askerlik arkadaşlarından Emekli Albay **Ali Rıza Güç** olduğunu söyleyerek kendini tanıttı.

Muhafazakâr temâyüller izhâr ettiğinden kolayca dost olduk. Ziyaretleri temâdî etti. Doktor olan bir oğlunun Sudî Arabistan'da çalıştığını, kendisinin de belli bir müddet O'nun yanında kaldığını söyleyen **Ali Rıza Bey**, mükemmel bir sûrette Arapça okuyup yazabiliyordu. Hattâ bir gün, İstanbul'da toplanan **"İslâm Konferansı"** için gelenlere Arapça bir hoşâmedî yazıp getirdi. Bunu Sebil'de yayınla-

dık.[309] Ahbaplığı epey ilerlettikten sonra bir gün bana gerçek yüzünü göstermek üzere:

"-Herkes **Mehdî** bekliyor. Hâlbuki **Mehdî** geleli yüz seneden fazla oldu!.." dedi.

"-O kimmiş?" diye sorunca da **Bahâullah**'ın adını zikretti ve O'na övgüler yağdırdı.

Üstelik benim Sebil'de Bahâîliği tanıtmak üzere neşriyatta bulunmamı, bunun için **Bahâullah**'ın kitaplarını bana getirebileceğini söyledi.

Bense, o güne kadar hiçbir Bahâî ile karşılaşmamış olmakla beraber bu bâtıl dinin mâhiyetinden haberdardım. Bu sürpriz açıklama üzerine, bu yaşlı adama karşı nezâketimi muhâfaza ederek gerekli karşılığı vermekten geri kalmadım. O, önceden adıma **"kainpederinin kardeşi"** ibâresi ile imzalı bir kitabını bırakarak ayrıldı. Onun hâtıratı mâhiyetindeki kitabı karıştırınca hayretim bir kat daha arttı. Zira bu namazlı-niyazlı gibi görünen emekli albay, Bahaîliği, o bâtıl dâvânın sâdık bir mü'mini gibi müdafaa etmekteydi. Bu eserde, meselâ:

*"**Mehdî** hakkında bir âyet bilmiyorum; hadislerden bildiğimiz, gelecektir, geldiğini de öğrenmiş bulunuyoruz. **Hz. İsa**'nın geleceğini müjdeleyen ve getireceği dinin kapısı anlamında «**Bâb**» diye adlandırılmıştır. Asıl adı **Seyyid Ali Muhammed**'dir. 20 Ekim 1819'da Şiraz'da doğmuş ve 1850 Temmuz'unun 9'unda İran din adamlarının fetvaları ile bir arkadaşıyla beraber Şiraz'da kurşuna dizilerek şehid (!) edilmiştir. Kendisine inananlarla çektikleri işkence ve gösterdikleri kahramanlıklar (!) olağanüstüdür. Bu işkenceler kendisinden sonra da kendisine inananlara karşı devam ettirilmiştir."*[310] denilmekteydi.

309 Bkz: Sebil Dergisi, s: 20 (14 Mayıs 1976).

310 **Ali Rıza Güç**- Kıyamet Gününü Yaşıyoruz, İstanbul, 1977, sh:

Bu tâlihsiz ifadelerin biraz ilerisinde ise, zamirini daha açık bir sûrette şöylece izhar etmekteydi:

*"Bir kıyamet alâmeti olan **Hz. İsa**'nın gelişinde, O'nun gökten inmesini bekleyenler, okudukları Hz. Kur'ân'ı dikkatle hele **"Donmuş durur gibi gördüğünüz dağlar, bulutlar gibi geçip gidiyorlar."**[311] âyetini okuyanlar, **Hz. İsa**'nın gökten gelmesini artık düşünemezler.*

*Tahran'daki ikinci doğumunun tarihi, 12 Kasım 1817'dir; 27 yaşına kadar kral sarayına bağlı bir bakanın oğludur. Varlık içinde, yüksek ahlâklı bir gençtir. Sonraki dokuz sene **Hz. Bab**'ın[312] emrini kabul etmiş ve yaymaya çalışan mümtaz bir mü'mindir. Sonra dört ay büyük işkenceler içinde zindanda yaşamıştır.*

12 Ocak 1853'te Bağdat'la başlayan sürgün hayatı, İstanbul, Edirne ve Akkâ şehir ve zindanlarında devam etmiştir. Kendisinin pek çok eserlerinden henüz üç tanesini okuyabildim. Vefat tarihi, 29.5.1892'dir.

***Yunus Emre** şöyle buyuruyor:*

"İnsan ölmez, ölen hayvandır."

*Yani insanın et ve kemik ambalajıdır. Asıl adı, **Mirza Hüseyin Ali Nûri**'dir. İkinci peygamberlik adı, **Bahaullah**'tır. **Hz. Muhammed** için: Peygamberlerin sonu, seçkinlerin sonu ve Allah sevgilisidir. **Hz. İsa**'dan başka hiç kimse, peygamberlik davasında olduğu hâlde böyle konuşamaz, çünkü **Hz. İsa** Efendimiz'den evvel bir peygamberdir, aksi hâlde kendini yalanlamış olur.*

***Hz. Muhammed**'in din temelleri ikidir:*

1. Yegâne tapılacak tek Allâh'ın birliğine inanıp yalnız O'na tapmak,

---

111.

311 Neml Sûresi, âyet 88.

312 Bâbîliğin kurucusu, **Mirza Ali Muhammed**'i kastediyor.

2. Putu kırmaktır.

***Hz. Muhammed**'in kırdığı putun Dünya'da eseri bile kalmamıştır. **Hz. Bahâullah**'ın da din temelleri ikidir:*

1. Yegâne tapılacak tek Allâh'ın birliğine inanıp yalnız O'na tapmak,

2. Bütün putları kırmaktır.

Bu putlar, her türlü din ve mezhep, milliyet, vatan, ırk, renk; gerek toplum ve gerekse fert tarafından putlaştırılan şeylerdir.

***Hz. Muhammed** şöyle buyuruyor:*

"Birbirinize haset etmeyiniz, birbirinizle çekişmeyiniz, kızmayınız, yüz çevirmeyiniz ve ey Allâh'ın kulları, kardeş olunuz."

***Hz. Bahaullah** da şöyle buyurur:*

"Ey insanlar, aranızdaki bütün ayrılıklara sebep olmuş ve olacak olan her şeyi atınız, sevişiniz ve kardeş olunuz."

Görülüyor ki, îman konusunda her ikisinin arasında hiç fark yoktur."[313]

Bu iktibas ettiğimiz metni okuyanlar, **Ali Rıza Bey**'in Bahâîlik'in gerçek mâhiyetini bilmediği için böyle safiyâne bir beyânda bulunduğunu sanabilirler. Önce şunu söyleyelim ki, bu metinde bazı kelimelerden sonraki ünlem işareti, tarafımızdan konulmuştur. Demek oluyor ki O, **Hz. Peygamber**'i, bizim **Hz. İsa**'yı şeriatı nesholunmuş bir peygamber kabul edişimiz gibi telâkki ediyor. Zira **Bahaullah**'tan peygamber olarak bahsediyor. Sâniyen de müteakip sahifelerinde Bahâî inançlarını bizim daha önce nakletmiş olduğumuzu muhtevâya yüzde yüz mutâbık bir sûrette naklediyor.[314]

Okuyucularımızı tekrarla usandırmamak için iktibas etmekten sarf-ı nazar ettiğimiz müteâkip sayfaların muhtevâsı,

---

313 Bkz: **Ali Rıza Güç**- a.g.e., sh: 113 vd.
314 Bkz: **Ali Rıza Güç**- a.g.e., sh: 115 vd.

yazarın tam bir bahâî olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bu ibretli vak'ayı zikretmekten maksadım, yıllarca dînî eğitimin yasaklanmış olmasından doğan **"îman buhranı"**nın milletimiz arasında böyle pek çok kimseyi, her çeşit sapıklığa müsâid bir duruma getirmiş olduğunu göstermektedir.

"-Mükemmel Arapça bilen, hacca gitmiş olan emekli bir albay, bu derecede sapık bir dâvâyı böylesine benimserse, Allah, misyonerlerin cirit attığı ülkemizdeki câhil müslümanlara acısın!.." demekten başka elden ne gelir!..

Bu şaşkınların daha önceki örnekleri de vardır ki, bunlardan biri de **"İslâm karşıtı"** fikirlerin şampiyonlarından **Abdullah Cevded**'dir. O'nun çıkardığı ve Kemalist inkılaplara kaynaklık eden **"İçtihad"** isimli dergide[315] Bahâîliği Türkiye için tervîc ederek şöyle yazmıştır:

*"...Her din merhamet ve uhuvvet (kardeşlik) tesisi için gelmiştir. Fakat bir insan hangi dinde doğdu ise, o dinde kalmasına hiç mani olmaksızın o insana kendisini din olarak kabul ettirebilecek bir mâhiyette bir din kabul edilmemiştir. Bu din, ancak **Bahâullâh**'ın ve oğlu **Abdülbahâ**'nın vaz' ve te'sis ettiği din-i merhamet ve muhabbettir. Fehm-i dînî ile fehm-i ilmî arasındaki fark, daha sade söyleyelim, ilim ile din arasındaki fark şudur ki, ilim harâretsiz bir nûrdur, din nûrsuz bir harârettir. Bununla beraber din, ilm-i mahz olmasa da daima muvâfık-ı akıldır. Ve böyle olmak dinin şart-ı vücudu ve şart-ı bekâsıdır. **Bahâullâh**'ın te'sis, **Abdülbahâ**'nın tanzim ve neşrettiği Bahâîlik, akıl ile müteâriz hiçbir fikri, hiçbir hükmü ihtivâ etmemektedir."*[316]

İçtihad Mecmuası'nda bu istikamette daha pek çok ma-

---

315 Bkz: İçtihad, 1 Mart 1922 tarih ve 144 numaralı nüsha.

316 **Dr. M. Şükrü Hanioğlu- Doktor Abdullah Cevded** ve Dönemi, İstanbul, 1981, sh: 339.

kale yayınlanmıştır.[317]

Bu bahsi bitirirken, **Fethullah Gülen** ve hattâ **Said-i Nursî** merhumun **"bahâî"** olduğu iddiası ile kaleme alınmış talihsiz bir eser[318] hakkında da birkaç cümle ile söz etmek istiyoruz.

Fethullah Gülen hakkında bizim de birtakım tenkid ve târizlerimiz olduğunu bilmeyen yoktur.[319] Hattâ bu eserin **"Günümüzdeki Tahrif Hareketleri"**ni anlatacak olan ikinci

---

317 Bunları, **Dr. Şükrü Hanioğlu**, verdiği dipnotta şöyle sıralamaktadır:

*"Bahâîliğin «İçtihad»da övücü bir şekilde tanıtılması için bkz: **Emin Ali, "Bahâî Hareketi Hakkında İlmî bir Tetebbû"**, İçtihad, no: 140, 31 Kânun-i evvel 1921, s: 2952-2955, İçtihad, no: 142, 31 Kânun-i Sânî 1922, s: 2983-2985, İçtihad, no: 143, 15 Şubat 1922, s: 2999-3003. Avrupa'da ilk Bahâî grupunun kuruluş yılının 1902 olduğu göz önüne alınırsa, (bkz: **H. M. Balyuzi- Abdulbahâ**: The Centre of the Covenant of **Baha'ullah**, London, 1971, s: 80) **Abdullah Cevdet**, bu mezhebe karşı ilk ilgiyi o dönemde yurt dışında duymuştu."*

318 **Semih Tufan Gülaltay- Fethullah** Müslüman mı?, İstanbul 2005

Bu eserde yazar kendisi biyografisini şöyle anlatmaktadır:

*"**Semih Tufan Gülaltay**, 1968 Kars doğumludur. 7 yaşında âilesiyle birlikte İstanbul'a yerleşti. Maltepe Lisesi'nden mezun olduktan sonra Londra'ya giderek London International College'a yazıldı.*

İngiltere'den döndükten sonra inşaat mühendisliği yaptı.

*1998 yılında İnsan Hakları Derneği Başkanı **Akın Birdal**'ın vurulması olayında azmettiricilikle suçlandı. 19 yıl hapis cezası ve kamu haklarından men edilme cezası aldı.*

*Hapishânedeyken tarih ve felsefe araştırmalarına yoğunlaştı. Toplam 6 ciltlik **"Tanrı'nın Türkleri"** adlı eserinin ilk 3 cildi yayınlandı.*

Tahliye olduktan sonra, ulusal, Atatürkçü çizgide politik çalışmalara başladı. 2005 yılında Ulusal Birlik Partisi (UBP) Genel Başkanlığı'nı üstlendi." (a.g.e., sh: 189)

319 Bkz: **Kadir Mısıroğlu**- Geçmiş Günü Elerken, c. II, İstanbul, 1995, sh: 74'deki 20 numaralı dipnot; **Kadir Mısıroğlu**- Gurbet İçinde Gurbet, İstanbul, 2004, sh: 159'daki 59 numaralı, sh: 186'daki 64 ve sh: 293'teki 114 numaralı dipnotlar.

cildinde **"Diyalog Meselesi"** dolayısıyla O'nun fikir ve davranışlarını daha geniş bir sûrette nakletmek niyetindeyiz. Fakat O'nu ve hele hele **Said-i Nursî** merhumun **"bahâî"** olduğunu iddia etmek, -mâruf tabiri ile- kasdı aşan bir cürümden başka bir şey değildir.

Tımarhâneye konulması gerekirken hapse atılmış bu şahsın, hezeyannâmesinin önsözünde:

*"Uzun süredir yaptığım araştırmalar **"tarih felsefecisi"** kimliğimin bana sağladığı avantajlarla Nurculuğun hakikatte İranlı **Mirza Ali Muhammed Bab** tarafından kurulmuş Bahaîlik adında gayr-i müslim bir inancın Anadolu topraklarına sızmış şekli olduğunu ortaya koymaktadır."*[320] denilmekte, müteâkiben de akıl ve havsalaya durgunluk verecek derecede indî te'vil ve yakıştırmalarla bu iddia te'yid olunmaya çalışılmaktadır.

Enbiyâdan gayrisi mâsum olmadığına nazaran, elbette ki **Saîd-i Nursî** de serdettiği bazı fikirler itibariyle tenkid edilebilir. Fakat unutmamak gerekir ki, **"insaf, dinin yarısı"** sayılacak derecede ehemmiyetli bir husustur.

*"Bu kitabın yayınlanması, belki çok şeyin sonu olacak, belki de eşsiz Türk ulusunun yeniden titreyip kendi benliğine döneceği, Türkler'in atası **M. Kemal Atatürk**'ün öğretisine sarılacağı, yeniden el ele, kolkola gireceği günlerin başlangıcı olarak tarihteki yerini alacak."*[321] diyen ve buna benzer sayısız herze ihtivâ eden bu eser (!), elbette ki cevaba değmez.

Daha **"millet"** kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'de bile geçen Arapça bir kelime olduğunu bile bilmeyen ve onu Farsça zanneden[322] bir kimsenin eser te'lifine cüret etmesindeki ha-

---

320 **Semih Tufan Gülaltay**- a.g.e., sh: 7

321 **Semih Tufan Gülaltay**- a.g.e., sh: 18

322 *"Bugün hâlen Dünya Bahâî Cemiyeti'ne «millet» adı veriliyor. Türk ulusunu, önemsiz gibi görünen bu konuda duyarlı olmaya çağırıyorum. Farsça olan millet kelimesini, günlük hayatımızdan kaldıralım. Bizim*

câlete işaretle iktifâ etmek istiyoruz. Yazar tarafından kaleme alınmış olan arka kapaktaki şu takdimi okuyanların bize hak verecekleri kanaatindeyiz:

*"Bu kitaptaki ana mevzu, **Fethullah**'ın rejim düşmanlığı ya da ABD adına yüklendiği misyon değil... Ben O'nun İslâmiyet'in içine sokulmuş bir **"Truva Atı"** olup olmadığını sorguluyorum. O, bir Truva atı mıdır? **Fethullah**, Bahâîler'in gizli lideri midir? Amaç, İslâm dinini tahrif etmek midir? Gerçek ve hâlis Müslüman kitlemizi, **Fethullah**'tan nasıl koruyabiliriz?*

Ve benim için işin en önemli yanı, 21. asrın en büyük dinamik gücü olan Türkçü gençliğin Türk-İslâm sentezi adı altında kandırılmasının önüne geçme yollarının ortaya konmasıdır... Nurculuğun Türk milliyetçilerinin sırtına basarak Tevrat ittifakı kurmasının önüne geçmek, Orta Asya'da misyonerlik okulları açarak İngilizce'yi Orta Asya'da tek dil hâline getirme çalışmalarına, artık dur diyebilecek miyiz?

***Fethullah**'ın birinci gâyesi, Türk devletini ele geçirmek, ikinci gâyesi ise, geçmişin intikamını almak için İran'ı istilâ edip İran'la harbe girmektir... O, bu operasyonda Turancıları kullanmayı düşünüyor...*

*Bütün Türk Dünyasını ele geçirdikten sonra ise, önce aldatmaca bir **"dinler diyaloğu"** oluşturacak sonra da gerçekte bir Tevrat ittifakı olan Bahâîliğe geçiş sürecini başlatarak bütün Dünya dinlerini Bahaîlik altında birleştirme sürecini başlatacaktır... Son merhalesi, **Fethullah**'ın **«Mesih»** ilân edilerek Dünya peygamberliğine adım atmasıdır..."*

Yâ!.. Gördünüz mü, ülkemizde ne akl-ı evveller yetiştiğini?! Bunları -hiç şübhesiz- kemalist ideolojiye borçluyuz!..

Öztürkçe olan ulus kelimemiz bize yeter. Bahâîlerin taktiklerine imkân vermeyelim." (a.g.e., sh: 93)

D- VEHHÂBÎLİK

Vehhâbîlik, Harran'da 1263 yılında doğmuş bulunan **İbn-i Teymiye**'nin[323] fikirlerini esas ittihaz eden **Muhammed**

---

323 **İbn-i Teymiyye**, Harran'da oturmakta olan Hanbelî Mezhebi'ne mensup köklü bir âilenin çocuğu olarak burada doğdu. Ulemâ silsilesi ile meşhur olan bu âile, Moğol İstilâsı üzerine Şam'a göçüp orada yerleşmiştir. (1269) **İbn-i Teymiye**, tahsilini burada zamanının en iyi hocalarından okuyarak tamamlamış. babasının ders okuttuğu Sükkeriyye Dârü'l-Hadîs'inde müderris olmuştur. Aynı zamanda da Emeviye Câmii'nde tefsir dersleri veriyordu. 1292 yılında Hacc'a gitti. Hac dönüşü Şam'daki Hanbeliyye Medresesi'nde ders vermeye başladı.

Bu tarihten itibaren O'nun hayatı hapiste vefat ettiği 1328 yılına kadar hep ilmî cedel ve münakaşalarla geçmiştir. Asr-ı Saadet'i esas alarak. bütün bid'atlara ilân-ı harb eden **İbn-i Teymiyye**, çoğu kere kantarın topuzunu kaçırdığından pek çok da düşman kazanmıştır. Bu sebeple:

"Eserleri, görüşleri ve katıldığı ilmî tartışmalar, bilhassa nazarî tasavvufa yöneltti̇ği eleştiriler yüzünden hayatının yaklaşık son yirmi yılında aralıklarla hapis cezalarına mâruz kalmasına, hattâ zaman zaman kâğıdı ve kalemi elinden alınmasına rağmen inandığı çizgiden tâviz vermemiş ve hapiste vefat ettiği ana kadar saf İslâm'ı yozlaştırdığına kanaat getirdiği akımlarla mücadele ederek Hz. Peygamber'in ve ilk Müslümanlar'ın akîdesini ve yaşayış biçimini eserleriyle savunmaya devam etmiştir.

*Kendisinden önce İslâm düşüncesine yön vermiş olan **Gazzâlî**, **İbn Rüşd** gibi ilim ve fikir adamlarının eserlerine vâkıf olan **İbn-i Teymiyye**, bilhassa **Gazzalî**'nin filozoflara, **İbn-i Rüşd**'ün de Eş'arîlere yönelik eleştirilerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Ancak O'nun tenkidleri tek bir grup veya mezheple sınırlı kalmamıştır, Selefî düşünce, inanç ve hayat anlayışına aykırı bulduğu birçok görüşe eleştiriler yöneltmiştir. Yazılarında bazen mûtedil olup eleştirilerini fikir çerçevesinde yaparken bazen de muhaliflerini Firavun'a veya şeytana benzetecek kadar aşırı ithamlarda bulunmuş, bu yüzden kendisi de çeşitli çevrelerin düşmanlık derecesinde tepkilerine mâruz kalmıştır.*

*Selef ve ehl-i hadîs çizgisini bir düşünce ekolü hâline dönüştüren **İbn-i Teymiyye**, zühd ve takvaya dayalı, rûhanî ve ahlâkî gelişmeyi hedefleyen tasavvufu kabul etmekle birlikte hulûl ve ittihad gibi unsurları ihtiva eden ve **İbnü'l-Arabî** ile özdeşleşen **«mütefelsif tasavvuf»**u reddetmiş, velî veya şeyh adı altında bir kısım tasavvuf ehlinin zihniyet ve uygulamalarına şiddetle karşı çıkmıştır. **İbn-i Teymiyye**'nin nazarî tasavvufa ağır bir şekilde hücum etmesinin temelinde fikrî sebeplerin yanında zamanla bu tasavvu-*

b. Abdülvehhab (1703-1787) tarafından başlatılmış olan bir yarı dinî, yarı siyasî harekettir. **"Yarı dinî, yarı siyasî"** dememizin sebebi, Suud Âilesi'nin Vehhâbîliği benimseyerek onu Osmanlı'dan kopmak için fikrî bir bahâne olarak kullanmış bulunmasıdır.

Bazılar Vehhabîliği bir mezhep kabul ettiği hâlde, biz **"hareket"** diyoruz. Çünkü Vehhabîlik'te ictihad gerektiren her meseleye dâir bir görüş mevcut değildir. Onlar daha ziyâde **"bid'at karşıtı"** olarak bilinirler. Hâlbuki bid'atler **"bid'at-ı hasene"** ve **"bid'at-ı kabîha"** olarak ikiye ayrılır. Bidat-ı hasenenin, (minâre ve tespih gibi) sünnetin mazmûnunda mevcud olduğu kabul edilir.

Suud Devleti'nin kurucusu **Abdülvehhab**'ın eniştesi idi. Suud Âilesi, **Abdülvehhab** gibi Arabistan'ın Necid Bölgesi'nde yaşıyordu. Burası ulaşımı güç, göz önünde olmayan bedevîlerle meskûn bir yerdi.

---

fun amelî hayatta ortaya çıkardığı yaşama biçiminin, Dünya görüşünün, kurumlaşma şeklinin ve eleştirilere tahammülsüzlüğünün de büyük ölçüde tesiri olmuştur." (DİA, c: 20, sh: 412)

*"İnsanlar, **İbn-i Teymiyye** hakkında iki kısma ayrılmıştır. Bir kısmı O'nun şahsiyet, ilim ve görüşlerini son derecede takdir ederken, diğer bir kısmı, O'nu tecsim ve teşbîh'e sapmakla, hattâ daha ileri giderek zındıklık ve dinsizlikle itham etmiştir. Bunlardan başka bir zümre de mûtedil bir vaziyet almış ve onun bazı görüşlerini benimsemiş, bazı görüşlerini de reddetmiştir. Fakat O'nu tecsim, teşbih, zındıklık ve dinsizlikle itham etmemiştir. Bu her üç sınıf da, **İbni Teymiyye**'nin kendi çağında ortaya çıkmıştır.*

*Vefâtından sonra da O'nun taraftarlarıyla aleyhtarları arasındaki şiddetli mücâdeleler bir müddet devam etmiştir. Daha sonra yavaş yavaş leh ve aleyhindeki taassub azalmış, O'na karşı mûtedil davrananlar çoğalmıştır. **İbn-i Teymiyye**'nin ihlâs ve İslâm uğrundaki mücâdelesi zamanla takdir edilmeye başlanmıştır. Hanbelîlerin ekserîsi, O'nun görüşlerini benimsemekle beraber, âlimlerin çoğu akîde ile ilgili görüşlerine muhâlefet etmişlerdir. Fakat hem muhâlefet, hem de muvâfakat edenler, her insanın yanılabileceğini göz önüne alarak, O'nun hatalarını da iyi niyetine hamletmişlerdir."* (Bkz. **Muhammed Ebû Zehra**, a.g.e., sh:568)

Müslümanlar'ın geri kalmışlığını, onların hurafe ve bid'atlara saplanıp kalmalarıyla izah eden **Abdülvehhab**, fikirlerini önce söz ve yazı ile müdafaa ediyordu. Sonra Suudîlerle birleşerek silâha sarıldı.

Vehhabîler, 1800'lü yılların başında Mekke ve Medine'ye saldırdılarsa da geri püskürtüldüler. Fakat rahat durmayıp isyan ve ihtilâl hareketlerine devam ettiler. Hacıların yollarını kapattıklarından 1813 yılında Mısır vâlisi **Kavalalı Mehmed Ali Paşa**, onları tenkîle memur edildi. **Kavalalı**, oğlu **Tosun Paşa**'yı Mekke ve Medine'ye göndererek Vehhabîleri Necid'e kaçıp sığınmaya mecbur bıraktı.

Osmanlı tarihinde devletin en sıkıntılı bir zamanına rastlayan Vehhabî isyanlarının tafsilâtı şöyledir:

Abdülvehhab'ın fikirlerini Osmanlı'ya isyan için bir bahâne sûretinde benimseyen Suud Âilesi, XIX. asrın başlarında Necid'de fiilî bir **"Çöl Emirliği"** şeklinde ortaya çıkmış bulunuyordu. İlk olarak 1803 yılında Taif'i muhasara ederek ele geçirdiler. Şehri yağma ettiler ve ahâliyi kılıçtan geçirdiler. Bölgedeki Osmanlı askerlerinin azlığından istifade ederek Mekke'ye girdiler. Sonra Cidde'yi kuşattılarsa da başarılı olamayıp geri çekildiler. Mekke ellerinden geri alındıysa da Tâif Kalesi'nde tutunmaya muvaffak oldular.

*"Vehhâbîler'in bu taarruzu ve Mekke'yi ele geçirişleri, İstanbul'da fecî bir tesir uyandırıyor. Nizâm-ı Cedîd'e muhâlif olan ahâli tabakalarında ricâle karşı ciddî bir kin uyanıyor. Yeni düzen taraftarlarının yanlış davranışları; sosyal anlayışlara tamamen muhâlif tasarruflara kalkışları yüzünden İstanbul'da bir karışıklık doğuyor. **III. Selim** tahtından indiriliyor.*

*Devletin dış ve iç gâilelerle meşgul olmasından istifâde eden, **Suûd bin Abdülazîz**, nâmertçe ve hâince bir hareketle, Medine'yi zaptediyor. **"Seyyidü'ş-Şühedâ"** diye anılan*

Hazret-i Hamza'nın ve sâir İslâm büyüklerinin türbelerini yıkıyor. Halkın ricâsı ve ümmetin nefretinden çekindiği için, Ravza-i Mutahhara'ya dokunmuyor. Yalnız, Peygamber'in merkad-i mübârekindeki mücevherleri, incileri ve kıymetli eşyayı gasp ederek memleketine gönderiyor.

*Hutbede, Halife-i Müslimîn olan Osmanlı Sultanı'nın ismini okutmayacak kadar cür'et gösteriyor. Mısır'a giren **Napoleon**, oraya Halife'nin emriyle geldiğini, O'na isyana teşebbüs eden Kölemenler'i de te'dib için gönderildiğini söylerken; **Suûd** isimli bedevî şeyhi, bunun aksini yapacak kadar hıyanet gösteriyor. Medîne'ye kadılar tâyin ediyor; Osmanlı memurlarını kovuyor. Hattâ Sultan'ı, Vehhâbîliğe dâvet için gayet garip bir teklifnâme göndermeğe bile cür'et ediyor. **Suûd**, İslâm ve Müslümanlar'ı temsil eden ve onların rahat ve huzurunun yegâne teminâtı olan Osmanlı Devleti'ne isyan etmekle, islâmî şuurdan ne derece yoksun olduğunu, mensûbiyet iddiâ ettiği kendi dininin düşmanlarına hizmet ettiğini açıkça gösteriyor.*

*Bu vaziyet karşısında, Osmanlı câmiasına dâhil Müslüman kitlelerde, Vahhâbî denilen bed-mezheplere karşı, ciddî bir hiddet uyanıyor. Devlet'in başındaki hâricî ve dâhilî gâileler, Hicaz buhranının ortadan kaldırılmasına Mısır vâlisi **Kavalalı Mehmed Ali Paşa**'nın memur edilmesini îcap ettiriyor. Mısır vâlisi, Hicaz'a, oğlu **Tosun Paşa** kumandasında bir ordu sevk ediyor. Uzun bir muhâsaradan sonra, Medîne, Vehhâbîler'den kurtarılıyor. (2 Ocak 1813/27 Zilka'de 1228)*

*Medine'nin geri alınması, Kahire ve İstanbul'da, şenliklerle kutlanıyor. Kısa bir müddet içinde Hicaz, tamamen Vehhâbîlerden temizleniyor. Haremeyn anahtarları da, an'ane mûcibince, Sultan'a gönderiliyor. 1818/1233'te, Mısır vâlisinin oğlu **İbrahim Paşa**, Vehhâbîler'in merkezi olan Der'iye Kalesi'ni tamamen fethediyor. Vehhâbî emîri **Abdullah ibni***

***Suûd** ile dört oğlunu ve kumandanlarından bazılarını esir olarak İstanbul'a gönderiyor. Bunların hepsi idam ediliyorlar ve isyanlarının cezalarını görüyorlar. Vehhâbî emîrinin sandığında, babasının Ravza-i Mutahhara'dan aşırdığı mücevherlerin bir kısmı da bulunuyor.*

*Bu vak'a, Mısır vâlisine, Osmanlı câmiasına dâhil Müslüman kavimler nezdinde, büyük bir perestiş temin ediyor. Kendisi bir **"İslâm kahramanı"** olarak görülmeğe başlıyor. İşte bu sebeple, Ocağın kaldırılmasından sonra baş gösteren büyük karışıklıklarda, bu adam, yegâne ümit olarak görünüyor. Halk telâkkisine zıt olan icraata karşı, padişahı doğru yola getirecek, etrafının yanlış telkinlerine mâni olacak bir kahraman sayılıyor. **Mehmed Ali** gâilesi ise, ayrı ve başka bir belâ olarak ortaya çıkıyor.*

*İndirilen bu darbeden sonra, Vahhâbîler'i, artık, bir asra yakın bir zaman, sükûnet içinde görüyoruz. Demek ki, darbe iyi vurulmuş; uzun bir zaman huzur ve sükûnun devamını sağlayabilmiştir. Vehhâbîler'in yeniden sahneye çıkışları, İngiliz emperyalizmi ile alâkadardır. **Sultan Abdülhamîd**, İngiliz emperyalizmine karşı, bir Hilâfet propagandası ve siyâseti gütmeğe başlamıştır. Bu siyâset, saldırgan değil, savunma ve korunmayı esas alan bir mâhiyeti hâizdir. Bu sırada Suûdîler'i ve Vehhâbîler'i, İngiliz oyuncağı olarak görüyoruz. Sultan'ın Hilâfet siyâsetine karşı, İngiltere, O'nu, kalbgâhından vurmak istemekte ve bunun için de Suûdîler'i ve bazı Jön-Türkler'i kullanmaktadır.*

*1900 senelerinde, Arap Yarımadası'nın Yemâme kıt'asında, iki emîr mücâdele etmektedir. Bunlardan biri, arkasını İngiltere'ye dayayan ve Riyad'ı merkez edinen **Abdülazîz ibni Suûd**, diğeri de Hayl'i merkez edinmiş bulunan ve **Sultan Hamîd**'e yaslanan Cebel-i Şammâr emîri **Abdülazîz ibni Reşîd**'dir. Şammarlılar, Vehhâbîler'i mağlûp etmişler ve*

Riyad'ı ele geçirmişlerdir.

*Bu sebeple **Abdülazîz ibni Suûd** ile oğlu Kuveyt'e kaçıp, ora şeyhi **Mübârek es-Sabah**'a sığınmışlardır. Kuveyt, sâhilde bulunduğu için, Sabahîler, İngiliz himâyesine güvenmektedirler. Yine İngiliz adamı olan Suudîler'e yataklık etmektedirler. Buna kızan **Sultan Hamîd**, Bağdat'taki Altıncı Ordu Müşîri **Fevzi Paşa**'yı, bu şeyhliğin kaldırılması ve işgâli için Kuveyt'e yürütmüştür. Bunda, Sultan'ın İngiliz siyâsetine karşı, İslâm Dünyası'nda, bir perestiş kazanmayı istemesinin, Bağdat hattının deniz ulaşımını sağlamayı zarûrî görüşünün de rolü vardır. Mesele, bir noktadan da, İngiliz-Alman rekabetiyle ve beynelmilel kuvvet dengesi politikasıyla alâkalıdır. Zaten Londra ipinde oynayan **Mübârek es-Sabah** derhal İngiliz himâyesini istemiştir.*

*Bunun üzerine **Sultan Hamîd**, işi müzâkereye dökmüştür. Babıâli'nin, hal-i hâzırı, yani statuquo'yu muhafaza teklifi kabul edilerek, İngiltere hükümeti Kuveyt'i himâyeden vazgeçmiştir. Böylece, Basra körfezi etrafında ve Akabe civarındaki İngiliz-Türk çekişmelerinden biri neticelenmeden, olduğu gibi kalmıştır. **Sultan Hamîd**, tam bir başarı kazanamamışsa da, kuvvetini göstermiştir.*

*1908/1324 senesinde, Türk- İngiliz çekişmesinin yeni bir meyve verdiğini, dış politikadaki üstadlığıyla tanınan **Sultan Hamîd**'in Londra hükümetince hem Rumeli'den, hem de Arabistan yarımadasının doğusundan sıkıştırıldığını görüyoruz. Bu sıkıştırma, Türkiye'yi, Meşrûtiyet denilen ve halkımızca, meş'ûmiyet sayılan bir karışıklığa sürüklemiştir. Aynı sıralarda da Suûdîler, eski merkezleri olan Riyad'ı yeniden geri almışlar ve uğursuz hareketlerine başlamışlardır. Sultan'ın adamı olan Şammâr emîri **İbnü'r-Reşid**, maktul düşmüş; Necid yeniden Suudî hegemonyasına girmiştir."*[324]

324 **Filibeli Ahmed Hilmi**- a.g.e., sh: 271 vd. (Ziya Nur'un ilâvesinden)

Osmanlı Devleti'nin Harb-i Umûmî neticesinde Arabistan'dan çekilmesi üzerine orada **Şerif Hüseyin** idâresinde merkezi Mekke olan bir **"Hicaz Krallığı"** kurulmuştu. **Şerif Hüseyin**, İngilizler tarafından Halife yapılacağı yalanıyla kandırılıp Osmanlı'ya isyan ettirilmişti. Bunun gerçekleşmemesi üzerine **Şerif Hüseyin**'in mütemâdî şikâyetlerinden kurtulmak isteyen İngilizler, Suudlara sağladıkları destekle onları Hicaz'a saldırttılar. Aynı İngilizler, **Şerif Hüseyin**'i güyâ korumak üzere Kıbrıs Adası'na nakledip orada ölünceye kadar yaşamaya mecbur bıraktılar. Böylece 1932 yılında **"Suudî Arabistan Krallığı"** kurulmuş oldu. Suudîler, öteden beri Vehhabîliği benimsemiş olduğundan ilk olarak Mekke'deki **"Cennetü'l-Muallâ"** ile Medîne'deki **"Cennetü'l-Bakî"** mezarlıklarını târumâr edip dümdüz bir tarla hâline getirdiler. Muallâ Mezarlığı'ndaki **Hz. Hatice**'ye âid türbe, **Hz. Ömer**'in ve Bakî Mezarlığı'ndaki **Hz. Osman**'ın kabirleri üzerindeki muhteşem türbeler ve emsâli pek çok sahabe kabri yerle bir edildi.

Minare yapımı ve namazdan sonra tespih kullanılması yasaklandı. Mekke ve Medine dâhilindeki paha biçilmez hat örnekleri, asılı oldukları yerden indirilip yakıldılar.[325]

---

325 Burada bir hâtıramı nakledeyim:

1962 senesi Ramazan ayını Suudî Arabistan'da geçirmiştim. Bayram sabahı bir Doğu Türkistanlı tanıdığın evindeydim. Orada benim gibi bayram ziyareti için bulanan diğer bir Türkistanlı yaşlı zât şunları söyledi:

"Ben Mekke'ye **Şerif Hüseyin** zamanında hicret etmiştim. Suudîler, buraya ilk geldiklerinde **Melik Abdülaziz**, adamlarına Türkçe ve Farsça bilen birini bulmalarını söylemiş. Onlar da gelip beni buldular. Beraber Medine'ye gittik. Harem dâhilinde duvarlara asılmış nefis yazılar, na't-ı şerîfler vardı. Adamları, bu asırların birikimi olan altın yaldızla yazılmış levhaları birer birer yere indiriyor, **Melik Abdülaziz** de bana:

"–Oku!" diye emrediyordu. Ben bir-iki satır okuyunca da:

"–Şirk, şirk!.." diye bağırıyor ve onların yakılmasını emrediyordu. O gün akşama kadar Harem dışında bu canım yazılar yakılıp yok edildi.

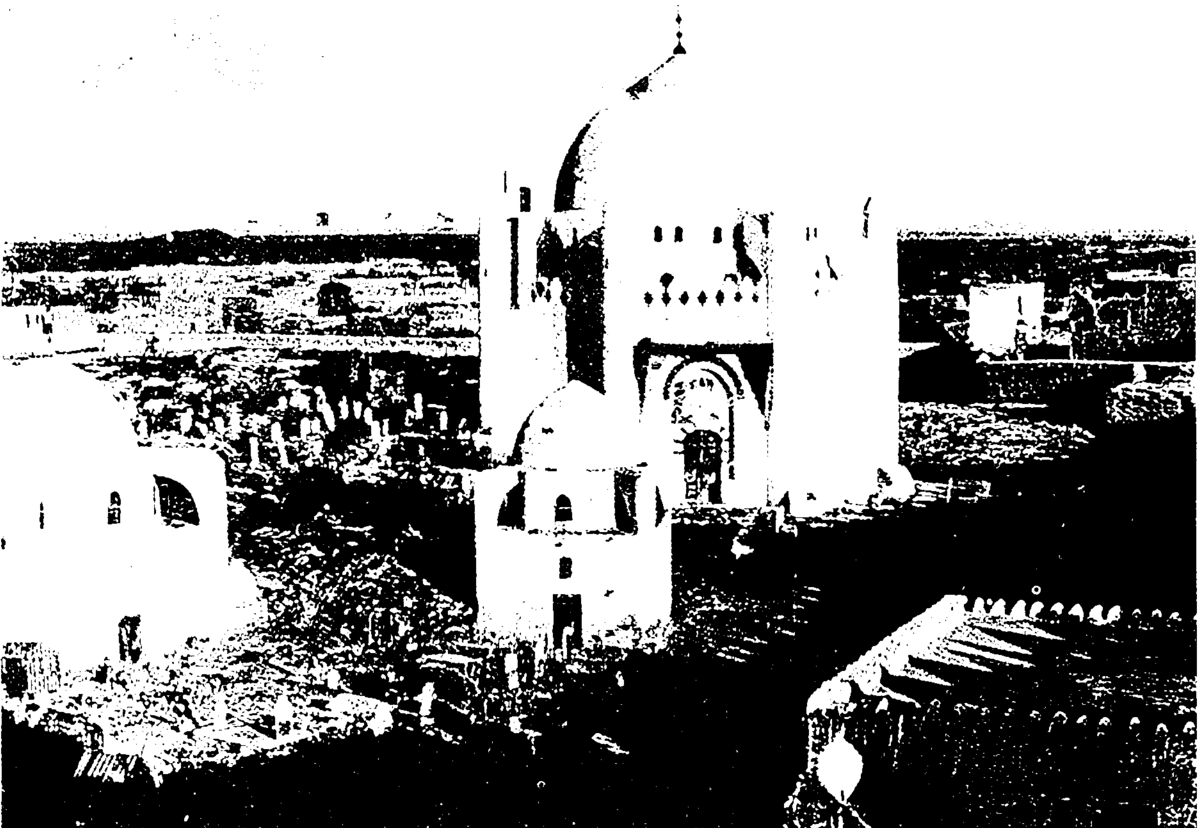
Zira **İbn-i Teymiyye**'nin yasakladığı bazı fiilleri **Abdülvehhab**, küfrü mûcib, hattâ **"şirk"** addetmişti.[326] O'nun görüşleri **Cevdet Paşa**'ya göre şöyledir:

"Merkumun ihdâs eylediği mezhepte meslük ve mâlum birçok akâid-i fâsidenin (O'nun ortaya koyduğu mezhepte tutulan yolun ve bilinen birçok fesatlık akidesinin) esası üç mesele olup, ilki budur ki: Vehhâbîler ***«Amel, imandan cüz'dür»*** *deyip, meselâ bir vakit namazı ve bir sene zekâtı tekâsülen (ihmal ve tembellikten dolayı) terk eden kâfir olarak demi (: kanı) heder ve malı helâldir deyü itikad ederler. İkincisi budur ki, ervâh-ı enbiyâdan (peygamber ruhlarından) ve evliyâdan istiâne etmek (yardım istemek) gibi, istimdad ve istişfâ (medet ve şifâ ummak) gibi, Cenâb-ı Hakk'tan gayrıya duâ eylemek şirktir, derler. Üçüncü mesele, türbeler binâ ve üzerlerine kubbeler inşâ ederek içlerinde kandil yakmak ve onlara sadaka ve nezirler arz etmek, mugâyır-ı diyânet-i İslâmiyye (İslâm Dini'yle ilgili işlere aykırı) idüğü dâvasından ibârettir.*

Bu akaid-i fâsideyi (fesatlık akîdelerini) isbât için ***İbni Abdü'l-Vahhâb****'ın ve bazı etbâının sonradan bazı te'lifâtı meydana çıkmış ve onları cerh ve tâ'dil (çürütüp reddetmek) için dahî müstakıllen risaleler yapılmış olmasıyla inşallah mahallinde bunlara dâir bazı tafsîlât yazılır (yazılacaktır).. Elhâsıl Vehhâbîler, gerek Zeydiye Mezhebi'nde bulunan şürafâya (şeriflere) ve gerek Ehl-i Sünnet ve cemaattan olan âmme-i ehl-i İslâm'a (Ehl-i İslâm'ın tamamına) kâfir ve müşrik nazarıyla bakarak bunca müslimlerin demleri (kanları) heder ve malları kendilerine helâl olmak itikadında bulunup, yağma girân-ı Arab'ın (göçebe Arap yağmacılığının) meşrebine dahî bu akâid-i bâtıla (bâtıl akideler) mülâyim ve muvâfık gelmekle,*

Bunlara hâlâ yanarım, her hatırladıkça böyle bir şeye sebep olduğum için vicdan azabı çekerim."

326 **İzmirli İsmail Hakkı**- Yeni İlm-i Kelâm, Ankara, 1981, sh: 108.

Cennetü'l-Bakı' Mezarlığı'nın Vehhâbîler tarafından tahrîb edilmeden önceki durumundan bir görünüş

mezheb-i mezkûr (adı geçen bu mezhep), Ceziretü'l-Arab'da kemâl-i sür'atle (büyük bir hızla) yayılmış oldu."[327]

Vehhabî inanışlarını çok güzel hülâsa etmiş olan **Ziya Nur** şöyle demektedir:

"O'nun mezhebinin başlıca ayırıcı vasıflarını şöyle özetlemek mümkündür:

Aklın delil olması bahis konusu değildir. Kitab, delîl-i kat'î (kesin delil)dir. Kütüb-i Sitte'de olan hadîsler, ancak rivâyeten tesbit edilmişse delildir. Onun, ilm-i dirâyete (otoritelerin ilmine) göre incelenmesi bahis konusu değildir. Şia'nın, tasavvuf ehlinin, kelâm âlimlerinin dayandığı hadîsler ise, mutlak sûrette uydurmadır. Müteşâbih âyetler delildir. Bunların zâhirî (dıştan nasıl anlaşılıyorsa öyle anlaşılması) muraddır. Ona göre mânâlandırılır. Onları te'vîl ve tefsir (bağdaştırmak ve yorumlamak) küfürdür.

Amel, imanda dâhildir. Tevhid'den maksad, tevhîd-i amelîdir (amelde birliktir). Tevhid'de Kelime-i Şehâdet yeterli değildir. Herhangi bir şeyi velî, vesîle ve mürşid edinmek küfürdür.

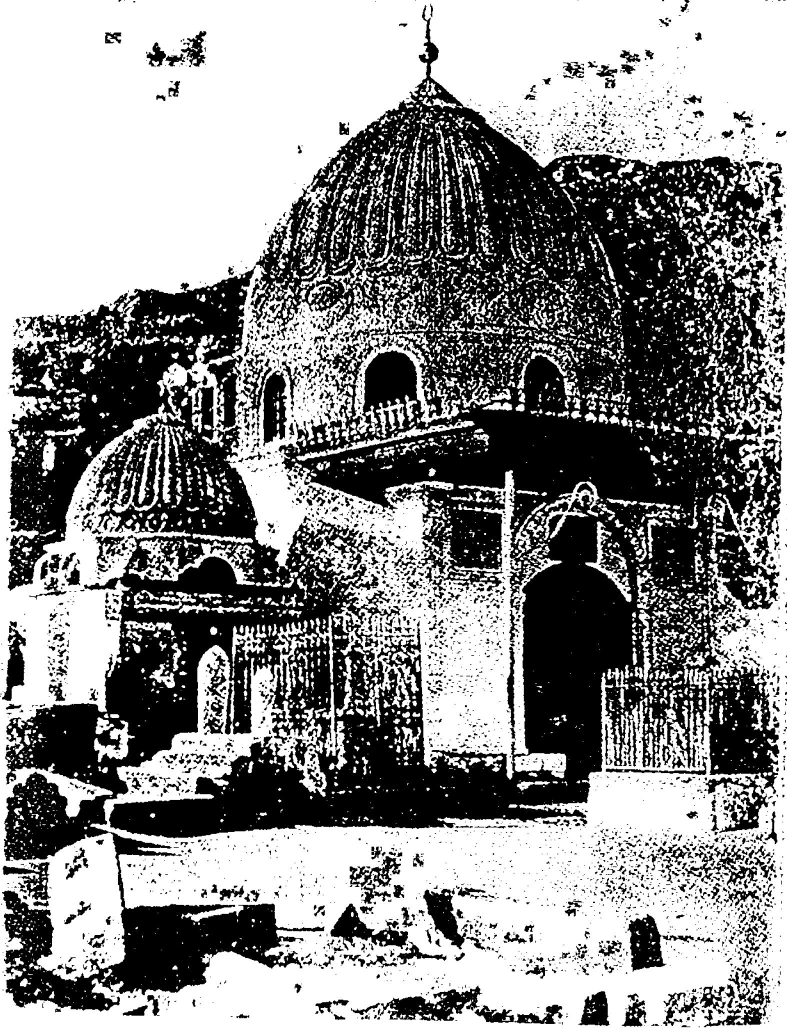
Allâh'ın sıfatları, hakikî sıfatlardır. Tevessül, küfür ve şirktir. Meleklerden, peygamberlerden ve ruhlardan meded ummak küfürdür. Peygamberden şefaat umulamaz. Peygamber'in ve Kur'ân'ın tebliğinden ayrı olarak, dine giren şeyler bid'attır. Kabirler üzerine kubbe yapmak, adak adamak küfürdür; ziyaret sapıklıktır. Amel'deki dört mezhebe cevaz vardır; lâkin îtikaddaki mezhepler yasaklanmıştır. Tarikatlara girmek ise, küfürdür.

Esaslardaki bu ayrılıklardan başka, fürûatta da bazı ayrılıklar ve farklılıklar vardır. Bunları da şöyle özetlemek mümkündür: Vakıf müessesesi bâtıldır. Bu anlayışa göre Vehhâbîler, girdikleri İslâm beldelerindeki bilhassa Mekke ve Medine'deki, muazzam Osmanlı vakıflarını dağıtmışlar ve

---

327 **Ahmed Cevdet Paşa**-a.g.e., c. VI, sh: 123 vd.

مکهٔ مکرمه ده جنت المعلی ده خدیجة الکبرانک قبر شریفی

Vehhâbîler tarafından tahrîb edilmeden önce Cennetü'l-Muallâ Mezarlığı'nda **Hz. Hatice**'nin kabr-i şerifi

yağmalamışlardır. Fakat son zamanlarda, bu sert hükümden biraz döndükleri söylenmektedir. Namazın cemaatla kılınması farzdır ve her fert, beş vakit câmie gelmeye mecburdur. Sigara ve nargile içenlere, sarhoşluk için olduğu gibi, kırk değnek vurulur. Şimdi, bu husustaki tatbikat da gevşemiştir.

Tevhîd-i amelî akidesine riâyet etmeyenlerin kestikleri yenmez ve bu gibiler müşrik sayılıp, üzerlerine harb ilân olunur. Tabiî, şimdi bunu da yapacak vaziyette değildirler. Kader, Kıyamet, Kelâmullah hakkındaki sorular bid'attır. Namazlardan sonra tesbih çekmek, Allâh'ın farz etmediği ve Peygamber'in kılmadığı namazlar ihdas etmek, din vaz' etmek kadar günahtır. Minare yapmak, el öpmek, boyun kesmek, bid'attır. Allah'tan başka bir şeyi, bir mezarı, bir şeyhi, hattâ Peygamber'i vesile edinmek şirktir. Peygamber'den, yardım ve şefaat istenemez. Türbelere mum yakmak, kabirlere kubbe yapmak, evliyaya adak adamak, hamayil takınmak, muska taşımak, vefk ve azâim (muska) yapmak, Allah'tan başkasının insan üzerinde tesirini kabul etmektir ve tamamen şirktir. Bir ağacı, bir taşı mukaddes tanımak,

*"-Yâ pir, yâ imam, yâ **Ali** yetiş!.." gibi sözler, Allâh'a şerîk koşmak demektir.*

*Bazı şeylerden teşe'üm etmek (uğursuzluk görmek), sihir yapmak, Allah'tan başka bir şeyin kudretine inanmak demektir ve şirktir. Hırka-i şerif ve lihye-i saâdet (Peygamberin hırkası ve sakalı) ziyâretleri de aynı hükme tâbidir. Peygambere salâvat getirilebilir; ancak **"seyyidünâ ve mevlânâ"** dememek şartıyla. **"Delâil-i Hayrat"** okumak memnu'dur; zira bu, Peygamber'e ibâdet mâhiyetindedir.*

*Riyâ için namaz kılmak ve sofuluk yapmak da gizli şirktir. Çünkü Allah'tan başkasına gösteriş yapılmaktadır. Necef'i ziyaret etmek, Kerbelâ toprağına secde etmek **Mehdî**'ye inanmak, **Hızır** ve **İlyas**'ın sağ olduğunu söylemek, şeyhlere râbıta yapmak, gavsa, kutublara, abdalların varlığına, üçlere, yedi-*

lere, kırklara inanmak; ölülerin diriler üzerinde tasarrufunu kabul etmek demektir ve şirktir.

Abdü'l-Vahhâb*'a göre, tasavvuf bir bid'attır. Tarîkat, mürşidin kendisini vesîle edindirmesi demektir. Peygamber, her türlü dînî tebliğleri yapmıştır. Bundan dolayı,* ***Ebû Bekir-i Sıddık****'a ayrı bir zikir usûlü,* ***Hazret-i Ali****'ye hususî sırlar tevdî etmesi, O'na iftiradır.* ***"Dininizi ikmâl ettim."*** *yollu nassa da aykırıdır.*

Tasavvuf ehli olanların, mükâşefe (keşif yoluyla bilme) usûlü ise asılsızdır. Bu sebeple tasavvuf yolunun yolcularını ve tarikatçıları, memleketlerinden çıkarmışlardır. Onlara göre, tarikatçıların en sapık olanları râbıtayı kabul edenlerdir. Râbıta, açıkça şirktir. Rüfâî burhanları, kendilerinde tasarruf iddiasını ifâde ettiği için şirktir. Ticânîlerin, âlem-i menâm'da Peygamberden emir aldıklarını iddiâ etmeleri, ölünün tasarrufuna inanmaktır. Kâdirîler'in, Bedevîler'in şeyhlerine secde etmeleri, Mecus rakslarını ihyâ etmeleri, diğer tarîkların ***Hazret-i Ali*** *ve evlâdlarını mâsum kabul etmeleri, şirktir.*

Görülüyor ki, ortada, şirk sayılmayan ve tenkîd edilmeyen bir dînî hareket kalmamaktadır."[328]

Bugün Vehhabîler, bu sertliklerin çoğundan vazgeçmiş görünmektedirler. Böyle olmakla beraber -aynen Şiîler gibi- Dünya'nın neresinde Müslüman varsa, orada faaliyet göstermekte ve Vehhabî inancını yaymaya çalışmaktadırlar. Mekke'deki **"Râbıtatü'l-Âlemi'l-İslâmî"** teşkilâtı, bu faaliyetlerin merkezidir.

Hâlbuki bir insanın küfürle ithamı çok tehlikelidir. Zira isâbetsizlik hâlinde bunu iddia edenin kendi kâfir olur.[329]

---

328 **Filibeli Ahmed Hilmi**- a.g.e., sh: 275 vd.

329 **Ebû Hureyre** (r.a.) rivâyetiyle Rasûlullah (s.a.v.)'ın: *"Bir kimse, (mü'min) kardeşine «Ey kâfir!» derse, onlardan birisi kâfir olur."* buyurduğu bildirilmiştir. (Sahih-i Buhârî, 5638 numaralı hadis)

Aynı hadîs-i şerîf, **Abdullah ibn-i Ömer** rivâyetiyle Sahih-i Müslim'de de mevcuddur. (Sahih-i Müslim, 92 numaralı hadis)

İmam-ı Eş'arî'nin son nefesinde şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

"-Şâhid olunuz! Ben ehl-i kıbleden hiç kimseyi bir hata sebebiyle tekfir etmem!.."[330]

İhtimal, birçok ef'âl-i âdiye sebebiyle herkesi küfürle itham etmelerinden dolayı **Eyüb Sabri Paşa**,[331] Vehhabîlerin inançlarının Karâmita tâifesinden kaynaklandığını iddia etmiştir.[332] Meşhur İslâm düşmanı müsteşrik (oryantalist) **Dozy**'nin de paylaştığı[333] bu görüş, doğru olmasa gerektir.

Moğol İstilâsı üzerine İslâm Âlemi'nde yaşanan kargaşalar hengâmında zuhûr eden **İbn-i Teymiyye**'nin başlangıçta birtakım hurafelere karşı başlattığı fikrî mücâdeleye esas olan fikirlerin **Abdülvehhab** tarafından, vahşî tabiatlı bedevîlerin hissiyatını okşayacak tarzda sertleştirilmesi ile ortaya çıkan Vehhabîlik, Suud Âilesi'nin siyâsî emelleri için kullanılmasıyla hâlâ devam eden bir hareket hâline gelmiştir. Tabiî bu gelişmede Osmanlı'nın o günkü Batılı düşmanlarının rolünü de hesaba katmak lâzımdır.

*"Nitekim, Fransız Hâriciye Nazırlarından **Jean Pichon**, «Vehhâbîler'in İngiliz ajanları vasıtasıyla tahrik edildiğini, Londra ile bir anlaşmaya vardıklarını, hattâ hareketin ortaya çıkışında bu hükümetin tesirinin büyük olduğunu» söylemiştir. Aynı yazar, **Napoleon**'un da bu mevzu ile alâkadar olduğunu, meseleyi, işi bilenlerden sordurduğunu yazmaktadır. Bilâhare cereyan eden olaylar, bu iddiaların doğruluğunu az çok te'yîd etmiştir.*

Fakat Vehhâbîlik, daha ziyâde bir îtikad ve amel, tavır

---

330 **Haydarîzâde İbrahim**- Mezâhib ve Turûk-ı İslâmiyye Tarihi, İstanbul, 1335, sh: 10.

331 **Eyüb Sabri Paşa** (ölümü 1890). Mir'ât-ı Medîne gibi değerli eserler vermiş bir yazar amiraldir.

332 **Eyüb Sabri**- Tarih-i Vehhabiyân, İstanbul, 1296, sh: 1-31.

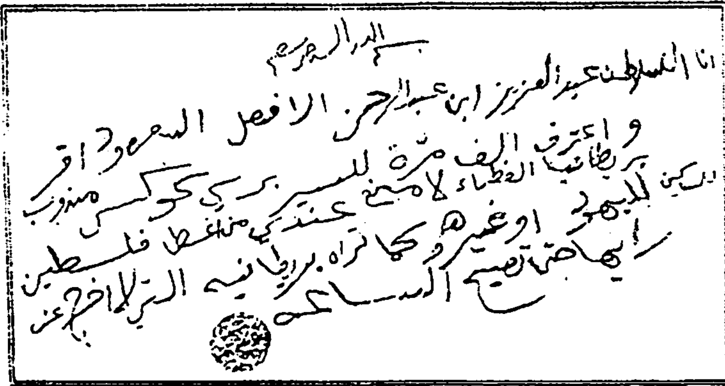
333 **Filibeli Ahmed Hilmi**- a.g.e., sh: 245 vd.

ve davranışı olarak görünmektedir. Nitekim Vehhâbî diye adlandırılanlar:

«-Biz itikadda selef, amelde Hanbelî mezhebindeniz. Esâsen ***Ahmed b. Hanbel****, itikad hususunda selefin nasçı, yani Eseriye kolunu temsil eder. Onun, amelde de yolu budur. Bu sebeple, biz, itikadda ve amelde Hanbelî'yiz; Vehhâbîlik diye bir şey yoktur.* ***Abdü'l-Vahhâb****, ilmen ve fiilen bu mezhebin yenileyicisi ve şeyhülislâmıdır.» derler.*

Ancak bunlar, çıkışlarında, kendilerini hakikî muvahhid, diğer Müslümanları ise âdeta müşrik sayarak çok sert ve katı bir anlayışla hareket etmişler; fecî bir aşırılığa vararak, İslâm câmiası arasında köklü ve berbat bir fitne uyandırmışlardır."[334]

Bu bahse, ecnebîler ve bilhassa İngilizlerin alâkalarını ispat eden aşağıdaki vesika ile son veriyoruz:

بسم الله الرحمن الرحيم
انا السلطان عبد العزيز ابن عبد الرحمن الافيصل السعود اقر
و اعترف الف مرة للسير برسي كوكس مندوب
بريطانيا العظمى لا مانع عندي من اعطاء فلسطين
للمساكين اليهود او غيرهم كما تراه بريطانيا التي
لا اخرج عن رايها حتى تصيح الساعة

* مصدر هذا الاعتراف : كتاب تاريخ آل سعود *

Suud Devleti'nin kurucusu ***Suud b. Abdülaziz****'in Filistin'de veya herhangi bir yerde* ***"Yahudi Devleti"*** *kurulmasına muvâfakat ettiğini ve hayatı boyunca İngilizlerden ayrılamayacağını taahhüd eden kargacık, burgacık yazılarla beyânı!*

334 **Filibeli Ahmed Hilmi**- a.g.e., sh: 247 vd. (**Ziya Nur**'un notundan)

II- TÜRKİYE'DE

A- AFGANÎ, ABDUH ve REŞİD RIZA HAREKETİ

a- Cemâleddin-i Efgânî (1838-1897)

Birbirlerinin tilmîzi (talebesi) olan bu üç şahsın başlattıkları reform hareketi, aslında İslâm Âlemi'ne şâmil olduğu hâlde, ülkemizdeki aşırı tesirleri itibariyle bu bahiste ele alınmış bulunmaktadır.

Gerçekten **Efgânî**'nin İran, **Abduh** ve **Reşid Rıza**'nın Mısır asıllı olmalarına rağmen her üçünün de kendi memleketlerinden ziyâde Türkiye'de müessir oldukları tarihî bir gerçektir. Bu hususu, bu üç kafadardan bilhassa **Efgânî** için **Cemil Meriç** şöyle ifade etmektedir:

*"«Türk şâiri **Mehmed Emin Bey**'e Türkçülüğü aşılayan, kendisinin söylediğine göre **Efganlı Şeyh Cemaleddin**'dir. Bu büyük İslâm inkılâpçısı, Türkiye'de **Mehmed Emin Bey**'i bularak O'na halk dilinde, halk vezninde, millet sevgisiyle dolu şiirler yazmasını tavsiye etmiştir.» (**Ziya Gökalp**, Türkçülüğün Esasları)*

*«Edebiyatımızın o büyük «**İslâm İnkılâpçısı**»na yegâne borcu, Türk Sazı şâiri de değildir. Filhakika bir yandan Jön Türklerde «**Türkçülük şuurunu uyandırırken**» (**Şerif Mardin**, Jön Türklerin Siyasî Görüşleri) bir yandan da... Fakat*

***Efganlı** bir şeyhin, bir ümmetçinin Türkçülük şuuruyla ne gibi bir münâsebeti olabilir?» diyeceksiniz.*

*Acele etmeyelim. Belki de **Efgânî**, şâirâne bir mahlâstır, **Figânî** gibi. Nitekim **Ahmet Agayef**'ten üstadın Efganlılıkla bir ilgisi olmadığını öğreniyoruz.*

"-Şeyh hazretleri, aslen Türk'tü, Âzerî Türk'ü!.." (Türk Yurdu Mecmuâsı, c: I)

*Evet, bir yandan da **Mehmed Âkif'i** irşad etmektedir hazret... «**Âkif**'in silüetini çizebilmek için **Efganlı Cemaleddin** ile Mısırlı **Abduh**'un portrelerini bir an bile gözden ayıramayız. Sırat-ı Müstakim, mücâhid-i İslâm **Şeyh Cemaleddin** ile... şâkirdi ve muhibb-i sâdıkı Mısır müftüsünün izinden ayrılmamıştır... **Âkif**'in **Efganlı** hakkında hükmü şudur:*

*«Şarkın yetiştirdiği fıtratların en yükseklerinden biri!..» **(Cerrahoğlu, Mehmed Âkif)**.*

*Yalnız **Âkif**'i mi? İslâm'da teceddüd yaratmak isteyen bütün bir nesil O'nun şâkirdi. Daha sonra **İsmet Paşa**'nın başvekilliğini yapacak olan tanınmış din bilgini **Şemseddin Günaltay**'a göre:*

*«-Şeyh, Peygamber kadar şâyân-ı hürmet. O'na itiraz edenler **Ebu Cehil** kadar lânete müstehaktır. Çünkü Şeyh, Peygamber'in zamanındaki İslâmlığı yeniden diriltmeğe kalkışmıştır.» (İslâm Mecmuâsı)*

*Bu muteber şehâdetlerden anlaşılan şu: **Cemâleddin Efendi, Efgânî** değil **Türkî**'dir. Sayısız tilmîzi vardır. Milliyetçidir, ümmetçidir, ıslahatçıdır. Hem mücâhiddir, hem müctehid.*

*Üzelerek belirtelim ki, elimizdeki diğer kaynaklar, bu iddiâlara gölge düşürecek mâhiyettedir. Kimine göre Şeyh, iranlı bir Şiî'dir **(B. Lewis**, The Middle East and the West), kimine göre **Hazret-i Ali** ahfâdından... **(Şeyh Abduh)** O'nun Hintli olduğunu söyleyenler de vardır. (The Musulman*

mecmuası, 1936 husûsî sayısı ile 5 Şubat 1937 tarihli nüsha)."[335]

Cemil Meriç Bey'in burada dokunup geçtiği, **Mehmed Âkif Bey**'in **Efgânî** ve **Abduh** hayranlığı fevkalâde ehemmiyetli bir meseledir. Zira siyâsî meseleleri anlamaktaki kifâyetsizliği, cennetmekân **Abdülhamid Han** Hazretleri hakkındaki pek çirkin sözleriyle sâbit olan **Mehmed Âkif**'in bu medihkârlığı, bunlar hakkında hâlâ devam eden yanlış değerlendirmelerin en büyük bir müessiri olmuştur.[336] Şu neticenin husûlünde -hiç şüphesiz- **Mehmed Âkif** Bey'in Müslümanlar arasında, hak ettiğinden yüzlerce kat fazla itibar sahibi olması rol oynamış bulunmaktadır. O derecede ki, değerli yazar arkadaşımız **Ertuğrul Düzdağ** bile **Efgânî**'yi, şahsiyet ve takip ettiği gâyenin tamamen aksine bir sûrette **"İslâm birliği için çalışan fikir ve mücadele adamı"** olarak[337] tavsif etmektedir.

Efgânî'yi bu yanlış değerlendirmede daha da ileri gidenler vardır. Bunlardan biri olan **Hayrettin Karaman**'ın kanaatince; "*39 müstâkil İslâm Devleti'nin hürriyet ve istiklâl mücâdelelerini teşvik için harekete geçiren liderlerin başında **Cemaleddin Efgânî** vardır.*"

"*Türkiye, Mısır gibi en önemli İslâm ülkelerini dolaşan **Efgânî**... (buralardaki) kurtuluş ve kalkınma hareketlerinin başlaması veya hızlanmasında âmil olmuştur.*»[338]

*Ömrünün bir döneminde **"halkın millî iradesiyle oluşacak"**, **"millî şuuru uyandırmaya"** çalışmış, diğer döne-*

---

335 **Cemil Meriç**- Umrandan Uygarlığa, İstanbul, 2009, sh: 67 vd.

336 Bu yanlış değerlendirmenin şampiyonlarından olan **Hayreddin Karaman**'ın takdir ve tahsinleri için şu esere bakılabilir: **Hayreddin Karaman**- Gerçek İslâm'da Birlik, İstanbul, (tarihsiz), sh: 1-167.

337 Bkz: M. Âkif- Safahat, İstanbul, 2006, sh: 575

338 **Hayreddin Karaman**- İslâm Hukuk Tarihi, İstanbul, 1989, sh: 314-315.

minde ***"hürriyet ve bağımsızlığı elde etmiş Müslümanların birliği için çalışmış"***[339] *imiş.*

Bir adam nasıl oluyor da hem Osmanlı'nın mahvı için en mühim bir menba-ı fitne olan Arab kavmiyetçiliğinin tahrikçisi, hem de Müslümanlar'ın birliğine taraftar olabiliyor. Ümmet, 39 âciz parçaya taksim olsun ve bundan şeyhlerine iftihar payı çıksın!.. Bu lâfların sahibinin vaktiyle AT'a girme fetvaları veren şahıs olması, ictihadda mertebe sahibi olduğunu gösteriyor. Acaba kendileri İslâm Devleti sayılan Türkiye için, şeyhlerinin yolunda muhtar bir Kürdistan için ne buyururlar? 40 parça oluversin!..

Hayreti mûcib bir nokta da ***"Müslüman birliği"****ni temin iddiasıyla müslüman kavimler arasındaki farkların tahrik edilmesindedir. Bu tahriklerin âşikâr olduğu zamanın, Devlet-i Osmâniye'nin Türk, Arab, Arnavut, Kürt ve sâir kavimlerden mürekkep Müslümanlar'a hükmettiği bir devir olduğu hatırlanmalıdır.*

Hezâr teessüf ki, bu lâfları âhir zaman Türkiyesi'nde yaşayan ve kavmiyetçilik fitnesinin ümmeti paramparça ettiğini gören bir adam söylüyor."[340]

Bununla beraber, tarihteki fikrî sapıklıkların günümüzdeki uzantı ve tezâhürleri, bu eserin ikinci cildininin mevzuu olduğundan, burada tafsilâta girişmekten sarf-ı nazar ediyoruz. **Mehmed Âkif Bey**, her ikisi de mason[341] olan **Efgânî** ile

---

339 **Hayreddin Karaman**- a.g.e., sh: 458.

340 Bkz: "Ehl-i Sünneti Müdafaa ve Bid'atleri Tenkid" adlı eserdeki **Muhammed Reşad** imzalı **"Abduh'un Mezhebi"** isimli makale, İstanbul 2005, sh: 195 vd.

341 Bu adamların masonluğu, münâkaşasız her kaynakta mevcuddur. Taraftarları, o zaman masonluğun hakikatı iyice bilinemedi gibi birtakım mazeretlere sığınmaktadırlar. Bunlardan birini kısaca dikkatlerinize sunalım:

"Burada bir parantez açarak, ***Efganî*** *ve* ***Abduh****'un çok istismar edilmiş bulunan masonlukları ile ilgili* ***Reşid Rıza****'nın kaleme aldığı kısa bir*

Abduh arasındaki bir muhâvereyi şöyle nazmetmiş bulunmaktadır:

Mısır'ın en muhteşem üstadı ***Muhammed Abduh****,*
Konuşurken neye dâirse ***Cemaleddin****'le;*
Der ki tilmizine Afganlı:
*"-**Muhammed**, dinle!*
İnkılâb istiyorum, başka değil, hem çabucak.
Öne bizler düşüp İslâm'ı da kaldırmazsak,
Nazariyyât ile bir şeyler olur zannetme!...
O berâhîni de artık yetişir, dinletme!
Çünkü muhtac-ı tezâhür değil isti'dâdın...
"-Şüphe yok, hakk-ı semûhîleri var üstadın...
Gidelim bir yere, hatta şu bizim Sûdan'a;
Yeni bir medrese te'sis edelim Urban'a.
Daha üç-beş de faziletli mücâhid bulalım,
Nesli tehzîb ile, i'lâ ile meşgul olalım,
Çıkarıp gönderelim, hâsılı, şeyhim, yer yer
Oradan âlem-i İslâm'a ***Cemâleddin****'ler."*

---

açıklamayı tercüme ederek vermekte fayda görüyoruz:

«Üstadımız, yıllar önce masonluğu terk etmiştir. Sürgünden döndükten sonra masonlar kendisini defalarca cemiyete girmeye çağırmışlar, fakat o hem bu dâvetleri, hem de cemiyetin kendisine vermek istediği nişanı reddetmiştir. Kendisine bir gün:

"–Bu masonluğun mâhiyeti nedir?" diye sorduğumda, bana şunları söylemişti:

"–Masonluğun faaliyet gösterdiği ülkelerdeki varlık sebebi (ameli, işlevi) sona ermiştir. Masonlar, ilme ve hürriyete karşı savaş açmış bulunan krallar, imparatorlar ve papalarla mücadele ediyorlardı, bu da çok büyük bir işti. Avrupa'nın bugünkü noktaya gelmesinde önemli etkisi oldu. Bugün Batılılar, mason cemiyetini eski bir eseri korur gibi koruyorlar ve onu insanlar arasında tanışma ve dayanışmayı sağlayan bir moral cemiyet olarak görüyorlar. Benim ***Seyyid Cemâleddin*** *ile bu cemiyete girmem, sosyal ve politik amaçlarımıza ulaşma çabamızda cemiyeti kullanmak içindi, ben onu yıllarca önce terk ettim ve bir daha da aslâ geri dönmedim.»"* (Bkz: **Hayreddin Karaman**, a.g.e., sh: 58)

CEMÂLEDDİN-İ EFGÂNÎ
(1838-1897)

"-Bu, fakat, yirmi yıl ister ki, kolay görmüyorum... Yirmi günlük işe bak sen!"

"-Kulunuz ma'zurum..."[342]

Aslında İran'ın Esedâbâd Şehri'nde doğduğu cihetle Şiî olduğu hâlde bunu gizlemek için **"Efgânî"** adıyla bütün Dünya'yı dolaşan bu mâceraperest adamın masonluğu hakkında pek çok şey yazılıp söylenmiştir. Bunlardan sadece bir tekini dikkatlerinize sunalım:

Değerli araştırmacı **Muhammed Reşad** şöyle diyor:

*"**Efgânî'nin** Masonluğa intisâbı, hemen bütün taraftarlarınca da teslim edilmiş bir hakikat olup Şeyh'i anlamak için büyük ehemmiyeti hâizdir. Bizzat **Efgânî'nin** el yazısı ile yazdığı Mason Localarına müracaat dilekçeleri neşredilmiş*[343]*, Osmanlı arşivlerinden ve Masonların evrâkından çıkarılmış vesikalara istinâden ciddî makaleler yazılmış*[344] *derin tetkik mahsûlü eserlerde bu mevzua uzun fasıllar tahsis edilmiştir."*[345]

Her hâlde bu masonluk meselesinde en susturucu delil, masonların kendi beyânlarıdır. Masonlara mahsus olmak üzere yayınlanan **"Mimar Sinan"** adlı dergide tanıtılan meşhur

---

342 Bkz: **Mehmed Âkif**- Safahat, **"Âsım"**dan.

343 Muhammed Reşad – Cemaleddin Efganî Etrafında Makaleler, İstanbul 1996, sh: 15

344 **Cemâleddin Efgânî**- (haz: **Asgar Mehdevî** ve **Iraj Afşâr**), "Mecmua-i İsnad ve Medârik Çâp Neşode der bâre-i **Seyyid Cemâleddin**, Tahran, 1963, Tahran Üniversitesi Yayınları, sh: 24-25'de *"asılları ve fârisî tercemeleriyle beraber bu evrâkın bir listesi mevcud."* (**M. Reşad**)

345 **Abdullah Albert Kudsizâde**- "**Afghani** and Freemasonry in Egypt", Journal of the American Orientall Society mecmuası, "**Efgânî** ve Mısır'da Masonluk" : (Tercümesi, **Alaaddin Yalçınkaya**) **Cemaleddin Efgânî**, Osmanlı Yayınları, 1991, sh: 124-143; **Jacob M. Landau**, Prolegomena to a Study of Secret Societies in Modern Egypt, Middle Eastern Studies mecmuası, Kanunisânî, 1965, 2 aded, c: 1, sh:135-185. (**M. Reşad**)

يقول مدرس العلوم الفلسفية بمصر المحروسة جمال الدين الكابلي

الذي مضى من عمره سبعة وثلثون سنة بأني أرجو من اخوان الصفا

واستدعي من خلان الوفا أعني ارباب المجمع المقدس الماسون

الذي هو عن الخلل والزلل مصون ان يمنوا علي ويتفضلوا الي

بقبولي في ذلك المجمع المطهر وبادخالي في سلك المنخرطين

في ذلك المنتدى المفتخر ولكم الفضل ١٢٩٢

Cemâleddin-i Efgânî'nin Mason locasına mürâcaat mektûbu

masonlar arasında **Efgânî** de yer almış ve onlar tarafından, **"her yerde, her zeminde, her zaman aydınlık saçan bir zât, dikkate değer bir yazar, büyüleyici ve usta bir hatip, doğuştan yüksek iknâ kabiliyetine sahip bir tartışmacı"**[346] olarak tavsif ve medhedilmiştir.

Sıraladığı kaynaklar, kendi sözlerinden en az on kat fazla olan bir makaleden[347] ihtisâren kısa bir nakli de dikkatlerinize arz edelim:

---

346 Bkz. **Tamer Ayan** ve **Uğur Özcan**, "Bir Masonun Biyografisi: **Cemaleddin Efganî K.** (1838-1897): Modern İslâm'da Bir Efsane", Mimar Sinan Dergisi, s. 127, Mart 2003, sh: 11-44.

347 Ehl-i Sünnet'i Müdafaa ve Bid'atleri Tenkid (İstanbul 2005) isimli eserdeki **Yusuf Hanif** imzalı **"Efganî Gerçeği"** adlı makale, sh: 339 vd.

"Gittiği yerlerde milliyetçi hisleri körüklemiş[348]*, kan bağını din bağından daha sağlam ve daha uzun ömürlü görmüştür.*[349] *Osmanlı Hilâfeti'ne karşı Arap Hilâfeti dâvâsı gütmüş*[350] *ve bu dâvânın önde gelen destekçilerinden İngiliz ajanı ve seyyahı* ***Wilfrid Scawen Blunt***[351] *ile yakın dostluk*

---

348 Bkz. **Sylvia G. Haim**, "Introduction", Arab Nationalism: An Antologhy içinde (ed. **S. G. Haim**), California Üniversitesi nşr., **Berkeley**-Los Angeles, 1381 [1962], 3-72. (**Yusuf Hanif**'den naklen)

349 **Cemâleddin Efganî**, "Vahdet-i Cinsiyye Felsefesi", Türk Yurdu, Teşrîn-i Sânî 1328, c. 3, 2. adet, 45-55. s. Ve **"Saâdetin Altı Köşeli Kasrı"**, Türk Yurdu, Kânûn-i Evvel 1328, 3.c., 3. adet, 70-77. s.'den nakleden **Muhammed Reşad**, a.g.e., 124-125.s., **"Vahdet-i Cinsiyye Felsefesi"**nin Farsça aslı için bkz., "Felsefe-i Vahdet-i Cinsiyye ve Hakîkat-ı İttihad-ı Lugat", Nâmehâ-i Târihî ve Siyâsî: **Seyyid Cemâleddîn Esedâbâdî** içinde, haz. **Ebu'l-Hasan Cemâli Esedâbâdî**, 3. bsk., Tahran, 1401 (1981), s. 200-212 (http://www2.h-net.msu.edu/~bahai/areprint/afghani/namihha/namihha.html), 6 Zilhicce 1422 [19.02.2002]).

N. S. Banarlı bu görüşlerine istinaden **Efgânî**'nin *"...yalnız bir İslâmcı değil, aynı zamanda bir Türk milliyetçisi olduğu..."* kanâatine varır. (**N. S. Banarlı**, Resimli Türk Edebiyatı Târihi, Millî Eğitim Bakanlığı nşr.. İstanbul, 1417/1997, c: 2, 1084, S./1. haşiye). Benzer kanaatler için bkz., **Mirza Bala Mehmetzâde**, Milli Azerbaycan Hareketi. Azerbaycan Kültür Derneği nşr., Ankara, 1411/1991, s: 42-44. (**Y. Hanif**'den naklen)

350 Bkz. **Elizabeth Longford**, A Pilgrimage of Passion: The Life of Wilfrid Sca(w)en Blunt, Granada Publishing, London, 1399 (1979), s. 167-168'den nakleden **Azmi Özcan**, "İngiltere'de Hilâfet Tartışmaları, 1873 - 1909", İslâm Araştırmaları Dergisi. 1418 (1998). 2. adet. s. 60/39. haşiye (**Azmi Bey**'in bu makalesi, şu eserde de bulunmaktadır: **İsmail Kara** [haz.], İslâm Siyasî Düşüncesinde Değişme ve Süreklilik: Hilâfet Risaleleri içinde, c: I, Klasik Yay., İstanbul, 1423 [2002], s. 63-91: **Wilfrid Scawen Blunt**, Gordon at Khartum: Being A Personal Narrative of Events, London, 1328 (1911), s. 492'den nakleden **Muhammed Reşâd**, a.g.e., s: 153, ayrıca s: 149-157. (Y.H.)

351 **Blunt**'ın Arap Hilâfeti fitnesindeki mevkii için bkz., **Ş. Tufan Buzpınar**- "Opposition to the Ottoman Caliphate in the Early Years of **Abdülhamid** II: 1877 - 1882", Die Welt des Islams: International Journal for the Study of Modern Islam, Şevval 1417 (Mart 1996), c. 36., 1. aded, s. 80-88 (Türkçesi: "**II. Abdülhamit** Döneminde Osmanlı Hilafetine Muhâlefe-

ilişkileri kurmuştur.

***II. Abdülhamid Han**, O'nun bu tür ilişkiler içinde olduğunu anlamış ve İstanbul'a çağırtarak göz hapsinde tutmuş, bir daha İstanbul'dan ayrılmasına müsaade etmemiştir.*

***Efgânî** bu göz hapsi sırasında **Abdülhamid**'in kendisine sağladığı onca imkânlara rağmen İstanbul'dan ayrılabilmek için gûyâ amansız düşmanı olduğu (!) İngiltere'ye nağmeler dizerek, onların tebaasından olduğunu iddiâ ederek ilticâ etmek istemiştir.*[352]

Dârülfünûn'da verdiği bir konferansta peygamberlikten sanat olarak söz etmiş, bunun üzerine devrin ulemâsından hak ettiği cevabı alarak İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır.

*O'nun dînî meselelerdeki lâkaytlığı çokça tenkit edilmesine neden olmuştur. Sâdık talebelerinden Hıristiyan **Selim Anhûrî**, **Lütfî Cum'a** ve **Şiblî Şümeyyil**'in şehâdetlerine öz yeğeni **Lütfullah**'ın oğlu **Ebu'l-Hasan**'ın itiraflarına İstanbul'daki yakın çevresinden **Abdülkadir el-Mağribî**'nin naklettiklerine bazı ulemâ-i İslâm'ın kavillerine, bir kısım resmî vesâikte kaydedilenlere bakılacak olursa, akidesi ve ameli fevkalâde bozuktur.*

---

tin Ortaya Çıkışı: 1877-1882", **İsmail Kara** [haz.], a.g.e., c. I, s. 54-61); **Muhammed Reşâd**, aynı yerler; **Ozean**, a.g.m., 58-63.S. Bu fitnenin önde gelen teşvikçilerinden kavmiyetçi **Abdurrahman el-Kevâkibî** üzerindeki **Blunt** tesiri için bkz: **Sylvia G. Haim**, "**Blunt** and **al-Kawâkibî**", Oriente Moderno, Receb 1374 (Mart 1955), 35. sene, 3. aded, s. 132-143. (Y. H.)

352 2 Cemaziye'l-sânî 1313 (19 Kasım 1895) tarihli bu ilticâ talebi İngiltere'nin İstanbul Elçisi **Sir Philip Currie**'den Salisburry'e gönderilen 25 Cemaziyel-sânî 1313 (12 Aralık 1895) tarih ve 923 no'lu raporun içindedir. (Public Record Office of Great Britain, F.O. 60/594'te münderic Fransızca nüshası için bkz: **Elie Kedourie- Afghani** and **Abduh**: An Essay on Religious Unbelief and Political Activism in Modern Islam, Frank Cass Co. Ltd., London, 1386 [1966], s. 87-88. Bunun İngilizcesi için bkz. **Keddie**- a.g.e. [İng.], s. 386-387 / [Tür.] sh: 393-394; ayrıca bkz: **Muhammed Reşad**- a.g.e., s. 169-171: **Özcan**- a.g.m., sh: 289-290)

Bu meyânda zikredilebilecek en mühim delil ise, ***Ernest Renan****'ın bir konferansına verdiği sözde cevaptır.* ***Renan****, 19 Cemâziye'l-evvel 1300'de (29 Mart 1883) Sorbonne Üniversitesi'nde verdiği* ***"İslâm ve İlim"*** *mevzûlu konferansında İslâm'ı ilim düşmanı, insanlığa vurulan zincirlerin en ağırı, insan zekâsı için yalnızca zararlı olmuş bir din olarak tavsif etmekteydi.* ***Renan****'ın bu hezeyannâmesi, İslâm Dünyası'nın dört bir yanından şiddetli tepkiler alırken* ***Efgânî****:*

*«****Renan****'ın sözlerinin sağlam deliller ve tarihsel tanıklıklar üzerine bina edildiğini, O'nun Müslümanlara karşı gereken saygıyı gösterdiğini ve gayet medenîce davrandığını dile getirmiş, Journal des Debats'ta neşrolunan asıl cevabında ise en az* ***Renan*** *kadar İslâm'a ve Müslümanlar'a bühtanda bulunmuştur. Öyle ki, O'nun bu sözde cevabını okuyan Fransa'daki Müslümanlar'ın bunu aralarından birinin ihâneti olarak kabul edip, dehşet ve tiksintiyle hatırladıkları Paris Emniyet Müdürlüğü raporlarına geçmiştir.*[353]

---

353 **Pakdaman**- a.g.e, sh: 82-83'ten nakleden **Cündioğlu**- a.g.m., sh: 80. **(Y.H.)**

Cemil Meriç Bey de adı geçen eserinde bu **Efgânî-Renan** münakaşası hakkında pek mufassal bir bilgi sunmaktadır. Burada o değerlendirmenin de pek az bir kısmını nakletmek istiyoruz:

"Onun girift ve tezatlarla dolu kişiliğini ***Renan****'a verdiği cevapta buluyoruz. Ne gariptir ki, aşağı-yukarı bir asır önce cereyan eden bu münâkaşa (musâhabe demek daha doğru olurdu) bize yanlış intikal etmiştir. Hiç kimse* ***Cemâleddin****'in yazısını okumak zahmetine katlanmamış, bütün yazarlar büyük bir cömertlikle Şeyhi İslâmiyet'in müdafii mertebesine yükseltmiştir.*

Bu vesika, bizim için çok mühimdir. Çünkü hem ***Cemâleddin****'in girift ve müttezat kişiliğini ışığa kavuşturur, hem O'nu* ***Namık Kemal****'le mukayese etmek imkânını verir. Zira* ***Renan****'ın 1883'te irat ettiği konferans, [L'islamisme et la Science", conference faite a la Sorbonne, le 29 mars 1883. İslamiyet ve İlim, 29 Mart 1883'de Sorbon'da verilen konferans) in* ***Renan Ernest****, Discours et Conferences (Nutuk ve Konferanslar), 2. baskı,*

***Efgânî**, Avrupa'nın «**parlak**» medeniyetinin temelinde **Luther**'in Protestanlık reformu olduğu zehâbına kapılmış ve aynı yolu İslâm Dünyası'nın da izlemesi gerektiğini düşünerek Müslümanlar'ın **Luther**'i olmaya heveslenmiştir.*

O'na göre tam mükemmel bir din, üç semâvî dinin birleşmesiyle oluşturulabilir."[354]

Son olarak zamanımız âlimlerinden **Muhammed Avvâme** ile Rihle Dergisi'nde yapılmış olan bir röportajdan alınan

---

*Paris 1887, s. 374 vd.] **Efgânlı**'ya yârenleşmek fırsatı vermekle kalmaz, **Nâmık Kemal**'e de meşhur Müdâfaanâme'sini ilham eder. (**Nâmık Kemal, Renan** Müdafaanâmesi, İslâmiyet ve Maârif. Yayımlayan: **Ord. Prof. M. F. Köprülü**, Ankara 1962)*

***Namık Kemal**'in müdâfaanâmesi taarruz, **Cemaleddin**'in mektubu teslimiyet. **Nâmık Kemal** öfke ve küçümseyiş. **Cemaleddin** terbiye ve makyavelizm.*

***Namık Kemal**, önce **Renan**'ı tanıtmakla işe başlar:*

*"Engizisyonun kötülüklerini tenkid ede ede, her fenalığı dine bağlayan ve her dini aynı meziyette vehmeden bir münkir, üstelik ele aldığı konuyu da hiç bilmemektedir. Nasıl olur denecek, bir şark dilleri mütehassısı, bir Akademi âzası İslâmiyet'i nasıl olur da bilmez? Bilmez, Avrupa, Şark'ı bilmez. Bu cehâletin sebebi şu: Avrupa'da İslâmiyet'le uğraşanlar ya Hıristiyandırlar ya değildirler. Hıristiyansalar fikr-i aslîleri bu tetkikatın selâmetle icrâsına mânidir. Biz araştırmalarımızda bîtaraf olabiliriz. Bizce Hıristiyanlık mensuh bir dindir. Hâlbuki İslâmiyet, Hıristiyanlara göre ilâhî değildir. Onun için her kitapta yalan, yanlış ararlar. İnanmayanlar ise, bütün dinlere efkâr-ı beşerin en ağır zincir-i esâreti, terakkiyat-ı mârifetin en kuvvetli sekte-i hâili nazarıyla bakarlar. Dinin ilâhî mahiyeti yoksa, üzerinde neden durulsun? **Renan**'ın risâlesini görmeden bu kadar az lakırdıya, bu kadar çok hata sığabileceğini sanmazdım."*

Adıvar:

*"-**Nâmık Kemal**'in müdafaası daha ziyade bir polemik şeklinde olup her satırında **Renan**'ın cehliyle (?) istihzâ doludur." buyuruyor.*

*Salip'le Hilâl'in kavgası devam ediyor. **Renan**'ın müttefikleri içimizde yaşamaktadır. **Nâmık Kemal**'i hatırlayan yok. **Kemal**'in yazısında konuşan herhangi bir fert değil, tarihin kendisi, iftiraya uğrayan bir medeniyet."* (**Cemil Meriç**- a.g.e., sh: 69 vd.)

354 Bkz. Journel des Debats, 12 Receb 1300 (19 Mayıs 1883).

şu satırlarla[355] bu bahse nihâyet verelim. Bu değerli âlim:

"-**Cemâleddin Efgânî** hakkında ne dersiniz?" suâline şu cevapları vermiştir:

*"**Afgânî**, sapkınlığın ve dalâletin başıdır. Ben Allâh'ın izniyle, karakter olarak övgüde ve medihde mübâlağayı sevmem. **Afgânî** ve ekolü, **Muhammed Abduh** ve takipçileri dalâletin ve sapkınlığın öncüleridir. **Cemâluddîn Esedâbâdî** adında bir kitap var. Bu kitapta, mutlaka bilinmesi gereken bir hâdise anlatılır. **Afgânî**'nin seferde-hazarda, gece-gündüz yanından ayırmadığı bir çantası vardır. Çantada çok özel belgeleri var. Bir defasında geceleyin Tahran'da bir arkadaşının yanında uyumaktayken **Sultan Abdülhamid**'den bir haber gelir. Sultan, **Afgânî**'yi çağırmaktadır... **Afgâni** apar-topar hazırlanır ve yola koyulur. Ancak çantasını arkadaşının evinde unutur. Adam çantayla ilgili olarak dostlarıyla istişârede bulunur. Sonunda tarihe bir hizmet olsun diye çantanın içindeki belgeleri çoğaltmaya ve Farsçaya çevirip incelemeye karar verirler. **Cemâlüddîn Afgânî**'nin 26 farklı imza kullandığı tesbit edilir. Ayrıca, evrakların arasında **Afgânî**'nin Mason mahfiline sunduğu masonluğa katılma dilekçesi ve masonluğa kabul edildiğine dâir belge de vardır. Kabul merâsiminin yeri ve zamanı da belirtilmiştir.*

*Başka bir belge, **Muhammed Abduh**'un bir mektubudur. İngilizler, **Muhammed Abduh**'u, Mısır halkı nezdinde popülaritesini artırması için -İngilizler, Mısır ahâlisinin kalbini kazanan bir Arap öncü yetiştirmek istiyordu- Lübnan'a sürdüklerinde mektubu buradan yazmış. Diyor ki, **Muhammed Abduh**:*

"Biz, senin sağlam yolundayız. Dinin başını, yine dinin kılıcından başka bir şeyle kesemezsin. Bizi görsen âbid, zâhid, rükû ve secdeden başını kaldırmayan kimseler zanneder-

355 Bkz. Rihle Dergisi, sh: 5-6, Nisan-Eylül 2009, sh: 82.

لوج كوكب شرق
نمره
١٢٥٥

في القاهره بمصر و ٧ جنايو ١٨٧٨
٥٨٧٨

الى الاخ جمال الدين محترم

الذي معلوم لديكم بان في جلسة ٢٨ الماضي وباغلبية الاراء صار انتخابكم رئيس محترم لهذا اللوج
لهذا العام ولذا قد هنيكم وهني ذواتنا على هذا الحظ العظيم وعن امر الرئيس محترم الحالي
ادعوا خوتكم للحضور يوم الخميس القادم ١١ الجاري الساعة عربي بعد الغروب الى محل هذا
اللوج لاجل اشتغالكم السادوم بعد اتمام ما يجب من التكريز الاعتيادي ثم بتصيير يوم
الخميس ١٠ الجاري الساعة افرنجي ما تكريز رئيس محترم لوج كونكورديه فالرجا حضوركم
في اليوم المذكور للاشتراك في الاشغال وفي الحالتين ملابسكم تكون سودا ورباط الرقبة
والكفوف بيضا واقبلوا منا العناق الاخوي .: كاتب سر

نقولا
شروج

Cemâleddin-i Efgânî'nin Mısır'daki **"Kevkebü'ş-Şark"** adlı Mason Locası'na kabul olunduğunu gösteren vesika

sin." Çantada daha birçok belge vardır.

Riyad'da ***Dr. Fehd er-Rûmî****,* ***İmam Muhammed*** *Üniversitesi'nde yaptığı doktora tezinin konusu,* ***"Menhecü'l-Medrese el-Akliyye el-Hadîse fi't-Tefsîr"*** *(Modern Akılcı Ekolün Tefsir Yöntemi)... Çalışmanın başında bu akımın öncüleri olan* ***Afgânî****,* ***Muhammed Abduh*** *ve* ***Reşîd Rızâ****'nın biyografileri var. Benim az önce sözünü ettiğim belgeleri de oraya koymuş."*

b- Muhammed Abduh (1849-1905)

Muhammed Avvâme Hocaefendi, **Efgânî** hakkında bu değerlendirmeyi yaptıktan sonra, sözü, **Muhammed Abduh**'a intikal ettirerek şöyle demiştir:

*"****Muhammed Abduh*** *da bu çizgide olan bir kimsedir. İngilizler, Mısır'da* ***Abduh****'u ciddî anlamda desteklemiş ve bir* ***"din ıslahatçısı"*** *olarak öne çıkarmışlardır. İslâm Dünyası'nı bütünüyle ifsad etmesi için* ***Abduh****'u Mısır Müftülüğü makamına atamışlardır. Çünkü Mısır, Ezher'e ev sahipliği yaptığı için tüm İslâm Dünyası'nın ilim kıblesiydi. İngilizler'e göre,* ***Muhammed Abduh****'u aktör yaptıkları bu ifsad projesi, Mısır'da tutarsa İslâm Dünyası'nın diğer ülkelerinde de tutacaktı. Bu yüzden* ***Muhammed Abduh*** *aleyhine konuşanlara baskı uygulamışlardı. Ama tüm bunlara rağmen Allah Teâlâ hak yolunda malını ve canını fedâ eden kimseler gönderdi. Bunların en başta geleni* ***Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi****'dir. O,* ***"Mevkıfü'l-Akl"*** *isimli kitabında bu akımın maskesini düşürdü. Bu akımın gerçek yüzünü bilmek*

*için **Mustafa Sabri Efendi**'nin bu kitabı mutlaka okunmalıdır."*[356]

Efgânî'nin en sâdık bir tilmîzi olan **Muhammed Abduh**'un menşe itibariyle Türkmen göçerlerden olduğu söylenmektedir.[357] 1849 yılında Mısır'da doğmuştur. Âilesi çiftçilikle meşgul, kendisi okumuş, mezun olduğu Ezher Üniversitesi hocalarından biri olmuştur. 1871 yılında Mısır'a gelen **Cemâleddin Efgânî** ile görüştükten sonra tamamen reformist bir hüviyet kazanarak gazetelerde bu istikamette makaleler yayınlamaya başladı. Kendisi, **Efgânî**'nin bu tesirini şöyle ifade etmiştir:

*"Babam, benim kardeşlerim **Ali** ve **Mahrus** gibi bedenî hayatıma sebep oldu. **Cemâleddin** ise bana **Hz. Muhammed** ve **Hz. İbrahim**, **Hz. Musa** ve **Hz. İsa**'nınki gibi mânevî bir hayat verdi, ruh ufkumu açtı."*[358]

Abduh ve benzeri şahısların telkin ettiği **"Arap Kavmiyetçiliği"** fikrinin fiilî bir tezâhürü olarak 1882 yılında **Arabî (Urabî) Paşa** isyan ve ihtilâl hareketi başgösterdi. Mısır'da Türk ve Çerkeslerin itibarlı mevkilerine bir aksülamel olan bu Arab asıllı subayların isyanı, kısa zamanda bir halk hareketine dönüştü. Bunda meşhur Türk-İslâm düşmanı İngiliz Başvekili **Gladstone**'a yazdığı bir mektupta:

"İster âlim, ister câhil, ister asker, isterse sivil olsun; bütün Mısırlılar, Türkler'den nefret ve onların rezil hâtıralarından istikrah eder."[359] beyânına yer vermiş olan **Abduh**'un rolü büyüktü.

---

356 a.y.

357 **Hayreddin Karaman**- a.g.e., sh: 53; **M. Reşid Rıza**, Târihu'l-Üstazi'l-**İmam Şeyh Muhammed Abduh**, Kahire 1931, c: I, sh: 16.

358 **Dr. Osman Keskioğlu**, **Dr. Asaf Demirbaş**, **Abdullah Manaz**- Son Çağlarda İslâm Dünyası'nda Fikir Hareketleri, Ankara, 1989, sh: 49

359 **Wilfrid Scawen Blunt**, "Letters to the Right Hon. **W. E. Gladstone**, M.P.", Londra, 1882, sh: 32-33.

Bu yüzden Mısır'da üç ay hapis ve Beyrut'ta üç yıl sürgün olarak yaşamak mecbûriyetinde kaldı. Bu bâdireyi böylece ucuz atlatmasının sebebi, İngiliz gizli servisinin Mısır'daki en müessir elemanı **Wilfrid Scawen Blunt**'un yardımları idi. O sırada **Efgânî** de bu İngiliz istihbaratçısının evinde misafir edilmekteydi.[360]

İngilizler, **Sultan II. Abdülhamid** merhumun emperyalizme karşı dirâyetle yürüttüğü **"Hilâfet Siyaseti"**nden rahatsızdılar. Bu sebeple ortaya bir **"Great Egyption"** (Büyük Mısır Davası) fikri çıkarmışlardı. Güyâ Mısır'ı, İslâm Dünyası'nın lideri yapacaklardı. Bu husustaki en müessir iddiaları, Osmanlı Hilâfeti'nin gayr-i meşrûluğu (!) idi. Bunun için kullandıkları mesned de *"İmamlar (Halifeler), Kureyş'tendir."* hadîs-i şerîfi idi.[361] Aynı martavallarla, diğer taraftan da **Şerif Hüseyin**'i isyana hazırlıyorlardı. Hayatını bu dâvâya hasretmiş ve pek çok eser bırakmış olan **Blunt**'un ülkemizde pek az tanınmakta olması cidden hazindir.

Arabî Paşa isyanı sonunda, İngilizlerce Paris'e kaçırılan **Cemâleddin Efgânî** bir müddet sonra **Abduh**'u yanına çağırdı. **Abduh**, Beyrut'tan Paris'e gitti. (1883) **Efgânî** ile birlikte **"Urvetü'l-Vüska"** adında bir dernek kurdular. Aynı adla bir de dergi çıkarmaya başladılar. Bu iki sivri adam arasında kısa bir zaman sonra usûl ihtilâfları baş göstermesi üzerine **Abduh**, 1884 yılında önce Tunus'a gitti. Orada fazla kalamayarak Beyrut'a döndü.

Siyasetten el etek çekmiş görünen **Abduh**, burada ilmî çalışmalara ağırlık vererek **Efgânî**'nin **"Dehriyyûn"** risâlesini Arapça'ya tercüme etti ve yayınladı. Sonra Beyrut Türk

360 **Wilfrid Scawen Blunt**, Gordon at Khartoum. London, 1911, sh: 505.

361 Bu hadîs-i şerîfin nasıl anlaşılması gerektiği hususunu anlamak için bkz. **Kadir Mısıroğlu**- Geçmişi ve Geleceği ile Hilâfet, İstanbul, 1993, sh: 44 vd.

MUHAMMED ABDUH
(1849-1905)

Kadısı **Râmiz Efendi**'nin oğlu **Cemal Bey**, **Mirza Bakır** ve burada İngiliz misyonerlerini yanına alarak bir dernek kurdu. Derneğin gâyesi, aynen bugünkü **Fethullahçıların** yaptığı gibi **"semâvî dinleri birleştirmek"**(!)ti. Bu bir **"diyalog"** hareketiydi. Gâye de güyâ üç semâvî din arasındaki münâferet ve düşmanlıkları ortadan kaldırmaktı. Tabiatıyla bu ilk diyalog tecrübesinden hâsıl olan netice hüsran oldu. Elbet bugünkü diyalogcuların elde edecekleri netice de aynı olacaktır!

1888 yılında Mısır'daki İngiliz Komiseri **Lord Cromer**'in dâveti üzerine ülkesine dönen **Abduh**, ertesi yıl (1889) İngiliz idâresi tarafından Mısır Müftülüğü makamına tâyin edildi. Yaz aylarında Fransa, İsviçre ve hattâ Londra'ya seyahatler yaptı. İngiltere'de meşhur filozof **Herbert Spencer**'le görüştü. 1905 yılında hastalandı ve hava değişimi için gittiği İskenderiye'de vefat etti.

*"**Abduh**'a göre, Kur'ân'a ve içindeki amelî hükümlere inanan, fakat diğer bazı gaybî konuları kavramakta güçlük çeken entelektüellerin bunlar hakkında kendi ilmî kapasitelerini tatmin edecek te'viller yapması îmânlarına zarar vermez. Müslümanlar'ın da ilmen sâbit olmuş konularda uzmanlarla çekişmesi veya bazı haber-i vâhid rivâyetleri doğrulamak için ilimde delili bulunmayan şeyleri savunması doğru olmaz. Bu yaklaşımıyla Kur'ân ve ilim arasında uzlaştırma çabalarına büyük önem verir ve bazı âyetleri kendi zamanındaki bilim anlayışına ve bilimsel verilere göre yorumlamaya çalışır. Nitekim Tefsîrü'l-Menâr'da **Abduh**'a atfen tabiat üstü varlıkların ve mûcizelerin îzahıyla ilgili farklı te'villere yer verilmiştir. Bunlar arasında cinlerin, mikropların bir cinsi olabileceği, **Ebrehe** ordusunu taşlarla helâk eden kuşların hastalık taşıyan sinekler şeklinde anlaşılabileceği,[362] insan-*

---

362 Bu sapık görüşe dâir **Elmalılı**'nın tefsîrinde geniş ve muknî ce-

*ların sadece **Hz. Âdem**'den değil, ırklarına göre çeşitli insan orjinlerinden geldiklerinin düşünülebileceği, **Hz. Meryem**'in **Îsâ**'ya babasız hâmile kalmasının, çocuk sahibi olacağına dâir ilâhî habere kuvvetli îmânının oluşturduğu psikolojiyle izah edilebileceği şeklinde yorumlar bulunmaktadır."*[363]

Bir mezhebe sâdıkane bağlı kalmayı tassup olarak gören **Abduh**, aynen üstadı **Efgânî** gibi:

*"İttihad-ı İslâm kavramı, siyasî bir birlik yerine Müslüman toplumlar arasında yakınlık, dayanışma ve yardımlaşmaya dayalı dinî-ictimâî birlik şeklinde anlaşılmalıdır. Müslümanlar içinde farklı etnik ve idârî devletlerin varlığı bir realite olduğundan merkeziyetçi olmayan sistem daha yararlıdır. Bir yandan hilâfetin ümmet için taşıdığı önemin farkında bulunması, öte yandan Mısır'ın kendine has özelliği dolayısıyla müstakil bir devlet olmasını desteklemesi, **Abduh**'u bu konularda çelişkili yazılar yazmaya sevk etmiştir."*[364]

*"**Abduh**'un ıslahatçılığı ve İslâm düşüncesiyle Batı modernleşmesi arasında sentez yapmayı öngören akılcı yorumları, talebelerinden **Muhammed Ferid Vecdî** ile sonraki Ezher şeyhlerinden **Mustafa el-Meragî**, **Mustafa Abdürrâzık** ve **Mahmud Şeltût** tarafından devam ettirilmiştir. **Abduh**'tan etkilenenler arasında **Ahmed Lutfî es-Seyyid** ve **Muhammed Kürd Ali** gibi milliyetçi aydınlar yanında O'nun ılımlı yenilikçiliğini radikal-lâik bir modernizme dönüştüren **Kasım Emin** ve **Ali Abdürrâzık** gibi düşünürler de vardır.*

***Muhammed Abduh**'un düşüncesi, Osmanlı Türkiyesi'nde **Mehmed Âkif** başta olmak üzere Sırat-ı Müstakîm ve Sebîlürreşad çevresinde yer alan İslâmcı ekolün yanı*

---

vaplar vardır. (bkz: c: VIII, sh: 6123 vd.) Ayrıca ileride izah edileceği üzere, **İzmirli İsmâil Hakkı** da bu görüştedir.

363 DİA, c: 30, sh: 484

364 a.y., sh: 485.

*sıra **Ziya Gökalp** ve İslâm Mecmuâsı etrafındaki modernistler üzerinde etkili olmuş, hattâ İctihad grubundaki **Abdullah Cevdet** ve **Celâl Nuri** gibi lâik, Batıcı kesimler tarafından bile kendi görüşleri doğrultusunda kullanılmıştır. **Abduh**'un izlerini kısa ziyaretlerde bulunduğu Tunus ve Cezayir ulemasının faaliyetlerinde, ayrıca **Mahmud Şükrî el-Âlûsî**'nin Irak'ta ve **Cemâleddin el-Kasımî**'nin Suriye'de öncülük ettiği Selefî ıslahat hareketlerinde de görmek mümkündür.*"[365]

c- Reşid Rıza (1865-1935)

Efgânî ile başlayan yenilikçi (ıslahatçı) veya reformist üçlüsünün sonuncusu olan **Reşid Rıza**, şimdi Lübnan sınırları içinde bulunan Trablusşam yakınlarında doğmuştur. Irak asıllı olup **Hz. Hüseyin**'in soyundan geldiği iddia edilen köklü bir âileye mensuptur. Bu sebeple **Muhammed Reşid Rıza el-Hüseynî** olarak bilinir. **Efgânî**'yi görmemiş, fakat O'nun yetiştirmesi **Abduh** ile yakın temas sonucu, mezhep düşmanı bir reformist olmuştur. Önce **Hüseyin el-Cisr**'den ders almış ve **İmam-ı Gazalî**'nin **"İhyâu Ulûmiddin"** adlı eserinin tesiriyle düzgün bir ilim adamı olma yolunda ilerlerken **Efgânî** ile **Abduh**'un birlikte çıkardıkları **"Urvetü'l-Vüska"** adlı dergi ile karşılaştığında, kendi tâbiri ile **"elektrik çarpması gibi bir tesirle"**[366] onların fikrî mesleğine intisab etti. **Abduh**'un Beyrut'taki derslerine devam etti ve sonra O'nunla 1888 yılında Mısır'a döndü.

---

365 a.y., sh: 485 vd.

366 **Muhammed Reşid Rıza el-Hüseynî**- a.g.e., sh: 303.

Burada **Abduh**'un da tasvip ve tensibiyle **"el-Menâr"** adıyla bir dergi çıkarmaya başladı ki, bunu, ölümüne kadar devam ettirmiştir. Bir taraftan dergicilik ve te'lifle meşgul olurken, diğer taraftan da Hindistan'a, Batı ülkelerine ve hattâ Türkiye'ye seyahatler yaptı. İlmî cemiyetler kurdu ve böyle cemiyetlerin reisliklerinde bulundu. Yaşadığı devrenin bütün siyâsî hâdiseleri hakkında dergisinde değerlendirmeler yapan **Reşid Rıza**, 1908'de Meşrûtiyet'in ilânı üzerine İttihatçılar'ı tutmuşsa da onların Türkçülüğe yönelmeleri karşısında bundan vazgeçmiş, Arap milliyetçiliğine yönelmiştir. **Şerif Hüseyin** ile Suûdîler arasındaki ihtilâfta Vehhabîliğe meyyal görüşleri sebebiyle Suudîler'i tutmuş, fakat daha sonra O'ndan da vazgeçmiştir.

Müslümanlar'ın Batı'ya karşı tavırlarında Japonlar gibi hareket edilmesi gerektiğini söyleyen **Reşid Rıza** hakkındaki bir değerlendirmede:

"Dînî düşüncede Selefî akılcılık olarak nitelenebilecek yönteminde İslâmî ilimleri yeniden ihyâsı, dinin mezhep bağımlılığından kurtarılması ve günün problemlerine cevap verecek şekilde yorumlanması başlıca hedeflerinden olmuştur. Çalışmaları incelendiğinde O'nun hem gelenekten kaynaklanan metodolojiye sahip çıktığı, hem de çağın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak ictihad anlayışına ve yeniliğe büyük önem verdiği görülür.

Bu sebeple temel inanç ve ibâdet esasları dışındaki konularda aklî ve ilmî izahlara girmekten kaçınmamış, hâkim ilim anlayışını aynen devam ettirmek isteyen medrese mensuplarını eleştirmiştir. Bununla birlikte islâmî ilimleri tamamen devre dışı bırakmak isteyen Batı yanlısı aydınlarla her ortamda mücâdele etmiştir."[367] denilmektedir.

*"**Reşid Rıza** meselelere çözüm bulma noktasında Müs-*

367 DİA, c: 35, sh: 15.

lümanların tek mezhebe bağlı kalmalarını uygun görmez, Allah'a daha iyi kulluk etme amacıyla diğer mezheplerin çözüm ve fetvalarına da başvurulabileceğini ifade eder." (Muhâverâtü'l-muslih, s. 59)

*Bu çerçevede kendisi de birçok konuda fetva vermiş, kendisine yöneltilen soruları delil ve tahlillere dayalı olarak cevaplandırmıştır. Kutuplara yakın bölgelerde namaz ve oruç konusunda en yakın mesafedeki yörenin esas alınabileceği, iğnenin orucu bozmayacağı, kadınların erkeklerle konuşmasında dinen sakınca bulunmadığı, zikirlerin âyin ve merâsim hâlinde yapılmasının mânevî havaya uygun olmadığı şeklindeki fetvaları bunlardan bazılarıdır. Ribâya (fâize) dâir görüşü ise (er-Ribâ ve'l-mu'âmelât, s. 74-84), tartışmalara yol açmıştır. Öte yandan irtidad ve cihadla ilgili yaklaşımı, bu konulardaki geleneksel tavrın farklı biçimlerde yorumlanabileceğini gösteren örnekler niteliğindedir. İslâm'a düşmanlık ve ümmete zarar gâyesi taşıyan irtidadla ferdî düşünce olarak gerçekleşen irtidad arasında bir ayırım yapan **Reşid Rızâ**, birinci durumda ölüm cezasının uygulanabileceğini söylerken ikincisinde bunun gerekmediğini öne sürer. Cihadın da İslâm'ı savunmaya ve İslâm'ı yaymaya yönelik iki türünün bulunduğunu, birincisinin daima meşrû olduğunu, ikincisinin ise İslâm'ın barışçıl yollarla tebliğinin yasaklanması durumunda devreye gireceğini belirtir."*[368]

Reşid Rıza'nın çeşitli dînî ve siyâsî fikir ve iddiaları arasında en dikkat çekicisi, O'nun mezheplere ilân-ı harp etmesidir. Bu maksadla yazdığı **"Muhâveretü'l-muslih ve'l-mukallid fî mes'eleti'l-ictihad ve't-taklîd"** isimli eser, değerli âlim **Ahmed Hamdi Akseki** tarafından 1914 yılında **"Mezâhibin Telfîki ve İslâm'ın Bir Noktaya Cem'i"** adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiş, önce Sebîlürreşad Dergisi'nde

---

368 a.y.

tefrika edilmiş, sonra da kitap hâlinde basılmıştır.

1974 yılında bu tercüme, **Hayreddin Karaman** tarafından sadeleştirilip yeni harflerle Diyanet Yayınları arasında tekrar umûmî efkâra arz edilmiştir.[369] **Hayrettin Karaman** bu kitabı, daha sonra baş tarafına **Efgânî**, **Abduh** ve **Reşid Rıza**'nın biyografilerini de ekleyerek **"Gerçek İslâm'da Birlik"** adıyla tekrar neşretmiştir.

Bu kitaba henüz **Hayreddin Karaman**'ın bu son neşri ortada yokken emekli müftülerden **M. Esad Dilâveroğlu** vâkıfâne bir **"reddiye"** yazmış; bu reddiye, tarafımızdan 1979 yılında **"Telfik-i Mezahibe Reddiye"** adıyla yayınlanmıştır. 430 sahifelik bu reddiyenin sadece önsözünden nakledeceğimiz şu satırlar, O'nun Ehl-i Sünnet anlayışına aykırı ne fâhiş hatalar ihtiva ettiğini kavramaya, sanırız, kifâyet eder. Müellif, **Reşid Rıza**'nın bahsi geçen kitabı hakkında şöyle demektedir:

"Her kitabın olduğu gibi bu kitabın da mevzuu ve gâyesi vardır. Kitabın mevzuu, birçok ilmî konuşmalar, tartışmalar, bazıları görünüşte çok güzel ve faydalı sözler, bir kısmı lüzumsuz ve faydasız tekrar edilen nakiller ve rivâyetler, Ashâb-ı Kiram'ın bazılarına bilhassa ***Hz. Ömer*** *(r.a.)'e ve İslâm Dini'nin tercümanı bulunan fıkıh âlimlerine ve İslâm tarihine isnad ve iftiralar, Ehl-i Sünnet mezhepleri fıkıhçılarına ve fıkıhçıların sözleriyle amel eden müslümanları, gayr-ı müslimlere ve putperest müşriklere benzetmeye kadar varan, şiddetli hücumlar ve iftiralardan ibârettir.*

Kitabın gâyesi, sözde dînî ıslahat yaparak mezhepleri kaldırıp bütün Müslümanları bir fikirde ve bir yolda toplamak, hakikatte ise, İslâm Ehl-i Sünnet müctehid, müfessir, muhaddis ve fıkıhçıların yazmış oldukları tefsir, hadis ve fıkıh kitaplarını bertaraf edip yeniden içtihad ederek Kur'ân'dan

---

369 Ankara, 1974

ve hadislerden yeni hükümler çıkarmak sûretiyle halkın işine elverişli uydurma bir din meydana getirmekle İslâm Dini'ni değiştirip reformcuların iddialarını gerçekleştirmektir.

Kitabın evvelinde müellifin ve mütercimin hâl tercemeleri ile ikisinin de önsözleri ayrı ayrı yazılmış ve mütercime verilmiş bir takdirnâme ve kitabın sonunda mütercim tarafından eklenmiş bir ilâve ve müellife Fransa'da sorulmuş birtakım sorulara vermiş olduğu cevaplar da yazılmıştır.

*İstanbul'da çıkan Karagöz Gazetesi'nde "**Karagöz ve Hacivat**" takma adlarıyla uydurma muhâvere yayımlandığı gibi, bu kitapta takma "**muslih**" ve "**mukallid**" adları ile uydurulmuş olduğuna kanaat ettiğimiz on üç konuşma vardır.*

Kitapta helâli haram ve haramı helâl göstermek gibi birçok yanlış hükümler, aslı olmayan birçok isnad ve iftiralar, Ehl-i Sünnet fıkıhçılarını ve fıkıh ilmiyle amel eden Müslümanlara teşmil etmek gibi müslümana ve bilhassa din âlimi olduğunu söyleyen adama yakışmayacak çirkin şeyler olduğundan kitabın okunması, Müslümanlar için çok zararlı olduğuna kanaat getirerek zararlı olduğunu gördüğümüz iftiraları ve yanlış hükümleri, Müslüman kardeşlerimize gösterip ilim ve fikir hürriyetine binâen beraberce mütâlaa etmemizi uygun gördüm."[370]

Müellif, **"helâli haram ve haramı helâl göstermek"** derecesinde fâhiş ve tehlikeli yanlışlar yaptığını beyânla iktifâ etmemiş, mufassal eserinde okuyucularına bu iddiâsını te'yid edecek yüzlerce delil sunmuştur. Ayrıca şunu da söylemeliyiz ki, **Reşid Rıza**'nın **"telfik-i mezâhib"** yani mezheplerin birleştirilmesi ve teke ircâı gibi bir dâvâ ortaya koymasına rağmen aslında güttüğü gâye, **"mezhepsizlik"**tir. Hâlbuki herkes müctehid derecesinde din bilgisine sahip olamayacağı cihetle

370 **M. Esad Dilâveroğlu**- Teflik-i Mezâhibe Reddiye, İstanbul, 1979, sh: 10 vd.

REŞİD RIZÂ
(1865-1835)

mezhep fiilî bir zarurettir. O'nun gerçek gâyesinin mezhepsizlik olduğunu kavramakta, **M. Esad Dilaveroğlu** yalnız değildir. Bunu görüp gerekli cevaplarla az bilgili mü'minleri ikaz ve irşad eden başka hocaefendiler de vardır. Bunlar arasında merhum **Ahmed Davudoğlu**[371] ile **Enver Baytan**'ı[372] ve Sûriye âlimlerinden **Ramazan el-Bûtî**'yi[373] zikretmekle iktifâ edelim.

B- MÜNFERİD BİRKAÇ TAHRİFÇİ

a- Hüseyin Kâzım Kadri (1870-1934)

Hüseyin Kâzım, Sultan II. Abdülhamid devri ricâlinden, Trabzon vâliliği ile meşhur olmuş bulunan **Kadri Bey**'in oğludur. Hicrî 1286 (1870) yılında Beylerbeyi'nde doğmuştur. Önce doğduğu yerdeki **"Sıbyan Mektebi"**nde sonra da Soğukçeşme Askerî Rüştiyesi ve İzmir'deki İngiliz Ticaret Mektebi'nde okumuş, yüksek tahsil yapmamıştır. **Necip Fâzıl Bey**'in tabiriyle **"diplomasını kendi üniversitesi"**nden almıştır.[374]

İngilizce, Fransızca, Arapça, Farsça, İtalyanca hattâ Lâtince ile eski Yunancayı da öğrenmiş

---

371 **Ahmed Davudoğlu**- Din Tahripçileri, İstanbul,1997.

372 **Enver Baytan**- Yeni İctihad Fikri ve Müctehid Taslakları, İstanbul, 1975.

373 **Said Ramazan el-Bûtî**- Mezhepsizlik, İslâm Şeriatini Tehdit Eden Bir Bid'attır, İstanbul, 1995.

374 **Necip Fâzıl Kısakürek**- Bâbıâli, İstanbul 1975, sh: 256

olan gerçekten gerçek bir lisâniyât âlimidir. O'nun, üzerinde otuz sene çalışarak ortaya koyduğu dört büyük cilt hâlindeki **"Türk Lügati"**[375] denilebilir ki, **"Dîvânu Lügâti't-Türk"**'ten[376] sonra dilimiz hakkındaki en muazzam bir eserdir. Fakat müellif sadece lisan sahasında değil, aynı zamanda din, tarih, siyâset ve hattâ ziraat sahasında da pek çok telifât or-

---

375 Her bir cildi dokuz yüz sahife olan bu eserin tam adı **"Türk Lügati, Türk Dillerinin İştikâkî ve Edebî Lügatleri"**'dir. İlk iki cildi 1927-28 yıllarında **"İslâm Yazısı"**'yla yayınlandıktan sonra araya harf inkılâbı girmiş, müellif, eserin devamının Lâtin asıllı yeni harflerle basılmasına râzı olmamıştır. Türk Dil Kurumu'nun O'nu ikna için yazdığı iltifatkâr mektuba verdiği cevapta kullandığı şu cümleler. O'nun harf değişikliği kadar lisânımız üzerinde başlatılan tahripkârlığı da tasvip etmediğini göstermektedir ki, bu takdiri mûcip bir harekettir:

"...Telif etmiş olduğum Lûgat kitabı, Osmanlıcanın tetebbuu için belki az çok faydalı olabilirse de, dilimizin bugünkü tuttuğu yolda bu eserin bir mevcûdiyeti olamaz ve bundan dolayı diğer ciltlerin tab'ına da lüzum kalmaz. Lisan hakkında Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin mesleğiyle kanaatim tevâfuk etmediğinden, bu hususta en küçük bir hizmet ve muâvenet îfâsına maalesef imkân olamayacağını arz ve bilvesile hürmetlerimi te'yid ederim efendim." (Bkz: **Osman Ergin**- İnsan Hakları Beyannamesi'nin İslâm Hukuku'na Göre İzahı, İstanbul, 1949, sh: 33)

Osman Ergin'e göre, lügatinin son iki cildini Lâtin harfleriyle bastırmaya râzı olmayarak yazma eserlerini -Büyük Türk Lügati müsveddeleri de dâhil olduğu hâlde- bir sandığa koyarak mühürlemiş ve onu da Üsküdar'da kütüphane müdürü mevlevî şeyhi **Ahmed Remzi Dede (Akyürek)**'ye vermiştir. Bu kadarla da kalmamış, sandıkla birlikte küçük bir teneke içinde bir miktar petrol gazı da vererek:

"–Ben öldükten sonra gelip bu kitapları senden isteyeceklerdir. Böyle bir hâl vukuunda şu gazı kitapların üzerlerine dök ve hemen yak." diye tenbih etmiştir.

Fakat aradan bir ay kadar bir zaman geçtikten sonra tekrar kütüphaneye gelerek:

"–Sen memursun, bu dediğimi yapamayacaksın." deyip sandığı geri almıştır. (**Osman Nuri Ergin**- a.g.e., sh: 41 vd.)

Bilâhare iknâ edilerek eserinin son iki cildi de Lâtin harfleriyle 1943-45 yıllarında tab edilmiştir.

376 **Besim Atalay**- TDK, Ankara, 1999.

taya koymuştur. Bunlar arasında bir Kur'ân-ı Kerîm tefsîr ve tercümesi bile vardır.[377] İşte bizi asıl alâkadar eden husus, bu dînî te'liflerdir. Bunlarda ileri sürülen yanlışlar hakkıyla cevaplandırılsa, müstakil bir eser teşkil edebilir. Bu itibarla biz gerek **Hüseyin Kadri** ve gerekse de bu bölümde ele alacağımız birkaç şahsın belli başlı yanlışlarına temasla iktifâ edeceğiz.

İslâm Dünyası'nın bir **"Sanâyi İnkılâbı"** gerçekleştirmiş olan Batı Âlemi karşısında geri kalmış olmasının sebebi olarak müsteşrikler (oryantalistler. şarkiyatçılar) İslâm'ı gösterip muazzez dinimize tahkir ve tezyifler yöneltirken bir kısım Osmanlı münevveri de kabahatin İslâm'da değil, Müslümanlarda olduğunu iddia etmişlerdir ki, **Hüseyin Kâzım Kadri** de bunlardan biridir. Hâlbuki ne Batıdaki teknik ve ne de İslâm Âlemi'ndeki geri kalış, din veya dindarlarının dînî telâkkîlerinin eseriydi.

Bunun Amerika'nın keşfi ile Avrupa'ya servet ve hammadde akışı, buharlı gemilerin îcâdıyla Ümit Burnu'ndan dolaşılarak Uzakdoğu'ya gidilmesi gibi birçok sebepleri olduğu hâlde bunlar ve bu ve benzeri sebepler üzerinde durmayarak sırf Müslümanlar'ın dinlerinin özünden uzaklaşmış olmaları keyfiyeti üzerinde durmuşlardır. Hâlbuki bu geri kalmışlık zafiyetinin tâ **"Moğol İstilâları"** ile başlayarak değişen Dünya şartları ve hele gizli düşman faaliyetleri gibi pek çok girift sebebin eseri olduğu dikkate alınmamıştır.

Bir kere Osmanlı Devleti, sahip olduğu müslüman nüfûs itibariyle genişlemenin azamî noktasına ulaşmış ve bu sebeple nihayet fütûhât durmuştur. Eğer Tuna Nehri'nden

377 **"Nûru'l-Beyan"** adındaki bu tefsir ve tercüme, **Hüseyin Kâzım Kadri Bey**'in de dâhil olduğu bir heyet tarafından yapılmış ve bununla ilgili olarak Sebîlürreşad Dergisi'nde birçok tenkid yazısı çıkmıştır. (Bkz. Sebîlürreşad, İstanbul, 1340, c: 23, sh: 377, 378 ve 596)

ötesini de elde tutmak gayreti peşinde koşsalar, buralarda ehemmiyetsiz bir azınlık durumuna düşer ve **Hun Türkleri** gibi zamanla yok olup giderlerdi. Onlar, gerçekçi bir sûrette Rumeli'de Tuna Nehri'ni tabiî bir hudud telâkkî etmiş ve Tuna'ya kadar olan bölgeyi müslümanlaştırarak ötesini âdeta bir harp marjı olarak ellerinde tutmuşlardır.

Diğer taraftan buharlı gemilerin îcadı, ticaret yollarını değiştirmiş, bunu fark eden **Kanunî Sultan Süleyman** aynen bugünkü yabancı sermaye celbindeki mantığa benzer bir şekilde Fransız tüccarlarına bahşettiği kapitülâsyonlarla ticareti tekrar kendi ülkesine çekmek istemişti. Lâkin araya giren gizli düşman faaliyeti[378] zamanla bu mantığın devamı-

---

378 Bu gizli düşman faaliyetinin kitap hacimli bir tafsilâtı vardır. Burada misal kabîlinden bir tekini zikredeceğiz. Fakat yukarıda arz ettiklerimize ilâveten Batı Medeniyeti'nin İslâm Âlemi'nin müspet ilimler sahasında bütün Ortaçağ boyunca kaydettiği terakkinin **"Haçlı Seferleri"** neticesinde Batı'ya intikal eden mu'talarıyla **"yeni keşifler"** ve **"yeni ticâret yolları"**nın sağladığı maddî imkânların mezcedilmesiyle ortaya çıkmış olduğunu söyleyebiliriz. Ne yazık ki, bu hareket, memleketimizde zamanında lâyıkı vechile gerçekleştirilememiştir. Bu durum, Türk yarı münevverinin dehşetli bir aşağılık duygusuna kapılarak kendisinde kaçmasına âmil olmuştur. O derecede ki, dînî, hattâ ırkî hasletleri üzerinde şüphe ve tereddüte dûçâr olan Türk idârecileri, her gelen, gideni aratacak tarzda millî kıymetlerimizi daha şedid bir sûrette yıkmayı **"sanâyileşmek"** için zarurî addetmişlerdi. Hâlbuki Avrupa karşısında geri kalışımızın sebeplerini **"din"** ve **"millî kültür"**ümüzün hususiyetlerinde değil, dâhilî ve hâricî düşman faaliyetlerinde ve değişen Dünya şartlarında aramak lâzımdı. Şimdi size nakledeceğimiz tarihî bir hâdise, bu görüşü te'yid etmektedir. Bu çok kıymetli tarihî vak'a, İstanbul'da misyoner faaliyetlerinin ilk köprübaşını teşkil eden **"Robert Kolej"**in kurucularından misyoner **Cyrus Hamlin**'in **"Amoung Turcs"** (Türkler Arasında) isimli hâtıratında yer almış bulunmaktadır.

Cyrus Hamlin, telgrafı îcad eden **Samuel Morse**'un, bir ihtirâ beratı almak için muhtelif Avrupa Devletleri'ne vâkî müracaatlarından hiçbir netice alamayınca bir kere de Osmanlı Devleti'ne başvurmayı düşündüğünü ve bu maksadla arkadaşı **Chamberlain** ile birlikte kendisine keşfettiği âletin Osmanlı Sultanı **Abdülmecid**'e takdim edilmesi için verdiğini, Robert Kolej'de birkaç tecrübe yapılınca âletin bazı eksiklikleri ortaya çıktığını,

na engel olmuştur. Bunun **Sultan II. Selim**'in kayınpederi

---

bu eksiklikleri gidermek için âletle Avrupa'ya dönen **Chamberlain**'in Tuna Nehri'nde batan bir gemide boğulduğunu, bu yüzden bu ilk teşebbüsten netice alınamadığını anlattıktan sonra 1847 yılında ikinci bir teşebbüste bulunulduğunu bildirmekte ve şu tafsilâtı vermektedir:

*"Gelen âletin bazı parçaları noksandı. Bunları kolejin seminer atelyesinde îmal ettirdik. Bazı kısımları da değiştirip yerlerine daha iyilerini koyduk. **Profesör Smith**, telgrafı **Morse** adına Türk Hükümeti'ne teklif etmeden evvel, çalışır hâle geldiğinden emin olmak istiyordu. Ben de kendisine bu hususta yardım ettim ve telgrafın ilk denemesini bizim mektebin salonunda yapmaya karar verdik. İlk telgraf muhâberesini deneyip, âletin bu değişik örneğinin nasıl işlediğini iyice tespit edecektik. **Mr. Chamberlain**'in sekiz sene evvel İstanbul'a getirdiği âlet buna nispetle daha basit ve kabaydı. **Profesör Lawrence Smith** ile beraber bu yeni ve daha iyi imal edilmiş Amerikan icadını, Türk Hükümeti'ne ve **Sultan Abdülmecid**'e kabul ettirmek şerefini kazanmanın heyecanı içindeydik.*

*Telgrafı, üç gün devamlı olarak tecrübe ettik. Bu arada sultandan da huzura kabul edilme müsâadesini temin etmiştik. Resmî sıfatımız olmadığı hâlde sultanın huzuruna kabul edilmek, ender bir iltifat oluyordu. **Profesör Smith** ile beni saraya Amerikan Sefâreti kâtibi **J.P. Brown** götürdü. **Brown** aynı zamanda bizim tercümanlığımızı yapacaktı.*

Saraya geldiğimiz zaman bizi başmâbeynci karşıladı ve padişahın emrini beklememiz için bizi bir salona aldı. İstirahatimiz esnasında, âdet olduğu üzere bize gümüş tepsiler içinde lokum, kahve ve çubuklara takılmış sigaralar ikram edildi." dedikten sonra telgraf çekme hâdisesini tafsilâtıyla anlatıyor ve sözlerini şöyle bitiriyor:

*"İkinci bir telgraf verilmedi. Biz sonradan buna çok sevindik. Çünkü âletlerden birinin teli kopmuştu. İkinci telgraf denemesi başarılı olmayacaktı. Telin kopma şeklinden, bunun, telgrafın Türkiye'de kurulmasını istemeyen biri tarafından koparıldığı anlaşılıyordu. Sultan, deneme bittikten sonra **Profesör Smith**'e, İstanbul ile Edirne arasında bir hat kurmanın mümkün olup olmadığını, böyle bir işin kaça çıkabileceğini sordu. Profesör, mümkün olduğu cevabını verdi ve tahminî bir fiyat söyledi. Hazır bulunanlar fiyatı çok ucuz, âdeta bedava buldular.*

*Biz salondan ayrılarak bekleme odasına geçtik; nâzırlar da saraydan çıkıyorlardı. Biraz sonra, sultanın kâtibi yanımıza geldi. Sultanın denemeden çok memnun kaldığını, Profesör'ün mükâfat olarak ne arzu ettiğini bilmek istediğini söyledi. Bunun mânâsı, umûmiyetle bir kese altın olurdu. **Profesör Smith** bu hususta kararı sultana bıraktığını, ancak verilecek mükâfat ne*

olmak şansını elde eden **Yâsef Nassi**'den[379] itibaren başlayan

---

*olursa olsun, bunun telgrafın mûcidi **Profesör Morse** adına verilmesini ricâ etti. Kısa bir müddet sonra, padişahın imzasını taşıyan bir ihtirâ beratı ve kadife kutu içinde elmaslı bir madalya getirilip profesöre takdim edildi.*

*Telgraf mûcidi **Samuel Morse**, ilk defa olarak bir ihtirâ beratı ve madalya alıyordu. Bu haber Dünya'ya yayılınca, muhtelif memleketlerin hükümdarları, **Morse**'a madalyalar yağdırmaya başladılar.*

Sultan'ın ilgisine rağmen, İstanbul ile Edirne arasında telgraf hattı kurulması işi tahakkuk etmedi. Paşalar, Sultanın aleyhine birleşmişlerdi. Memleketin uzak vilâyetlerinden böyle sür'atle haber verecek bir makine, onların rahatlarını kaçırabilirdi." (Bkz. a.g.e.'den naklen Hayat Dergisi 17 (341), 1963, sh: 6 vd.)

379 Şâyân-ı hayrettir ki, Osmanlı tarihinde meş'ûm (uğursuz) bir rol oynadığı muhakkak olan **Yasef Nassi** için tarihimizde hemen hemen hiçbir mâlûmât mevcud değildir. Bu husûsta vak'anüvisler ve ansiklopediler âdetâ meskûttur. Kaynaklarımızda lâyıkıyla üzerinde durulup değerlendirilmemiş bulunan bu tipik yahudi asilzâdesi 1502 tarihinde Portekiz'de doğmuş, ispanyol yahudilerinden meşhur **Mendes** âilesine mensuptu.

Bu âile, 1492 tarihinde İspanya'dan Portekiz'e intikal etmiş ve -hiç şüphesiz- inanmayarak orada hıristiyanlığa girmişti. Daha sonra İspanya'daki baskıların Portekiz'de de vâkî olması üzerine bu âile, 1536'da Vatikan'a göç etmiştir. Papalık çevresinde büyük bir nüfûz sahibi olan bu âilenin başına **Don Juan** adında bir genç geçmiştir ki, işte bu bilâhare Türkiye'ye intikal ederek isim değiştirecek ve gizli tuttuğu yahudiliğini ilân edecek olan **Yasef Nassi**'dir. 1544 yılında beşyüz kişiyi mütecâviz kalabalık bir âile topluluğu ile İstanbul'a gelip yerleşmiştir.

Yasef Nassi'nin İstanbul'daki faaliyetleri câlib-i dikkattir. Buna rağmen de lâyıkıyla incelenmiş değildir. **Kânûnî Sultan Süleyman** ve O'nun oğlu **II. Selim** döneminde sarayla çok yakın münâsebetler tesis ettiği ve İstanbul'da **"Frenk Bey Oğlu"** adıyla meşhur olup, zaman zaman Batı Hıristiyan Âlemine karşı sarayda danışmanlık vazîfesi îfâ ettiği bilinmektedir. Bununla beraber damadı olan **II. Selim**'i, Kıbrıs'ın Fethi'ne imâle eylediği yolunda tarihî gerçeklerle bağdaşmayan birtakım bilgiler ciddî bilinen tarih kitaplarına kadar geçmiştir. Fakat bunlar doğru değildir. Doğru olan şudur ki; **Yasef Nassi**, Osmanlı Devleti'nde ihraç edilen belli başlı malların hemen pek çoğunun tekel hâlinde ihracatçısı olmuş, bu yüzden çok para kazanmış ve Osmanlı tarihinde **"Galata Bankerliği"** denilen gizli fâizcilik ve tefecilik hareketini başlatmıştır.

Diğer taraftan Kıbrıs'ın fethinden sonra buraya sahip olmak için **So-**

hazin bir tafsilâtı vardır ki, tarih tetkiklerinde üzerinde lâyıkı vechile durulmamıştır. Buna bir de artık dehhâmeleşmiş bulunan cihan siyonizminin Osmanlı aleyhine işleyen faaliyetlerini ilâve etmek lâzımdır. **Hüseyin Kâzım Kadri**'nin eserlerinde bunlardan bahseden tek cümle yoktur. O, kafasını o günün modasına tâbî olarak istibdat (!) ve **Abdülhamid** düşmanlığına takmış biridir. İttihad ve Terakki Fırkası'na ilk girenlerdendi. Hem İslâmcı olarak şöhret yapmış olan **Mehmed Âkif**'in ve hem de **"Sis"** şiiriyle Osmanlı tarihine söven, **"Tarih-i Kadîm"** şiiriyle Kur'ân-ı Kerîm'e -hâşâ- hakaretler yağdıran **Tevfik Fikret**'in dostu ve hayranıdır. Bunların tek müşterek vasfı, azılı bir **Sultan II. Abdülhamid** düşmanlığıdır. Bu iki zıt kutuptaki insana dostluk ve hayranlığının sebebi, bu tek müşterek vasıf olmalıdır.

Aslında dürüst hamiyetperver ve Dünya malından müstağnî bir zât olan[380] **Hüseyin Kâzım Kadri**'yi **Tevfik Fikret**'in iğfal ve idlâl etmiş olduğunu söylemek, yanlış olmasa gerektir. Zira O, **Fikret**'ten **"fikrim, ruhum ve vicdanım üzerinde pek büyük intibâlar bırakmış olan bir zât"**

---

kullu Mehmed Paşa'dan **Ebussuud Efendi**'ye kadar çeşitli kimselere rüşvetler teklif ettiği ve bunların reddedilmesine rağmen bir müddet evinin kapısına **"Kıbrıs Kralı Yasef Nassi"** yazılı bir levha astığı rivâyetleri vardır. **II. Selim**'in karısı **Nur Bânû Sultan**'ın babası olması dolayısıyla saray çevresinde pek çok entrika çevirdiği muhakkaksa da çoğu kere Batı hıristiyanlık Âlemi'ne karşı Osmanlı'ya istihbarat hizmeti îfâ etmiştir. Bununla beraber 1579 yılında normal eceliyle vefat ettiği zaman muazzam bir servet bırakmış ve bunun meşrûluğu üzerindeki şüpheler dolayısıyla devrin Osmanlı hükümdarı **II. Murad** tarafından bu servet müsâdere edilmiştir. Herhalde çok büyük bir dikkatle incelenip değerlendirilmesi lâzım gelen **Yasef Nassi** hakkında hiçbir biyografik eser yazılmamış olması şâyân-ı teessürdür ve bu durum bizim dehşetli bir zaafımızı ortaya koymaktadır.

380 Darüşşafaka'da bilâbedel muallimlik yapmış, Türk Lügati için gönderilen iki bin lirayı eser ucuza satılsın diye iâde etmiştir. (bkz. **Osman Ergin**- a.g.e., sh: 33)

diye bahsetmiştir.[381]

O'nunla "beraber bir ***"inkılâb-ı fikrî"*** *yaratmak için çeşitli faaliyetler yaparlar.* ***"Ahmed Rıza Bey'in Paris'te neşrettiği Mîzân gazetesinde tab' edilmek maksadıyla ve tehzîl suretiyle bir hatt-ı hümâyun"*** *yazarlar ve* ***"bunu bin türlü tereddütler ve endişeler içinde İstanbul sokaklarına da"*** *atarlar. Bu* ***"hatt-ı hümâyun"****un müthiş tesiriyle hafiyeler her tarafı aramalarına rağmen bir sonuç elde edememişlerdir."*[382]

Nihayet bu iki kafadar, güyâ istibdadın boğucu havasından kurtulup hür (!) yaşamak için Yeni Zelanda'ya hicretle orada yaşamayı kararlaştırmışlarsa da sonradan bundan vazgeçerler. Bir müddet Almanya'da bulunup orada zirâî bilgiler elde etmiş olan[383] **Hüseyin Kâzım Kadri**, sonradan bu proje yerine Manisa civarında **"Sarıçam"** denilen yerde bir çiftlik kurmuştur.

Tevfik Fikret'le ikiz kardeş gibi olan **Hüseyin Kâzım Kadri**, sırf O yazı yazsın diye bütün masrafını yüklenerek **"Tanin"** Gazetesi'ni kurmuş, İttihad Terakki Cemiyeti ve hattâ Masonluğa bile O'nunla birlikte girmiştir.

"Yine bu dönemlerde ***Hüseyin Kâzım****'ın masonluğa girdiği anlaşılmaktadır. Masonların çıkardığı Mimar Sinan Dergisi'nde* ***"Ünlü Masonlar"*** *başlığıyla yayınlanan bir yazıda* ***Hüseyin Kâzım****'ın hayatından kısaca bahsedildikten sonra masonluğa girişiyle ilgili şu bilgiler verilmektedir:*

"Bir Fransız locasında tekris edilmiş olan ***Hüseyin Kâzım Kadri****, 25 Temmuz 1909 tarihinde* ***Diran Kelekyan K.*** *ile birlikte ve 25 Mat. No.sı ile Resne Mahfili'ne tebennî et-*

381 **Fâtih M. Şener**- Osmanlılar ve Vehhabîlik, İstanbul 2007, sh: 15.

382 a.y.

383 Bu sebeple olmalıdır ki, **Hüseyin Kâzım**'ın ziraate dâir de ondan fazla eseri vardır.

miştir.[384]

Hüseyin Kâzım*'ın yakın arkadaşı* ***Hüseyin Câhid****'in de hâtıralarında masonluğa girişinden bahsetmesi ve:*

"-Meşrûtiyetten evvelki zamanlarda, meşrûtiyeti hazırlayanlar, masonluğa girmişler ve bundan memleket hesabına az çok fayda görmüşlerdi." demesi[385] ***Kâzım****'ın masonluğuna dâir verilen bilgiyi te'yid edici mâhiyette bir husus olarak değerlendirilebilir.*

Masonluğun 18. asırdaki zulüm ve istibdada mukâvemet için teessüs olunduğunu iddia eden ***Ebuzziya*** *da daha sonra fikirlerinden rücû etmiş olsa da masonluğa girmeyi dönemin neredeyse icbarlarından olarak telâkki"* etmekteydi.[386]

Selânik Vâliliği, İstanbul Belediye Reisliği gibi çok çeşitli resmî vazifelerde de bulunmuş olan **Hüseyin Kâzım Kadri**, 1934 yılında tebdil-i hava için gittiği Tarsus'ta 64 yaşında olarak vefat ettiğinde, arkasında matbû ve gayr-i matbû yüze yakın eser bırakabilmiş olmasına[387] şaşmamak mümkün değildir. Bunların bir kısmında **"Şeyh Muhsin-i Fânî"** takma adını kullanmıştır. Hanbelî Mezhebi'ne meyyal ve Vehhabîliğin kurucusu **Abdühvehhab**'a hayran olan bir kimsenin mahlasında (takma adında) nasıl olup da **"şeyh"** ünvanını kullandığı da bir başka hayret edilecek noktadır.

Gerçekten o bir **Abdülvehhab** hayranıdır.[388] O'nun bu husustaki düşüncelerini kendisinin en yakın arkadaşlarından

---

384 **Sahir Erman-Suha Umur**- "Ünlü Masonlar", Mimar Sinan Dergisi, 1977, sh: 24.

385 **Hüseyin Cahid Yalçın**- Siyasal Anılar, haz. **Rauf Mutluay**, İstanbul, 1976, sh: 115.

386 **Fatih M. Şeker**- a.g.e., sh: 18.

387 Bkz. **Osman Nuri Ergin**- a.g.e., sh: IV. Bu eserlerin gayr-i matbû olanları, Petrol Vakfı'nda mahfuzdur.

388 **Fatih M. Şeker**- a.g.e. eki olarak yayınlanmış olan **Hüseyin Kâzım Kadri**'ye âid **"Vehhabîlik Risâlesi"**.

biri şu şekilde hülâsa etmiştir:

"Merhum, en ziyâde hikmet ve felsefe-i İslâmiyye ve kelâm ve tasavvuf ve lügat ile meşgul olurdu. Selefiyyü'l-akîde idi. Eslâftan ***İbn Hazm****'ı,* ***İbn Teymiyye****'yi,* ***Mahmud Şebusterî****'yi çok beğenirdi. Tasavvufla iştigâl ederdi, amma onların efkârına temâyül göstermezdi. Kelâmiyyûnu da sevmezdi.*

"-Akîde-i selefi bozan onlardır." derdi.

Müctehidlerin, eimmenin (imamların) sa'y ü himmetlerini pek çok takdir etmekle beraber onlardan ayrıldığı noktalar da vardı."[389]

İşte **"Selefiyyü'l-akîde"** olmak, **Hüseyin Kâzım Kadri** Bey'i bakınız ne yanlışlara sürüklüyor. Hem de **"İnsan Hakları Beyannamesi'nin İslâm Hukuku'na Göre İzâhı"**nı yapıp bundaki insânî kaidelerin daha mükemmellerinin bin dört yüz yıl evvel İslâm'la beşeriyet âlemine sunulmuş olduğunu izah ederken!..[390]

"Sonsuz teessüflerle itirafa mecburuz ki, Müslümanlar'ın birçoklarının ***"bid'at"*** *dedikleri inkılâplar, dine âid olmadığı ve bilâkis* ***"bid'at"****'ın itikad meselelerine taallûku açıkça meydanda bulunduğu hâlde, bu meselelerde vukû bulan münâzaalar, ihtilâflar, te'viller yüzünden İslâm'ın birliğini kıran ve sonsuz musibetlere ve belâlara sebebiyet veren muhtelif mezhepler vücuda gelmiş ve bu yolda tereddiye ve İslâm'ın inkırazına da yol açılmıştır.*

İmdi itikad meselelerinde olan her türlü bid'atler şüphesiz ki; dalâlettir. Filhakika dinin bir içtimâî heyet de bir ***"kadr-i müşterek"*** *ve bir* ***"cihet-i câmia"****,* ***"toplayıcı mer-***

---

389 **Şevki- Hüseyin Kâzım Bey**, İstanbul, 1935, sh: 21.

390 Aslında **Hüseyin Kâzım Kadri**, bu eseri, **"Teşrî-i İnsanî ve Teşrî-i İlâhî"** adıyla yazmış, eseri neşreden **Osman Ergin**, bu adı yukarıda zikredildiği şekilde değiştirmiştir.

kez" olabilmesi, bildiğimiz akidelerin herkes tarafından olduğu gibi kabul edilmesine bağlıdır.

*Herhangi bir akide, başka başka telâkkilere sebep olduğu ve bunlar üzerinde velev ki te'vil sûretiyle olsun, muhâkeme ve münâkaşaya girildiği sûrette o akîde, insanlar arasında bir "**kadr-i müşterek**" olmak hakkını kaybeder ve bu yolda dinin en mühim ictimâî gayesi olan "**birlik**" ortadan kalkar.*

***Tayalisî** ve **Beyhakî**'nin **Hz. Ömer**'den rivâyet ettikleri:*

"Kur'ân üzerinde mücâdele etmeyiniz. Onun üzerinde mücâdele, kâfirliktir." hadîsi de bunu bildirir.

*İşte bu hakikati göremeyen bazı kimseler, "**bid'at**" ve "**dalâlet**" sözlerinin îman meselelerine râcî olacağını anlayamadılar ve İslâm birliğinin en büyük te'yid kuvveti olan bu hükümlerde münâkaşadan, ihtilâftan ve hattâ birbirine "**fâsık**" ve "**kâfir**" demekten bile geri durmadıkları hâlde Müslümanlığı, insanlara ve Dünya yaşayışına ve ictimâî inkılâplara taallûk eden yerlerde "**yeniliğe mâni**" gibi göstererek gılzat (kabalık) ve taassuba döküldüler ki, İslâm'ın bozulmasının ve gerilemesinin sebeplerinden birisi de budur.*

*İslâm fıkhının "**Âdet muhakkemdir.**" ve "**Âdete bina kılınan hükümler, zamanın ihtilâfıyla muhtelif olabilir.**" kaideleri, âdetlerin değişmesiyle bazı hükümlerin de değişebileceğini bildirdiği hâlde, on üç asırdan beri bu kaidenin tatbik edilmiş olduğu bir hükmü bulup göstermek mümkün değildir.*

*Bu mesele "**Nas ile âdet teâruz ettiği zaman hangisi tercih olunur?**" dâvâsına tealluk eder. **İmam Yusuf**'a göre, âdetleri te'yid sûretinde vârid olan naslar, itiyadın değişmesiyle kaldırılabilir. (!) Filhakîka Arap âdetine göre vârid olan naslar vardır ki, herhangi bir İslâm kavminin Arap âdetlerine*

ittibâı tecviz edilemez. Tesettür, yani örtünmek meselesi bunun bir misalidir. Kadınları örtünmeyi âdet edinmemiş olan bir İslâm kavmi, âdetini muhafaza etmekle dinden çıkmış olmaz.

***Hz. Ömer**'in mut'ayı kaldırması ve:*

"-Bana mut'a eden bir erkekle bir kadın getirecek olursanız, zinâ etmiş olmaları dolayısıyla recmederim." demesi bunun bir başka delilidir.

Yine bu zâtın, Peygamberimiz zamanında cârî olan ve Kur'ân'ın bir âyetine dayanan bir idârî tedbir, -ki telif-i kulûbüne yani gönüllerinin hoş tutulmasına lüzum görülen bazı kimselere Beytülmâl'den verilen tahsisattır- bunu da kesmiş ve kendisine edilen bir itiraza da:

"-O zaman bazı adamların gönüllerini hoş tutmaya lüzum görülmüş olabilir. Hâlbuki bugün İslâmiyet'i te'yid etmek için böyle bir şeye ihtiyaç kalmamıştır!.." demişti.

*Dikkat etmek gerektir ki, peygamberden sonra **Ebûbekir es-Sıddîk**'ın halifeliği zamanında ve kendisinin halifeliğe seçildiğinin ilk senesinde de bu tahsisat verilirdi. İşte zamanın îcaplarına göre hükümlerin değiştirilebileceğinin en haklı ve en açık bir misali de budur.*

*Yine bu halifenin zamanında Arabistan'da müthiş bir kıtlık olmuştu. **Hz. Ömer**, kıtlıktan dolayı bazı adamların hırsızlığa mecbur olacaklarını düşünmüş ve vâlilere gönderdiği bir emirde:*

***"Bu fevkalâde hâl bertaraf oluncaya ve benden size ikinci bir emir gelinceye kadar hırsız hakkındaki şer'î hükmün tatbik edilmemesi"**ni bildirmişti. İşte ibret alınacak bir misal daha!..*

İslâm şeriatında erkeğin mîras hissesi, kadına nisbetle bir misli fazladır. Âilenin hayatını temin erkeğe düştüğü sûrette böyle bir hüküm, câri olabilir. Fakat hal ve vaziyet deği-

şir ve herhangi bir sebeple kadının da iştirâkine ihtiyaç hâsıl olursa, O'nun da mîrastan müsâvî hisse almasına ne mâni kalır? Bununla din mi inkâr edilmiş veya îmanın hükümleri mi bozulmuş olur? Bilâkis İslâm şeriatının ahkâmı, zamanın ve mekânın değişmesiyle âhenkli olmuş olur ve dinin mevzuâtıyla içtimâî tahayyüller te'lif edilerek din ve şeriat daima mütevâzin bulunur."[391]

Hüseyin Kâzım Kadri Bey'in diğer dînî eserleri de yukarıda naklolunan beyânlardakilere benzer yanlışlarla doludur. O'nun hakkında müstakil bir eser te'lif etmediğimiz için bu kadarcık iktibasla yetiniyoruz. Ayrıca burada yer alan yanlışlar, günümüzde başkaları tarafından devam ettirildiği ve günümüz **"Tahrif Hareketleri"** bu eserin ikinci cildinde ele alınıp cevaplandırılacağı cihetle, burada kısa bir cevapla iktifâ etmek istiyoruz. Şöyle ki:

1- Müellif her ne kadar **"Hanbelî Mezhebi"**ne mütemâyilse de aslında mezhep kabul etmemekte ve -hiçbir ayırım yapmadan- mezhepleri ümmetin vahdetini bozan ve onun geri kalmasına sebep olan bir âmil olarak görmektedir. Yukarıda naklolunan: "*İslâm'ın birliğini kıran ve sonsuz musîbetlere ve belâlara sebebiyet veren muhtelif mezhepler vücuda gelmiş ve bu yolda tereddîye ve İslâm'ın inkırazına yol açmıştır.*" sözlerini, başka türlü anlamak mümkün değildir.

Hâlbuki Ehl-i Sünnet mezhepleri, -ister amelî, ister itikadî olsun- hiçbir imamın hevâ ve hevesi eseri olmayıp dinamik olan hayatın fiilî zarûretleri sebebiyle ortaya çıkmış ve ümmeti sapıklığa sürüklenmekten korumuştur. Herkes naslardan **"hüküm istinbatı"**na (çıkarmaya) muktedir olamayacağı cihetle buna muktedir bir âlimin ictihadına uymak, geniş halk kitleleri için fiilî bir zarûrettir. Bu sebepledir ki, ictihad, Hz. Peygamber tarafından tahsin ve teşvik edilmiştir.

---

391 Bkz. **Osman Ergin**- a.g.e., sh: 55 vd.

Pek meşhur olan **Muaz b. Cebel** hadîsi bunu gösterir. Üstelik müellifin kendisi de ictihad kapısının kapatılmış olmasına karşı birçok tenkid ve târizde bulunmuştur.

2- Müellifin *"itiyadın değişmesi hâlinde o itiyadı te'yid eden nassların değişebileceğini"* söylemesi ve bu görüşünü, **İmam Yusuf** Hazretleri'ne istinad ettirmesi büyük yanlış ve bühtandır. Bu sözler, halk arasındaki:

"Zaman sana uymuyorsa, sen zamana uy!.." sözündeki sakat mantığın bir tezâhürüdür. Bu tavır, Kur'ân-ı Kerîm'de beşerî bir irâde ile **"nesih"** gerçekleştirmeye cür'etten başka nedir? Bu görüşle **Hüseyin Kâzım Kadri**, bugünkü bazı sapık ve reformist yazarların:

"Kur'ân âyetlerinin bazılarının tarihsel olduğunu, nâzil olduğu zamanki Arab kavmine mahsus olduğu" yolundaki iddiâlarına mübeşşirlik etmektedir.[392]

Bu mantık, her devirde ve her ayrı mekânda farklı bir

---

392 Bkz. Kur'ân'da tarihsellik iddiasının kadrolaştırdığı profesör ünvanlı bâtıl yolcularının çıkardığı "İslâmiyat" isimli derginin Ocak-Mart 2004 tarihli nüshasında yayınlanan **"Kur'ân-ı Kerîm'de Mahallî Hükümler Meselesi"** isimli **Prof. Mehmed Said Hatipoğlu** imzalı makale (sh: 12)'de deniliyor ki:

"Buraya kadar verdiğim misallerin dışında Kur'an-ı Kerîm'de toplumun hukûkî yapısıyla ilgili daha pek çok hüküm yer almakta ve devrimizin gelişmiş toplumlarında bunların bazen harfiyyen kabulleri hemen hemen imkânsız hâle gelmiş bulunmaktadır.

*Meselâ günümüzün aydın, yüksek tahsilli hanımından, «**Kur'ân'da var.**» diye, kendi câhil biraderinin yarısı değerinde şâhit sayılmasını bekleyemezsiniz.*

Meselâ, kızlara, erkek kardeşlerinin yarısı kadar hisse tavsiye eden (!) âyete, Müslüman toplumun doktor, mühendis, şirket patronu... olmuş kadınını râzı etmeniz mümkün değildir. «Onların adâlet adına yapılmış bu isyanları acaba Kur'ân'a mı yöneliktir.» denecek olursa, biz bu kanaatte olmadığımızı söylemek durumundayız. Kur'ân-ı Kerîm'in 14 asır önceki mahallî değerlerini birer târihî gerçek olarak saklayıp asıl âlemşümul prensiplerini geçerli hâle getirebilmeliyiz."

İslâm'ın ortaya çıkmasından başka ne netice doğurur?

Hüseyin Kâzım Kadri'nin bu mantıkla **"tesettür"** ve **"kadınların mirastaki hisseleri"** hakkında söyledikleri ve bunu **Hz. Ömer**'in bazı tatbikatı ile te'yide kalkışması büsbütün abestir. Bu sapık fikirlere daha önce **"İslâm Dünya Görüşü"** eserimizde maslahatın takdiri ve dindeki yerini anlatırken temas etmiş ve bu arada **Hüseyin Kâzım Kadri Bey**'in iktibas edilen sözlerine de cevap vermiştik. Şimdi burada o cevapları dikkatlerinize arz edelim:

Önce **Hüseyin Kâzım Kadri** Bey'in sözlerini bir kere daha hatırlayalım. O diyor ki:

*"Şimdi zamanın ve mekânın inkılâplarına ve ihtiyaçlarına göre, işi kolaylaştırmak için, âdetlere dayanan «nass» **hükümlerinin, yani «Kur'an âyetleri»nin bile kaldırılması** mümkün iken bu usûlün İslâm diyarının hemen hiç bir yerinde kabul ve tatbik edilmemiş bulunması dinin mâhiyetinin hakkıyla anlaşılamamış ve İslâm şerîatının buna âid hükümlerinin yalnız kâğıt üzerinde kalmış olmasından başka neye atfolunabilir?"*[393]

Dikkatlerinize arz ettiğimiz bu safsataların yazarı **Hazret-i Ömer**'in tatbikatını örnek göstererek güyâ O'nun yolunda yürümektedir. Hâlbuki bu isnat doğru değildir. Zira **Hazret-i Ömer**, cevaz-ı şer'isi olmayan hiçbir iş yapmış değildir. Bunu da değerli âlim **Ekrem Buğra Ekinci**'nin mütalaaları ile cevaplandıralım:

---

393 **Hüseyin Kâzım Kadri- (Osman Ergin)**, a.g.e., sh: 56.

Aslında **H. Kâzım Kadri**'nin diğer eserlerinde de benzer hatalar mevcuddur. Ezcümle **Şeyh Muhsin-i Fânî** imzâsı ile yayınladığı **"Yirminci Asırda İslâmiyet"** (İstanbul, 1339) tasavvuf ve mezhep aleyhtarı sözlerle doludur. Böyle bir eserde hiçbir yazarın bütün eserlerini tahlil ve tenkid imkânımız olmadığından belli başlı birkaç noktaya temasla iktifâ etmek mecburiyetinde olduğumuzu beyân etmek isterim. Sanırım anlayana bu kadarı da kâfidir.

*"**Hazret-i Ömer**'in, müellefe-i kulûba, yani kalbi İslâmiyet'e ısındırılacak olanlara zekât vermemesinin delillerinden en önemlisi, «Zekâtı müslümanların zenginlerinden alıp, müslümanların fakirlerine ver!» mealindeki **Muaz** hadîsidir. Nitekim:*

*«-Müellefe-i kulûb ismi verilen bu gibi kimselere zekât verilmesi, âyet-i kerîmede emredilmiş iken, niye vermedin?» diye sorulunca, **Hazret-i Ömer:***

«-Gayrimüslimlerin kalblerini yumuşatmak emri, Allâh'ın va'd ettiği zafer ve gâlibiyet başlamadan evvel, onların azgın olduğu zamanda idi. Şimdi ise, müslümanlar kuvvetlenmiş, kâfirler mağlup ve âciz olmuştur. Şimdi bunların kalblerini mal ile kazanmağa lüzum kalmamıştır.» dedi.

*Ardından da müellefe-i kulûbün gayrimüslimlerine zekât verilmesi emrini nesh eden, yani yürürlük zamanının bittiğini bildiren ve zekâtın, ancak mü'minlerin hakkı olduğunu bildiren âyeti (Bakara, 273) ve **Muaz** hadîsini okudu. Bunun üzerine bu âyetin nesh edilmiş olduğu ve artık müellefe-i kulûba zekât verilmeyeceği hususunda icmâ' meydana geldi. **Hazret-i Ömer**'in hazîne emîni olduğu o zaman halîfe **Hazret-i Ebû Bekr** idi ve bu içtihadı kabul etti. (Müellefe-i kulûb üç kısım olup, Hazret-i Peygamber zamanında yeni müslüman olan ve henüz müslüman olmayıp da kalbi İslâmiyet'e ısındırılmak gereken, ayrıca şerlerinden sakınılmak için kendilerine zekâttan pay verilen kimselerdi.)*

*Halîfe **Ömer bin Abdilaziz**'in müellefe-i kulûba tekrar zekât vermeye başladığı iddiasına gelince: **Ömer bin Abdilaziz** böyle bir ödeme yapmıştır, ancak bunu beytü'l-mâlın zekât bölümünden değil, başka bölümünden ödemiştir. Nitekim ulemâdan, müellefe-i kulûbün gayrimüslim olan sınıfına, zekâttan değil, ganimetlerin Hazret-i Peygamber'in hissesine düşen beşte birinden ödeme yapıldığını söyleyenler de vardı.*

Görülüyor ki, müellefe-i kulûb denilen kimselere ödeme yapılması değil, onlara zekât verilmesi yasak edilmiştir. Kaldı ki, pek çok fetihlerin yapıldığı ve kalabalık grupların müslüman oldukları ***Hazret-i Ömer*** *zamanında, müellefe-i kulûba zekât verilmesi ihtiyacı,* ***Ömer bin Abdilaziz****'in zamanından daha az değildi. Üstelik müellefe-i kulübün kimler oldukları da ihtilâf konusudur.* ***İmam Şâfiî*** *gibi birçok hukukçu, bunların yalnızca İslâm'a yeni girmiş kimseler olduğunu; ancak bugün kalmadığını söylemişlerdir. Ayrıca zekâtın verileceği yerlerden biri de âmil, yani zekât toplama memurudur. Kaynaklarda, zekât memurunun Hâşimî veya gayrimüslim olması durumunda, bunların zekâttan bir şey alamayacaklarını tasrîh edilmiştir. Çünkü Hâşimîler'e ve gayrimüslimlere zekât verilmez. Sünnet, âyetin hükmünü tahsis ve takyid etmiştir. Yine denilebilir ki, eskiden zekâtı devlet toplar ve îcab eden yerlere sarfederdi. Devletin zekât toplamadığı zamanlarda, insanların müellefe-i kulûbu tesbit etmesi çok zordur. Hâlbuki zekât, müslümanların her şart ve zeminde yerine getirmesi gereken bir vecibedir.*

İslâm hukukuna göre, müslüman bir erkek, kitâbiyye (Ehl-i kitap, yani Yahudi veya Hıristiyan) bir kadınla evlenebilir (Mâide, 5). Ancak ***Hazret-i Ömer****, kitâbiyyelerle evlenenlerin çoğalmasının, Müslüman kadınların evlenmesini zorlaştıracağı ve kitâbiyyelerde müslümanların hoş karşılamayacakları bazı ahlâk düşüklükleri olabileceği gibi mülâhazalarla bu tür evlilikleri yasaklamıştır.*[394] *Hükümdarın, maslahatı gözeterek, mubahları emretme veya yasaklama salâhiyeti vardır. Halkın bu yasağa uyması vecîbedir. Aksi takdirde o işi işlemek, kanuna uyulmadığı için suç teşkil*

---

394 **Ebû Bekr el-Cessâs**- Ahkâmü'l-Kur'an, Thk: **M. Sadık Kamhâvî**, Dârü'l-Mushaf, Kahire, III / 321-322.

eder.[395] *Burada da* ***Hazret-i Ömer****'in maslahat prensibini, yani âmme menfaatini gözettiği anlaşılmaktadır. Kaldı ki, bu yasak, hükmün aslıyla alâkalı değildir; yani kitâbiyyelerle evlenmek mutlak olarak haram değildir.*

Hazret-i Ömer*'in kıtlık senesinde hadd-i sirkati tatbik etmemesinin en mühim sebebi, zaten hâdisenin isminden anlaşılmaktadır. Hadd cezaları, en ufak bir şüphe ile sâkıt olur. Kıtlık senelerinde vâki bir hırsızlığın, kıtlığın tazyikiyle olduğu düşünülerek cezadan vâreste tutulması İslâm hukûkunun umûmî prensiplerine aykırı olmadığı gibi; cezanın sonraki bir tarihe te'hir edilmiş olması da muhtemeldir. O hâlde bunun* ***"nassı iptal"*** *mânâsına gelmeyeceği aşikârdır. Kıtlık, cezânın infazı için gereken unsurların bulunmadığını gösterir. Kaldı ki,* ***Hazret-i Muhammed****'in, kıtlık zamanlarında hadleri tatbik etmediğine dâir hadisler de vardır. Bütün bu hâdiselerde* ***Hazret-i Ömer****'in ictihadları yanında, istinad ettiği sünnetten tatbikatlar da vardır.* ***Hazret-i Ömer****'in orijinal görüşü olarak lânse edilen ve tarihselciliğe delil gösterilen* ***«ümmü veled»****lerin (efendisinden çocuk doğuran câriyelerin) satılmasının men edilmesi ve bir defada verilen üç talâkın mûteber sayılması gibi hâdiseler ise, tamamen sünnet-i nebevînin tatbiki ve bu hususta sahabenin icma'ından ibârettir.*

Hazret-i Peygamber'in, ***"Benden sonra sünnetime***

---

395 Ulemâ buna delil olarak **"Ey iman edenler! Allâh'a, Rasulüne ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin."** meâlindeki âyeti (Nisa, 59) esas almışlardır. Nitekim *"Allah'ın, sultan vasıtasıyla insanları kötü fiillerden alıkoyması, Kur'an-ı Kerîm vasıtasıyla alıkoymasından daha çoktur. (Yani sultanın yasakladıkları, Kur'ân-ı Kerîm'in yasakladıklarından daha çoktur.)"* hadîsi meşhurdur. **Ebu'l-Hasen el-Mâverdî**- Edebü'd Dünya ve'd-Din, Trc. **S. Kip/A. Sönmez**, İstanbul, 1978, sh: 170; **Hâdimî**: Berîka-yı Ahmediyye, Haz: **Said Kahraman**, İstanbul, 1988, II/428, 111/43.

*ve **Hulefâ-yı Râşidîn'in sünnetine uyun.**"*[396], ***"Ashâbım gökdeki yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız doğru yola kavuşursunuz."***[397] *ve **"En hayırlı devir benim asrımdır. Sonra beni görenlerin, sonra onları görenlerin, sonra da onları görenlerin asrıdır."***[398] *hadîsleri, Sahâbe'nin, bilhassa da Hulefâ-yı Râşidîn'in görüşlerinin hukûken bizâtihi delil olduğunu göstermektedir. Bunlar, sonra gelen hukukçuların re'yi gibi değildir. Kaldı ki, **Hazret-i Ömer**'in tatbikâtında artık bir ictihad değil, icma' bahis mevzuudur. İctihad olarak kabul edilse bile, sonrakilerin ictihad yapmalarını engelleyecek bir durum yoktur. Ancak bu içtihadın nasslardan sarf-ı nazar ederek yapılması elbette ki muhaldir. Çünkü, **«Mevrid-i nassda, içtihada mesağ yoktur.»** Görülüyor ki, bu hâdiseler, modernist telâkkiyi desteklemeye pek de elverişli değildir. Böyle olunca modernizmin ve historisizmin referansları, mensuplarının da zaman zaman itiraf etmek zorunda kaldıkları gibi, dinî ve hatta târihî olmaktan ziyâde, yalnızca aklî referanslar olmaktan öteye geçememektedir.*

O hâlde İslâm hukuku değişmez vasıfta bir hukuk sistemi midir? Yoksa modernistlerin söylediği gibi, akıl ve zamanın ahlâkî telâkkilerini tatmin eden her değişikliğe elverişli midir? Hâsılı, bu değişmenin sahası ve sınırları nedir? Günümüzde «gelenekçiler» olarak adlandırılan klasik fukahâ ve bunların takipçileri olan hukukçular, İslâm hukukunda zamanın değişmesiyle ahkâmın da değişmesine izin verildiği; ancak bu değişikliğin ancak örf ile sabit hükümler için söz konusu olduğunu; prensip itibariyle nasslarla sabit hüküm-

---

396 **Tirmizî**, İlm 16; **İbn-i Mâce**, Mukaddime 6; **Ebû Dâvud**, Sünne 5; **Dârimî**, Mukaddime: 6; **Ahmed bin Hanbel**, IV/126, 127.

397 Râmuz, 1/293, 11/450. (**Ebû Nasr** ve **Beyhakî**'den naklen)

398 **Buhârî**, Fezâilü'l-Eshâb, Şahâdât 9, Rikak 7, Eymân 27; **Müslim**, Fedâilü's-Sahâbe 212; **Tirmizî**, Fiten 45, Şahâdât 4; **Ebû Dâvud**, Sünne 10; **İbn Mâce**, Ahkâm 27; **Nesâî**, Eymân 29; **Ahmed bin Hanbel**, 1/378.

lerin değişmeyeceği; müctehidin içtihadını, örf değişikliğini nazara alarak her zaman değiştirebileceği; mukallidlerin de ihtiyaç olduğunda, örfün değişmesiyle başka bir içtihadı taklid edebileceği hususunda müttefiktirler. Zamanın bozulması, yeni buluşlar, zarûret ve ihtiyaçlar da hep örfe mülhak sebeplerdir. İslâm hukukundaki yaygın kabul de bu yöndedir. Maamafih klâsik fukahâ arasında da bu değişmenin sınırını dar ve geniş tutma temâyülünde olanlar da yok değildir. Sözgelişi bir tarafta menkul ve nakit para vakıflarına cevaz veren ***İmam Züfer****'in takipçisi ve Dünya Payitahtı'nın müftüsü* ***Ebussuud Efendi*** *ile, diğer tarafta, aynı çağda, büyük şehirlerin ihtiyaçlarından uzak, ücra bir Ege kasabasında yaşayan ve bu kaville zaif olduğu için fetva verilmesini doğru bulmayan* ***İmam Birgivî*** *gibi."*[399]

İktibas ettiğimiz bu tahlil ve değerlendirmeden açıkça anlaşıldığı üzere, İslâm Dünya Görüşü ve bunun tatbikatında maslahatın mevkii ve ehemmiyeti, akıl referans alarak tâyin edildiği takdirde ortaya yukarıda birkaç misalini arz ettiğimiz sapıklıklar çıkmaktadır. Hâlbuki akıl, İslâm'ı kabul edip etmemek hususunda tamamen hür olduğu hâlde onu kabulden sonra naslarla (âyet ve hadislerle) bağlıdır. Hele İslâm adına bir hüküm ortaya koyarken bu bağımlılık hassasiyetle korunması gereken bir lâzimedir.

Böyle olduğu hâlde dinî bilgileri kıt veya İslâm'a bağlılıkları şüpheli olan hemen herkes bir münakaşada sırf bir slogan hâlinde öğrendikleri şu İslâmî prensibi ileri sürerler:

"Ezmânın tegayyürü ile ahkâmın tegayyürü inkâr olunamaz."[400] Yani zamanın değişmesiyle hükümlerin de değiş-

---

399 Prof. Dr. **Ekrem Buğra Ekinci**- İslâm Hukuku'nda Değişmenin Sınırı, İstanbul, 2005. Buna ilâveten **Murad Hâfızoğlu**- Ahkâmda Değişim, (Rıhle Dergisi, İstanbul, 2008, s: 1, sh: 32 vd.) isimli makaleye bakılabilir.

400 Mecelle, Madde 39.

mesi gerekir.

Hâlbuki bu İslâmî prensip, hakkında nass vârid olmayan meselelere kâbil-i tatbiktir. Zira hükmün değişen maslahat dolayısıyla yenilenmesi bir ictihad olur ve *"Mevrid-i nassta ictihada mesağ yoktur."*[401] hükmüne göre naslar, bu faaliyete mevzu ittihaz olunamaz.

Bu bahsi bitirirken şunu da söyleyelim ki, Hıristiyanlık'taki **Luther** rolünü oynamaya kalkışan bu müctehid taslakları, ilâhî bir sıyânetle (koruma ile) aslâ deforme olmamış (bozulmamış) bir dini (İslâm'ı) reforme etmek cür'etinde bulunmaktadırlar ki, bunun neticesi hem kendileri ve hem de sapıklığa sürükledikleri insanlar için mutlak bir hüsrandır. Zirâ Allâh'ın vaadi haktır ve O, vaat ettiği gibi dinini kıyamete kadar muhafaza edecektir."[402]

b- Ömer Fevzi Mardin (1878-1953)

Ömer Fevzi Mardin, **Sultan II. Abdülhamid** dönemi kazaskerlerinden **Yusuf Sıdkı Efendi**'nin torunudur. Asker menşeli olup binbaşılığa kadar bu meslekte kalmıştır. Genç yaşta İttihad ve Terakkî Cemiyeti'ne intisab etmiş ve 1911 tarihindeki Trablusgarb Harbi'ne gönüllü olarak katılan subaylar arasında bulunmuştur. İtihadçı-

401 Mecelle, Madde 14.

402 Bkz. **Kadir Mısıroğlu**- İslâm Dünya Görüşü, İstanbul, 2008, sh: 240 vd.

ların meşhur istihbarat teşkilâtı olan **"Teşkilât-ı Mahsûsa"**da çalışmış, Birinci Cihan Harbi esnâsında Tahran'da ateşemiliter olarak vazife görmüş ve İran'ın tarafsız kalmasını temine çalışmıştır.[403]

"Kürtçülük Hareketi"ni başlatan **"Bedirhanzâdeler"** âilesine mensup olan **Ömer Fevzi Mardin**[404], bir müddet Harbiye'de muallimlik de yapmıştır. **Ömer Fevzi**, Harb-i Umûmî nihayetlerindeki tasfiye hareketiyle ordudan ayrılmış, sonraki yıllarında tamamen tasavvufla meşgul olmuştur. 1930 yılında vefat eden Nakşî Şeyhi **"Küçük Hüseyin Efendi"** diye meşhur olmuş bulunan **Hüseyin Hüsnü Efendi**'nin sohbetlerine katılmış ve 1940 yıllarında kendisini **"Arusî Şeyhi"** olarak ilân etmiştir. Güyâ bu vazifeyi meşhur müellif **Filibeli Ahmed Hilmi Efendi**'den devralmış imiş. Hâlbuki **Filibeli** 1914 yılında, -bir rivâyete göre- **"Masonların Esrarı"** isimli eseri neşrettiği için zehirlenerek vefat etmiş olduğuna nazaran **Ömer Fevzi**'nin O'ndan intikalle Arusî şeyhi olduğu iddiâsı asılsızdır.

Gerçi **Filibeli Ahmed Hilmi**'nin ilk gençlik yıllarında **"Genç Türk"** hareketine katıldığı ve bu sebeple **Sultan II. Abdülhamid** tarafından Trablusgarb'e sürüldüğü, burada Arusî Tarikatı'na intisab ettiği doğrudur. Hattâ kendisinin **"Mihrüddîn-i Arusî"** takma adıyla neşrettiği **"İki Gavs-i Enâm, Abdülkadir ve Abdüsselâm"** adıyla neşretmiş olduğu bir eser vardır[405] ki, bu, O'nun Arusîlik'e mensubiyetini

---

403 Tafsilât için bkz. **Ömer Fevzi Mardin**- Müslüman Olmayanların Din Durumları, İstanbul, 1952, sh: 63 vd. veya **Mim Kemal Öke**- Gâzi ve Sûfî, İstanbul. 2010.

404 **Mahmud Çetin**-Kart Kurt Sesleri. İstanbul. 2002, sh: 199 veya **Mim Kemal Öke**- a.g.e., sh: 18 vd.

405 İstanbul, 1331.

Bu eserin ismindeki **Abdülkadir**, **Abdülkadir-i Geylânî**; **Abdüsselâm** ise, Arûsî Tarikatı'nın asıl kurucusu kabul edilen **Abdüsselâm el-Esmer**

gösterir. Lâkin O'nun ölümünden takriben otuz sene sonra ortaya atılan bu halifelik ve şeyhlik iddiaları doğru olamaz. Bunun gibi **Ömer Fevzi**'nin Nakşî, Halvetî, Kâdirî, Mevlevî ve Şâbânî gibi çeşitli tarikatlerden icâzetli olduğu iddiası da pek güvenilir değildir.

1940'lı yıllarda Arûsî şeyhi olduğu iddiasıyla ortaya çıkan **Ömer Fevzi Mardin**'in adı, 1952 yılında Arjantin Diktatörü **Juan Peron**'un hanımı **Eva Peron**'a bir kısım müslümanlarca, her nedense, bir **"mevlid okutturulması"** meselesinden çıkan münâkaşalar sebebiyle duyulmaya başlamıştır. Bu münâkaşalarda baş rolü oynayan **Ömer Fevzi**, **"İlâhiyat Külliyatı"** umûmî başlığı altında yazdığı bir serî kitabın birincisinde bu meseleyi önsöz mahiyetindeki şu sözlerle anlatmaktadır:

*"Müslüman olmayanların din durumları hakkında mutaassıplar ihtilâf çıkardılar, fikirler gazeteye aksetti. Vakit Gazetesi'nde fikirler müdafaa edildi. Mesele Arjantin'de bulunan Müslümanlar'ın hasta bulunan Arjantin Cumhurreisi'nin eşi muhterem madam **Peron** hakkında şifâ dileğinde bulunacak bir cemaat toplamak üzere mevlid okutmak niyetinden çıktı. Bir Hıristiyan için şifâ dilemek maksadıyla mevlid okunur mu, okunmaz mı fikri ortaya kondu. Okunur denmesine mukabil, okunmaz diyen de oldu. Niçin okunur veya niçin okunmaz fikirleri, gazete sütunlarında tahlilden geçti,*

Netice, okunmaz diyenlerin fikirlerinin temelsizliğini olduğu kadar, tutulur tarafı olmadığını da meydana koydu. Fakat mesele, Türk ve İslâm câmiasının Dünya muvâcehesindeki îtibarına ve dayandığımız dînî hak ve hakikatine taallûk ettiği için gazetede basılan ve birazı da basılmayan meseleyi, bu risale ile basıp millî ve dinî kütüphanemize mâl etmek vic-

---

(1460-1560)'dir.

danî bir vazife oldu."[406]

Daha ilk cümlelerinde Ehl-i Sünnet Müslümanlarını **"mutaassıplar"** olarak yaftalayan **Ömer Fevzi Mardin**'in bu ve bunun devamı olan diğer eserlerinde yumurtladığı cevherler (!) aynen **Hüseyin Kâzım Kadri** Bey misâlinde olduğu gibi müstakil bir eser te'lifini gerektirecek ölçüde geniş olduğu cihetle biz eserimizin hacmini düşünerek bunlardan birkaç ehemmiyetli misali dikkatlerinize arz etmekle iktifâ edeceğiz. **Ömer Fevzi Mardin** diyor ki:

"... Mûsevîlere ve Hıristiyanlara gelince:

Onlar dalâlette değillerdir ki, haklarında hidâyet dileyelim. Her biri kendilerine Allâh'ın nasib ettiği ve bulundurduğu dindedirler. Hak bilmekle mükellef bulunduğumuz bir kitaba sahiptirler. Ve yine Hak bilmekle mükellef olduğumuz bir Nebî'nin yolunu tutarak Allâh'a doğrulmuşlardır ve Allah rızası için hayır ve hasenâta her türlü yardıma koşuyorlar."[407]

"O hâlde kitaplarına tâbi olan Mûsevîler ve Hıristiyanlar hidâyet ehlidirler.

*Hidâyet ehli olmak **Hazret-i Muhammed** Efendimiz'in nübüvvetini tasdik şartına bağlı değildir. Bir Mûsevî veya Hıristiyan, **Hazret-i Muhammed**'i de Allah peygamberi sayarsa, Allah O'nun nûrunu arttıracağını buyuruyor. Fakat Allah:*

*«**Muhammed**'le gönderdiğim kitap ve din, evvelki dinleri ve kitapları iptal etmiştir. **Muhammed**'in dinine girin!.." demediği gibi **Hazret-i Muhammed**'in nübüvvetini tasdik etmezseniz, hidâyet ve îmân ehli olamazsınız, amelleriniz de hiç olur. Cennete giremezsiniz.» demiyor."*[408]

---

406 **Ömer Fevzi Mardin**- a.g.e., sh: 3.
407 **Ömer Fevzi Mardin**- a.g.e., sh: 30.
408 **Ömer Fevzi Mardin**- a.g.e., sh: 31.

*"**Hazret-i Muhammed,** Mûsevîler'in ve Hıristiyanlar'ın şeriatını kaldırarak kendi şeriatını yerine koymamıştır. Allah, Kur'ân-ı Kerîm ile evvelki şeriatın hükümlerini kısmen hafifletmiş, bir kısmına da hiç temas etmemiştir. Binâenaleyh Kur'ân-ı Kerîm, diğer kitapları nesh etmemiş, bilâkis onların varlığını tasdik ve te'yid etmiştir."*[409]

*"**Hazret-i Muhammed'i** enbiyadan farklı bir imtiyazla Allâh'a bitiştirmek istiyorsak, îman şartımızda peygamberler arasında tefrik yapmamak hakkındaki Kur'ân emrine muhâlif hareket etmiş oluruz ki, bu küfürdür.*

*Yine «**Allah, Hazret-i Muhammed tasdik edilmedikçe kimseden (Mûsevîlerden ve Îsevîlerden) îmanı kabul etmez**» dersek, Allâh'ın hareket istiklâlini, serbestîsini, Allâh'ın Allahlığını kayıt ve şarta tâbî kılmış, tahdid etmiş oluruz ki, bu da küfürdür."*[410]

"İmdi Kur'ân-ı Kerîm, Tevrat-ı Şerîf hükümlerini hafifletmiştir. Fakat Mûsevî mukaddes kitaplarını nesih veya iptal etmemiştir. Çünkü Allah, bütün beşeriyeti Kur'ân hükümlerine tâbî kılmamıştır. Sebebi de evvelki bahislerde zikri geçtiği veçhile, ümmetlerin hayırda yarış etmesi içindir."[411]

"Bütün bu vekâyi'den bugünkü nesillere intikal eden cihet, beş vakit namazın herkesin tâkatine uymadığıdır ve onun içindir ki, Kur'ân-ı Kerîm, yalnız üç vakit namazı farz kılmıştır.

Şiî mezhebi de üç vakti ittihaz etmiştir. Ve Mûsevîlikte namaz, zaten üç vakittir."[412]

Ömer Fevzi, bu birinci kitabını yukarıya pek az misalini naklettiğimiz incilerle (!) süsledikten sonra **"Mutaassıp-**

---

409 **Ömer Fevzi Mardin**- a.g.e., sh: 93.
410 **Ömer Fevzi Mardin**- a.g.e., sh: 111.
411 **Ömer Fevzi Mardin**- a.g.e., sh: 114.
412 **Ömer Fevzi Mardin**- a.g.e., sh: 162.

lar" başlığı altında Ehl-i Sünnet Müslümanları'na yöneltilmiş sayfalar dolusu tenkit ve târizlerle bitiriyor.

"Allah Mefhumu" adını taşıyan ikinci kitabında ise -bugünkü şekliyle hak kabul ettiği Tevrat ve İncil'den tabiî Kur'ân-ı Kerîm'le birlikte- sayısız nakille doldurulmuş sayfaların hiçbirinde **Hz. İsa**'ya ulûhiyet izafe edilmesine veya Tevrat'ta **Hz. Üzeyir** -hâşâ- **"Allah'ın oğlu olduğu"** gibi meselelerde hiçbir târize yer vermemektedir.[413]

Üçüncü kitabı ise, **"Din ve Safhaları"** adını taşımaktadır.[414] Bu ve altıncısına kadar devam eden bütün kitapları, yukarıda birer örnek olarak naklettiğimiz bâtıl fikirlerle lebâlep olduğu hâlde biz bu kadarla iktifâ ediyoruz. Çoban seviyesinde bir dînî mâlûmatla bile saçmalığı anlaşılabilecek olan bu yanlışları, uzun uzun tahlil ve tenkit etmekten nefsimizi berî addediyoruz. Esâsen bütün bu yanlışlar, günümüz reformistlerinin ağızlarında âdeta bir sakız oldukları cihetle bu eserin ikinci cildinde mecbûren cevaplandırılacaklardır.

Bu bahsi bitirirken **Ömer Fevzi Mardin**'in en son bir fikrî cinâyetinden bahsetmek istiyoruz. O da şudur:

Meşhur şâir **Enis Behiç Koçyürek** (1892-1949) Bey'in **"Vâridât-ı Süleyman"** adıyla yayınlanmış bir eseri vardır.[415] Bu eser, **Kanunî** devri Mevlevî şeyhlerinden **"Çedikçi Süleyman Çelebi"** adındaki Trabzonlu bir mürşid-i kâmilin, O'nunla uyku ve belki de yakaza (uyku ile uyanıklık arası) hâlinde yaptığı sohbetleri ihtiva etmektedir. Olabilir ki, temsil ve temessül kabiliyeti fevkalâde olan cinlerden bir müslüman, tarihî bir şahsiyet olan **Çedikçi Süleyman Çelebi**'yi temsilen **Enis Behiç Bey**'e bu sözleri söylemiştir.

Dînî ve tasavvufî nasihatler ihtivâ eden bu eser, **Ömer**

---

413 **Ömer Fevzi Mardin**- Allah Mefhumu, İstanbul, 1940.
414 **Ömer Fevzi Mardin**- Din ve Safhaları, İstanbul, 1940.
415 **Enis Behiç Koçyürek**- Vâridât-ı **Süleyman**, İstanbul, 1949.

Fevzi Mardin tarafından şerh edilmiştir.[416] Ama ne şerh!.. **Enis Behiç** Bey'in rüyada telâkkî ettiği sözleri -hâşâ- vahiy mahsûlü olarak değerlendirmek sûretiyle!.. Bakınız, **Ömer Fevzi**, bu şerhin başına koyduğu **"Mühim Bir Hâdise"** serlevhalı yazıda ne diyor:

*"Bu sene bir kitap basıldı.. **"VÂRİDÂT-I SÜLEYMAN"** adlı bu kitabın muhteviyâtı emsalsiz ve meydana gelişi fevkalâde bir hâdise idi. Zira bu muhteviyât; fânî bir beşerin sesi kullanılarak izhar edilmiş ilâhî kelâm idi. Kelâmın zuhûr tarzı, mânâ ve ifâdece kıymeti ve okuyanı tâ candan sarışı, cezbeyleyişi; bunun o mâhiyette olduğuna şüphe bırakmıyordu.*

Nesir ve şiir olarak işitilen bu Kelâmın bir kısmı; Allâh'ın mukaddes kitaplarındaki emirlerini şerh ve tefsir, bir kısmı yepyeni ilâhî fikirler, kanaatler tâlim ediyor; bir kısmı bugünkü Dünya ıstırabının sebeplerini tahlil ve kurtuluş çarelerini tâyin ediyor; bir kısmı da hikemî nasihatlerde, ahlâkî ikazlarda bulunuyor, irfana müteallik yüksek bilgiler öğretiyor ve bilhassa HAK ve HALK hukukuna son derece dikkati çekiyor ve her işin başı bu olduğunu ihtar ediyordu.[417]

"İmdi, düşünelim:

Bir insan bilmediğini, bilmediği bir tarzda nasıl söyler? İşte fevkalâdelik burada! O hâlde:

Her fevkalâdelik gibi bu da ilâhî bir hâdise, yâni bir mu'cizedir. Mu'cizeler, tabiat kanunları dışında vukua gelen hâdiselerdir.

*Şu kısa tahlil ile bu kelâmı **Enis Behiç Bey** kendiliğin-*

---

416 **Ömer Fevzi Mardin**- Vâridât-ı **Süleyman** Şerhi, İstanbul, 1950.

417 **Ömer Fevzi Mardin**- a.g.e., sh: 3.

Ömer Fevzi'nin eseri, bu saçma sözlerle başlarken **"Vâridât-ı Süleyman"** kitabı şu güzel cümle ile başlar:

"Allah bes ve der heme an zül-cemal bes!" yani *"Allah kâfîdir. Her an ve zaman Allah, cemâlî tecellîleriyle kullarına kâfîdir."*

den söylemediğine göre, nasıl söylediği üzerinde düşünelim:

*«Acaba bu sözleri **Enis Behiç Bey**'in karşısına geçerek veya içine girerek kim söyledi?» diye araştıralım. Allah'tan başkası söylemiş olamaz, neticesine varırız. Zira, bu emsalsiz kelâmı, Allah'tan başka söyleyebilecek bir ruh (melek veya insan ruhu) mevcud olaydı, şimdiye kadar söylememiş olmasına imkân yoktu. Kim bu kadar güzel şeyleri bilir de Cihan'a bildirmeğe atılmaz?! Böyle, güzel şeyleri bilip de ketmeden nasıl Allah'tan korkmaz ve Allâh'ın, öylesini kendi hâline bırakmasına imkân mı var?.*

O hâlde:

*Kelâmı söyleyen ve **Enis Behiç Bey**'in sesini kullanan **"Rûhulkuds"**tür. Yâni, Allah'ın **"zât"** nûrudur.*

*Malûmdur ki, **"Ruhulkuds"** büyük meleklerde, büyük nebîlerde ve velîlerde tecellî için yer alır. Meleklerden **"Cebrail Aleyhisselâm"** bu meyandadır. Kur'an-ı Kerîm'de buna dâir işaret olduğu gibi **Hazret-i İsa** hakkında da açık sarahat vardır. Fakat Enbiya Devrinden sonra böyle **"Ruhulkuds"**ün Dünya'ya kelâm izhar ettiği işitilmiş değildi.*

*Bu, ilk defadır ki, **Enis Behiç Bey**'de vâki oluyor. Yâni;*

***"Ruhulkuds"**ü hâmil bir melek veya mütekâmil bir insan ruhu ki, o, **Süleyman Çelebi** diye itibarî bir nâm alıyor; işte o mübârek ruh, **Enis Behiç Bey**'in kâh karşısına geçerek bir insan şeklinde görünerek söz söylüyor. **Enis Behiç Bey**'e naklettiriyor. Kâh, **Enis Behiç Bey**'in içine girerek doğrudan doğruya dilini ve sesini kullanıyor. Enbiya Devri'nden beri emsâli işitilmediğinden dolayı, bu hâdise fevkalâde ve aslında Hakk'ın mu'cizesidir. Mu'cizenin hikmeti, fevkalâde dikkati celbetmek ve **"Hak kelâmı"** olduğuna kanaat getirmektir."*[418]

Ömer Fevzi, müteâkiben şerhinin önsözünde:

---

418 **Ömer Fevzi Mardin**- a.g.e., sh: 3 vd.

"Gâyem:

***Vâridât-ı Süleyman** adlı kitabın ibâresini açıklamak ve temas ettiği bahisleri izah etmektir.*

Esas kitap, ilâhî emirlerden, tâlimlerden, ikazlardan, nasihatlerden ve doğru yolu gösteren bilgilerden mürekkeptir. Mühim bir kısmı manzum ve bir kısmı da nesirdir.

*Mukaddime, edebiyat itibariyle pek parlaktır, pek câziptir. Ancak, kitap muhteviyatının **Enis Behiç Bey**'e intikal tarzı mübhemdir, vâzıh değildir. **Süleyman Çelebi** adlı bir ruhtan bahis vardır. Fakat bu ruhun hakikî mâhiyet ve naklettiği sözlerin hakikî menşei, tarzı ve gâyesi hakkında kâfî vuzuh yoktur."*[419]

Ömer Fevzi Bey'e göre **"o ruh da Rûhü'l-Kuds"** yani **Cebrail** -aleyhisselâm-'dan başkası değildir. Sanırım, hiçbir okuyucu, burada naklolunan bu zırvalara cevap vermemi beklemez.

Eğer eserimizin hacmi müsaid olsaydı, **Mim Kemal Öke**'nin **"Gâzî ve Sûfî"** kahramanı hakkındaki incilerine de bir nebze cevap vermek isterdim. Bâri O'nun eserindeki yüksek tefekkür mahsûlü (!) beyânlarından çok az bir kısmını aktararak bu bahsi bitirelim:

*"Ancak bu aşamada belki de önemine binâen hatırlatılması gereken şudur: Bize göre, **Atatürk**'ün İslâmiyet anlayışı, **Ömer Fevzi Mardin**'in söylemiyle örtüşmektedir. Eğer bu cümleden hareketle **Mardin**'in **Atatürk**'e atfedilen **"resmî İslâm"** paradigmasını yansıttığı anlamı çıkacaksa, bu konuda da doğruluk payı vardır, diye düşünüşebilir. Bir şartla ki, **Mardin**'in görüşleri bu tezin bizzat oluşumuna katkıda bulunmuş, mîmarisini de pekâlâ etkilemiştir. Bu açıdan, evet, **"Beyaz Müslümanlar'ın"** ekolüdür."*[420]

---

419 **Ömer Fevzi Mardin**- a.g.e., sh: 13 vd.
420 **Mim Kemal Öke**- a.g.e., sh: 123.

*"**Ömer Fevzi Bey**, bu bağlamda o günün, hatta bugünün ikliminde ciddî bir cesâret örneği sergileyerek, dinler arası kardeşlik söylemiyle Masonluğun dahî sözkonu evrensel barış ülküsüne katkıda bulunabileceğini savunacaktır. **Mardin**, Türkiye masonlarının önderi dedem Maşrık-ı Âzam **Prof. Dr. Mim Kemal Öke**'nin 4 Ekim 1941'de Vakit Gazetesi'nde çıkan **"İlmin terakkîsinden ne bekliyorduk, ne gördük"** adlı makalesine altmış küsur sayfalık bir şerh yazıp yayınlayacaktır."*[421]

*"... **Mardin**, makaleyi tahlil eder. Bilimin hakkını vermek için **"zâhir"** ve **"bâtın"** olmak üzere iki yüzünü birbirinden ayırmamak lâzımdır, der. «Dışta olduğu gibi mânevî ve ahlâkî hayatımızın da birlikte yükselmesine dikkat edersek, içimiz-dışımız sıhhat ve selâmette olur.» **Mardin** ile **Öke**, tam on yıl sonra (25 Ekim 1952) yüzyüze tanışacaklardır. **Mardin**'in **"zevkli"** bir sohbet oldu diye nitelendirdiği buluşmada **Öke**, Masonların idealist ve spiritualist olduklarını, insan olmaya ve insanlığa çalıştıklarını anlatır.*

"-Allahsız ve dinsiz mason olmaz." der.

*Taassuba ise karşıdırlar. Ama dinlerin ortak amacı olması gereken kardeşliği savunmaya kendilerini adamışlardır. **Mardin** ise, "hassas bir yüreğiniz var." dediği **Operatör Dr. Öke**'yi dinledikten sonra yazdığı eserinde Masonluğun tarihte Engizisyon mezâliminden Müslüman ve Mûsevîleri kurtarmak için kurulduğunu belirtecektir."*[422]

Ne dersiniz, bu kadarcık bir nakil bile, meşhur:

"Şecaat arz ederken merd-i kıptî sirkatin söyler!.." darb-ı meselini hatırlatmıyor mu?! Acaba bu **Mim Kemal Öke**'nin **Fethullah Gülen**'e yakınlığı da benzer bir sebeple midir?

---

421 **Mim Kemal Öke**- a.g.e., sh: 137.

422 **Mim Kemal Öke**- a.g.e., sh: 138 vd.

c- Besim Atalay (1882-1965)

1882 yılında Uşak'ta doğmuştur. Kendi ifadesi ile babası **Demirci İnce Mehmed Çavuş**, anası konar göçer Kaçar Oymağı Beyi'nin torunudur.[423] Uşak Rüşdiyesi'ni bitirdikten sonra önce Uşak'ta, daha sonra İstanbul'da medrese eğitimi almıştır. 1912 yılında ayrıca Dârü'l-Muallimîn-i Âliye (Yüksek Muallim Mektebi)'yi de bitirdiğinden Trabzon, Ankara, Konya, Maraş, İçel (Mersin) ve Niğde gibi şehirlerde mektep müdürlükleri ve Millî Eğitim müdürlükleri yapmıştır.

1920 yılında Birinci B.M.M.'ye Kütahya milletvekili olarak dâhil olmuş ve bu vazifeyi tam yedi dönem devam ettirmiştir. Şedid bir İslâm düşmanlığının cârî ve hâkim olduğu bir zamanda siyasette bu kadar uzun müddet mevkiini korumuş bulunması, O'nun şahsiyet ve fikirlerini anlamaya kâfi gelse gerektir.

O devrin "**din**"i (İslâm'ı) kaldırıp yerine "**milliyet**"i ikame etme gayretleri devam ederken[424] hiçbir kere itirazda bulunmamış olan[425] bu adam, zikri geçen eserinde, kendisini

423 Bkz. **Besim Atalay**- Türk Dili ile İbadet, İstanbul, 1965, sh: 129.

424 **Rûşenî Barkın**- "Din Yok, Milliyet Var" isimli gayr-i matbû eser.

425 Eğer 130 sayfalık eserine sayfa adedinden fazla devâsa yanlışlar sığdırmış olan bu adama güvenilebilirse, kendi beyânı ile sâbit olan bir iş yapmıştır ki, onu da şöyle nakletmektedir:

"Büyük Millet Meclisi'nin yedinci devresinin ilk senesinde Meclis'e, dînî ve mânevî terbiyenin ihmalindeki zararlarından bahisle bir takrir vererek kürsüde takririmi müdafaa ettim. Sözlerimin etkisini bazı arkadaşların çehrelerinde görüyordum. Ben kürsüden iner inmez o vakit parti genel

Müslümanlar'ın geri kalmış olmalarından samimî bir sûrette rahatsız olup gerçekten çâreler arayan biri olarak göstermeye çalışmaktadır. Mükerreren Kur'ân-ı Kerîm'in azametini, îcâzını,[426] Hz. Peygamber'in ise büyüklüğünü ifade etmiş olmasına rağmen okuyucuların pek çoğunun, O'nun samimiyetini kabul etmeyeceği endişesini taşımaktadır ki, bu endişeyi birçok kereler şu misallerde görüldüğü gibi bizzat dile getirmiş bulunmaktadır:

"Bu kitapta ortaya attığım meseleler dolayısıyla bazı beyinsizler bana kâfirlik, dinsizlik gibi şeyler yükleteceklerdir; bunu biliyorum. Çünkü onların kafaları hakikatı alamaz. Kur'ân-ı Kerîm'in zemmettiği sûretle:

***"-Biz atalarımızdan böyle gördük, böyle bulduk."** derler.*

Bu gibilerin iyi bilmeleri lâzımdır ki, çok şükür ben, müslüman oğlu müslümanım; dinimin esasında hiç şüphem yoktur ve yine bilmelidirler ki, bir adamın yüz sözü inkârı ve küfrü andırsa da bir sözü imanı andırsa, o kişinin îmanına hükmolunur.

Eski ve büyük İslâm ulemâsının kabul ettikleri bir usûl vardır ki:

***"Lüzûmî küfür, küfür değildir. İltizâmî küfür, küfürdür."** Allah bu zâtlardan râzı olsun ve onlara rahmet etsin. Artık bu deliller karşısında kimse beni kâfirliğe nispet edemez."*[427]

---

*sekreteri olan **Hilmi Uran** yanıma gelerek:*

«-Biz bu meseleyi partice konuşuyoruz. Siz bu teklifte ısrar etmeyin. Belki reddedilir. Biz partiden böyle bir teklifle geleceğiz.» dedi.

Partiden de böyle bir şey gelmedi, boşuna bekledik durduk." (**Besim Atalay**- a.g.e., sh: 54)

426 **Besim Atalay**- a.g.e, sh: 49 vd.

Buradaki başlık, "**Kur'ân-ı Kerîm'in Belâğatı**"dır.

427 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 83.

Ve:

"Ben bu bahsi kurcalarken, hiçbir ülkeye ve hiçbir millete dil uzatmak istemedim, buna herkesin emin olmasını ricâ ederim. Din, kültür, tarih ve mukadderât birliğimiz olan milletlere ve bütün insanlara karşı saygı duyarım. Âdemoğulları'nın hepsinin de saâdetini ve refahını candan isterim. Yıllardan beri içimi yakan bu hâllerin açıklanmasında fayda gördüm de yazdım; yanıldımsa iyi niyetime bağışlana.

Bu çok önemli hastalığı açık konuşmakta bir zarar yok; fayda vardır. Bütün Dünya'nın gözü önünde kanayan bu hastalık giderek kangren olabilir. Tehlikeyi gören her doğulu düşünürün içinin sızladığında şüphem yoktur.

Bu meseleyi kurcaladığım için bana kızanlar, köpürenler "Dinsiz!" diyenler çok bulunacaktır. Bunu yakından biliyorum. Ben sevgili milletime karşı bir görevde bulunduğuma inanıyorum. Bu yolda yalnız kalsam da gam yemem."[428] demektedir.

Hâlbuki bu sözleri, o kitabının muhtevası tekzib etmektedir. İleride görüleceği üzere Arap ve Arapça düşmanlığı, bütün Kemalistlerin dilinin pelesengi olmuş gayr-i vâkî **"Arab İhâneti"** uydurmacası ile biddefâat perçinlenmiş bulunmaktadır. O'nun bu yanlışına ilâveten izhar ettiği mezhep ve tarikat düşmanlığı ve hele **"ibadet dilinin Türkçe olması"** gibi saçmalıklar, günümüz tahripkârlarınca da devam ettirilmekte olduğundan, asıl bu eserin ikinci cildinde ele alınacaktır. Böyle olduğu hâlde burada da kısa kısa cevaplar vermek mecburiyetindeyiz.

İlk olarak Türkçe'ye sûikast ve Arapça düşmanlığını ele alalım. Zira müellif lisâniyatçı geçinmektedir. Gerçekten Dîvân-ı Lügati't-Türk'ü yayınlamış ve bir de **"Arapça ile**

---

428 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 127.

Türkçe'nin Karşılaştırılması" isimli telifi vardır.

aa- Lisan Meselesi

Besim Atalay'ın şöhreti, lisaniyat sahasındadır. Türkçe üzerinde pek çok çalışmalar yapmıştır. Böyle olduğu hâlde, O, güzel Türkçemizi tahrip eden ırkçı tavrın şampiyonlarından biridir. İslâm kültürünün millî hâfızada bin yıllık geçmişi olan kelimeleri tasfiye maksadıyla kurulmuş bulunan "**Türk Dil Kurumu**"nda on dokuz yıl (1932-1951) çalışmıştır.

Gerçekten İslâmî bir hassasiyeti olsaydı, bu ihânetin kadrosunda yer almaması gerekirdi. Zira Türkçe'ye bu sûretle sûikast, İslâm'a sûikastin bir cüz'ünden başka bir şey değildir. Kelimelerin birer tefekkür ve tahassüs zarfı olduğunu bilemeyecek bir durumda olması aslâ düşünülemez. O hâlde menşei Kur'ân-ı Kerîm olan dipdiri kelimeleri, millî hâfızadan tard ile nisyâna mahkûm etmek husûsundaki gâyeye vâkıf olarak bu ihâneti desteklemiş olduğu şüphesizdir. O'nun "**Ata**"sı bile tasfiyeci tutumun lisanımızı millî bir anlaşma vasıtası olmaktan çıkararak bir çıkmaza girildiğini görerek "**Güneş Dil Teorisi**" palavrası ile bu yoldan dönüşe bir kılıf bulduğu hâlde, **Besim Atalay**, bu bâtıl yolda ölümüne kadar devam etmiştir.

Bu gerçeğin ispatı için O'nun hayatta olduğu son yıl (1965) yayınlanmış olan "**Türk Dili ile İbadet**" adlı eserinin şurasından burasından alınmış birkaç kelimeyi dikkatlerinize arz edelim:

"kanış",[429] **"sakınç"**,[430] **"özger"**,[431] **"ocundurmak"**,[432]

---

429 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 9.
430 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 68.
431 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 73.
432 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 78.

"benzeşmek",[433] **"sungular"**,[434] **"kansırık"**,[435] **"yasnama"**,[436] **"sügen"**[437] vs... Bugün ben seksen yaşına yaklaşmış bir müellifim. Hayatım, bu yaşa kadar okumak ve yazmakla geçtiği hâlde bu kelimeleri duymamış olduğum gibi anlamış da değilim. Duymuş olan ve mânâlarını bilen biri varsa, beri gelsin! **"Âyet"**e **"belge"** demekten çekinmeyen[438] bu adam, hayatta olsa da kendisine sorsak, belki de bu kelimelerin Dîvânü Lügâti't-Türk'te mevcud olduğunu söyleyecektir. Hâlbuki böyle olsa bile bundan ne çıkar? Dîvânü Lügâti't-Türk'te böyle artık fosil hâline gelmiş binlerce ölü kelime vardır. Bunları diriltmeye kalkışmak, lisâniyât (linguistik) ilminin temel müteârifelerine (postülalarına) aykırıdır. Meselâ Dîvânü Lügâti't-Türk'te **"şiir"**, **"yır"**; **"şiir söylemek"**se, **"yırlamak"**tır. Bu ve benzeri kelimeleri hortlatmaya çalışmaya Arapça ve dolayısıyla İslâm düşmanlarından başkası teşebbüs eder mi?

Besim Atalay'ın lisân bahsindeki ikinci kasıtlı yanlışı da Kur'ân lisanı olan Arapça hakkındaki beyânlarıdır. O diyor ki:

"Otuz şu kadar masdarı, kelime sonlarındaki i'rab karşılığı, bir sürü çoğul (cemî) şekli, bir kurala bağlanamayan nisbet hâlleri, birbirine uymayan küçültme şekilleri Arapça'nın olgun bir dil olmadığını göstermektedir. Hele birtakım kelimelerin zıt anlamlara gelmesi, bir sürü mürâdifler, dili çorba hâline koymuştur.

Tabiatta her şey, olgunluğa ve kolaylığa doğru gidiyor. Dil bilgisinin anlattığına göre dille sâdeliğe doğru, kural

433 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 93.
434 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 36.
435 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 74.
436 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 109.
437 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 122.
438 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 77.

çokluğundan kurtulmaya doğru gidiyor. Türkçe, İngilizce, Farsça buna güzel birer örnektir.

Kelimelerdeki erkeklik, dişilik de Arapça'nın ilkel bir dil olduğunu göstermektedir. İlerlemiş ve olgunlaşmış olan dillerde bu hâller kalmamıştır. Bu, eski dinlerin döküntüsüdür.

Arapçadaki zaman azlığı da başka bir kusurdur. Sözün kısası Arapça, henüz yavru tüyünü dökmemiştir."[439]

"İşte inadın ve bilgisizliğin bir örneği daha... Arapça sönen ve tarihe karışan diller arasından çıkmamıştır. O, eski bir dil değildir, yeni dillerdendir. Kabile ve aşîret dilidir; İslâmlık onu bu hâle getirmiştir. Müslümanlık olmasaydı, Arapça çöl dili olmaktan kurtulamazdı.

Arapça, daha yavru tüyünü dökmemiştir. Bir sürü kaide, bir sürü kaide dışı hâller hep Arapça'nın olgunlaşmamış olduğuna şahittir."[440]

Ben, bu yaşa geldim, lisâniyât âlimi geçinen şu adamdam başka -yerli veya yabancı- Arapça'ya karşı böyle câhilâne tenkidler yönelten bir başka İslâm düşmanı görmedim. Üstelik O'nun Arapça için kusur olarak ileri sürdüğü her şey, İngilizce'de de aynen mevcud olduğu hâlde bu dil, nasıl olmuş da beynelmilel bir mâhiyet kazanabilmiştir?!

Bunları söyleyen bir adama sormazlar mı ki: "Madem Arapça **"daha yavru tüyünü dökmemiş"** bir dildir, Kur'ân-ı Kerîm, nasıl olup da îcazkâr yani lisânen incelikleri itibariyle mükemmel bir kitap olabiliyor? Üstelik bu keyfiyeti, kendisi de mûteriftir:

"Kur'ân-ı Kerîm gibi çok yüksek bir kitap"[441] beyânı, O'nun olduğu gibi ayrıca eserinde **"Kur'ân-ı Kerîm'in**

---

439 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 45 vd.
440 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 97
441 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 47

Belâğati" başlıklı bir bölüm de yer almış bulunmaktadır.[442] Bu âşikâr bir tezat değil midir?

Yine sormazlar mı ki, Kur'ân-ı Kerîm, **Besim Atalay** gibileri bin dört yüz yıldan beri onun bir sûresinin bir benzerini vücuda getirmeye dâvet ederek meydan okuduğu[443] hâlde, buna cür'et eden bir kimse neden ortaya çıkmamış, çıkamamıştır.[444]

Elmalılı Hamdi Efendi bu hususta diyor ki:

"Kur'ân Arabî'dir. Şüphesiz Arabî olan da nazımdır. İşte bu Arabî nazmın diğer bir lisanda muâdilini yapmak mümkün olsaydı, Kur'ân tercüme edilmiş olurdu. Yalnız o tercüme Arabî olmayacağı için Kur'ân olmaz da Kur'ân'ın tercümesi olurdu.

Lâkın nazm-ı Kur'ân nasıl bir nazımdır? Herkesin bildiği harflerin, seslerin en güzellerinden, yerine göre en güzel nağmelerinden, bütün Arab'ın bildiği ve dolayısıyla bütün insanların anlayabileceği kelimelerin en güzellerinden seçilerek Allah'tan başka kimsenin yapamayacağı canlı bir nesc ile (dokuyla) dizilip dokunmuş, lâfız mânânın, mânâ lâfzın âyinesi hâlinde nâmütenâhî (sonsuz) iltimaâtı (renk değiş-

---

442 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 49

443 Bakara Sûresi, âyet 23.

"Ve eğer kulumuza ceste ceste indirdiğimiz Kur'ân'dan şüphede iseniz, haydi onun ayarında bir sûre meydana getirin ve Allah'tan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın; eğer sâdıksanız bunu yapın! Yok yapamazsanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız- o hâlde cezası insanlarla o taşlar olan, o ateşten sakının! O, kâfirler için hazırlandı."

444 Gerçi **Besim Atalay**, Türkçe bir Kur'ân tercümesi yapmış ve onu Arapça Kur'ân-ı Kerîmlerin aynı şekil şartlarıyla tab' ettirmiştir. Üzerine de **"Kur'ân"** (Kur'ân Tercümesi değil!) yazmıştır. Fakat aslının yerine ikame olunmak ve ibâdette okunmak maksadıyla ortaya çıkarılan bu tercüme, tek bir baskıda kalmış ve alâka görmemiştir. Kendisi diyor ki:

"Ben de karınca kaderince on yıl uğraştım, bir çevirme meydana getirdim. Bu çevirmelerden hangisinin tutulacağını Allah bilir, Türk Milleti'nin zevki bilir." (Bkz: **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 48)

tirmeleri) beyan ile parlatılmış, ***"haydi bunun Allah'tan indirildiğine şüpheniz varsa, Allah'tan başka bütün güvendiklerinizi çağırarak ve hattâ ins ü cin bir araya gelerek bunun hattâ bir sûresinin mislini yapın, fakat imkânı yok, yapamazsınız"*** *diye bütün cihana meydan okuyan gayet basit bir teklif ve gâibden kat'î bir ihbar ile saha-i şühûda gelmiş her âyeti bir sehl-i mümteni' olan öyle* ***"i'cazkâr"*** *bir nazımdır ki, hiç Arabî bilmeyen bir kimseye bile okunduğu zaman tatlı ve güzel bir kelâm olduğunu duyurur. Biraz Arapça bilen bir kimse, bir âyeti işittiği zaman derhal bir mânâ anlar ve anladım zanneder, ben de söyleyivereceğim gibi tevehhüm eder, bir de bakar ki, anlamamıştır. Çünkü nazmının her noktasından birçok mânâlar fışkırmaya başlar. Taklidine özendikçe yükselir, derinleşir, ölçüsü, mikyası bulunamaz. Âyetten âyete terkibine geçildikçe zevki tezâuf eder (ikiye katlanır). Sırr-ı hayat gibi nâmütenâhîye giden esrârının ihatası beşerî kudredin fevkinde kalır. Eğer öyle olmasaydı, bu basit teklife karşı paralar sarf edilerek, silâhlar çekerek, ordular toplayarak asırlardan beri Kur'ân'ı kaldırmak için harb edip duran münkir beşeriyet, bu zahmetleri çekecek yerde onun bir nazîrini yapıvermez miydi? Fakat yapamamıştır ve yapamaz. Kur'ân'ın verdiği haberleri kimse yalancı çıkaramaz."*[445]

Eserinde sık sık müslüman olduğunu te'yid ihtiyacını hisseden **Besim Atalay**, hâfızlıktan ne zarar (!) vehmetmektedir ki, onun da bid'at olduğunu söyleyerek aleyhinde fikir beyân etmektedir. O **"hâfızlık"** başlığı altında şu sözleri söylüyor:

"Kur'ân'ın Türkçe'ye çevrilmesinde ve namazlarda okunması işinde aleyhte bulunan kimselerin bir korkusu da şudur: Güyâ Kur'ân-ı Kerîm, Arapçadan başka bir dile çev-

445 **Elmalılı Ahmed Hamdi-** Hak Dîni Kur'ân Dili, c: I, İstanbul, 1960, (Mukaddime).

rilirse ve namazlarda okunursa, Arap dili zayıflarmış, hâfız da kalmazmış.

*Ey sayın okuyucularım, bakın, görün, onlar ne kafada adamlardır. Buna düpedüz **"Arap Milliyetçiliği"** denilmez mi? Türkler, Müslüman oldularsa, Arap Dili'ne hizmet etmek için olmadılar a!.. Arapça, Araplar yaşadıkça yaşayacaktır. Hele Kur'ân-ı Kerîm, hiçbir zaman kaybolmayacaktır; onu sahibi muhafaza edeceğini haber veriyor. Bu adamların zamanımızdan haberleri yoktur. Zaman değişti. Bir makine, günde tomarla eser basıyor, artık en küçük edebî bir eser bile kaybolmaktan kurtulmuştur.*

Arapça, eski üstünlüğünü koruyacaksa, Araplar, onu düzenlemeye, kolaylaştırmaya, bir sürü kural yığınından kurtarmaya çalışsınlar. Yoksa başka milletlere zorla öğretmeye kalkışmasınlar.

Hâfız meselesine gelince, esas Müslümanlıkta böyle bir şey yoktur. Hâfız ve hâfızlık, dînî tâbirle söylüyorum ki, bid'attir. Peygamber Efendimiz zamanında hâfız ve hâfızlık yoktu; ashabdan bazıları, bazı âyetleri ezberlemişlerdi. Başka sahabîler de başkalarını ezber ederlerdi. Yazı işleri güç, kâğıt yok denecek kadar az olduğu cihetle hâfızlık sonradan başlamıştı. Eski devirlerde hâfızlığa lüzum vardı; çünkü en ucuz bir Mushaf, birkaç altına alınabiliyordu. Bugün ise, en yoksul bir adamın alabileceği kadar boldur ve ucuzdur.

Hıfız kolay değildir. Ben hâfızlığa çalışan yavruların ne kadar sıkıldıklarını ve ne kadar sopa yediklerini bilirim. Bu yüzden bazılarının yarı sersem bir hâle geldiklerini de bilirim.

*Bazı fıkıhçılar, **"Kur'an ezberlemek vâciptir."** diye içtihatta bulunmuşlarsa da böyle bir içtihatla bu zamanda iş görülmez. Çünkü bugünün genci, daha başka şeylerle uğraşmak zorundadır ve Kur'ân-ı Kerim her yerde bulunuyor.*

Kur'ân'ı papağan gibi; ezberlemekten ne çıkar? Hüküm, zamana ve mekâna göre verilir. Zaten hâfızlık bid'attir."[446]

bb- Mezhep ve Tarikat Düşmanlığı

Besim Atalay, mezhep ve tarikat düşmanıdır. Ona göre, bunlar Müslümanlar'ın birlik ve beraberliğini bozarak onların geri kalmalarına sebep olmuştur. Bu söz, sırf Şia grupu mezhepler için doğru olmakla beraber O, en mâkul ve doğru mezhep olarak "**Mûtezile**"yi kabul etmekte ve onun ortadan kalkmış olmasına hayıflanmaktadır:

*"Bu mezhepler dışında akla, kıyasa ve fikre saygı gösteren ayrı bir sınıf daha vardı. Bunlara **"İtizal sahipleri"** veya **"Mu'tezile"** derlerdi. Öbür mezhepler, Mu'tezile denilen bu zâtları sevmezlerdi. Nihayet beyinsiz halifelerin ve yobaz softaların el ele vermeleriyle bu adamlar ortadan kayboldu. Müslümanlığın başına gelen belâların en büyüğü, Mu'tezile'nin ortadan kalkmış olmasıdır. Bu söz çok doğrudur; çünkü Mu'tezile adı verilen bu zâtlar, dince ve îmanca öbür Müslümanlar'dan daha çok Kur'ân-ı Kerîm'e bağlı olmakla beraber akla, kıyasa ve ilme önem vermişlerdi. Fakat ham sofular, bu yolu kan ve ateş içinde boğdular. Neticede Müslümanlık ve Müslümanlar zarar gördüler. Mu'tezile'ye hücum edenler arasında **Fahreddin-i Râzî** ve **İmâm-ı Gazâlî** de bulunmuştur. Bu hücumlar ve bu yıkıntılar üzerine İslâm medeniyeti de sarsılmıştır. **Halife Mütevekkil**'in İslâm'ın bünyesinde açtığı yara, halâ kanamaktadır.*

İslâm Dünyası'nın derdi, bu kadarla kalmadı. Bir taraftan felsefe, tıp ve kelâm ile uğraşanların kimi öldürülüp kimi sürülürken bir yandan da kuru taassubu körükleyen mezheplere ve tarikatlara yol açılıyordu.

Bu tarikatların çoğu, insanda irâde, azim, düşünce ve

---

446 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 89 vd.

hareket kabiliyeti bırakmıyordu; insanı kör bir âlet hâline getiren bu yollar, câhil ve menfaatçi şeyhler elinde çok geri ve korkunç bir hâl almıştı."[447]

Hâlbuki -ileride görüleceği üzere- **"Mûtezile"**, bâtıl bir îtikadî mezheptir. Bugünkü rasyonalistler gibi aklı, naklin hikmetini kavramaya memur addetmeyip, onun önüne geçiren Mûtezile'yi çeşitli vesilelerle metheden **Besim Atalay**, sırf akla istinad eden felsefenin de büsbütün unutturulmuş olmasından şikâyetçidir.[448] Mezhep ve tarikat düşmanlığı, günümüzdeki en yaygın bâtıl görüşlerden olduğu cihetle bu eserin ikinci cildinde tafsilâtı ile cevaplandırılacaktır. Bununla beraber burada da kısa bir izahatta bulunmak isteriz.

Bir kere şunu evveliyetle ifade etmeliyiz ki, ictihad kapısının kapatılmasından şikâyetçi olan[449] **Besim Atalay** gibilerin mezhep aleyhtarlığı, ciddî bir tezattır. Zira hakkında nas bulunmayan meselelerde -belli kayıt kuyut ile- ictihadda bulunmak dinamik olan hayatın îcâb ettirdiği bir zarûrettir. Bu zarûret, kıyamete kadar da devam edecektir. Ancak bu faaliyet, nasslara şâmil olduğu takdirde İslâm'ın da bugünkü Hıristiyanlık gibi zamanla tanınmaz bir hâle geleceği muhakkaktır. İctihad kapısı, bu tehlikenin belirmesi sebebiyle kapatılmış olmakla beraber samimî dindar olup maslahatı takdir kifâyetindeki gerçek âlimler için o kapı daima açıktır. Doğru veya yanlış olarak izhar edilmiş bir beşerî irâde ile gelecek nesilleri mutlak bir sûrette bağlı addederek hayatın dinamizmini inkâr, Kemalist telâkkinin mutaassıbâne bir esâsıdır, İslâm'ın değil!..

İslâm'a aykırı reform peşinde koşanların, kendi bâtıl telâkkileri için kullandıkları gerekçe de bu değil midir? On-

---

447 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 21 vd.
448 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 27.
449 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 90.

ların gerekçeleri doğru, bu lüzûmu nasslara teşmil etmelerinden dolayı vâsıl oldukları netice bâtıldır. Bugün bazı âyetlerin **"tarihsel"** olduğunu (!) iddia ederek onları neshetmeye cüret eden sapıklar, bu görüşümüzü te'yid eden birer örnektirler ki, bunların görüşleri eserimizin ikinci cildinde uzun uzun anlatılacaktır.

Besim Atalay, tarikatları da İslâm Dünyası'nın geri kalmış olmasını doğuran âmiller arasında göstermek üzere demektedir ki:

"Özünü Hint'ten, adını Yunan'dan alan tasavvuf, İslâm'ın birinci asrının sonlarına doğru İran yolu ile İslâm ülkesine girmiş, çarçabuk yayılmış ve çeşit çeşit kollara ayrılmış, birçok yerlerde şeriatın kendisi unutularak tarikat almış yürümüştür. Şeyh, her şey olmuştur. Yapılan kuvvetli telkin ile müridler âdeta her türlü şahsî irâdeden soyulmuşlar, şeyhin elinde her işi yapmaya hazır bir âlet hâline gelmişlerdir. Şeyhlik postundan şahlık ve hükümdarlık tahtına çıkanlar, İslâm tarihinde sık sık görülen şeylerdendir. Bu yüzden çok, hem pek çok kanlar akmış, Ortadoğunun gerilemesine ve donmasına sebep olmuştur.

Bir yandan câhil hocaların, bir yandan harîs şeyhlerin gafletleri ile Müslümanlar derin bir uykuya daldılar, nice tokatlar yediler, hâlâ akıllarını başlarına topladıkları görülmemektedir."[450]

Ancak bâtıl mezhep ve onların tâlî kolları için doğru bu görüşü hak-bâtıl tefrik etmeksizin bu sûretle ortaya atmak, hem dînî ve târihî gerçekler ve hem de insaf ile bağdaşmaz. Ancak yukarıdan beri sayıp döktüğümüz İslâm'ın özüne aykırı fikirleri terviç eden **Besim Atalay** gibi kimselerden, dîni, **"fetvalar"** üzerine değil, **"takva"** ölçüleriyle yaşamayı gâye ittihaz eden tasavvuf ve tarikatları tasvip etmesi, elbette beklenemez.

---

450 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 116 vd.

Bunlara bir de **Efgânî**,[451] **Abduh**[452] ve **Reşid Rıza**[453] methiyelerini eklerseniz, **Besim Atalay**'ın fikriyât ve maksadını daha berrak bir sûrette kavrayabilirsiniz.

Her vesile ile iyi niyetli bir müslüman olduğunu tekrarlayan **Besim Atalay**, birçok kereler Kur'ân-ı Kerîm'i methetmiş olmasına rağmen fırsat düştükçe onun fikrî yüceliğine gölge düşüren sözler söylemekten de çekinmiyor. Şu sözleri, bu söylediğimizi te'yid etmektedir:

"Biz Müslümanlar'da çok yanlış bir görüş vardır. Her yeni şey ve her iyi şey Kur'ân'dan çıkmıştır. Kur'ân, bütün bilgileri kendinde toplamıştır. Bu ve buna benzer görüşler, dine ve Müslümanlığa çok zarar vermiştir. Din ayrı, ilim yine ayrıdır. Birisi iç âleme, rûha, ahlâka, fazîlete hitab eder. Birisi maddeye, dış işlerine karışır.

Biz bugün yukarıdaki kısa görüşü savunmaya kalkarsak din ve Müslümanlık çok zarar görür. Çünkü, dinde daha doğrusu Kur'ân'da, öyle şeyler vardır ki, bugünün ilmiyle bunları çözümlemek imkânsızdır.

Süğen yıldızların şeytanları kovalamak için atıldığı, bugünün ilmiyle bağdaşabilir mi? Dünyanın altı günde yaratıldığı, Allâh'ın Arş üstünde istivâ ettiği meselesi ne ile halledilebilir?

***Nuh**'un tahtadan yapılmış eski bir gemisine, her mahlûktan birer çift alınmasına, **Firavun**'un denizde boğulmasına ne demeli? Bunlar tarih ve tabakât ilimleriyle bağdaşabilir mi?"*[454]

Hâlbuki Kur'ân'daki bu gibi metafizik beyânlar, beşerî ilme ufuk göstericidir. İlim ilerledikçe sarîh bir sûrette anla-

451 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 40.
452 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 81, 98 ve 111.
453 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 107.
454 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 122.

şılır bir hâle gelir.[455]

Besim Atalay'ın samimî bir müslüman olmakla bağdaşmayan şu sözleri ile bu bahse nihayet verelim:

O, müslümanlığın "**millîleşmesi**"ni arzu ederek bu hususta İranlılar ve Hıristiyanlar'ın bunu gerçekleştirmiş olduklarını belirttikten sonra:

"Din, Türk için mihanikî ve kuru bir çehre göstermektedir. Hiç anlamadığı bir dilde yapılan ibâdetler, ruha heyecan verebilir mi? Günde beş defa kılınan namaz, yılda otuz gün tutulan oruç, Mekke'ye giderek taş öpmek ve şeytan taşlamak, Türk için ancak mihanikî bir kıymet taşımaktadır. Bu ibadetlerin hiçbirisi, gönüllere neşe ve zevk vermiyor ve ahlâka hiç te'sir etmiyor; fenâlıklardan uzaklaştırmıyor."[456]

"Bu meseleyi incelemek için bazı kiliselere ve havralara gittim. Gördüm ki, buralarda ibâdet edenler, hakikaten büyük bir vecd ve zevk duyuyorlar. Çıkarlarken de yüzlerinde bir umut ve neşe parlıyor. Fakat bir de bizim terâvih namazını düşününüz. Hangi imam daha çabuk kıldırıyorsa oraya koşarız; paldır küldür heyecansız, cansız, huzursuz bir ibâdet yapar, hemen pabuçları kaparak camiden dar kaçarız. Bir İslâm büyüğünün dediği gibi:

"-Başını yere kor, kıçını havaya kaldırır, sanki Allâh'a ibâdet ediyor."

Bizde ibâdetler mihanikî bir şekil almıştır. Bizim yaptığımız ibâdet değil, âdettir. Ne ibâdet bize bir zevk verir, ne okunan şeyler bize bir şeyler anlatır."[457]

Bu sözleri söyleyen birisini kim müslüman kabul edebilir, doğrusu bunu tahmin edemiyorum!..

---

455 Bu meselenin tafsilâtı için bkz: **Kadir Mısıroğlu**- İslâm Dünya Görüşü, İstanbul, 2008, sh: 99 vd.

456 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 39.

457 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 43.

cc- Arab İhâneti İddiası

Hemen hemen bütün kemalist kalemşörlerin müşterek pelesengi (dillerine doladıkları) olan "**Arap ihâneti**" kocaman bir yalan olup bu da "**târihî hâdiselerin bir tahrifi**"dir. Böyle olduğu hâlde "**din kardeşliğinin gerçekleşmediğini ispat**" (!) gâyesi ile uydurulduğu cihetle cevaplandırılması gereken bir meseledir. Gerçi biz başka bir eserimizde[458] bu meseleyi uzun uzadıya ve müdellel bir sûrette cevaplandırmış bulunmaktayız. Fakat burada da kısa bir izahatta bulunmak istiyoruz; önce **Besim Atalay**'ın bahsi geçen eserindeki mükerrer beyanlarından bir-ikisini dikkatlerinize arz edelim.

O diyor ki:

"İslâmlığa ve Araplığa, doğuda ve batıda büyük hizmetler etmiş olan Türkler, Araplara yaranabildiler mi? Eskilerini bırakıyorum. Bizim yaşadığımız zamanlarda Hicaz'da, Irak'ta ve Suriye'de İngilizler'e dayanarak oluk oluk Türk kanı akıttılar. Din kardeşliği nerede kaldı? Haçlılar'a asırlarca göğüs gererek Araplığı ve Müslümanlığı savunmalar unutuldu. Dindaşı öldürdüler, din düşmanını kucakladılar. Şimdi de -atılmış oldukları- kucaktan kurtulmak istiyorlar.

*Peygamber'in neslinden geldiğini iddiâ eden eski Mekke Şerifi **Hüseyin**, Hicaz'da Türk askerlerini kancıklıkla öldürterek tahta çıktı; fakat çok geçmeden kendisini bir âlet gibi kullanan İngilizler, O'nu Kıbrıs'a kaldırdılar. **Hüseyin**, Kıbrıs'a vardığında bir Rum mektebini ziyâret ederek Yunanlılar'ın ilme ve fenne olan hizmetlerinden, Arap ve Yunan dostluğundan bahseder nutuklar savurdu. Ben bunları gazetelerde okurken, tüylerim diken diken olmuştu.*

Türkler, Araplığa karşı yaptıkları bunca hizmetlere karşılık ne kazandılar? Yıllarca Bağdat halifeliğini ve halifeleri-

---

458 **Kadir Mısıroğlu**- Filistin Meselesi, İstanbul, 2008, sh: 71 vd.

*ni korudular; yıkılmaya yüz tutmuş olan kokmuş bir saltanatı, yedi yüz yıl ayakta tuttular. Türkler olmasaydı, Abbasoğulları da Emevîler gibi yüz yıl bile yaşayamazlardı. Nitekim **İbni Haldun**, Araplar'da hükümetin devamsız olduğunu yazmamış mıdır? Arap halifeleri, Bağdat saraylarında keyiflerine zevklerine bakarlarken, Türkler Anadolu'da yalnız başlarına Haçlılar'la uğraşıyorlardı. Fakat kime yarandılar? Şu yakın zamanlarda Kahire'de **"Annan"** adında bir fellah çıkıyor, **"Er-Risâle"** adlı bir kitap yazıyor, bu kitapta **"Türkler'in İslâmlığa ve Araplığa çok büyük kötülükler yaptıklarını"** ortaya sürüyor, bir sürü asılsız iftiralarda bulunuyor da ne Mısır hükümeti, ne bizim oradaki elçimiz bir şey diyor. Böyle bir eser bizde çıksa, iyi komşuluk adına hükümet hemen toplatır.*

Bin yılı aşkın bir zamandan beri Türkler, Arabistan'da, İran'da, Turan'da, Türkiye'de hep başkalarının faydalarına çalıştı, kendisini unuttu. Daha doğrusu hocalar, halifelik taslayan padişahlar, Türk'e kendisini unutturmak için el ele verdiler, bu yolda medrese ile saray anlaşmıştı. Bu hâlin Türkler için bir felâket olduğunu düşünen olmadı. Türkler rûhen öldürüldü, sarayla medresenin çizdiği yoldan çıkmak küfür sayıldı, akıl ve düşünce yasak edildi, benliğimiz söndürüldü; o hâle geldik ki, Arap olmadığımıza ve Arapça konuşmadığımıza hayıflanır olduk. Ulusal varlığımız halifelik uğruna fedâ edilip gitti."[459]

"Nitekim biz Türkler bu durumdayız. Âdeta kendimizi, varlığımızı, dilimizi, benliğimizi unutmuş hâldeyiz. Şimdiye kadar başkalarının hayrına vuruştuk, başkalarının faydasına çalıştık; biz aç kaldık, başkalarını doyurduk; biz savaştık; başkalarını kurtardık; fakat yaranabildik mi? Bizim bu iyiliklerimizin değerini kim bildi? En sıkıntılı günümüzde

---

459 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 18 vd.

bizi arkadan vurdular; bu da yetmedi. Dinimize ve vatanımıza düşman olan devletlerin kışkırtmasıyla yüz binlerce Türk evlâdını doğradılar; kahpece atılan kurşunlarla nice yiğitler heder oldu gitti; fakat ne oldu? Onları aldatanlar, sonra onlara dirsek çevirdiler, ettiklerini buldular."[460]

"Birinci Büyük Harp'te Araplar'ın Türkler'e karşı hareketlerini başkaları yapmadı. Suriye'de Filistin'de müdafaasız Türk çocuklarına merhametsizce kıyan kimlerdi? Peygamberin halifesi kutsal savaş ilân ettiği hâlde Çanakkale'de bize karşı harb edenler kimlerdi? Müslümanlar değil miydi?

Türkler, bin yılı aşkın bir zamandan beri İslâmlığı ve dolayısıyla Araplığı korumaya çalıştıkları hâlde kime yarabildiler? Haçlı ordularına kimler göğüs gerdi?"[461]

Gerçekte Osmanlı'ya isyan eden sadece **Şerif Hüseyin**'dir. O da İttihatçı gürûha karşı isyan ettiğini beyân etmektedir.[462] Üstelik bir görgü şâhidine göre, mâiyetinde sadece üç veya beş yüz kişi vardı.[463] Onların da Hicaz Demiryolu'nu tahripten başka yapabildikleri bir şey yoktu.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, başta **Filistin** ol-

---

460 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 41 vd.

461 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 81 vd.

462 Gerek bu ittihatçıların idarelerine karşı ortaya çıkan Arab aksülâmelini ve gerekse bu mes'eledeki -başta İngilizler olmak üzere- düşman te'sirini bütün teferruâtı ile görmek ve hâdiselerin aslî sebeplerine nüfûz edebilmek için bkz: **Şerif Abdullah, Müzekkirâtî (Hâtırâtım), Kudüs, 1945**. Bu eserde İttihatçılar acı bir dille tenkid edildiği halde **Sultan Abdülhamid Han**'ın methedilmesi (sh: 24) dikkat çekici bir husustur.

Bu hâtırat, son zamanlarda Türkçe'ye "Biz, Osmanlı'ya Niye İsyan Ettik?" adıyla tercüme edilmiştir. (İstanbul, 2006)

Ayrıca, "**Phillip Knightlet, Colin Simpson, The Secret Lives of Lawrence of Arabia, (London), 1969**"da da İngiliz te'sir ve entrikaları hakkında geniş mâlumât vardır. Bu sonuncu eserin Türkçesi "**Lavrens'in Gizli Hayatı**" adıyla yayınevimiz tarafından neşredilmiştir.

463 Fazla bilgi için bkz: **Nâci Kâşif Kıcıman**- Medine Müdafaası, İstanbul, 1994.

mak üzere **Ceziretü'l-Arab**'ın elimizden çıkmasına sebeb yukarıda zikri geçmiş olan **Şerif Hüseyin** ve avanesinin isyanı değildir. Bunların yapabildikleri demiryolunu tahrip ederek Medine'nin merkezle ittisalini kesmek gibi neticeye büyük ölçüde müessir olmayacak bir işti. Bu toprakların kaybı, Filistin havalisinde *"Yıldırım Ordular Cephesi"*ndeki -burada izahı, fiilen ve kaanunen imkânsız olan- hezimetin neticesidir. Bu yüzden Medine müdâfîleri devletten kopuk bir duruma düşmüşlerdi. Yine de dayanabilirlerdi. Çünkü onbeş bin kişilik **"Kuvvâ-yı Seyyâre"** adıyla muazzam bir güçtüler. Üstelik ellerinde yüzlerce Alman schinayder topu vardı. Fakat İngilizler, Filistin cephesinde elde ettikleri avantajla Suriye ve Irak mıntıkalarını ellerine geçirince bazı Türk subayları **"Medine Müdâfaası"**nı artık gereksiz görmüş ve orasını Araplar'a teslim etmek temâyülünde bulunmuşlardı.

Medine müdâfîlerinin yanında aşîreti, itibarı ve çıkarabileceği silahşör sayısı **Şerif Hüseyin** ile kıyaslanmayacak durumda olan **"Şammar"** aşireti reisi **İbnü'r-Reşid** gibi bir şahsiyet, Osmanlı'nın yanında yer almış bulunuyordu.

Osmanlı târihini baştanbaşa tedkîk edenler hayretle müşâhede ederler ki, Anadolu'da **"Celâlî İsyanları"** adıyla, müteaddid isyan hareketine şâhid olunduğu hâlde, 450 sene hükmettiğimiz **Cezîretü'l-Arap**'da (Arap Yarımadasında) benzer bir hâdiseyle karşılaşılmaz. Üstelik oralarda Anadolu'daki gibi ciddî bir askerî kuvvet de bulundurulmuş değildir.[464]

---

464 Osmanlı Devleti, İslâm'ı öylesine büyük bir samimiyet ve dirâyetle temsil etmiştir ki, bütün Dünya'da **"Türk"** ve **"İslâm"** kelimeleri eşit mânâda telâkkî olunmuştur. Batı Âlemi'ne giden bir kimse, Arap da olsa Türk olarak isimlendirilmiştir. 1900 yılında Arjantin'e göç eden ve aslen Lübnanlı bir Hıristiyan olan **Karlos Menem**'in âilesi, burada **"el-Turko"** diye anıldığından bu isim onlara soy adı olmuştur. Bir ara Arjantin'de reisicumhur olan Karlos, bu sıfatla Türkiye'ye gelmiş ve gazetelerde ismi

Avrupa'da sanâyi hareketi vücûda gelip de müstemleke edinme siyâseti revaç bulunca Mekke-Medîne gibi bilâd-i mübârekenin emniyetini sağlamak mülâhazasıyla Osmanlılar Aden Körfezi'nin girişindeki **Yemen** ve onun hemen karşısında Afrika kıyısındaki **Cibuti**'ye yerleşmişlerdir. Dillere destan olan Yemen isyanları, bu ülke halkının ekseriyetle Şia'nın bir kolu olan **Zeydiye** Mezhebi'ne mensup bulunmaları dolayısıyla **"Hilâfet"**e değil, **"İmâmet"**e inanmış olmalarındandı. Yâni onlar, mezhepleri îcâbı olarak, Osmanlı hükümdarını halîfe sıfatıyla tanımak istemiyorlardı. Burada çekilen sıkıntıların temel sâiki budur.

Cezîretü'l-Arab, kâhir ekseriyetiyle Sünnî olduğu cihetle burada uzun asırlar boyunca sulh ve sükûnet devâm etmiş ve karışıklık ancak İttihâtçıların devlete hâkim olmasından sonra ortaya çıkmıştır. Bundan daha önce görülmüş olan birkaç **Vehhâbî** hareketi de aynen Yemen'deki gibi ve fakat ondan farklı bir ictihâdın netîcesidir. Üstelik de çok mevzî kalmıştır. Anadolu'daki Celâlî isyanları gibi taaddüd veya tekerrürü de vâkî olmamıştır.

Celâlî isyanları, ilk isyan eden grupun başında **Celâl** isminde bir alevî bulunduğu için bu ismi almış ve zaman zaman tekerrür etmiş ise de bugün hiç kimse Anadolu Alevîlerini, bizi arkamızdan vurmuş olmakla ithâm etmemektedir. Hattâ biz Yunan'la harb ederken Anadolu'nun göbeğinde **Konya**'da isyân zuhûr etmiş ve güçlükle bastırılabilmiştir. Bunun benzerleri **Yozgat**, **Bolu**, **Düzce** vs. yerlerde de tekerrür etmiştir. Bugün kimse çıkıp da Konyalılar'a, Düzceliler'e, Yozgatlılar'a.. ilh.:

"-Siz Türk-Yunan Harbi gibi buhranlı bir zamanda bizi arkadan vurdunuz!.." diyerek bir târizde bulunmamaktadır. Hâlbuki nasıl bu hareketler Ankara'da nüvelenen millî hare-

---

"Karlos Türko" olarak zikredilmiştir.

ketin, İttihatçılığın hortlaması gibi bir mâhiyette telâkkî edilmesi tarzındaki fikrî bir sâikten doğmuşsa, Arabistan'daki mevziî hareketler de aynı mâhiyettedir. Yani bir görüş ve ictihad farkı sâikıyladır. O hâlde, Anadolu isyancılarını ithâm etmezken, **"Arap İhâneti (!)"** palavrasını ayyuka çıkarmanın ardında bir husûsî maksat olsa gerektir ve hiç şüphesiz öyledir. Evet, bu bir palavradır. Buna dâir söylenecek sözler müstakil bir eser teşkil edecek genişliktedir. Biz burada ancak birkaç nirengi noktasına işâretle iktifâ ediyoruz.

Son olarak **Şerif Hüseyin**'in oğlu **Emir Faysal**'ın Suriye'nin Fransız işgaline uğramasından sonra **M. Kemal Paşa**'ya müraccatla Osmanlı'dan ayrılmak istemediklerini bildirmiş, müstevlî ile birlikte mücâdele etmek üzere teşrîk-i mesaî talebinde bulunmuştur. Bu gerçeği, **M. Kemal Paşa**, 24 Nisan 1920 tarihli gizli celsede şöyle anlatmıştır:

"*... Sûriye'de İngilizler ve Fransızlar'ın tarz-ı idâresine, muhakkirâne idâresine hedef olduktan sonra bu aksamdaki (kısımlardaki) ehl-i İslâm, pek büyük bir hatâya dûçâr olduklarını takdîr ettiler ve onu müteâkip bir kısmı kendi dâhillerinde müstakil olmak ve yine bir sûretle, bir şekilde câmia-yı Osmâniye dâhilinde bulunmak cihetini düşündüler. Bittabî, Makâm-ı Muallâ-yı Hilâfet'e karşı olan merbûtiyetleri (bağlılıkları) cümlemiz gibi bütün ehl-i îmân için bir vazîfe-i mukaddese idi. Diğer bir kısmı daha da ileri gittiler. Bize hiçbir şekil ve sûrette istiklâlin lüzûmu yoktur. Biz halîfemiz ve pâdişâhımıza merbût (bağlı) olarak câmia-yı Osmâniye dâhilinde bulunacağız, dediler...*"

"*... Binnetîce **Emir Faysal (Şerif Hüseyin**'in oğlu) dahî husûsî murahhaslarını bizimle temâsa geçirdi. Resmî temasla bu mürâcaatın bizce telâkkî edilen nukâtı (noktaları) izâh etmek isterim. Herhâlde Sûriyeliler herhangi bir devlet-i ecnebiye ile münâsebetinin kendileri için binnetîce esâret*

olacağına kaanî oldular. Bundan dolayı bize teveccüh ettiler. Bizim bilmukâbele gösterdiğimiz şekil, şundan ibâret idi. Dedik ki:

«-Hudûd-ı millîmiz dâhilinde bulunan menâbi-i insâniyyeyi (insan kaynaklarını) ve menâfi-i umûmiyeyi (umûmî menfaatleri) hudûdumuzun hâricinde isrâf etmek istemeyiz. Fakat ittihad, kuvvet teşkil edeceğinden bütün Âlem-i İslâm'ın mânen olduğu gibi maddeten de müttefik ve müttehid olmasını şüphe yok ki büyük bir memnûniyetle karşılarız ve bunun içindir ki bizim kendi hudûdumuz dâhilinde müstakil olduğumuz gibi Sûriyeliler de hudûdu dâhilinde ve hâkimiyet-i milliye esâsına müstenid olmak üzere serbest olabilirler. Bizimle îtilâf (uzlaşma) veya ittifâkın fevkinde bir şekil ki; federatif veya konfederatif denilen şekillerden birisiyle irtibat peydâ edebiliriz. Ahâlî bunu arzuları fevkinde lehlerine telâkkî etmiş olacaklar ki, ***Emir Faysal*** *milletin bu arzusu karşısında kendi emellerinin sarsılmakta olduğuna vâkıf oldu ve mürâcaatları bunun üzerine oldu.*

Ahâlinin bu arzusu fiile de inkılâb etti. Sûriye dâhilinde bâzı ef'âl ve herekât bittabî mesmûunuz olmuştur. İşte bu fiiliyât başladıktan sonra ***Emir Faysal*** *sühûletle (kolaylıkla) tesis-i hâkimiyet edemeyeceğini ve Fransızlar da bir müstakil devlet hâlinde orasını kolaylıkla kullanamayacaklarını zannettiler ki; ağleb-i ihtimâl (gâlip ihtimâl) müştereken ahâliye demek istediler ki, biz de sizin fikrinizdeyiz. Ancak bizim yaşamak için paramız yok ve hâricin tazyîkâtına mukâvemet edecek vesâitimiz yoktur. Türkiye bunu temin ederse biz Fransızlar'ı memleketimizden kovabiliriz.*

Bunu biz samîmî telâkkî etmedik. Onun için vukû bulan siyâsî mürâcaatta biz de siyâsî cevap vermiş bulunduk. Ancak hakîkî irtibat hükümet şeklinde değil, fakat Sûriyeliler'le olmuş oldu. Ve oradaki bu hareket, hakîkaten bize mânevî

kuvvetle berâber maddî kuvvet zammetmiştir. Hudûd-ı millîmizin cenûb cephesindeki harekâtı nazar-ı dikkatten geçirecek olursak bu fiiliyâtın semerât-ı maddiyyesini görebiliriz..."[465]

M. Kemal Paşa, Meclisin açılışının ikinci gününde yapılmış olan gizli celsede söylediği bu sözlerden sonra **Irak**, **Kafkasya** gibi diğer yerlerden bahsetmekte ve oralarda da benzer keyfiyetleri ifâde etmiş bulunmaktadır.

Filistin bölgesiyle alâkalı olarak iktibas ettiğimiz şu satırlar, Sûriye halkının, biz Adana'ya kadar çekildikten sonra bile hâlâ bizimle berâber olmak arzusundan vazgeçmediğini ve **Emir Faysal**'ı (**Şerif Hüseyin**'in oğlu) bile bu arzuya râm ederek böyle bir mürâcaatta bulunmaya mecbûr eylediğini göstermiyor mu? Biz böyle bir halkı mı ihânetle ithâm ediyoruz? Ayıptır beyler! Biraz utanalım ve kendi geçmişimize siyonizmin gözlüğüyle bakmaktan vazgeçelim!..

dd- Kur'ân Tercümesi ile İbâdet Mes'elesi

Her kitabın bir te'lif gâyesi, yani yazılma sebebi vardır. **Besim Atalay**'ın tahlil ettiğimiz eserinin maksadı, -isminden de anlaşılacağı üzere- Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe tercümesinin namazda okunmasının câiz olduğunu (!) ispattır. Öteki bütün meseleler, bu gâyeyi takviye maksadıyla ele alınmış bulunmaktadır.

Besim Atalay, İslâm Dünyası'nın Batı Âlemi karşısındaki geri kalmışlığını başlıca iki sebebe ircâ ederek îzah etmektedir. Bunlar:

1- Hocaların câhil ve mutaassıp (!) oluşu ile mezhep ve tarikatlerin çoğalması.

2- Müslümanların ibâdette mânâsına âşina olmadıkları -vahiy mahsulü de olsa- Kur'ân-ı Kerîm'in Arapça aslını

---

465 TBMM, Gizli Celse Zabıtları, Ankara, 1995, c:1, sh: 2-3.

okuyarak **"mânevî bir zevk"**e, **"yüksek heyecan"**a, **"îmanın tadına, sevgiye ve ilâhî aşk"**a [466]ulaşamamaları ve binnetice ahlâkî üstünlüğü kazanamamalarıdır.[467]

O da pekâlâ bilebilecek bir durumdadır ki, bu geri kalmışlığın din dışı pek çok sebebi vardır. Bunların bir kısmı, evvelce kısaca izah edilmişti. **Besim Atalay**'ın tezi doğru olsaydı, İncil'i kendi dilleri ile okuyan Habeşistan halkının da bu terakkîden nasibini almış olması gerekmez miydi? Lâkin O, kendi tezini takviye maksadıyla inhisaran bu iki sebebi îcad ve îzah için sayfalar dolusu nâhak beyânlarda bulunmuştur. O'nun mezhep ve tarikatlar hakkındaki sakat görüşlerine daha önce cevap vermiş olduğumuz hâlde burada şu kadarını tekrar hatırlatalım ki, mezhep, hayatın dinamizmini kabul ile dînî hükümlerin yeni îcaplara tetâbukunu sağlamak gibi bir maslahatın eseridir. Tarikat ise, **"takva"** ölçülerine riâyet etmek isteyenlerin mîzaç farklılıkları sebebiyle ortaya çıkmıştır.

Besim Atalay, 27 sene milletvekilliği yapmıştır. Vefat ettiği 1964 yılına kadar beşerî bir sistem olan **"Kemalizm"**in muhtevâ ve tatbikatında hayatın dinamizmini kabul ile hangi değişikliği talep edebilmiştir?!. Tarih boyunca görülmüş taassupların en müthişi **"inkılâp yalakalığı"** olduğu içindir ki, değişime direnen Kemalizm, bugün ölüm yolunda bulunmakta ve bu durumdan gerçek Kemalistler şikâyet edip durmaktadırlar.[468]

---

466 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 24.

467 *"Hâlbuki Kur'ân-ı Kerîm'de "**Namaz, fuhuştan ve kötülükten alıkor**" buyruluyor. Namaz kılan Müslümanların yaptıkları fenâlıklar, namaz kılmayanlarınkinden az değildir. Hele hacı ağaların sefâheti, halkı zararlandırmaları görenek hâline gelmiştir."* (**Besim Atalay**, a.g.e., sh: 39)

468 Buna bir eski bir de yeni misal verelim. Eski misal şudur: **Vedat Nedim Tör**-Kemalizm'in Dramı, İstanbul 1980.

İkincisi ise, hükûmetin demokratikleşme istikametindeki bütün adım-

Hocaların kötülenmesine gelince, **Besim Atalay**'ı bu meselede de haklı görmek mümkün değildir. Hiçbir tefrikte bulunmadan hocaları ve medrese tahsilini şu ölçülerde cehâlet ve taassupla itham etmeyi, hiçbir insaf sahibinin tasvip etmeyeceği şüphesizdir. O'nun bu husustaki sözlerini bir kere daha hatırlatalım:

"Bin yılı aşkın bir zamandan beri Türkler, Arabistan'da, İran'da, Turan'da, Türkiye'de hep başkalarının faydalarına çalıştı, kendisini unuttu. Daha doğrusu hocalar, halifelik taslayan padişahlar, Türk'e kendisini unutturmak için el ele verdiler. Bu yolda medrese ile saray anlaşmıştı. Bu hâlin Türkler için bir felâket olduğunu düşünen olmadı. Türkler rûhen öldürüldü, sarayla medresenin çizdiği yoldan çıkmak küfür sayıldı. Akıl ve düşünce yasak edildi, benliğimiz söndürüldü. O hâle geldik ki, Arap olmadığımıza ve Arapça konuşmadığımıza hayıflanır olduk. Ulusal varlığımız halifelik uğruna feda edilip gitti."[469]

Demek ki, Osmanlı padişahları, **"halifelik taslayan"** kimselermiş. Bu tavsif, O'nun metbûu **M. Kemal Paşa**'nın şu sözleri ile nasıl bir mutabakat hâlinde, değil mi?

"Millet, esbab-ı hayatiyesiyle iştigalden memnû' olarak diyar diyar dolaştırılıyor ve bu yeni diyarlar halkı birçok istisnalara, birçok imtiyazlara mâlik olarak çalışıyordu. Yani fâtihler unsur-i aslîyi peşine takarak kılınçla fütûhât yaparken, kılıç sallarken, zaptolunan memâlik (memleketler) ahâlisi kazandıkları istisnâlar, mümtâziyetlerle sapana yapışıyorlar, toprak üzerinde çalışıyorlardı.

Arkadaşlar!

---

ları karşısında kemalist görüşlerin muannid müdafii CHP mensuplarının sayısız feryatları ve onun yanındaki köşe yazarlarının şeriat doğrultusunda bir rejim değişikliğine doğru gidildiği yolundaki bazen **"Âh! Vah!"**, bazen de tehdit ihtivâ eden şikâyetleridir.

469 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 19.

Kılıç ile fütûhat yapanlar, sapanla fütûhat yapanlara mağlûp olmaya ve binnetice teşrîk-i mevkî etmeye mecburdurlar. Nitekim Osmanlı saltanatı da böyle olmuştur. Bulgarlar, Sırplar, Macarlar, Rumlar, muhâfaza-i mevcudiyet etmişler, kuvvetlenmişler, bizim milletimiz de böyle fâtihlerin arkasında ***serserilik*** *etmiş, kendi anayurdunda çalışmamış olmasından nâşi, bir gün onlara karşı mağlûp olmuştur."*[470]

Besim Atalay'ın, hocaları kötüleyen pek çok beyânından bir-ikisini daha dikkatinize arz edelim:

"Dünya'nın nereye doğru gittiğinden haberi olmayan, dar görüşlü, örümcek kafalı adamların fetvâlarıyla bu asırda yürünmez; yürünse de yeryüzünün en geri, en yoksul, en heyecansız bir topluluğu vücud bulur. Böyle maddeten yoksullaşmış olan bir topluluğun mânen de yoksullaşacağından şüphe yoktur. İşte İslâm ülkeleri, işte İslâm mâbetleri!.."[471]

"Sarftan, nahivden, fürû-i fıkhtan bir kitabın şerhleri ve haşiyeleri üzerinde yıllarca ömür yıpratırlar, bir adamın hayatında, bir veya iki defa karşılaşabileceği bir fıkıh meselesi hakkında kafa patlatırlar, başka ilimlerle uğraşmaya günah sayarlar. Bu sûretle yetişmiş olan ulemânın kılavuzluk ettiği bir kavim, uyumaz da ne yapar?"[472]

Gelelim ikinci sebebe! **Besim Atalay**'a göre, İslâm Âlemi'nin geri kalmasının en önemli âmili, Müslümanlar'ın namazda Kur'ân'ın tercümesini değil de aslını okumaları imiş!.. Böyle çürük bir iddiada bulunmasının sebebi, O'nun namazda farz olan kıraatin Türkçe tercüme ile îfasının **"câiz"**, hatta **"elzem"** olduğu hususundaki tezini takviyedir. O'na göre, bu şimdiye kadar yapılmış olsaydı, geri kalmayacaktık.

---

470 **Gâzi Mustafa Kemal Paşa** İzmir Yollarında- Ankara, 1309, sh: 108 (resmî yayın).

471 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 88.

472 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 117.

Kim medeniyette ilerlemek ve refaha kavuşmak istemez ki!.. O hâlde derhal bu değişikliği yaptığımız takdirde matlub olan terakkînin kapısı bize ardına kadar açılacaktır!..

Besim Atalay, bu gülünç ve hâinâne dâvâsını te'yide medar olmak üzere, önce tercüme meselesini ele alıyor. Öyle ya, Kur'ân-ı Kerîm anlaşılmak ve hükümleriyle amel etmek için nâzil olmuş değil midir? O hâlde neden Türkçe'ye tercüme edilmesin? Yoksa Kur'ân-ı Kerîm'i anlamak, hocaların inhisarında mı kalsın isteniyor?

Besim Atalay'ın sayfalar doldurduğu bu istikametteki fikirlerini okuyanlar, sanırlar ki, Kur'ân-ı Kerîm'in başka lisanlara ve bu arada Türkçe'ye tercümesi câiz görülmemekte ve bu bâbda hiçbir şey yapılmamış bulunmaktadır. Bu zannın doğru olmadığını, en câhil bir müslüman bile bilirken **Besim Atalay**, bu nâhak iddia üzerinde acaba niçin bu kadar ısrarla durmaktadır? Hiç şüphesiz O'nun maksadı, Türkçe tercümenin ibâdet esnasında ve bilhassa namazda tercihen kullanılması gibi bâtıl bir dâvâya okuyucuyu zihnen hazırlamaktır. Bunun için de önce vahiy mahsûlü olan Arapça metnin okunuşundaki güçlüklerden dem vurmakta ve İslâm alfabesindeki bazı seslerin Türkçe'de mevcud olmadığını uzun uzun anlatmaktadır.[473]

Bir kere, Kur'ân-ı Kerîm'in okunup anlaşılması için Türkçe'ye tercüme ve tefsirine bugüne kadar karşı çıkmış olan bir tek fert gösterilemez. Bu, tarih boyunca daima yapılagelmiştir. Burada asıl mesele, herhangi bir tercümenin aslı ile bir tutulup -**Besim Atalay**'ın iddiası veçhile- namazlarda okunmasındaki fecâattir. Herhangi bir hikmetli beşerî söz bile bir dilden başka bir dile naklolunurken pek çok fireye mâruz kaldığı bilinmekte iken bir mütercimin kifâyet derecesi ve zamanın ilmî seviyesine nazaran anlayabildiğini aktaran

473 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 74 vd.

tercümesini aslıyla bir tutmak, İslâm ve îmanla bağdaşır mı? Üstelik **"âyet"**i **"hadîs-i kudsî"**den ayıran husus, **"diksiyon"** denilen kelime seçiminin de Allah'tan olduğu gerçeği ortada dururken!.. Bu yüzdendir ki, Kur'ânî bir kelimenin mânâsının fâhiş bir tegayyürü sûretinde okunması, namazı fâsid kılar. Fıkıh kitapları ve ilmihaller bunun pek çok örneğini ihtivâ etmektedir. Kur'ân tercümesinin aslı ile kaabil-i kıyas olamayacağını sayısız lisânî inceliklerle uzun uzun anlatan **Elmalılı Muhammed Hamdi Efendi** şöyle diyor:

"Şimdi insaf ile düşünelim. Bu şerâit altında Kur'ân'ı tercüme ettim veya ederim diyenler yalan söylemiş olmaz da ne olur? Doğrusu Kur'ân'ı cidden anlamak, tetkik etmek isteyenlerin onu usûlüyle Arabî yolundan ve tefâsir-i merviyyesinden anlamağa çalışmaları zarûrîdir. Kur'ân'ın falan tercümesinde şöyle demiş diyerek ahkâm istinbâtına, mes'ele münâkaşasına kalkışmamalıdır. Bunu, îmanı olanlar yapmaz, kendini bilen ehl-i insaf da yapmaz.

Kur'ân'dan bahsetmek isteyenler, onu hiç olmazsa harekesiz olarak yüzünden okuyabilmelidir. Maamafih öyle kimseler görüyoruz ki, Kur'ân'ı harekesiz olarak şöyle dursun harekesiyle bile dürüst okuyamadığı hâlde onun ahkâm ve maanîsinden içtihâda kalkışıyor. Öylelerini görüyoruz ki, Kur'ân'ı anlamıyor ve tefsirlere, müfessirlerin te'villeri karışmıştır diye onları da kaale almak istemiyor da eline geçirdiği tercümeleri okumakla Kur'ân'ı tetkik etmiş olacağını iddia ediyor. Düşünmüyor ki, okuduğu tercümeye âlim müfessirlerin te'vili değilse, câhil mütercimin re'yi ve te'vili, hatası, noksanı karışmıştır. Bazılarını da duyuyoruz ki, Kur'ân tercümesi demekle iktifâ etmiyor da ***"Türkçe Kur'ân"*** *demeğe kadar gidiyor.*

Türkçe Kur'ân mı var behey şaşkın?

*Kur'ân Arabîdir. Zira «**innâ enzelnâhu kur'ânen arabiy-***

(MILLIYET)

Orgeneral C. Gürsel, İmam Hatip okulunda bir dershaneyi ziyareti sırasında.

Gürsel, Türkçe Kur'ân istiyor

Devlet Başkanı, İslâm Enstitüsünde "Biz dini millî bir hüviyetle kavramak mecburiyetindeyiz,, dedi

Bu bâtıl dâvâ hep böyle sürüp gitti. Hâlâ da devâm ediyor.
(6 Ekim 1960 tarihli Milliyet Gazetesi)

yen» mansustur. Düşünmeli ki, Kur'ân'ı tefsir etmek üzere, Peygamberin irad buyurduğu hadîse bile Kur'ân denemez, denirse küfür olur. Hâsılı tercüme, Kur'ân'dan mütercimin anlayabildiği kadar bazı şeyleri anlatabilirse de hakkıyla anlatamaz. Anlattığı şeylerde de Kur'ân hükm ü kıymetini hâiz olamaz."[474]

Bu gerçeklere rağmen **Besim Atalay,** meâlini sadece **"Kur'ân"** kelimesi ile adlandırıp O'nu aslının aynı şekil şartları ile tab etmiş bulunan **İsmail Hakkı Baltacıoğlu** gibi tercümesinin ibâdette kullanılabileceği zehâbında bulunmuştur. Zehî gaflet!.

Elmalılı devamla:

*"Maâmâfih şunu da unutmamalıdır ki; Kur'ân anlaşılmaz bir kitap değildir. Hatta **«ve lekad yessernâ'l-Kur'âne li'z-zikri fe-hel min müddekkir»**[475] buyrulduğu üzere, mânâsını en kolay ve açık bir sûrette anlatan ve tekellüfsüz, tasannu'suz su gibi akan, nur gibi parlayan bir kitab-ı mübîndir. O, kendisini bütün insanlığa duyurmak ve anlatmak için nâzil olmuş ve duyurmuştur. Ancak onun maanîsi ihata olunup bitirilemez. Bir mânâsı inkişaf ederken arkasından bir mânâ daha, arkasından bir mânâ daha ilh... yüz gösterir. Nûrunun şa'şaa-i vuzûhu içinde hafâ zuhûr eder. Mü'mine hitab ederken kâfire bir inzar fırlatır, kâfiri inzar ederken mü'mine bir tebşir nüktesi uzatır, avâma hitab ederken havassı düşündürür, âlime söylerken câhile dinletir, câhile söylerken âlime dokundurur, geçmişten bahsederken geleceği gösterir, bugünü tasvir ederken yarını anlatır. En sâde müşâhedelerden en yüksek hakikatlere götürür. Mü'minlere gaybı anlatırken kâfirleri hâlden bîzâr eder. Ve bütün bunları hâle, makama, mekâna, zamana, mevzua göre en uygun, en râ'na kelimelerle ifade eder."*[476]

---

474 **Muhammed Hamdi Yazır**- a.g.e., sh: 15
475 Kamer Sûresi, âyet: 17, 22, 32, 40.
476 **Muhammed Hamdi Yazır**- a.y.

Besim Atalay, imanla bağdaşması imkânsız olan iddiasını **İmam-ı Azam Ebû Hanife**'nin **"kavl-i evvel"** denilen bir ictihadı ile te'yid edebilmek için bakın ne diyor:

*"İslâm Dünyası'nın büyük imamlarından biri, belki birincisi olan büyük imam **Ebû Hanife**'nin ictihadını, her İslâm bilgini bilir:*

"Kur'ân'ı iyi okuyan da, okumayan da Farsça olarak Kur'ân tercümesini namazda okuyabilir."

*Bu yoldaki ictihadı, fıkıh kitaplarının birçoklarında yer almıştır. Hattâ **Fahreddin Râzî** bile büyük tefsirinde yazmıştır. Fakat **Fahreddin Razî** bunun aleyhindedir. Fetavâ-yı Gıyâsiyye adlı eserde de büyük imamın bu ictihadından bahisle **"Farsçaya veya herhangi bir dile çevrilmiş olan âyetin namazda okunabileceğini"** söyler.*

***"Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları"** adındaki kitapta da şöyle denilmektedir:*

"Buhara'da ibâdetin Farsça îfâsına müsaade edildiği gibi, Kur'ân'ın her hangi bir lisânla olursa olsun tercümeye sâdık kalmak şartıyla okunmasına ulemâ fetva verdiler."

Aynı eserin 118. sahifesinde:

*"Arap kumandanı **Kuteybe,**[477] hicretin 94. senesinde Buhara'da Zerdüşt ateşgedesinin yerinde büyük bir câmi yaptırdı. Burada ibâdet Fars diliyle yapılırdı. Çünkü ahâlî Arapça bilmiyordu. Ezan Farsça okunduğu gibi namaz, nikta, niknet, nikünya, niküni kumandasıyla kılınırdı. Bilâhare*

---

477 **Besim Atalay**, Türkler'in Müslüman olmasında büyük ölçüde hizmeti sebkat etmiş bulunan **Hz. Kuteybe** hakkındaki bir dipnotta tarihen yanlış ve haksız şu ithamlarda bulunuyor:

"Türkistan ve Harzem taraflarında hükmetmiş olan bir Arap komutanıdır. Türkler arasına fesat sokarak birbirine düşürmüş ve bundan faydalanmıştır. Hayli zulüm yapmıştır. Türklüğün iç varlığına ilk tekmeyi vuran adamdır. Hicretin 96. yılında Fergana'da başka bir Arap komutanı tarafından öldürülmüştür." (a.g.e., sh: 84)

Irak ictihad medresesi, Kur'ân'ın yanlışsız ve tam tercümesiyle her lisânda ibâdetin câiz olduğuna dâir fetvayı verdi." deniliyor.

Bundan anlaşılıyor ki, bu iş, vaktiyle pek âlâ yapılmış imiş. Şimdi dahî yapılması hem akle, hem nakle, hem ihtiyaca uygundur.

Büyük İmam'ın işbu ictihadından döndüğü söylenir, bu söylentinin doğruluğunda şüphe vardır. Çünkü bir tek adamdan rivâyet olunmuştur. Fıkıh kitaplarının bazıları, bu şüpheli dönüşü hakikat gibi yazmaktadırlar. Bazı kitaplar da böyle bir şeyden bahsetmemektedir. Birtakım kitaplar, ***İmam Ebû Hanife****'nin talebeleri olan* ***Ebû Yusuf****'la* ***İmam Muhammed****'in içtihatlarına döndüğünü yazarlar. Bu rivâyetler arasında doğrusunu bulup çıkarmak kolay değildir.* ***"Nûru'l-İslâm"*** *adındaki eserin 3. cildinin 65. sahifesinde şöyle denilmektedir:*

*"**Ebû Hanife**'nin bu ictihadından dönmüş olduğunu bazı arkadaşları rivâyet etmişlerse de, bazı arkadaşları böyle bir şeyden bahsetmemişlerdir."*

Demek ki rivâyet sağlam bir esasa dayanamamaktadır. Yine bu eserde:

"Büyük İmam'a göre, Kur'ân mânâdır." denilmektedir.

Aynı eserin 3. cildinin 35. sahifesinde "İmam'a göre Kur'ân'ın herhangi bir dilde namazda okunabileceği" kaydedilmektedir.

Çok kıymetli bir fıkıh kitabı olan ***"Dürerü'l-Ahkâm"****da büyük İmam'ın, sonradan acz hâlinde, yani Arapçasını iyi okuyamaması hâlinde Farsça okunabilmesini kabul ettiğini kaydeder."*[478]

Yukarıdaki sözlerin birçok tahrif ve tezadı vardır. Bir kere **İmam-ı Âzam** Hazretleri'nin ictihadını yanlış nakle-

---

478 **Besim Atalay- a.g.e., sh: 84 vd.**

diyor. O'nun sonradan rücû ettiği görüş, **Besim Atalay**'ın naklettiği gibi Kur'ân'ın bütün metni için değil, sadece "**Fâtiha Sûresi**" hakkındadır. Hem de aslı öğrenilinceye kadar geçici bir sûrette... Kaldı ki, bundan da rücû etmiştir. **Besim Atalay**'ın da bu rücûdan haberdar olduğu, yukarıdaki satırlardan anlaşılmaktadır.

Ancak bu, O'nun işine gelmediği için bu rücûu rivâyet eden **İmam-ı Âzam**'ın talebelerinden **Nuh b. Ebî Meryem** hakkında eserine dercettiği bir dipnotta çok çirkin iftiralarda bulunarak O'nu kötülemiştir.[479]

Bir an için **İmam-ı Âzam** Hazretleri'nin bu ilk görüşünden rücû etmediği düşünülse bile onunla amel etmek, Hanefî Mezhebi mensuplarınca bile doğru olmaz. Çünkü **İmam-ı Âzam**'a rağmen O'nun iki değerli talebesi yani "**İmameyn**" denilen **İmam Ebû Yûsuf**'la **İmam Muhammed**'in ittifak hâlindeki ictihadları "**müftâ-bih**"tir, yani fetvaya esas alınır. **İmam-ı Âzam**'ın re'yi, ancak imameynden biri kendisi ile ittifak hâlinde olursa, "**müftâ-bih**"tir. Tatbikat, asırlardır müstekar bir sûrette böyle cereyan etmiştir.

Besim Atalay, bu gerçeği elbette bilebilecek bir durumdadır. Fakat işine gelmediği için mevzûbahis etmemiştir. Rücû meselesini de -yaygın bir bilgi olduğu için- sırf onun zayıf bir rivâyet olduğunu güyâ ispat (!) için mevzûbahis etmiştir. Hıristiyanlıkta reform yapmış olan **Luther**'i metheden[480] bir adamdan başka ne beklenir!

Besim Atalay, **İmam-ı Âzam** Hazretlerinin kavl-i evveline herhangi bir sûrette temas eden eserlerden nakiller yaparak güyâ delillerini çoğaltmak istiyor. Bunlardan biri de kendisi gibi sivrilikleri olan[481] **İzmirli İsmail Hakkı**'dır. **Be-**

---

479 **Besim Atalay**- a.g.e., sh:87'deki 64 no'lu dipnot.

480 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 42.

481 **İzmirli İsmail Hakkı**- Meânî-i Kur'ân adıyla basılan (İstanbul

sim Atalay, O'ndan naklen şöyle diyor:

*"**İsmail Hakkı**, **"Meânî-i Kur'ân"** adlı Kur'an tercümesinin önsözünde şöyle der:*

*"Kur'ân-ı Mübîn'i tercüme câizdir; bunda aslâ şüphe ve ihtilâf yoktur. İhtilâf, tercüme edilmiş âyetle namazın doğru olup olmamasındadır. Hanefî mezhebinde olan imamlara göre, nazm-ı kerîm rükn-i aslî olmamakla, mânâya delâlet eden tercüme ile namazda okumak câizdir. **İmam-ı Azam**'a göre, Kur'ân'ı iyi okuyabilsin, iyi okuyamasın, kadir olsun olmasın, her kim olursa olsun, tercüme ile kıraat sahih ise de **İmam Muhammed**'e ve **İmam Ebû Yusuf**'a göre, ancak âciz olan kimse tercüme ile kılabilir, kendi lûgatiyle okuyabilir. **İmamı Âzam**'ın başka bir talebesi olan **Nuh İbnü Ebî Meryem, İmamı Âzam**, sonradan iki imamın içtihadlarına dönmüştür, demiştir.»*

Besim Atalay, müteâkiben diyor ki:

*"Burada iki şey göz önüne alınmalıdır; Birincisi, **İmamı Âzam**'ın eski içtihadından dönmüş olması rivâyetidir. Bu rivâyet, aslında bir tek kişiden gelmiştir. Böyle bir rivâyetin büyük bir kıymeti olabilir mi? Bazı fıkıh kitaplarına dağılan şey, işte bu tek kişilik rivâyettir. Biz, **İmamı Âzam**'ın böyle haklı ve mantıkî bir dâvâdan vazgeçeceğine inanamıyoruz. İkincisi, yine imamlar ve fıkıhçılar, secde edemeyen veya rükû edemeyen bir kimsenin işâretle secde ve rükû etmesinin câiz olduğunda söz birliği etmişlerdir. Çünkü Müslümanlıkta*

1927) meâlinin 571. sahifesinde **"Fil Sûresi"**nin tercümesinde Ebâbil kuşlarının attığı taşlar hakkında şöyle diyor:

*"O taşlar ile askere **"çiçek hastalığı"** bulaşmış idi. Ordu, çiçek hastalığından kırılmıştı. Deniz tarafından gelen kuşlar, hastalığı nakleden sinekler olabilecek!"*

Evvelce nakledildiği üzere **Muhammed Abduh** da aynı sapık görüşü ileri sürmüş olduğundan **Elmalılı**, Tefsiri'nde (bkz: c: IX, sh: 6126 vd.) tam yirmi sahife tutan bir cevap vermiştir.

kolaylık da emredilmiştir.

Arapça, Kur'ân'ı iyi okuyamayan, onu ezip büzüp geveleyen, ne kadar uğraşılır ise uğraşılsın Arap gibi okumasına imkân olmayan bir adama, niçin kolaylık gösterilmesin? Din, böyle bir kolaylığı emreder. Fakat bu efendiler, kabul etmezler. Sebep belli..."[482]

Tabiî bozacının şâhidi, burada görüldüğü gibi şıracı olacak! **Besim Atalay** bu görüşünü, **M. Kemal Paşa**'nin prestiji ile de takviye etmek istiyor:

*"**Atatürk** zamanında Ayasofya yakınında bir câmide **Hâfız Âşir Efendi** tarafından Türkçe Kur'ân okunurdu. Halkın bunu dinlerken ne kadar duygulandığını ve gözyaşları döktüğünü **"Hürriyet"** Gazetesi'nin 22 Ocak 1953 tarihindeki sayısında okuyabilirler. İşte bir olay ki, bütün karşı koymaları baltalamaktadır."*[483]

M. Kemal Paşa'nın zamanında Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe meâli ile ibâdet tatbikâtı **Besim Atalay**'ın zikrettiği şahsa münhasır değildir. Bunun başka örnekleri de vardır:

Meselâ 6 Nisan 1926 tarihli Vakit Gazetesi'ndeki bir habere göre, Göztepe Câmi-i Şerîfi imam ve hatibi dersiâm sıfatını hâiz **Cemâleddin Efendi**, Türkçe meâlle namaz kıldırmakta olmasından dolayı takdir edilerek şöyle denilmektedir:

"Şuuruna sahip her Müslüman öz diliyle yapılan bu niyâzı takdir ederken, hoca, darkafalılar tarafından tehdid edilmiştir!.."

Ayrıca 23 Ocak 1932 tarihli Son Posta Gazetesi'ndeki bir habere göre de milletvekilleri (!) **Kılıç Ali** ve **Reşid Gâlib** Beylerin kontrolleri altında Beyâzid Câmii Şerîfi'nde **"Yâsîn Sûresi"**nin Türkçesi, Riyâset-i Cumhur Orkestra Şefi **Hâfız**

---

482 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 87.

483 **Besim Atalay**- a.g.e., sh: 79.

Yaşar Bey tarafından makamla okunmuştur. Bu gibi faaliyetler hakkında ileride bilgi arz edilecektir.

Böyle pek çok tatbikat yapılmış olmasına rağmen Allâh'ın sıyâneti ile bunda başarılı olunamamıştır. İhtimal, bu sebepledir ki, yakın tarihimizi masallaştırmakla meşhur olan şamanist[484] **Cemal Kutay**, 1998 yılında **"Türkçe İbâdet-Atatürk'ün Beraberinde Götürdüğü Hasret: Ana Dilimizde Kulluk Hakkı"** adıyla **Besim Atalay**'a bir nazîre olmak üzere bir eser kaleme almıştır. Benzer safsataları ihtivâ ettiği cihetle buna da ayrıca cevap vermeye lüzum görmüyoruz. Bununla beraber başka bir arkadaşın -kısa ve nâkıs da olsa- buna verdiği cevabın az bir kısmını dikkatlerinize arz ediyoruz:

"Bu kitabın en önemli özelliği, ibâdetin din dışı müdâhalelere açık tutulmak istenmesidir. Kitapta, baştan sona başvurulan kaynaklar, ispat diye getirilen deliller ve kullanılan argümanlar, dînen reddedilmiş şeylerdir. Ehl-i Sünnet âlimlerince kabul ve tasdik görmüş dînî hiçbir mesele, bu kitabın ana temasıyla uyum sağlamamaktadır.

Zaten kitabın yazarı da bunu biliyor olmalı ki, başta Diyânet İşleri olmak üzere, bütün mûteber kaynaklara ve

---

484 **Dr. Süleyman Doğan, Cemal Kutay**'la Mart-2000'de bir röportaj yapmıştır. Bu röportaj, Tarih ve Düşünce Dergisi'nin 5 numaralı sayısında **"Ben Şaman'ım"** başlığı altında yayınlanmıştır. Bu röportajdan dikkatlerinize arz edeceğimiz şu birkaç cümle, "Müteveffâ **Cemal Kutay**'ın müslüman olmadığı" yolundaki iddiamızı te'yide kâfidir:

"Hâlâ Arab'ın tarihine asr-ı saadet deniyor. Hangi asr-ı saadet?! Arab'ın dinini atalım!.." (Tarih ve Düşünce Dergisi, Mart-2000, s: 5, sh: 20)

*"Türk'ün dini İslam'dır diye bir kayıt yok!.. Biz, Arab'ın yolunu takip edecek değiliz!.. Ben, İslâm'a ve yüce Peygamberine karşı değilim. Ancak Araplar'a karşıyım. Ben Şaman'ım. **Atatürk** de Şaman'dı."* (a.g.y., sh: 17)

"İbâdetin Arapça yapılmasına karşıyım. İmam-Hatip okulları başımızın belâsı olmuştur. bunların faydadan çok zararı vardır. İhtiyaç fazlası imam-hatipler kapatılmalıdır." (a.g.d., sh: 20)

Atatürk Şamandı dedim Kuleli beni ayakta alkışladı

90 YAŞINDA GELEN ŞÖHRET- Cemal Kutay'ı ahşap evinde, toplam 12 bin 400 sayfa olduğunu söylediği kitaplarının arasında ziyaret ettim. Verdiği randevuya titizlikle uydum, o kadar aranan bir kişi ki! Her gün ya bir konuşma yapmaya davet ediliyor, ya da televizyonlardaki açık oturumlara katılıyor. 90 yaşındaki bu yazara duyulan ilgi neden kaynaklanıyor? Atatürk'e medyun, İsmet Paşa'ya soğuk, kemalizm deyince köpüren, *"izm"*'in Atatürk'le bağdaşmadığını ve kemalistlere *"Jaures'in artıkları, Stalin'in kusmukları" şeklinde* açık açık bağırdığını söyleyen ünlü yazardan bu sorunun cevabını öğrenmeye çalıştım.

-Siz bir Atatürk yazarı mısınız?

dosya

Cemal Kutay Atatürk'ün şamanlığına dair bir metni eskiden ... okumuş

Atatürk şamandı dedim Kuleli beni ayakta alkışladı

Mâdem şamansın, Müslümanların ibâdetine ne hakla karışıyorsun?!

icmâ-ı ümmet ile tasdik olunan bütün hükümlere, âdeta meydan okurcasına muhâlefet ediyor.

***Cemal Kutay'ın "Türkçe İbâdet"** kitabını dayandırdığı kaynak, ateist **Abdullah Cevded** tarafından Türkçe'ye tercüme edilen **"Tarih-i İslâm"** adlı kitaptır. Kitabın yazarı, **Dr. Reinhart Duzy**, 1820-1883 yılları arasında yaşayan Hollandalı bir şarkiyatçıdır.*

***Dr. Duzy**'nin mütercimi **Dr. Abdullah Cevded**, bazen Kürtçülük, bazen Türkçülük fikriyle ön plâna çıkmış ateist bir şöhrettir. Ancak, zamanla Türk Milleti'ni hakîr görerek, Türk neslinin ıslâhı için Avrupa'dan damızlık erkek ithâlini Türk devlet ricâline teklif edecek kadar zıvanadan çıkmıştır.*

*Türk Milleti'nin şiddetli tepkisini çeken **Dr. Abdullah Cevded**'in mârifeti, sadece bu kitabın tercümesiyle sınırlı değil. Kendisi de ayrıca bir önsöz/mukaddime yazar kitaba. **Abdullah Cevded**'in, kitabın mukaddimesinde sarf ettiği hakaretâmiz ifâdeler, **Dr. Duzy**'i aratmayacak cinstendir. Kitap yayınlanınca büyük bir tepki toplar. Bunun üzerine hükümet, kitabın toplatılmasına karar verir.*

*Hızını alamayan **Dr. Abdullah Cevded**, 1922 yılında Bahâîlik üzerine yazdığı bir makalede, Sevgili Peygamberimiz **Hz. Muhammed** (s.a.v)'e hakaret eder. Mahkemeye verilir ve iki yıl hapse mahkûm edilir. Ancak 4,5 yıl devam eden mahkeme neticesinde değiştirilen cezâ kanununa göre, peygamberlere hakaret suç olmaktan çıkarıldığı için, bu dâvâ düşer. **Abdullah Cevded** de verilen cezadan böylece kurtulmuş olur.*

***Cemal Kutay**:*

*"-Son günlerinde kendisini tanıdığım, ellerini öptüğüm **Dr. Abdullah Cevded**'in neden Kur'ân-ı Kerim'in bir çevirisini, hayır, sadece çevirisini değil, açık yorumunu yapmadığını bugün de düşünmekteyim." diyerek, Kâinât'ın Efendisi'ne*

açıkça hakaret eden bir dinsizin fikirlerine duyduğu yakınlığı açıklıyor."[485]

Sadece bu kadar mı?! Ne gezer? **Cemal Kutay**, uzun hayatı boyunca İslâm aleyhine olarak ne yazmışsa, bunları -daha önceki tekrarlarına ehemmiyet atfetmeyerek- bu iki cildlik hacimli eserinde bir kere daha tekrarlamaktan içtinâb etmemiştir. Birçok eserinde olduğu gibi başta **"Arab İhâneti Palavrası"** olmak üzere müthiş bir itnab (kalem gevezeliği)dan kurtulamamıştır. Bu hâinâne eserin çirkin ve gayr-i islâmî muhtevâsı hakkında, okuyucularımızın muhtasar bilgi sahibi olmaları için mezkûr eserdeki tekrarlardan birini buraya dercetmek istiyoruz. Bu, daha önce O'nun çıkarmakta olduğu **"Millet Mecmuâsı"**nın 20 Şubat 1947 tarihli nüshasında yayınlanmış olan bir makaledir:

*"Türkiye'de kâğıt/selüloz sanayini kuran ve **Atatürk**'ün kendisine «**Kâğıtçı**» soyadını verdiği **Prof. Mehmed Ali Kâğıtçı**, bir grup gencimizi konu üzerinde ilerlemiş Finlandiya'ya göndermişti. Bunlar arasında yer alan bir genç, aslı Ural/ Altaylı olan Fin vatandaşı müslüman Türkler'in Kur'ân'ı konuştukları dilde okuduklarını ve ibâdetlerini yine konuştukları dille yerine getirdiklerini görmüş, Fince basılı Kur'ân'dan bir nüsha almış getirmişti.*

Bir dine, o dinin gerçeklerini anadiliyle öğrenmiş olarak kavrama akıl/mantık yolunun yine Finlandiyalı Müslüman Türkler'in de hayatında yer almış bir başka örnekle tamamlamak istiyorum:

*İkinci Dünya Harbi'nin çıktığı 1939'da Rus diktatörü **Stalin**, özellikle Almanya'ya karşı kudret ve kuvvetini göstermek için Finlandiya'ya saldırdı. Finlandiya beş milyon, Rusya yüz elli milyondu. Rusya yıllardır savaş hazırlığı içindeydi. Barışçı politikası bilinen Finlandiya'nın minik ordusu*

485 **Mahmud Çetin**- Kart Kurt Sesleri, İstanbul, 2002, sh: 158.

ise, sadece savunmaya yeterliydi.

Tahminler hiç de öyle olmadı: ***Mareşal Mannerheim****'in komutasındaki küçük Fin ordusu, Sio-salmi bataklıklarında Rus kuvvetlerini kesin bozguna uğrattı. Fin ordusu içinde Fin vatandaşı müslüman türkler de vardı ve bunlar, ırklarına özgü yapı içinde ön saflarda dövüşüyorlardı. O yıl kış, yüzde doksan oktanlı benzini donduracak şiddetteydi. Beden kuvvetini korumak için domuz etinin yenmesi şarttı. Fakat İslâm Dînî, domuz etini yasaklamıştı.*

Devrin büyük din bilgini müçtehid ***Mûsâ Cârullah Bigi****'den*[486] *fetvâ istendi.*

Gelen cevap, bizim dünkü/bugünkü ilâhiyatçılarımızdan büyük bölümü için gerçek Müslümanlık adına dersti. Zarûretler önünde nass-ı kâtı' dışındaki kuralların, zemin ve zamana uyması bahsinde kıyas olabilecek yapıdaydı: İslâmiyet, domuz etini, sıcak iklimde trişin hastalığına sebep olması dolayısıyla yasaklamıştı. Soğuk iklimlerde ise, domuz eti ve yağı, beden tâkâti için dayanaktı. Elbette yenebilirdi. Fetva, Finceye çevrildi ve Finli Türk Müslümanlar'a, tabiî ki, bilmedikleri Arapça'yla değil, bildikleri ve ibâdetini yaptıkları Finceyle okutuldu.

Ben olayı, Dünya'mızdan ayrılmasından kısa bir zaman önce, İstanbul'a gelen aziz üstad ***Mûsâ Cârullah Bigi****'den dinledim ve rahmetli* ***Celâl Nûri İleri****'nin şâheseri, İslâm Peygamberi'nin hayatını mevzû yapmış* ***"Hâtemu'l-Enbiyâ Son Peygamber"*** *eserini* ***"İnsanı İnsan Yapmış Bir İnsan"*** *adıyla günümüz Türkçesi ve eklerle 1996'da 492 sayfalık bir cild hâlindeki kitabıma aldım.*

Akıl için yol birdir:

---

486 Kazan Türkleri'nden olan **Mûsâ Cârullah** da aynen O'nu burada öven **Cemal Kutay** gibi sapık bir kimsedir. (Fazla bilgi için bkz: **Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi**- Dînî Müceddidler, İstanbul, 1994)

MUHAMMED

II VASTUSTAJAT NÖYRYYTETÄÄN.

2. Totisesti antaa Iumala niiden, jotka uskovat ja tekevät
/ä: **KORAANI** mutta
jc hei-
ı olinpaikkansa on tuli.

3. Miten monta kaupunkia olemmekaan tuhonnut, kaupun-
ı, jotka olivat mahtavampıa kuin se, joka on karkoittanut
ıt, eikä niillä ollut ketään auttajaa.

4. Onko se, joka c... lvän todistuksen Herraltaan,
len kaltainen, joill... ovat ihanat ja jotka nou-
tavat alhaisia ha...

15. Tällainen on ... ta, joka on luvattu niille,
ka karttavat pahaa ... rtoja, joiden vesi ei samene,
itovirtoja, joiden maku ... u, viinivirtoja, suloisia juoda, ja
l:kaita hunajavirtoja. Ne, jotka siellä asuvat, saavat Herral-
ın kaikenlaisia hedelmiä ja anteeksiannon. Ovatko he niinkuin
, joilla on asuntona tuli ja jotka saavat juoda kiehuvaa vettä,
ın että se raastaa rikki heidän sisuksensa?

16. Jotkut näistä tosin yrittävät kuunnella sinua, mutta kun

-SÛİ MİSÂL, EMSÂL OLMAZ!.-

En az bin yıl İslâmiyet'in, bütün Cihan'a karşı temsilciliğini yapmış olan bir millete, Finlandiya'daki küçük bir azınlığın arkasından gitmeyi tavsiye edebilecek kadar alçalan ve milletimizi de alçaltmaya çalışan Cemal Kutay, yukarıdaki Fince Kur'ân'ın örnek ittihâzı ile, Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe meâli ile ibâdet yapılmasını tavsiye etmek hacâletinden az bir zaman sonra Azrâil'e teslîm olmuştur.

Kişi sevdiği ile berâber olduğuna göre şimdi Ata'sı ile berâber olmalıdır!..

*Elinizdeki kitabın birinci ve bu ikinci cildinde, reddi imkânsız mantık/bilim tasdîkindeki hakikatlere rağmen, Türk insanını, anadiliyle kulluk hakkından yoksun bırakmış zulüm, **"İslâm'da ruhbanlık yoktur!"** kesin hükmüne rağmen, bu ruhbanlık hegemonyasının dayancı olmaya devam ediyor. Yaşantımız içinde olduğunca taaa Finlandiya'da yaşanmış benzerliklerin o ölüm/kalım günlerindeki akıl/mantık yolunun benimsenmiş örneklerine rağmen..."*[487]

Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe tercümesi ile ibâdet derken, işi domuz etinin yenebilmesine kadar götüren **Cemal Kutay**'ın zikri geçen eseri, böyle sayısız sapıklıklar ihtivâ etmektedir. Lâkin onların hepsinin cevaplandırılmasına lüzum ve imkân yoktur!.. Lüzum yoktur, zira daha önce ifâde etmiş olduğumuz üzere, O, kendi ağzıyla kendisini **"Şamanist"** ilân etmiş bulunmaktadır. Böyle bir adama verilecek cevap, şundan ibâret olup bu da kâfi ve vâfidir!..

"-Sen, mâdem Şamanistsin, Müslümanlar'ın ibâdetlerine karışmaya ne hakkın var?!"

Fakat O, bu meseleyi ömrü boyu meddahlığını yaptığı **M. Kemal**'in bir vasiyeti kabul etmekte, O'nun dahî gerçekleştiremediği bir meseleyi halletmeyi kendine vazife bilmektedir. Bu gerçeği, eserinin ünvânı başına eklediği şu ibâre açıkça ortaya koymaktadır:

"...Atatürk'ün beraberinde götürdüğü hasret: Türkçe İbâdet, Anadilimizle Kulluk Hakkı"

Bunlar, Müslüman değil ki, Allâh'ın, kitabını koruduğunu anlayabilsinler!.. Türk-Yunan Harbi'ni mübâlağa ede ede O'nun baş âmili **M. Kemal Paşa**'yı ilâh mertebesine çıkardıkları hâlde, bu işte O'nun bile başarısız olmasındaki hikmeti kavramak için îmân ferâsetine sahip olmak gerekmekte olduğu bir kere de böylece sâbit olmuş bulunmaktadır.

---

487 **Cemal Kutay**- Türkçe İbâdet, c: II, İstanbul, 1998, sh: 428 vd.

Cemal Kutay

● "Din"i Anlayabilmenin;
● "Gerçek Müslüman" Olabilmenin
ve de Laikliği, Demokrasiyi, Çağdaşlığı
Koruyabilmenin Tek Yolu:

Türkçe İbadet - 2

Namazınızı Anadilinizle Kılabilirsiniz.

Cemal Kutay'ın zikri geçen eserinin iç kapak başlığı!.

M. Kemal Paşa'nın has adamı olmaktan dolayı devletteki gizli hizmetinden uzaklaştırılmış olan **Cemal Kutay**'ı bu sebepten **İsmet Paşa** aleyhtarı olmasından dolayı adam zannedip O'na, **Bediüzzaman** hakkında eser ısmarlayanlara Allah akıl versin!..

C- KEMALİST TAHRİF HAREKETİ

Bizim yakın tarihimizde "**inkılâp**" adıyla anılan bütün hareketlerin umûmî ve nihâî gâyesi, devlet ve hattâ fertleri, İslâm dışı bir hüviyete büründürmek, yani "**lâdinîleştirmek**"tir. Bu tavrın Tanzimat sonrası Osmanlı tarihindeki adlandırılışı "**ıslâhat**", Cumhuriyet Dönemi'nde ise, "**inkılâp**" ve onun rûhu mesâbesinde "**lâiklik**"tir. Hâlbuki lâiklik, sadece devlet idâresini herhangi bir dine bağımlı olmaktan çıkarmak demek olduğu cihetle bizdeki tatbikatı -doğru olarak- ifade

etmemektedir.

Zira bazı inkılâp kanunları[488] ve fiilî teşebbüslerin[489] ferdi lâikleştirmek gâyesinin eseri olarak ortaya çıkmış olduğu şüphesizdir. Bu sebeple adına **"Kemalist İnkılâplar"** denilen değişikliklerin hâkim ve fârik vasfı, lâiklik değil, lâdinîliktir. Hâlbuki bırakınız lâdînîliği de lâiklik bile İslâm'la aslâ bağdaşmaz. Zira bu, O'nun cârî ve hâkim olduğu sahayı daraltmak demektir. Bu, şu sebepledir ki, İslâm'da aynen Mûsevîlik'te olduğu gibi şeriat, yani -hayatın tamamına şâmil- muâmelât hükümleri mevcuddur. Lâiklik bu hükümleri iptal ettiği cihetle İslâm'la aslâ bağdaşmaz. Bağdaştırılmak istenmesi ise, tam bir tahriftir.

Gerçek böyle olduğu içindir ki, bizde **"inkılâp"** denilince -umûmiyetle- Türk Milleti'nin İslâm'la yoğrulmuş nev'i şahsına münhasır şahsiyetini red ve imhâ ederek onun bütün ictimâî davranışlarını Hıristiyan Batı Âlemi'ndeki mukabillerini iktibasa icbar eden bilcümle hareketler anlaşılır.

---

488 Buna misal olarak 13 Kânûnievvel (Aralık) 1934 tarihli **"Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dâir"** kanunu gösterebiliriz. Bunun zamanımızdaki bir tezâhürü de şudur:

Başörtüsü meselesinin ilk zuhûru hengâmında (90'lı yıllar) Temyiz Mahkemesi'nin **"bir üniversite talebesi, başını dinî inanışı îcâbı örterse, bunun lâikliğe aykırı olduğu, başka bir sâikle örterse lâiklikle ilgili olmadığı"** yolundaki mâhud kararıdır.

489 Lâdinî fiilî teşebbüslere misal ise, yine 1934 tarihli **"Soyadı Kanunu"**nda **"rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle, umûmî âdâba uygun olmayan veya iğrenç ve gülünç olan soyadları kullanılmaz."** (madde: 3) tarzındaki maddeye rağmen tatbikatta **Yüzbaşıoğulları** veya **Müftüoğlu** gibi soyadları yanında **Kadızâdeler** veya **Hacı bilmem ne oğlu** gibi kelimelerin alınması engellenmiştir.

Fakat bu tavrın en çirkin bir tezâhürü, yine 1930'lu yıllarda Müslüman çocukların sünnet olmalarının yasaklanmak istenmesidir. Bununla ilgili teşebbüs, din dışı başka sebepler dolayısıyla akîm kalmış olsa da sırf buna teşebbüs bile Kemalist zihniyetin lâdinîliğini göstermeye tek başına yeterlidir.

1908 İkinci Meşrutiyet hareketiyle birlikte işitilmeye başlanan bu kelime, mâşerî şuurda zamanla işaret eylediğimiz bu husûsî mânâ ve mâhiyeti iktisab eylemiştir. Esâsen gâyet derin ve isâbetli bir seziş ve anlayış sahibi bulunan Türk efkâr-ı umûmiyesi, **"inkılâp"** kelimesini bu mânâya haml ve inhisar ettirirken son derecede mantıkî hareket eylemiştir. Zira ictimâî hayatımızda bir buçuk asırdan beri tevâlî edegelen bütün değişikliklerin müşterek, fârik ve mümeyyiz vasfı budur. Bunları, çeşitli kıstaslar muvacehesinde gruplandırmak mümkün olmakla beraber biz âmil ve fâillerinin irade ve ihtiyarları bakımından:

a) Kerhen ve mecbûren,

b) Gönüllü olarak kabul ve icra edilmeleri itibariyle kaba bir çizgi ile ikiye ayırmaktayız.

İmparatorluk devrimizde ortaya çıkanları -pek az istisnası ile- birinci grupta, Cumhuriyet'in ilânından sonrakileri ise, -Hilâfet'in ilgâsı hâriç olmak üzere- ikinci grupta mütalâa eylemek mümkündür. Esâsen bu kaba tasnif, onları iki ayrı siyâsî rejime göre, kronolojik olarak da tefrike yaramaktadır.

M. Kemal Paşa, Millî Mücâdele boyunca halkın desteğini, ancak ve sırf dindar görünmek ve din sınıfı ulemâyı yanında bulundurmak sayesinde temin edebilmiştir.[490] Birinci TBMM, Hacı Bayram-ı Velî câmi-i şerîfinde dînî bir törenle açılıp, bütün merâsimlerde tâ Yunan ordusunun hezimetine kadar devam eden bu tavra aykırı ilk davranış, 1922 Şubatı başında İzmir'de toplanan **"İktisad Kongresi"**nde müşâhede edilmiştir.

Gerçekten bu kongreye katılmak üzere, önce İzmit'e gelen **M. Kemal Paşa**, buradan başlayarak tâ İzmir'e vâsıl olun-

490 Bu gerçeğin tafsilâtına vâkıf olabilmek için **"Kurtuluş Savaşı'nda Sarıklı Mücâhidler"** isimli eserimize bakılabilir.

caya kadar yol boyunca birçok dînî hissiyat ile meşbû beyânatta bulunmuş ve bu arada Balıkesir **Zağanos Paşa** Câmii'nde Cuma namazını edâdan ve şehidlerin ruhuna ithâfen okunan mevlid-i şerîfi dinledikten sonra minbere çıkarak halka:

"Ey millet, Allah birdir. Şanı büyüktür. Allâh'ın selâmeti, âtıfeti ve hayrı üzerinize olsun!.. Peygamberimiz Efendimiz, Cenâb-ı Hak tarafından insanlara hakâyik-i diniyyeyi tebliğe me'mur rasûl olmuştur. Kanun-i esâsîsi (anayasası), cümlemizce malûmdur ki, Kur'ân-ı Azîmüşşân'daki nusustur(naslardır). İnsanlara feyz vermiş olan dinimiz, son dindir, ekmel (en mükemmel) dindir.

Çünkü dinimiz akla, mantığa, hakikate tamamen tevâfuk ve tetâbuk ediyor. Eğer akla, mantığa, hakîkate tevâfuk etmemiş olsaydı, bununla diğer kavânin-i tabiiyye-i ilâhiyye beyninde tezad olması îcab ederdi. Çünkü bilcümle kavânin-i kevniyyenin menbaı Cenâb-ı Haktır.

Arkadaşlar! Cenâb-ı Peygamber mesâisinde iki dâra, iki hâneye mâlik bulunuyordu. Biri kendi ikâmet eylediği hânesi, diğeri din işleriyle iştigâl buyurduğu Allâh'ın evi idi. Kendi husûsî işlerini kendi evinde görür, âmmenin, ümmetin hizmetini de Allâh'ın evi olan câmi-i şerîfte rü'yet eylerdi. Biz de Hazret-i Peygamber'in usûlüne iktidâ ederek, milletimize tealluk eden husus için şu Beytullah'ta toplandık. Şimdi Hazret-i Allâh'ın huzurundayız. Bunu bana müyesser eden Balıkesir'in dindar ve kahraman insanlarına arz-i şükrân ederim. Çok memnunum ve bu vesîle ile büyük bir sevâba nâil olacağımı ümid ediyorum.

Efendiler, câmiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Her şeyden evvel itâat ve inkiyâd-i tâmme ile ibâdet, din ve Dünya için neler yapılması lâzım geldiğini düşünmek yani meşveret için yapılmıştır. ..."[491] tarzında

---

491 Bkz. Matbuât, İstihbârât Müdüriyet-i Umûmiyesi tarafından yani resmen yayınlanmış olan **"Gâzi Mustafa Kemal Paşa İzmir Yollarında"** isimli eser, Ankara, 1939, sh: 93 vd.

M. Kemal Paşa'nın halife olmaya heveslendiği günlerde hoca milletvekilleriyle çektirdiği bir fotoğraf: Üstünde de "Mefkûre Hâtırâsı" yazısı!.

bir hutbe irad etmiştir. Hutbenin devamında o günkü siyasî meseleler hakkında uzun uzun izahatta bulunmuştur.

Fakat bu hutbenin iradından sadece birkaç gün sonra İzmir'de **"İktisat Kongresi"**nin açılışı konuşmasında bu sözlerle tezat teşkil eden şu sözleri söylemiştir:

"... Fakat böyle bir tedkik yaptığımız zaman maâlesef itirafa mecburuz ki, biz henüz şimdiye kadar hakikî, ilmî, müspet mânâsıyla millî bir devir yaşamadık. Binâenaleyh millî bir tarihe mâlik olamadık. Bu noktayı biraz izah edebilmiş olmak için hep beraber Osmanlı tarihini hatırlayalım:

Osmanlı tarihinde, bütün gayretler, bütün mesâî, milletin arzusu, âmâli ve ihtiyâcât-i hakikiyesi nokta-i nazarından değil, şunun-bunun âmâlini, ihtirâsını tatmin nokta-i nazarından vuku bulmuştur.

*Mesela **Fâtih** İstanbul'u zapt ettikten sonra, yani Selçuk Saltanatı ile Şarkî Roma İmparatorluğu'na tevârüs eyledikten sonra, Garbî Roma İmparatorluğu'nu da zaptederek azametli bir saltanat kurmak istedi. Böyle vâsî bir emel takip eyledi. Böyle bir emeli takip ve tatbik edebilmek için bütün milleti, unsur-i asliye arkasından bu hedefe doğru sevk etti. Meselâ **Yavuz Sultan Selim, Fâtih**'in açtığı Garp Cephesi'ni tespit etmekle beraber bütün Asya'yı birleştirerek büyük bir İslâm İmparatorluğu vücûda getirmek üzere böyle bir meslek-i siyâsî takip etti. Unsur-i aslîyi bunun arkasından dolaştırdı.*

***Kanun Süleyman,** her iki cepheyi azamî derecede tevsî etmek, bütün Bahr-i Sefîd'i (Akdeniz'i) bir Osmanlı havuzu hâline getirmek, Hindistan üzerinde nüfûz tesis eylemek gibi çok azametli, şâhâne bir siyâset takip etti. Bu siyâsetin tatbiki için unsur-i aslîyi kullandı.*

Arkadaşlar; bütün bu etvâr ve harekât tahkik olunursa görülür ki; bu kudretli ve azametli padişahlar, takip ettikleri siyâset-i hâriciyede kendi emelleri, hırsları ve arzularına istinad etmişlerdir."[492]

---

492 Bkz. Yukarıda a.g.e., sh: 105 veya **Atatürk**'ün Söylev ve Demeç-

"... Millet, esbâb-ı hayâtiyesiyle iştigâlden memnû olarak diyar diyar dolaştırılıyor ve bu yeni diyarlar halkı bir çok istisnâlara, bir çok imtiyazlara mâlik olarak çalışıyordu. Yani fâtihler, unsur-i aslîyi peşine takarak kılıçla fütûhât yaparken, kılıç sallarken zapt olunan memâlik ahâlisi kazandıkları istisnâlar, mümtâziyetlerle sapana yapışıyorlar, toprak üzerinde çalışıyorlardı. Arkadaşlar, kılıç ile fütûhat yapanlar, sapanla fütûhat yapanlara mağlûp olmaya ve binnetice terk-i mevkî etmeye mecburdurlar. Nitekim Osmanlı saltanatı da böyle olmuştur. Bulgarlar, Sırplar, Macarlar, Romenler sapanlarını yapmışlar, muhafaza-i mevcudiyet etmişler, kuvvetlenmişler; bizim milletimiz de böyle Fâtihlerin arkasında ***serserilik etmiş*** *ve kendi ana yurdunda çalışmamış olmasından nâşi bir gün onlara mağlûp olmuştur."*[493]

O açılış konuşmasında buna benzer daha neler neler söylendi. Peki, ama birkaç gün içindeki bu değişikliğin sebebi neydi? Kısaca söylemek gerekirse **Hahambaşı Hayim Naum Efendi**'nin **Lord Gürzon**'un direktiflerini hâmilen İzmir'e gelip **M. Kemal Paşa**'ya **"Hilâfet ortadan kaldırılmadığı takdirde sulh olmayacağı"**nı bildirmesiydi.

Esâsen o sırada konferans bu sebeple kesintiye uğramış bulunuyordu. Hâlbuki **M. Kemal Paşa**, saltanatın ilgâsı sırasında Meclis'te Hilâfet'i göklere çıkaran konuşması ve diğer tavırlarından da açıkça belli olduğu üzere, kendisi **"halîfe"** olmak istiyordu. Bunun mümkün olmayacağını görerek İzmir İktisad Kongresi'nde böylece geriye adım atmış oluyordu. Bu meseleyi, diğer eserlerimizde kâfi derecede anlatmış[494] oldu-

leri, c: II, Ankara, 1959, sh: 101.

493 Bkz. **Atatürk**'ün Söylev ve Demeçleri- c. II, Ankara 1959, sh: 102 vd. veya İzmir Yollarında sh: 108

494 Meselâ bu hususta **"Lozan Zafer mi, Hezimet mi?"** adındaki eserimizin III. cildi veya **"Geçmişi ve Geleceği İle Hilâfet"** isimli eserimizde kâfi derecede izahat vardır.

Bununla beraber ben burada yine de kısa bir izahta bulunayım:

ğumuzdan burada tafsilât vermek ihtiyacı hissetmiyoruz.

Kısaca söylemek gerekirse, sulha kavuşmak için Hilâfet'i fedâ etmek gerektiği ortaya çıkmış oluyordu.

Lâkin bu iş nasıl yapılabilirdi? I. TBMM'nin Hilâfet'i lâğvetmesi hayal bile edilemezdi. Bunun için müteâkip Mart ayı sonlarında **Ali Şükrü Bey** cinâyeti vesîle ittihaz olunarak Müdâfaa-i Hukuk grupunca Meclis feshedilip yeni bir seçim kararı alındı.

Nisan başında **"Halk Fırkası"**nı kuran **M. Kemal Paşa**, namzetleri de bizzat tâyin ederek -âdeta bir sekreterya mâhi-

---

Kâzım Karabekir Paşa, **M. Kemal Paşa**'nın etrafını saran ve O'nu diktatör hâline getirerek bu münâkaşa edilmez otoritenin gölgesinde çöplenmek isteyen eşhâsın faaliyetleri hakkında uzun uzun bilgi vererek diyor ki:

*"**M. Kemal Paşa**'nın muhîtinin hakikaten ilim adamlarından mahrum olduğunu ve siyâsî entrikalarla kendilerinin uzun âti için mevkîler temin etmek istediklerini ve **M. Kemal Paşa**'nın da böyle bir muhitle zafer âbidesinin kuracağı kuvvetli bir tahtıgâhla perçinlemek istediğini görüyorum. Sulhten sonra böyle bir muhitle milleti fenâya (yokluğa) götürebileceğinden endişe ediyorum. Zaferi müteakip bizzat görüşerek, münâkaşa etmek ve Türkiye'de hakikî bir demokrasi ve ilim kuvveti hâsıl etmeye çalışmaktan başka artık yapacak şimdilik bu hususta bir işim kalmıyor.*

***Prenses Kadriye Hanım**'ın Fransızca **"Ankara Mektupları"** risalesini 25 Kânunusâni'de almıştım. Bunun 139'uncu sahifesindeki resme bir daha uzun uzadıya baktım. Sarıklılar arasında sarık ve cübbeli vaziyeti ve resmin altındaki **"mefkûre hâtırası"** yazısı beni hayli düşündürdü. Gâzi, Hilâfet ve Saltanat'ı uhdesine nakli düşünüyor. Verdiği cevap, bu resmî mefkûre hâtırası hep aynı terânedir. Benim müfettiş-i umumîlik meselesi (**İbrahim Tali Bey**'in 13 tarihli mektubu) Ankara Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne tâyinim arzusu, hep aynı yola çıkıyor. Zaferi müteâkip müthiş işler. Sakarya muzafferiyetinde mirlivâlıktan müşirliğe ve Gâzi ünvânına birden yükselen **Mustafa Kemal Paşa**, son bir zaferle Yunanlıları Anadolu'dan kovduktan sonra da tabiî bir mükâfat en büyük olması tabiî isteyeceği ve istemese dahî gerek eski ve gerekse yeni başlayan tufeylî muhiti kendi hayatı ve istikballerini temin için O'na en mühim bir mükâfatı vermek isteyecekleri tabiîdir. Yekten müşirlik ve Gâzi ünvanını Meclis-i Millî'ye müşterek imzâ ile teklif eden **Fevzi** ve **İsmet Paşa**'lardır."* (Bkz. **Kâzım Karabekir**- İstiklâl Harbimiz, İstanbul, 1969, sh: 1000)

HEY GİDİ GÜNLER

Devrin Hariciye Vekili TEVFİK RÜŞTÜ ARAS'IN Kudüs Kongresi' hakkında 3 kânûnuevvel 1931 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde vâki beyânatı

Kudüste, oranın müftüsü tarafından şuradan buradan kendisine iltihak eden arkadaşları ile akdine teşebbüs edilen İslâm Kongresinin mahiyeti, ilân olunan ruznâmesine göre, şeriatçıdır. Bu kelimenin manâsı, evvelce vakit vakit Osmanlı İmparatorluğu'nda, diğer memleketlerde ve birkaç sene evvel de Afganistanda bu nam altında tecelli eden vak'alar ile artık herkes için münâkaşa götürmiyecek surette mâlûm olmuştur. Hâriciyeniz haber alır almaz derhal alâkadar devletlerle temasta kusur etmedi; ve Filistin idâresini elinde tutmak itibariyle İngiltere Hükûmeti'nden bu vak'a hakkında dostâne malûmat aldı.

İhtilâflı siyâsî mes'eleler, akdi tasavvur edilen kongrede görüşülemiyeceği gibi onun mesâisinin tevcihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti'ni rahatsız edecek hususâta meydan verilemiyeceği ve bilhassa bir «Hilâfet Mes'elesi» nin hiçbir sûretle mevzuubahs olamıyacağı ve Büyük Britanya İmparatorluğu'nun bu kongreyi asla himâye ve teşvik etmediği ve ona karşı müdâhelesiz kaldığı öğrenilmiştir.

Bu hususta İran, Afganistan, Arnavutluk ve Hicaz Hükûmetleri ile temasımız neticesinde bu dost memleketlerin mezkûr kongreye hiçbir sûretle iştirak etmiyecekleri taayyün etmiştir.

Irak ve Mısır Hükûmetleriyle bu babta dostane vukûbulan temâsımızda bu Hükûmetlerin de resmen kongreye kimse göndermiyecekleri, ancak memleketlerinden bazı eşhasın husûsî sûrette gideceği anlaşılmıştır. Bu gibi teşebbüslerin hiçbir memleket ve kütleye hayırlı olmadığı ve olamıyacağı müteaddit misallerle bütün memleketlerin milliyetçileri nazarında sabit olmuş bir hakikattır.

Vakıâ bize de bu kongreyi akıt teşebbusüne girişenler tarafından davetnâmeler gelmiştir; fakat milliyetleri terakki yolundan alıkoymaya çalışan, bu itibarla müessif neticeleri artık münakaşa mevzuu olmıyan böyle teşebbüslere Cumhuriyet Türkiyesi'nin bir alâkası olamıyacağı tabiîdir. Bâhusus dinî siyâsete vasıta ittihaz etmenin dahilî ve haricî bütün siyâsette biz de aleyhtarıyız. Hâdisenin inkişâfını yakından takip ediyoruz. Bizi millî işlerimize uzaktan ve yakından alâka göstermedikleri müddetçe bu teşebbüs orada toplananların mıntıkalarına münhasır mahallî ve bize taallûku olmıyan bir hâdise mahiyetinde kalabilir.

— TEVFİK Rüştü ARAS — LOZAN'IN İzlerinde On Yıl — İstanbul 1935 sh. 138 —

Bugünkü kemalistler işte hep böyle günlerde yaşamak istiyorlar

yetinde olmak üzere-, ikinci devre TBMM'ni tamamen kendi arzusuna muvâfık bir sûrette teşekkül ettirdi. Henüz harcayamadığı **Kâzım Karabekir, Rauf Orbay** vs. gibi müstakbel muhâliflerine rağmen artık istediği her şeyi yapabilecek bir duruma geldi.

Ancak umûmî efkâr, henüz O'nun **"İslâm karşıtı"** fikirlerini kabule pek müsâid olmadığından, Hilâfet'in ilgâsı teklifi Meclis'e **"Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi[495] ile elli üç arkadaşının teklifi"** olarak sevk edilmiştir. Müdâfaası da eski usûl-i fıkıh müderrisi **Seyyid Bey**'e[496] yaptırıldı. Bunun

---

495 **Şeyh Saffet Efendi**'nin ne cins bir adam olduğunu, **Hüseyin Vassaf'ın "Sefine-i Evliyâ"** (İstanbul 2006) adlı eserinin 142. sahifesindeki mâlûmat pek güzel ifade etmektedir:

*"Urfa meb'usu olup, bir zaman Meclis-i Meşâyih Riyâseti'nde bulunmuş idi. Hâlen, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi reîsidir. Müşârünileyh, **Şeyh Ali Efendi**'nin halifesidir.*

***Saffet Efendi**, bir zamanlar Tasavvuf Risâle-i Usbûiyyesi'ni çıkarmış, kadr-i ilmiye vü irfâniyyesini kalemen göstermiş idi. Aksaray'da, Olanlar Dergâhı meşîhatı vekâletini bir aralık deruhde eylemiş iken, bilâhare ferâğat eylemiştir. Urefâ-yı meşâyıhtandır.*

"Meclis-i Meşâyıh âzâsı bana bir tekke meşîhatı verdirmediler." diye azâ-yı müşârünileyhim'e izhâr-ı buğz ederek, hattâ Ankara'ya gidip tarikatların ilgâsı ve tekkelerin seddi yolunda teşvîkâtta ve terğîbatta bulunduğu rivâyet olunuyor. Hattâ, şuarâ-yı sûfiyyeden iki zât, bu hâline işâreten şu rubaîyi yazmışlardır:

Anı yâ Rabbi âteşinde kavur
Külünü âsmân-ı kahra savur
Uyarak en şenîine küfrün
Şeyh Saffet Efendi oldu gâvur

Alâ-rivâyetin, işrete de mübtelâ imiş. "Yazdığı eserlerinden, irfânı nümâyandır. Hâl sahibi değil, ehl-i kâldir." diyen de vardır.

496 **Seyyid Bey** (1873-1924) hakkında söylenecek pek çok söz varsa da biz O'nun kendisi gibi fâsıklardan olan **Hüseyin Câhid (Yalçın)**'in **"Yedigün"** dergisinde yazdığı **"Tanıdıklarım"** isimli yazılarda bu kadeh arkadaşı için söylediklerinin bir kısmını aktarmakla iktifâ edelim:

"Umûmî harp içindeydi; Alman meb'uslarının ziyâretini iâde için

mânâsı, millete karşı yapılan işin İslâm'a mugâyir olmadığı yolunda bir telmih ve telkinden başka bir şey değildi.

Ayrıca **Seyyid Bey**'in Hilâfet aleyhine Meclis'teki

Almanya'ya bir heyet hâlinde gittiğimiz zaman aramızda ***Seyyid Bey*** *de vardı. Cenuptan başlayarak Almanya'nın küçük payitahtlarından bir haylisini dolaştıktan sonra, nihayet Adlon Oteli'nin husûsî salonunda, öteden beriden konuşuyorduk. Birdenbire, başını kesik kesik bir hayli salladı, gözlerini evirdi, çevirdi, kaşlarını kaldırarak:*

"-Olmayacak bu iş." dedi.

Ben, harpten, sulhtan, Almanlarla münâsebetlerimizden bahsedecek zannediyordum.

"-Hayrola?" dedim, "nedir olmayacak olan iş?"

Seyyid Bey*, bir uzun muhâkeme kararı tefhim eder gibi, ciddî tavrıyla:*

"-Bizim garının" dedi, "başına şapkayı giydirip sokağa çıkarmalı. Başka çâre yok."

O, ***"k"*** *harfini telâffuz edemezdi,* ***"kanun"*** *derken Meclis'te* ***"ganun"*** *diye bağırırdı. Şimdi karısının başına şapka giydirerek sokağa çıkarmak lüzumundan bahsetmesi, bizdeki tesettürün mânâsızlığını ve zararını tasdik etmesi demekti.*

Konuştuğumuz lâkırdılarla hiç alâkası olmayan bu bahis, Avrupa seyahatine çıkalı beri O'nun zihninde yavaş yavaş vücud bulan, nihâyet tebellür eden bir kanaatin birdenbire kalbinden feverân etmiş bir ifadesi idi.

Seyyid Bey*, tefekkür tekâmülünde son vardığı bu merhaleden mâziye gözlerini çevirir gibi bir düşünceye dalmıştı. Böyle bir hakikate erişmek O'nda âdeta bir teessür uyandırıyor denilebilirdi. Fakat medrese terbiyesi, O'nun gözlerini ve vicdanını körletmemişti. Boş şekillerden ziyâde hakikate daha çok bağlı idi.*

Aynı seyahat esnâsında, Essen'de ***Krupp*** *âilesinin köşkünde, mükellef bir ziyâfette idik. Kış bahçelerinde yetişmiş nâdide ve turfanda türlü türlü yemişlerle en ince ve nefis şarapların süslediği sofra, memleketin açlığı ve kıtlığı ile büyük bir tezat teşkil ediyordu.*

Seyyid Bey*, çok eski ve nefis bir Chateau d'Yquem şarabı ile dolu kadehini hafif bir tereddütle başlayarak nihayet bir hamlede, boşalttıktan sonra, hafifçe gürültülü bir memnuniyetle derin bir nefes aldı. Mütebessimâne yüzüme bakarak:*

"-Bizim Karşıyaka'nın şarabına benziyor!" dedi.

"-Eyvah" dedim, kendi kendime. "Avrupa'yı görüş ve anlayışı da bu kadarsa..."

Böyle bir korkuya yer yoktu. O gerçekten, bir sosyal yenileşme ve Avrupalılaşma taraftarı olarak memlekete dönüyordu." (Bkz. **Hüseyin Câhid**

konuşması kitap hâlinde basılarak[497] bol bol her tarafa dağıtılmıştı ki, bu tavır da halkı **"hoca"** veya **"şeyh"** ünvanlı insanlar vâsıtasıyla yapılan işin **"İslâm'ın özüne aykırı olmadığı"**[498] yönünde iknâ gayretinin bir delilidir.

Hilâfet, milletimizin dînî hayatı için -âdeta- bir baraj gibiydi. O bir kere yıkılınca arkasından şu herkesin bildiği **"Kemalist İnkılâplar"**'ın sökün etmesini beklemek, pek tabiî idi. Nitekim de öyle oldu. Lâkin burada bir nebze de Harf İnkılâbı, Cuma tatilinin Pazar'a alınması, dînî tahsil imkânlarının ortadan kaldırılması gibi sadece devleti değil, fertleri de lâikleştirmek gayretlerine mâkes olan inkılâplara nasıl olup da **"Kemalist"** adının verilmiş olduğu hususuna temas edelim:

*"**M. Kemal Paşa**'yı kendi nâm ve hesaplarına istismar maksadıyla hududsuz bir otoriteye sahip kılmak için rüesâdan bazılarının maksatlı ve sistemli bir sûrette hareket ettikleri anlaşılmaktaydı. Bunlar arasında gâliba memlekette ismi her nasılsa **"dindar"** olarak meşhur olmuş bulunan **"Fevzi Paşa"** başı çekmiştir. **Kâzım Karabekir:***

*"Zaferi müteâkip Bursa'ya geldiğim zaman **Fevzi Paşa**, bana:*

*"-**Mustafa Kemal Paşa**'yı diktatör yapacağız!.." demiştir.*

Yalçın- Tanıdıklarım, İstanbul, 2001, sh: 136 vd.)

İşte hilâfeti ilgâ eden hükümetin Adâlet Bakanı, böyle bir hoca idi.

497 Bkz. **"Hilâfet ve Hâkimiyet-i Milliye"** isimli, imzâsız ve baskı tarihsiz eser.

498 Tıpkı birkaç sene evvel mâhud **"Abant Toplantıları"**'nın birinde **"Atatürk İnkılâpları'nın dinin (İslâm'ın) özüne zarar vermemiş olduğu"** tarzında ittihaz edilip **Prof. Dr. Mehmed Aydın** tarafından da STV'de müdâfaa edilen meş'um karar gibi!.. Bu durum, Hilâfet'in ilgâsı hengâmında başlayan, halkı yanıltma faaliyetinin hâlâ devam etmekte olduğunu göstermekle beraber bu gibi meseleler, bu eserin ikinci cildine âid olduğu cihetle bu kadarla iktifâ ediyoruz.

Hilâfet ve Saltanat makamına çıkması hakkındaki teşviklere ve Gâzi'nin kararına karşı bu sûretle O'nu teşcî etmiştir."[499]

Yine **Kâzım Karabekir** diyor ki:

*"Sakarya Zaferi'ne kadar **Vahideddin**'den müthiş selâhiyetler isteyen, selâtin câmilerine beş vakitte gitmeyenleri cebrî tel'in eden ve kuvâ-yı milliyeyi Yunan garsonları, Bulgar çobanları, Rumeli katilleriyle bir hizada gördüğünü*

---

499 **Kâzım Karabekir**- a.g.e., sh: 1022.

Hâlbuki aynı **Karabekir Paşa**, Millî Mücadele'nin başlangıcında **Fevzi Paşa**'nın Anadolu'ya müfettiş olarak geldiğinde **M. Kemal Paşa** hakkındaki farklı düşünceleri şu sûretle hülâsâ etmektedir:

*"Sabahleyin ziyaretine gittim. İki saat kadar münâkaşa ettik. **Fevzi Paşa**'nın en mühim vazifesinin beni görmek olduğunu anladım. **Mustafa Kemal Paşa**'yı tutmaklığımın felâketini, istikbalde bed-nâm olacağımı anlattı. Söylediği iki şey şunlardır:*

*1- Yegâne istinadgâhları sen olan **Mustafa Kemal Paşa**, muhteris ve menfaat düşkünüdür. Maksadı, şekl-i hükümeti değiştirmek, diktatör olmaktır. Ahlâkça herkesçe fenâ tanınan bu zâtın milletin başına belâlar getireceğini, seni seven bütün arkadaşların ve ben yakînen biliyoruz. **Ali Fuat Paşa** da muhterisin biridir. En îtimat ettiğin **İsmet** de aynı fikirdedir. Ve benim gibi O da seni ikaz etmek fikrindedir. Bunların hiçbir kuvveti olmadığı hâlde sen bunlara kuvvet veriyorsun. Âtinin (geleceğin) vahim vaziyetlerinde omuzlarına büyük mesûliyet alıyorsun. Kendisinin İstanbul'a celbine sen mâni oluyorsun. Buna zahîr (yardımcı) olma! Bunu milletin, memleketin selâmeti için sana benim ve birçok arkadaşlarımızın samimî olduğundan ve senin bu vatana olan namuskârâne fedakârlıklarını herkes bildiğinden söylemeyi bir vazife bildim.*

*2- **Mustafa Kemal Paşa** yâverlerini de meb'us yaptırıyormuş. Bu gibi meb'usların yapacağı fenâ tesiri de düşünmelisiniz."* (a.g.e.. sh: 372 vd.)

Kâzım Karabekir Paşa, bu sayfanın altına şu dipnotu koymuştur:

*"1338 senesi son aylarında bir gün Bursa'da aynı **Fevzi Paşa**, **İsmet**'i de telmih ederek:*

*"-Biz, **Mustafa Kemal Paşa**'yı diktatör yapacağız." demiştir.*

Yine ikimiz baş başa idik. O günlerin, hâtırâtımda tafsîlât ve rûhî tahlîlâtı vardır."

*Dergâh Gazetesi'nde yazmak küstahlığında bulunan bu rezil, bugün **"Kemalist"** tabirini alkışlayarak Akşam Gazetesi'nde **Mustafa Kemal**'e taabbüde başlıyor. **Gâzi**'nin etrafındaki mutaassıp hocalar, sefahate düşkün bazı kimseler, zaten bir halka olmuş, kendisini iki kutba itip kakarken bu yeni tufeylîler alayının da eklenmesiyle kurtarmaya uğraştığımız istiklâl ve hürriyetimizin müstebit, berbat bir şekl-i idâreye inkılâbından endişe etmemek mümkün değildir.*

*Fakat şimdiki hâlde yapılacak fazla bir şey görmüyorum. Yalnız **"kemalist"** tabirinin taammüm etmesini tehlikeli görüyorum. Bunun için 13 Şubat 1338 Varlık Gazetesi'nde yine Sarıkamış makalesini bu esas üzerine yazdırttım ve şu cümleleri kaydettirdim:*

*"Garbın bugünkü varlığımızı, geçen devrelere benzetmek istemesindeki hedefi görelim ve Türk'ün bu varlığına **"kemalist"** nâmını vermekle ne zehirli maksadlar güttüğünü bilelim. **"kemalist"** tâbiriyle bir taraftan Türk varlığını şahıs ile kâim göstererek milletimizi âleme gayr-ı reşid tanıtmak sûretiyle idrâkini küçültmek ve diğer taraftan bu varlığı, bütün milletin îmânına değil, herhangi bir başa bağlı bir **"parti"**, bir **"çete"** vaziyetinde ilân ederek bu rûh-ı istiklâlin bütün İslâm Milletleri'ne sirâyetine meydan vermemek korkusundandır. Bütün Kâinat bilsin ki, varlıkta aslolan ve ilelebet asıl kalacak olan, milletimiz mukadderâtına karşı hayır ve şer hesâbını daima vekilleriyle birlikte vermekten çekinmeyecektir." diyerek vaktiyle **Enver Paşa**'yı da çileden çıkaran meb'usları, fırkaları ve gazetecileri olduğunu izahla, felâketin tekerrürüne, yine aynı âmilleri görmeyelim, diyerek, millet, idâresini ehil ellere bırakır ve bu ellerin işlerini gözleyerek ehilsizliklerini anlayınca artık sahnede aktör seyreder gibi bir de sonunu bekleyemez. Türk'ün artık azametli fâcialar, satırları kandan destan icadına kudreti yoktur. Onun*

ATATÜRK ve CÜMHURİYET

Mahir Abdumlu
Kütahya lisesi 2nci devre 1 inci
sınıftan No. 86

İçten gelen hislerle, seslerle söylüyorum:
«Bir Atatürk uğruna dünya yansın» diyorum,
Dumlupınar, yarattı ruhları yeni baştan.
Her Türk kuvvet alıyor ruha doğan o baştan,
Cümhuriyeti kurdu Türkün kutsal elinde;
Yaratmak işte budur, Allahların dilinde.
Kalbimin bahçesinden lâle, gül dereceğim,
Her yıl Cümhuriyetin yoluna sereceğim.

ATATÜRK

Şeref Kitabı

Cümhuriyetin XV. Yıl Dönümünde Türk Gençliğinin Duygu ve Düşüncesi

Cümhuriyet Matbaası İstanbul

Yaradılışın birçok güzellik ... şüphe yok ki mükemmel ... lüklerden yüksektir. ... hin huzurunda biran ...

Bir an onun ... edersiniz ki Çanakkalenin istik... ...rkiyenin kur... luuşnu Dumlupınar'd... yalnız büyük ... ker değildir. Milletin, ... her ihtiyacı, m... asrın ve dünyanın her ... kudretli görüşü...

Bazı meşhur insanla... ki şöhretleri hâ... düflerden doğmuştur. Onlarla konuştuğumuz zam... büyük adamın yavaş yavaş küçüldüğünü hissedersi... ...adiselerin, zaferlerin ve inkılâpların yaratıcısı olan Büy... ...atürk'ün karşısında insan emsalsiz bir kalp kuvveti kazanıyor.

Türkün meziyetlerini görmek ve o meziyetlerden en imkânsız bir zamanda harikalar vücuda getirmek şüphesiz eşi olmayan bir kudrete delâlet eder. Fakat milletin ve memleketin zayıf ve noksan taraflarını tamamile görerek onları tamir ve tedavi etmek, ondan daha yüksek bir kudrete ve bir dehaya mütevakkıftı ki millet birbirinden yüksek olan bu iki sıfatı ancak Atasında ve onun başında buldu. O baş ki yalnız Atatürk'ün değil; bütün Türklerin başıdır ve milletin zekâ ve irade kudretleri orada toplanmıştır.

XV yıldönümü dolayısıyla İlk mektepten Liselere kadar her seviyedeki talebe yazılarından derlenen bir kitabın kapağı ve lâlettayın bir sahifesi... İçinde neler olabileceğini sadece bu sahifeden tahmin edebilirsiniz...

büyük ruhu, serseriler elinde yaratılmış fâcialardan kuvvet almaya aslâ ihtiyacı yok, belki bu sergüzeştlere bol bol nefret ve intikamı vardır."[500]

Bu şekilde ortaya çıkan **"Kemalizm"** kelimesini, daha sonra bir din hâline koymak isteyenler bile görülmüştür.[501]

Bir taraftan **M. Kemal Paşa**'ya yaranmak maksadıyla bu hususta pek çok dalkavuğun birbirleri ile yarışı devam ederken, diğer taraftan da dini eğip bükerek kendi istedikleri şekle sokmak için bazı hareketler görüldü ki, bunların sadece ikisi üzerinde biraz durmak isteriz:

a- İslâmiyet'i Islah Projesi

1928 yılında bir kısım İlâhiyat profesörlerinin imzasıyla gazetelerde bir **"İslâmiyet'i Islah Projesi"** yayınlandı. Bu projenin metni aynen şöyleydi:

"1- Demokrasi sahasında tecellî eden muazzam Türk inkılâbı; lisanî, ahlâkî, hukukî, iktisadî bütün içtimaî müesseseleriyle başlıca iki manzara gösteriyor. Birincisi: Bütün içtimaî müesseselerin ilmîleşmesi; ikincisi: Bütün içtimaî müesseselerin millîleşmesi... Binâenaleyh cemiyetimizin hayatında ilme ve makulâta âid olan bütün mevzular aklın ve ilmin salâhiyeti ile idare edildiği gibi millî hayata âid olan bütün faaliyetler de infiratçılıktan kurtulmakta ve millî tesânüde dâhil olmaktadır.

Türk inkılâbı lisanda, ahlâkta, hukukta, iktisatta, sanatta yaptığı bütün tahavvüllerin mebdeini ilmin mâkuliyetinden ve millî hayatın feyzinden almıştır.

2- Din de içtimaî bir müessesedir. Diğer içtimaî müesseseler gibi hayatın zarûretlerine katlanmak, tekâmü-

---

500 **Kâzım Karabekir**- a.g.e., sh: 1001.

501 Bu husustaki yayınların sadece isimlerini zikretmek, bir kitap teşkil edecek derecede geniştir.

lün seyrini kovalamak mecburiyetindedir.

Bu tekâmül gerçi dinimizin tabiat-ı esâsiyesi hâricinde olmayacaktır. Fakat bununla her ne olursa olsun, bütün eski şekillere ve eski örflere merbut ve tekâmül kudretinden mahrum kalacağını düşünmek hatadır. Binâenaleyh Türk demokrasisinde din de muhtaç olduğu inkişafı ve hayatiyeti göstermelidir.

3- Böyle bir ıslâhat imkânı mevcud olmakla beraber; bunu sırrîlerin lâaklî (akıl dışı) ve fevrî olan teessürlerinden beklemek bugünkü cemiyetlerin şartlarına göre bir imkânsızlıktır. Dinî hayat da ahlâkî ve iktisadî hayat gibi ancak ilmî tefekkürler ve ilmî usûllerle hemâhenk bir sûrette hususî ve şahsî feyzini verebilsin. Bu ıslâhat için encümenimizin tasavvur ettiği tedbirler şunlardır:

İbâdetin şeklinde:

Mâbedlerimiz temiz, muntazam, kabil-i ziyâret ve kabil-i iskân bir hâle getirilmelidir. Mâbedlerde sıralar, elbiselikler tesis edilmeli ve temiz ayakkabılarla mâbetlere girilmesi tercih edilmelidir. Bu, dinî ıslâhatın ibâdete aid olan sıhhî şartıdır.

İbâdet dilinde:

İbâdet lisanı Türkçe olmalıdır. Âyetlerin, duâların, hutbelerin Türkçe şekilleri kabul ve istimal edilmelidir. Bunlar, yalnız hâfızanın sermâyesi olarak değil, mektup ve muharrer olarak dahî istimal edilmelidir ve mâbedlerde bu esasta teşkilât yapmalıdır.

İbâdet sıfatında:

İbâdetlerin son derece bedîî, müheyyiç bir şekilde yapılması temin edilmelidir. Bunun için usûl dairesinde teganniye müsâid müezzinler, imamlar yetiştirmek lâzımdır. Ayrıca mabetlere musikî âletlerin kabulü dahî lâzım gelir. Mâbedlerde ilâhî mâhiyetinde asrî ve (enstrümantal)

mûsikiye kat'î ihtiyaç vardır.

İbâdetin fikriyâtında:

Hutbelerin matbû şekilleri kâfi değildir. Hitâbet kıraatten ayrı bir şeydir. Hutbelerde mühim olan mâhiyet doğrudan doğruya ilmî, yahud iktisadî fikirler değil, doğrudan doğruya dinî olan kıymetler ve muakaledir (sözlerdir).

Bunu verebilecek olan insanlar, hitabete muktedir din filozoflarıdır (!..) **Bu mertebede hatiplerimiz İlâhiyat Fakültesi vasıtasiyle kâfi miktarda yetişinceye kadar hariçte mevcud olan din mütefekkirlerinden ve din filozoflarından** (!..) **istifâde etmek lâzımdır. Bunlar hâricinde yapılacak hizmet, din edebiyatının ve din felsefesinin tesisidir.**

Bu maksadı eski şekli ile ne doğrudan doğruya ilm-i kelâm, ne doğrudan doğruya tasavvuf temin edemez. Asıl mühim olan şey ne Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçesi ne de bu Türkçenin tasnif ve tensik edilmiş şeklidir. Mühim olan şey Kur'ân'ın ve İslâm Dini'nin beşerî ve mutlak mâhiyetini gösteren felsefî bir rûyettir (görüştür). Şimdiye kadar bu yapılmamıştır. Kur'ân-ı Kerîm bu gözle görülüp kuvvetli bir zekâ ile anlaşılmadıkça akl-ı mahz ve mantık-i mücerret ile anlaşılamaz.

Bütün ıslâhatın tahakkuku için ilmî bir merkez tarafından vücûde getirilecek olan tatbikat projesinin ihzarı lâzım gelir. Bu ilim merkezi İlâhiyat Fakültesi'dir.

Türk inkılâbı bu Fakülteyi vücûde getirmekle bu ihtiyacı tesbit etmiş oluyor. Fakültemiz, üç senelik ilmî tedris tecrübeleri neticesinde Türk Cemiyeti için hayırlı ve şerefli olacağına kaani bulunduğu bu ıslâhat kanaatine vâsıl olmuştur.

Ezcümle âyinlerin sıhhîleşmesi, türkçeleşmesi, be-

diîleşmesi, felsefîleşmesi (!..) hususundaki tekliflerin cihet-i tatbikiyesini ve ameliyesini tafsil edeceğiz.

Bu sûrette yeni Türkiye, din sahasında yalnız yeni bir vicdan intihabının değil, bütün esir ve geri olan İslâm kavimlerinin hürriyet ve terakkisinin de bir mürşidi olabilecektir.

Îlân olunan şahsiyetlerin isimleri de şöyledir:

İmzalar
Prof. Köprülüzâde Fuad,
Prof. İsmail Hakkı (Baltacıoğlu)
Prof. İzmirli İsmail Hakkı
Prof. Halil Hâlid
Prof. Halil Nimetullah
Prof. Mehmet Ali Aynî
Prof. Şerafeddin (Yaltkaya)
Prof. Arapkirli Hüseyin Avnî
Prof. Hilmi Ömer
Prof. Yusuf Ziya

Bu lâyihanın[502] 1947 yılında Büyük Doğu Dergisi'nde yayınlanmasından sonra **Eşref Edib Bey**, bunun doğru olup olmadığını tahkîke koyulmuş ve lâyihanın altında ismi bulunan **Yusuf Ziya Bey**'le görüşmüştür.[503]

Yusuf Ziya Bey, Eşref Edib Bey'e:

"...Efkâr-ı umûmiyeye izahat vermek gerekirse, bu, daha ziyâde **Köprülüzâde**'ye düşer. Çünkü O, Fakülte reis vekili idi."[504] demiştir.

---

502 Bkz. Bunun, Büyük Doğu Dergisi'nde ikinci defa olarak yayını: 08.05.1950 tarih ve Nu: 10, sh: 8-9.

503 İslâm-Türk Mecmuası- c: II, Nu: 73, (15.6.1947), sh: 9-10.

504 a.g. dergi, sh. 9

Bundan sonra aralarındaki mükâleme şöyle devam etmiştir:

"-Fakat o lâyihada sizin imzanızın da olduğu yazılı!.."

"-Hayır!.. Benim imzâm yoktur. Yalnız benim değil, hiçbir arkadaşın da imzası yoktur. Böyle bir lâyiha, ne müderrisler meclisinde, ne de başka bir komisyonda müzâkere bile edilmedi. Arkadaşlardan biri, müderrisler meclisinde müzâkere edilmek üzere böyle bir şey kaleme almış, müderrislere birer sûret vermiş, aynı günde bir sûret de gazetelerden birine göndermiş. Bir emr-i vâkî karşısında bırakılmak istenildiği anlaşılınca hepimizin çok canımız sıkıldı. Hiçbirimizin meselenin esâsından haberimiz yokken bütün müderrisler nâmına işin gazetelere aksetmesi pek tuhaf bir şeydi. **"Bunun bir müzâkere mevzuu yapılması doğru değildir."** denildi ve müderrisler meclisi toplanmadı. Binâenaleyh lâyiha denilen bu şey imzâ edilmek şöyle dursun, müzâkere bile edilmedi.

"-Fakat lâyihanın baş tarafında dînî ıslahat esâslarının bir komisyon tarafından tesbit edildiğinden bahsediliyor!.."

"-Hayır, böyle bir komisyon da teşkil edilmemiştir. Esâsen böyle bir komisyon da olamazdı. Çünkü o tarihlerde fakülte meclisi iki, hatta üç sene içinde bir defa dahî içtimâ etmemişti ki: içinden bir komisyon ayrılmış olsun!.."

"-O hâlde bu lâyiha nereden çıktı?"

"-Efendim, biz o sıralarda fakülte meclisini toplamak ve bir reis seçmek için her türlü kanunî yollara başvuruyorduk. Bir gün üç-dört arkadaş reis vekili **Fuad Köprülü**'yü ziyaretle müderrisler meclisini toplamasını kendisinden isterler. Sebep olarak birçok müzâkere mevzuu gösterirler. **Fuad Bey**:

"-Bunlar ehemmiyetsiz şeylerdir. Sizden mühim şeyler, dînî bir ıslahat beklenmektedir. Siz buna dâir bir şey hazırlayın, toplanalım. Onu müzâkere edelim!.." demiş.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Kahrolsun şeriat hukûmeti

Teokrasi ve şeriat hukûmeti ve hukûmeti mutlaka — Yeni Türk devletinin merkezi Ankara — Yeni kemalist ruhun fidanlığı Ankara — Cumhuriyetin ilânı — Hilâfetin ilgası — Din ve devletin tefriki — Lâfsız icraat — Şeriat ruhu ve zihniyeti.

Lozan muahedesinden sonra, İstiklâl mücadelesi, yukarıda gördüğümüz gibi, dahilî düşmana tevcih edildiği zaman, kafası ezilecek olan bu düşmanın adı teokrasi idi. Kamâl Atatürk asıl hastalığın menbaı o olduğunu çok iyi biliyordu. Biliyordu ki bu düşman yaşadığı müddetce Türk milleti manevî esaretten kurtulamıyacaktır.

Filhakika, Türk milletinin yansını teşkil eden kadın, şeriat zihniyeti yüzünden haremlerin kafesleri arkasında bir esir hayatı yaşamağa devam ediyor, sokakta ancak bir heyulâ kılığına girip dolaşabiliyordu.

Ve hep ayni muzır zihniyet yüzünden bütün Türk milleti, göze görünmez kafeslerin arkasında, garb kültüründen uzak, menbaı Arabistan çöllerinde bulunan ruhanî ve şer'î kanunların tesiri altında yaşamağa mecbur bulunuyordu.

Kamâl Atatürk, hasmın kuvvetini hiçbir zaman azımsamamıştır. Ona cebheden hücum etmenin cüretkârlık olacağını bilmiyor değildi.

Ziyâ Gökalp'in resmiyette asistanı, hakikatte akıl hocası olan **Moiz Kohen**'in **"Tekin Alp"** imzâsıyla yayınladığı **"Kemalizm"** (İstanbul 1936) adlı eserden bir sahife

Bunun üzerine Perşembe günü içtimâ etmek ve o zaman kadar da müzâkereye zemin olmak üzere bir müsvedde hazırlanması bir arkadaşa havâle edilmiş. İki gün sonra bu müsveddeden bir sûret bize verildi. Bir sûret de Vakit Gazetesi'ne gönderilmiş. Meselenin daha müzâkere edilmeden gazeteye aksettiği görülünce reis vekili:

"-Bu ne iştir? Henüz müzâkere edilmeden nasıl gazeteye verilmiş? Artık içtimâ edemeyiz, böyle bir mevzuu müzâkere edemeyiz." diye haber gönderdi. Bu sûretle bu iş kaldı. İşte meselenin hakîkati bundan ibârettir."[505]

Eşref Edib Bey'in yaptığı bu mülâkâttan anlaşılan şudur:

Alâkadarlar raporun varlığını inkâr etmiyorlar. Bunu arkadaşlarından birisinin yazdığını itiraf ediyorlar. Sadece bir usûl hatası yüzünden bunun Fakülte'de ismi geçen profesörlerce müzâkere ve imzâ edilmiş olmadığını söylüyorlar. Hem de bu kadarcık bir yan çizmeyi, ancak 1947 yılında -o da bir müracaat üzerine- yapabiliyorlar. Mâdem gerçek bu idiyse, bu açıklamayı, raporun 1928 yılında Vakit Gazetesi'ndeki neşrinin akabinde neden yapmadılar? Bu duruma **Eşref Edip Bey** de hayret ederek diyor ki:

"-Bu zevâttan **Halil Halid**, **İsmail Hakkı İzmirli**, **Mehmed Ali Aynî**, **Şerafettin Yaltkaya** vefât etmiş, diğerleri hayatta... Fakat hiçbiri bu hususta bir şey söylemedi. Kabahatli gibi sükût ettiler. Herkes o lâyihayı bunların kabul ve imzâ ettiklerine kaanî. Böyle iken bunların cevap vermeye lüzum görmemeleri şaşılacak bir şey!.."[506]

Bunda şaşılacak ne var?! Raporun yayınlanma tarihi 28 Haziran 1928!.. Yani hocaların asılıp kesildiği ve Kur'ân-ı Kerîm'in aslının yerine Türkçe Meâli'nin ikame edilmek is-

---

505 a.g. dergi- sh: 9-10.
506 a.g. dergi- sh: 9

tendiği bir zaman!..[507] Korku dağları beklemektedir.[508]

---

507 Bundan sadece bir yıl evvel yayınlanan "**Nutuk**" isimli eserinde **M. Kemal Paşa**'nın söylemiş olduğu şu sözleri hatırlamak, bu husustaki niyet ve maksadı kavramaya yetmez mi?

İngiliz tarihçisi **Vels**'in o sıralarda yayınlanan "**Cihan Tarihi'nin Umûmî Hatları**" (İstanbul, 1927) adlı eserinde ileri sürülen "**cihanşümûl bir ittihadî (birleşik) hükümet**" mevzûbahs ettikten sonra aynen şöyle diyor:

"Efendiler, bütün beşeriyetin tecrübe, mâlûmat ve tefekkürde teâlî (yükselme) ve tekemmülü, Hıristiyanlık'tan, Müslümanlık'tan, Budizm'den sarf-ı nazar ederek basitleştirilmiş ve herkes için anlaşılacak hâle konulmuş âlemşümûl saf ve lekesiz bir dinin teessüsü ve insanların şimdiye kadar kavgalar, levsiyât (pislikler), kaba arzu ve iştihâlar arasında bir sefahethânede yaşamakta olduklarını kabul ederek bütün vücutları ve zekâları zehirleyen ufûnet tohumlarına galebe etmeye karar vermesi gibi şerâitin husûlünü müstelzim olan bir ***"cihanşümûl ittihadî hükümet"*** *tahayyülünün tatlı olduğunu inkâr edecek değiliz."* (Bkz. Nutuk, sh: 434)

Dikkat olunursa, burada bertaraf edilmesi gereken dinler olarak **Hıristiyanlık**, **Müslümanlık** ve **Budizm** zikrediliyor. Mûsevîlikten bahis yok! Acaba bir zuhûl (unutma) mü?

Daha fazlasını öğrenmek isteyenlere, **Doğu Perinçek** tarafından yayımlanan "**2000'e Doğru**" Dergisi'nin 22 Şubat 1987 tarihli 8. sayısına bir göz atmalarını tavsiye ederiz.

508 Bu korkunun ne ölçüde mevcud olduğunun anlaşılması için bir hâtıramı nakledeyim:

Üniversite'de okuduğum yıllarda Cuma namazlarını, imâmete Osmanlı zamanında tâyin edilmiş kimselerin arkasında kılmaya dikkat ederdim. Çünkü onlar bu makama "**Halîfe**" sıfatını hâiz bir zât tarafından tâyin edilmiş olduklarından, bunu o namazın bir şartı gibi telâkkî ediyordum.

Bu sebeple ekseriyâ Yeraltı Câmi-i Şerîfi'ne giderdim. Oranın imamı **Üsküdarlı Ali Efendi**'nin, bu vasfı hâiz olduğu biliniyordu. Sonra bir arkadaşım, Şehzâdebaşı Câmi-i Şerifi imamının da aynı durumda olduğunu söyledi. Bunun üzerine yakınlığı sebebiyle Cuma namazlarını orada kılmaya başladım. Oranın da ihtiyar bir imamı vardı.

Bir gün bu imam, çocuk aldırmanın aleyhinde bir hutbe îrâd etti. Hiç gereği yokken:

"-O ana rahminde öldürdüğün çocuk, belki de bir **Atatürk** olacak ve gerektiğinde vatanı düşmandan kurtaracaktır..." gibi sözler söyledi.

Namazı terk ettim. Sonra o imamın C. Halk Partili olduğunu öğrendim.

Şimdi biraz da Kur'ân'ın aslının yerine Türkçe meâlinin ikame edilmesi ve ibâdet esnasında onun okunmasının mecbûrî hâle konulması için yapılmış olan çalışmalardan bir nebze bahsedelim:

O yıllarda İstanbul İmam Hatip Mektebi'nin ilk müdürü **Celâl Hoca (Celâleddin Ökten)** ile pek sık görüşmekte idim. Kendisi uzaktan akrabamızdı. Bu vak'ayı kendisine anlatarak sordum:

"-Cumhuriyet'in o ilk devirlerini görüp yaşamış olduğu hâlde bir hoca nasıl C. Halk Parti'li olabiliyor?!"

Şöyle cevap verdi:

"-Olur, evlâdım olur!.. Arasanız bendenizin bile Halk partisi'nde kaydımı bulabilirsiniz!.."

Hayretim daha fazla artmıştı. Tekrar sordum:

"-Sizin de mi? Bu nasıl olur?!.."

"-Bak anlatayım!.." dedi ve şu izahatı verdi:

"-Sanırım 1930 yılında idi. İstanbul milletvekillerinden, şimdi ismini unuttuğum iyi niyetli birisi, câmileri dolaşarak bütün din adamlarını partiye kaydetti. Gerekçesi de şuydu:

O diyordu ki:

"-Siz hocalar, C. Halk Partisi'ne kızgınsınız!.. Yapılan inkılapları beğenmiyor, aleyhinde konuşuyorsunuz. Bu durum karşı tarafın dine ve din adamlarına daha fazla sertleşmesi neticesini doğuruyor. Halbuki partiye kaydolsanız, İstanbul'a gelişlerinde **M. Kemal Paşa**'yı karşılamaya gelseniz, iki taraf arasında bir yumuşama olur!.."

Bu ve benzeri sözlerle hepimizi bu partiye kaydetti. Bir gün de, **M. Kemal Paşa**'nın İstanbul'a geleceğini, belli bir saatte Haydarpaşa Garı'nda O'nu karşılamak üzere hazır olmamızı bildirdi. Söylenilen gün ve saatte oraya gittik. Biraz sonra tren geldi. Vazifeliler koşuşturdular. Bir kompartımanın kapısı açıldı. **M. Kemal Paşa**, daha ayağını dışarıya atmadan meydana bir göz gezdirdi. Orası bir papatya tarlası gibiydi. Çünkü henüz sarık yasaklanmamıştı.

Biliyorsun, Şapka 1925'te kabul edilmekle beraber sarıklar 1932'ye kadar devam etmiştir.

Ben, trene yakın bir mesâfede olduğum için şu sözler harfiyen kulaklarımdadır:

Paşa bağırdı:

"-Bu ne rezâlet?! Kim bunlar? Bunların burada işi ne?!"

Bizi partiye kaydeden milletvekili mahcûbiyetle:

"-Efendim!.. Bunlar, İstanbul'un hademe-i hayrâtı (din adamları)dır.

b-Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Tercümesi ile İbâdet Dâvâsı

Yeni Türkiye siyâsî rejiminde **"lâiklik"**in resmen telâffuzu ve Anayasa'ya girmesi, 1937'de olmakla beraber, baştan itibaren bir îmân umdesi sadâkatiyle benimsenmiştir. Şümulü

Partimize kaydoldular ve Zât-ı âlinizi istikbâle geldiler!.." diyebildi.

Paşa hiddetle kapıyı çekip içeri girerken:

"-Defedin bunları!.." diye bağırdı.

O milletvekili yanımıza gelerek:

"-Hocalar!.. Kusura bakmayın!.. Bir iş yapmak istedik, fakat başaramadık. Süratle sağa-sola dağılıp meydanı boşaltınız!.." dedi.

Denileni yaptık. Fakat bu hakarete mâruz kalan hocalardan herhangi birisi C. Halk Partisi'ne giderek:

"-Benim kaydımı siliniz!.." nasıl diyecekti, tabiî hiç kimse diyemedi. Dolayısıyla o kayıtlar da orada kaldı. İşte evlâdım!.. C. Halk Partili'dir denilen ve bugün pek azı hayatta kalmış olan hocalar üzerinde bu itham böylece kalmıştır. O günler bin hoca kellesinin beş para etmediği bir zamandı."

Celâl Hoca ile ilgili olarak aynı korkuyu ifade eden bir vak'a daha zikredeyim:

Celal Hoca, bazen Soğanağa Câmii'ndeki dersten çıktıktan sonra beni oraya çok yakın olan evinde çay içmeye dâvet ederdi. Zamanla hâne halkını da tanımıştım. Şimdi Teknik Üniversite'den emekli **Prof. Dr. Saadeddin (Öktem)** adındaki oğlu henüz lisede okuyordu. Evdeki sohbetlerimden bir âşinâlık peydâ edince, bir gün ziyâretime gelerek bana, yakın tarihimizle ilgili bazı suâller sordu. Ona, dine karşı icrâ edilmiş birtakım çirkinlikleri anlattım.

O, eve gidince babasını âdeta sîgaya çekmiş, kendisini bu derece yanlış hareketlere karşı çıkmadığından dolayı muâhezeye yeltenmiş olmalı ki, ondan birkaç gün sonra, hoca beni ilk gördüğünde:

"-Evlâdım!.. Sen ne yaptın!.. Bizim **Saadeddin**'in kafasını karıştırmışsın. Bırak bu işleri bilmesin!.. Başımıza belâ açar. Ben vaktiyle 6 ay vekâlet emrine alındım. Âilem aç kaldı. Bu yaştan sonra yeni bir belâyı göğüsleyemem!.. Bir daha böyle yapma!.." dedi.

Celâl Hoca, gerçekten gayret-i diniyyesi mükemmel bir insandı. Lâkin bütün meslektaşları gibi O'nda da gençlik yıllarında şâhid olduğu vak'alar dehşetli bir yılgınlık meydana getirmişti.

Sanırım bu anlattığım iki vak'a, o devrin din ve din adamlarına karşı yürütülmüş olan resmî tedhîşin husûle getirdiği menfî neticeleri anlamaya yeter.

itibariyla hâlâ münâkaşa edilmekte olan **"lâiklik"**, üzerinde ittifak edilmiş mânâsıyla **"dinin devlete"** mukabeleten **"devletin de dine"** müdahale edememesidir.

Hâl böyleyken devlet, dine bugüne kadar hep müdahale edegelmiştir. Çünkü Yahudi güdümlü **"Fransız İhtilâli"**nin piçi olan **"lâiklik"**ten bunların anladıkları **"lâdînîlik"**tir. Zira lâiklik, sadece devleti dine yabancılaştırmaktır. Dünya'nın her yerinde böyle anlaşılıp tatbik edilir. ABD ve birçok lâik ülkede devlet başkanları ve milletvekilleri inandıkları kitap üzerine yemin ederek işe başlarlar. Çünkü onlar ferttir. Ferd, lâik olamaz!.. Dinli veya dinsiz olur!..

Lâdînîlik ise, hayatın tamamını dinin tesir sahası dışına çıkarmak demektir. Bir nevî üniforma demek olan dînî kisvenin yasaklanması, din eğitimi veren medreselerin kapatılması ve hele halkın mânevî bir eğitim kulübü demek olan tekkelerin kapatılması, ecdâd türbelerinin kapısına kilit vurulması, ziyâretlerinin men edilmesi, soyadlarında dînî makam veya mevkî ifade eden **"Müftüoğlu, Kadıoğlu"** gibi kelimelerin fiilen yasaklanması ilh... Bugünkü başörtüsü zulmü dâhil hep ferdi lâikleştirme gayret ve zihniyetinin neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Demokratik icapların zorlamasına rağmen bu anlayış hâlâ devam etmektedir.

Fakat bunların en çirkini ibâdete müdâhaledir. Bu da Ezân, Kamet ve Kur'ân'ın türkçeleştirilerek aslının yerine ikame edilmek istenmesinde tezâhür etmiştir. Bunların birincisi fiilen gerçekleştirilmiş ve 1950 yılında demokrasiye geçişe kadar da devam etmiştir. İkincisinde ise, pek çok uğraşılmasına rağmen[509] başarı elde edilememiştir. Bize göre, Allah'ın vaadi gerçekleşmiş ve o yüce varlık Kur'ân'ı koru-

---

509 Bu mesele hakkında geniş bilgi edinmek isteyenler şu esere bakabilirler: **Dücâne Cündioğlu**- Türkçe Kur'ân ve Cumhuriyet İdeolojisi, İstanbul, 1998.

muştur. İnşallâh kıyamete kadar da koruyacaktır!..

Peki, ama Allah'ın men ettiği her şeyi yapan, emrettiği hiçbir şeyi de yapmayan bu adamların asıl maksatları acaba neydi? Bunu da **M. Kemal Paşa**'ya lehdarlık veya aleyhtarlıktan beri olması icab eden bir ecnebîden, ABD Büyükelçisi **Sherrill**'den dinleyelim:

"Şeyhülislâm'ı, medreseleri, Mahkeme-i Şer'iyyeleri ve bu mahkemelere riyâset eden kadılar, hocalar ve muhtelif dervişler dahil olmak üzere bütün ruhban sınıfını lağv etmeyi gerekli bulduğunu söyledi. Osmanlı imparatorluğu altında geçerli olan bu ruhban yapıdan geriye kalan, müezzin olarak minarelerden halkı ibâdete çağıran ve câmilerde namaz kıldıran imamlardı...."[510]

*"...Türkçe'ye tercüme edilmesi için nasıl ve neden telkinde bulunduğu konusunda konuşmasına sebep oldu ve bu mevzuda yepyeni bir ufuk açtı. Türk halkının uzun zamandan beri ezberden okuduğu bazı Arapça duâların gerçek mânâsını anladığı zaman tiksineceğini söylüyor. Kur'ân'dan alınan bir Arapça bölüm okudu. Bu duâda **Hazret-i Muhammed**'in amcası ile amca kızının yaptıkları bir şeyden ötürü cehenneme gitmeleri için bedduâ eder. Düşünen bir Türk'ün böylesi bir duâyı okumaktan elde edeceği dînî ilhâmı veya dine ilgi göstermesini tahayyül edebilir misiniz?" dedi.*

Bu fikrini geliştirdikçe ben de gitgide Kur'ân'ın Türkçe okunmasını teşvik etmesinin sebebinin Kur'ân'ın Türkler arasında gözden düşmesi olduğu neticesine varıyorum."[511] demektedir.

Asıl niyetin böyle olduğuna bir de yerli şâhid gösterelim:

---

510 Bkz: **Rıfat N. Balı**- Amerikan Büyükelçisi **Charles H. Sherrill**'in Raporu. Toplumsal Tarih, s: 153, Eylül 2006.

511 Bkz: a.g.dergi.

Kâzım Karabekir Paşa diyor ki:

"...Bu bekleyişim uzun sürmedi. Hemen bu akşam (14 Ağustos) heyet-i ilmiye şerefine Türk Ocağı'nda verilen çay ziyâfetinde ***"ilk tehlikeli hamle"*** *göründü.*

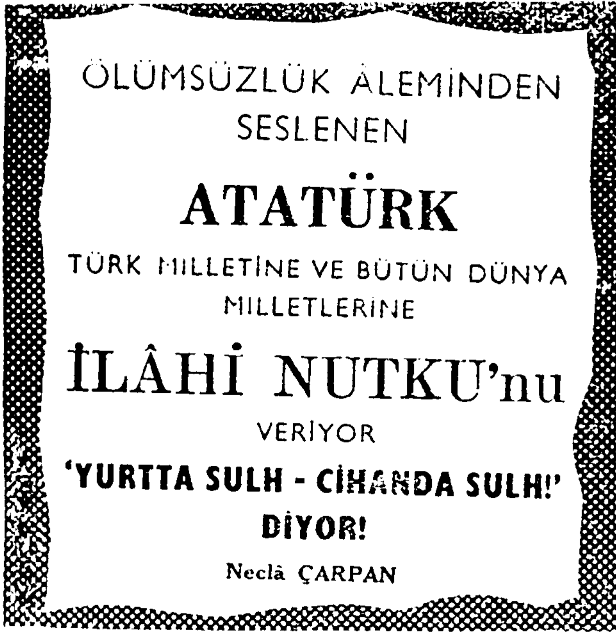
Şöyle ki: Ziyâfete ***Mustafa Kemal Paşa*** *da, ben de dâvet edilmiştik. Vekillerden kimse yoktu. Hayli geç gelen* ***Mustafa Kemal Paşa****, heyet-i ilmiyenin şimdiye kadarki mesâisi ile ilgili görünmeyerek* ***"Kur'ân'ı Türkçe'ye aynen tercüme ettirmek"*** *arzusunu ortaya attı.*

Bu arzusunu ve hatta mücbir olan sebebini, başka muhitlerde de söylemiş olacaklar ki, bugünlerde bana Şer'iyye Vekili Konya meb'usu ***Hoca Vehbi Efendi*** *vesâir sözüne inandığım bazı zâtlar, şu mâlumâtı vermişlerdi:*

*"****Gâzi****, Kur'ân-ı Kerim'i bazı İslâmlık aleyhtarı zübbelere tercüme ettirmek arzusundadır. Sonra da Kur'ân'ın Arapça okunmasını, namazda bile yasaklayarak bu tercümeyi okutacak!.. Ve o zübbelerle işi alaya boğarak, güyâ Kur'ân'ı da, İslâmlığı da kaldıracaktır!.. Etrafındaki böyle bir muhit kendisini bu tehlikeli yola sürüklüyor."*

Bazı yeni kişilerden de söz ettikleri gibi, bu akşam da bu fikre ayak uyduran bazı kimseler görünce, bu tehlikeli yolu önlemek için ***Mustafa Kemal Paşa****'ya şöyle cevap verdim:*

"-Devlet reisi sıfatıyla din işlerini kurcalamaklığınızın içerde ve dışarıdaki tesirleri, çok zararımıza olur. İşi, alâkadar makamlara bırakmalı. Fakat rastgele şunun-bunun içinden çıkabileceği basit bir iş olmadığı gibi, kötü politika zihniyetinin de işi karıştırabileceği göz önünde tutularak, içlerinde Arapça'ya ve dînî bilgilere de hakkıyla vâkıf değerli şahsiyetlerin de bulunacağı yüksek ilim adamlarımızdan mürekkep bir heyet toplamalı ve bunların kararına göre, tefsir mi, tercüme mi yapmak muvâfıktır, ona göre bunları harekete geçirmelidir."

-Dalâlet ve putlaştırma devam ediyor-
"İlâhî" kelimesinin yüklendiği mânâyı hakkıyla müdrik olan bir kimsenin iğrenmemesi imkânsız bir kitabın kapak yazısı. **Neclâ Çarpan** (galiba çarpılan olacaktı) isimli bir kadıncağızın eseri (!.)

"-Din adamlarına ne lüzum var, dinlerin tarihi mâlumdur. Doğrudan doğruya tercüme edivermeli!.." gibi bazı hoşa gider bir fikir ortaya atılınca buna karşı:

"-Müstemlekeleri İslâm halkıyla dolu olan büyük milletler, kendi siyâsî çıkarlarına göre Kur'ân'ı dillerine tercüme ettirmişlerdir. İslâm Dini'ne ve Arap Dili'ne hakkıyla vâkıf kimselerin bulunmayacağı herhangi bir heyet, tercümeyi meselâ Fransızcasından yapabilir. Fakat bence, burada Maarif programımızı tesbit için toplanmış bulunan bu yüksek heyetten, vicdânî olan din bahsinden değil, müsbet ilim cephesinden istifâde hayırlı olur. Kur'ân'ın yapılmış tefsirleri var, lâzımsa yenisini de yaparlar. Devlet otoritesini bu yolda yıpratmaktansa, millî kalkınmaya hasretmek daha hayırlı

olur." dedim.

***Mustafa Kemal Paşa**, beyânâtıma karşı hiddetle bütün içini ortaya dökerek:*

"-Evet, Karabekir; Arapoğlunun yâvelerini Türk oğullarına öğretmek için Kur'ân'ı Türkçe'ye tercüme ettireceğim ve böylece de okutturacağım! Tâ ki, budalalık edip de aldanmakta devam etmesinler!.."

*İşin bir heyet-i ilmiye huzurunda berbat bir şekle döndüğünü gören **Hamdullah Suphi** ve **Ruşen Eşref Beyler**:*

"-Paşam, çay hazır, herkes sofrada sizi bekliyor." diyerek bahsi kapatabildiler.

Bizler de husûsî masadan kalkarak sofraya oturduk ve yedik-içtik. Fakat heyet-i ilmiyenin bütün âzâsı üzgün görünüyordu. Şüphe yok ki, yakın günlere kadar Kur'ân'ı ve Peygamber'i her yerde medh ve senâ eden ve hattâ hutbe okuyan bir insandan bu sözleri beklemek insana ezâ veriyordu."[512]

İş bu kadarla da kalmadı. Resmen İslâmiyet'i imhâ ile Hıristiyanlığı kabul ve bunu Anayasa'ya yazmaya kalkışmaya kadar vardırıldı. Bunun daha iyi anlaşılabilmesi için bir hâtıramı nakledeyim:

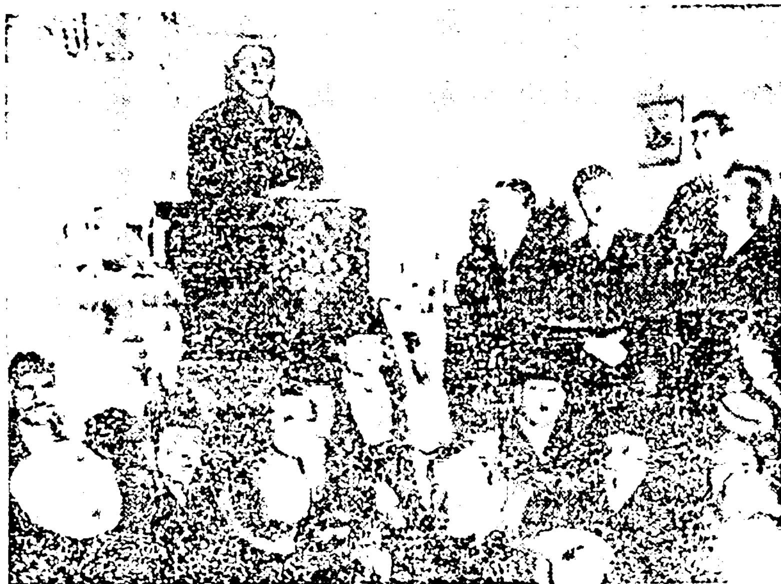
Millî Mücâdele'nin gerçek kahramanlarından **Câfer Tayyar Paşa (Eğilmez)**'nın Salacık'ta sâhil yolu yapılmazdan evvel yalı olan bir evi vardı. Bu ev, O'nun vefâtından sonra satılmış ve **Yahya Kiğılı** tarafından satın alınmıştır. **Yahya Kiğılı**, artık harabe olmaya yüz tutmuş olan bu evi, 1975 yılında yeniden inşâ etmek üzere yıkınca, sökülen döşemelerin altından yığınla Osmanlıca el yazısı notlar çıktığı

---

512 Bkz: **Kâzım Karabekir**-Paşaların Kavgası, İstanbul, 1995, sh: 158 vd. veya **Uğur Mumcu-Kâzım Karabekir** Anlatıyor, Cumhuriyet Gazetesi, 19 Haziran 1990 tarihli nüsha veya bkz: **Uğur Mumcu- Kâzım Karabekir** Anlatıyor, İstanbul, 1994, sh: 94.

Cemaat Huzurunda İlk Türkçe Kur'an Tilâveti

Dün Yüzlerce Kişi Hafız Yaşar Beyi Alâka İle Dinledi

Cümhur Riyaseti sabık alaturka orkestra şefi Hafız Yaşar Bey tarafından türkçe Kuranıkerim tilâvet edileceğini haber vermiş-

"Ya Sin. Hakim olan Kur'anı hakkı için kasem ederim. Ya Muhammet! Sen tariki müstakime sevkeden bir Rasulsün. Kur'an sana aziz ve rahim olan

Kemalist İnkılâbın «lâiklik» anlayışında dinin devlet işlerine karışması şiddetle yasak buna mukabil devletin dine her türlü müdâhelesi mübahtır!. İşte size bunu ispat eden vesikalardan biri... şapkalı erkânının kontrolü altında Bâyezid Camii şerifinde Türkçe Kur'an (...) okutturulması... (23 İkinci Kânun 1932 tarihli «Son Posta» Gazetesi)

söylenerek haberdar edilmem üzerine oraya gittim. Kısa bir tedkikten sonra bu notların **Kâzım Karabekir Paşa**'nın **"İstiklâl Harbimiz"** isimli eserinin istinsah edilmiş bir nüshası olduğunu gördüm.

Bu eserin bir özeti. **Kâzım Karabekir Paşa**'nın sağlığında, 1930'lu yılların başında basılmış, fakat hükümet tarafından matbaada el konularak Topkapı surlarının dibinde yakılmıştı. Daha sonra 1961 yılında Türkiye Yayınevi'nin sahibi **Tahsin Demiray**. O'nun gâyet mufassal olan orjinalini basmış. o da dâvâ mevzuu olmuştu.

Câfer Tayyar Paşa'nın yalısının döşemeleri altından çıkan bu müsvedde. **Tahsin Demiray**'ın neşrettiği eserin kelimesi kelimesine aynıydı. **Kâzım Karabekir Paşa**, **M. Kemal Paşa**'nın vefâtına kadar Erenköyü'ndeki evinde menkûb yaşamıştı. Kendisini ziyarete cür'et edebilen birkaç insandan biri de **Câfer Tayyar Paşa**'ydı. Anlaşılmaktaydı ki, **Kâzım Karabekir Paşa**, eserine el konulması tehlikesine binâen müsveddesini çoğaltmış. bunlardan bir tanesini. saklamak üzere **Câfer Tayyar Paşa**'ya vermişti.

Câfer Tayyar Paşa, kendisi de üç defa hâtıralarını yazmış ve bunlar. evine hırsız sûretinde giren sivil polislerce çalınmıştı. Bu hâtıraları defaatle dikte ettirdiği yâveri Binbaşı **Hidâyet Dönmez Bey**'le o sırada görüşmekte idim. **Câfer Paşa**'nın hâtırâtının başına gelenleri O'ndan dinlemiştim. **Hidâyet Bey**. Paşa'nın dikte ettirdiği hâtırâttan aklında kalanları, bana peyderpey nakleden bir seri mektup göndermiştir ki, bunlar hâlâ şahsî arşivimde mahfuzdur.

Anlaşıldığına nazaran **Câfer Tayyar Paşa**. yaşadığı bu tecrübeden ders alarak. **Kâzım Karabekir Paşa**'nın kendisine tevdî ettiği bu müsveddeyi evinin döşemelerini sökerek altına saklamış ve bu durumu vefâtından evvel hiç kimseye ifşâ etmek imkânını bulamamıştı.

Tamamen yayınlanmış bir kitabın müsveddesi olduğundan bunun **Kâzım Karabekir Paşa**'nın vârisleri elinde bulunmasının daha doğru olacağını düşünerek damadı **Fâruk Özerengin**'le temâsa geçtim ve müsveddeleri kendisine tevdî ettim. Bu hareketimden memnun kalan **Fâruk Bey**, **Kâzım Karabekir Paşa**'nın o zaman henüz yayınlanmamış eserlerinin müsveddelerini bana göstermek lütfunda bulundu. Fazladan olarak bazı istinsahlarda bulunmama müsaade etti. O zaman Sebil Dergisi'ni çıkarmaya hazırlanmaktaydım. Bu derginin ilk sayısından itibaren "**Kâzım Karabekir Paşa'nın Hâtırâtı**" ünvânıyla bu istinsahları tefrika hâlinde yayınladım. Bu tefrikanın ilkinin serlevhası şöyleydi:

"Nasıl Hıristiyan olacaktık?!"

Şimdi size o tefrikadan çok kısa bir bölümü aktararak o gün İslâmiyet hakkındaki resmî tavrın ne olduğunu göstermek istiyorum.

"...18 Temmuz 1923'te Ankara İstasyonu'ndaki binada Teşkîlât-ı Esâsiye'nin tâdili müzâkeresinde vaziyet tamamıyla aydınlandı.

Teşkîlât-ı Esâsiye'de yapılmasını muvâfık gördükleri tâdillerin ikinci günkü müzâkeresi imiş... Bana haber verilmemişti... Bugün ben tesâdüfen hazır bulundum...

***M. Kemal Paşa**'nın reisliğinde şu zâtları bu işle meşgul gördüm.*

***Fethi Bey**, Dâhiliye Vekili; **Mahmud Esad Bey**, İktisad Vekili; **Tevfik Rüşdü Bey**, Sıhhiye ve Muâvenet-i İçtimâiyye Vekili; **Fevzi Bey**, Nâfia Vekili; **Hasan Fehmi Bey**, Mâliye Vekili; **Sabri Bey**, Ziraat Vekili; **Ağaoğlu Ahmed Bey**, Matbuât Umûm Müdürü; Meb'uslardan **Ziya Gökalp**, **İhsan**, Sivas mebusu **Râsim** vardı. Erzincan mebusu **Saffet Bey** kâtiplik vazifesini görüyordu. Başvekil **Rauf** ve Maarif Vekili **Safâ Beyler**, esâsen intihap komitesinde dahî bulunmamışlardı.*

Ben geldiğim sırada, ***Tevfik Rüşdü Bey*** *söz söylüyordu:*

"-Ben kanaatimi, millet kürsüsünden dahî haykırırım! Kimseden korkmam!.. Teşkîlât-ı Esâsiyemizde dinimiz apaçık yazılmalıdır!.."

Ben söz aldım ve sordum:

"-Teşkîlât-ı Esâsiye'de Dinimizin İslâm olduğu yazılıdır, ***Tevfik Rüşdü Bey****! Hangi kanaati haykıracaksın? Teşkîlât-ı Esâsiyeye apaçık hangi dini yazdıracaksın?.. Hristiyanlığı mı?!"*

Mahmud Esad Bey *söz aldı ve sertçe cevap verdi:*

"-Evet, Hıristiyanlığı!.. Çünkü İslâmlık terakkîye mânîdir!.. Bu dinle yürünemez, mahvoluruz!.. Ve bize, kimse de ehemmiyet vermez!.."

Ben söz alarak dedim ki:

"-İslâmlığın terakkîye mânî olduğu, Avrupalılar'ın uydurmasıdır. Bu meseleyi istediğiniz kadar münâkaşa edebiliriz. Fakat münakaşa tahammülü olmayan bir mesele varsa, din değiştirmek gayretidir!.. Netice İslâm kalırsak, mahvolmayız; fakat bu din değiştirme oyunuyla bizi kolay mahvedebilirler!.. Hıristiyan Bizans'ı, İslâm-Türk yıkmış ve yerine geçmiştir. İngilizler, Fransızlar 1853'te İslâm Osmanlı İmparatorluğu ile ittifak yaparak, Hıristiyan Rus İmparatorluğu'na karşı harb ettiler. İçinden yeni sıyrıldığımız Cihan Harbi'nde Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan Hristiyan Devletleri, yine İslâm-Türk'le ittifak yaptı ve İtilâf Devletleri'ne karşı birlikte harb etti. Yüzümüze kimse bakmazmış, ne demek?!"

Fethi Bey *söz alarak bana gâyet sert, kat'î cevap verdi:*

*"-****Karabekir****!.. Türkler, İslâmlığı kabul ettiklerinden böyle kaldılar!.. Ve İslâm kaldıkça da bu hâlde kalmaya mahkûmdurlar... Bunun için İslâm kalmayacağız!.."*[513]

---

513 Bu ve benzeri kaynaklar incelendiğinde anlaşılmaktadır ki, önce Müslümanlığın tamamen ortadan kaldırılması düşünülmüş, bunun için

Ben de aynı sertlikle şu cevabı verdim:

*"-**Fethi Bey**, bu yabancı fikri şiddetle reddederim!.. Geri kalmaklığımıza âmil olan şey, bir değildir. Fütuhâtçılık temsil kudreti göstermemek, Avrupa'nın ilim ve irfan cephesiyle temassızlık, idârede istibdat gibi mühim sebepler vardır. Aynı yanlışlıkları yapan Hıristiyan devletlerin de yıkılıp gittiğini bilmez değilsiniz! Bir zelzelenin hakiki sebeplerini araştırmayıp onu gülünç bir sebebe bağlamak kadar, bu İslâmlık terâkkîye mânîdir fikrinizi garip bulurum!.. Bu yabancı ve tehlikeli fikrin aramızda da ilmî münâkaşaya tahammül edemeyecek kadar taraftar bulmasından çok müteessir oldum. Fakat ben iddia ediyorum ki, Türk Milleti ne dinsiz olur, ne de Hıristiyan olur! Hakikat budur! Bir milletin asırlardan beri en mukaddes duygularını bir hamlede atabileceğine inanışınız objektif bir görüş değil, hayalinizdir!.. Böyle*

"otuz sene" müddetle dinin (İslâm'ın) kötülenmesi, eğitiminin ve öğretiminin yasaklanmasının kâfî geleceği zannedilmiştir. Bundaki güçlük ve hatta imkânsızlık fark edilince de onun milletçe telâkkî tarzının tahrifi ve hatta burada görüldüğü üzere, resmen **"Hıristiyanlığın kabulü"**ne kadar cür'etkârlıkta ileri gidilmiştir. Buna dâir tek beyânı dikkatlerinize sunalım:

Sâbık sefirlerden **Tevfik Kâmil (Koperler)** Bey'in refika-i muhteremeleri anlatıyor:

*"1933 senesi idi. Zevcim Sofya Sefiri idi. **İnönü** riyâsetinde hükümet erkânı ve meb'uslar, ziyaret için Sofya'ya gelmişlerdi. Biz onları teşyî' için birlikte trenle Varna'ya gidiyorduk. Partinin (CHP) umûmî sekreteri, bir aralık bizim kompartımana geldi. Hasbihâl arasında zevcim dedi ki:*

"-Günden güne mâneviyât çöküyor. Biraz da mânevî inkişâfa hizmet etseniz!.."

Hiç unutmam, öyle müstehziyâne güldü ki, elini, kocamın omzuna koyarak:

*"-Ne kadar toysunuz, **Tevfik Bey**!.." dedi. "Hâlâ böyle şeyler düşünüyorsunuz. Biz otuz sene sonra gençliğin kafasını Allah ve Peygamber gibi boş lâflardan ve mefhumlardan kurtarmış olacağız!.." (Bkz: **Sebîlürreşâd** Dergisi, 1958 tarih ve s: 60'daki **"CHP Devri'nin Kötülükleri"** isimli makale.)*

*bir harekete cür'et, memlekette kanlı bir istibdat ile başlar! Ve İstiklâl Harbi'nin samimi birliğini de birbirine katar! Nasıl bitebileceğini de söyleyebilirim!.. Düşmanlarından kanı pahasına istiklâlini kurtaran Türk Milleti, hürriyetini kendi evlâdlarına boğdurmayacak; buna cüret edenlerin de hakkından gelecektir, **Fethi Bey**!.."*

***Mustafa Kemal**'e hitâben de sözlerime şöyle devam ettim:*

"-Paşam!.. Maddî cephemiz zaten zayıftır. Güvenebileceğimiz mânevî cephemizi de düşmanlarımızın yaldızlı propagandasına kurban edersek, dayanabileceğimiz ne kalır?! Bizi silâh kuvvetiyle parçalayamayan düşmanlarımız, görüyorum ki, bizi fikir kuvvetiyle mahvedeceklerdir!.. Buna müsaâde edecek misiniz? Siz ki, Millete karşı, bizi bu hâle getiren belânın istibdât olduğunu, zaferden sonra milletin tamamıyla irâdesine sahip olarak yürüyeceğini, millet kürsüsünden dahî defalarca haykırdınız!.. Millet Meclisi'ni tekbirler, salâtlar arasında açtınız!.. İslâmlığın en yüksek bir din olduğunu hutbelerle de ilân ettiniz!.. Hepimiz de aynı îmân ve kanaatle aynı yoldan yürüdük. Şimdi ne yüzle ve ne hakla bir kanlı mâcerâya atılacağız?!"

***Mustafa Kemal**, sözümü burada keserek, dedi ki:*

"-Müzâkere çok harâretlendi. Burada kesiyorum!.."[514]

Bu sırada inkılâbın ikinci adamı **İsmet Paşa** ise, din değiştirmeye ilâveten bir de **"Hocaları topyekûn imhâ edip ortadan kaldırmak"** düşüncesindeydi. Bunu da **Kâzım Karabekir Paşa**'dan dinleyelim:

---

514 Bkz: Sebil Dergisi, 20 Ocak 1976 tarih ve 1 numaralı nüsha.

Bu mesele, aşağı-yukarı aynen daha sonra yayınlanan şu eserde de mevcuddur: **Kâzım Karabekir**- Paşaların Kavgası, İstanbul, 1995, sh: 142 vd.

Bu eseri okuyanlar, **M. Kemal Paşa**'nın etrafındaki insanların şu söylediklerine ilâveten kendisinin de benzer sözler söylediğini hatta:

"-Dini ve nâmusu olanlar aç kalmaya mahkûmdurlar!.." demiş olduğunu hayretle göreceklerdir. (sh: 142)

"16 Ağustos'ta ***İsmet Paşa*** *ile görüştüm. 18 Temmuz'da teşkîlât-ı esâsiyye münâsebetiyle* ***Fethi Bey*** *ve arkadaşlarıyla yaptığımız* ***"İslâmlık terakkîye mânidir."*** *münâkaşasını ve* ***Gâzî****'nin yakın zamanlara kadar her yerde,* ***"İslâm Dini'ni, Kur'ân'ı ve Hilâfeti medh ve senâ ettiğini"*** *ve hatta pek fazla olarak Balıkesir'de minbere çıkıp aynı esaslarda* ***"Hutbe dahî okuduğu"*** *hâlde, dün gece heyet-i ilmiye karşısında Peygamberimiz ve Kur'ânımız hakkında hatır ve hayâle gelmeyecek biçimde konuştuğunu anlattım ve bu tehlikeli havanın Lozan'dan yeni geldiği hakkındaki kanaatin umûmî olduğunu da söyledim.*

İsmet Paşa*, Macarlar, Bulgarlar aynı saflarda İtilâf Devletleri'ne karşı harp ettikleri ve mağlup oldukları hâlde, istiklâllerini muhâfaza etmiş olmaları Hıristiyan olduklarından, bize istiklâl verilmemesi de İslâm olduğumuzdan ileri geldiğini; bugün kendi kuvvetimizle yıllarca uğraşarak kurtuldukça da İslâm kaldıkça müstemlekeci devletlerin ve bu arada bilhassa İngilizler'in dâima aleyhimizde olacaklarını ve istiklâlimizin dâima tehlikede kalacağını bana anlattı. Ben de O'na bu fikre iştirâk etmediğimi şu mütalaalarıma dayanarak söyledim:*

"-Böyle bir fikrin doğuracağı hareket, milletin başına yeniden daha korkunç ve daha meş'ûm bir istibdat idâresi getirecektir. Daha kazanamadığımız millî neş'e kaçacak, birçok emekle kurulan millî birliğimiz de bozulacaktır! Biz içeride birbirimizi boğarken, bize bu kurtuluş yolunu gösteren politikacılar, ***"Türkler, Hıristiyan oldular!"*** *diye bütün İslâm Âlemi'ni bizden nefret ettireceklerdir.*

Bu sûretle bizi cezalandırmak için İslâm Âlemi ruhlarında isyan duyacaklardır. Artık İtilâf Devletleri, Yunan ve Ermeni kuvvetleriyle başaramadıkları emellerini, İslâm ordularını, hele hele Arapları, ***"Salli alâ Muhammed"*** *diye*

üzerimize saldırtmakla elde etmeye kalkışacaklardır. ***Sultan Mahmud*** *devrinde, "Türkler, Hıristiyan oluyor!" diye Arap ordularını Anadolu içlerine sevk eden ve bu orduları idâre eden Fransızlar değil miydi? Türk donanmasının Mısır'a teslimine sebep olan politika oyunu, aynı değil miydi? Öteden beri bir taraftan hükümete,* ***"Avrupalı olun; Batı hayatını aynen alın, başka kurtuluş yolunuz yoktur!"*** *derler; diğer taraftan da attığımız adımlara çelme takmak için içerde hâlkı isyanlara teşvik ederler ve İslâm Âleminde de,* ***"Türkler, Hıristiyan Oluyor!"*** *diye aleyhimize nefret uyandırırlar.*

Esâsen imkânsız olan bir işi yapıyor görünmek bile maddî-mânevî bütün kudret kaynaklarımızı mahv ve harab eder. Neticesi, bu işi benimseyenlerin hayatları ve prestijleri de kâfi gelmeyeceğinden, kendi elimizle milleti anarşiye sürükleriz. Neticede Bolşeviklik cereyanları arasında mahvolmak veya müstemleke olarak istiklâlimizi kaybetmek de çok uzun sürmez! ***Mustafa Kemal Paşa****'nın son beyânâtı, bütün ilim adamlarımızı hayret ve korku içinde bırakmıştır!.. Çok vahim neticeler doğurabilecek olan bu fikri, hep bir arada müzâkere ve münâkaşa etsek, millet ve memleketin çok hayrına olur. Lozan bize istibdat ve tehlike göndermesin!.."*

*"...****İsmet Paşa*** *iyi dinledi, fakat hiç cevap vermedi. Bunu,* ***Mustafa Kemal Paşa****'nın arzusuyla yaptığına benim şüphem yoktu. Nitekim bir müddet sonra, O'nu bu arzularından ebediyen uzaklaştıracak bir teşebbüste bulunmaya mecbûr kaldım. Az aşağılarda gelecektir.*

19 Ağustos Pazar akşamı, ***Mustafa Kemal*** *ve* ***İsmet Paşalar****, -****Lâtife Hanım*** *ile birlikte- bana akşam yemeğine geldiler. Keçiören'e giderken sağ tarafta kubbeli köşk denen mevkîde, bol suyu ve büyücek havuzu olan bir köşkte kira ile oturuyordum.* ***İsmet Paşa****, Lozan'da iken* ***Mustafa Kemal Paşa****,* ***Latife Hanım****'la birlikte, bir kere daha bana akşam*

-YAKIN TARİHİMİZDEN KARANLIK BİR SAYFA- İlâhlar Kan İstiyordu!.

23 Aralık 1930'da MENEMEN'de ortaya çıkan mürettep bir irticâ (!.) hâdisesinin 2200 mazlûmundan birkaçı...
Bunlardan 28'i idâm edilmiş. **Şeyh Es'ad Efendi** de idâm olunacağı gece güyâ eceli ile vefât etmiş veya zehirlenmişti.
Ne kurbanlar verilerek bugünlere gelindiği hatırlanmaya ve araştırmaya değmez mi?!..

yemeğine gelmişlerdi.

*Münâkaşayı, **İsmet Paşa** ile ben yaptım. **Mustafa Kemal Paşa** sükûnetle bizi dinledi. **Mustafa Kemal Paşa**[515], Lozan'dan da aldığı hızla, ne İktisad Kongresi'nin ve ne de heyet-i ilmiyenin hazırladığı programlara ilgi göstermeyerek müthiş bir inkılâp hamlesi teklif etti:*

"-Hocaları toptan (ortadan) kaldırmadıkça hiçbir iş yapamayız. Bugün kudret ve prestijimizle bugün bu inkılâbı yapmazsak, başka hiçbir zaman yapamayız!.."

*İlk **Fethi Bey** grupundan, sonra da **Mustafa Kemal Paşa**'dan işittiğim bu yeni inkılâp zihniyetini, **İsmet Paşa** bir çırpıda tamamlıyordu. Aradaki zaman fâsılaları kendiliğinden ortadan kalkarak, bu şahsiyetin üç maddelik programları kulaklarımda tekrarlandı:*

1-İslâmlık terakkîye mânîdir.

2-Arapoğlunun yâvelerini Türklere öğretmeli,

3-Hocaları toptan kaldırmalı"[516]

M. Kemal Paşa, sanki saltanatı ilgâ ederken şu sözleri söylemiş olan adam değildi:

"...Bundan sonra Makam-ı Hilâfet'in dahî Türkiye Devleti için ve bütün Âlem-i İslâm için ne kadar feyizkâr olacağını da istikbal bütün vuzûhiyle gösterecektir. (İnşallah sedâları...)

Türk ve İslâm Türkiye Devleti, iki saâdetin tecellî ve tezâhürüne menbâ ve menşe olmakla Dünya'nın en bahtiyar bir devleti olacaktır. (İnşallah sedâları)"

18 Aralık İzmit'teki nutuklarından:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin şer-i şerîf

---

515 Burada isim **İsmet Paşa** olacak. Zira aynı müsveddeleri okuyarak eserini yazan **Uğur Mumcu** (bkz: a.g.e., sh: 97) sarâhaten:

*"**İsmet Paşa**, müthiş bir inkılap hamlesi teklif etti:*

"-Hocaları toptan (ortadan) kaldırmadıkça hiçbir iş yapamayız!" denilmektedir.

516 **Kâzım Karabekir**- a.g.e., sh: 162 vd.

یارین

١٣٤٦

ΓΙΑΡΗΝ

سنت مسئله‌سی

Türkiye'de müslüman çocukların sünnet (hıtam) edilmelerinin yasaklanmak istenmesi hareketine karşı sâbık Şeyhulislâm **Mustafa Sabri Efendi**'nin o sıralarda Batı Trakya'da çıkarmakta olduğu **"Yarın Gazetesi"**'nde verdiği cevâba âid makalenin başlığı

ahkâmından ibâret olan şûrâ, adâlet ve ululemre itaat esâsına tevfîkan teşekkül ettiğini ve Türkiye Devleti için Hilâfet mevzuu bahis olmayıp, ancak bu Âlem-i İslâm nazar-ı dikkate alındığı zaman var olabileceğini" ifade etmiş ve şöyle demiştir:

"-Çünkü Makam-ı Hilâfet'in yalnız Türk'e değil, yüce Âlem-i İslâm'a âiddir. Âlem-i İslâm'ın elyevm hâl-i esârette bulunmasına binâen Hilâfet meselesini hâl ve tesbit edecek seviyeye vâsıl oluncaya kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Makam-ı Hilâfet'i bir nokta-i ümid olarak muhafaza edecektir!.."

Bursa'da 23 Ocak 1923'de:

"Hilâfet'in yalnız Türkiye halkına değil, bütün İslâm Âlemi'ne şümûlü olması hasebiyle bu makam hakkında bir

karar vermek Türk Milleti'nin selâhiyeti hâricindedir."

İzmir'de, 3 Şubat 1339'da:

"Bizim dinimiz en mâkul ve en tabiî bir dindir ve ancak bundan dolayıdır ki, son din olmuştur. Bir dinin tabiî olması için akla, fenne, ilme ve mantığa tetâbuk etmesi lâzımdır. Bizim dinimiz, bunlara tamamen mutâbıktır."

"Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ile medreselerin kaldırılmasını ve bunu takiben de dînî bir havanın devamına medar olacak herşeyin değiştirilmesine âid teferruattan kat'annazar inkılâbın ruhî ve fikrî istikametine dair birkaç söz söylemek sûretiyle bu bahsi kapamak istiyoruz: Zira inkılâbların kronolojik muhtevası bilinen bir şeydir ve burada tâdâdı (sayılıp dökülmesi) gereksiz, tahlil ve değerlendirmeleri ise -hacmen ve kanunen imkânsızdır.

Kemalist inkılâplar, serbest düşünceye ve tenkide imkân vermediği için bugüne kadar sağlam bir tenkidi yapılabilmiş değildir.[517] Çünkü aradan asra yakın bir zaman geçmiş olmasına rağmen, bugün bile gerek **M. Kemal Paşa** ve gerekse inkılâplar üzerindeki taassup devam etmektedir. Hatta bu taassub, şimdi **M. Kemal Paşa** zamanındakinden bile şiddetlidir.[518]

---

517 İlk defa biz haftalık Sebil Dergisi'nde **"Kemalist İnkılâbın Anatomisi"** adıyla bir tahlil teşebbüsünde bulunduk. (Bkz: Sebil Dergisi, 2 Ocak 1976 tarihli 1. sayı ile 52. sayı arası)

Fakat bu tefrikaya dört ayrı dâvâ açılmasıyla yarım bırakmak mecburiyetinde kaldık.

518 Bkz: **Mete Tuncay**- *"Günümüz Kemalistleri, geçmiştekilerden çok daha dogmatik"*, Yeni Şafak Gazetesi, 5 Mart 2007.

Mete Tuncay, sol cepheden buna cür'et edebilen nâdir insanlardan biridir. Buna bir de son zamanlarda Taraf Gazetesi'nde yazdığı cesurâne yazılar sebebiyle **Ahmet Altan'ı** ve **"Paradigmanın İflâsı"** (İstanbul, 1991) isimli eseri sebebiyle **Fikret Başkaya'yı** da ilâve etmek gerekir. **Mete Tuncay'ın "Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması"** (İstanbul, 1999) isimli eseri ve son zamanlardaki birkaç röportajda (Meselâ 1-3 Mart 2010 tarihleri arasında, Taraf Gazetesi'ndeki **Neşe Düzel** ile yapılmış olan röportajlarda) gösterdiği cesâret, -çoğu yalakalık etmiş solculara nazaran- cidden takdîre şâyândır.

Cumhuriyet tarihinin objektif (âfâkî) bir tahlili yapılmadıkça, bugün ve hattâ yarını anlamaya ve hatasız bir sûrette istikâmetlendirmeye imkân yoktur. Fakat resmî otorite bugüne kadar böyle bir tahlile imkân vermeyecek bir görünüş arz etmiştir. Ancak bundan sonra yeni Dünya şartları itibariyle böyle sakîm (ağır hatalı) bir yolda devam edilemeyecektir.

Bugünkü **"Ergenekon Dâvâsı"** ve benzerleri, millî hüviyetimizdeki **"Kemalist İnkılâplar Zelzelesi"**nin son artçı sarsıntıları mâhiyetindedir. Bugünkü **Mete Tunçay**'ın cesâretine benzer bir cesareti vaktiyle **Mehmet Kaplan** göstermişti. Fakat, O da çok geçmeden geriye adım atmak mecburiyetinde kalmıştı.[519] O, önce **"Atatürkçülük bir ideoloji olabilir mi?!"**[520] başlıklı makalesinde Atatürkçülük, **"bir ictimâî hastalığın adıdır."** demiş, daha sonra yazdığı **"Nesillerin Ruhu"** isimli eserde daha da ileri giderek:

"Eski harflerle dokuz asırlık bir Türk edebiyatı vardır; fakat bunların hepsi mâziye âid kıymetleri ihtiva ettiği için, harf inkılâbı ile araya kalın bir perde çekilir. Boşalan millî kütüphane tercüme eserlerle doldurulur. Daha ileriye gidilir: Asırların mahsulü olan Türkçe beğenilmez, yepyeni bir dil vücûda getirilmek istenilir. Mâziye karşı bu kadar şiddetli ve

---

519 **Mehmed Kaplan**'ın eski makalelerini ihtivâ eden bu eserdeki birçok fikir, ne yazık ki, O'nun daha sonra neşredilen **"Büyük Türkiye Rüyası"** isimli yeni eserinde tamamen nakzedilmiştir. Eskiyi de az çok takdir etmekle beraber Tanzimat'tan itibaren bizi biz olmaktan çıkaran inkılâp hamlelerinin âmillerini göklere çıkaran bu yeni ve şaşırtıcı eseriyle **Kaplan**, -her ne tesirle ise- bütün bu eski söylediklerini geri almış gibidir.

520 Komünizme Karşı Mücâdele Dergisi, s: 36, 15 Mayıs 1952 tarihli nüshada yayınlanan bu makalenin ilk paragrafı şöyledir:

*"Hayır! Yapılan bütün propagandalara rağmen, **Atatürkçülük**, kelimenin hakîkî mânâsıyla bir **«ideoloji»** olamaz. Zira **"ide"** kelimesinin de belirttiği üzere, her **«ideoloji»**nin temelinde bir **«fikr»**in bulunması îcâb eder. **Atatürk** ise, bir **«fikir»** değil, bir «şahıs»tır."*

Mehmed Kaplan, yazısının sonlarında ise:

*"Hakikati açıkça söylemek lâzım gelirse, **Atatürkçülük**, Türkiye'de, **Atatürk** öldükten sonra doğan bir içtimâî hastalığın adıdır."* demekteydi.

bu kadar cesâretli bir teşebbüse başka yerlerde rastlanmaz.

Millî hayatımız için çok mühim olan bu merhale, bu zaman hakkında serbest sûrette düşünmenin zamanı gelmiştir. Birkaç yıldan beri, 1918'den önceki kıymet hükümlerinden yavaş yavaş ayrıldığımızı kimse inkâr edemez. Eğer tuttuğumuz yeni istikâmette esaslı adımlar atmak istiyorsak, şimdiye kadar yapılanları tarafsız ve dikkatli bir gözle tetkik etmemiz lâzımdır. Nesiller arasında mevcud olduğunu söylediğimiz reaksiyon prensibi, zarurî olarak bizi gün geçtikçe önceki nesillere karşı bir tavır almağa zorlayacaktır. İtiraf edilsin, edilmesin bu hareket şimdiden başlamıştır.

Tenkitsiz devirler yaşadık. Bunu tenkid devrinin takip etmesi gayet tabiîdir. Unutmayalım ki, dâima bir ideal olarak öne sürdüğümüz Batı medeniyeti, tenkid sayesinde gelişmiştir. ***Descartes:***

"-En bedihî olan şeylerden dahî, prensip itibariyle şüphe etmek ve onları dikkatle yoklamak lâzımdır." der.

İçinde yaşadığımız devrin tezatlarını belirtmek maksadı ile, büyük Fransız tarihçisi, mütefekkiri ***Andre Siegrifd****'in Garp medeniyetinin esaslarına dâir ortaya koyduğu çok vâzıh düşünceleri ölçü olarak ele alacağım.*

Andre Siegfrid*, Garp medeniyeti'ni üç temel üzerine istinat ettiriyor:*

1- Eski Yunan'dan intikal eden akıl (serbest tenkid),

2- Hıristiyanlık'tan gelen insan şahsına hürmet duygusu (Roma bunu hukukîleştiriyor; Fransız ihtilâli siyasî umdeler hâline getiriyor),

3-Onsekizinci ve Ondokuzuncu asırda gelişen büyük Sanâyî.

Bu prensiplere dayanarak yirmi beş senelik garplılaşma hareketimize bakarsak, Cumhuriyet nesillerinin Garbı, asla garplıların anladığı şekilde anlamadıklarını görürüz.

Fransız mütefekkirinin Garb'ın temellerinden biri saydığı akıl ki; serbest tenkidi icap ettirir ve ancak serbest tenkid sayesinde yaşar, bu devirde hiç de yüksek bir değer olarak ta-

وقت

يومى غزته

نومرو : ٢٩٧١

٢٣ رمضان ١٣٤٤ ❁ سالى ❁ ٦ نيسان

منور بر خوجامز توركجه نماز قيلديردى : آلله بويوك

« ديكه : او اللهدر ، بردر ، اللهدر كه امدادينه يتيشن اولو مولادر.
دوغورمادى ، دوغورولمادى و اوكا عيار هيچ كيمسه بولونمادى . »

Türkçe Kur'an (!) ile namaz kıldırma safsatasının ilk mübeşşirlerinden Göztepe Câmii Şerifi İmamı ve Hatibi Dersiamdan Cemâleddin Efendi 6 Nisan 1926 tarihli «Vakit» Gazetesinde halka «münevver» olarak takdim olunuyor. Bâtıldan yana olunca, hoca da olsa münevver'dir. Haktan yana olunca ise [illegible]

nınmamış ve sevilmemiştir. ***Bilâkis aklın inkişâfına engel olan kuvvetli bir sansür bu devri karakterize eder.*** *İtiraf etmek lâzımdır ki, Meşrûtiyet devri, bu bakımdan Cumhuriyet devrine nazaran çok ileridir. Serbest tenkid olmayan yerde aklın hâkim olduğunu kim iddia edebilir? Her şeyi yoklayan* ***Sokrat****'ı ortadan kaldırın, eski Yunan medeniyetinden değerli olarak ne kalır? Dikkat edilirse,* ***Cumhuriyet devrinde gerçekten mütefekkir adını alacak hiç bir büyük şahsiyet yetişmemiştir.***

Andre Siegfrid*'in Hristiyanlık'tan geldiğini söylediği insan şahsiyetine hürmet duygusu, eskiden hâlis İslâmiyeti'n hâkim olduğu çağlarda, bizim cemiyetimizde de vardı. İslâmiyet'e göre insan şahsiyetine hürmet duygusunun ne olduğunu öğrenmek isteyenler,* ***Yunus Emre****'nin şiirlerini okusunlar. Orada Tanrı'nın bir parçası olarak görülen (!) insanın ulviyetini bulacaklardır. Fakat İran ve Bizans'tan gelen istibdat an'anesi, İslâmiyet'in cevherinde olan bu asil ışığı karartmış ve bu nur sadece gerçekten dindar olan kalplerde kalmıştır.*

Cumhuriyet devrinde, dinî duygular, yine tarihî zarûretler dolayısiyle ihmâl edildiği ve bilhassa Garb'ı taklid ederken bu fikre değer verilmediği için, insan şahsına hürmet duygusu, çok zaafa uğramış, içtimaî hayatımızda otoriteler hakikî şahsiyetler olmaktan ziyade, hiç bir şahsiyeti olmayan köle ve dalkavuklar bulmaktan hoşlanmışlardır. Bu devirde, korkunç bir "aydınlar ihâneti"ne rastlarız. Kalbini ve kafasını yitiren, etten robotlar etrafı sarar.

Garb medeniyetinin temellerinden üçüncüsü olan büyük sanâyi meselesi üzerinde fazla durmağa lüzum görmüyoruz. Zira henüz yollarını yaptırmamış, iptidaî ziraat tekniğinden kurtulmamış bir milletin böyle bir dâvâya kalkması gülünç olur.

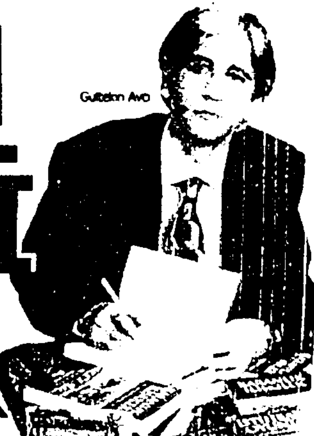
Bütün bu tezatların en fecîi şüphesiz, yaptıklarımızı serbest bir şekilde tenkid etmekten korkarak kendi kendimizi aldatmaya çalışmamızdır. Garplı asla bunu yapmaz.

ASYA'NIN
BAHTININ
MİFTAHI,
MEŞVERET
VE ŞÛRÂDIR

YENİASYA

'Gerçek'ten haber verir

50 Ykr.

KEMALİZM TÜRKİYE'Yİ PARÇALAR

Baskılara tepkisini istifa ederek gösteren eski savcı: Milleti kucaklayan bir anlayış geliştirilmeli

KEMALİZMLE AB'YE GİREMEZSİNİZ

Danıştay saldırısı ve Şemdinli olayı üzerine yaptığı yorumlar ve yazdığı kitaplar sebebiyle Kars'a sürülen ve hakkında ağır ceza...

-Yazısız-

Zira bu bir milleti hayal kırıklığına doğru götüren en kısa yoldur. Serbest tenkid olmıyan bir memlekette işlerin iyi gittiğinden yüzde yüz şüphe edebilirsiniz."[521]

Mehmet Kaplan gibi "**Din**"le sadece kültür milliyetçiliği dolayısıyla cüz'î bir alâkası olan bir kimseye bile yukarıdaki gibi bir değerlendirme yaptıran gerçekler, çok hazin ve çok tafsîlâtlıdır. Onların böyle bir vesîle ile sırf ibretli bir tablo teşkil edecek bir sûrette ortaya koymaya yetecek derecede bir bilgi nakli bile yeniden böyle bir eser te'lifini gerektirir. Biz burada kısa bir umûmî değerlendirme ile iktifâ etmek istiyoruz:

Bununla beraber, cumhuriyetle başlayan bu İslâm aleyhtârı resmî tutumun bir de neşriyat faslı vardır ki, bu eseri bitirirken bir nebze de ondan bahsetmek istiyoruz.

Aslında resmen yazılan ve yazdırılan[522] bu hezeyannâmelerin değerlendirilmesi de cildlerle yazılması gereken bir ehemmiyet ve tafsîlâtı hâizdir. Biz bunlardan sadece bir-ikisine şöylece hafif bir temasla iktifâ etmek istiyoruz:

"**Din yok, Milliyet vardır!**" isimli, yazarı bir milletvekili olan (**Ruşenî Barkın**) bir eserin ilk cümlesini, buyurun beraber okuyalım.

Müellif, "**Birkaç Söz**" başlığı ile yazdığı önsöze şu ilk cümleyle başlıyor:

"**Bu kitabı, dinlerin içyüzünü milletime göstermek**

---

521 **Mehmed Kaplan**- Nesillerin Ruhu, İstanbul, 1967. sh. 15 vd.

522 Bunlara dâir bir-iki misâl zikredelim:

1933 senesinde basılıp ilkokulların beşinci sınıfında okutulan "**Tarih**" kitabının 24. sahifesinde:

"***Mehmed'in koyduğu esasların toplu olduğu kitaba "Kur'ân" denir.***"

91. sahifesinde:

"***Muhammed*** *uzun zaman yaptığı tefekkürâtının mahsûlü olan âyetleri lüzum gördükçe halka anlatırdı.*" gibi hezeyânlar mevcuddu.

Lise tarih kitapları ise, böyle hezeyanların âdetâ müteaffin bir çöplüğü mesâbesindeydi.

Ruşeni'nin Atatürk'e sunduğu kitap

'DİN YOK MİLLİYET VAR'

Milletvekili Ruşeni Barkın 1926'da yazdı.

Atatürk'ün kenar notları; "Aferin! Alkışları" 12 Eylül kilitledi.

Geniş özeti ilk kez Bilim ve Ütopya'da

Bahsi geçen hezeyannâmenin takdim ve tahlilini sunan bir solcu dergi
(İçinde "Bravo!.." ve "Aferin!.."in klişeleri vardır.)
-Şubat 2000 s.68-

ve milletimi bu belâdan kurtarmak için yazdım!.."

Bu cümle ile başlayan bir eserin nasıl devam edeceğini tahmin, hiç kimse için güç olmasa gerektir. Zira ecdâdımız, **"anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul-zurna az!"** demişlerdir.

Bu arada o zamanki mektep kitaplarının (bilhassa tarih kitaplarının) böyle cümlelerle lebâleb olduğunu sadece hatırlatmakla iktifâ edelim. Nasıl başka türlü olabilirdi ki!.. Büyük şef, bu herzenâmenin üzerine kendi el yazısı ile, **"Bravo!.. Âferin!.."** yazdıktan sonra!..[523]

Çünkü müellifin ilhâm kaynağı ve mürşidi O'ydu.

Bu gerçeği kavramak için yine evvelce bahsi geçmiş olan bir solcu derginin (2000'e Doğru) Şubat 1987 tarih ve 8 sayı numaralı nüshasına bakılabilir. Sayfalar dolusu olan bu yazılardan sadece küçük bir kısmı dikkatlerinize arz edelim:

*"... **Muhammed** de başlangıçta diğer Araplar gibi cinlere inanıyordu. Cinlerin şâirlere şiir ilhâm ettikleri kanısında idi. **Muhammed'in İsa** ve **Musa** dinlerine dâir öğrendikleri de bu inancını kuvvetlendirmişti. **İsa**'ya atfolunan mûcizelerin çoğu cinleri tard etmekten ibâretti. **Muhammed** dahî bütün cinleri, şeytanlarla bir tuttu. Fakat **Muhammed** diğer yandan doğanın üstünde bir kuvvetin ilhâmlarına mâruz kaldığına inandı." **Atatürk** devamla, "**Muhammed** ilhâmlarını cinlerden almadığını ve fakat cinlerden yüksek olan Allah'tan aldığını söyler." diyor.*

***Muhammed**, **Atatürk**'e göre, "Herhâlde şiddetli bir heyecana uğramıştı."*

*"**Kur'ân Sûrelerine**" gelince, **Atatürk**'e göre, onların da bir açıklaması vardı. Bu sûreler, "**Muhammed**'e açık semâda peydâ olmuş bir şimşek gibi günün birinde, birdenbire bir taraftan inmiş değillerdi. **Muhammed**'in söylediği*

523 Bkz: Bilim ve Ütopya Dergisi, İstanbul, 2000, sh: 68.

ŞUBAT 1987 / YIL:1 / SAYI:8 / 500 TL

2000

MHP Davası: Osman Engin'in itirafları

Kendi elyazısıyla

Atatürk ve Allah

ilk kez yayınlanıyor

Bahsi geçen solcu derginin kapağı

*sûreler, uzun bir devirde, dînî düşüncelerinin ürünü olmuştu. **Muhammed**, bu sûrelere birçok çalıştıktan ve incelemeler yaptıktan sonra edebî bir şekil vermişti."*

***Atatürk**, İslâmiyet'in doğuşunu araştırırken, yalnız **Muhammed**'in kişiliği üzerinde durmayı yeterli bulmuyor, asıl toplumsal gelişmeye, kendi deyişiyle "**Muhammed**'in faaliyet alanını oluşturan kavmin durumuna" dikkat yöneltiyordu. "Toplum, **Muhammed**'in ilk telkinlerini ağır bir gelişmeyle düzeltmiş ve genişletmişti."*

*Görüldüğü gibi **Atatürk**, Kur'ân sûrelerini, Allah kelâmı olarak değil, **Hazret-i Muhammed**'in inceleme ve düşüncelerinin ürünü, söylediği edebî remzler olarak görüyordu. İslâmiyet de gökten inmemiş, fakat toplumsal bir gelişmenin sonucunda doğmuştur."*[524]

M. Kemal Paşa'nın bu değerlendirmeyi te'yid eden başka pek çok beyânı vardır. Bunlardan sadece birini zikredelim:

Ankara Hukuk Fakültesi'nin açılışında yaptığı konuşmada:

"…. Fakat bu prensipleri (CHP prensipleri) Gök'ten indiği sanılan kitapların dogmalarıyla (nass) aslâ bir tutmamalıdır. Biz, ilhâmımızı Gök'ten ve gâibden değil, doğrudan doğruya hayattan ve tabiattan almış bulunuyoruz." demiştir.[525]

Şu eserin hacmi müsaid olsaydı, İslâm'ı imhâ gayretlerinin mahsûlü olan faaliyetlere daha tafsîlâtlı bir sûrette temâs etmek isterdim. O kadar çok fiil ve fikir hezeyânı var ki, bunlardan sadece bir-ikisine temâs etmekle iktifâ ettim.

Gerçekten böyle hezeyannâmeler, **M. Kemal Paşa**'dan

---

524 a.g.d., sh: 15-16.

525 **Atatürk**'ün Söylev ve Demeçleri, İstanbul, 1945, c: I, sh: 389.

57 **Atatürk Marşı** — Beste: H. Bedii Yönetken

Tanrı gibi görünüyor her yerde
Topraklarda denizlerde göklerde
Gönül tapar kendisinden geçer de
Hangi yana göz dalarsa Atatürk.

Babasından önce onun adını
Öğretiyor oğluna Türk kadını
Ondan aldık yaşamanın tadını
Bahtiyarız, bahtiyarsa Atatürk.

sonra da -hattâ günümüze kadar- devam etmiştir.[526]

Hikmet Çetinkaya diyor ki:

"Türkiye'de devletin hâkim sistemi iki şeyi aradı durdu. Mümkünse İslâm'ı değiştirmek, ona gücü yetmezse, Müs-

---

526 Böyle eserler saymakla bitmezse de biz birkaç misal zikredelim.

Böyle din aleyhtârı yayınlar, Osmanlılar'ın son döneminde başlamış ve bunlar, Cumhuriyet döneminde tekrâren yayınlanmışlardır. **Bucher**'in **"Madde ve Kuvvet"**i ile **Rahip Meslier** takma adı ile **Voltaire** tarafından yazılan **"Akl-ı Selim"** gibi... Bu sonuncusu, dinsizliğin âdeta âmentüsü gibidir. Biz burada yenilerden de bir-ikisini kaydedelim:

A. İbrahim-Millî Din Duygusu ve Öz Türk Dini, İstanbul, 1934; **Besim Atalay**-Türk Dili ile İbâdet, (Nebioğlu Yayınevi, tarihsiz); **Prof. Dr. İlhan Arsel**- Arap Milliyetçiliği ve Türkler, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999; **İlhan Arsel**- Şeriat ve Kadın, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997; **Nil Gün**- Sünnet, Kuraldışı Yayınevi, İstanbul, 2005; **Muazzez İlmiye Çığ**- Bereket Kültü ve Mâbed Fâhişeliği, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.

lümanların din anlayışını değiştirmek. Kemalizmin en önemli özelliklerinden biri dinde reformu açıklaması idi."[527]

Bunda muvaffak olunamadı. Çünkü İslâm'ın temel kaynakları muharref Tevrat ve İncil misâlinde olduğu gibi deforme olmuş (bozulmuş) değildi ki, reforme olunmak ihtiyacı duyulsun!..

Buna rağmen sakîm bir **"Lâiklik"** anlayışını, İslâm'ın yerine ikame ederek Dünya'da emsâli görülmemiş bir sûrette fertleri lâikleştirmek[528] isteyenlerin gayretleri son bulmayıp hep devam etti ve hâlâ da devam ediyor.[529]

Bu devam edişin de kitap hacimli bir tafsilâtı vardır. Bunlardan bir-iki misal zikri ile bu bahsi bitirmek istiyoruz:

Suat Tahsin adında bir yazarcık, **"Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Hâlıkı (!) Gâzi Mustafa Kemal"** isimli oldukça hacimli bir dalkavuknâme yayınladı. (İstanbul, 1933) Bunun kapağında, eserin (!) tezini hülâsaten ifade etmek üze-

---

527 Bkz:angelfire.com/ms/siyaset/index.html.

528 Fert. **"lâik"** olmaz!.. Ya dinli ya da dinsiz olur. Çünkü Dünya'nın her tarafında anlaşılan mânâsına göre lâklik, bir devletin herhangi bir dinin ahkâmına tâbi olmaması demektir. Yani devlet için icad edilmiştir, fert için değil!..

529 Geçmişte bu hususta vâkî birçok teşebbüse, evvelce temâs etmiş olmamıza rağmen, burada bunun bir-iki tezâhürüne daha temâs edelim:

KAMÂLİZM: C.H.Partisi Programının İzâhı, sh: 15'te: *"Kamâlizm, bir dindir ki, onun en büyük ve ana sıfatlarından birisi de devrimci olmasıdır."*

sh: 79'da da: *"Bu sebepledir ki, onu (gençliği) Kamâlizm dininden hiç şaşırmayan orunçlu ve coşkun tapkanı yapmak, ona bu kudsal, ulusal ve kurtarıcı dini olanca derinliği ve inceliğiyle oydamlamak ister. Tâ ki, Kamâlizm dinine inanı artsın. İşte disiplin altındaki gençlik böyle olacaktır. Parti, bunu amaçlamış, hazırlamıştır."* gibi ifâdeler yer aldığı gibi (bkz: **Şeref Aykut**, Edirne Saylavı, KAMÂLİZM: C.H. Partisi Programının İzahı. İstanbul. 1936)

TDK tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük, sh: 153'de de:

"Kemalizm, Türk'ün dinidir." ibâresine yer verildiğini görmekteyiz. (bkz: TDK, Türkçe Sözlük. İstanbul. 1944)

TÜRKİYE CÜMHURİYETİ DEVLETİ

VE HALİKI

GAZİ MUSTAFA KEMAL

Yazan:

SUAT TAHSİN

Mustafa Kemalin bütün bunlardan başka yepyeni esaslara müstenit olarak halkettiği yeni Türk devletini ve Türkler için madamülhayat üssülhareke olacak büyük içtimai programı, yani büyük Türk inkılâbını gözönünde bulundurmak ve onun içindir ki Mustafa Kemali bir Fevkaddehâ olarak tanımak lâzımdır.

Muhammet büyük bir mürşit,
Aristo âlemşümul bir filozof,
İskender muhteşem bir asker,
Bismark yaman bir siyasi,
Lenin dehhaş bir inkılâpçı,
Danton sehhâr bir hatip,

Ve fakat Mustafa Kemal bir Fevkaddehâdır.

Çünkü o Muhammetten ve Aristodan, İskenderden ve Bismarktan, Lenin ve Dantondan vücut bulmuş ve bütün bunlardan başka da kadim ve mucizekâr Türk milletinin sulbünden halkolunmuş bir varlıktır.

İSTANBUL

AKŞAM MATBAASI

1 9 3 3

— Bir efsâne böyle doğdu —

Binlerce dalkavuknâmeden birinin kapağı ve içinden bir parça

re şu sözler yazılıdır:

"Muhammed büyük bir mürşit,
Aristo âlemşümûl bir filozof,
İskender muhteşem bir asker,
Bismark yaman bir siyâsî,
Lenin dehhaş bir inkılâpçı,
Danton sehhar bir hatip,
Ve fakat Mustafa Kemal bir fevkaddehâdır.

Çünkü o, Muhammet'ten ve Aristo'dan, İskender'den ve Bismark'tan, Lenin ve Danton'dan vücut bulmuş ve bütün bunlardan başka da kadîm ve mûcizekâr Türk milletinin sulbünden halkolunmuş bir varlıktır."

Kelebek Mecmuâsı'nda **"Asrîlik"** başlığı ile çıkan ve takdir mi, yoksa tariz mi olduğu belli olmayan, ama herhâlde devre hâkim olan zihniyeti aksettiren bir yeni **«Âmentü»** metni şöyledir:

"Celâl Nuri Bey'in Âmentü'sü

***Celâl Nuri Bey**, birkaç gün evvel İleri (Gazetesi)'nde **Müştak Bey**'e bir suâl sormuş, Halk Fırkası'nın siyâsî âmentü'süne **Müştak Bey**'in îmân edip etmediğini öğrenmek istemişti. Bir arkadaşına bu vesîle ile şöyle söyledi:*

"-Bu suâli her mü'mine sormak vâcip oldu! Ancak böyle âmentü'ye de bir şekil vermek lâzımdır. Fikrimce bu fikir şöyle olmalıdır:

"İnandım, îmân getirdim Halk Fırkası'na, Halk Fırkası'nın meb'uslarına, meb'usların yapacağı kanunlara, nâşir-i efkârı olacak (fikrini yayacak) gazetelere, inanıp inanmayanlar için er-geç bir yevm-i suâl (sual günü) geleceğine inandım."

*Şekil belki düzgün değildir. Herhâlde **Gökalp Ziya Bey***

bunu vecîz bir manzûme ile daha iyi ifade eder. Bu âmentü, fikrimce, mü'min ile münkiri kat'iyyen ayıracak, bîsud (faydasız) münâkaşâtı (münâkaşaları) kökünden kesecektir."[530]

Hele **Osman Nuri Çerman** adında emekli coğrafya muallimi ve diş tabibi bir echelin[531], 1957 yılından itibaren yayınladığı **"İdeal Türkiye İçin Dinimizde Reform-Kemalizm"** adında aylık dergideki yazılar, evlere şenlik!.. Meğer bu, **"dinde reform"** ne basit bir iş imiş ki, bir diş tabibi bile buna cür'et edebiliyor. Şu inciler de O'ndan:

"Her şeyden evvel, Allâh'ı bir kral, Kur'ân'ı da bu kralın emir ve kelâmı sanmak gafletinden kurtulmak lâzımdır. Akl-ı selîm, Kur'ân'ı inceleyenlere şu hakikati haykıracaktır:

*1300 yıldır devam eden, düşüncelerimize, vicdanlarımıza yapılan Arap baskısı bir yana bırakılırsa, Kur'ân, **Hz. Muhammed**'in **Atatürk** gibi bir devlet kurabilmesi için Allah adına söylediği demeçleridir. **Cebrâil** denilen ilham meleği, Allah'tan yalnız **Hz. Muhammed**'in bilgisine ve arzusuna uygun haberler getirmiştir. Ve **Hz. Muhammed**'e işine gelen vahiylerden başka bir vahiy getirtememiştir."*[532]

Bu herzelerin pek yenileri de mevcud olmakla beraber, bunlar, eserimizin ikinci cildinde yer alacaktır.

Bu mülhidin, her satırı mide bulandıracak iğrenç küstahlık ifâde ettiği cihetle biz O'ndan bir tek nakil daha yapmakla iktifâ ediyoruz:

---

530 Kelebek. s: 25, sh: 11

531 Torunu, bu mülhid için internette şu bilgiyi veriyor:

*"Dedem **Osman Nûri Çerman**, Uşaklı olup hem diş doktoru, hem tarih öğretmeni, hem de yazardır. **Kemalizm, Dinde Reform, Maarifimizin Miğferi Ne Olmalı** vb. gibi cumhuriyet dönemine damga vurmuş kitapların yazarıdır. Özellikle **"Maarifimizin Miğferi Ne Olmalı"** adlı kitabı, **M. K. Atatürk** tarafından takdir ile ödüllendirilmiş ve meslek yüksek okullarının kurulmasına öncü olmuştur. 1950-1956 arasında Beykoz Ortaokulu'nda öğretmenlik yapmış olup nâmı diğer «**Kozmik Osman**»dır."*

532 **Osman Nuri Çerman**- a.g.d., 1957, s: 25, sh: 5.

*"...Câmiler, **Hz. Muhammed**'in ilim ve müşâvere yeri olan mescide veya ulu **Atatürk**'ün kurduğu halk evleri gibi, müdâvimlerinin kültür ve medeniyet seviyesinin yükselmesine yarar hâle getirilirse, o zaman binlercesini yapalım, fakat bir reform şarttır.*

Ne yazıktır ki, câmileri tozlu ve mikroplu halılardan kurtararak hem ibâdet, hem halk dershânesi olabilecek şekilde sıralar konulması fikrinin tatbiîkında emin olunuz ki, Allah bir şey demez. Amma softalar, muhakkak secde kaldırılıyor diye ateş püskürürler.

Câmilerde mum veya zeytinyağı kandili yerine elektrik konulmasına da senelerce ayak direttirdikleri gibi.

*Oysa ki secdeden, hattâ ibâdetten maksad, Tanrı'ya şükranlarımızı sunmaktır. İbâdetin rûhu bu olunca, insan, artık burnunu yere, arkasını göğe dikmeden de Tanrı'ya duâ edebilir. Esâsen Kur'ân'da beş vakit namaz diye bir şey yoktur. Âyetlerde geçen salât kelimesinin aslı ibrânicedir. Duâ ve havra mânâsına gelen **"salutedn"** Arapça'ya ve oradan Kur'ân'a geçmiştir. Nitekim **H. Muhammed** Peygamberliğinin üç senesinde ne namaz kılmış, ne de oruç tutmuştur. Sadece duâ etmiş, ben ahlâkını tamamlamaya geldim diye ahlâkî vaazlar vermiştir. Sonradan görülen lüzum üzerine (ki, bu lüzumu îcâb ettiren ibâdet tarihi olaylarını ayrı bir yazımızla belirteceğiz) namaz ve oruç ortaya konmuştur.*

*Esâsen vatana hizmet etmek, vatan hizmetinin en büyük örneğini veren **Atatürk**'ü sevmek, O'nun gibi çalışmak, savaşmak bir ibâdettir. Bununla beraber abdest, namaz ve oruç, hâl ve hareketleri hakka uygun temiz bir yürek, temiz bir vücut, temiz üst baş ve kimsenin ayağının değmediği temiz bir seccâdede temiz bir Tanrı duygusu ile yapılırsa ruh sükûnete kavuşur. Çok faydalı bir idman ve güzel bir rejim olur. Hele romatizma, damar sertliği, hazımsızlık, deveran bozukluğu*

Sayı 28

İdeal Türkiye İçin DİNİMİZ de Reform - Kemalizm

Mart 1960

Aylık güzel yazılar dergisi — Çıkaran: Osman Nuri Çerman

Fiatı 1 lira	yıllık abone 10 lira	Müracaat Kadıköy P. K. 48	Dizgi ve Baskı Hüsnütabiat Matbaası

...şeyden evvel Allahı bir kıral, Kur'an ı da bu Kıralın emir ve kelâmı sanmak gafletinden kurtulmak lâzımdır. Aklı selim Kur'an ı inceleyenlere şu hakikatı haykıracaktır: 1300 yıldır devam eden düşüncelerimize vicdanlarınıza yapılan Arap baskısı bir yana bırakılırsa Kur'an Hz. Muhammed'in Atatürk gibi bir devlet kurabilmesi için Allah adına söyle... diği demeçleridir. Cebrail denilen ilham ineleği Allah'tan yalnız Hz. Muhammed'in bilgisine ve arzusuna uygun haberler getirmiştir. Ve Hz. Muhammet'... to işine gelen vahilerden başka bir vahi getirtememiştir.

...(...me)
Atatürk ve ... (...)
Şarabın Tahura (...
Adnan Menderes ve Acmi ... ndemeçleri
Tanımıyanlara Şiir (İhsan Kayabeg)
Üç güzel koku (Ayten Eri)
Haberler Olaylar : (Ölüm vaizleri) - Büyükada'da Kızakürek'in mahkûmiyeti
Ofürükçüler
Kur'an öz Türkçe olmalıdır (Dr. Azım ...)

gibi hastalıklar için hayli reçetlerden daha faydalıdır.

Fakat haksızlık ve hilekârlığı, yalancılık ve fesatçılığı huy edinip de Allâh'a hoş görünmek için riyâkârâne kılınan namazlar, Allâh'ı aldatmak ve dolayısıyla insanları ve kendisini iğfal etmekten başka bir şey değildir. Kur'ân'ın (eraeytellezî) diye başlayan suresinde yazıldığı gibi câmi çok kere bu dini yalan olanların gösteriş yapmalarına yaramaktadır.

Hakikatte okuduğu âyetlerin mânâsını, maksadını, ruhunu kavramadan şuursuzca namaz kılmak, bence câiz değildir. Karşımıza çıkan bir eşkiyânın, dur demesiyle hemen teslim olduğumuzu göstermek için durmak, "Allâhu ekber" diye kollarını kaldırmak, ondan sonra yalvarmak için eğilmek, belini bükmek, daha sonra da aman dilemek için ayaklarının önüne kapanmaktan ne farkı vardır? Ne olduğunu anlamadan kılınan namaz, İslâmiyet'in gâyesi olan ruh selâmetine uymaz. Dini, emevî hânedânından diktatör halifeler bütün Müslümanları kayıtsız şartsız Arab'a teslim olma şeklinde koymuşlardır. Sözde Allâh'a teslim olunuluyor diye. Bizi yaratan Allah ise bilinmemiş, görülmemiş bir varlık olduğuna göre, kime teslim olunuyor? Kim kılıcı ile, siyâsetiyle Allah nâmına kitlelere hükmedebilmeyi temin etmiş ise, O'na ve O'nun şeyh, imam, müftü, vâiz denilen taraftarlarına teslim oluyoruz, demektir. Yani bayrağı din, Allah, Peygamber maksadı iktidarı olan bir nevî rûhânî partizanlara. Tıpkı Ruslar'ın komünistlik diye nice Türkleri ruslaştırdığı gibi.

Hâlbuki şuurla kılınan namaz veya ibâdet için dindarın anladığı dille duâ ve ibâdet etmesi gerektir. Bunun için de evvelâ okuyup yazmasını bilmesi şarttır. Kutsal kitapları bildiği dille okuyarak ibâdet etmesi için ve aldanmaması için, kanaatimizce onbin kişilik câmilerden evvel on milyon câhilin okuma-yazma öğrenmesi için tertibat almak, din ve

TARİH

I

TARİHTENEVELKİ ZAMANLAR VE ESKİ ZAMANLAR

DÜNYA VE HAYAT HAKKINDA YANLIŞ FİKİRLER

Bundan 200 sene eveline kadar dünyanın 5 - 6 bin sene önce yaratıldığı ve insanın Basraya iki günlük yolda, Fırat nehri üzerinde bulunan "*cennet*„te yaratıldığı zannolunmakta idi.

Bu kanaatler hep din kitaplarındaki hikâyelerin, olduğu gibi hakikat sanılmasından doğuyordu.

Artık, hayatın 6 bin senelik değil, milyonlarca senelik olduğu anlaşılmıştır.

Her halde şunu kabul etmek lâzımdır ki hayat tabiatin haricinden gelmiş değildir, ve tabiatin fevkinde bir amilin eseri de değildir. Hayat tıpkı suyun buhar olması; bazı cisimlerin billûr haline geçmesi, hararet tesirile toprağın ısınması kabilinden zaruri bir tabıat hadisesidir, ve husulü için lâzım olan tabii sebepler mevcut olduğu zaman kendiliğinden hasıl olmuştur.

İşte hayvanlardan ve tabıatın kuvvetlerinden yüzlerce allahları insanlara taptırmanın maskaralık olduğunu anlıyan papazlar, belibaşlı allahları, uçe indirmişlerdir: Baba (Osiris) Oğul (Horus), Ana (İsis). *Teslis* denilen itikadın esası budur. Masum ve cahil insanları, yüzlerce allaha taptırmak veya allahları, muayyen gruplara toplamak ve en nihayet bir allah kabul etmek, siyasetin doğurduğu neticelerdir.

Yazısız!..

dine hizmettir. Hâlâ yüzde seksenimiz okuyup yazmasını bilmezken, bak biz, ne kadar câmi yapıyoruz ve dine ehemmiyet veriyoruz diye politika yapmak veya beş-on din esnafına dünyalık temin etmek için okuldan ve kitaplıktan evvel câmi yapmak, ne dine hizmettir, ne de hikmet-i hükümettir. Din de, hikmet-i hükümet de Allâh'ı bilmekte, hep halkın bilgi seviyesini yükseltmektir. Halkı körü körüne ibâdetten evvel câhillikten kurtarmaktır.

Esâsen İslâm'ın birinci şartı olan kelime-i şehâdetteki Allâh'ın birliğine iman, ibâdet etmeyenin veya ibâdetini ihmal edenin veya kusur edenin Müslüman olmayacağı mânâsına gelmez. Ancak ibâdet edilecek Allah'tan başka Tanrı yoktur demektir. Vatan hizmetinin de bir ibâdet olduğunu şu fıkra ne güzel ispat eder:

***H. Muhammed**, Hayber Kalesi'ni fethe çalışırken bir çoban gelmiş, müslüman olmak istemiş. Peygambere bu müslümanlığın hakkı nedir, demiş. Peygamber şu kılıncı alıp harb etmektir, cevabını vermiş ve bu çoban, hiçbir ibâdeti yerine getirmediği hâlde, harpte ölünce, harpte ölen ve ashâbın en kıymetlilerinden olan **Mahmud ibni Mesleme** ile beraber namazını kılmış ve bir mezara gömdürmüş, ona şehid muâmelesi yapmıştır.*

*Bu misâl, vatan hizmetinin en kutsal örneğini veren **Atatürk**'ü sevmenin O'nun gösterdiği inkılâp ve reform yolundan ilerlemenin de bir ibâdet olduğunu gösterir. Ki ilimden başka mürşit aramanın gaflet, dalâlet olduğunu O bildirmişti."*[533]

Bu deli saçması sözlere cevap vermemi, en câhil müslümanın bile beklemeyeceğini düşünüyorum. Ancak bu hasta mantığın ilhâm kaynağı **M. Kemal Paşa**'nın bazı sözleri

---

533 Bkz: **"İdeal Türkiye İçin Dinimizde Reform"**, Kemalizm Dergisi, Temmuz 1959 tarih ve 20 numaralı nüsha, sh: 2 vd.

ve icraatı olduğu cihetle, O'nun fikirlerinden de -ummandan bir katre kabîlinden- pek az bir kısmı dikkatlerinize sunalım. Bunun için kasden mâruf bir solcu yazarı ve dergiyi[534] esas ittihaz ediyoruz. Zira solcular da **"din karşıtı"** olduklarından böylelerinin beyânlarında bir kasıt aranamaz.

"BİR ALLAH'IN KABULÜ, SİYÂSETİN SONUCUDUR"

Atatürk, ***"Türk Tarihinin Ana Hatları"****na kendi eliyle yazdığı eklerde, tek Allah düşüncesinin doğuşunu sosyal ve siyasal gelişmelerle açıklıyordu. Bu açıklamalar daha sonra lise tarih kitaplarında aynen yer aldı. Ne var ki, kutsal kitapları ilâhî yaratılış teorilerini eleştiren satırların Atatürk'e ait olduğu, bugüne kadar gizlendi ve el yazıları da Atatürk Yüksek Kurumu arşivlerinde saklanıyor.*

"Mâsum ve câhil insanları, yüzlerce Allâh'a taptırmak veya Allahları muayyen gruplarda toplamak ve en nihayet bir Allah kabul ettirmek, siyâsetin doğurduğu neticelerdir."

Atatürk *Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun kasalarında gizlenen* ***Atatürk****'ün el yazılarında, yukardaki cümle aynen yer alıyordu. Üstelik ve satırlar, bugün arşivlere kitlense de 1930'ların Türkiyesi'nde gün ışığı görmüştü. Aynı cümle, 1930 yılında Devlet Matbaası'nda basılan* ***"Türk Tarihinin Ana Hatları"*** *adlı kitabın 220-221. sayfasında da okunuyordu. Dahası 1930'larda liselerde okutulan Tarih kitabının 1. cildinin 121. sayfasında (1932 baskısı) gene bu cümleye rastlanıyordu. Demek ki,* ***Atatürk****, Allâh'ın doğuşu konusundaki görüşünü* ***"Türk Tarihinin Ana Hatları"*** *hazırlanırken, taslak çalışmasında el yazısıyla eklemişti. Bu*

534 **Doğu Perinçek**-İkibine Doğru Dergisi, 22-28 Şubat 1987 tarih ve 8 sayılı nüsha.

*ekleme, 1930 yılında yalnız kemalist seçkinler arasında incelenmek ve eleştirilmek üzere yüz adet basılan **"Türk Tarihinin Ana Hatları"**nda aynen yer almıştı. Lise Tarih Kitapları, bu ön çalışma genişletilerek hazırlanmış ve 1930'lar ve 1940'karda lise birinci sınıfı okuyanlar, **Atatürk**'ün Allâh'ın doğuşuna ilişkin sosyolojik belirlemesini öğrenmişler, sınav kâğıtlarına yazmışlar, kısacası bu görüş yönünde eğitilmişlerdi. Bugün kasalarda kitlenen dinlerin tarihi ve sosyolojisi konusundaki Cumhuriyet ideolojisi, dün eğitim sisteminin temelini oluşturuyordu.*

LİSE KİTAPLARINDA HZ. MUHAMMED VE İSLÂMİYET

*Yüz adet basılan **"Türk Tarihinin Ana Hatları"** adlı kitap kemalist önderlik içinde ve **Atatürk**'ün çevresindeki tarihçiler arasında enine boyuna tartışıldı. Bütün bu görüşler, kemalist önderlik içinde bir sır olarak mı kalcak, yoksa topluma açıklanacak mıydı? Cumhuriyet'in kuşakları, kutsal kitapların yasalarına göre mi, yoksa bilime göre mi eğitilecekti? Din, bugün olduğu gibi o zaman da eğitimin konusuydu, hatta dinlerin anlatılmasına o zaman da büyük önem veriliyordu. Ne var ki, dinleri, o zaman din dışı bir açıdan, bilimsel olarak anlatmaktı esas olan.*

*Lise tarih kitapları işte bu anlayışla hazırlandı. **"Türk Tarihinin Ana Hatları"** başlıklı ilk hazırlık, geliştirildi, yeni baskılarla daha da olgunlaştırıldı. Atatürk'ün dinler, evrenin ve insanın yaratılışı ve tek Allah fikrinin doğuşu konusunda elyazılarıyla eklediği satırlar, bütün baskılarda olduğu gibi korundu. O bölümlere dokunabilmek, o dönemde kimsenin haddi değildi.*

***Atatürk**, lise tarih kitaplarının İslâmiyet ve **Hz. Muhammed** ile ilgili bölümlerini gene kendi elyazılarıyla yaz-*

Kemalist zulümlerinden bir örnek:
Doksan yaşındaki **Şeyh Es'ad Erbilî Hazretleri**, Menemen Vak'ası'nda mahkemeye böyle götürüldü ve şehid edildi

*mıştı. Tarih kitplarında bu bölümler aynen yayınlanmıştı, fakat cumhuriyet ideolojisinin bu radikal açıklamalarının bizzat **Atatürk**'e âid olduğu kamuoyuna açıklanmamıştı. 1986 yılı Mart'ında Saçak Dergisi, **Atatürk**'ü el yazılarını açıklıyor, tarih sayfasını aydınlatıyordu. Ancak **Atatürk**'ün el yazıları, Saçak'ta yayınlanandan ibâret değildi. Allah düşüncesinin doğuşu konusundaki el yazılarını yayınlamak, 2000'e Doğru'ya nasip olacaktı.*

VAHİY VE PEYGAMBERLİK TARTIŞILIYOR

Atatürk**, İslâmiyet'in **"vahiy"** teorisine de kesin bir tavırla cephe alıyordu. **"Muhammed, başlangıçta Allâh'ın Rasûlüyüm diye ortaya çıkmamıştı, bunu düşünmemişti. Bu düşünce, senelerce mücâdele ettikten ve fikirlerini yaydıktan sonra kendisinde hâsıl olmuştu."

*"...Görüldüğü üzere, **Atatürk**, Kur'ân Sûrelerini, Allah kelâmı olarak değil, **Hz. Muhammed**'in inceleme ve düşüncelerinin ürünü, söylediği edebî sözler olarak görüyordu. İslâmiyet de gökten inmemiş, fakat toplumsal bir gelişmenin sonucunda doğmuştu."*[535]

Bu beyânlar, böyle aynı mâhiyette olmak üzere devam edip gidiyor. Biz bu kadarını iktibasla iktifâ ettik. Zira **"anlayana sivri sinek saz, anlamayana davul zurna az"**dır!..

Bu bahsi bitirirken üç eski arkadaşımın akıl sağlıklarından şüphe etmemi gerektirecek bir ölçüde gâfilâne beyânlarından bir istisnâ olarak birkaç cümle ile bahsetmek istiyo-

---

535 a.g.d. veya **Şemseddin Güler- M. Kemal** ve Din, İstanbul, 1999, sh: 9 vd.

Bu eserdeki **Şemseddin Güler** adı, nâm-ı müsteârdır. Eser ise, **Bediüzzaman Said Nursî**'nin **"Beşinci Şua"** adındaki risâlede reddettiği görüşlerle **"İkibine Doğru"** Dergisi'ndeki beyânları karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Heyhât ki, bu müellif, bir fâil-i meçhul cinâyete kurban gitmiştir.

Bunca hizmetlerin mükâfâtı (!) bu oldu!. Boğazlarından birbirlerine zincirli hocalar!. Konya'lı âlimler, boyunlarından birbirlerine zincirlenmiş olarak Sivas İstiklâl Mahkemesi'ne götürülürken...

rum. Kendi îmânlarını tehlikeye atan bu eski dostlar, **Hüseyin Üzmez**[536], **Sâdık Albayrak**[537] ve **Nevzat Yalçıntaş**[538]'tır. Lâkin kemalizmin hâlet-i nezi'de (ölüm döşeğinde) olduğunu fark etmeyerek güyâ **"siyâset"** îcâbı sanarak yuvarlandıkları bu çukurdan çıkmaları için muhtaç oldukları nasihatı, fiillerinin aktüel olması sebebiyle ikinci cilde bırakıyorum. Şimdilik onlara islâmî bir düstur olan **"küfre rızânın küfür olduğu"**nu hatırlatmakla iktifâ ediyorum.

"Esselâmü alâ men ittebea'l-hüdâ" (Hidâyete tâbî olanlara selâm olsun!) diyerek bu bahse nihayet vermek istiyorum.

536 **Hüseyin Üzmez'in**, her vesile ile **M. Kemal Paşa** ve kemalizm meddahlığı yaptması, Müslüman halkın okuduğu bir gazete olan **"Vakit"**in O'nun işine son vermeyerek, ahlâkî rezâleti patlak verinceye kadar bu dalkavukluğa devam etmesine müsaade etmesi, şâyân-ı hayrettir!..

537 **Sâdık Albayrak'ın** döktürdüğü incilerden birini dikkatlerinize arz edelim:

*"Sahi, Manastır Askerî Lisesi, nasıl bir yerdi ve ne tür bir programla **"Mustafa Kemal"** gibi bir **"dâhî"** adamı yetiştirip XX. yüzyıla damgasını vurmasının alt yapısını sağlamıştı."* (11 Haziran 2004 tarihli Yeni Şafak Gazetesi)

538 **Nevzat Yalçıntaş**, bundan takrîben otuz beş sene evvel **M. Kemal Paşa'yı** dindar göstererek Müslümanlar nezdinde itibarını korumak için **"Devlet Plânlama Teşkâlâtı"**nda vesîkalar uydurulduğunu anlatmıştı. Ben de bu meseleyi, 1993 yılında, hâtıralarımda nakletmiştim. Şimdi O, bunu gerçekmiş gibi anlatmakta ve Vehhâbîler'in Kubbe-i Hadrâ'yı yıkma isteklerine karşı **M. Kemal Paşa'nın** bir telgraf göndererek buna mânî olduğunu söylemektedir.

Peki, bu mutenâkız beyânların hangisi doğru?! Bana anlattıkları mı, yoksa umûmî efkâra söyledikleri mi?

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NASLARDAN HÜKÜM ÇIKARMA ZARÛRETİNDEN DOĞAN MEZHEPLER

I-DOĞUŞ SEBEPLERİ

Kur'ân-ı Kerîm'deki âyetlerin bazıları kolay anlaşılır bir mâhiyet arz eder. Bunlara **"Muhkem Âyetler"** denilir. Fakat öyle âyet-i kerîmeler de vardır ki, gerek ifade tarzı ve gerekse de temâs ettikleri mes'eleler itibariyle mânâ ve maksadlarının kavranması güçtür. Bunlara da **"Müteşâbih Âyetler"** denilir. Bu gibi âyet-i kerîmeler hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulmuştur:

"Sana Kitâb'ı indiren O'dur. O'nun bir kısım âyetleri muhkemdir, mânâsı açıktır. Bu âyetler, kitabın esâsıdır. Diğer bir kısım âyetleri de müteşâbihtir, anlaşılması güçtür. Kalblerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve arzularına göre açıklamak niyetiyle müteşâbih olanlarına uyarlar. Oysa bunların açıklamasını sadece Allah bilir. İlimde ileri gitmiş olanlar ise, «Biz bunlara îman ettik. Hepsi Rabbimizin katındandır.» derler. Bunları ancak,

akıl sahipleri düşünür. Onlar, «Rabbimiz! Bizi hidâyete erdirdikten sonra kalbimizi haktan çevirme, bize kendi katından rahmet ihsan et. Şüphesiz ki, sen, çok bağışta bulunansın.» derler."[539]

Ancak Kur'ân-ı Kerîm müteşâbih âyetlerin hangileri olduğu hususunu tasrih etmemiştir. Cenâb-ı Hakk'a **"el"**[540] (yed), **"yüz"**[541] izâfe eden ve **"Arş"**[542], Cennet, Cehennem, sırat, mîzân, Âhiret hayatı ile ilgili mes'eleler ve bazı sûrelerin başlarındaki **"hurûf-i mukattaa"**[543] müteşâbihâtın en mâruf misalleridir. Yukarıya meâlini dercettiğimiz âyet-i kerîmede Cenâb-ı Hak, **"bunların gerçek mânâsını, ancak kendisinin bildiğini"** beyân etmiş olmasına rağmen bazı âlimler bunlar üzerinde fikir beyânında bulunmuşlardır. Böyle kimseler, -niyetlerinin hâlis olup olmamasından kat'annazar- fikrî ayrılıklara sebep olmuşlardır.

Diğer taraftan dînî hükümler, **"usûl"** ve **"fürû"** olarak ikiye ayrılır. Fürû-i dîne âid olan fıkhî mes'elelerde rey ve içtihad farkından doğan ihtilâflar -muayyen şartlar altında- en muhafazakâr âlimlerce bile meşrû ve hatta rahmet telâkkî olunarak teşvik bile edilmiştir.[544] Bu **"muayyen şartlar"** iç-

---

539 Âl-i İmran Sûresi, âyet 7-8.

540 Fetih Sûresi, âyet 10.

541 Bakara Sûresi, âyet 115.

542 Tâhâ Sûresi, âyet 5.

543 Hurûf-i Mukattaa bazı sûrelerin başlarında bulunan harflerdir ki, bunlar o harflerin okunuşu değil, hatt-ı resmîdir. Meselâ biz bunlardan biri olarak **"elif lâm mim"** dediğimizde, onların okunuşlarını söyleyip yazmış olmaktayız. Hâlbuki onlar orada harflerin kendilerinden ibârettir. Bu sebeple başka bir alfabe ile yazılamazlar.

544 **Bekir Topaloğlu**- a.g.e., sh: 101'de mâruf **Muaz ibn-i Cebel** hadîs-i şerîfini hatırlatarak:

"Bu mânâdaki fikrî hareketin Rasûl-i Ekrem Efendimiz'in saâdet asrında başladığını ve İslâm tarihi boyunca devam ettiğini söylemek lâzımdır. Mâlum olduğu üzere, Hz. Peygamber, **Muâz bin Cebel**'i Yemen'e vâli olarak göndererek ona:

tihad ve müçtehidler hakkında Ehl-i Sünnet âlimlerince tesbit edilmiş olan ilmî kifâyet, maslahatı müdrik olmak gibi belli şartları ifâde eder.[545]

Aslî hükümler (usûlât) inanç esaslarını ifâde eder. Fer'î hükümler (füruât) ise, ibâdet ve muâmelâta âiddir. Aslî hükümlerdeki ihtilaflardan doğan mezheplere **"itikâdî mezhepler"**, fer'î hükümlerdeki ihtilaflardan doğanlara ise, **"fıkhî"** veya **"amelî mezhepler"** denilir. Zira akîde mevzularında Hz. Peygamber ile O'nun güzîde ashâbından intikal eden görüşlerde bir te'vil ve genişletmeye taraftar olmayan selef âlimlerine[546] göre inanç esasları üzerinde içtihad, binnetice

---

"-Kazâî bir mesele zuhûr ettiğinde nasıl hükmedeceksin?" diye sormuş. O da:

"-Allâh'ın kitabı ile hükmederim." cevâbını vermiştir. Rasûlullâh:

"-Allâh'ın kitabında bulamazsan?"

Muaz:

"-Rasûlullâh'ın sünnetiyle hükmederim!"

"Ya bunların her ikisinde de bulamazsan ne yaparsın?"

"Kendi re'yimle içtihad eder, meseleyi halletmeye çalışırım."

Bu cevap üzerine Peygamber Efendimiz onu takdir ederek şöyle buyurmuştur:

"-Rasûlullâh'ın elçisini, Rasûlü'nü memnun edecek şeye muvaffak kılan Allâh'a hamdolsun."

545 İçtihadın şartları ve müçtehidin vasıfları için bkz: **Şehristânî**- el-Milel ven'Nihal, İstanbul, 2008, sh: 179 vd.

546 **"Selef"** kelimesi, aslında lügatte **"geçmiş insanlar"** demek olduğu hâlde, Ashâb-ı Kirâm ve Tabiîn'i ifâde eder. Onlar, müteşâbih âyetleri te'vil etmediklerinden daha sonraları inanç esaslarında onları tâkip edenlere de **"selefî"** denilir. Bu îtikadın esasları kısaca şöyledir:

1-Cenâb-ı Hakk'ı, O'nun şânına lâyık olmayan sıfatlardan tenzih etmek; yani **Takdis.**

2-Cenâb-ı Hak, kendisini hangi sıfatlarla vasfetmişse, öyle vasfetmek ve bunların mâhiyetine vâkıf olunmasa bile O'nun şânına lâyık bir muhtevâda olduklarına inanmak; yani **Tasdik.**

3-Âyât-ı müteşâbihât karşısında aczini itiraf etmek.

4-Âyât-ı müteşâbihât hakkında sükûtu ihtiyar etmek ve bu hususta imsâki ihtiyar eylemek.

"mezhep" câiz olmamakla beraber böyle bir târihî vak'anın varlığı inkâr edilemez.

Asr-ı saâdetten uzaklaştıkça insanlardaki gönül ve fikir sâfiyeti azalmış, çeşitli kavimlerin İslâm'a dâhil olmasıyla onların eski inançlarının kalıntılarının buna eklenmesi ve eski Yunan felsefesini müessiriyeti ile hâsıl olan bu fiilî durum sebebiyle fıkhî meseleler kadar itikâdî esaslar da zamanla münakaşa mevzuu hâline getirilmiştir. Bu kelâm münâkaşaları sonunda ortaya iki hak itikâdî mezhep çıkmıştır ki, **"Mâturîdî"** ve **"Eş'arî"** adını alan bu mezhepler, eserimizin son bahsi olarak ileride anlatılacaktır. Bâtıl olanlar ise, **"Cebriye"**, **"Kaderiyye"**, **"Mürcie"**, **"Mûtezile"** ve **"Müşebbehe"** vs. gibi pek çoktur. Biz bunlardan mâruf ve müessir olan birkaçını izah etmeden önce ihtilâfın ana mevzularına kısaca temas etmek istiyoruz:

A-KADER MESELESİ

İslâmî îmânın altı temel esâsından biri olan **"Kader"**in mâhiyeti hakkındaki münâkaşalar, İslâm tarihinin ilk ve en ehemmiyetli ihtilâfıdır. Hâlbuki Hz. Peygamber, insanları kadere îman etmeye dâvet etmekle beraber onun hakkında -îmâl-i fikrederek- münakaşalara dalmayı men buyurmuştur.[547] Bunun sebebi, Allâh'ın bir şeyi dileyip takdir etmesi demek olan kaderle bunun gerçekleşmesini ifâde eden **"kazâ"**nın -hakkıyle- kavranmasındaki güçlüktür. Bu da onların doğru

---

5-Kalben dahî müteşâbihât ile meşgul olmamak; yani **Keff.**

547 Prof. Dr. **Muhammed Ebû Zehrâ**- a.g.e., sh: 120'de:

"Evet, kadere îman etmek, Allâh'a boyun eğmek, O'nun ilminin (her) şeyi ezelde takdir ettiğine inanmaktır. Bunun içindir ki, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) insanları kadere îman etmeye dâvet etmiş, fakat kader meselesini tartışmayı men etmiştir. Zira kader meselesini tartışmak, düşünceleri saptırır, ayakları kaydırır, mezhep ve görüşlerin çelişmesi ile akılları şaşırtır. Bu durum ise, bölünmelere ve ayrılıklara sebep olur." demektedir.

olarak bilinmesinin ilim ve hikmete vukûfiyete bağlı olmaları demektir. Böyle olduğu hâlde, bu mesele etrafındaki münakaşalar çok erken başlamıştır. Bunun tezâhürlerine, **Hz. Ömer**, **Hz. Osman** ve **Hz. Ali** dönemlerinde bile rastlamaktayız.

Bu husustaki yanlış telâkkînin bâtıl îtikâdî mezheplerin en birinci zuhûr sebebi olduğunu söyleyen **M. Ebû Zehrâ**:

*"Bu hususta şu hâdise anlatılır: **Hz. Ömer** (r.a.)'e bir hırsız getirildi. **Hz. Ömer**, O'na:*

"-Niçin hırsızlık yaptın?" diye sorunca hırsız:

"-Bunu Allah takdir ettiği için yaptım." dedi.

*Bunun üzerine **Hz. Ömer**, hırsıza cezasını verdi. Hırsızlık cezâsının dışında ayrıca, adamı kamçı ile dövdü. Bu fazla cezasının sebebi kendisinden sorulunca şu cevabı verdi:*

"-Elinin kesilmesi, hırsızlığının cezasıdır. Dayak ise, Allâh'a bir yalan iftirâ etmesindendir."

*Bazı insanlar, kadere iman etmenin tedbirli olmaya ters düştüğünü zannetmişlerdir. **Hz. Ömer** (r.a.), Şam'a gitmek üzere yola çıkmıştı. **"Serğ"** denilen yere varınca, O'na, Şam'da kolera bulunduğu haberi ulaştı. **Abdurrahman b. Avf** (r.a.), **Hz. Ömer** (r.a.)'e Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu haber verdi:*

"-Koleranın herhangi bir yerde bulunduğunu işittiğiniz zaman oraya girmeyin. Bulunduğunuz yerde meydana geldiğinde ise, ondan kaçmak için oradan çıkmayın."

*Bunun üzerine **Hz. Ömer** (r.a.), insanlara şöyle seslendi:*

"-Ben sabahleyin bineğime binerek Medine'ye dönüyorum."

*Bu kararla sabahlayınca, **Ebû Ubeyde b. Cerrah** (r.a.), **Hz. Ömer** (r.a.)'e şunu sordu:*

"-Allâh'ın kaderinden kaçmak için mi dönüyorsun?"

*Bunun üzerine **Hz. Ömer** (r.a.), şöyle dedi:*

*"-Ey **Ebû Ubeyde**! Bunu başka biri söylemeliydi. Evet, Allâh'ın kaderinden yine Allâh'ın kaderine kaçıyoruz!.."*

***Hz. Ömer** (r.a.) bu sözüyle, Allah Teâlâ'nın kaderinin kulu her yerde ve her zaman kuşattığını, bunun ise, sebeplere başvurmaya engel teşkil etmediğini, sebeplerin de takdir edilen şeylerden olduğunu, bizlerin, emirleri yerine getirirken, işlerin zorluklarını üstlenirken, sebeplere başvurmamızın gerekli olduğunu ifade etmektedir.*

*Şehid halife **Hz. Osman** (r.a.)'ın öldürülmesine katılan bazı insanlar, **Hz. Osman**'ı kendilerinin öldürmediğini, Allah Teâlâ'nın öldürdüğünü zannetmişlerdir. **Hz. Osman** (r.a.)'a taş atarken bazıları şöyle demiştir:*

"-Sana bunları Allah atıyor."

***Hz. Osman** (r.a.) ise:*

"-Yalan söylüyorsunuz. Eğer Allah atsa, taşlar, hedeften hiç şaşmaz!.." diyor ve müteâkiben de **Hz. Ali** (r.a.) zamanındaki bazı vak'aları zikrediyor.[548]

Hâlbuki Ehl-i Sünnet inancına göre, meselenin kısaca izahı şudur:

Her oluş, Cenâb-ı Hakk'ın iradesi ile meydana gelir. Çünkü Allah'tan gayrı bütün varlıkların teşkil eylediği ve adına **"mâsivâullâh"** denilen âlemde, O'nun **"hâlık"** sıfatından bir tecellî ve nasip yoktur. Hayrı da, şerri de halkeden O'dur. **"Hayrihî ve şerrihî minallâhi Teâlâ"**nın mânâsı budur. **"İrade"**si her oluşta bulunduğu hâlde, **"rızâ"**sı sadece hayırdadır.

Bu keyfiyet, Dünya hayatının bir imtihan âlemi olarak halkedilmesinin bir neticesidir. Lâkin Allâh'ın murad etmesi üzerine mahlûkâtın fâiliyeti ile o fiilin vücûda gelmesi, **"kader-i mutlak"**tır. Böyle fiillerde Allâh'ın dilemesi, ku-

548 **M. Ebû Zehrâ**- a.g.e., sh: 121 vd.

lun fâiliyetinden evveldir. Böyle oluşlardan dolayı fâile ne mükâfât ve ne de mücâzât terettüp eder. Bunlar sadece kulun Âhiret'teki mesûliyet nisâbının tâyininde rol oynarlar.

Allah, kulunu belli bir sahada serbest bırakmış, onu bir irâde ile techiz buyurarak dilediğine yönelmek imkânını vermiştir. Bu sıradaki vukuât, yine Allâh'ın irâdesi ile fakat kulun dileyip tercih etmesiyle gerçekleşmektedir. Burada vâkî olan **"izn-i ilâhî"** kulun mesûliyetini bertaraf etmez!.. Çünkü kul, akıl ve iz'ânla techiz olunduğu gibi bir de müteselsil enbiyânın irşâdı ile kendisine doğru yol gösterilmiştir. Kulun dilemesi sonucu ortaya çıkan bu kabîl oluşlara da **"kader-i muallak"** denilir. Allâh'ın olmuş ve olacakları, küllî ve ezelî olan ilmi ile bilmesi ise, O'nun katında "zaman" olmamasındandır.[549]

Böyle olduğu hâlde, bu meseleden tarih boyunca pek çok ayaklar kaymıştır. Bunları ileride kısaca anlatacağız. Fakat bu mesele, iman bahsinde öyle kaygan bir zemindir ki, hâlâ da pek çok ayak kayması müşâhede olunmaktadır. Bunlara dâir sadece bir misâli dikkatlerinize arz edelim:

Bir ilâhiyât profesörü (!) olan **Hüseyin Atay**, bundan takrîben elli sene evvel yayınladığı **"Kur'ân'da İman Esasları"** adındaki doktora tezinde **"Kader"**in îman esaslarından biri olduğunu inkâr garâbetine sürüklenmişti. Şimdi O'nun yeni basımını internette, bizzat şu sûretle takdim etmektedir:

*"Bu kitabın özgün adı, **"Kur'ân'a Göre İman Esaslarının Tesbiti ve Müdâfaası"**dır. İman esaslarının tespit edilmesi hususunda kendime özgü yeni bir yöntem ortaya koydum ve Müslümanları birbirine karşı hasmâne davranmaya sevkeden **"Kadere İman Etme"**nin Kur'ân'da olmadığını, açıkça ve cesaretle savundum. Böylece ilk defa İslâm Dini tarihinde*

---

549 Fazla bilgi için bkz: **Kadir Mısıroğlu**- İslâm Dünya Görüşü, İstanbul, 2008, sh: 95 vd.

*1.400 sene sonra Kur'ân'a başvurarak yanlış bir inancın düzeltilmesi örneğini verdim ve Kur'ân'ın nasıl anlaşılması gerektiği yöntemini gösterdim. **"Kur'ân'a Göre Araştırmalar"** dizisi ile bu örnekleri çoğaltarak sürdürmekteyim.*

Prof. Dr. Hüseyin ATAY"

Bin dört yüz sene sonra İslâm'ın üssü'l-esâsı olan îmânın temel umdelerinde -kendince düzeltme-, bizce bir tahribe cür'et eden böyle bir adama verilecek cevap ne olabilir?! Benim aklıma, üstad **Bediüzzaman Said-i Nursî**'nin şu sözünden başka bir şey gelmiyor:

"-Zâlimler için yaşasın cehennem!.."

B-MÜRTEKİB-İ KEBÎRE MESELESİ

Sapık îtikâdî mezheplerin ortaya çıkışlarının diğer bir sebebi de **"günâh-ı kebîre"**, yani büyük günahları işleyenler hakkındaki münâkaşalardır. Bu da **"Sıffîn Harbi"** sonunda ortaya çıkan **"Hakem Vak'ası"** dolayısıyla zuhûr etmiştir.

Mâlum olduğu üzere, **Hz. Ali**, **Hz. Muâviye** ile arasındaki ihtilâfın hakeme havâle edilmesini kabul edince taraftarlarından bir kısmı O'nu terk etmişlerdir. Tarihte **"Hâricîler"** adıyla ayrı bir fırka teşkil eden bu adamlar, **Hz. Ali**'den ayrılmakla yetinmemiş, bir de O'nu **"küfür"**le itham etmeye başlamışlardı. Zira onlara göre, insanlar arasında Allah'tan başkası hakem olarak kabul olunamazdı. **Hz. Ali**, **Hz. Muâviye** ile arasındaki Hilâfet ihtilâfının hakeme havâlesini kabul etmekle **"büyük günah"** işlemiş (!) ve bu sebeple -hâşâ- kâfir olmuştu.

Câhil **"Hâricîler"** gürûhunun ortaya attığı bu sapık görüş, Allâh'ın rahmetinin her şeyi kuşatmış olduğu ve bütün günahların afv edilebileceği hususundaki naslara[550] aykırı olması sebebiyle birçok kimse tarafından reddedilmesine rağ-

550 Zümer Sûresi, âyet 53.

men bu ihtilâfın aslâ ardı arkası kesilmedi. Hâricîler. **Hz. Ali** ve taraftarlarını küfürle itham edip onların cehennemde ebedî olarak kalacaklarını iddia ettikleri gibi sâir büyük günah işleyenlerin de bu durumda olacaklarını ileri sürmeye devam ettiler.

Hâlbuki Cenâb-ı Hakk'ın afv-ı ilâhîsi dışında bıraktığı iki şey vardır. Bunların biri **"şirk"** yani Allâh'a ortak isnâdı, diğeri ise **"kulların birbirlerindeki hakları"**dır. Ayrıca küfür, Cenâb-ı Hakk'ı -hâşâ- tekzib, yani O'nun hak dediğini bâtıl, bâtıl dediğini de hak kabul etmektir. Günah ise, bir emr-i ilâhîyi dinlemeyip aksine harekette bulunmaktır.

C-SIFÂT-I İLÂHİYE MESELESİ

Bâtıl itikâdî mezheplerin zuhûr sebeplerinden bir diğeri de Allâh'ın sıfatları etrafındaki münâkaşalardır. Bu fırkaların bazıları, Allâh'ın sıfatlarını izah ederken ifrata kaçıp O'nu sonradan yaratılmış olan mahlûkâtın sıfatlarından bir veya birkaçı ile tavsif yoluna saptılar. **"Müşebbihe"** adıyla anılan mezhep böyledir. Hâlbuki Ehl-i Sünnet inanışına göre, Allâh'ın **"muhâlefetun lil havâdis"** sıfatı vardır ki, bu, O'nun sonradan yaratılmış olan hiçbir şeye benzememesi demektir. Esâsen akaidde Allâh'ı noksan sıfatlardan tenzih de bu demektir.

Buna mukabil diğer bazıları da, -Mûtezile mezhebinde olduğu gibi- Allâh'ı tenzih ederken O'nun var olan bazı sıfatlarını yok farz ediyordu ki, bu hususlar ileride **"Bâtıl İtikâdî Mezhepler"** bahsinde daha fazla anlatılacaktır.

D-FELSEFENİN TESİRİ

İslâm tefekkürünün sâfiyetini bozan en önemli müessir, hiç şüphesizdir ki, felsefedir. Sırf akla dayanan ve onu vâsıta ve rehber ittihâz ederek hakikat arayıcılığına çıkan felsefe,

aslında İslâm'la bağdaşmaz. Zira İslâm, aklı, mükellefiyetin iki temel şartından biri kabul etmekle birlikte hakikate vâsıl olmak hususunda onu kifayetsiz kabul eder ve **"akl-ı nâkıs"** yani noksanlıkla mâlul olarak telâkkî eder. Bu husus, Yaratıcı'nın enbiyâ silsilesi ile beşeriyete vâkî yardımı ile sâbittir. Vahiyle terbiye edilmemiş olan akıl, azgın bir at gibidir. Sâhibine ekseriyâ yarlardan yuvarladığı hâlde nâdiren menzil-i maksûduna ulaştırır.

Ancak ilim ve hikmeti, müslümanın kayıp malı kabul eden İslâm'daki geniş fikir hürriyeti[551] sebebiyle Emevîler'in son dönemlerinde felsefe ağırlıklı olan eski Yunan ilimleri (ulûm-i kadîme)nin bütün eserleri Arapça'ya tercüme edilmeye başlanmış ve bu faaliyet, Halife **Me'mun** zamanında ikmal olunmuştu.

Bu sûretle çeşitli felsefî fikirlerin İslâm Âlemi'ne intikalinden sonra, aynı zamanda itikad sahasına müteallik bazı suâller ortaya çıkmaya başlamıştır ki, **M. Ebû Zehrâ**, bunları şöyle hülâsâ etmektedir:

*"Bazı âlimler, Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen, **«Allah Teâlâ'nın sıfatlarının, zâtının aynısı mıdır, yoksa ondan başka bir şey midir?», «Kelâm, Allah Teâlâ'nın sıfatı mıdır?» «Kur'ân-ı Kerîm mahlûk mudur?»** gibi tartışmalara giriştiler. Böylece anlaşmazlık konusu olan meseleler çoğaldı. Daha sonra tartışmalar, kader meselesine ve insanın irâdesi meselesine yöneldi.*

Ortaya şu soru çıkmıştı: İnsan, yaptıklarında serbest bir irâdeye sahip midir? Yaptıklarını kendi gücüyle mi yapar? Yoksa insan, irâdesiz olarak hareket eden ve başkası tarafından yönlendirilerek rüzgârın önünde uçuşan bir kuş tüyüne mi benzer? İşte böylece düşünceler ve görüşler peş-

---

551 Fazla bilgi için bkz: **Kadir Mısıroğlu**- İslâm Dünya Görüşü, İstanbul, 2008, sh: 345 vd.

peşe sıralanıp durdu.

*Netice olarak her âlimler topluluğunun kendisine mahsus bir kısım görüşleri meydana geldi ve bu görüşler okunmaya ve incelenmeye elverişli, hakkında tartışmalar yapılabilecek ilmî mezhepler hâline geldi ve ortaya **"İtikâdî Mezhepler"** çıktı."*[552]

Kadîm Yunan tefekkürünün İslâm Dünyası'na intikalinden sonra -mâruf olarak- üç İslâm filozofu[553] ortaya çıkmış ve bunlar -belli bir müessiriyetle- bazı müslümanları idlâl etmişlerdir. Bunlar, **el-Kindî** (v. 833), **Farabî** (v. 950) ve **İbn-i Sînâ** (v. 1037)'dir.

Bunların zuhûrundan önce de sapık itikâdî görüşlere cevaplar verilmiş olmakla beraber[554] asıl önlerinin kesilmesi

---

552 **M. Ebû Zehrâ**- a.g.e., sh: 124.

553 Aslında **"İslâm filozofu"** tâbiri yanlıştır. Bir insan, hem müslüman ve hem de filozof olamaz!.. Belki İslâm Âlemi'nde zuhur eden filozoflar demek daha doğrudur.

554 *"İslâm tarihinde dînî ve siyâsî gruplaşmalar oluşum aşamasında **"ashâbu'l-makâlât"** diye anılmıştır. Bunun sebebi, bazı âlimlerin toplumdaki meselelerle ilgili olarak **"makâle"** (görüş, söz) adıyla risâle yazmaları yahut bazı konular hakkında görüşlerini sözle ifâde etmeleridir. Giderek belirginleşen bu görüşler, belli bir süreç içinde gruplaşma mâhiyetini almış, ashâbu'l-makâlât, artık **"bir kurucunun liderliğinde ortak düşünceler etrafında bir araya gelen gruplar"** anlamına gelmeye başlamıştır.*

*Daha sonra **"fırka"** (çoğulu fırâk) kelimesi, İslâm mezhepleri tarihinde zümreleşmeyi ifâde eden en yaygın terim olmuştur. Meselâ **Nevbahtî**, Şiî gruplarına dâir eserini **"Fırâku'ş-Şia"**, itikâdî ve siyâsî grupları inceleyen **Abdülkâhir el-Bağdâdî** de kitabını **"el-Fark beyne'l-Fırâk"** şeklinde isimlendirmiştir. İslâm coğrafyasının genişlemesi ve diğer dinlere âid inanç grupları ile karşılaşılması neticesinde **"milel"** ve **"nihal"** kelimeleri ortaya çıkmıştır.*

*Milel, **"din"** mânâsındaki **"millet"**'in, nihal de **"iddiâ, görüş ve dînî zümre"** mânâsındaki **"nıhle"**'nin çoğuludur. Buna göre **"el-milel ve'n-nihal"** tâbiri, **"dinler ve mezhepler"** anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında **"hevâ"** ("tutarsız düşünce", çoğulu **"ehvâ"**) kelimesiyle oluşturulan **"ehl-i ehvâ"** terkîbi dayanakları zayıf ve temelsiz olan grupları ifâde et-*

meşhur Ehl-i Sünnet âlimi **İmâm-ı Gazâlî** ile olmuştur. Bu bahsi, ilm-i kelâm mütehassısı **Bekir Topaloğlu**'nun **İmâm-ı Gazâlî** hakkındaki görüşleri ile bitirelim:

*"**Gazzâlî**'nin kelâm ilmi sahasında meydana getirdiği yeniliklerden biri de eserlerinde felsefî bahislere yer vermiş olmasıdır. O'nun zamanına kadar felsefe karşısında bilginlerin tutumu, iki aşırı tezâhür hâlinde bulunuyordu. Bazıları felâsifenin her söylediğini gerçeğin tâ kendisi zannederek benimsiyor, bir kısmı da bütün felsefî bahisleri reddediyordu. **Gazzâlî**, bu anlayışların her ikisine de karşı çıkmıştır. O, felâsifenin hatalarını ortaya koymak maksadıyla meşhur eserini kaleme almıştır: **Tehâfütü'l-Felâsife** (Filozofların Sürçmesi). **Gazzâlî**, bu eserinde İslâm filozoflarından **Fârâbî** ve **İbn-i Sînâ**'ya cephe almıştır.*

*Eserin mukaddimesinde ve ayrıca **"el-Münkızu mine'd-Dalâl"** adlı risâlesinde filozofların iştigal ettikleri ilimleri taksime tâbî tutar. Mantık ve matematik gibi ilimler, kat'î delillere (bürhanlara) sahiptir. Bu ilimleri red veya inkâr etmek, bahis konusu değildir. Filozofların bu sahalara âid görüşleri kat'î ve hatasız olabilir. Fakat ilâhiyat sahasındaki fikirleri, zan ve tahminlere bağlıdır. Onlar bu alanda hata ve sapıklık içindedir. Ne var ki, ilimlerin künhüne vâkıf olamayan mukallidler, filozoflara hüsn-i zan besleyerek her söylediklerini gerçek kabul ederler. Hâlbuki bir sahada mütehassıs olanın her sahada mütehassıs olması lâzım gelmez.*

*__Gazzâlî__, Tehâfüt'ünde, **Fârâbî** ve **İbn-i Sînâ**'nın ilâhiyata, kısmen de tabîiyyata dâir hatalı görüşlerini yirmi mesele hâlinde ele alır. Bunların onyedisinde filozofların hataya, üçünde de küfre düştüklerini isbata çalışır.*

Tekfîr noktaları şunlardır:

a-Âlemin kıdemi: *Filozoflara göre, Kâinât, mahluk*

---

miştir." (DİA, c: 29, sh: 526)

olmakla beraber yaratılışına zaman sebkat etmemiştir. Yani âlem, zaman bakımından kadîmdir. Hâlbuki kelâm âlimlerine göre, Allah'tan başka kadîm kabul etmek, tevhîde aykırıdır.

b-Haşrin cismânî olmayacağı: *Onlara göre, Âhiret dediğimiz ikinci hayat vardır. Yalnız bu tekrar diriliş, cismen değil, rûhen olacaktır.* ***Gazzâlî,*** *bu telâkkiyi apaçık olarak naslara muhâlif görmüştür.*

c-Allâh'ın cüz'iyyâtı bilmediği: *Yine İslâm filozoflarına göre, Allah, küllî eşyâ ve hâdiseyi bildiği hâlde O'nun ilmi, cüz'î hâdiselere taallük etmez. Meselâ Allah insanların konuşma, hareket etme... vb. hasletlerine sahip olduklarını bilir, fakat benim şu anda konuşmakta olduğumu veya yürüdüğümü bilmez. Bu telâkkî de Allâh'a sıfatları bakımından nakîse getirir."*[555]

II-BÂTIL İTİKÂDÎ MEZHEPLER

Daha önce anlattığımız şia grupundaki mezheplerin de hiç şüphesiz akaid meseleleri ile ilgili görüşleri ve bunlar arasında bazı sakat îtikâdî telâkkileri de vardır. Fakat onları **"siyâsî sebeplerle doğmuş mezhepler"** olarak anlatmış bulunduğumuz cihetle burada ayrıca mevzubahs etmeye lüzum görmüyoruz. Burada anlatacağımız bâtıl mezhepler için **M. Ebû Zehrâ:**

"...Hiçbir zaman itikâdî mezheplerin ihtilâf etmesi, inancın cevher özüne dokunmamıştır. İhtilâflar, Allâh'ın birliğine, peygamberlere, âhiret gününe ve meleklere iman etme gibi, inancın temel prensiplerinden uzak birtakım fer'î meseleler üzerinde felsefî bir üslupla tartışmadan ibâretti.

Yine deriz ki: Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in getirmiş olduğu dinin hak olduğunda aslâ şüphe meydana gelmemiş, ihtilâf şu meselelerde cereyan etmiştir: Kul, yaptığı işleri bir

555 **Bekir Topaloğlu**- a.g.e., sh: 29 vd.

zorlama neticesinde mi yapar? Yoksa kendi iradesiyle mi yapar? Büyük günah işleyenin durumu nedir? Kur'ân-ı Kerîm mahluk mudur, değil midir?"[556] demektedir.

Evet, bunlar, Allâh'ın varlığı, birliği ile Peygamber'in risâletini inkâr etmiyorlar. Lâkin akaid mes'elelerinden bazılarını fer'î kabul edebilmek aslâ mümkün değildir!.. Zira iman, bir cüz' olup gayr-i kabil-i tecezzî, yani parçalarına ayrılmaz bir bütündür. Böyle olmayan, sadece **"amel"**dir.

Şimdi bu umûmî girizgâhtan sonra, **"Bâtıl İtikâdî Mezhepler"**i açıklayalım:

A-CEBRİYE

Bu mezhebin fârik vasfı, bir kulun bütün fiillerinde hür olmayıp Allâh'ın takdiri ile o fiilleri mecburen yapmakta olduğu iddiâsıdır. Binâenaleyh kulun fiilinde bir tercih ve ihtiyarı yoktur.

Bu bâtıl görüşün ilk olarak ne zaman ve kimin tarafından ortaya atıldığı hususunda İslâm âlimleri ittifak edememişlerdir. Bilinen odur ki, Cebriye telâkkîsi, Emevîler'in başlangıcında ortaya çıkmış ve bu devrin sonlarına doğru müstakil bir mezhep hâline gelmiştir. Elde bulunan iki tarihî vesîka, bu görüşü doğrulamaktadır. Bunlardan biri **Abdullah bin Abbas**'ın, diğeri ise **Hasan-ı Basrî** Hazretleri'nin bu sapık görüş sahiplerini ikaz için gönderdikleri mektuplardır.[557]

Bu sapık görüşün Müslümanlar arasında zuhûr sebebi, mezhep tarihçileri arasında yaygın görüşe göre, **"Yahudiler"** ve **"Mecûsîler"**dir.

*"Müslümanlardan Cebriyeciliğe dâvet eden ilk adamın **Ca'd b. Dirhem** olduğu, bu adamın Cebriyeciliği, Şam'da bulunan bir yahudiden öğrendiği ve Basra'da halk arasında*

556 **M. Ebû Zehrâ**- a.g.e., sh: 124 vd.
557 **M. Ebû Zehrâ**- a.g.e., sh: 127 vd.

*yaydığı ve **Cehm b. Safvan**'ın da Cebriyeciliği bundan öğrendiği söylenilmektedir.*

*"**Sarh el-Uyûn**" adlı eserde, **Ca'd** hakkında şunlar anlatılmaktadır:*

***Cehm b. Safvan**, kendisine nisbet edilen **Cehmiyye** (Cebriye)ciliği, bu **Ca'd**'dan öğrenmiştir. **Ca'd**'in de **İban b. Sem'an**'dan, **İban**'ın da **Talut b. A'sam** adlı bir Yahudiden öğrendiği söylenmektedir. Bu sözlerden, bu görüşün Yahudilerden çıktığı ve Sahabe devrinde başladığı anlaşılmaktadır. Çünkü yukarıda adı geçen **Tâlut**, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in devrinde hayattaydı. Sahabe ve tâbiîn devrini de gördü. **Tâlut**, zehirlerini kusmak için fitne döneminde büyük bir fırsat bulmuş ve nifak tohumlarını saçmıştır. Bununla beraber bu düşüncenin, sadece Yahudi kaynaklı olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü daha önceleri, Farslar arasında da bu gibi düşünceler vardı. Bunlar, "**Zerdüştlük**", "**Mani**"lik ve benzeri mezheplerin uğraştıkları meselelerdendi. "**el-Munye ve'l-Emel**" adlı kitapta şunlar anlatılmaktadır:*

***Hasan-ı Basrî**'den rivâyet edilmektedir ki, Farslardan bir adam, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e geldi ve şöyle dedi:*

"-Farsların, kızlarıyla ve kız kardeşleriyle evlendiklerini gördüm. Onlara:

"-Niçin böyle yapıyorsunuz?" dendiğinde, onlar:

"-Bu, Allâh'ın kaza ve kaderidir." diyorlardı.

Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.), şöyle buyurdu:

*"Her ümmetin «**mecûsî**» olanları vardır. Benim ümmetimin mecûsîleri de «kader yoktur» diyenlerdir. Eğer hasta olurlarsa, onları ziyaret etmeyin. Ölürlerse, onlara şehâdette bulunmayın."*

*Cebriye mezhebini, **Cehm b. Safvan** benimsemiş, ken-*

disini o yola adamış ve insanları ona dâvet etmiştir."[558]

Cebriye mezhebi mensupları, iddialarına mesned olarak şu âyet-i kerîmeleri göstermişlerdir:

"Eğer Allah dileseydi, onların hepsini hidâyet üzere toplardı. O hâlde sakın câhillerden olma!.."[559]

"Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinin üzerinde de perde vardır."[560]

"Hayır, Allah, küfürlerinden dolayı onların kalplerini mühürlemiştir."[561]

Cebriye, bunlara benzer daha birçok âyetten başka, şu meâlde bazı hadîsler de bulmuştur:

"Ebedî saadete eren (mü'min), annesinin karnında mü'min diye yazılan kimsedir. Bedbaht da annesinin karnında bedbaht diye yazılan kimsedir."[562]

Hâlbuki bu beyânlar, kulun kendi tercihi ile ne yapacağına dair olmuş ve olacağı ihata eden ilm-i ilâhî ile bilinmesinden doğmuştur. Diğer taraftan **"Eğer Allah dileseydi, ..."** ibâresinden de anlaşılacağı üzere, **"bu âlemi başka türlü yaratırdı"**, demektir ki, bu O'nun fiilinde muhtar olduğu mânâsınadır. Allah katında zaman olmaması sebebiyle, O'nun için olmuş ile olacak arasında fark yoktur. Ayrıca kulun fiilinde mecbur olmadığını gösteren pek çok Kur'ân âyeti mevcutken böyle düşünmek, elbetteki yanlış ve sağlam bir îmana aykırıdır.

Böyle âyetlerden de birkaç misal zikredelim:

"Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri, âyetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar her âyeti görseler yine ona îman etmezler. Doğru yolu gördükleri zaman onu kendi-

---

558 **M. Ebû Zehrâ**- a.g.e., sh: 125 vd.
559 En'âm Sûresi, âyet: 35.
560 Bakara Sûresi, âyet: 7.
561 Nisâ Sûresi, âyet: 155.
562 **Müslim**, el-Kader, 1.

lerine yol edinmezler. Fakat azgınlık yolunu gördüklerinde onu kendilerine yol edinirler. Bunun sebebi ise, âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gâfil kalmalarıdır."[563]

"Semud'a gelince, biz onlara doğru yolu gösterdik. Fakat onlar, körlüğü, hidâyete tercih ettiler..."[564]

Yine Allah, Firavun kavminin durumunu bildirirken şöyle buyurmaktadır:

"Vicdanları, doğruluğuna kanaat getirdiği hâlde, sırf zulümleri ve büyüklenmeleri yüzünden o mucizeleri inkâr ettiler. Bozguncuların âkıbeti nasıl oldu, bir bak."[565]

Diğer bir âyet-i celîlede ise, şöyle buyrulmaktadır:

"Biz, Âd ve Semud kavimlerini de helâk ettik. Bu, geride kalan yerlerinden de size belli olmaktadır. Şeytan, yaptıkları kötülükleri, kendilerine süsleyip güzel göstererek onları doğru yoldan uzaklaştırmıştı. Hâlbuki kendileri bunu anlayacak durumdaydılar."[566]

Bir başka âyet-i kerîmede de:

"...Hâlbuki onlar, o sihri satın alan kimsenin, âhiretten bir nasibi olmadığını çok iyi biliyorlardı."[567] buyrulmaktadır.

Bu hususta başka âyet-i kerîmelerde de şöyle buyrulmaktadır:

"Allâh'ın, kullarından dilediğine lütfundan bir şeyler indirmesini kıskanarak O'nun indirdiklerini inkâr etmekle, kendilerini, karşılığında sattıkları şey ne kötüdür!.."[568]

---

563 A'raf Sûresi, âyet: 146.
564 Fussilet Sûresi, âyet 17.
565 Neml Sûresi, âyet 14.
566 Ankebut Sûresi, âyet 38.
567 Bakara Sûresi, âyet 102.
568 Bakara Sûresi, âyet 90.

"Ey kitap ehli! Gözünüz gördüğü hâlde, Allâh'ın âyetlerini niçin inkâr ediyorsunuz?!"[569]

"Ey kitap ehli! Niçin hakkı bâtıla karıştırıyor ve bile bile hakkı gizliyorsunuz?"[570]

"Ey kitap ehli! Niçin iman edeni Allâh'ın yolundan men ediyorsunuz? Hak olduğuna şâhidken, o yolu eğri göstermeye çalışıyorsunuz!"[571]

Bütün bu ve benzeri âyet-i kerîmeler, kulun, fiilinde irâde ve ihtiyar sahibi olduğunu göstermekte değil midir? Aksi hâlde cennet ve cehennem, cezâ ve mükâfât mantıksızlık olmaz mı?! Hâlbuki cennet ve cehennemi yaratan, insanlara ceza tehdidi ve mükâfât vaadini yönelten hep O Vâcip Teâlâ Hazretleri değil mi?!

Cebriye'nin sapıklığı sadece kader meselesinde değildir. Onlara göre Cennet ve cehennemde kalış hakkındaki **"ebedî"** beyânı, uzunluktan kinâyedir. Orada ebedî, yani sonsuz bir sûrette kalmak mânâsını tazammun etmez!.. Ayrıca Ehl-i Sünnet inanışına göre, mü'minlerin Âhirette Cenâb-ı Hakk'ı görmeleri haktır. Cebriye mensupları, bunu da kabul etmezler. Onlara göre, Allah kelâmı **"kadîm"** değil, **"hâdis"**tir, yani sonradan yaratılmıştır.

Bilâhare bazı âlimlerin ortaya attıkları, **"Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk (sonradan meydana gelmiş) olduğu"** iddiasının kaynağı da Cebriye'nin bu sapık görüşüdür. Ayrıca Allâh'ın sıfatlarını kabul etmez ve O'nu yaratılmışların sıfatı ile tavsif etmeyi câiz görmezler. Meselâ "ilim" sıfatı ki, insanlardan bazıları "âlim" denildiğine nazaran bu sıfat, Allâh'a izâfe edilemez. Hâlbuki bu, sırf lâfzan bir ayniyet olup Allâh'ın bilgisi **"mutlak"**, âliminki ise **"mukayyed"**

---

569 Âl-i İmrân Sûresi, âyet 79.
570 Âl-i İmrân Sûresi, âyet 71.
571 Âl-i İmrân Sûresi, âyet 99.

veya **"izâfî"**dir. Bunları aynı saymak, elbette ki şirk olur. Lâkin Allâh'ın **"muhâlefetün lil havâdis"** yani sonradan yaratılmış olanlara benzememek, aslî bir sıfatıdır. İnsanlara âdil, âlim vs. demek, bu zeminde şirki mûcib olmaz.

Yine Cebriye mensuplarına göre, Yahudiler, Hz. Peygamber'in peygamberliğini yakînen bildikleri hâlde, O'nu kabul etmemelerine rağmen mü'mindirler. Çünkü iman, bilmek demektir.

Horasan ve havâlisinde yaygınlaşan Cebriye, bir müddet sonra orada zuhûr eden **"Maturidî Mezhebi"** karşısında tutunamayarak ortadan kalkmıştır.

B-KADERİYYE

Bu mezhep mensupları da Cebriye'nin tam aksi istikamette aşırı bir görüşle, bir kulun bütün fiillerinin sırf kendi irâdesinden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Kul, tamamen hür ve muhayyerdir. Dilediğini bizzat yapar. Hatta Allâh'ın murad etmediği bir şeyi yapmaya bile muktedirdir!..

Bu görüş, Allâh'ın ezelî olan irâde ve ilmini inkârdan başka bir şey değildir. Hâlbuki bir kulun irâde ve ihtiyarı dâhilindeki fiiller bile Cenâb-ı Hak, onlara **"Hâlık"** sıfatı ile dâhil olmadan gerçekleşemez. Çünkü kulda **"hâlıkıyyet"** sıfatından bir nasip yoktur. Âmentü esaslarından olan **"hayrihî ve şerrihî minallâhi teâlâ"**nın mânâsı budur.

Kaderiyeciler de aynen Cebriye mensupları gibi bazı âyet ve hadisleri kendilerine mesned ittihaz eder ve görüşlerine uymayanları ise, zoraki bir te'vile tâbî tutarlar. Mesnedleri olan âyet ve hadîs-i şerîfler şunlardır:

"O, kullarının küfrüne râzı olmaz!.."[572]

"Semud'a gelince, biz onlara da doğru yolu göster-

---

572 Zümer Sûresi, âyet 7.

dik, fakat onlar sapıklığı doğru yola tercih ettiler."[573]

"Biz insana yolu gösterdik; ister şükredici olsun, ister nankör!.."[574]

Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Her çocuk İslâm fıtratı üzerinde doğar. Nihayet anne ve babası onu Yahudi, Hıristiyan ve ateşperest yapar."[575]

"Allah Teâlâ buyurur ki: «Ben kullarımın hepsini kötülükten arınmış olarak yarattım. Fakat şeytanlar bilâhare onları dinlerinden saptırmıştır."[576]

Hâlbuki bu âyet ve hadislerde mevzubahs oluşlarda mevcud olmayan Allâh'ın rızâsıdır. irâdesi değil!.. Kaderi inkâr ettikleri hâlde bunlara galat olarak **"Kaderci"** veya **"Kaderiyye"** denilmiştir.

"Kader meselesinde ilk önce konuşan kimse, Iraklı birisidir. Bu adam, daha önce hıristiyan idi. Sonradan müslüman oldu. ***Mâbed el-Cühenî*** *ve* ***Ğaylân ed-Dımeşkî****, Kaderiyeciliği bu adamdan öğrenmişlerdir. Bundan da anlaşılıyor ki, Kaderiyecilik düşüncesi, sonradan İslâm'a sokulan bir fikirdir. Müslümanlar arasında, yabancı birisi tarafından, İslâm adına yayılmıştır. Bu fikri yayan yabancı ise, art niyet taşımaktadır.*

Daha önce Hıristiyan olan bu adamdan ***"Kadercilik"*** *düşüncesini iki kişi almıştır. Bunlardan biri, bu düşünceyi Irak'ta yayma vazifesini üzerine alan* ***Mâbed el-Cühenî****'dir. Diğeri ise, Şam'da halkı bu mezhebe dâvet eden* ***Ğaylân ed-Dımaşkî****'dir.*

Mâbed el-Cühenî*, insanları kısa bir süre bu fikre dâvet etme imkânı buldu.* ***Abdurrahman el-Eş'as****'ın isyanı ortaya*

---

573 Secde Sûresi, âyet 17.

574 Dehr (İnsan) Sûresi, âyet 3.

575 **Müslim**, el-Kader, 6.

576 Müslim. el-Cennet, 16.

*çıkınca, hemen O'na katıldı. **Eş'as** mağlup olunca **Mâbed**, bu fikre dâvet ve yardım eden bir kişi olduğu için **Haccac** tarafından öldürülen kişiler arasında bulunuyordu. Görülüyor ki, **Mâbed**, ortaya çıkan her fitnede sinsice yer alıyor ve çeşitli tuzaklara başvuruyordu. Nihayet boynu vuruldu.*

***Ğaylân el-Dımaşkî**'ye gelince, bu adam, Şam'da halkı kaderciliğe çağırmaya devam etti. Bu mevzuda **Ömer b. Abdülaziz** ile dahî münâkaşa etmişti.*"[577]

Bu münakaşalar sonunda güyâ tevbekâr olup doğru yola gelmişti. Fakat Emevî halifelerinin yüz akı olan **Ömer b. Abdülaziz**'in vefâtından sonra tekrar ortaya çıkarak fitne ve fesadına devam etti. Nihayet onuncu Emevî halifesi **Hişam b. Abdülmelik** (724-743) zamanında tâkibe alındı. Fakat idam edilmeden önce o devrin büyük âlimi **İmam Evzâî** ile Halife'nin önünde bir fikrî münâzara ile ilzâm edilme yoluna gidildi. Kendisine üç temel soru yöneltildi. Biraz uzunca olmasına rağmen bu ibretli münakaşayı **M. Ebû Zehra**'dan naklen dikkatlerinize arz edelim:

"**Evzâî** gelince, **Hişam**, O'na:

"-Ey **Ebâ Ömer**, bu Kaderiyeci ile bizim adımıza tartış." dedi. Bunun üzerine **Evzâî**, (**Ğaylan**'a hitâben):

"-İster üç, ister dört, istersen tek mesele seç."

Kaderiyeci **Ğaylan**:

"-Üç mesele olsun."

Evzâî:

"-Söyle bakalım: Allah Teâlâ, yasakladığı bir şeyin yapılmasına müsaade eder mi?"

Kaderiyeci **Ğaylan**:

"-Bu mesele hakkında hiçbir fikrim yoktur."

Evzâî:

"-Birinci mesele bu idi. İkinci olarak, söyle bakalım:

577 **M. Ebû Zehra**- a.g.e., sh: 138 vd.

Allah Teâlâ, emrettiği bir şeyin yapılmasına mânî olur mu?"

Kaderiyeci **Ğaylan**:

"-Bu mesele, birincisinden daha zor. Benim, bu hususta da bir fikrim yoktur."

Evzâî:

"-Ey mü'minlerin emîri, bu ikinci meseledir." dedi ve Kaderiyeciye hitâben şöyle dedi:

"-Söyle bakalım, Allah Teâlâ, haram kıldığı bir şeyin yapılmasına yardım eder mi?"

Kaderiyeci **Ğaylân**:

"-Bu mesele, birinci ve ikinci meseleden daha zordur. Benim bu hususta da herhangi bir düşüncem yoktur."

Evzâî:

"-Ey mü'minlerin emîri, işte üç mesele bundan ibâret."

Bunun üzerine **Hişam** emretti ve Kaderiyecinin boynunu vurdurdu. Sonra da **Evzâî**'ye yönelerek:

"-Bize bu üç meseleyi izah et, bakalım!.." dedi.

Evzâî:

"-Peki, ey mü'minlerin emîri!" dedi ve şöyle devam etti:

"Ey mü'minlerin emîri, bilmiyor musun ki, Allah Teâlâ, yasakladığı bir şeyin yapılmasına müsaade etti. **Hz. Âdem**'in ağaçtan yemesini yasakladı, daha sonra ise, ondan yemesine müsaade etti. **Âdem** de yedi. Ey mü'minlerin emîri, yine bilmiyor musun ki, Allah Teâlâ, bir şeyi emretti, sonra da yapılmasına mâni oldu. **İblis**'e, **Hz. Âdem**'e secde etmesini emretti, sonra da O'nun secde etmesine mânî oldu. Ve yine bilmiyor musun ki, ey mü'minlerin emîri, Allah Teâlâ, bir şeyi haram kıldı, sonra da O'nun işlenmesine müsaade etti. Leş, kan ve domuz etinin yenmesini yasakladı, sonra da zarûret hâlinde bunların yenmesine müsaade etti."

Bunun üzerine **Hişam:**

"-Söyle bakalım, O'na soracağın tek mesele hangisiydi?" dedi.

Evzâî, şu cevabı verdi:

"-O'na diyecektim ki, «Söyle bakalım, Allah Teâlâ, seni yaratırken kendi dilediği gibi mi, yoksa senin istediğin gibi mi yarattı?»

Kaderiyeci: «Kendi istediği gibi yarattı.» diyecekti.

Ben de O'na diyecektim ki: «Allah seni, senin istediğin zaman mı, yoksa kendi dilediği vakit mi öldürecektir?»

O da diyecekti ki: «Kendisi dilediği zaman.»

Bunun üzerine ben O'na diyecektim ki: «Söyle bakalım, Allah Teâlâ, seni öldürdükten sonra nereye gideceksin? O'nun dilediği yere mi, senin dilediğin yere mi?»

O diyecekti ki: «O'nun dilediği yere.»

Ey mü'minlerin emîri! Şurası bir gerçek ki, kendi yaratılışını güzelce yapmaya, kendi rızkını arttırmaya, ecelini ertelemeye ve kendisini dilediği yere koymaya gücü yetmeyen bir varlığın elinde hangi güç ve kudret bulunur?

Kaderiyeciler ne Allâh'ın kelâmına, ne peygamberlerin sözlerine, ne cennetliklerin sözlerine, ne cehennemliklerin sözlerine, ne meleklerin sözlerine, ne de kardeşleri İblis'in sözüne rızâ gösterirler.

Allah Teâlâ'nın kelâmı şudur: «**Rabbi, O'nu seçerek sâlih kullardan eyledi.**"[578]

Meleklerinki ise şudur: «**Bize öğrettiklerinin dışında hiçbir bilgimiz yoktur.**»[579]

Peygamberlerin sözüne gelince, **Şuayb** (a.s.) şöyle demiştir: «**...Muvaffakiyetim ancak Allah'tandır. Sadece**

578 Kalem Sûresi, âyet 50.
579 Bakara Sûresi, âyet 32.

O'na güvenirim ve O'na yönelirim.»[580]

İbrahim (a.s.) de şöyle demiştir: **«Eğer Rabbim beni doğru yola sevketmeseydi, yemin olsun ki, sapık kavimden olurdum.»**[581]

Nuh (a.s.) ise şöyle demiştir: **«Eğer Allah sizi azdırmayı dilerse, öğüt vermek istesem de öğüdüm size fayda vermez. O, sizin Rabbinizdir.»**[582]

Cennetlikler şöyle demiştir: **«Bizi, buna erdiren Allâh'a hamdolsun. Eğer Allah bizi doğru yola sevketmeseydi, biz doğru yolu bulamazdık.»**[583]

Cehennemliklerin sözü ise şudur: **«...Eğer Allah bizi doğru yola sevketmiş olsaydı, biz de sizi o yola sevk ederdik.»**[584]

Şeytanın sözüne gelince. O da: **«Rabbim, beni saptırdığın için...»**[585] demiştir."

Şâyet bu tartışma doğruysa, -ki, bize göre doğru olmaması için bir sebep yoktur- bu, eşit olmayan iki taraf arasında cereyan eden bir tartışmadır. Taraflardan biri. soru sormakta tam olarak serbest iken. diğeri hiçbir açıklama isteyemeden sorulara olduğu gibi cevap vermek zorundadır. Ya cevap verecektir. yahut da boynu kılıçla kesilecektir. Tartışmanın başlangıcından da anlaşılmaktadır ki, tartışılmaya girişilmeden önce idama karar verilmiş. daha sonra insanların huzurunda kararı haklı göstermek için tartışma açılmıştır. Yoksa Kaderiyecinin öldürülmesinin sebebi, bu tartışma değildir. Bu mesele, önce hüküm verip daha sonra da onu uygulamak için şâhitleri dinlemeye benzer.

Diğer yandan bütün sorular tek amaca yöneliktir. ru-

580 Hûd Sûresi, âyet 34.
581 En'âm Sûresi, âyet 77.
582 Hûd Sûresi, âyet 34.
583 A'raf Sûresi, âyet 43.
584 İbrahim Sûresi, âyet 21.
585 Hicr Sûresi, âyet 39.

muzlar kadar kapalıdır. Öyle ki, **Hişam b. Abdülmelik**'in kendisi bile soruları anlayamamıştır. Eğer **Hişam**, meselenin gerçek yüzünü öğrenmek için tartışma açtırmış olsaydı, adamı öldürmeden önce, soruların ne demek olduğunu öğrenmek isterdi. Sorular, soru olmaktan ziyâde bilmecelere benziyorlardı. Bu, tartışma değil, daha önce kararlaştırılmış ölüme bir bahane ve bir gerekçe hazırlamaktı.

Münâkaşa nasıl olursa olsun, bu, **Evzâî**'nin Kur'ân-ı Kerîm'i incelikleriyle bildiğini ve tartışmadan önce buna hazırlandığını göstermektedir. **Evzâî**, tartışma esnâsında, zâhirleriyle Kaderiyeciliği reddeden birçok âyet-i kerîme zikretmiştir.

Ğaylân öldürüldü, ama mezhep de öldü mü? Tek kelimeyle, hayır ölmedi. Bazı âlimlerin söyledikleri gibi başka mezhepler içinde de erimedi. Çünkü bu mezhep daha sonraları Mûtezile mezhebine karışmasına rağmen Basralılar arasında uzun süre yaşamış, dallanmış, budaklanmış, hatta Kaderiyecilerin bazı fırkalarının "**Dualizm**" anlayışına benzeyen bir mezhebe dönüşmesine sebep olmuştur. "**Dualizm**" mezhebine mensup olanlar, Kâinât'ın, aydınlık ve karanlık olmak üzere iki güce boyun eğdiğine, hayırın aydınlık, şerrin karanlık tarafından meydana getirildiğine karar vermişlerdir. Kaderiyeciler ise, hayrın Allah'dan, şerrin ise, Allâh'ın irâdesinin bir katkısı olmaksızın, kendi nefislerinden kaynaklandığına hüküm vermişlerdir. Böylece Kaderiyeciler, Allah Teâlâ'nın irâdesine karşı inatlaşmışlardır. **"Allah, onların iddiâlarından münezzehtir, çok yücedir."**[586]

Hâlbuki Allâh'ın izin ve irâdesi sebkat etmeden bir ağacın, bir yaprağının yere düşmeyeceği Kur'ânî bir hakikattir.[587]

586 İsrâ Sûresi, âyet 43.
587 Bkz: En'âm Sûresi, âyet 59.

C-MÜRCİE

Hz. Osman (r.a.) zamanında başlayıp **Hz. Ali** (k.v.) zamanın ayyuka çıkan fitne dolayısıyla Ashab'dan bazıları bîtaraflığı tercih ederek çatışan gruplara katılmamış ve onlardan herhangi birinin haklılığı veya haksızlığı hakkındaki hükmü Allâh'a havâle etmişlerdir. Fakat zamanla ortaya çıkan "**Hâricîler**", büyük günah işleyenleri "**kâfir**" îlân edince, îmana taalluk eden bu iddia sebebiyle ortaya ciddi bir akaid meselesi çıkmış oldu. Bu durumda bir grup insan, bîtaraf sahabenin tavrını bu meseleye tatbik ederek, büyük günah işleyenler hakkında peşin bir hüküm verilemeyeceğini, bunların durumlarını Allâh'a havâle etmek gerektiğini, Allâh'ın böyle kimseleri dilerse afv edebileceğini, dilerse günahları miktarınca azâba tâbî kılabileceğini iddia etmişlerdir. Onlara göre böyle kimseler, ne kâfirdir ve ne de müşrik... Bilâkis müslümandırlar.

Aslında bu görüş, Ehl-i Sünnet inanışına tamamen mutâbıktı. Zira Ehl-i Sünnet'e göre, "**amel, imandan bir cüz değildir.**" Fakat bu grup, gitgide ameli, daha doğrusu günahları küçümseyerek onların cennete girip girmemek hususunda bir rol îfâ etmeyeceğine inanarak bu hak görüşü, sapıklığa çevirmişlerdir. Hatta îmanı bile hafife alarak "**Aslolan kalb ile tasdiktir.**" diyerek bir kişinin amellerinin zâhirî hâli, onun iman sahibi olmadığını gösterse bile bu hâlin, onun kalben tasdikine zarar vermeyeceğini iddiâ etmişlerdir.

İşte, imanî esasları ve günahları hafife alan bu topluluğun inanışına "**Mürcie Mezhebi**" denilmiştir. Bunların inkârla birlikte sâlih amellerin hiçbir fayda sağlamayacağı gibi imanla birlik günahların da hiçbir zararı olmayacağı, zira Allâh'ın afvının her günahı ihâta ettiği yolundaki iddiaları sebebiyle bütün fâsıklar zamanla burada toplanmışlardır.

Daha sonra anlatacağımız "**Mûtezile Mezhebi**" mensupları büyük günah işleyenlerin cehennemde ebedî olarak kalacaklarını iddia ettiklerinden bu görüşü kabul etmeyerek böylelerinin cezalarını çektikten sonra cennete gireceklerini söyleyen Ehl-i Sünnet âlimlerini de "**Mürcie**" olarak vasıflandırmışlardır ki, bunlar arasında **İmâm-ı A'zam** Hazretleri bile vardır. Hiç şüphesiz bu tavsif, bâtıldır. Zira bu telâkkî, Mürcie'nin başlangıç devresine âid olup Ehl-i Sünnet inancına mutâbıktır.

Esâsen âlimler, Mürcie mezhebini iki kısım olarak mütalaa ederler:

*"**a-Sünnete tâbî olan Mürcieler:** Bunlar, büyük günah işleyenin, sadece günahı kadar azap göreceğini, cehennemde ebedî olarak kalmayacağını, belki de Allah Teâlâ'nın, onu afv edip rahmetine gark ederek ona hiç azab etmeyeceğini ve bunun Allah tarafından bir lütuf olduğunu, Allâh'ın ise dilediğine lütufta bulunacağını ve Allâh'ın büyük lütuf sahibi olduğunu söylemişlerdir. Fıkıh ve hadis âlimlerinin çoğu bu gruptandır.*

***b-Bid'atlara uyan Mürcieler:** Bunlar, inkârla beraber itaatin fayda vermediği gibi, imanla birlikte günahın bir zararı olmayacağını iddia edenlerdir. Çoğunluğun görüşüne göre, aslında "**Mürcie**" ismi, bunlara mahsustur. Herkes tarafından kınanması gerekenler de bunlardır."*[588]

Bu itibarla meseleyi Ehl-i Sünnet'e göre değerlendirip kabul eden sâir büyük âlimleri, "**Mürcie Mezhebi**"ndenmiş gibi telâkkî etmek yanlıştır.

D-MÛTEZİLE

İslâm Dünyası'nda takrîben üçyüz sene müddetle fikrî bir hâkimiyet elde ederek bilâhare ortadan kalkmış olan

588 **M. Ebû Zehrâ**, a.g.e., sh: 153.

"Mûtezile Mezhebi" nakli (nassları) kabul etmekle beraber, akla da ehemmiyet veren ve bunlar arasında bir mübâyenet (zıtlık, aykırılık) hâlinde aklı esas alarak nakli te'vil eden bir görüştür. Bu mezhebin zuhûr sebebi olarak farklı görüşler ortaya konmuş olmakla beraber bunların en mârufu şudur:

Hasan-ı Basrî Hazretleri'nin derslerine devam eden **Vâsıl b. Ata**, bir gün hocasına **"büyük günah işleyenlerin durumu"**nu sordu. Aldığı cevaptan memnun olmayarak:

"-Ben büyük günah işleyenlerin kesinlikle mü'min olmadığını, îman ve küfür arasında bir mertebede, **"el-menziletü beyn el-menzileteyn"** (imanla küfür arasında bir derecede) bulunduğuna inanıyorum." dedikten sonra **Hasan-ı Basrî**'nin meclisinden ayrıldı. O'nun teşkil eylediği grupa, **"ayrılmak, bir tarafa çekilip uzaklaşmak"** mânâsına gelen **"i'tizal"** kelimesinden türetilerek **"Mûtezile"** denildi.

Fakat bu mezhep, başka adlarla da anılmıştır. Kulların bütün fiillerini kendi irade ve ihtiyarlarıyla meydana getirdiklerine inandıkları için –bu görüşü kendilerinden önce ortaya atmış olan Kaderiye mensupları gibi **"Kaderiyye"** olarak da anılırlar. Aynı şekilde Allâh'ın sıfatları, Kur'ân'ın mâhiyeti ve ru'yetullâh meselelerindeki görüş benzerliği sebebiyle onlara **"Cehmiyye"** de denilir. Allâh'ın bazı sıfatlarını nefyetmeleri sebebiyle kendilerine ayrıca **"muattıla"** dahî denirse de, onlar bu tavsiflerin hiçbirini kabul etmezler. Kendilerinin **"Ehl-i Adl"** ve **"Ehl-i Tevhid"** olduklarını iddia ederler.

Bir görüşe göre, bu mezhebin ortaya çıkışı, **Vâsıl bin Ata**'dan çok evveldir:

*"Onlar, Ehl-i Beyt'ten çoklarını kendi mezheplerinin mensubu sayarlar. Hatta **Hasan-ı Basrî**'yi bile kendi mezheplerinin mensuplarından biri olarak kabul ederler. **Hasan-ı Basrî**, kulun fiili hakkında Kaderiyecilerin sözünü söylüyordu. Bu söz ise, daha ileride açıklanacağı gibi, Mûtezilîlerin*

*sözüdür. Yine **Hasan-ı Basrî**, büyük günah işleyen kimse hakkında. Mûtezilîlerin görüşüne yakın bir şey söylüyor ve onların görüşünün zıddını söylemiyordu. Çünkü O, büyük günah işleyeni münâfık sayıyordu. Münâfık ise, îman ehlinden sayılmaz. O, ebedî cehennemliklerdendir.*

***Murtezâ**, **"el-Münye ve el-Emel"** adlı kitabında Mutezilîleri, tabaka tabaka zikretmektedir.*

*Bize göre, Mûtezile Mezhebi **Vâsıl b. Ata**'dan daha önce ortaya çıkmıştır. Ehl-i Beyt'ten birçoğu, **Vâsıl b. Ata**'nın yolundan gitmişlerdir. Meselâ **Vâsıl**'ın samimi bir dostu olan **Zeyd b. Ali**, bunlardandır. Vâsıl, bu mezhebe dâvet edenler içerisinde en belirgin kişi olduğu için, birçokları bunu, mezhebin başı kabul etmişlerdir."*[589]

Bu gibi görüşlere göre, Mûtezile'nin başlangıcı bu kadar gerilere götürülse bile Emevîler devrinde tercüme edilmeye başlanan eski Yunan eserlerinin tesiri ile ortaya çıkıp kadrolaştıkları söylenebilir. Zira onların fikirlerinde felsefî görüşlerin ağırlığı inkâr edilemez bir gerçektir.

Diğer taraftan genişleyen İslâm Coğrafyası'na katılan muhtelif kavimlerin eski an'ane ve inanışların belli ölçüde devam etmekte olduğu hesâba katılırsa, bunlara karşı tevhid inancını müdafaa mecburiyeti ile karşı karşıya kalınmış olduğu kolayca anlaşılır. Bunun içinse **"cedel"** gerekli idi. Bununsa selef metodu ile îfâsı mümkün değildi. Bunu Mûtezile mensupları deruhte etmiş ve akıl yolu ile **"vahdaniyet"** ve **"nübüvvet"**i müdafaa etmişlerdir.

Gerçekten son devrin meşhur âlimlerinden **Zâhüdu'l-Kevserî** (v. 1952) bu görüştedir:

*"...Yine **Kevserî**, nübüvvet müessesesinin korunması mevzuunda Mutezile bilginlerinin meydana getirdikleri eserleri takdir eder ve İslâm Dünyası'nda bu mücâdelelerin vukû*

589 **M. Ebû Zehrâ**- a.g.e., sh: 155.

bulduğu yıllarda muhafazakâr selef metodunu benimsemiş bulunan fukahâ ve muhaddisînin İslâm akaidi adına aynı mücâdelâtı vermeye muktedir olmadıklarını kaydeder."[590]

Fakat Mûtezile Mezhebi mensuplarının şu hizmetlerine rağmen onların görüşlerinde Ehl-i Sünnet akîdesine aykırı pek çok husus mevcuddur. Gerçekten Mûtezile görüşleri, **"beş esas"** (usûl-i hamse) üzerinde müesses olup bunlar kısaca şöyledir:

1-Tevhid:

Ehl-i Sünnet inancının ilk temel taşı Cenâb-ı Hakk'ın zât ve sıfat itibâriyle tek ve benzersiz olduğunu kabul etmek mânâsında **"tevhid"**dir. Bu gerçek, Mûtezile Mezhebi'nde de aynen kabul edilmekle beraber sıfât-ı ilâhiye bahsinde farklılık arz etmektedir. Şöyle ki:

Mûtezile, Allâh'ın **"vahdâniyet"** ve **"kadîm"** oluşunu esas alarak O'na yine kadîm olan sıfatlar izâfesini vahdaniyete aykırı kabul etmektedir.

"Onlara göre, Allâh'ın sıfatları vardır. Ancak bu sıfatlar, O'nun zâtı üzerine zâid mânâlar, yani zâtından ayrı düşünülebilen şeyler olmayıp zâtında mündemiçtir. Binâenaleyh Cenâb-ı Hak için "alîm, semî, basîr'dir" denilebilir, fakat "O'nun ilim, sem', basar... sıfatı vardır." denilemez. Çünkü birinci anlayışta kullanılan kelimeler, sîga bakımından da sıfat olup zâtı ve sıfatı aynı anda ifâde etmiş olur. İkinci anlayışta ise, sıfat masdar şeklinde zikredilen bir mânâ olup zâta ayrıca ilâve edilmektedir. Allâh'ın sıfatları da zâtı gibi kadîm olacağından, ikinci anlayışa göre birden fazla kadîm kabul edilmiş (taaddüd-i kudemâ) olur. Bu ise, tevhid prensibine

---

590 **el-Kevserî**- Tebyîn mukaddimesi, sh: 12-15, 18'den naklen **Bekir Topaloğlu**- a.g.e., sh: 182.

aykırı düşer."[591]

Bu görüş sebebiyle Mûtezile Mezhebi mensupları, Kur'ân-ı Kerîm'in **"kadîm"** değil, **"hâdis"** yani mahlûk olduğunu iddia etmişlerdir ki, bu görüşleri de Ehl-i Sünnete aykırıdır. Diğer bir ayrılık da onların Allâh'ın Âhirette mü'minler tarafından görüleceğini (ru'yetullah) inkâr etmeleridir. Hâlbuki bu husus, sahih hadis ile sâbittir.

2-Adl:

Mûtezile Mezhebi mensupları, Cenâb-ı Hakk'ın **"âdil"** (adl) sıfât-ı ilâhiyesini telâkkîde de Ehl-i Sünnete aykırı bir görüş sahibidirler. Onlara göre, âdil olan Allah, kullarına zulmetmez. Bu sebeple kullar, iyilik ve kötülükleri kendi hür iradeleri ile gerçekleştirirler. Bu fiillerde ilâhî irâde mevcud olsaydı, kullar cebir altında bulunmuş olur, bu takdirde mükâfât da, mücâzât da abes olurdu.

Bu görüş, evvelce anlatılmış olan Kaderiye Mezhebi'nin görüşü ile aynı olup Ehl-i Sünnet dışıdır. Zira hayır, şer, her fiili yaratan Allah'tır. Kulda hâlıkıyet sıfatından hiçbir nasip yoktur. Kul diler, Allah halkeder. Kulda sadece fâiliyet sıfatı mevcuddur. Bu yanlış görüşün bir diğer tezâhür şekli de kul için hayırlı olanın yaratılmasını Allâh'a -hâşâ- vâcip telâkkî olunmasıdır. Hâlbuki Allah dileyip **"hâlık"** sıfatı ile dâhil olmadıkça, hiçbir fiil vukua gelmez!..

3-Va'd ve vaîd (Vaad ve korkutma):

Mûtezile'ye göre, bir kul, mü'min ve itaatkâr olarak Âhiret'e intikal ederse mükâfâta nâil olur. Bu, Allâh'ın vaadidir. İmansız veya büyük günah işleyip de tevbesiz Âhiret'e giderse, o zaman ebedî olarak cehennemde kalmaya müstahak olur. Bu da Allâh'ın vaîdi, yani korkutmasıdır. Büyük

591 **Bekir Topaloğlu**- a.g.e., sh: 174.

günahlardan uzak duranların, küçük günahları ise afv olur. Buna göre, mü'min muvakkaten de olsa, cehenneme gitmez. Zira büyük günah işleyenler, tevbe etmeden ölürlerse, zaten kâfirdirler. Cehenneme girenler ise, oradan bir daha ebediyen çıkamazlar.

Mu'tezilenin bu görüşü, Mürcie'nin görüşünün tamamen zıddıdır. Ameli, imandan bir cüz sayan Mûtezile, peygamberin şefaatini de inkâr etmektedir.

Mutezilîler, bu prensiplere dayanarak, *"inkârla beraber itaatin bir faydası olmadığı gibi, imanla birlikte günahın da bir zararı yoktur."* diyen Mürcie fırkasına cevap vermişlerdir. Çünkü Mürciecilerin iddiaları doğru kabul edilecek olursa, Allah Teâlâ'nın korkutması (vaidi) boşuna olur. Hâlbuki Cenâb-ı Hak:

«Allah, onların iddialarından münezzehtir, çok yücedir.»[592] buyurmaktadır.

4-el-Menzile Beyne'l-Menzileteyn:

Mûtezile Mezhebi'ne göre, amel, imandan bir cüz olduğundan, büyük günah işleyenler, iman dairesinden çıkmış olur. Buna rağmen de küfre girmiş olmaz. Zira kelime-i şehâdet gibi îman şiarları kendisinde devam etmekte olduğundan iman ve küfür arasında (menzile beyne'l-menzileteyn) bir yerde durur. Böylelerine, ölünceye kadar müslüman muâmelesi yapılır. Ölmeden tevbe ederse, imana avdet etmiş olur. Böyle samimi bir tevbe yapmadan ölürse, ölümünden itibaren kâfirdir. Şüphesiz bu görüş de, Ehl-i Sünnet'e aykırıdır.

"Şehristânî, "el-Milel ve'n-Nihal" adlı eserinde, günahkâr müslümanın, mü'minlikle kâfirlik arasındaki bir mertebede bulunduğu meselesini izah ederek şöyle der:

---

592 İsrâ Sûresi, âyet 43.

*"Bu mesele, şöyle izah edilmiştir: **Vâsıl b. Ata** demiştir ki: «İman, bir meziyetlerden ibârettir. Bu meziyetlerin birlikte bulunduğu kişiye, **"mü'min"** denir. Ve bu isim, onu övme mâhiyetindedir. Yoldan çıkan fâsık ise, hayırlı meziyetler kendisinde bulunmadığı için, övülecek bir isme lâyık olmaz ve kendisine **"mü'min"** denilemez. Bu kimseye, **"kâfir"** de denilemez. Çünkü bu kişi, kelime-i şehâdet getirmekte ve daha başka hayırlı ameller de işlemektedir. Bunun, bu yaptıklarını inkâr etmek mümkün değildir. Ne var ki, böyle bir insan, tevbe etmeden Dünya'dan ayrılırsa, ebedî olarak cehennemde kalacaktır. Çünkü Âhirette iki fırka insan vardır. Biri cennetlik, diğeri ise cehennemliktir. Fakat böyle bir günahkâr kişinin cehennem ateşi hafifletilir.»"*[593]

5-Emr-i bi'l-Mâruf, Nehy-i ani'l-Münker:

Aslında iyiliği emredip kötülükten men etmek, her müslümana farzdır. Mûtezile'nin bu prensip dâhilinde hareket etmesinde kınanacak bir husus yoktur. Ancak İslâm'a hâriçten yapılan itirazları, bu prensiple cevaplandıran Mûtezile mensupları, yukarıda izah edilmiş olan sapık görüşlerini kabul etmeyen Müslümanlara karşı gâyet sert davranışlar, kendileri gibi düşünmeyenlerle bu aşırı tavırlarını tâ ortadan kalkıncaya kadar devam etmişlerdir.

Mûtezile Mezhebi mensupları, itikâdî meseleler dışında, yani fıkhî bahislerde içtihâda bulunup kendilerine has görüşler geliştirmişlerdir. Bunların çoğu fıkhî meselelerde Hanefî içtihadlarını kabullenmişlerdir.

III-HAK OLAN İTİKÂDÎ MEZHEPLER

Buraya kadar hep bozuk fikirler ve bâtıl mezhepler üzerinde durduk. Bu eseri bitirirken -değerlendirmeye miyar

---

593 **M. Ebû Zehrâ**- a.g.e., sh: 159.

olan- hak mezhepler ve doğru görüşler hakkında da kısa bir bilgi sunmak ihtiyacını hissediyoruz. Hak olan itikâdî mezhepler, ikidir: **Mâturîdî** ve **Eş'arî** mezhepleri. Şimdi biraz da bunlardan bahsedelim:

A-MÂTURÎDÎ MEZHEBİ

Akaid bahsinde **"Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat"** denildiği zaman iki mezhep veya iki görüş kastedilir. Bunlardan biri, Mâverâünnehir'de teessüs etmiş bulunan **Ebû Mansur el-Mâturîdî**'ye (v. 944) nisbet edilen **Mâturîdîlik**, diğeri ise Irak'ta kurulan ve **Ebu'l-Hasan el-Eş'arî**'ye nisbet edilen **Eş'arîlik**'tir.

Hz. Osman zamanında başlayarak sürüp giden siyâsî ve fikrî kargaşaya, bir de hicrî ikinci asırdan itibâren eski Yunan felsefî eserlerinin tercümesiyle husûle gelen **"akılcılık"** cereyanları eklenince, ortaya çıkan sapık fikirlere nassa bağlılık ve teslimiyeti şiar edinmiş olan selefin metodu ile karşı koymak, âdeta imkânsız bir hâle gelmiştir. Bilhassa aklı ön plâna çıkaran Mûtezile mensuplarının kesif propagandaları sebebiyle İslâm Âlemi'nde tam bir fikrî anarşi hâkim olmaya başlamıştı.

Bu durumda akaid bahislerinde nassa bağlı kalmakla birlikte akla da ehemmiyet vererek bu fikrî kargaşaya bir son vermek gerekiyordu. Bu ihtiyaç, selef metodu ile Mûtezile'nin iyi taraflarını birleştirmek sûretiyle giderildi. Bunu gerçekleştiren **Ebû Mansur el-Mâturîdî**, Semerkand'a bağlı **"Mâturid Köyü"**nde, tahminen 282 yılında doğmuştur. Hayatı hakkında fazla bilgi mevcud olmamakla beraber kendisine nispet edilen eserlerden O'nun çok iyi bir âlim olduğu anlaşılmaktadır. Milâdî 944 yılında Semerkand'da vefat etmiştir.

Ebû Mansur el-Mâturîdî'nin yetiştiği muhitte tamamen Hanefî fıkhı hâkimdi. Bu sebeple O da amelî bir mezhep

olarak Hanefîliği seçmiş, fazladan olarak **Ebû Hanife**'nin akaide âid görüşlerini benimseyip bu görüşleri genişletip geliştirmiştir. Zira **Ebû Hanife** -rahmetullâhi aleyh- sadece fıkhî meselelerde değil, aynı zamanda itikâdî bahislerde de öz, fakat doğru fikirler serdetmiş, büyük bir âlimdi.[594] Bu sebepledir ki, **İmam-ı A'zam** Hazretleri'nin Mâturîdî Mezhebi'nin ilk kurucusu olarak kabul edenler de vardır.[595]

*"**Mâturîdî**'nin, devrinin en kıymetli kelâm eseri olarak bize intikal eden **"Kitabu't-Tevhid"**i incelendiği takdirde, O'nun hakikaten, naklin yanında akla da büyük değer veren, cedel ve münâzara üslûbunu kullanan bir kelâm eseri olduğu ortaya çıkar. Bununla beraber müteşâbihâtın te'vili mevzuunda **Şeyh Ebû Mansur**, tıpkı **Ebû Hanife**'de olduğu gibi, muhafazakâr davranarak te'vilden kaçar. Meselâ **"istivâ"** meselesinde, yani **«Rahman olan Allah, Arş üzerine istivâ etti.»**[596] âyet-i kerimesinin izahında, teşbihe kaçan anlayışları zikredip reddettikten ve te'vile giden diğer görüşleri de hulâsâ ettikten sonra şöyle der:*

---

594 **İmâm-ı A'zam** Hazretleri, devrindeki ehl-i bid'atle münazaralarda bulunmuş, talebeleri, O'nun bu vesîle ile akaide dâir beyânlarını rivâyet etmiş ve bunlar, beş risâle hâlinde günümüze kadar ulaşmıştır. Bunlar:

1-**"el-Fıkhu'l-Ekber"**,

2-**"el-Fıkhu'l-Ebsat"**,

3-**"er-Risâle"**,

4-**"el-Âlim ve'l-Müteallim"**,

5-**"el-Vasıyye"**dir.

(Tafsîlât için bkz: **Mustafa Öz**- **İmâm-ı A'zam**'ın Beş Eseri, İstanbul, 1981)

595 **Bekir Topaloğlu**- a.g.e, sh: 122-124'de şöyle demektedir: *"Hülâsâ hicrî dördüncü, asrın başlarında ortaya çıkan **Mâturidiyye**, ikinci asırda **Ebû Hanife** tarafından kurulan bir mezhebin devamıdır. **Maturidiyye**, akaid sahasında nakille birlikte aklı da dinin anlaşılmasına vesile olan bir asıl kabul etmiş, **İmam Mâturîdî**'den itibaren akaide kelâm metodunu gittikçe geliştirerek benimsemiştir."*

596 Tâhâ Sûresi, âyet 5.

*"Bu mevzuda bize göre aslolan şudur ki, Allah Teâlâ, «**Hiçbir şey O'nun benzeri olamaz.**»*[597] *buyurmak sûretiyle, kendini, yarattıklarına benzetmekten tenzih etmiştir. Biz de yukarıda O'nun fiilinde ve sıfatında benzerlerden münezzeh olduğunu beyân ettik. O hâlde Rahman'ın Arş üzerine istivâsına, Kur'ân'da vârid ve akılda sâbit olduğu gibi hükmetmek gerekmiştir. Artık biz, bu âyetin, belli bir mânâ ile kesin te'viline hükmedemeyiz. Çünkü yukarıda zikrettiğimiz te'villerden herhangi birine ihtimali olduğu gibi henüz beşer idrâkine ulaşmamış ve teşbih şâibesi de taşımayan başka bir mânâya gelmesi de muhtemeldir. Biz, ancak bu âyette Allâh'ın murad ettiğine îmân ederiz. Ru'yetullah ve diğer meselelerde olduğu gibi hakkında nas vârid olan her mevzuda da durum aynıdır: Teşbihini nefyeder, hiçbir yorum yapmadan murâd-ı ilâhî her ne ise, ona iman ederiz."*[598]

Bu durumda açıkça görülmektedir ki, **Mâturîdî**'deki akılcılık, Mûtezile'deki akılcılığa benzememektedir. Mûtezile, aklı hakem kabul ederek bazı sıfât-ı ilâhiye ile birlikte kaderi inkâr etmekte ve Âhiret Âlemi'ne âid **şefaat, sırat, mîzân** ve **ru'yetullah** gibi birçok dînî hakikati ya reddetmiş veyahud da bunlarla ilgili nasları zorakî bir sûrette te'vile tâbî tutmakta iken **Mâturîdî**, bu gibi meselelerde nasların bildirdiği ile iktifâ ederek bakisini -aynen selef gibi- Allâh'a havâle etmektedir.

Mâturîdî'nin görüşleri, hülâsatan şöyledir:

a-Aklen, Allâh'ı bilmenin gerekli olduğunu kavramak mümkün ve gereklidir. Ayrıca akıl, varlıkların iyi veya kötü olduklarını kavramaya muktedirdir. Ancak bunlardan bazılarının iyi veya kötü olduğu, ancak Allah Teâlâ tarafından bildirilmekle kavranabilir. **Ebû Mansur Mâturîdî**, şöyle de-

---

597 Şûrâ Sûresi, âyet 11.

598 **Bekir Topaloğlu**- a.g.e., sh: 123.

miştir:

"Akıl, bir şeyin, ne olduğunu idrâk edebilse de, o şeyin yapılıp yapılmaması, ancak hikmet sahibi olan Allâh'ın emriyle bilinir. Çünkü akıl, tek başına, dînî emir ve yasakları bilemez. Zira dînî emir ve yasakları, ancak Allah Teâlâ koyar."[599]

b-Aklı, felsefede olduğu gibi hakikate ulaşmak için aslâ yegâne vâsıta kabul etmeyen ve hatta ona, Mûtezile kadar bile bir ehemmiyet atfetmeyen Mâturidiyye Mezhebi'nde, aklın, nasların anlaşılmasındaki değeri kabul edilmektedir. Bu husus, bilhassa Kur'ân-ı Kerîm'deki **"müteşâbih"** âyetlerin değerlendirilmesinde çok bârizdir. Mâturîdîler, böyle âyet-i kerîmeleri, Mûtezile gibi zorâkî bir te'vile tâbî tutmak veya büsbütün reddetmek yerine aklen en yakın ihtimale hamlederek -bu hususta kat'î bir iddia sahibi olmaksızın- durumu, Allâh'a havâle etmek yolunu tutmuşlardır.

Gerçekten *"Mâturîdîler, Allah Teâlâ'nın, kendisini sıfatlandırdığı bütün sıfatları ve hâlleri, olduğu gibi kabul edip, asıllarını reddederek onları değiştirmeye girişmemesiyle beraber Allah Teâlâ'nın cisimden, mekândan ve zamandan berî olduğunu kabul eder. Allah Teâlâ'nın **"yüz"**, **"el"**, **"göz"** gibi uzuvlara sahip olduğunu zâhiren ifâde eden âyet-i kerîmeleri te'vil eder ve daha önce beyân ettiğimiz prensibine göre hareket eder. O da **"Müteşâbih âyetleri, mânâsı açık muhkem âyetlerle izah prensibidir."***

*Meselâ Mâturîdî, **"...Ve sonra Allah Arşı istivâ etmiştir."**[600] âyet-i celîlesindeki **"istivâ"** kelimesini, "Düzgünce yarattı" şeklinde izah etmiş; **"Biz, O'na şah damarından daha yakınızdır."**[601] âyet-i celîlesini, "Allah Teâlâ'nın azametine*

599 **M. Ebû Zehrâ**- a.g.e., sh: 222.
600 Secde Sûresi, âyet 4.
601 Kâf Sûresi, âyet 16.

ve kudretinin kemâline işâret ediyor." diyerek izah etmiştir.

*Böylece **Mâturîdî**, her teşbihi veya cisim nisbet etmeyi yahut yer ve zaman izâfe etmeyi te'vil eder, böylece Mûtezililere yaklaşır."*[602]

c- Kul hakkındaki **"cebir"** ve **"irâde"** husûsunda Mâturîdilerin görüşü şudur:

"Mâturîdîler, bu mevzuda, Allah Teâlâ'nın, bütün varlıkları yarattığını, Kâinâtta mevcud olan her şeyin Allâh'ın mahlûku olduğunu, Allâh'ın hiçbir ortağı bulunmadığını, yaratmayı O'ndan başkasına nisbet etmenin O'na ortak koşmak olduğunu, bunun ise hiçbir zaman kabul edilmeyeceğini ve akla sığmayacağını beyân etmiş ve sonra da şunları söylemiştir:

*"Allah Teâlâ'nın hikmeti, ancak kulun cüz'î irâdesiyle yapacağı hayırlı şeylerin sevap olacağını, yine cüz'î irâdesiyle yapacağı kötü işlerin günah olacağını gerektirmektedir. Allâh'ın hikmeti yanında, adâleti de bu durumu gerektirmektedir. Böylece Allah Teâlâ'nın **"Sizi de, yaptıklarınızı da yaratan Allah'tır."**[603] kelâmı mûcibince kulların işlerinin Allah tarafından yaratılmış olduğu ortaya çıkmaktadır."*[604]

ç-Mûtezile'nin iddia ettiği Kur'ân-ı Kerim'in **"mahlûk"** yani **"hâdis"** (sonradan yaratılmış) olduğu iddiâsını, Mâturîdîler kabul etmemiş, O'nun, sadece mânâyı ifâde eden lafız ve harflerinin **"hâdis"** olduğunu iddia etmişlerdir.[605]

---

602 **M. Ebû Zehrâ**- a.g.e., sh: 228.

603 Saffât Sûresi, âyet 96.

604 **M. Ebû Zehrâ**- a.g.e., sh: 225.

605 Kur'ân-ı Kerîm'in **"kadîm"** veya **"hâdis"** olduğu meselesi çok uzun ve derin münakaşalara sebep olmuştur. Bu hususta üç görüş vardır. Bunlar:

1-**Mûtezilîler'in görüşü:** Bunlar, Kur'ân-ı Kerim'i **"mahlûk"** olarak sıfatlandırmışlardır.

2-**Eş'arîler'in görüşü:** Bunlar da Kur'ân-ı Kerim'in **"mahlûk"** olmadığını söylemişler, fakat onu **"kadîm"** olarak sıfatlandırmamışlardır.

d-Mâturidîler, **"O gün Rablerine bakan pırıl pırıl parlayan yüzler de vardır."**[606] meâlindeki âyet-i kerîmeye istinâden Âhirette Allâh'ın müminler tarafından görüleceğine inanırlar.

e-Mâturîdî Mezhebine göre, büyük günah işleyenler tevbe etmeden ölseler bile bunlar cehennemde **"ebedî"** olarak kalmayacaktır. Allah dilerse, onları afveder, dilerse belli bir miktar azab gördükten sonra cennete nakleder. Allah Teâlâ, cehennemde ebedî kalmayı, kendisini ve bildiklerini inkâr edenlerle, O'na ortak koşanlar, yani **"müşrikler"** hakkında takdir buyurmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de meâlen:

"Kim bir hasene (iyilik) **ile gelirse, O'na on misli verilir. Kim de bir seyyie** (kötülük) **ile gelirse, O'na ancak misliyle cezâ edilir ve hiçbirine haksızlık edilmez!.."**[607] buyrulmaktadır.

Hiç şüphesiz ki, Allâh'ı inkâr etmediği veya O'na ortak koşmadığı hâlde büyük günah işlemiş olanların durumu, kâfir ve müşrikin durumundan daha hafiftir.

Böyle olduğu hâlde büyük günah işleyenler de cehennemde ebedî olarak kalacak olsa, onlara istihkaklarından fazla ceza verilmiş olur ki, bu da Allâh'ın **"âdil"** sıfatı ile bağdaşmaz.

Bu sebepledir ki, -günahtan berî olamayan- bütün mü'minler **"korku ile ümid"** (beyne'l-havfi ve'r-recâ) arasında yaşarlar. Nitekim, bir âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyrulmuştur:

"Şüphesiz ki, Allah, kendine ortak koşulmasını afv etmez. Bunun dışında, dilediği kimseyi afv eder. Kim,

---

3-**Mâturîdîler** ise, Kur'ân-ı Kerim'in **"hâdis"** olduğunu söylemişler ve O'nun **"mahlûk"** olduğunu söylememişlerdir.

Tafsîlât için bkz: **M. Ebû Zehrâ**- a.g.e., sh: 186 vd. veya sh: 228.

606 Kıyâme Sûresi, âyet 22-23.

607 En'âm Sûresi, âyet 160.

Allâh'a ortak koşarsa, şüphesiz büyük bir günah ile iftira etmiş olur."[608]

B-EŞ'ÂRÎ MEZHEBİ

Hak olan itikâdî mezheplerin ikincisidir. **Ebu'l-Hasan el-Eşarî** (v. 916) tarafından tesis olunmuştur. Milâdî 871 yılında Basra'da doğmuş olan **Ebu'l-Hasan el-Eş'arî**, gâlip ihtimale göre, başlangıçta amelen Hanefî, itikaden ise Mutezile Mezhebi'ne mensuptu. Kırk yaşına kadar Mûtezile Mezhebi mensuplarıyla beraber oturup kalkmış, bu mezhebin seçkin âlimlerinden biri olarak tanınmıştı. Sonradan kelâm tarihinde **"ihve-i selâse"**[609] (üç kardeş) diye meşhur olmuş bir mesele dolayısıyla hocası **Ebû Ali el-Cübbâî**'den ayrılarak ayrı bir mezhep kurmuştur. Fikirlerini, Bağdad ve Basra'da yaymaya başlayan **Ebu'l-Hasan el-Eş'arî**, **Ebû Mansur el-Mâturîdî**'nin muâsırıdır. Dolayısıyla Mûtezile Mezhebi mensuplarının Ehl-i Sünnet âlimlerine karşı şiddetle mücâdele etmekte oldukları bir zamandı. Aralarında uzun müddet kaldığı için onların zayıf noktalarını çok iyi bilen **Eş'arî**, saf değiştirdikten sonra bir müddet evine çekildi. Mûtezile ile Ehl-i Sünnet âlimlerinin görüşleri üzerinde uzun uzun düşündükten sonra vâsıl olduğu neticeyi halka îlân etmek üzere bir Cuma günü Basra'da minbere çıkıp şöyle dedi:

"-Ey insanlar! Şüphesiz ki, beni tanıyan tanımıştır; tanımayana ise, şimdi kendimi tanıtacağım. Ben filan oğlu filanım. Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olduğunu, Allah Teâlâ'nın Âhirette gözle görülemeyeceğini, kötü fiillerin benim gibi

---

608 Nisâ Sûresi, âyet 48.

609 İlâhî takdîrdeki hikmetleri kavramak husûsunda beşerî aczi ortaya koymak yönünden dikkat çekici olan **"ihve-i selâse"** (üç kardeş) meselesi şudur:

Ebu'l-Hasan el-Eş'ârî, bir gün hocası ve Mûtezile üstadlarından **Ali el-Cübbâî**'ye bir suâl tevcîh etti ve aldığı cevaplar kendisini tatmîn etmeyerek

kullar tarafından yapıldığını söylerdim. Şimdi ise, ben tevbe ettim, kesinlikle vazgeçtim. Mûtezilîlere karşı çıkmaya ve onların rezilliklerini ortaya koymaya karar verdim.

---

ayrılıp **Eş'ârîlik Mezhebi**'ni kurdu.

Suâl şudur:

Kul hakkında hayırlı olanı yaratmanın Cenâb-ı Hak hakkında **"vâcib"** olduğunu iddiâ eden Mûtezile Mezhebi'nin bu görüşünden şüphe eden **Eş'ârî**, hocasına sordu:

"–Biri kâfir, diğeri sâlih mü'min, bir başkasıysa sabî iken ölmüş bulunan üç kardeş hakkında ne dersiniz?"

El-Cübbâî:

"–Sâlih mü'min, yüksek derecelere erişmiştir. Kâfir ölen kardeşi ise azâba dûçâr olmuştur. Sabî olarak vefât eden üçüncü kardeş ise ne mükâfât ve ne de mücâzât görür." demiştir. Bundan sonra hoca ve talebe arasındaki mükâleme şu sûretle devâm etmiştir:

"–Sabî olarak vefât eden, sâlih olan kardeşinin derecelerine ulaşmak istese Cenâb-ı Hak buna izin verir mi?"

"–Hayır! Ona denilir ki; o derecelere tâat ile varılır, seninse tâatin yoktur."

"–Eğer çocuk, Yâ Rabbî! Bu durum benim kabahatimden dolayı değildir. Eğer beni yaşatsaydın sana itaat eder, birâderim gibi derecâta nâil olurdum." dese Cenâb-ı Hakk'ın ona nasıl bir mukâbelede bulunabileceğini tahmîn edersiniz?"

"–Cenâb-ı Hak ona yaşasaydı umduğu gibi taatte bulunmayıp isyân edeceğini ve bunun netîcesinin de azâba dûçâr olmak olacağını bildirerek kendisi için hayırlı olanı halk ettiğini yâni sabî iken canını alarak onu bu durumdan kurtardığını beyân buyurur."

"–Bu ifâde karşısında hayâtını kâfir olarak tamamlayan diğer kardeş Cenâb-ı Hakk'a "Ey merhametlilerin en merhametlisi olan Rabbim! Mâdem öyle, beni niçin kardeşim gibi sabî iken öldürüp de bu felâkete sürüklenmekten kurtarmadın?" yolunda bir îtirazda bulunsa, Cenâb-ı Hak buna karşı sizce ne buyurur?"

Bu noktada verecek cevâbı kalmayan **Cübbâî**, muhâtabını ithâm ederek:

"–Sen vesveseye tutuldun." diyerek cevap vermiştir. **Eş'ârî** ise:

"–Hayır ben vesveseye tutulmadım. Ancak Şeyhimizin söyleyecek sözü kalmadı. Anlaşılan akıl sepetinde pamuk bitmiş diyerek meclisi terk etmiş ve Mûtezile'den ayrılarak kendi îtikâdî görüşünü yaymaya başlamıştır.

(Bu muhâverenin -Sübkî gibi- gerçek olmadığını söyleyenler de vardır.)

Ey insanlar topluluğu! Bu müddet zarfında sizin gözünüzden kayboldum. Çünkü ben delilleri inceliyordum, bana göre deliller birbirine denk geldi ve bunlardan herhangi biri diğerine tercihe şâyân olmadı. Bunun üzerine Allah Teâlâ'dan bana doğru yolu göstermesini diledim. O da bana şu kitaplara yazdığım itikadı ilhâm etti. Şu elbisemden soyunduğum gibi, şimdiye kadar inandığım eski şeylerden soyundum."

Eş'arî bunları söyledi ve üzerinde bulunan elbisesini çıkardı, fıkıh ve hadîs âlimlerinden oluşan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat yoluna göre yazdığı şeyleri insanlara dağıttı."[610]

İnsanlara kendi görüşlerini anlatan **"el-İbâne"** isimli eserini dağıtmıştır ki, bunda O'nun yeni görüşleri şöyle izah ediliyordu:

"Bizim kabul ettiğimiz görüş ve benimsediğimiz mezhep şundan ibârettir. Aziz ve celil olan Rabbimizin kitabına, Peygamberimiz (s.a.v.)'in sünnetine, sahâbe, tâbiîn ve hadis imamlarından rivâyet olunan şeylere tâbî olmak. Evet, biz, bunlara bağlanıyor, sığınıyoruz. Husûsiyle ***Ahmed b. Hanbel****'in (yüzü ak, derecesi yüksek, mükâfâtı bol olsun) akîdesini benimsiyor, O'nun görüşlerine muhalefet edenleri reddediyoruz. Çünkü O, faziletli bir imam ve kâmil bir üstaddı. Cenâb-ı Hak, O'nun sâyesinde hakkı izhar ve sapıklığı izâle etti, doğru yolu açıkladı; bid'atçıların bid'atını, sapıkların çarpık görüşünü ve şüphecilerin tereddüdünü bertaraf etti. Allah, o eşsiz öndere, o büyük dosta ve bütün müslüman imamlara rahmet eylesin!.."*[611]

Bu sözleri ile **Ahmed b. Hanbel**'i ön plâna çıkarması, bu zâtın selef îtikadını müdafaa yolunda zulüm ve işkencelere mâruz kalmış olmasından dolayı olmalıdır.[612]

---

610 **M. Ebû Zehrâ**- a.g.e., sh: 198.
611 **Bekir Topaloğlu**- a.g.e., sh: 139.
612 Gerçekten Hanbelî Mezhebi'nin kurucusu olan bu büyük âlimin

*"O, birçok akîde meselesinde selefe uymuş, nakli esas almış; bunun yanında akla da önem vermek sûretiyle Mûtezile'nin en kuvvetli silâhı olan **"Kelâm metodu"**nu benimsemiş ve bunu kendilerine karşı kullanmıştır. **Eş'arî**, Mutezile'den başka, nasları yanlış anlayan, kaba görüşlü **"Haşviyye"** ve **"Müşebbihe"** ile de mücâdele etmiş ve akaid konularında aklı hâkim kılan görüş ile onu mahkûm edip nakli yanlış anlayan görüş arasında mûtedil bir yol tâkip etmiştir.*

***Eş'arî**'nin (r.a.), 200 civarındaki eserinden bize intikal edebilen **"el-İbâne"**, O'nun akîdesini gâyet güzel bir şekilde hülâsâ eder. O, 80 sayfa tutan bu risâlesinde, Mûtezile'nin aksine, sıfât-ı ilâhiyyeyi, ru'yetullâhı, şefaatı, kabir azâbını ve diğer Âhiret hâllerini kabul eder. Kulların fiillerini Allah Teâlâ'nın yarattığını (kaderi) isbatlar. Mürtekib-i kebîre konusunda Havâric ve Mûtezile'yi reddeder. Hılâfeti, Ehl-i Sünnet anlayışı ile anlar. Ashâb-ı Kiram hakkında nezih ifadeler kullanır. Mûtezile ve Selefiyye arasında önemli bir ihtilâf ve mücâdele konusu olan "kelâm" meselesine gelince, **Eş'arî**, **"el-İbâne"** ve **"el-Luma"**ında hiçbir ayrım yapmadan kelâmullâhın gayr-ı mahluk olduğunu söyler ve uzun uzun istidlâller yapar. Fakat O'nun akîdesini nakleden müellifler, kendisinin, kelâmullâhı **"nefsî"** ve **"lafzî"** diye ikiye ayırdığını, nefsî kelâma gayr-ı mahlûk (kadîm) deyip, diğerini mahlûk telâkkî ettiğini zikrederler. Nitekim **Eş'ariyye** mektebi de kelâm meselesini aynı şekilde izah eder. Muhtemeldir ki, O'nun bu ayrımı yapan eserleri bize intikal etmeyen kitapları arasındadır veya bu ince görüş, Mâturîdiyye'den alınıp*

Abbâsî Halifesi **Me'mun** ve halefleri tarafından **"Kur'ân-ı Kerim'in mahlûk olduğunu kabul etmemesi"** sebebiyle mâruz bırakıldığı hapsedilme ve kırbaçlanma gibi zulüm ve işkencelere karşı direnişi emsâlsiz bir kahramanlıktır.

Eş'arî ve ekolüne nisbet edilmiştir."[613]

Her iki mezhebe şâmil olmak üzere, Ehl-i Sünnet akaidinin temel esasları hülâsatan şunlardır:

1-Bütün Kâinât, **"hâdis"** yani sonradan yaratılmış olup vehimden ibâret değildir. Beşerî akıl, Kâinât ve O'na âid gerçekleri kavramaya ve bilgi edinmeye muktedirdir.

2-Kâinât'ı yaratan kemal sıfatları ile muttasıf, varlığı ezelî ve ebedî olan bir varlıktır ki, O da Cenâb-ı Hak'tır. O'ndan gayrı her varlık, fânîlikle mahkûmdur.

3-Allâh'ın belli sıfatları vardır ki, bunlar da zâtı gibi ezelî ve ebedîdir.

4-Mü'minler, Âhiret'te Cenâb-ı Hakk'ı görebileceklerdir. Zira onların Âhiretteki vasıfları farklı olacaktır.

5-Kadere iman şarttır. Fakat kul, fiilinde cebir altında değildir.

6-Peygamberlerden sâdır olan mucizeler gibi Allâh'ın velî kullarından sâdır olan kerâmetler de haktır.

7-Kur'ân-ı Kerîm **"kelâmullâh"** olarak **"kadîm"**dir. Lâkin O'nun mâhiyeti seslerden ve harflerden ibâret değildir.

8-Ashab arasında **"tafdil"** câiz değildir. **"Aşere-i Mübeşşere"** hâriç olmak üzere, hiçbir sahabe bir başkası ile kıyâsen üstün tutulamaz. Onların hepsi de büyük ve muhteremdir.

9-Âhiret Âlemi'ne âid olmak üzere, Cenâb-ı Hak tarafından bildirilen **"sırat"**, **"mîzân"**, **"şefaat"** vs. ile cennet ve cehennem haktır. Cennet ve cehennemdeki hayat, ebedî olacaktır.

10-Amel, imandan bir cüz olmadığı cihetle inkâr mevzubahs olmadıkça günahlarından dolayı bir kimse tekfir olunamaz.

---

613 **Bekir Topaloğlu**- a.g.e., sh: 140-141.

Bununla beraber bu gibi meselelerde Mâturîdî ve Eş'arî mezhepleri arasında bazı farklar mevcuddur. Son olarak bu farkların bazılarını da kaydedelim:

C-İKİ HAK MEZHEP ARASINDAKİ FARKLAR

1-Mâturîdilere göre, iman artıp eksilmediği hâlde Eş'arîler'e göre artıp eksilir.

2-Eş'arîlere göre İslâm'dan dönen, yani **"mürted"** tekrar îman ederse eski amelleri de kendisine avdet eder. Mâturîdilere göre ise, bu takdirde ameller avdet etmez.

3-Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarını **"zâtî"** ve **"fiilî"** olarak ikiye ayıran Eş'arîler, fiilî sıfatların ezelî olmadığını kabul ettikleri hâlde, Mâturîdîler, bütün ilâhî sıfatların ezelî olduğu görüşünü benimsemişlerdir.

4-Peygamber gönderilmemiş olan toplulukların Allâh'ın varlığını ve birliğini kabul etmeleri Mâturîdîler'e göre vâcib olduğu hâlde Eş'arîlere göre vâcib değildir.

5-Günahlardan tevbe etmek ye's hâlinde, yani ölüm ânı yaklaştığında, Eş'arilere göre makbul değilken, böyle bir anda yapılan tevbe Mâturîdîlerce makbuldür.

6-Eş'arîlere göre Allâh'ın fiillerinde mutlaka **"hikmet"** illetine bağlılık aramak doğru değildir. Çünkü Allâh'ın fiilleri, hikmet ile muallel olmadığı gibi bir sebebe de bağlı değildir. Allah yaptıklarından mes'ûl değildir. Mes'ûl olan, yalnız kullardır.

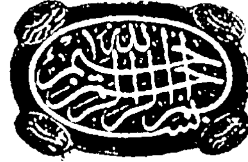
Mâturîdîler ise, Allâh'ın bütün fiillerinde hikmet vardır görüşündedir. Onlara göre, Allâh'ın fiilleri hep birer hikmete ve sebebe bağlıdır. Çünkü Allah, müteâl olduğuna göre, hikmetsiz bir şey yaratmaz. Yaratırsa, bu, abes olurdu ki, abesle iştigal Allah hakkında câiz değildir.

Bu iki hak mezhep arasında bunun gibi daha başka ufak tefek farklılıklar da mevcud olmakla beraber, biz bu kadarla

iktifâ ediyoruz.

İşte böylece, anlatılan bunca yanlış görüşü red ve cerh ederken esas aldığımız Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat inançlarını da hülâsaten arz ederek bu eserin birinci cildini tamamlamış olduk! Elhâmdülillâh!..

SONSÖZ

Değerli Okuyucu!..

Seni bâtıl görüşlerin karanlık dehlizlerinde bir hayli dolaştırdıktan sonra, ruhunda husûle gelmesi muhtemel olan ağırlığı –biraz olsun- hafifletmek ihtiyacı ile bu esere, kısa bir hasbihalle nihâyet vermek istiyorum:

Gerçekten, ebedî bir hakikat meş'alesi olan İslâm'ın aydınlattığı bir coğrafyada bile, dalâleti ihtiyar edenlerin bu derecede çokluğu ile birlikte, böyle bâtıl telâkkilerin –takriben- binbeşyüz yıldan beri –hâlâ- devam etmekte olmasının bir mü'min için hayret ve endişeyi mûcib olmaması muhaldir. Fakat unutmamak gerektir ki, insanoğlu hayra da şerre de mütemâyil ve müsteid (istidatlı) olarak yaratılmıştır. Dünya hayatının insan için –ilâhî bir tensible- bir "**imtihan âlemi**" kılınmasının bir neticesi olan bu keyfiyet muvâcehesinde şu neticeyi gâyet tabii telâkki etmek gerekir. Üstelik bâtıla koşanların bunca kesâfetine rağmen topyekün sapıkların birbuçuk milyarlık İslâm Âlemi'nde sayıca –hâlâ- yüzde onun altında bulunması ibretle müşâhede edilmektedir. Bu durum, Allah'ın rahmetinin gadabına gâlip oluşu[614] ile birlikte O'nun dinini koruyacağına dâir[615] ilâhi vaadinin de fiilî bir tezâhürü olarak en büyük bir teselli kaynağımızdır.

Bir diğer ve en ehemmiyetli teselli kaynağımız ise şudur:

Mâsivâullah denilen Âlem'de ebedî olan zıt keyfiyetler arasındaki "**galebe nöbetleşmesi**"nde mağlubiyet sırası ehl-i küfre

---

614 "Sebekat rahmeti alâ gadabi – rahmetim gadabımı aşmıştır" (Kudsî hadis)

615 "Şüphe yok o zikri (Kur'an'ı) biz indirdik. Her halde biz O'nu muhafaza da edeceğiz" Hicr Sûresi, âyet 9

gelmiş bulunmaktadır. Beşerî istihkak veya liyâkatlere göre gerçekleşen bu tebeddülâtta ehl-i küfrün celâlî tecelliye müstehak olması, ehl-i imana cemâl, aksine ehl-i imanın celâl tecelliye müstehak olması ise, ehl-i küfre cemâl sûretinde akseder. Bu durum liyâkatten kat'annazar bir lütf-i ilâhîdir! Zira iman ve küfür arasında bir karşıtlık vardır. Birine celâl, öbürüne cemâl veya birine cemâl, öbürüne celâl sûretinde in'ikâs eder. Bu sonuncu keyfiyet liyâkatledir.

Yakın târihimizde mü'minler celâl tecelliye yani gadab-ı ilâhîye müstehak olmuş, bu durum İslâm karşıtı olanlara cemâl sûretinde aksetmiş ve onların işleri kolaylaşmıştı. Şimdi ise, Müslümanlar'ın ağır bir imtihana tâbi oldukları o devir zeval bulmaktadır. Zira mü'minlerin onlardan çektikleri zulüm ve itisaf (yok etme) çileleri günahlarına kefâret teşkil edecek bir seviyeye ulaşmıştır. Filistin'deki zulümlerle bu keyfiyet kemâl noktasına ulaşmak üzeredir! Artık ruhsat-ı ilâhiye ehl-i küfürden teberri etmiş bulunmaktadır. Bundan böyle gadab-ı ilâhî onlara, rahmet-i ilâhî ise, mü'minlere müteveccih olmaya devam edecektir. Tâ ki Allah nurunu tamamlayıncaya kadar!..

Bu gerçek Güneş veya Ay'ın önce tutulup sonra açılmasına benzemektedir. İslâm Güneşi'nin 1839'da başlayan tutulması 1928'de İslâm yazısının yasaklanması ile tamamlanmış, 1950'ye kadar bu halde kaldıktan sonra çok partili hayata geçişle açılma başlamıştır. Zira imanını kül altındaki ateş gibi muhafaza eden müslüman halkın eline bir "**rey silâhı**" geçmiştir. Lâkin zıtlar arasındaki galebe nöbetleşmesi –âdetullah icabı olarak- âni değil, tedricen vâkî olduğundan bu gelişme hâlen de devam etmektedir.

Üstelik bu mes'ud gelişme sadece bizim ülkemizde değil, bütün İslâm Âlemi'ne şâmil bir sûrette vâkî olmaktadır. Bunun isbâtı için küfür ve ilhad Âlemi'nin yeni bir mefhum olarak icâd ettiği "**İslâmofobi**" kelimesini hatırlamak tek başına herkesi tatmine kâfî bir delil teşkil eder.

Bütün Dünya'da ırk esâsına müsteniden kurulmuş olan ve "**ulus devlet**" denilen siyâsî yapılar çatırdamakta ve bunun yerine vâzıı İslâm olan ideolojik siyâsî birliktelikler doğru bir arayış hüküm sürmektedir. Buna ilâveten, her yeni keşfin yüce Kur'an'ımızı te'yid etmekte olduğu bir zamanda yaşamaktayız. Hâl böyleyken Batılılar İslâm'a karşı menfi bir sûrette şartlanmışlıkdan dolayı ne

aradıklarını sarih olarak bilememekte ve körebe oynayan çocuklara benzemektedirler. Fakat daha şimdiden, bu menfi şartlanmanın kaydından kurtulabilen mahdud da olsa bir kısım seçkin insanın İslâm'la şereflendiği görülmektedir. **İslâmofobi**'nin bir sebebi, İslâm Âlemi'ndeki gelişme ise, diğer sebebi de –hiç şüphesiz- Batı Âlemi'nde bu İslâm'a koşanların gittikçe çoğalmakta olmasıdır.

Bütün bu söylediklerime ilâve edilecek daha pek çok söz mevcud olmakla beraber son olarak şunu da arz etmek isterim ki, asıl ehemmiyetli olan bir dâvânın içinde bulunulan zaman itibâriyle mevcud durumundan ziyâde onun gelişme seyrine âid istikamettir. Bu müspetse gelecekte onun galebesine, menfî ise mağlubiyetine şâhid olunacak demektir. Bu gerçeğin ışığında, Türkiye ve İslâm Âlemi'nin son yüz yıllık târihine baktığımızda ümitvâr olmayı icâb ettiren sayısız müşâhade ile karşılaşacağımız muhakkaktır. Azim ve irâdeleri donukluktan kurtararak hareketlendiren bu ümitvârlık ise, mü'minlerin aslî bir vasfı olduğuna[616] nazaran her ahvâl ve şerâit altında onu muhafaza etmek imanî bir borç demektir. Esasen "**kâfirlerden başkasının Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyeceği**" yolundaki ilâhî beyan[617] da bunu teyid etmektedir!

Bu kısacık "**son söz**"ü bitirirken diğer bir husûsu da belirtmek istiyorum:

Bu eseri "**Tahrif Hareketleri**"nin târihçe kısmına hasretmiş ve O'nu 1950'li yıllarla tahdid etmiş olmama rağmen **Abdullah Cevdet** (1869-1932), **Celâl Nûri İleri** (1877-1939), **İsmail Hakkı Baltacıoğlu** (1889-1978), **Cemil Senâ Ongun** (1894-1981) ve **İlhan Arsel**[618] (1921-2010) gibi birçok ehemmiyetli reformisti ele

---

616 "**Recâ-ül mü'min min imânihi** – Mü'minin iyimserliği imanındandır" (Hadis-i Şerif)

617 Yusuf Sûresi, âyet 87.

618 Bütün bu şahısların aldatıcı bir sûrette Müslüman görünerek kendilerini sanki İslâm'ın değişen şartlar muvâcehesinde ayakta kalmasını temin etmeye çalışan iyi niyetli (!..) kimselermiş gibi göstermeye çalıştıklarına dâir beyanlarına burada bir iki misâl zikretmekle iktifâ ediyorum:

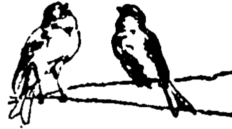
Bunlardan **Cemil Senâ** (Ongun)nın "**Hazret-i Muhammed'in Felsefesi**" (İstanbul, 1993) isimli eserindeki önsöz de ilk cümlesi şudur:

"Büyük Filozoflar Ansiklopedisi (4 cilt, 1957-1969) adıyla yayınlamış olduğumuz eserde, İslâm din, felsefe, kültür ve uygarlığının ilk kurucusu olarak Peygamberimiz **Hazret-i Muhammed**'e de bir yer vermek istemiştik;

almamış olmamın sebeplerini de burada kısaca izah etmek isterim.

Bir kere İslâm'ı tahrife yeltenenleri şahıs plânında ele almaktan ziyâde onları serdettikleri fikirler itibâriyle davalarını serlevha ittihaz ederek anlatmayı tercih etmiş olduğumdan birkaç örnekle iktifa ettim. Diğer taraftan bunların fikirleri –numarasız gözlükler gibi- her din karşıtı şahısta müşâhede edildiği cihetle iddialar ve bunların cevaplarında gereğinden fazla tekrara sürüklenmekten kaçınılmıştır. Diğer bir sebep de eserin başlangıçte tahmin edildiğinden fazla bir hacme vâsıl olmuş bulunmasıdır. Bununla beraber eserin ikinci cildi, tahrifi günümüz reformistleri itibâriyle "**mezhepsizlik**", "**târihsellik (!..) iddiası** ", "**Diyalog Hareketi**" gibi başlıklar altında mes'ele mes'ele ele alacağından orada bu azgın reformistlerin fikirlerine de yer yer temas edilecektir.

Allah ömür ve sıhhat verirse ikinci cild de tekrar karşı karşıya gelmek üzere şimdilik size veda ediyorum. Allah'a emanet olun!.. Benim aziz ve vefakâr okuyucularım!..

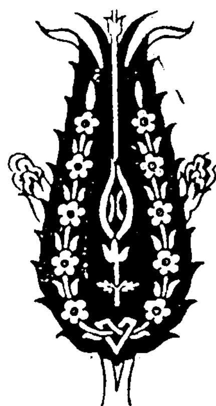
fakat bir ansiklopedide, kendisine ayırabileceğimiz yer, onun büyüklüğüyle ve İslâm toplumlarındaki önemiyle orantılı olamayacağı için, onu ayrı bir kitapta, olabildiği kadar geniş çizgileriyle tanıtmayı denemek istedik"

Burada "**Peygamberimiz**" kelimesini kullanan bu adamın bakınız eserinin 526. sahifesinde "**Dinde Revizyon**" başlığı altındaki ilk cümlesi nedir?!..

"Tek Tanrı'ya bağlı olan kitaplı dinler, Tanrısal bir emrin ürünü olsaydılar, bu dinler dışında kalan ve yüz milyonlarca insanın inanmakta olduğu öteki dinler, kimin emrine uyularak kurulmuşlardır? sorusuna karşılık aramamız gerekirdi. Kitaplı dinler, yalnız Sâmî kavimlerin geleneğidir ve tek Tanrı düşüncesi, başka başka nitelik ve biçimde olarak yalnız bu dinlerde vardır. (**Voltaire**, bu dinlerin bile tam anlamıyla tektanrılı olmadıklarını savunur)."

Voltaire'nin ateistliği herkesin mâlumudur. **Rahip Meslier** takma adı ile yazdığı "**Akl-ı Selim**" isimli kitap dinsizliğin âmentüsü mesâbesinde olup **Abdullah Cevdet** tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir (İstanbul 1928). Bozacının şâhidi şırâcı!.

Prof. Dr. **İlhan Arsel**'in ise "**Arab Milliyetçiliği ve Türkler**" (İstanbul 1973) ile "**Şeriat ve Kadın**" (İstanbul 1988) isimli eserlerinin ise, azılı bir İslâm düşmanlığı hissiyatına mâkes câhilâne hakaretlerle dopdolu olduğunu bunlara ikinci cildimizde cevap verileceğini burada zikretmekle iktifa ediyorum.

EK

Yukarıda kapağını gördüğünüz eser, bir Şiî âlim tarafından yazılmış ve bizim yayınlarımız arasında umûmî efkâra arzedilmiştir. Daha fazla mâlumat edinmek isteyenlere bu eseri okumalarını tavsiye ederiz.

SÜNNİ- ŞİI İTTİFAKINA DOĞRU

Ebu'l-Berekât es-Süveydî

SUNUŞ:

Bu yazı, es-Süveydî diye tanınan **el-Berekât Abdullah Efendi b. Hüseyin el-Bağdâdî**'ye âid bir risâlenin tercümesidir. **Süveydî**, Osmanlılar Devri'nin Irak âlimlerinden olup aklî ve naklî ilimleri tedrîs ve tahsil etmiş; hadis, edebiyat, dil ve tarih konularında eserler vermiştir. Hicrî 1174, milâdî 1761 yılında Bağdad'da vefât etmiştir.

Tercümesini sunduğumuz risâle, müellifin, **"en-Nefhatu'l-Miskiyye fi'r-Rıhleti'l-Mekkiyye"** adlı seyahatnâmesinden alınmış ve ayrı basılmış bir parçadır. Risâlenin adı, **"el-Hucecu'l-Kat'iyye li't-tifâkı'l-Firakı'l-İslâmiyye"**dir.

Risâle, bizim ricâmız üzerine **Mustafa Çağrıcı** tarafından tercüme edilmiş ve Nesil Aylık Fikir Dergisi'nde yayınlanmıştır.[619] Tercüme için asıl kabul edilen metin, Mısır, Matbaatu's-Saâde, 1323, (1-29 sayfa) baskısıdır. Risâlenin başka baskıları da vardır. **"Mu'temeru'n-Necef"** kitabında da hülâsa olarak yer almıştır. (Tab'u's-Selef) Yazıdaki başlıklar ve dipnotları, mütercim tarafından ilâve edilmiştir.

---

619 Yıl: 1979, s: 10, sh: 33-48.

RAHMAN VE RAHİM ALLÂH'IN ADIYLA

Hamd, Âlemlerin Rabbı Allâh'a... Salât ve selâm, Allah elçisi, rasuller ve nebîler hâtemi, efendimiz **Muhammed**'e ve O'nun aziz ve temiz âl u ashâbına...

Allah Teâlâ, yüce dinine hizmet etmek, bid'at ve fesad ehlini hezimete uğratmak imkânını bahşedince, beni bu merâmıma ulaştırdığı, İslâm câmiasının ıslâhına muvaffak kıldığı, hakkı benim elimle icrâ ettiği, bâtılın ateşini benim mübâhasemle söndürdüğü için; Sahabeye söven, onları küfürle itham eden, fazilet ve hilâfetin (diğerlerinden önce) **Ali b. Ebû Tâlib**'e âid olduğunu iddia eden, müt'a nikâhını ve (çıplak) ayak üzerine mesh yapılmasını câiz gören ve bunlara benzer, herkesin bilip duyduğu birtakım bid'atler, çirkin ve sapık düşünceler taşıyan Şia'yı, bütün bunlardan vazgeçirme başarısını bana lütfettiği için Allâh'a bir şükür ifâdesi olarak Beytullâh'ı ziyârete karar verdim.

Hâdisenin mâhiyeti kısaca şöyle:

OSMANLI-İRAN MÜNÂSEBETLERİ VE NÂDİR ŞAH

Şah Hüseyin'in Afganlılar tarafından öldürülmesiyle, Acem ülkesi parçalandı. Afganlılar (1135/1723'te) ülkenin başkenti Isfahan'ı, Osmanlılar (Allah, güçlerini arttırsın) da diğer bazı beldeleri ele geçirmişlerdi.[620] **Şah Hüseyin**'in oğlu **Tahmasb**, intikam almak ve zilletten kurtulmak üzere harekete geçti. Etrafında yığınla halk toplandı. O'nun tarafına geçenler arasında, kendisinden bahsedeceğimiz **Nâdir Şah** da vardı.

Ne var ki, **Tahmasb**, şaraba düşkün olduğu için halkın sıkıntılarını pek düşünmez, umursamazdı. İşte bu yüzden **Nâdir**, **Tahmasb**'a yaklaşmaya çalıştı. Sonunda **Tahmasb**'ın güvenilir adamı oldu ve **Tahmasb**, devletin bütün işlerini O'na bıraktı.[621]

620 Geniş bilgi için bkz: **İ. H. Uzunçarşılı**- Osmanlı Tarihi, IV, I, 174 vd.

621 **Nâdir**, **Şah Tahmasb**'ın gözüne girerek önce O'nun **İtimâdu'd-Devle**'si (sadrazamı) oldu. (1142/1730) Sonra da **Şah Tahmasb**'ı hal' ve hapsederek Şah'ın 8-10 aylık oğlu **Abbas**'ı güyâ hükümdar, kendisi de

İşte bu **Nâdir** denen zât, kaybedilmiş toprakları kurtarmaya koyuldu. Afganistan'dan Isfahan'ı aldı ve onları darmadağın etti. Kendisine **"Tahmasb Kulu"** lâkabı verildi ki, **"Tahmasb'ın Kölesi"** demektir. Bu lâkap, asıl adı unutulacak kadar şöhret buldu.

Tahmasb kulu (Nâdir Şah), Osmanlılar'ın zaptettikleri toprakları kurtarma faaliyetine girişti. Büyük bir ordu ile Bağdad'ı kuşatmak üzere harekete geçti. O sırada Bağdad vâlisi, kendisi de babası merhum **Hasan Paşa** gibi vezir olan, Osmanlı Devleti'nin kuvvet timsâli, büyük vezir **Ahmed Paşa** idi. **Ahmed Paşa**, bu hâricî düşmanla savaşmaya memur edilmemiş, sadece kalenin dâhilî nizâmını temin için görevlendirilmişti. Birinin serpuşu sur dışına düşse, onu almak için dahî dışarı çıkılmazdı.

Ahmed Paşa'nın mâiyyetinde güvenlik için üç vezir daha bulunuyordu: **Kara Mustafa Paşa, Sarı Mustafa Paşa** ve **Hamaloğlu Ahmed Paşa.**

"Tahmasb kulu" denen azgın, sekiz ay boyunca Bağdad'ı muhâsara altında tuttu. İçeride erzak tükendi: atları, eşekleri, hatta kedi ve köpekleri yemek zorunda kaldılar. Tam bu sırada, Allah, bu adamı Bağdad'dan uzaklaştırdı ve şehri O'ndan kurtardı. (1146/1733) Şöyle ki:

Osmanlılar, **Nâdir Şah**'a karşı bir ordu techiz ettiler. Ordu kumandanı **Vezir Topal Osman Paşa** idi. Kumandan, Bağdad'a doğru harekete geçti. **Nâdir Şah**'ın mâiyyetindeki Acem ordusunu yenip hezimete uğrattı. Ne var ki, şiddetli bir çarpışmadan, hezimet ve yenilgiden sonra **Tahmasb Kulu**, ikinci defa Bağdad'ı kuşattı. Vâli, yine **Vezir Ahmed Paşa** idi ve Allah, yine Bağdad'ı O'ndan korudu.

Bundan sonra **Tahmasb Kulu (Nâdir Şah)**, Rum (Anadolu) tarafına, Erzen-i Rum (Erzurum)'a yöneldi ise de başarı sağlayamadı. Mogan Sahrası'na vardığında, kendisinin hazırladığı bir plânla Acemler, saltanat hususunda O'na bey'at ettiler. Bey'at tarihi (ebced hesâbıyla) **"el-Hayru fî mâ vaka"** (Hayırlısı, vâkî olandır.) ibâre-

---

O'nun vekili ilân eyledi. (bkz: **Uzunçarşılı**- Osmanlı Tarihi, IV/I, 197, 223)

sinin düştüğü 1137'dir.[622] Ancak bey'atten memnun olmayanlar, bu ifâdeyi değiştirmişler ve **"Lâ hayra fî mâ vakaa"** (Bu hâdisede hayır yoktur) demişlerdir ki, bu ifâde de aynı tarihi gösterir.

Bu bey'atten sonra **Nâdir Şah**, Hind tarafına yöneldi. Bir Hind eyâleti olan Abad-Kürsî'ye ulaşıncaya kadar Hind topraklarında ilerlemeyi sürdürdü. Uzun süren bir kuşatmadan sonra şehri ele geçirdi. Şehrin sultanı **Şah Muhammed**'le bir anlaşma yaparak, Hindistan'dan hesâbı-kitabı yapılmayacak kadar mal aldı. Ayrıca **Muhammed**'in, Şah'a, her yıl hazinesine belli sayı ve cinslerde mal göndermesini kabul ettirdi.

Hindistan'dan Türkistan'a geçerek Belh ve Buhârâ şehirlerini istilâ etti. Velhâsıl Afganistan ve Türkistan'la beraber İran'ın tamamı O'nun hâkimiyetine girdi. Acemler, **Şah Muhammed**'e varıncaya kadar Hindliler'in de O'nun saltanatını kabul ettiklerini, **Şah Muhammed**'in, O'nun vekili olduğunu ve işte bu yüzden **Tahmasb Kulu (Nâdir Şah)**'nun kendisine **"Şehinşah"** ünvânını taktığını, sadece bu isimle anılmasını istediğini ve bunun dışında bir adla kendisini ananları cezalandırdığını söylerler.

Nâdir Şah, Hindistan'dan sonra, Lezgileri itaat altına almak kasdıyla Dağıstan yönünde harekete geçti. Dört yılı bu topraklarda geçirdi ise de bu seferde, ne bir maddî fayda ve ne de bir tek Lezgi'nin dahî itaatini sağlayamadı.

Bu müddet zarfında Osmanlı Devleti'ne sefirler ve elçiler göndermekten de geri durmadı: Kâh Ruhâ (Urfa)'dan Abâdân'a kadar olan bölgeyi istiyor; **Timur**'un zaptetmiş olduğu bu toprakların, mîras yoluyla kendi mülkü olduğunu, dolayısıyla kendisinin bu toprakların vârisi olduğunu savunuyor; Osmanlılar'ın, Şiîlerin bağlı bulundukları mezhebin hak olduğunu, çünkü bunun **Câfer-i Sâdık**'ın mezhebi olduğunu ve islâmî mezheplerin beş olduğunu tasdik etmelerini; bu mezhep için de Kâbe'de bir rükun olmasını, **Zübeyde** yoluyla kendisinin hacca gitmesini, kendisinin Hac emîri olmasını,

---

622 Bu rakamlarda, bir baskı hatası olmalı. Zira yukarıdaki ibârenin harfleri 1148'e tekâbül eder ki, doğru olan tarih de budur. (Bkz: **Uzunçarşılı**- a.g.e., IV/II, 233, dipnot: 299)

şâyet kendisi Irak yoluyla hacca giderse, o zaman da kendi adına birinin (delîl olarak) hacıları götürüp getirmesini istiyor, bazen de bu isteklerinin bir kısmından vazgeçerek bir kısmında direniyordu.

Nâdir Şah, yeryüzünde fesad için çalışır dururdu. O kadar ki, Irak topraklarının büyük bir bölümünü harâbeye çevirdi. 1156 yılına kadar buralarda çöküntü hüküm sürdü. Ardı arkası kesilmez süvârîler, çekirge sürüsü gibi askerlerle Arap Irak'ına doğru yürüdü. Ordusunu bu topraklara yaydı. Bağdad'ın kuşatılması için yetmiş bin asker ayırdı. Basra'yı kuşatmak üzere de doksan bin asker gönderdi. Altı ay süresince bizi muhâsara altında tuttu. Ancak Basra halkı, top, tüfek ve bombalarla onlara karşı koydular. Bağdad'a gelince, **Nâdir Şah**'ın ordusu, Bağdad Kalesi'ne bir fersah mesafede durdu ki, bu, yalnızca Bağdad vâlisi büyük vezir **Ahmed Paşa**'nın bir plânıyla oldu. (1146/1734) Allah Teâlâ, başarısını devamlı kılsın. **Nâdir Şah** ve askerlerinden hayatta kalanlar, Şehrizûr'a yöneldiler. Buradakiler, O'nun hâkimiyetini kabul ettiler; kürt ve arap aşiretleri de aynı şeyi yaptılar.

Daha sonra **Nâdir Şah**, Kerkük Kalesi'ne giderek burayı sekiz gün muhâsara altında tuttu. Bu süre içinde yirmi bin top ve bir o kadar da bomba ile kaleyi dövdü. Kaledekiler teslim oldu ve O'na boyun eğdiler. Sonra Erbil'e yöneldi. Buradakiler de teslim oldular. Mâiyyetinde yirmi bin civârında asker olduğu hâlde Musul üzerine yürüdü. Fakat yedi gün zarfında kırk bin top, aynı sayıda da bomba kullanılmasına rağmen Musullular, her şeyi Ulu Allâh'a havâle ederek direndiler. **Nâdir Şah**, lağımlar kazdırdı, barut ve mermilerle doldurarak ateşledi ise de bir netice elde edemedi. Musul'dan bir fayda sağlayamayacağını anlayarak oradan tekrar Bağdad'a yöneldi. **Mûsâ b. Câfer** (**Mûsâ Kâzım**) Efendimizin kasabasına vardı. **Mûsâ**'yı ve **Muhammed Cevad**'ı ziyaret etti. Kayıkla Dicle'yi geçerek **İmâm Ebû Hanîfe**'yi de ziyaret etti.

Bu sırada **Nâdir Şah** ile **Vezir Ahmed Paşa** arasındaki elçi trafiği de devam etti. Tâ ki, **Nâdir Şah**, Şia Mezhebi'nin hak olduğunun ve bunun **Câfer-i Sâdık**'ın mezhebi olduğunun kabul edilmesi şeklindeki isteğinden vazgeçinceye kadar...

Bu arada **İmâm Ali b. Ebû Tâlib**'in kabrini ziyaret etmek ve altından yapılmasını emrettiği kubbeyi görmek üzere Necef'e gitti.

BİR TARTIŞMANIN HİKÂYESİ

İşte tam bu sırada ben, Şevval Ayı'nın 20'sinde (h. 1148) bir Pazar günü akşama doğru evimde oturmaktaydım ki, **Vezir Ahmed Paşa**'nın elçisi geldi. Vezir, beni huzuruna çağırıyordu. Akşam namazından sonra gittim, hükümet dâiresine girdim. Yanında hizmetçileriyle **Ahmed Ağa** geldi ve bana sordu:

"-Niçin çağrıldığını biliyor musun?"

"-Hayır!"

"-Paşa, seni **Şah Nâdir**'e göndermek ister."

"-Sebep?"

"-Paşa, Şia mezhebi konusunda Acem ulemâsıyla tartışacak bir âlim ister. Acemler, mezheplerinin sahih olduğuna dâir deliller ileri sürerken, bu mezhebin bâtıl olduğu hususunda nice deliller getirile (görelim). Eğer mağlup olunursa, **"beşinci mezhep"** iddiâsını kabul etmek gerekir.

Bu sözler, kulağıma çarpınca tüylerim diken diken oldu, kemiklerim titredi.

"-**Ahmed Ağa**!" dedim. "Sen de bilirsin ki, Râfızîler inatçı ve kibirli bir topluluktur, benim söylediklerimi nasıl kabul ederler? Hele de güçlü ve sayıca çok oldukları bir sırada!.. Şah denen adam, zâlim ve zorbanın biri!.. Hâl böyleyken, mezhebinin asılsızlığı ve görüşünün hiçliği üzerine delil koymaya ben nasıl cesâret ederim? Onlarla ne şekilde tartışayım? Bizim hadîs kabul ettiklerimizin hepsini inkâr ederler; ne Kütüb-i Sitte'nin ve ne de diğer hadîs kitaplarının sahih olduğuna dâir söz söylemezler. Delîle medâr olan her âyeti te'vil ederler ve:

"-İhtimâle müsâid olan delil ile istidlâl bâtıldır." derler ve bununla da:

"-Delil, tarafların üzerinde birleştikleri şeydir." demeye getirirler. Buna göre, içtihâdî konular zan ifâde eder. Onlara, mest üzerine meshin câiz olduğu, bunun Sünnetle sâbit olduğu nasıl ifâde

edilir?!

Onlara mest üzerine meshe dâir hadîsi, **İmâm Ali'nin** de dâhil olduğu yetmiş kadar sahabînin rivâyet ettiğini söylersem:

"-Bize göre de (mest üzerine) meshin câiz olmadığı, **Ebûbekir** ve **Ömer** de dâhil, yüz sahabînin rivâyetiyle sâbittir." derler.

"-Sizin, meshin câiz olduğuna dâir söyleyecekleriniz de uydurmadır. Bizim cevabımız bu, bakalım, siz ne cevap vereceksiniz?" derler.

Şu hâlde böyle, hadîslerle onlar nasıl susturulur?!..

Vezir Hazretleri'nden, bu mihneti benden almasını ve bir şâfiî veya hanefî müftüsü göndermesini dilerim. Zira onlar bu tür hâdiselere alışkındırlar.

"-Hayır!.." dedi, **Ahmed Ağa**. "Bu mümkün değil... Paşa Hazretleri, bu iş için seni seçti. Emre uymaktan başka yapacağın bir şey yok!.. Vezirin isteği hılâfına konuşmayasın!.."

Nihâyet o gecenin sabahında **Vezir Ahmed Paşa** ile buluştum. Bu konuda benimle uzun uzun müzâkerede bulundu ve sonunda:

"-Allah Teâlâ'dan, delillerini güçlendirmesini, diline talâkat vermesini niyâz ederim. Lâkin tartışmayı kabul etmekte ve vazgeçmekte serbestsin. Ancak bütün bütün tartışma havasına girme, aksine bazı konuları sohbet arasında işle ki, Acemler, senin ilim sahibi olduğunu bilsinler! Eğer onları insaflı bulur, gerçekten doğru olanın ortaya çıkmasını istediklerini anlarsan, tartışmanı sürdür. Sakın teslim olmayasın!.." dedi ve devam etti:

"-Şah, şimdi Necef'te. Perşembe sabahı, O'nun yanında olmanı istiyorum."

Benim için debdebeli bir elbise, bir binek ve bir de hizmetçi hazırlandı. Ayrıca vezir, kendi binek hizmetçilerinden birini de yanıma kattı. Bizi götürmeye gelen Acemlerle buluştuk. Şevval'in 27'sinde de Pazar günü ikindiye doğru yola çıktık.

Yol boyunca delilleri de -arada itirazlar olacağını düşünerek- cevapları tasavvur ediyor, hep düşünüyordum. Bütün fikirlerim için deliller hazırlıyor, şüpheleri kaldırıyordum. Öyle ki, binden fazla delil düşündüm. Her delile karşı Acem âlimlerinin (muhtemel şüphe

ve kanaatlerini göz önünde bulundurarak) bir, iki, hatta üçer cevap hazırladım. Yolda o kadar bunaldım ki, idrarım tamamen kan hâline geldi.

Nihayet **Reis b. Mezid** Hılle'sine vardık. O zaman bu şehir, Acemlerin elindeydi. Burada Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'tan bir grupa rastladım. Bana, Şah'ın bu mesele için ülkenin bütün müftülerini topladığını, hepsi de Râfızî olan bu müftülerin sayısının şimdiden yetmişi bulduğunu söylediler.

"-Lâ havle..." dedim. "İnnâ lillâh..." okudum.

"Tartışma ile görevli olmadığımı söylesem..." diye düşündüm. Gönlümün buna râzı olmadığını anladım. Onlarla tartışmaya girişsem, Şah'a, gerçeğin aksini nakledeceklerinden korkuyordum. Bunun içindir ki, sadece Şah'ın huzurunda tartışmayı kabul etmeye, Şah'a, tartışma sırasında hakem olarak tarafsız bir âlimin bulundurulmasını söylemeye kesin karar verdim. Bu âlim, ne şiî ve ne de sünnî olmalıydı; böylece her iki taraf için de iltimas geçme şâibesi ortadan kalkmış olacaktı. Şu hâlde bu âlim, ya hıristiyan veya yahudi olmalıydı. Bu âlime:

"-Biz, senin hakemliğine râzı olduk. Şu hâlde yarın kıyâmet gününde seni sorguya çekecek olan Allah için aramızda hakemsin. Sence gerçeğin iyice belli olması için sözlerimizi iyi dinle!.." diyecektim.

Sonra bu âlimin, Acemler'in görüşüne temâyül etmesi hâlinde, ölümüme mâl olsa bile, onunla da çarpışma ve tartışmayı kafama koydum. Bütün bu düşünceler, zihnimden geçti.

Sözünü ettiğim Hılle'den, buluşma zamanı olan Çarşamba gününün gecesinde yatsı vakti ayrıldık. Gece hava yağmurlu ve insanın elini dahî göremeyeceği kadar karanlıktı. Şâirin:

"Çisintili bir kış gecesinde...
Köpeğin çadır iplerini göremediği bir gece"

beytinde tasvir ettiği geceden çok daha çekilmezdi.

İşte böyle bir gecede, -Allâh'ın salât ve selâmı O'nun ve bizim peygamberimizin üzerine olsun- Zülkifl'in şehid edildiği yer olduğu söylenen makama geldik. Burası Hılle ile Necef arasındaki

yolun yarısı idi. Binânın dışında konakladık. Biraz dinlendik, sonra yürüdük. Dendan Kuyusu'nun yanında sabah namazını kıldık.

Şâh'ın elçisinin sür'atle yol alması yüzünden mecâlimiz kalmamıştı.

"-Acele et!" dedi elçi, "Şah şu anda seni bekliyor."

Şâh'ın karargâhına iki fersah yolumuz kalmıştı. Elçiye sordum:

"-Şâh'ın âdeti nedir? Herhangi bir melikten kendisine elçi gönderildiğinde, böyle benim gibi gelir gelmez mi kabul eder, yoksa elçi bir müddet dinlendikten sonra mı?"

"-Senden başka hiç kimseyi böyle kabul etmedi." dedi.

Yüreğim yerinden oynadı. Kendi kendime:

"-Şâh'ın seni böyle alelacele kabul etmesinin sebebi, İmâmiyye Mezhebi'ni kabul ve tasdik ettirmekten başka bir şey değildir. Önce sana mal teklifinde bulunacak. Kabul edersen ne âlâ... Aksi hâlde sana baskı yapacak. Şimdi ne yapmalısın? Hayatım pahasına bile olsa, gerçeğin dışında bir şey söylememek üzere yola çıktım. Hiçbir lütuf aklımı çelemeyecek, hiçbir baskı beni acze düşüremeyecek!.."

Düşünüyordum: İslâm, Rasûlullâh (s.a.v.) vefât ettiği sırada bir duraklama geçirdi. Ebûbekir sâyesinde harekete geçti. **"Kur'ân'ın halkı"**[623] probleminde ikinci bir duraklama oldu; fakat **Ahmed b. Hanbel** (Allah, O'na rahmet eylesin.) sâyesinde yine toparlandı. Bugün İslâm üçüncü defa duraklama vaziyetine gelmiştir. Eğer bu bâdire atlatılmazsa, (Allah esirgesin!) ebedî olarak durur kalır. Yok, eğer harekete geçerse, bu hareket, ebedî sürer. İslâm'ın duraklaması da, ilerlemesi de O'na bağlananların yerinde saymalarına veya hamlelerine bağlıdır. Hiç şüphe yok ki, bu yöredeki insanlar, ben âciz için hüsn-i zan beslemekte, bana inanmaktadırlar. Hayırlısı Allah'dan...

Niyetim kesinleşti. Vicdânım rahatladı.

---

623 Önceleri sadece kelâmî bir problem iken daha sonra Abbâsîler zamanında siyâsî bir mâhiyet de alan **"Kur'ân'ın mahlûk olup olmadığını"** meselesi, Ehl-i Sünnet ile Mûtezile arasındaki önemli tartışma konularından biridir. Kelâm kitaplarında geniş bilgi bulabilirsiniz.

Gerekirse ölüme kendimi hazırladım.

Dedim:

"-Allâh'a, meleklerine, kitaplarına, rasûllerine, kadere, hayrın da, şerrin de Allah'dan olduğuna inandım. Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet ederim, **Hz. Muhammed**'in Allâh'ın kulu ve Rasûlü olduğuna da şehâdet ederim."

Kelime-i şehâdeti tekrarlayarak bineğimi sürdüm. O sırada iki tane büyük, kuru hurma ağacı gibi alem gördüm. Bunların ne olduğunu sorduğumda, Şâh'ın alemleri olduğunu, ordu kumandanlarının, konaklama sahasına yerleşme düzenini göstermek için bu alemlerin dikildiğini, kumandanlardan kiminin, bu iki alemin sağına, kiminin soluna yerleştiklerini söylediler.

İlerlemeye devam ettik. Nihayet çadırları gördük: Şah'ın çadırı, yedi büyük direk üzerine kurulmuştu. **"Köşkhâne"** dedikleri bir mahalle geldik. Köşkhâne, her yanında direksiz eyvanları bulunan kubbe şeklinde onbeşer çadırın bulunduğu karşılıklı çadır sıralarından ibâretti. Bu çadır sıralarının bir başında, Şah'ın köşkünün önünde bitişik bir revak vardı. Revakın orta yerinde, üzerinde sütre (örtü) olan bir kapı bulunuyordu. Sağdaki çadırlarda, gece gündüz nöbet bekleyen dört bin tüfekli dururdu. Soldaki çadırlar ise boştu, içlerinde sandalyelerden başka bir şey yoktu.

Köşk'e yaklaşınca indim. Beni karşılamak üzere biri çıktı. Güzel bir şekilde beni selâmladı ve hemen Paşa **(Vezir Ahmed)** ve adamlarının hatırlarını sordu. Paşa'nın adamlarını bu kadar iyi tanımasına şaştım. Benim bu hayretimi anlamış olmalı ki:

"-Sanırım beni tanımıyorsun?" dedi.

"-Evet, tanımıyorum." dedim. Devam etti:

"-Adım **Abdülkerim Bey**... Bir müddet **Ahmed Paşa**'nın hizmetinde bulundum. Bu günlerde İran Devleti tarafından Osmanlı Devleti'ne elçi olarak gönderildim."

O, bunları anlatırken, bizi karşılamak için gelen dokuz kişinin arasında olduğumuzu fark ettim. **Abdülkerim Bey**, bunları görünce doğruldu. Bu, sonradan gelenler beni selâmladılar. Oturduğum hâlde selâmlarını aldım. Onları tanımıyordum. **Abdülkerim Bey**, bir

bir tanıtmaya koyuldu:

"-**Mi'yâru'l-Memâlik Hasan Han, Mustafa Han, Nazar Ali Han, Mirzâ Zeki, Mirzâ Kâfî...**"

Mi'yâru'l-Memâlik tanıtılınca hemen ayağa kalktım. O ve yanındakiler elimi sıkarak:

"-Hoş geldin." dediler.

Mi'yâru'l-Memâlik, vaktiyle **Şah Hüseyin**'in mevâlisinden ve Gürcü asıllı olup hâlen **Şah Nâdir**'in veziri idi.

ŞÂH'IN HUZURUNDA

Bana:

"-Buyurun, Şah ile konuşun." diyerek revakın ortasındaki örtüyü kaldırdılar. İçeride üç zira' mesâfede bir revak daha vardı. Beni orada durdurdular ve:

"-Biz durursak, sen de dur; yürürsek sen de yürü." diye tembihlediler. Sol taraftan yürüdük. Revakı katettik. İlerde, çevresini bir revakın kuşattığı, geniş bir harem dâiresi vardı. Burada kadınlar ve harem için birçok çadırlar bulunmaktaydı. Nihayet Şah'ın köşkünü gördüm. İşte Şah, benden bir ok atımı mesafede, yüksek bir tahtta oturmaktaydı. Beni görünce yüksek sesle konuştu:

"-Merhaba **Abdullah Efendi... Ahmed Han (Ahmed Paşa)**, «Sana **Abdullah Efendi**'yi gönderdim.» der.

Sonra bana:

"-Yaklaş!" dedi.

Sağımda hanlar grupu, solumda **Abdülkerim Bey** olduğu hâlde on adım kadar ilerledim. Yine emretti.

"-Yaklaş!"

Önceki gibi ilerledim ve durdum. O bana **"Yaklaş!"** dedikçe kısa adımlarla ilerliyordum. Artık kendisine beş zira' kadar yaklaşmıştım.

Oturuşundan anlaşıldığı kadarıyla uzun boyluydu. Başında, acem tipi, kare şeklinde, üzerinde inci, yâkut, elmas vb. kıymetli taşlarla süslü, tiftikten dokunmuş bir sargı bulunan beyaz bir kavuk vardı. Boynunda inci vs. cevherlerden gerdanlıklar, pazusunda aynı

şekilde kumaş üzerine işlenmiş inci. elmas ve yâkutlar bulunuyordu. Yüzündeki hatlardan ve ön dişlerinin dökülmüş olmasından, ileri bir yaşta olduğu, ileri bir yaşta olduğu anlaşılıyordu. Takrîben 80 yaşlarında vardı. Sakalı siyaha boyanmış, fakat güzel görünümlü, kaşları kavisli ve araları açık, gözler elâ ve tatlıydı. Velhâsıl görünümü güzeldi. Kalbimden heybeti gitti, korkum kalmadı.

Daha önceki gibi Türkçe hitâb etti:

"-**Ahmed Ağa** nasıldır?"

"-Hayır ve âfiyettedir."

"-Biliyor musun seni niçin istedim?"

"-Hayır."

"-Memleketimde iki fırka var. Türkistan ve Afganlılar, İranlılar'a:

"-Siz kâfirsiniz!" diyorlar. Küfür, çok çirkin bir şeydir. Ülkemde, halkın birbirlerini küfürle itham etmeleri doğru değil! Şu anda sen benim vekîlimsin. (Bu tartışmalı oturum sırasında) bütün küfür ithamlarını ortadan kaldıracak ve üçüncü grupun (şiîlerin) tâbî olacakları hususları belirteceksin! Gördüğün ve duyduğun her şeyi bana bildirecek, aynı şekilde **Ahmed Han**'a nakledeceksin."

Çıkmama izin verdi. Misâfirhânemin, **İtimaduddevle**'nin makamı olmasını, öğleden sonra da **Molla başı Ali Ekber**'le buluşmamı emretti.

(Şâh'ın vekili olmakla) Acem'in hükmünün elime geçmesinden dolayı çok sevinçli ve mutluydum. Misâfirhâneye geldim. Biraz oturdum. **İtimad**, çadırına geldi ve beni yemeğe dâvet etti. Mihmandar **Nazar Ali**, **Abdülkerim Bey** ve **Ebûzer Bey** ile birlikte benim hizmetimdeydiler. Bir ara **İtimad** ile karşılaşıp kendisine selâm verdiğimde, selâmımı oturduğu yerden aldı. Ayağa kalkmamasına canım sıkıldı. Kendi kendime, yerime oturunca **İtimad**'a şöyle demeyi kararlaştırdım:

"-Şah bana, kötülükleri kaldırmamı emretti ve beni bununla görevlendirdi. İlk kaldıracağım küfür (edebsizlik), şu senin yapmış olduğun edebsizliktir. Çünkü sen ulemâyı tahkir ettin, onları küçümsedin. Bu kötülüğünü ancak ölümle kaldırmak istiyorum."

Bunu söyleyecek, sonra kalkıp Şah'a gidecek ve bu olayı O'na anlatacaktım.

Bunu böyle tasarladım, ama yerime oturunca **İtimad** ayağa kalktı ve bana:

"-Merhaba." dedi.

Hayli uzun boylu, akyüzlü, iri gözlü, sakalı boyalı, ayrıca konuşma ve tartışmadan anlayan, yumuşak tabiatlı, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'e meyilli biriydi. Ayağa kalkınca anladım ki, böyle yapmak âdetleriymiş: Gelenin oturmasından sonra ayağa kalkarlarmış. Yemeği beraber yedik.

Molla başı ile buluşma emri geldi. Atıma bindim. Kabul erkânı önden yürüyorlardı. Bu arada, Afgan giyimli, uzun boylu bir adam yolda yanıma yaklaştı. Selâm verip:

"-Merhaba." dedi.

Kim olduğunu sordum:

"-Ben Afgan müftüsü **Molla Hamza Kılıncâni**'yim." dedi.

"-**Molla Hamza**, Arapçayı iyi bilir misin?" diye sordum.

"-Evet." dedi.

"-(Anladığım kadarıyla) Şah, İranlılarda bulunan bütün küfür sebeplerini kaldırmamış. Zira biz onların ibâdetlerini ve tutumlarını tanımadığımıza göre, Acem âlimleri, benimle sadece bir kısım küfrü gerektiren konular üzerinde tartışacaklar, kalanını sözkonusu etmeyecekler. Bana, onların küfür sayılan tutumlarını bildir ki, ben onları da tartışayım da ortadan kaldırayım." deyince, **Molla Hamza** beni uyardu:

"-Efendim, sakın Şah'ın sözleri seni yanıltmasın! O, seni Mollabaşı'na konuşma sırasında seninle tartışması için gönderiyor. Bu bakımdan tartışma sırasında onlara karşı dikkatli olmalısın!"

"-Onların insafsız olacaklarından korkuyorum."

"-Bundan bir kaygın olmasın. Çünkü Şah, bu oturum için bir gözcü tâyin etti. Fakat bu gözcüyü kontrol için bir başka, bunu kontrol için başka birini... olmak üzere bir sürü gözcüler tâyin etti ve bunların hiçbiri diğerinin gözcülüğünü bilmiyor. Bu durumda seninle tartışanların, Şah'a gerçeğin aksini nakletmeleri mümkün değildir."

Mollabaşı'nın çadırına yaklaştığımda beni karşılamak üzere dışarı çıktı. Kısa boylu, esmer bir adamdı. Sakal başlarından itibaren başının yarısında yanık izi vardı. Atımdan indim, beni selâmladı ve kendisininkinden daha yüksekte bir koltuğa oturttu. Kendisi de bir öğrenci tavrıyla oturdu. Karşılıklı konuştuk.

İLK TARTIŞMA: HZ. ALİ'NİN HİLÂFETİ

Bir ara **Mollabaşı**, Afganistan müftüsüne dönerek sordu:

"-Bugün **Bahru'l-İlm Hâdî Hoca**'yı gördün mü?"

"-Evet." dedi müftü.

"Bahur'l-İlm" (ilim deryâsı) lâkabıyla anılan bu **Hâdî Hoca**, Buhârâ kadısıydı. Benden dört gün önce, beraberinde Mâverâünnehir'in dört âlimiyle birlikte Şah'ın karargâhına gelmişti.

Mollabaşı:

"-Bu adam, ilim nedir bilmezken kendisine **"İlim Deryâsı"** denilmesini nasıl sağlamış?! Vallâhi O'na, hilâfet konusunda iki delil sorsan, cevap verecek güçte değildir. Ehl-i Sünnet'in ileri gelen âlimleri de cevap veremez!.."

Bu sözü üç defa tekrar edince kendisine sordum:

"-Şu cevabı olmayan iki delil nedir?"

"-Bahse girmeden önce sana sorayım: Peygamber (s.a.v.)'in **Ali** hakkındaki şu sözü gerçek midir, hadis midir? «Sen bana nisbetle, **Mûsâ**'nın yanında **Hârun** menzilesindesin; şu farkla ki, benden sonra peygamber yoktur.»"

"-Evet, bu meşhur bir hadistir."

"-Şu hâlde, bu hadis, söz ve mefhumu ile sarîh olarak gösterir ki, Peygamber (s.a.v.)'den sonra gerçek halîfe, **Ali b. Ebû Tâlib**'tir."

"-Hadisin bunu gösterdiği nereden belli?"

"-Çünkü peygamber, **Harun**'un bütün menzilelerini **Ali** için kabul (isbat) etmiş ve sadece nübüvveti istisnâ etmiştir. İstisnâ da ilimlerde ölçülüdür. Böylece Hilâfet'in **Ali**'ye âit olduğu sâbit oluyor. Çünkü hılâfet, **Harun**'un menzileleri cümlesindendir. Nitekim

Harun yaşasaydı, **Mûsâ**'nın halifesi olurdu."

"-Senin sözünden açıkça anlaşıldığına göre, bu bir küllî müsbet kazıyye (tümel olumlu önerme)dir. Peki, bu küllî isbâtın alâmeti nedir?"

"-İstisnâdan anlaşıldığına göre, izâfet (menzilet-i **Harun**)'in istiğrak için olması (**Harun**'un bütün menzilelerini kapsaması)dır."

"-Önce bu hadis, kesin ve açık bir nas değildir. Çünkü bu hadis hakkında hadîsçiler farklı görüştedir: Kimi sahih olduğunu, kimi hasen, kimi de zayıf olduğunu söylüyor. Hatta **İbnu'l-Cevzî** mevzû olduğunu savunuyor. İmdi, kesin nassın şart olduğunu söyleyen sizler, böyle bir hadisle hılâfetin tesbitine nasıl kalkışabilirsiniz?"

"-Evet, söylediklerinin doğruluğuna biz de katılırız ve zaten bizim delilimiz de bu hadis değildir. Bizim delilimiz, Peygamber (s.a.v.)'in, "**Ali**'ye, mü'minlerin emîri olarak salât ve selâm okuyun!" sözü ile "**Tâir Hadisi**"dir. Ama siz, bu son iki hadisin uydurma olduklarını kabul ettiğiniz içindir ki, yukarıdaki hadîse dayanarak, hılâfetin **Ali**'ye âit olduğunu niçin kabul etmediğinizi sizinle tartışmak istiyorum."[624]

"-Bu hadis, bazı bakımlardan delil olmaya uygun değildir. Bir kere (izafetin) istiğrak için olması mümkün değildir; çünkü **Harun**'un **Mûsâ** ile beraber (**Mûsâ** hayatta iken) peygamber olması, O'nun menzilelerindendir. Oysa **Ali**'nin, ne Rasûlullâh ile birlikte ve ne de O'ndan sonra peygamber olmadığında, siz ve biz müttefikiz. Şayet **Harun** için sâbit olan menzilelerin, Rasûlullah (s.a.v.)'den sonra **Ali** için de sâbit olduğunu kabul edersek, o zaman **Ali**'nin Rasûlullâh ile birlikte peygamber olması gerekirdi. Nübüvvet **Harun**'un menzilelerindendir ve hadisteki istisnâ sadece Peygamber (s.a.v.)'den sonrası içindir.

Ayrıca **Harun** (a.s.)'ın **Mûsâ** (a.s.)'ya öz kardeş olması da O'nun bir menzilesidir. Hâlbuki **Ali**, Peygamberimize kardeş değildir. Mâdem ki, "**âm**" (genellik ifâde eden delil), istisnâdan başka bir yolla da sınırlandırılabiliyor, o zaman bu hadîsin delâleti zannîdir.

---

624 **Hz. Ali**'nin hilâfeti hakkında Şiîlerce uydurulmuş hadîsler için bkz: **M. Yaşar Kandemir**- Mevzû Hadisler, sh: 31-36.

Gelelim hadîsteki **"menzile"** kelimesine... Sonundaki teklik (vahdet) ifâde eden **"tâ"**dan da anlaşılacağı üzere, bu, bir tek menziledir. Bu durumda izâfet (**Harun**'un menzilesi), **"ahd"** (özel bir hâdise) içindir ve doğrusu da budur.

Hadisteki **"illâ"** (istisnâ edatı), **"lâkin"** anlamındadır. Nitekim Araplar, "Filan adam cömerttir, lâkin (illâ) korkaktır." derler ki, burada **"illâ"**, **"lâkin"** mânâsındadır.

Netice itibariyle bu hadîsteki önerme (kazıyye), **"kazıyye-i mühmele"** (tikel önerme)'dir ve bu kazıyyede, belirlenmemiş bir şey kasdediliyor. Biz, bu belirlenmemişi, ancak hâriçten (hadîsin dışında bir delille) belirleyebiliriz ki, belirleyici delil de, **Mûsâ**, İsrailoğulları'nın başına, kendi yerine **Harun**'u bıraktığında, (**Harun** için tahakkuk eden) mâlum menziledir. Nitekim Allah Teâlâ'nın (**Mûsâ**'dan naklen:)

"**Mûsâ**, kardeşi **Harun**'a: *«Kavmim içinde benim yerime geç...»* buyurması buna delâlet eder. **Ali**'nin menzilesi ise, Tebük Gazvesi sırasında (Medîne'de bırakılarak) Peygamberimizin yerini almasıydı."

Mollabaşı cevap verdi:

"-(Peygamber'e) halef olması, **Ali**'nin daha faziletli olduğuna, Nebî (s.a.v.)'den sonra halife olduğuna delâlet eder."

"-Eğer bu söylediğinize delâlet etseydi, Peygamber (s.a.v.)'den sonra **İbn-i Ümmi Mektum**'un halife olması gerekirdi. Çünkü O'nu da kendi yerine Medîne'ye bırakmıştı; daha başka halef bıraktıkları da olmuştu. İmdi, birçoklarını böyle halef bırakmış olduğu hâlde, niye onları değil de **Ali**'yi tercih ediyorsunuz? Ayrıca eğer Peygamber (s.a.v.)'in **Ali**'yi, yerine bırakmış olması, faziletler bâbındansa, neden **Ali** bunu kendine yediremedi de:

"-Beni kadınlar, çocuklar ve zayıflarla bir mi tutuyorsun?" dedi.

Peygamber (s.a.v.) de O'nun gönlünü hoş tutmak için:

"-..... olmak istemez misin?" demişti.

"-Sizin usul kitaplarınızda zikredildiğine göre, özel sebeb değil, lafzın umûmuna itibar olunur."

"-Ben, özel sebebi delil almıyorum. Bu, sadece (hadîsteki) mübhemi (Ali'nin menzilesini) tâyin eden bir karînedir."

Bu sözüme bir cevap bulamadı.

Mollabaşı, başka delillere geçti:

"-Benim, te'vil kabul etmeyen başka bir delilim var ki, o da Allah Teâlâ'nın şu kavlidir: «**De ki: Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimiz ve kendinizi çağıralım, sonra duâ edelim de Allâh'ın lânetini yalancıların üzerine okuyalım.**»[625]"

"-Bu âyet, ne bakımdan delil oluyor?"

"-Necran Hıristiyanları (âyette çağrılan) duâ için gelince, Peygamber (s.a.v.) **Hüseyin**'i kucağına aldı, **Hasan**'ın elinden tuttu. Arkasında **Fâtıma**, O'nun da gerisinde **Ali** vardı. Duâya sadece en faziletli olan (**Hz. Ali**) götürülmüştü."

"- Bu (duâya **Hz. Ali**'nin götürülmesi), fazîletler bâbından değil, menkabeler bâbındandır ve -siyer kitaplarıyla meşgul olanların da bildiği gibi- her sahabînin, bir başka sahabîde bulunmayan bir menkabesi (özelliği) vardır. Ayrıca Kur'ân, Arab'ın konuşma üslûbuna ve tartışma tarzına uygun olarak inzâl olunmuştur. İki kabîle büyüğü farz edelim: Aralarında tartışma ve çatışma olsa, biri, diğerine:

"-Sen ve kabilen meydana çıkın, ben ve kabilem de çıkalım ve savaşalım; yanımızda hiçbir yabancı olmasın!.." dese, bu, kabile büyüklerinin kendi taraftarlarından daha cesur bir başkasının olmadığını göstermez. Ayrıca akrabaların iştirâki ile yapılan duâ, kabulü çabuklaştıran huşûu sağlar."

"-Demek ki, huşû, ancak muhabbetin çok olduğundan doğar."

"-Ama bu, kişinin kendini ve çocuğunu, aslında kendisinden de, çocuğundan da faziletli olan bir başkasından daha çok sevmesinde görüldüğü gibi, yaratılış ve tabiattan gelen bir sevgidir. Böylesi sevgi ne vebal, ne ecir getirir. Vebal ve ecir gerektiren olarak târif edilen sevgi, sadece (irâdî ve) ihtiyârî olan sevgidir."

625 Âl-i İmrân Sûresi, âyet 61.

"-Burada **Ali**'nin daha faziletli olduğunu kabul etmemizi gerekli kılan başka bir husus var. Şöyle ki, âyette, **"çocuklarımız"** ifâdesinden **Hasan** ve **Hüseyin**, **"kadınlarımız"** ifadesinden **Fâtıma** anlaşılınca, **"kendimiz"** ifâdesi için de **Ali** ve Nebî (s.a.v.) kalıyor ve bundan anlaşılıyor ki, Peygamber (s.a.v.) **Ali**'nin zât (nefs)ını, kendi zâtı kabul etmiştir."

Cevap verdim:

"-Allah bilir ki, sen usûl bilmiyorsun. Hatta Arapçayı da!.. Baksana, **"nefislerimiz: enfüsenâ"** ifâdesi kullanılmış. **"nâ"**ya muzaf olan **"enfüs"**, cem-i kıllet (azlık bildiren çoğul)dur. Cemî sîygasının cemî sîygasıyla münâsebattâr kılınması, bu iki cemî fertlerinden her birinin öteki ile münâsebet tesis etmesini neticelendirir. Nitekim, "Topluluk hayvanlarına bindi." deriz ki, her biri kendi hayvanına bindi, demektir. Bu, usûlde son derece açık bir husustur. Ayette cemi', birden fazlası (iki) için kullanılmıştır ve bunun örnekleri vardır. Nitekim Allah Teâlâ, **Hz. Âişe** ve **Safvan** (r.a.) hakkında:

"Onlar, o iftiracıların diyeceklerinden çok uzaktırlar."[626] buyurmuştur.

Şu âyette de aynı durum vardır:

"Gerçekten ikinizin kalpleri kaymıştır."[627]

Hâlbuki iki kişinin iki kalbi olur. Ama dilcilerin, çoğulu, birden fazlası (iki) için kullanmaları âdettir. İşte yukarıdaki âyette de **"çocuklarımız"** kelimesinden **Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin**, **"kadınlarımız"** kelimesinden de mecâzî olarak sadece **Hz. Fâtıma** kasdedilmiştir. Evet, şâyet **"bizim nefislerimiz"** yerine **"benim nefsim"** olsaydı, (yani Peygamberimiz, **Hz. Ali**'nin zâtını, kendi zâtı kabul etseydi), bunun zâhirî bir izah tarzı bulunur. Aynı şekilde, bu âyet, **Hz. Ali**'nin halifeliğine delâlet etseydi, iştirâk yoluyla (âyette çağrılan duâya birlikte çıktıkları için) **Hz. Hasan**, **Hz. Hüseyin**, **Hz. Fâtıma**'nın da halifeliğine delâlet ederdi. Bunu, kimse savunmuyor. Çünkü o zaman **Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin** küçüktüler. **Hz. Fâtıma**

---

626 Nûr Sûresi, âyet 26.

627 Tahrîm Sûresi, âyet 4.

ise, diğer bütün kadınlar gibi idâreci olamazdı. Netice itibariyle bu âyet, hilâfet için delil olamaz, o kadar..."

Mollabaşı, bu söylediklerime de cevap bulamadı ve:

"-Başka bir delilim var." dedi. Şu âyet-i kerîme:

"Sizin dostunuz (velîniz) ancak Allah'tır, O'nun Peygamberidir, Allâh'ın emirlerine boyun eğiciler olarak namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren o mü'minlerdir."[628]

Mollabaşı devam etti:

"-Tefsirciler, bu âyetin, namazda iken sâile yüzüğünü tasadduk ettiğinde **Ali** için nâzil olduğunda müttefiktirler. Âyetteki **"ancak: innemâ"** kelimesi, hükmün, birine âit olduğunu bildirmek (hasr) içindir. **"Velî"** tâbiri de **"içinizden tasarrufa** (yönetmeye, idâre etmeye) **en lâyık olanı"** demektir."

"-Bu âyet hakkında sana verilecek çok cevabım var."

Ben cevaplarımı sıralamaya başlayacaktım ki, meclisteki Şiilerden biri, Mollabaşı'ya hitab ederek, farsça:

"-Şununla tartışmayı bırak!" dedi. "Bu adam, insan şekline büründürülmüş bir şeytan!.. Sen delilleri çoğalttıkça ve O cevap verdikçe, senin durumun biraz daha kötüye gidiyor!.."

Mollabaşı bana baktı ve gülümsedi:

"-Sen üstün bir insansın. Bunu da diğer delilleri de cevaplandırırsın. Fakat benim sözüm **Bahru'l-İlm**'e (ilim deryâsına) idi. Gerçekten O, cevap verecek güçte değildir!.."

"-Sen konuşmanın başında Ehl-i Sünnet âlimlerinin cevaptan âciz olduklarını söylemiştin. İşte beni tartışmaya ve cevap vermeye sevk eden o oldu."

Mollabaşı özür beyân etti:

"-Ben Arap değilim, Arapçam da kuvvetli değil!.. Bu yüzden merâmımı ifâde edemiyorum."

Dedim ki:

"-Sana Şiilerin cevap veremeyecekleri iki soru sormak istiyorum."

"-Nedir onlar?"

---

628 Mâide Sûresi, âyet 55.

"-Şia'nın sahabe hakkında hükmü nedir?"

"-Şiiler, **Ali Mıkdad, Ebû Zer, Selmân-ı Fârisî** ve **Ammar b. Yâsir** dışındakileri mürted sayarlar. Çünkü hılâfet konusunda **Ali**'ye bey'at etmemişlerdir."

"-Madem ki öyle, **Ali**, kızı **Ümmü Gülsüm**'ü, **Hattab** oğlu **Ömer**'le neden evlendirdi?"

Mollabaşı cevap verdi:

"-**Ali** buna zorlandı."

"Vallâhi siz, Arab'ın efendisi, nesebi en üstün olanı, en soylusu, en köklüsü, şahsiyetine ve izzet-i nefsine en fazla düşkün ve üstün vasıflara en çok sahip olan **Hâşimoğulları** bir yana, Arab'ın en düşük tabakasının dahî kabullenmeyeceği bir kusurun **Ali**'de olduğuna inanıyorsunuz. Gerçekten Arab'ın en düşüğü bile, ırzı uğruna canını fedâ eder, nâmusu uğruna ölüme gider; nefsini, nâmusundan ve âilesinden daha aziz saymaz. Âilesi için çarpışıp ölen nicelerini gördüğümüz Arab'ın ayak takımının dahî kabullenemeyeceği böyle bir kusuru, **Benî Gâlib**'in kahramanı, yiğit cengâver, doğuların ve batıların Allah arslanı **Ali**'ye nasıl yakıştırırsınız?!"

Mollabaşı:

"-İhtimaldir ki, **Ömer**'le evlendirilen **Ümmü Gülsüm**'ün sûretine bürünmüş bir cinnî kadındır." deyince:

"-Bu" dedim, "**Ali**'nin zorlanmış olması iddiâsında çok daha çirkindir. Böyle bir şey nasıl düşünülebilir? Bu kapıyı bir kere açtık mı, Şeriat'ın bütün kapılarını kapamak (bütün hükümlerini yıkmak) durumuna düşeriz! Artık adam, karısına yaklaşacak olsa, kadın:

"-Sen, kocamın kılığına bürünmüş bir cinsin!.." deyip kocasının kendisine yaklaşmasına izin vermeyecek.

Adam kendisinin hakikaten kocası olduğunu isbat için iki şâhid getirse, bunların da, o iki âdil şâhid sûretine girmiş cinler olduğu söylenebilecek ve bu böyle sürüp gidecek.

Bir misâl daha: Adamın biri, bir başkasını öldürdüğünde veya kendisine bir hak dâvâsı açıldığında (sizin düşüncenize göre), bu adamın:

"-Aranılan ben değilim. Belki benim sûretime girmiş bir cin-

dir." demek hakkı doğacak.

Kim bilir, belki de ibâdetlerinizin mezhebine uygun olduğunu savunduğunuz **Câfer-i Sâdık**, asıl **Câfer**'in şekline girmiş bir cindir (!) ve bu elinizde mevcud hükümleri size O bildirdi."

Devamla Mollabaşı'ya sordum:

"-Zâlim halifenin fiillerinin hükmü nedir? Şia mezhebine göre bu fiiller geçerli midir?"

"-Ne sahih, ne de geçerlidir."

"-Babana rahmet... **Ali b. Ebû Tâlib**'in oğlu **Muhammed b. Hanefiyye**'nin annesi, hangi aşîrettendir?"

"-**Benî Hanife** aşiretindendir."

"-**Benî Hanife**'yi kim esir almıştı?"

"-Bilmiyorum." dedi, Mollabaşı, hâlbuki yalan söylüyordu. Orada bulunan Şia âlimlerinden biri söze karıştı:

"-**Ebûbekir** esir almıştı."

Bunun üzerine Mollabaşı'ya sordum:

"-Cinsî ilişkilerde şüpheli şeylerden uzak kalmak gerekli olduğu hâlde ve siz, zulmetmesi hâlinde imamın (devlet reisinin) hükümlerinin geçersiz olduğunu savunduğunuza göre, esir edilmiş aşîretten câriye almak ve O'ndan çocuk sahibi olmak, **Ali** için nasıl câiz olur?"

"-Belki" dedi Mollabaşı, "**Ali**, bu câriyeyi âilesinden istemiştir, yani âilesi, onları evlendirmiştir."

"-Bunun için delile ihtiyaç var."

Cevap bulmaktan âciz kaldı. Allâh'a şükür...

Sonra Mollabaşı'ya dedim ki:

"-Sana âyet ve hadis getirmedim. Çünkü ben, hadîsin sahih olmasına elden gelen dikkati göstererek:

"-Bu hadîsi, Kütüb-i Sitte vb.nin sahipleri rivâyet etti." desem, sen yine de:

"-Bu hadîsin sahih olduğunu söyleyemem. Bir (hadîsin) delil olabilmesi için, tarafların, onun sahih olmasında ittifak etmeleri gerekir." diyecektin.

Bir âyet okusam da, tefsircilerin, bu âyetin hükmünün şöyle

olduğunu birleştiklerini. bu âyetin **Ebûbekir** hakkında nâzil olduğunu söylesem. sen. tefsircilerin icmâının hüccet olamayacağını söyleyecek. âyet için uzak bir te'vil belirterek:

"-Delilde ihtimal belirirse. onunla istidlâl bâtıl olur!.." diyecektin.

İşte bu durum. beni âyet ve hadîslerden delil getirmemeye sevketti.

SÜNNÎ-ŞİA İTTİFÂKINA DOĞRU

Bu tartışma, Şah'a aynıyla haber verildi. Bunun üzerine Şah. İran. Afganistan ve Mâverâünnehir âlimlerinin toplanmalarını ve bütün küfür sayılan tutumlardan vazgeçmelerini. benim. üç grup üzerinde kendisine vekil sıfatıyla gözcü olmamı. ittifak ettikleri hususlarda bu üç fırka üzerine şâhid olmamı emretti.

Çadırların arasından geçerek yürüdük. Afganlılar. Özbekler ve İranlılar. parmaklarıyla beni gösteriyorlardı. Önemli bir gündü. **İmam Ali** (r.a.)'ın kabri arkasında bulunan gölgelikte, içlerinde Erdelan müftüsünden başka sünnî bulunmayan 70 kadar İranlı âlim toplandı. Hokka ve kâğıt istedim ve bu âlimlerden meşhur olanların isimlerini yazdım:

1-Mollabaşı **Ali Ekber**.
2-Rikab müftüsü **Ağa Hüseyin**.
3-Lâhican imamı **Molla Muhammed**.
4-Meşhedu'r-Rızâ müftüsü **Ağa Şerif**.
5-Şirvan kadısı **Mirza Burhan**.
6-Erdemiyye müftüsü **Şeyh Hüseyin**.
7-Kum müftüsü **Mirza Ebu'l-Fadl**.
8-Cam müftüsü **el-Hâc Sâdık**.
9-İsfahan imamı **Seyyid Muhammed Mehdî**.
10-Kirmanşah müftüsü **el-Hâc Muhammed Zekî**.
11-Şiraz müftüsü **el-Hâc Muhammed**.
12-Meşhedu'r-Rızâ sadârat vekili **Molla Muhammed Mirzâ**.
13-Tebriz müftüsü **Mirza Esedullah**.
14-Mazenderân müftüsü **Molla Tâlib**.

15-Halhâl müftüsü **Molla Muhammed Sâdık**,

16-Esterâbâd müftüsü **Muhammed Mü'min**,

17-Kazvin müftüsü **Seyyid Muhammed Takiy**,

18-Kirman müftüsü **Seyyid Bahâuddin**,

19-Sebzvâr müftüsü **Molla Muhammed Hüseyin**,

20-Erdelân müftüsü **Seyyid Ahmed eş-Şâfî**, vs...

İranlılar'dan sonra Afganistan âlimleri geldi. Onların da isimlerini yazdım:

1-Afganistan müftüsü **Şeyh Fâzıl Molla Hamza el-Kılıncânî el-Hanefî**,

2-Afganistan kadısı **Molla Süleyman oğlu Molla Emin el-Afgânî el-Kılıncânî**,

3-**Molla Dünyâ el-Halefî el-Hanefî**,

4-Nâdirâbâd'da hanefî müderris **Molla Tâhâ el-Afgânî**,

5-**Molla Nur Muhammed el-Kılıncânî el-Hanefî**,

6-**Abdurrazzak el-Afgânî el-Kılıncânî el-Hanefî**,

7-**Molla İdris el-Afgânî el-Hanefî**.

Bir müddet sonra Mâverâünnehir âlimleri geldiler. Yedi kişiydiler. Önlerinde celâdetli, heybet ve vakarlı bir şeyh yürüyordu. Başında yuvarlak ve kocaman bir sarık vardı ki, bu sarığı gören, kendisini **Ebû Hanife**'nin talebesi **Ebû Yusuf** sanırdı! Şeyh, Mollabaşı'ya selâm verdikten sonra O'nu benim sağıma oturttular. Ancak aramızda aşağı-yukarı on beş kişi vardı. Afganistanlıları da sol tarafıma oturtmuşlardı ve onlarla da aramızda on beş kişi bulunmaktaydı. Böyle bir tertip, benim, bu Afganistanlı ve Mâverâünnehir âlimlerine bazı şeyler telkîn ve işaret etmemden sakınan Acemlerin hîle ve kurnazlıklarıydı.

Bu son gelenlerin isimlerini de yazdım:

1-Buhârâ kadısı, **Buhârâlı Alâuddevle**'nin oğlu, **"Bahru'l-İlim"** lâkaplı Allâme **Hâdî Hoca el-Hanefî**,

2-**Mir Abdullah el-Buhârî el-Hanefî**,

3-**Kalender Hoca el-Buhârî el-Hanefî**,

4-**Molla Ümid el-Buhârî el-Hanefî**,

5-Padişah **Mir Hoca el-Buhârî el-Hanefî**,

6-Mirza Hoca el-Buhârî el-Hanefî,

7-Molla İbrahim el-Buhârî el-Hanefî.

Yerleşme tamamlandıktan sonra Mollabaşı, **Bahru'l-ilim**'e hitâben söze başladı. (Beni işâret ederek:)

"-Bu zâtı tanıyor musun?"

"-Hayır." dedi, **Bahru'l-İlm.**

"-Bu mecliste bulunmak ve aramızda hüküm vermek üzere, Şah'ın **Vezir Ahmed Paşa**'dan göndermesini istediği Ehl-i Sünnet âlim ve fâzıllarından Üstad **Abdullah Efendi**... Şah'ın vekilidir. Görüşümüz bir hüküm üzerinde birleştiğinde bize şâhid olacak!.."

Mollabaşı devam etti:

"-Şimdi burada hazır bulunduğuna göre, problemi çözmesi için, bizi tekfir etmiş olduğunuz hususları açıkla bakalım. Oysa biz gerçekte kâfir değiliz; hattâ **Ebû Hanife**'ye göre bile... Nitekim **"Câmiu'l-Usûl"**de islâmî mezheplerin beş olduğunu söyledi ve beşinci mezhep olarak **İmâmiye**'yi saydı. **"Mevâkıf"** sahibi de İmâmiye'yi islâmî mezheplerden saymıştır. **Ebû Hanife**, Fıkhu'l-Ekber'inde, *«Biz, ehl-i kıbleyi tekfir etmeyiz!»* der. **Seyyid** falan da (ismini söylediyse de unuttum) **"Şerhu Hidâyetu'l-Fıkh el-Hanefî"**de: *«Gerçekten İmâmiyye islâmî fırkalardandır.»* der. Lâkin nasıl bizim sonrakilerimiz sizi tekfir ettiyse, sizin sonrakileriniz de bizi tekfir etti. Yoksa aslında ne siz, ne de biz kâfir değiliz!.. Fakat sizin sonraki âlimlerinin ortaya atıp da bizi tekfir ettikleri hususları açıkla ki, meseleyi çözelim!.."

Hâdî Hoca:

"-İki şeyhâ (**Ebûbekir** ve **Ömer**'e) dil uzattığınız için tekfir ediliyorsunuz."

Mollabaşı cevap verdi:

"-Biz **Ebûbekir** ile **Ömer**'e dil uzatmaktan vazgeçtik."

Hâdi Hoca, küfür sebeplerini saymaya devam etti:

"-Sahâbeyi, dalâlet ve küfürle itham ettiğiniz için tekfir ediliyorsunuz."

"-Sahabenin hepsi de âdildirler. Allah onlardan râzı, onlar da Allah'tan..."

"-Mut'â nikâhını helâl sayıyorsunuz."

"-Bu nikâh haramdır. Böyle bir şeyi bizde, beyinsizlerden başkası kabul etmez!.."

"-**Ali**'yi, fazilette **Ebûbekir**'den üstün tutuyorsunuz. Gerçek Halife'nin O olduğunu söylüyorsunuz."

"-Peygamber (s.a.v.)'den sonra halkın en faziletlisi **Ebûbekir b. Kuhâfe**, sonra **Ömer b. Hattab**, sonra **Osman b. Affan**, sonra **Ali b. Ebû Tâlib**'dir. Allah hepsinden râzı olsun!.. Onların hilâfetleri de, faziletleri için söylediğimiz şu tertip üzeredir."

Hâdi Hoca (Bahru'l-İlm) sordu:

"-Usûl ve akîdeniz nedir?"

"-Usûlümüz **Ebu'l-Hasan el-Eş'arî**'nin akîdesi üzerinde bulunan Eş'arîlerin usûlüdür."

"-Dinde haramlığı zarûrî olarak bilinen ve hurmeti üzerinde icmâ bulunan bir haramı helâl saymamanızı, aynı şekilde helâl olduğu hem icmâ ile sâbit, hem de bizzarûre bilineni haram saymamanızı şart koşarım."

"-Bu şart kabulümüzdür."

Daha sonra **Bahru'l-İlm**, onlara, bahsedilen ve kabul ettikleri bu şartlara benzer, küfür ithamını gerektirmeyecek konularda birtakım şartlar ileri sürdü. Bunun üzerine Mollabaşı, **Bahru'l-İlm**'e sordu:

"-Şâyet biz bunları kabul edersek, bizi, islâmî fırkalardan sayar mısın?"

Bahru'l-İlm, bir müddet sustu, sonra cevap verdi:

"-**Ebûbekir** ve **Ömer**'e dil uzatmak küfürdür."

"-Biz, **Ebûbekir** ve **Ömer**'e dil uzatmaktan vazgeçtik ve daha bahsedilen şu şu şartları kabul ettik. Şimdi sen bizi islâmî fırkalardan mı sayıyorsun, yoksa kâfir olduğumuza mı hükmediyorsun?"

Bahru'l-İlm bir miktar sükût etti ve yine aynı sözleri söyledi:

"-**Ebûbekir** ve **Ömer**'e lânet etmek küfürdür."

"-Bundan vazgeçmedik mi?"

"-Neden vazgeçtiniz?"

"-İki şeyha lânetlemek küfürdür!.."

Aslında **Bahru'l-İlm**'in anlatmak istediği şuydu: Bu iki şeyh lânetleyenlerin tevbesi, Hanefî mezhebine göre makbul değildir ve bu Şiîlerden daha önce lânet sâdır olmuştur. Dolayısıyla şimdi dil uzatmaktan vazgeçmeleri kendilerine fayda vermez!"

Afgan müftüsü **Molla Hamza:**

"-Ey **Bahru'l-İlm**" dedi, "Bunlardan (Şiîlerden) daha önce lânet sâdır olduğuna dâir delilin var mı?"

"-Hayır!" dedi **Bahru'l-İlm**...

"-Artık bundan sonra da kendilerinden böyle bir şey vâkî olmayacağına dâir taahhüd verdiler. Şu hâlde, ne diye onları islâmî fırkalardan saymazsın?!"

"-Mâdem ki öyle" dedi, **Hâdî Hoca**, "O hâlde onlar müslümandırlar, bizim lehimize olan onların da lehine, bizim aleyhimize olan onların da aleyhine..."

Bu sözler üzerine hepsi de ayağa kalktılar, el sıkıştılar ve birbirlerine:

"-Aramıza hoş geldin, kardeşim!.." dediler.

Her üç grup da bu nokta üzerinde anlaştıklarına (buna uymayı) kabul ve taahhüd ettiklerine beni şâhid tuttular.

Şevval'in 24'ünde, Çarşamba günü akşam doğru meclis görevini tamamladı. Bu arada etrafımızda toplanan ve bizi tâkip etmekte olan Acemlerin sayısı onbinden fazlaydı.

İtimad, Şah'ın huzurundan geldiğinde, her zamanki gibi saat gecenin dördü idi. **İtimad**, bana hitâben şöyle dedi:

"-Şah, gayretlerine teşekkür ediyor ve sana selâm ediyor. Seni huzuruna çağırıyor. Ayrıca senden, daha önceki tartışma mahallinde tekrar hazır bulunmanı istiyor. *«Zira tartışmaya katılan âlimlere, karara bağladıkları, kabul ve taahhüd ettikleri hususları bir tutanağa geçmelerini, herkesin kendi isminin altını mühürlemesini emrettim. Senden de tutanağın üst tarafına,* ***«Üç fırkanın da, işbu hususları kararlaştırıp kabul ettiklerine şehâdet ederim.»*** *tarzında kendi şehâdetini yazmanı ve isminin altını mühürlemeni ricâ ediyorum.»* diyor."

"-Elbette, memnûniyetle!.." dedim.

MES'ÛD HÂDİSE: SÜNNÎ-ŞİÎ İTTİFÂKI

Ayın 25'inde, Perşembe günü öğleden önce ilk toplantı yerinde hazır bulunmamız için emir geldi. Hepimiz de orada toplandık. Sayıları altmış bini bulan Acemler, büyük izdiham dolayısıyla ayaktaydılar ve kubbenin (toplantı salonunun) dışında, mezarın (**Hz. Ali**'nin türbesinin) kapısına kadar olan sahayı tıklım tıklım doldurmuşlardı. Yerlerimize oturduktan sonra yedi karıştan daha fazla uzunlukta bir tutanak getirdiler. Tutanağın üçte ikilik kısmındaki satırlar uzundu. Üçte birlik kısmı ise, dörde bölünmüştü. Bölümlerin arası, dört parmak kadar veya daha fazla yazısız bırakılmıştı ve bu bölümlerdeki satırlar daha kısaydı.

Mollabaşı, Rikâb müftüsü **Ağa Han**'a, tutanağı orada bulunanların huzurunda ayakta okumasını emretti. Hayli uzun boylu olan **Ağa Han**, farsça yazılmış olan tutanağı aldı. Okunan kısmın muhtevâsı şöyleydi:

"Allah'ın hikmeti, rasûller göndermeyi gerekli kılmış ve bu sebeple Allah Teâlâ, bir biri ardından peygamberler göndermiştir. En son olarak da bizim Peygamberimiz **Muhammed Mustafa** (s.a.v.)'in nübüvveti gerçekleşti. Nebîler ve rasûllerin sonuncusu irtihâl buyurunca, Ashâb (Allah, onlardan râzı olsun), içlerinde en hayırlı, en faziletli ve en bilgili olanın, **Ebû Kuhâfe oğlu Ebûbekir Sıddîk** (r.a.) olduğunda ittifak ederek O'na bey'at etmek görüşünde birleştiler ve hepsi de O'na bey'at ettiler. Bizzat **Ebû Tâlip oğlu Ali** dahî, bir baskı ve zorlama olmaksızın, kendi istek ve irâdesiyle bu görüşe ve bey'ate katıldı. Böylece **Ebûbekir** için, Ashâb-ı Kirâmın ittifâkı kesin bir delildir. Allah Teâlâ, şerefli Kitâb'ında Sahabe'nin hepsini övdü ve şöyle buyurdu:

"Birinci dereceyi kazananlar, muhâcir ve ensâr..."[629]

"Andolsun ki, Allah, mü'minlerden -seninle o ağaç altında bey'at edenlerden- râzı olmuştur."[630]

Âyette ifâde buyurulan bey'atte bulunanlar, yetmiş sahabî idi

629 Tevbe Sûresi, âyet 100.
630 Fetih Sûresi, âyet 18.

ve bunların tamamı **Ebûbekir es-Sıddîk**'a beyatte hazır bulundular.

Peygamberimiz de onlar hakkında şöyle buyurdu:

"Ashâbım yıldızlara benzer; hangisine uysanız hidâyete kavuşursunuz."

Sonra **Ebûbekir Sıddîk**, hilâfeti **Ömer b. Hattab**'a vasiyet etti. **Ali b. Ebû Tâlib** de dâhil olmak üzere bütün Sahabe O'na bey'at ettiler. **Ömer**'in hilâfeti de nas ve icmâ ile sâbit oldu.

Daha sonra **Ömer**, **Ali b. Ebû Tâlib**'in de bulunduğu altı kişilik bir danışma kuruluna hilâfet konusunu getirdi. Bu kurulun görüşü, **Osman b. Affan** üzerinde birleşti.

Nihayet **Osman b. Affan** evinde öldürüldü. (Hilâfet konusunda) bir vasiyeti olmadığı için hilâfet makamı boşta kaldı. O zaman da Sahabe, **Ali b. Ebû Tâlib** üzerinde görüş birliğine vardı. Aynı yer ve zamanda bu dört zât arasında, ne soy çekişmesi, ne de herhangi bir dâvâ ve kavga olmamıştır. Aksine, biri diğerini sever, takdir eder ve överdi. Hatta **Ali** (r.a.)'ye, iki şeyh (**Ebûbekir** ve **Ömer**)'den suâl olundu da, **Ali**:

"-Onlar hak üzerinde yaşamış olan ve öylece ölen, adâletli ve doğru imamlardır." dedi.

Öte yandan **Ebûbekir**'e hilâfet teklif edildiğinde:

"-**Ali b. Ebû Tâlib** varken bana mı bey'at ediyorsunuz?" dedi.

O hâlde ey İranlılar, biliniz ki, onların fazîlet ve hilâfet sırası, işte bu tertip üzeredir. Hâl böyle iken, kim onlara söver yahut onlarda kusur bulmaya kalkarsa, bu kimsenin malı, çocuğu, âilesi ve kanı Şah'a bırakılmıştır. Allâh'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti, onlara dil uzatanların üzerine olsun!..

Ben (Şah), 1148 senesinde, Mogan Sahrası'nda, sizinle bey'at ederken (ashâba) dil uzatmayı terk etmenizi sizlere şart koşmuş bulunuyordum. Şu andan itibaren, sebb-i Şeyhayn'ı yasakladım. Her kim onlara dil uzatırsa, O'nu öldürür, evlâd u iyâlini esir eder, malını alırım! Ne İran içinde, ne de çevresinde ashâbı kınamak ve buna benzer çirkin davranışlar artık yoktur! Bunlar, aşağılık **Şah İsmail**

devrinde türemiş, soyu da O'nun izinden gitmiş, sonunda ashâba sövgü çoğalmış, bid'atler artmış, budalalıklar yayılmıştır. Bütün bu kötülükler, bundan üçyüz sene önce 857 senesinde zuhûr etmişti..."

Şâh'ın ifâdesi olan, uzun satırlar tutan bu bölüm, burada zikrine gerek görmediğim sözlerle devam ediyordu.

Tutanaktaki bazı bölümlere itiraz ettim ve Mollabaşı'ya:

"-Efendimiz **Ömer**'in hilâfeti hakkında zikredilen **«nasb»** kelimesini kaldır. Zira bu kelimede, onların **«nâsıbe»** olduğu şâibesi vardır ve siz **«nâsıbe»**yi, **«Ali'ye buğzundan dolayı kendini (hilâfete) nasbeden kimse»** diye tefsir ediyorsunuz!" dedim.

Orada bulunanlardan biri bana itiraz etti:

"-Bu söylediklerinin, kelimenin zâhirî mânâsıyla ilgisi yok! Senin ifâde ettiğin mânâ, kimsenin aklından bile geçmez, kimse bunu kasdetmez. Senin yüzünden fitne yayılmasından korkarım."

Mollabaşı, O'nu haklı bulunca ben sükût ettim.

İkinci bir itiraz olarak Mollabaşı'ya dedim ki:

"-**Ali**'nin **«Onlar.... İmamdır»** sözünü, siz **Ebûbekir** ve **Ömer**'e uymayan mânâlara saptırıyorsunuz!.."

Az önceki adam, yine benzer şekilde bana karşı çıktı.

Bir diğer itiraz olarak Mollabaşı'ya şöyle dedim:

"-Kendisine bey'at edilirken **Ebûbekir**'in **Ali** hakkında söylediğini belirttiğiniz söz, bize göre doğru değildir, uydurmadır. Ben size, **Ali**'nin, iki şeyhi öven ve gerçekten onlara açıkça tâzim ifade eden bir sözünü, ayrıca **Ebûbekir**'in de **Ali** hakkında, sizin dediğinizden başka ve gerçek olan övgüsünü hatırlatayım."

O adam yine itiraz etti ve Mollabaşı da O'na katıldı.

Tutanağın uzun olan kısmı böylece bitti. Şah'ın bu sözlerini tâkip eden kısa satırlara gelince, bu satırlar, İranlılar'ın ağzından yazılmış olup muhtevâsı şöyle idi:

"Bizler (ashâba) lânetin kaldırılmasını kabul ve taahhüd ediyoruz. Sahabenin gerek fazileti, gerekse hilâfeti, işbu tutanakta belirtilmiş olan tertip üzeredir. Bizden her kim, ashâba dil uzatır veya burada tesbit edilenlerin hilâfına konuşursa, Allâh'ın, meleklerin ve

bütün insanların lâneti O'nun üzerine olsun!.. Böyle bir durumda ***Nâdir Şah****'ın gazabını kabul ederiz; malımız, kanımız ve evlâdımız O'na helâldır!..*"

Bu kısım okunduktan sonra İranlılar, bu şekildeki kendi ifadelerinin altında bulunan boşluğa mühürlerini bastılar.

Bunu tâkip eden ve Necef, Kerbelâ, Hılle ve Harezmliler'in ağzından yazılmış olan kısa ifâdeler de bir öncekinin aynıydı. **İbn Kıtta** diye bilinen **Seyyid Nasrullah** ve **Şeyh Cevad en-Necefî el-Kûfî**'nin de bulunduğu bu grup da altta ayrılmış kısmı mühürlediler.

Müteâkip kısa satırlar, Afgânîlerin ifâdesi olarak yazılmıştı ve muhtevâsı şöyle idi:

"-İranlılar, kararlaştırdıkları husûslara uydukları, aksine davranmadıkları sürece, islâmî fırkalardandır. Müslümanların lehine olan, onların da lehine, müslümanların aleyhine olan, onların da aleyhinedir."

Alttaki boşluğu imzaladılar.

Son bölüm Mâverâünnehir âlimlerinin ağzından yazılmış olup Afgânîlerin ifâdesinin aynıydı. Bunlar da isimlerinin altını mühürlediler.

Nihayet bu fakir, tutanağın baş kısmına kendi ifadesini şöyle yazdı:

"Beni şâhid kabul eden bu üç fırkanın, aşağıdaki hususları karara bağladıklarına ve uymayı taahhüd ettiklerine şehâdet ederim."

İsmimin altını mühürledim.

Dünya'nın şaşılacak hâdiselerinden biri olan bu anlaşma, Ehl-i Sünnet için, hiçbir asırda benzeri görülmemiş şekilde düğünler ve bayramlardakinden daha fazla bir sevinç ve mutluluk vesilesi oldu. Bu yüzden Allah'a hamd ederim.

Anlaşma tamamlandıktan sonra, Şah tarafından, gümüş tepsiler içinde tatlılar ve içinde bir avuç anber bulunan, birçok paha biçilmez nefis taşlarla işlenmiş, hâlis altından bir buhurdanlık getirildi. Tatlı yedik, koku süründük. Daha sonra Şah, bu buhurdanlığı,

Efendimiz **Hz. Ali**'nin türbesine vakfetti. Perşembe günü öğleden sonra dışarı çıktığımızda, Acem, Arap, Türkistanlı ve Afganistanlı olmak üzere, sayısını Allah'tan başkasının bilemeyeceği kadar insan toplanmış olduğunu gördüm.

ŞAH İLE İKİNCİ BULUŞMA

İkinci defa Şah'ın huzuruna götürüldüm. İlkinde olduğu tarzda huzuruna girdim. Bu sefer beni öncekinden daha ziyâde yakınına çağırınca, kendisine daha çok yaklaştım.

Bana şöyle dedi:

"-Allah sana hayırlar ihsan etsin; Allah, **Ahmed Han**'a da hayırlar ihsan eylesin!.. Yemin ederim ki, O (**Ahmed Han**), insanların arasını düzelterek fitneyi ortadan kaldırmak ve Müslümanların kanlarının akıtılmasına mânî olmaktan geri durmadı. Allah, Osmanlılar'ın gününü arttırsın!.. Şimdikinden daha çok izzet ve ululuğa mazhar kılsın!.."

Sonra bana hitâben:

"-Ey **Abdullah Efendi**!" dedi. "**Şehinşâh**'ın bu başarı ile iftihar edeceğini sanmayın! Ashâba sövülmesini, benim vâsıtamla kaldırmak sûretiyle bu başarıya beni ulaştıran Allah Teâlâ'dır. Osmanlılar, **Sultan Selim**'den zamanımıza kadar sövgüyü ortadan kaldırmak için nice ordular techiz ettiler, masraflara girdiler, nice canlar telef ettiler, ama buna muvaffak olamadılar. Lâkin ben Allâh'a hamd ve şükürler olsun, bu işi kolaylıkla başardım. Bu kötülükler, tutanakta da bahsedildiği gibi, şom ağızlı adamların tahrik ettiği habîs **Şah İsmail** tarafından başlatılmış ve günümüze kadar sürdürülmüştür."

Kendisine dedim ki:

"-İnşaallah bütün Acemleri, evvelce olduğu gibi, tekrar Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'e sokarsınız!.."

"-İnşaallâh... Fakat yavaş yavaş..."

Şah devam etti:

"-**Abdullah Efendi**, eğer ben iftihar edeceksem, bu makamda dört sultan yerini tutuyorum: Ben İran sultanıyım, Türkistan sultanıyım, Hindistan sultanıyım, nihayet ben Afganistan sultanıyım!

Bununla iftihar ederim. Fakat bu iş, Allâh'ın tevfîki ile olmuştur. Sahabeye sövgüyü kaldırmakla bütün Müslümanlara hizmet, bana müyesser oldu. Bu vesîle ile Sahabenin bana şefaat etmesini dilerim."

Devam etti:

"-**Ahmed Han**'ın beklediğini bildiğim için seni göndermeyi istiyorum, lâkin yarına kadar kalmanı ricâ ediyorum. Zira Cuma namazını Kûfe Câmii'nde kılacağız; bu vesile ile minberde, lâzım geldiği şekilde Sahabenin anılmasını benim yerime, büyük kardeşim, Osmanlıların sultanı Hazret-i Hünkâra duâ edilmesi, sonra da küçük kardeşe (yani kendisine) duâ edilmesi, büyüğüne saygılı olmak, küçük kardeşin görevi olduğu için, bana Hünkâr'dan daha az duâ edilmesi için emir verdim."

Şah devam etti:

"-Esâsen gerçekten de Hünkâr benden daha büyük ve daha şanslıdır. Zira ben, babam ve atalarım, alelâde insanlar olarak Dünya'ya geldiğim hâlde, O, sultan oğlu sultandır."

Bu sözlerden sonra çıkmama izin verdi. Huzurundan ayrıldım. Artık sahabenin menkabeleri, fazîletleri, her çadırda ve bütün Acemler'in dilindeydi. Öyle ki, **Ebûbekir**, **Ömer**, **Osman** hakkında, âyet ve hadîslerden çıkarmak sûretiyle zikrettikleri menkabe ve faziletlerini, Ehl-i Sünnet'in âlimleri dahî çıkaramazdı. Bunun yanında, Acemlerin ve **Şah İsmail**'in görüşlerini de, ashâba sövdüklerinden dolayı kınıyorlardı.

BİR CUMA HUTBESİ VE NAMAZI

Cuma sabahı, Necef'e bir fersahtan biraz daha fazla mesâfede bulunan Kûfe'ye gidildi. Öğle vakti girerken müezzinlere ezân okumaları emredildi. Cumaya hazırlanma emri verildi. **İtimadu'd-Devle**'ye:

"-Bize göre Kûfe'de Cuma namazı sahih olmaz!" dedim. "Sebebi ise, **Ebû Hanife**'ye göre, Kûfe'nin şehir sayılmaması, **İmam-ı Şâfiî**'ye göre de belde nüfusundan kırk kişinin bulunmamasıdır."

"-Senin burada bulunman, hutbeyi dinlemen içindir. İster na-

maz kıl, istersen kılma!.." dedi.

Câmiye vardığımda gördüm ki, câmi tıklım tıklım dolu... İçeride aşağı-yukarı beşbin kişi var. Bütün İran âlimleri ve hanları orada... Minberde Şâh'ın imamı **Ali Meded** bulunuyordu. Ancak Mollabaşı ile Kerbelâ âlimlerinden biri arasındaki bir konuşmadan sonra Mollabaşı, **Ali Meded**'in inmesini emretti ve (az önce konuştuğu) Kerbelâlı âlim çıktı. Allâh'a hamd ve peygambere salât ve selâm getirdikten sonra şöyle dedi:

"-Hiç şüphesiz Peygamberden sonra ilk halife olan **Ebûbekir Sıddîk**'a ve her zaman gerçeği ve iyiyi söyleyen, Efendimiz ikinci Halife **Hz. Ömer b. Hattab**'a salât ve selâm olsun."

Fakat hatip, Arapçada üstad olduğu hâlde, ancak derin bilgi sahiplerinin farkına varabilecekleri bir kurnazlıkla **"Ömer"** kelimesinin **"râ"** harfini esre okudu. Şöyle ki, **"Ömer"** kelimesinin gayr-ı munsarif olması (burada kesre ile okunması), **"adâlet ve mârifet"** sebebiyledir. Bu aşağılık herif, **Ömer**'de adâlet ve mârifet olmadığını hissettirmek için kelimeyi munsarıf okudu. Allah, böyle hatibin boynunu altında koysun, rezil ü rüsvay etsin, Dünya'da ve ukbâda zilletten kurtarmasın!.. Hutbesine devam etti:

"-Kur'ân'ın câmii üçüncü Hâlife **Osman b. Affan**'a, Benî Gâlib'in arslanı dördüncü Hâlife **Ali b. Ebû Tâlib'e**, oğulları **Hasan** ve **Hüseyin**'e, diğer bütün sahabeye salât ve selâm olsun. Allah cümlesinden râzı olsun.

Allâh'ım! Âlem'de Allâh'ın gölgesi, sultanlar sultanı, ululuk yıldızı, celâdet merihi, **ikinci İskender Zülkarneyn**, karaların sultanı, denizlerin hâkânı, iki Harem-i Şerîf'in hâdimi, **Sultan Mustafa Han** oğlu **Sultan Mahmud Han**'ın devletini dâim eyle! Hilâfetini güçlü eyle, saltanatını ebedîleştir! Fâtiha hürmetine, kâfirler karşısında ehl-i tevhid ordusuna yardım eyle!"

Bu duâdan sonra **Nâdir Şah** için de, bir kısmı farsça, bir kısmı Arapça olmak üzere daha kısa bir duâ etti. Farsça kısmının mânâsı şöyle idi:

"-Allâh'ım! Türkmen şeceresini şanlandıran, riyâset zirvesi, siyâset **Cengiz**'inin devletini dâim eyle!.."

Arapça olarak şöyle devam etti:

"-O (**Nâdir Şah**), sultanların sığınağı, hakanların koruyucusu, âlemde Allâh'ın gölgesi, feleklerin eşsiz yıldızıdır."

Minberden indi. Kamet getirildi. İmam öne geçti ve namaz başladı. Ellerini salıverdi, arkasındaki âlimler ve hanlar da aynısını yaptılar. Sağ ellerini, sol elleri üzerine koydular. İmam, Fâtiha ve Cuma sûresini okudu, ellerini kaldırdı. Rükûdan önce, sesli olarak Kunut duâsını okudu, rukûa gitti. Rukû tesbihlerini açıktan okudu.

"Semiallâhu limen hamideh" ve **"Rabbenâ lekel hamd"** demeksizin, **"Allâhu ekber"** diyerek doğruldu. Kıyamda yine cehren Kunut duâsını okudu. Secdeye gitti. Yüksek sesle tesbihler ve başka duâlar okuduktan sonra başını kaldırdı. İki secde arasında açıktan (bir miktar duâ) okudu. İkinci secdeyi de birincisi gibi yaptı. İkinci rekâta kalktı. Fâtiha ve Münâfikûn sûrelerini okudu ve birinci rekâttakileri, bunda da yaptıktan sonra tahiyyâta oturdu. **"Esselâmu aleyke ve rahmetullâhi ve berekâtuh"** duâsı dışında, bizim tahiyyatımızda bulunmayan birtakım duâlar okudu, bunları da cehren okudu. Sonunda iki ellerini başına kaldırarak yalnızca sağ tarafına selâm verdi.

Namazdan sonra Şah tarafından çeşitli tatlılar gönderildi. O kadar kalabalık ve izdiham vardı ki, Mollabaşı'nın sarığı başından düştü de (almak isterken) parmakları yaralandı. Bu izdiham ve kalabalığın sebebini sorduğumda, halkın akın etmesinden Şah'ın pek memnun olduğunu ve işte bu yüzden hanların ve âlimlerin akın ettiklerini söylediler.

Dışarı çıkınca, **İtimad** bana sordu:

"-Hutbeyi ve namazı nasıl buldun?"

"-Hutbeye diyecek yok." dedim, "Namaza gelince, onlar (Şiiler), kendilerine şart koşulanın dışına çıktıkları için kıldıkları namaz, dört mezhebin hâricinde kalıyor. Hâlbuki onlar, dört mezhebe uymayan bir kâideyi namaza sokamazlar! Bu yüzden Şâh'ın imamı te'dip etmesi gerekir."

Gerçekten Şah'a durum bildirildiğinde öfkelendi, **İtimad**'ı bana göndererek **Ahmed Han**'a (**Vezir Ahmed Paşa**'ya), Şah'ın -

toprağa secde etmek de dâhil olmak üzere- bütün ayrılıkları kaldıracağını söylememi istedi.

SON TARTIŞMA VE BAĞDAD'A DÖNÜŞ

Mollabaşı ile Cuma günü ikindi vakti bir araya gelerek **Câfer-i Sâdık**'ın mezhebi hakkında konuştuk. Dedim ki:

"-Sizin bağlı bulunduğunuz mezhep bâtıldır, hiçbir müçtehidin içtihâdına dayanmıyor!.."

"-Bu (bizim mezhebimiz) **Câfer-i Sâdık**'ın içtihadıdır." dedi.

"-**Câfer-i Sâdık**'ın böyle bir içtihâdı yok!.." dedim. "Siz **Câfer-i Sâdık**'ın mezhebini bilmiyorsunuz! Şâyet **Câfer-i Sâdık**'ın mezhebinde «**takıyye**»[631] olduğunu söylerseniz, ben derim ki, ne siz, ne de ötekiler, her meselenin takıyye olmasına ihtimal vermekle **Câfer-i Sâdık**'ın mezhebini tanımıyorsunuz. Sizden duyduğuma göre, içine necâset düşen bir kuyu hakkında üç kavil vardır:

Bu husus, **Câfer-i Sâdık**'a sorulmuş. O da:

1-«*Kuyu, deniz gibidir. Necâsetle kirlenmez!*»

2-«*Kuyu, tamamen boşaltılır.*»

3-«*Altı-yedi kova su çekilmekle kuyu temizlenmiş sayılır.*» demiş.

Âlimlerinizden birine:

"-Bu üç fetvâ ile nasıl amel ediyorsunuz?" diye sordum da:

"-Bizim mezhebimize göre, eğer insan içtihada ehil ise, **Câfer-i Sâdık**'ın bu kavillerinden biri ile içtihad eder, böylece bu kavillerden biri sahih olur." dedi.

Kendisine, bu müçtehidin, diğer iki kavil için ne diyeceğini sordum.

"-Bu takıyyedir." diyeceğini söyledi.

O zaman dedim ki:

"-Bir başkası içtihadda bulunsa ve birincinin içtihadı dışında

---

631 Sır gizleme, saklama, susma anlamlarına gelen bu ıstılâh, Şia'da çok geniş mânâda olup, burada müftinin bir mesele hakkındaki soruya, lüzumu hâlinde asıl görüşünü gizleyerek duruma göre verdiği fetvâ demektir.

kalan iki kavilden birini sahih bulsa, bu ikinci kişi, ilk müçtehidin sahih kabul ettiği kavil için ne der?"

"-*«O takıyyedir.»* demesi gerekir." dedi.

Ben de dedim ki:

"-Buna göre **Câfer-i Sâdık**'ın mezhebi zâyî olmuştur. Çünkü her meseleye, takıyye olması ihtimali nisbet edilebilir. Zira takıyyeye giren mesele ile girmeyen arasında ayırt edici bir alâmet yoktur."

Tabiî, muhâtabım buna cevap veremedi. Peki, Mollabaşı, bu iddiama sen ne cevap verirsin?!"

Mollabaşı da tutulup kaldı. Bunun üzerine O'na dedim ki:

"-Gerçekten siz, **Câfer-i Sâdık** mezhebinde takıyye olmadığını söyleseniz, o zaman, üzerinde amel ettiğiniz mezhepten çıkmış olursunuz. Çünkü hepiniz takıyyeyi kabul edersiniz."

Mollabaşı yine sustu. Sonra O'na, uygulamakta olduklarının **Câfer-i Sâdık**'ın mezhebi olmadığına dâir başka deliller sıraladım.

Bu konuşmadan sonra, Bağdad'a dönmeme izin verildi. Benimle, tutanak ve hutbenin de birer sûreti gönderildi.

İşte bu hâdise sebebiyle (bir şükür ifâdesi olarak) hacca gitmeye karar verdim. Allâh'ım, bunu bana müyesser eyle!..

